

VÄINÖ TANNER

KUINKA SE OIKEIN
TAPAHTUI

*Vuosi 1918 esivaiheineen ja
jälkiselvittelyineen*

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

KOLMAS PAINOS

Helsinki 1957, KKn kirjapaino

Lukijalle

Vuosi 1918 muodostaa maamme uudemmassa historiassa erään sen synkimpiä lehtiä. Maamme oli vapautumassa vuosisataisesta soralaisesta asemastaan ja saavuttamassa kauan unelmoidun täydellisen itsenäisyyden. Tämä kaunis hetki oltiin kuitenkin vähällä turmella katkeralla veljesriidalla. Kansa jakaantui kahteen leiriin, intohimot leimahtivat molemmin puolin ilmiliiekkiiin ja ennen pitkää alkoivat verivirrat juosta, uhaten hukuttaa versovan itsenäisyyden. Kansalais sodan aika oli julma ja sen päätyttyäkin jatkuivat julmuudet ja kostonhalu pitkät ajat.

Tätä synkkää ajanjaksoa on meillä kirjallisuudessa laajasti kuvailtu. Kuvaukset ovat enimmäkseen olleet yksipuolisia. Aluksi ns. vapaus sotakirjallisuutemme ihanno i voittaneen puolen tekoja ja samalla kuvasi hävinneen puolen vaikuttimet ja teot ala-arvoisiksi. Sodankin se harhaanjohtavasti nimitti vapaussodaksi. Äskeisinä aikoina päinvastainen kirjoittelu on alkanut tulla yleiseksi. Siinä unohdetaan, että vallankaappauksessa noustiin vapaissa vaaleissa valittua kansaneduskuntaa vastaan.

Miten näin kärjistyneeseen tilanteeseen jouduttiin ja mitä sen jälkeen tapahtui, sitä pyritään seuraavassa kuvailemaan. Kirjan puitteisiin sisältyy ajanjakso Venäjän vuoden 1917 maaliskuun vallankumouksesta itsenäisen Suomen tasavallan hallitusmuodon säätämiseen ja ensimmäisen presidentin vaaliin kesällä 1919. Tämän merkittävän ajanjakson keskeisimpänä tapahtumana on kevättalven 1918 kansalais sota. Varsinaisiin sotatapahtumiin kirjassa ei ole puututtu. Ei siinä myöskään ole yritetty selvittää tapahtumien syitä; ne olivat suureksi osaksi ulkoi sia ja lisäksi siksi monisäikeisiä, että vasta myöhempi historiantutkimus saattanee antaa niistä tyydyttävän selityksen.

Kirja ei ole yksinomaan muistelmateos eikä se ole historia. Pääasiassa siinä on esitetty omia henkilökohtaisia havaintoja, mutta täydellisemmän kuvauksen antamiseksi niitä on täydennetty muilla tiedoilla. Kuvaus pyrkii olemaan tasapuolinen, joskin kirjoittajan havaintoasemasta johtuu, että siinä on käsitelty tapahtumain kehitystä pääasiassa työväen näkökulmasta, seuraten sen kohtaloita ja uutta nousua.

V. T.

SUURTEN TAPAHTUMIEN
VUOSI

Maaliskuun vallankumous Venäjällä ja sen ensimmäiset vaikutukset Suomessa

---

Vasta muutamia päiviä ennen kuin vuoden 1917 maaliskuun vallankumous Venäjällä puhkesi, alkoi Helsinkiin kantautua huhuja, että siellä oli jotakin erikoista tapahtumassa. Sitä oli tosin jo kauan odotettu. Sota oli käynyt huonosti Venäjän osalta ja tyytymättömyys oli sen johdosta levinnyt. Valtakunnanduumassa oppositioryhmät: kadetit, lokakuulaiset ja sosiaalivallankumoukselliset olivat alkaneet hyökätä hallitusta vastaan ja vaatia perustuslaillista hallitusmuotoa sekä kansalle vastuunalaista hallitusta. Pääministerejä ja hallituksia vaihtamalla oli koetettu selviytyä eteenpäin, mutta nyt näytti pää tulleen eteen. Mitään varmaa ei tosin tiedetty, sillä uutispimennys oli täydellinen. Pietarissa käyneet tiesivät kuitenkin kertoa, että siellä vallitsi yleinen levottomuus. Mutta johtaisiko se myös tekoihin, siitä ei kukaan ollut voinut sanoa mitään.

Kun tietojen saaminen oli Suomellekin tärkeä, päättivät puolueet lähettää muutamia henkilöitä Pietariin tutustumaan tilanteeseen lähemmin. Sosiaalidemokraattinen puolueoimikunta valitsi tähän tehtävään kolme jäsentään, nimittäin Oskari Tokoin, K. H. Wiikin ja minut. Nuorsuomalaisen puolueen edustajana liittyi mukaan Rudolf Holsti ja ruotsalaista puoluetta edusti Leo Ehrnrooth. Tarkoituksena oli ollut että Ernst Nevanlinna olisi edustanut vanhasuomalaista puoluetta, mutta hän sairastui juuri ennen matkalle lähtöä eikä sen vuoksi pääsyt mukaan. Tällä tavalla minut ensi kerran vedettiin mukaan suurempaan politiikkaan.

Vaikkei tällä matkalla lopulta ollut kovinkaan suurta merkitystä asiain vastaiselle kehittymiselle, kannattanee kertoa hiukan sen varrella saaduista vaikutelmista.

Matkalle lähdimme maaliskuun 14. päivän iltajunalla. Saavuttuamme seuraavana aamuna Viipuriin tuli asemapäällikkö meitä puhuttelemaan. Hän ilmoitti, että matkaa tuskin voisimme jatkaa. Yhteys Pietariin oli nimittäin katkaistu eikä hän tiennyt, miten pitkälle juna voisi päästä. Hetken neuvoteltuamme päätimme kuitenkin jatkaa niin pitkälle kuin mahdollista, aluksi junalla ja sen jälkeen muilla vehkeillä. Terijoella nousi tie lopullisesti pystyyn: rata kuului olevan katkaistu sen ja Kuokkalan välillä. Terijoelta oli vielä aika huippaus Pietariin, mutta kun meidät oli pantu asialle, päätimme jatkaa eteenpäin hevosilla, tarpeen vaatiessa Pietariin saakka. Hienokseltaan kuitenkin toivoimme että junaliikenne Siestarjoen ja Pietarin välisellä rantaradalla olisi käynnissä ja että sattuisimme saamaan sieltä eteenpäin junakyydin.

Onnistuimme Terijoella saamaan pari hevosta, joilla umpitietä lähdimme ajamaan eteenpäin, ajan hengen mukaisesti tietysti porvarit ja sosialistit kumpikin omassa reessään, jotta luokkarajat eivät himmenisi. Tuon tuostakin kaatuilivat reet korkeissa kinoksissa, mutta tämä ylimääräinen vaihtelu otettiin vastaan vain jonkinlaisena hauskuutena. Talviseen aikaan aution Terijoen kylän lävitse ajoimme pitkin rantamaantietä Kuokkalaan ja sieltä eteenpäin rajalle. Rajajoen sillalla saimme jo ensi vaikutelman siitä, että jotakin oli tapahtunut. Sillalla oli tavanmukaisen santarmin lisäksi pyhävaatteisiin pukeutunut työläinen, molemmilla punainen rusetti rinnassaan. Keskustelimme hetken heidän kanssaan ja saimme heiltä ensimmäiset tiedot siitä, että vallankumous oli tapahtunut ja että Pietari oli oppositioainesten käsissä. Rajan ylittäminen ei tuottanut minkäänlaisia vaikeuksia, kun ilmoitimme olevamme Suomen Eduskunnan lähettämiä.

Siestarjoen pienelle kyläasemalle päästessämme sattui juna olemaan Pietariin lähdössä. Siihen mekin kiipesimme, vaikka se olikin täpö täynnä Pietariin matkaavaa väkeä. Tapahtunut vallankumous näytti vetävän väkeä puoleensa. Iltapimeässä saavuimme johonkin Pietarin esikaupunkiin, josta sanottiin olevan matkaa keskikaupungille aika tavalla. Minkäänlaisia ajoneuvoja ei ollut asemalla; inkeriläiset "Veikotkin"* olivat siis lakossa. Kun tiedustelimme kantajia, saimme vastaukseksi, ettei tämmöisenä vallankumousjuhlapäivänä kukaan antaudu

---

* Pietarin ympäristön inkeriläisiä oli lukuisasti ajureina, issikkoina, Pietarissa.

semmoiseen tehtävään. Ei ollut muuta neuvoa kuin lähteä jalkaisin hakemaan itselleen yösjaa keskikaupungilta ja raahata matkalaukkujaan mukanaan.

Tämä pitkä kävelymatka oli omalaatuinen kokemus. Kaupunki oli aivan ilman valaistusta, joten varsinkin vieraan oli vaikeata löytää eteenpäin. Ihmisiä oli paljon liikkeellä ja kaikki näyttivät olevan juhlatunnelmassa, punainen rusetti tai nauhanpätkä rinnassa. Siellä täällä kaduilla paloi nuotioita, joiden äärelle ihmisiä oli kerääntynyt lämmittelemään ja eräin paikoin myös vallankumouspuheita kuuntelemaan. Ajoittain kuului kaukaista kivääri- ja konekivääriammuntaa ja toisinaan karautti kaduilla ratsuväkiosastoja. Mellakoita ei kuitenkaan kohdallemme sattunut. Pitkän ajan marssittuamme saavuimme lopulta keskikaupungille, ja nyt oli vain löydettävä itselleen yöpuu. Astoria hotelli, johon olimme aikoneet sijoittua, oli melskeissä joutunut semmoiseen kuntoon, ettei se voinut ottaa vastaan matkustajia. Lopulta päädyimme Malaja Kanjushennajan (Pienen Tallikadun) varrelle, Pietarin suomalaisen seurakunnan pappilaan, missä pastori Saarinen ystävällisesti tarjosi meille yösjän.

Varhain seuraavana päivänä lähdimme kuulemaan uutisia Suomen ruotsalaisen seurakunnan pappilaan, missä piti olla väkeä koolla. Pastori Artur Malin (joka myöhemmin pitkät ajat oli Suomen armeijan sotarovastina) rouvineen otti meidät siellä avosylin vastaan. Pappilaan oli kerääntynyt runsaasti seurakunnan jäseniä ja muitakin, ja heiltä saimme kuulla uutisia edellisten päivien tapahtumista. Jokaisella oli omia kokemuksiaan kerrottavana, olipa jokunen ollut aivan läheltä näkemässä taistelujakin, kun vallankumoukselliset joukot ja sotaväenosastot yhdessä olivat hyökänneet hallitukselle uskollisia joukkoja ja poliiseja vastaan. Tapausten yleinen meno oli selostusten mukaan ollut seuraavanlainen. Lopettaakseen duuman opposition pääministeri Golitzyn oli hankkinut itselleen valtuudet hajottaa valtakunnanduuman ja oli maaliskuun 11. päivänä antanut tämänmukaisen määräyksen. Duuma kieltäytyi kuitenkin käskyä noudattamasta eikä hajaantunut. Levottomuudet olivat tämän johdosta alkaneet heti seuraavana eli maaliskuun 12. päivänä, jolloin oli syntynyt elintarvikemellakoita. Niistä oli vähitellen kehittynyt yhä vakavampaa, ja lopuksi oli syntynyt suora-

naisia taistelujakin. Koko juttu oli kuitenkin sujunut nopeasti ja tämä suuri vallankumous oli voitu suorittaa ihmeen vähäisin ihmis- ja aineellisin uhrein. Se osoitti parhaiten, miten heikolla pohjalla siihenastinen hallitussuunta toimi. Kun sotaväkikin lopulta oli yhtynyt mukaan, oli vastustus helposti murrettu.

Tulomme edellisenä päivänä, maaliskuun 15:ntenä, valtakunnanduuma oli asettanut ruhtinas Lwovin johtaman Väliaikaisen Hallituksen. Tässä hallituksessa oli ulkoministerinä Miljukov, oikeusministerinä Kerenski, sotaministerinä Gutshkov ja kulkulaitosministerinä Nekrasov, josta puolta vuotta myöhemmin tuli Suomen viimeinen kenraalikuvernööri. Vallankumouksen alettua keisari Nikolai II oli lähtenyt junalla päämajasta Mohilevista Tsarskoje Seloon keisarinnan luo. Häntä vastaan oli matkustanut duuman lähetystö, joka oli esittänyt duuman vaatimukset. Keisari oli tällöin tarjoutunut hyväksymään perustuslaillisen hallitusmuodon, minkä vaatimuksen hän aikaisemmin säännöllisesti oli torjunut. Nyt tämä myönnytys tapahtui liian myöhään. Keisari oli tulomme edellisenä yönä luopunut vallasta veljensä Mikaelin hyväksi (tämäkin luopui jo vuorokauden kuluttua). Suomessa oli kenraalikuvernööri Frans Albert Seyn määrätty vangittavaksi. Kuten jälkeinpäin saimme kuulla, Itämeren laivaston päällikkö Nepenin oli kutsunut hänet neuvotteluun laivalleen, missä hänet vangittiin. Myös senaatin varapuheenjohtaja Mihail Borowitinov oli vangittu. Heitä oltiin nyt kuljettamassa Pietariin.

Tämmöisen määrän aivan mullistavia uutisia saimme kuulla lyhyen ajan kuluessa. Kaikki oli sujunut nopeasti ja melkein veretömästi. Rouva Malin ei siis aivan aiheettomasti huudahtanut: ”Vi ha haft en så härlig revolution!” (Meillä on ollut niin ihana vallankumous!)

Pappilassa väkijoukko kasvoi sikäli kuin päivä kului. Kaikki tulivat kuulemaan uutisia ja omasta puolestaan kertomaan, mitä olivat nähneet ja kuulleet. Se oli todellinen uutispörssi. Toisinaan oli kuin olisi oltu markkinoilla, toisia tuli ja toisia meni. Suuri ilo nousi, kun taloon saapui Spalernajan vankilassa olleita suomalaisia vankeja, jääkäriliikkeen miehiä, jotka olivat päässeet vapauteen. Useat kaikkiaan 90 aktivistista tulivat ensi töikseen pappilaan tutustumaan tilanteeseen. He kertoivat kuulleen muurien sisäpuolelle meteliä ja ammuntaa,

ymmärtämättä mistä oli kysymys. Yhtäkkiä väkijoukko oli rynnännyt vankilaan murtaen portit. Ovet oli avattu ja heitä oli kehoitettu poistumaan selittämällä, että he olivat vapaat. Kun ei oltu varmoja siitä, oliko tämä vapautuminen lopullinen, koettivat saapuvilla olleet järjestellä heille piilopaikkoja ja kotimatkoja. Eräälle heistä sattui minulla olemaan erikoista asiaakin. Työtoverini Elannossa, Otto Valmari, oli Helsingistä lähdettyäessä antanut mukaani rahaa siltä varalta, että sattuisin tapaamaan hänen lankonsa Esko Riekin, joka aktivistina oli Spalernajan vankeja. Riekki ilmestyikin joukkoon ja sain siten tämän rahapostiljoonin viran hoidetuksi. Hän lähti tietääkseni suoraa päätä Suomeen.

Meidän lähetystehtäväämme kuului myös perehtyminen siihen, mitä Suomen vastaisista oloista oli ajateltu. Saimme kuulla, että Suomen siihenastinen ministerivaltiosihteeri, venäläinen Markov, oli erotettujen joukossa sekä että Suomen vt. ministerivaltiosihteeriksi oli nimetty Roditshev sekä hänelle apulaisiksi Protopopov ja virolaissyntyinen Ramot. Oli tärkeätä saada heihin yhteys ja esittää heille Suomen toivomuksia sekä kuulla heidän käsityksensä asemasta. Suomessahan oli tiin kaikissa piireissä tyytymättömiä edellisten vuosien kehityssuuntaan, joka oli jatkunut venäläistämismenkeissä, venäläisten miesten hallitessa maata sekä kenraalikuvernöörin että senaattorien tuoleilta. Eduskuntaakaan ei ollut kahteen ja puoleen vuoteen kutsuttu koolle ja maan asiat olivat kaiken tämän johdosta joutuneet sekasortoiseen tilaan.

Roditshev oli kuitenkin edellisenä iltana matkustanut Helsinkiin, jossa Itämeren laivaston matruusien keskuudessa oli syntynyt levottomuuksia ja tapahtunut upseerimurhia. Protopopov ja Ramot sen sijaan olivat tavattavissa ja meillä oli heidän kanssaan useampia neuvotteluja. Näissä päästiin helposti yksimielisiksi lähimmän ajan tärkeimmistä kysymyksistä. Eduskunta oli nopeasti kutsuttava koolle; maalle oli saatava eduskunnan luottamusta nauttiva hallitus ja uusi kenraalikuvernööri; laillinen järjestys oli maahan palautettava ja valtiollinen amnestia julkaistava. He ehdottivat kuitenkin, että näistä asioista olisi laadittava manifesti, jonka Suomen eduskunnan valtuuttamat edustajat yhdessä Venäjän Väliaikaisen Hallituksen kanssa laatisivat ja jossa viimeksimainittu vahvistaisi annetut lupaukset sekä

samalla lupaisi kunnioittaa Suomen perustuslakeja. He toivoivat meidän neuvottelevan eduskuntaryhmien kanssa tällöisen valtuuskunnan lähettamisestä Pietariin.

Meille sosiaalidemokraateille heillä oli lisäksi eräs erikoinen toivomus. Kun oli tärkeätä, että Suomessa kaikki sujuisi rauhallisesti, ei siellä saisi syntyä lakkoja eikä levottomuuksia, joita oli aihetta pelätä, varsinkin kun venäläinen sotaväki oli levottomuuden tilassa. Mietimme keskuudessamme, miten tällöisen tervehdyksen saisimme menemään kotimaahan. Laadimme laajan sähkeen, jossa kerroimme uutisiamme ja saatoimme perille meille esitetyn toivomuksen. Koska tämä tiedotus kuvastaa, miltä tilanne noina päivinä näytti, on syytä jäljentää se tähän kokonaisuudessaan. Se kuului:

"Pietarissa lauantaina 17/3 17
kello 12 päivällä

Sos.dem. Puoluetoimikunnalle ja S. Ammattijärjestön
toimikunnalle.

Uusi hallitus on voittanut ensimmäiset vaikeudet ja jokseenkin yleisesti tunnustetaan koko maassa uusi hallitus. Työväkikin kannattaa hallitusta ja sos.dem. julistuksissa huomautetaan, että nyt on kysymys valtiollisesta eikä sosiaalisesta vallankumouksesta. Yleisesti tunnustetaan tärkeäksi, että kaikki voimat yhdistetään uuden järjestelmän tukemiseksi. Valitetaan kyllä, että Gutshkov on kieltäytynyt hallituksen jäsenyydestä, mutta toivotaan, että hän kuitenkin suostuisi.

Kaupungissa on rauhallista. Kaikkialla nähdään kansanmiliisi punaisine lippuineen ja rusetteineen. Mitään perää ei ole siinä, että olisi lähetetty sotajoukkoja Pietariin tukahuttamaan vallankumousta.

Täkäläiset suomalaiset porvarit ovat toimineet ahkerasti ja heidän kehoituksestaan on vangittu Seyn. He katsovat että kiireellisesti olisi saatava aikaan manifesti Suomen asiasta, koska se voisi muutaman päivän kuluttua olla myöhäistä. Peräläinen on jyrkästi sitä mieltä että hallituksen asema on täysin varma, koska se nauttii kaikkien vallankumouksellisten kannatusta, ja tähän nähden ei Suomen asian ratkaisu riipu muutamasta päivästä. Tänään olemme puhuneet D. D. Protopopovin kanssa joka on Suomen asiain ministerin hra Roditshevin apulainen. Keskustelu oli valmistavaa laatua, koska saimme tietää että Roditshev itse on mennyt viime yönä Helsinkiin, ja arvatavasti hän siellä keskustelee poliitikkojen kanssa.

Roditshev katsoo itse olevansa vain väliaikainen ministeri, koska on nimittettävä uusi Suomen valtiosihteeri, joka hoitaa Suomen asiat täällä. Sekä Roditshev että D. D. Protopopov ovat tunnettuja Suomen ystäviä. Roditshevin toinen apulainen on tri Ramot, virolainen nationalisti ja duuman jäsen. Suomalaisilla täällä on se käsitys, että "nyt voisi saada läpi mitä tahansa", kun vain pitää kiirettä. — Vanhan järjestelmän palauttaminen katsotaan yleisesti täysin mahdottomaksi.

Suurin vaikeus on elintarvikepula. Jos se kärjistyy, voi hallitus joutua hyvin ikävään asemaan. Ehdottomasti on Suomesta saatava elintarpeita, joskin meillä saisi kärsiä vielä enemmän puutetta kuin tähän asti. Kyllä kai Suomen työväki käsittää tämän asian tärkeyden.

Lakko Suomessa ei olisi vain tarpeeton, vaan suuresti vahingollinen, koska se estäisi elintarpeiden viennin Pietariin. Erittäin kiivaasti toivotaan täällä sekä venäläisten että suomalaisten keskuudessa, ettei mitään suurlakkoa puhkeaisi Suomessa. Koettakaa kaikin voimin estää sitä! Soittakaa heti muihin paikkakuntiin ja antakaa tietoja tästä!

Liikenne Viipurin ja Pietarin välillä on perjantain kuluessa saatu kuntoon. Suomalaisten rantatieläisten komitea on täällä päättänyt, että niin laajassa mittakaavassa kuin mahdollista ylläpidetään liikennettä.

Jos teille on mahdollista, niin antakaa meille määräyksiä ja tietoja.

K. H. Wiik.

O. Tokoi.

Väinö Tanner.”

Sähkeen toimittamisessa perille oli puuhaa. Sähkölennätin ei vielä toiminut. Tiedotus luvattiin kuitenkin lähettää laivaston Hughes-koneella, ja niin se joutuikin asianmukaisesti perille. Lakkoja ei täten syntynyt — alussa.

Samaa lennätintä käyttäen olimme yhteydessä Helsingin eduskuntapiireihin ja ehdotimme jatkoneuvotteluja Väliaikaisen Hallituksen kanssa. Sieltä saapuneessa vastauksessa ilmoitettiin meille eduskuntaryhmien olevan valmiita lähettämään valtuuskunnan Pietariin neuvottelemaan manifestin sisällöstä.

Keskustelut edellämainittujen Väliaikaisen Hallituksen edustajien kanssa olivat sikäli tavallisuudesta poikkeavia, että sillä kertaa me suomalaiset pyrimme olemaan laajasanaisia ja he taas erittäin lyhytsanaisia. Meillä oli sydän täynnä huoliamme ja halusimme nyt tilaisuuden auetessa saada ne tuoda esiin ja valitella tapahtuneita vääryyksiä ja oikeudenloukkauksia. Heillä sen sijaan oli ankara kiire, ja he pyysivät meitä vain lyhyesti esittämään, mitä toivoimme heidän tekevän. He sanoivat, ettei heillä näinä vallankumouspäivinä ollut ollut aikaa tavanmukaisten puheiden pitämiseen. ”Oli puhuttu ponsien muodossa ja jätetty perustelut pois.” Tämä tapa soveltui tietysti erinomaisesti meillemkin, sillä olimmehan oppineet kotoisissa oloissamme: ”lyhyestä virsi kaunis”. Vaivattomasti tällä tavalla selvisimme näistä ensi keskusteluista. Sitä helpotti vielä sekin, että sekä Holsti että Ehrnrooth tunsivat vanhastaan Protopopovin. Näkyi muuten selvästi, etteivät venäläiset herrat olleet paljon nukkuneet viime viikkoina ja olivat sen johdosta loppuunajettuja.

Pietarin suomalaisista meillä oli kaikissa edesottamuksissamme suurta apua. Paikallisia oloja ja henkilöitä tuntevin he saattoivat nopeasti hankkia meille toivomiamme yhteyksiä. Suuri innostus vallitsi heidän keskuudessaan. Erityisesti on jäänyt mieleeni Pietarin suomalaisen yhteiskoulun rehtori Juhani Peräläinen, johon olin tutustunut jo aikaisemmin Helsingissä hänen opiskeluaikanaan. Tämä inkeriläissyntyinen Venäjän oloja perin pohjin tuntenut tulisieluin opettaja oli täynnä intoa ja valoisia toiveita sekä Venäjän että ennen kaikkea Suomen tulevaisuuden suhteen. "Nyt on Suomen järjestettävä elämänsä vakavalle pohjalle, kun vanha järjestelmä Venäjällä on kaatunut ja uudet voimat astuvat johtamaan sen kohtaloita", se oli hänen puheensa pontena. Kuten tunnettua, Peräläinen siirtyi, olojen Venäjällä muututtua, Helsinkiin ja tuli "Suomen Sosialidemokraatti" lehteen Venäjän osaston toimittajaksi. Tätä tehtäväänsä hän hoiti varhaiseen kuolemaansa saakka, käyttäen siinä hyödyllisesti suurta Venäjän olojen tuntemustaan.

Yhtä optimistisiä kuin Juhani Peräläinen olivat muutkin tapaamamme suomalaiset. He olivat poikkeuksetta uuden suunnan kannattajia ja valmiit allekirjoittamaan pappilan emännän sanonnan "ihanasta vallankumouksesta". Sitä, että näin oli laita erikoisesti Spalernajasta vapautuneiden vankien, tarvinnee tuskin mainita. Hehän olivat jo pitemmän aikaa istuneet vangittuina ja odottaneet tuomiota aktiivisesta toiminnastaan tsaarinhallitusta vastaan, siis maanpetoksesta. Osa heistä oli varma kuolemantuomiostaan, toisia ehkä odotti Siperian-matka. Ja nyt yhtäkkiä vankilan ovet avautuivat ja heille aukeni mahdollisuus palata kotimaahan työtään jatkamaan.

Valoisia toiveita siis kaikilla tahoilla! Niin pitkälle kuin Suomen täydelliseen itsenäisyyteen katseet eivät kuitenkaan vielä tällöin kantaneet. Ei myöskään Väliaikaisen Hallituksen pätevyys astua tsaarin tilalle Suomen Suuriruhtinaan oikeuksiin johtunut näinä päivinä kenenkään mieltä vaivaamaan. Oltiin päinvastoin iloisia siitä, että sen kanssa voitiin neuvotella ja että se erityisellä manifestilla oli valmis takaamaan Suomen vanhat oikeudet.

Kun keskustelujen ja kokousten välillä sattui olemaan vapaata aikaa, pistäydyimme luonnollisesti kaupungillakin katselemassa vallan-

kumouksen jälkiä. Elämä näytti tasaantuneen ensi päivien mellakkain jälkeen. Vain kaduilla liikkuvat miliisijoukot olivat todistamassa, että edelleen oltiin varuillaan yllätyksien varalta. Väkijoukkoja käveli kaduilla iloisesti jutellen. Punainen väri oli vallitsevana sekä lippujen että rusettien muodossa. Työnteosta ei vielä näyttänyt tulevan mitään. Eikä ihmekään, olihan niin paljon tapahtunut, että oli vaikeata jälleen päästä jokapäiväiseen tahtiin.

Näillä retkillämme pistäydyimme Tokoi ja minä myös Taurian palatsissa, tuossa Katariina II:n suosikilleen Potemkinille lahjoittamassa suuressa palatsissa, joka oli luovutettu valtakunnanduuman kokoontumispaikaksi. Sillä kertaa ei sattunut olemaan duuman istuntoa, mutta talo oli silti täynnä väkeä. Työ- ja sotamiesneuvostot pitivät siellä kokouksiaan. Niiden jäseniä ja muita asianharrastajia oli kaikkialla runsaasti. Palatsin saleissa ja halleissa käveli ja lojui, jopa makailikin sekä sotilas- että siviilipukuisia henkilöitä vierä vieressä. Melkein kaikilla oli yllään päällysvaatteet. Ja jokainen poltteli sodanaikaisia huonoja savukkeitaan, niin että ilma oli sakeaa ja sietämättömän pilaantunutta. Jossakin nurkassa joku "tavaristsh" piti omaa miitinkiään ja puhui ympärilleen kerääntyneelle kuulijakunnalle. Mitähän tästäkin ahjosta lopuksi ajaiksen, ajattelimme sieltä poistuessamme.

Kun mielestämme olimme saaneet asiamme hoidetuiksi, oli aika palata kotiin niin pian kuin siihen tilaisuus ilmeni. Iloksemme saimme kuulla, että junayhteys oli jälleen palautettu radan tultua korjatuksi. Lauantaina 17. päivänä painuimme sen vuoksi Suomen-asemalle. Ainoastaan Wiik jäi jäljelle seuraamaan tapahtumain kehitystä. Matkalla asemalle ajoimme Spalernajan vankilarakennuksen ohitse ja näimme, että se oli sytytetty tuleen. Ainoastaan jylhät muurit törröttivät alastomina, mutta sisältö oli "poispuhallettu". Seuraavana aamuna olimme Helsingissä, missä kukin tahollaan sai selostella matkallaan hankkimiaan uutisia ja vaikutelmia. Samalla kuulimme, mitä kaikkea Helsingissä sillä välin oli tapahtunut: mellakoita ja upseerimurhia. Pietarin uutisia olivat Helsingin lehdet saaneet julkaista vasta 17. päivänä; maassa oli nimittäin 13. päivästä alkaen toimeenpantu vallankumousuutisten erityissensuuri. Edellisenä iltapäivänä oli kaupungilla tosin jo jaettu lentolehtisiä tapahtuneesta vallankumouksesta.

Helsingissä olivat eduskuntaryhmät jo edellisenä päivänä ryhtyneet neuvottelemaan uuden tilanteen tuomista vaatimuksista. Näihin oli osallistunut myös Helsinkiin saapunut Roditshev. Hyvin ymmärrettävästi kaikilla tahoilla oli alussa suurta epäröimistä, mihin suuntaan oli kuljettava. Eihän tiedetty, mihin päin asiat Venäjällä lähtisivät vyörymään, ja toisaalta kotonakin oli eri suuntiin vetäviä voimia. Porvarilliset ryhmät olisivat tyytyneet valtiollisten kysymysten järjestämiseen ja olojen palauttamiseen siihen tilaan, missä ne olivat olleet ennen venäläistämiskautta. Sosiaalidemokraatit sen sijaan halusivat tässä yhteydessä, puoluetoimikunnassa käydyin keskustelun mukaisesti, hankkia Väliaikaisen Hallituksen suostumuksen myös eduskunnan vallan laajentamiseen sekä eräiden sisä- ja sosiaalipoliittisten kysymysten ratkaisemiseen. Näiden joukossa olivat semmoiset kysymykset kuin kieltolaki, torpparilaki, kunnallislakien uudistus sekä erinäisiin sosiaalivakuutusta koskeviin aloitteisiin ryhtyminen. Porvarillisten ryhmien taholta huomautettiin olevan sopimatonta vetää Venäjän hallitusta mukaan näiden kysymysten ratkaisuun, koska ne olivat sisäisiä suomalaisia asioita. Tässä vaiheessa ei vielä miltään taholta kuulunut huomautusta siitä, ettei Väliaikaisella Hallituksella olisi laillista oikeutta sekaantua Suomen asioihin, mikä kanta joitakin kuukausia myöhemmin pyrki voimakkaasti esille.

Näissä keskusteluissa kosketeltiin myös kysymystä Suomen uuden hallituksen kokoonpanosta pääsemättä siinäkään yksimielisyyteen.

Vielä saman maaliskuun 18. päivän iltana matkusti eduskuntaryhmiä edustava valtuuskunta Pietariin neuvottelemaan ensimmäisistä Suomea koskevista toimenpiteistä. Siihen osallistui sekä sosialisteja että porvarillisia. Sosialisteista olivat mukana Kuusinen, Manner, Gylling, Wiik ja Paasivuori. Myös Valpas oli valittu lähtemään, mutta hän kieltäytyi. Eduskuntaan kuulumattomana en osallistunut enää tähän retkeen enkä sen vuoksi voi siitä kertoa muuta kuin mitä olen kuullut kerrottavan. Manifestin antamisesta ei Pietarissa ollut ollut erimielisyyttä, mutta sitä enemmän sen sisällöstä. Sosiaalidemokraattiset valtuuskunnan jäsenet edustivat yhä edelleen jo Helsingissä omaksumaansa kantaa. Kun Väliaikaisen Hallituksen edustajat eivät suostuneet ottamaan vastaan kahta ehdotusta, jätettiin heille lopuksi porvarillisten ryhmien ehdotus. Sen mukaisena manifesti sitten maaliskuun 20. päi-

vänä julkaistiinkin. Siinä Väliaikainen Hallitus "täyden valtiovallan haltijana" kumosi aikaisemmat sortokauden poikkeuslait, lupasi kutsua eduskunnan koolle ja antaa sille erinäisiä perustuslakeja muuttavia esityksiä, mm. uutta hallitusmuotoa koskevan esityksen.

Tuntui kuin olisi vapauduttu raskaasta painajaisesta. Maa hengähti helpottuneena ja yleinen tyytyväisyys vallitsi.

Uusi ajanjakso oli alkanut Suomessa.

Hallituksen muodostaminen

Ensimmäisiä tehtäviä tämän jälkeen oli saada maalle hallitus. Entinen oli hajonnut vallankumouksen ensi tuulahduksesta. Senaatin varapuheenjohtaja Borowitinov oli vangittu ja viety Pietariin. Muut tämän etupäässä venäläisistä kokoonpannun hallituksen jäsenet olivat kyllä jäljellä, mutta eivät enää toimineet, vaikeivät olleet saaneet eroaan. Kaikille oli ilman muuta selvää, että nyt oli saatava kotimaisista ja uuden tilanteen vaatimuksia vastaavista miehistä kokoonpantu hallitus.

Tehtävä oli monessa suhteessa outo. Olihan Suomella tosin aikaisemminkin ollut kotimaisia hallituksia, mutta niiden nimittäminen oli tapahtunut Pietarin teitä, ilman että kotimaisilla piireillä, ainakaan laajemmilla, niiden suhteen olisi ollut paljonkaan sanottavaa. Tällä kertaa oli kotona koetettava sopia ehdokkaista. Näiden oli myös voitava sopeutua uuteen tilanteeseen.

Ensimmäisen vaikeuden tuotti kysymys, minkä puolueiden oli muodostettava hallitus. Oikein lähtökohta olisi ollut se, että puolueiden voimasuhteita eduskunnassa olisi pidetty määräävinä. Sosiaalidemokraattisella puolueella oli enemmistö eduskunnassa ja parlamentillisten pelisääntöjen mukaan, joita nyt olisi pitänyt ryhtyä noudattamaan, sen velvollisuutena olisi ollut ottaa ainakin päävastuu hallituksesta. Puolueella oli kuitenkin omat estonsa. Sen uskonkappaleisiin kuului käsitys, ettei sosiaalidemokraatti muulloin kuin erikoisen hätätilan vallitessa voinut olla mukana porvarillisen valtion hallituksessa. Näin oli päätetty vuonna 1900 Pariisissa pidetyssä kansainvälisessä sosialistikongressissa ja sama päätös oli uusittu myöhemmin pidetyssä Amsterdamin kongressissa. Tämän periaatteen rikkomisen vuoksi oli Millerand aikoi-

naan Ranskassa erotettu puolueesta, kun hän vuonna 1899 oli astunut kauppaministeriksi Waldeck-Rousseau'n ministeriöön. Meillä Suomesakin oli samanlainen ennakkotapaus. Sama kohtalo oli nimittäin tullut opettaja J. K. Karin osaksi, joka ainoana sosialistina, vieläpä puoluehallinnon epävirallisella luvalla, oli mennyt mukaan Mechelinin hallitukseen vuonna 1905. Tätä oli pidetty raskaana rikoksena puoluetta kohtaan ja Oulun puoluekokous karkotti hänet puolueesta vuonna 1906. Tästä huolimatta puolueen olisi nyt pitänyt niellä tällainen poikkeus omista periaatteistaan.

Hallituksen kokoonpanosta ja sen ohjelmasta oli jonkin verran keskusteltu jo Pietarissa manifestia koskevien neuvottelujen yhteydessä. Siellähän oli mukana eri puolueita edustavia henkilöitä, ja näiden kesken tuli asiasta puhetta, tämän johtamatta kuitenkaan mihinkään tulokseen.

Nyt oli kuitenkin pakko ryhtyä tekemään jotakin, sillä ei käynyt päinsä, että maa tällaisella tärkeällä hetkellä, jolloin lukemattomat tärkeät kysymykset odottivat ratkaisuaan, oli kauan ilman hallitusta. Mitä lienee porvarillisella taholla asiassa tehty, ei ole tiedossani, mutta arvattavasti siellä oli ahkerasti neuvoteltu ja tultu siihen tulokseen, että ilman sosiaalidemokraattien mukanaoloa ei voitu ajatella hallituksen muodostamista. Sosiaalidemokraattisen puolueen taas täytyi kantansa määräämiseksi kutsua puolue-neuvosto koolle. Tämä kokous, joka pidettiin maaliskuun 21.—23. päivinä, oli sekä pitkä että sekava. Se kesti kaikkiaan kolme päivää ja päättyi asian tulematta lopussa sen selvemmäksi kuin alussakaan.

Puolue-neuvosto asetti heti alussa jaoston valmistamaan asiaa ja tekemään kokoukselle ehdotuksia. Jaostoon tulivat Valpas, Kuusinen, Manner ja Gylling. Tavoilleen uskollisena Valpas ei ottanut osaa jaoston kokouksiin; hänhän karttoi järjestelmällisesti vastuuta voidakseen jälkeinpäin vapaammin arvostella toisten töitä. Jaoston työ näyttäytyi hedelmättömäksi siinä vallinneiden erilaisten ajatussuuntien vuoksi. Valpas oli yleisessä kokouksessa ehdottanut, että hallitus olisi koetettava muodostaa puolueiden ulkopuolella olevista, siis "villeistä" porvareista, jotka sitoutuisivat kannattamaan sosiaalidemokraattista hallitusohjelmaa. Jos joku sosiaalidemokraatti olisi ollut otettava mukaan, olisi hänen ollut erottava puolueesta. Tämä ehdotus kaatui pääasiassa sen

vuoksi, että sitä oli mahdoton toteuttaa. Niin villejä porvareita ei olisi mistään voitu löytää, eikä kai kukaan sosiaalidemokraattikaan olisi suostunut eroamaan puolueesta siitä ilosta, että olisi saanut kantaa hallitusvastuuta.

Toinen ehdotus, joka niin ikään toivottomana hylättiin, tarkoitti puhtaan sosiaalidemokraattisen hallituksen muodostamista, niin kuin normaalaisina aikoina ja sen jälkeen kun kysymys hallitukseen menosta oli perusteellisemmin selvitetty, olisi menetelty. Tällä kannalla olivat, tosin eri perustein, Yrjö Mäkelin ja K. H. Wiik. Ajatuksen tiellä oli kuitenkin ennen mainittu puolueen periaatteellinen kanta, ettei sosiaalidemokraatti voinut olla porvarillisen valtion hallituksessa. Kuinka sitten yksinään sitä hallitsemassa!

Kuusisella ja Mannerilla oli oma linjansa. Heidän mielestään sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton kesken olisi ollut tehtävä sopimus hallitusohjelmasta ja näiden molempien olisi ollut pantava miehiään hallitukseen, esimerkiksi siten, että sosiaalidemokraatit olisivat sijoittaneet viisi miestä ja maalaisliitto kaksi, loppujen viiden ollessa "villejä" porvareita. Jollakin merkillisellä tavalla tämä ehdotus olisi ollut oikeaoppisempi kuin tavallinen hallituksen muodostamistapa. Maalaisliitto osoittautui halukkaaksi hyväksymään hallitusohjelman joillakin pienemmillä muutoksilla, vieläpä luovuttamaan miehiäänkin hallitukseen. Mutta kun sitten lähdettiin "villejä" porvareita metsästämään, havaittiinkin, ettei semmoisia ollut olemassa tai ei ainakaan mukaan saatavissa. — Kun tämäkin tie siten meni tukkoon, kehoitettiin Oskari Tokoita, jota oli ajateltu hallituksen päämieheksi, laatimaan hallituslistansa ja lähtemään sen mukaan kyselemään hallitukseen porvarillisia jäseniä. Oman puolueen jäsenet kokous oli nimittäin jo nimennyt. Tiedustellut porvarilliset henkilöt olivat aluksi taipuvaisia harkitsemaan asiaa, mutta seuraavan päivän aamuun mennessä he ilmoittivat, että asiasta olisi neuvoteltava porvarillisten puolueiden asettaman valtuuskunnan kanssa. Silläkin tiellä tuli sitten pian pää näkyviin.

Tällöin ehdottivat Kuusinen ja Manner, että koko hallituksen muodostamisesta luovuttaisiin ja jätettäisiin asia toisten puolueiden huo- leksi. Tätä vastaan ehdotti Gylling, että porvarillisten ehdotuksen mukaisesti olisi käännyttävä porvarillisten puolueiden puoleen ja tiedus- teltava näiden mieltä. Kun asia meni äänestykseen, sai Gyllingin ehdo-

tus 10 ja Kuusisen 9 ääntä. Näin niukan kannatuksen varassa ei taas Tokoi halunnut ryhtyä yrittämään, vaan kieltäytyi. Sen johdosta eräs äänestäjistä muutti mielipiteensä, ja siten oli lopulta 10 äänellä 9 vastaan päätetty luopua hallituksen muodostamispuuhasta.

Olen näin perusteellisesti selostanut tämän kokouksen menoa, jotta kävisi selville, miten outoon tilanteeseen sosiaalidemokraattinen puolue oli joutunut ja miten kokemattomia hallituskysymyksen järjestämisessä silloin vielä oltiin, siitä huolimatta, että sosiaalidemokraatit jo eräissä maissa olivat astuneet hallitukseen edustamaan puolueitaan. Eri ehdotuksiin sisältyi nähtävästi paljon taktiikkaakin. Kun kerran Valpas ei halunnut ottaa vastuulleen puolueen edustajien menoa hallitukseen, oli muillakin siihen kovin vähän halua. Itse asiassa oli selvästi havaittavissa, että ainakin Kuusinen ja luultavasti myös Manner toivoivat hallitukseen menoa, mutta eivät halunneet siitä itse tehdä käyttökelpoista ehdotusta.

Nämä sekavat neuvottelut ja toivottomat äänestykset olivat vieneet kokonaista kolme kallista päivää, asian tulematta sen valmiimmaksi. Pistäysin silloin tällöin kokouksessa sen menoa seuraamassa. Havaitsin sen osanottajain jo itsensäkin tuskastuneen hedelmättömään keskusteluunsa.

Saatuinaan tällä tavalla tehtävänsä ”suoritetuksi” hajaantui puolueenvosto. Porvarillisille puolueille ilmoitettiin, että sosiaalidemokraattinen puolue luopuu hallituksen muodostamisesta. Sama ilmoitus tehtiin kenraalikuvernöörin apulaiselle Korffille.

Tällä välin olivat toiset puolueet ja koko maa jännittyneinä odottaneet, mitä tästä hautomakoneesta ajaisken. Kun tulos oli negatiivinen, ryhdyttiin porvarillisella taholla yrittämään saada valtiolaivaa irti kuolleesta kohdasta. Porvarillisten eduskuntaryhmien edustajana saapui J. K. Paasikivi seuraavana eli 24. päivänä maaliskuuta sosiaalidemokraattisen puolueen puoluetuomikunnan kokoukseen. Saapuvilla olivat tällöin puoluetuomikunnan jäsenten ohella Kuusinen, Manner ja Tokoi. Paasikivi ilmoitti porvarillisten ryhmien saaneen tiedon puolueenvoston päätöksestä, mutta ehdotti silti vielä neuvottelua sekä hallituksen jäsenistä että ohjelmasta. Hän kertoi kenraalikuvernöörinapulaisen Korffin tiedottaneen, että hallitus olisi saatava valmiiksi tämän päivän

kuluessa, muussa tapauksessa venäläinen senaatti tulisi jäämään paikoilleen ainakin eduskunnan kokoontumiseen saakka. Ja silloinhan samat muodostamisvaikeudet olisivat uudelleen edessä. Tokoin valmistamaan hallituslistaan hänellä oli eräitä toivomuksia. Tiedustellessani Paasikiveltä porvarillisten ehdokkaiden kantaa Tokoin esittämien ohjelmakoh- tien suhteen hän vastasi, että jotkut heidän ehdokkaansa olivat kielto- lain vahvistamista vastaan ja joku taisi olla vastustavalla kannalla työ- väensuojelulakienkin suhteen.

Kun aikaisemmat kosketukset olivat kaatuneet siihen, ettei sosiaali- demokraattinen puolue ollut halunnut neuvotella porvarillisten puo- lueiden kanssa, katsoi Paasikivi asian voivan järjestyä niinkin, että Tokoin tiedustelemat henkilöt kääntyvät kukin omien puolueittensa puoleen ja itse hankkivat näiden suostumuksen.

Tällä pohjalla asia lopulta järjestyikin, Kuusisen ja Mannerin pysyessä eriävällä kannallaan.

Kun alus täten oli saatu irrotetuksi karilta, ryhtyi Tokoi uudelleen puuhaan. Porvarillisilta ehdokkailta hän hankki suostumuksen joko itse tai välikäsiensä kautta. Ehdokkaat olivat enimmäkseen samoja, joita hän aikaisemminkin oli ajatellut. Useimmat antoivatkin suostumuksensa, mutta jotkut kieltäytyivät, näiden joukossa mm. W. A. Lavonius ja Hugo Rautapää.

Sosiaalidemokraattiset ehdokkaat oli nimetty jo puoluepuoleiston kokouksessa. Kun puolueen päämiehet Valpas, Kuusinen, Manner, Sirola ja Gylling kaikki jyrkästi kieltäytyivät, haluttomina hyppäämään näin epävarmaan yritykseen, oli turvauduttava toisen luokan ehdok- kaihinkin (joita saksalainen kutsuu "die zweite Garnityr"). Näiden jouk- koon oli minunkin nimeni eksynyt, vaikka siihen saakka olin ollut varsin huomaamattomilla sijoilla puoluetöiminnässä. Tai ehkäpä nimeä- minen tapahtuikin juuri sen vuoksi; siten puolue ei menettäisi mitään, kun asiat ajautuisivat kantaan. Pystyisin ankarasti vastaan, mutta meidän toisen luokan jäsenten suhteen selitettiin puoluekurin vaativan alistu- mista.

Muistan elävästi, miten Wäinö Wuolijoki ja minä ajelimme "issi- kalla" Tokoin pyynnöstä taivuttelemassa epäileviä ehdokkaita, sen jälkeen kun asiaan oli käyty käsiksi täydellä todella. Eräiltä saimme suo- ralta kädeltä torjuvan vastauksen; toiset sen sijaan lupasivat harkita

asiaa. Saimme silloin omakohtaisesti kokea, millaista on hallituksen muodostaminen. Olimme lukeneet vastaavanlaisista tapauksista muissa maissa, miten vaikeata oli saada kokoon hallitukseen tarvittavia miehiä.

Lopulta kaikki oli selvää ja vielä saman päivän iltana voi Tokoi esittää hallituslistansa kenraalikuvernöörinapulaiselle Korffille, jolla puolestaan ei ollut sitä vastaan muistutettavaa. Hänen listansa oli silloin seuraavanlainen:

Varapuheenjohtaja: Antti Oskari Tokoi.

Oikeustoimituskunnan päällikkö: Antti Tulenheimo.

Valtionvaraintoimituskunnan päällikkö: Väinö Alfred Tanner.

Kirkollisasiaintoimituskunnan päällikkö: Emil Nestor Setälä.

Siviilitoimituskunnan päällikkö: Allan Serlachius ja apulaispäällikkö: Julius Ailio.

Kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päällikkö: Leo Ehrnrooth ja apulaispäällikkö: Matti Paasivuori.

Maanviljelystoimituskunnan päällikkö: Kyösti Kallio.

Kamaritoimituskunnan päällikkö: Väinö Wuolijoki.

Kululaitostoimituskunnan päällikkö: Väinö Voionmaa.

Salkuton: Rudolf Holsti.

Kaikki olivat minulle ennestään tuttuja ja taisivat muutkin ainakin pääasiassa tuntea toistensa aikaisemman toiminnan ja mielipiteet. Omista puoluetovereistani olin jo kymmenkunnan vuotta työskennellyt yhdessä Tokoin kanssa eduskunnassa ja olin havainnut hänet hyvin kehityskykyiseksi mieheksi. Hän oli nopeasti hankkinut itselleen aseman puolueessa ja oli vuoden 1913 valtiopäivillä eduskunnassa hoidellut puhemiehen nuijaa. Ammattijärjestön puheenjohtajana hänellä oli vahva asema työväen keskuudessa. Parhaiten tunsin Wuolijoen. Olin hänen kanssaan ollut monella tavalla yhteisissä asioissa eduskunnassa yksikamarisen alkuaikoina, mutta ennen kaikkea osuuskauppaliikkeessä niin SOK:n kuin Elannon piirissä. Hän oli alati täynnä aloitteita, osasi nauraa hereästi ja oli leppoisona ja hyvänä toverina ystävien pitämä. Paasivuoren taas tunsin puolue jo siihen aikaan järeänä ja vilpittömänä aatteenmiehenä, joka ei koskaan omaa etuaan katsonut. Yhteistoiminnan sujumisesta hänen kanssaan voi etukäteen olla varma. — Mainitut puolueystävät olivat olleet mukana eduskuntatyössä ja siten

poliittisestikin aktiivisia. Sen sijaan sekä Voionmaa että Ailio olivat tavallaan uusia tulokkaita tällä alalla. Edellinen oli tosin esiintynyt ahkerana kirjailijana ja esitelmäsihteerinä, mutta hänen toimialanaan oli siihen asti pääasiallisesti ollut raittius- ja kansanvalistustoiminta. Hän oli kyllä aikoinaan pyrkinyt eduskuntaan raittiusväen listalla yhdessä Matti Helenius-Seppälän kanssa, mutta Valpas oli tehnyt tämän tyhjäksi vaatimalla lehdessään oman nimensä pois semmoisesta vaaliliitosta, missä nämä kaksi nimeä esiintyivät. Tämän vuoksi kai Voionmaa ei ollut liittynyt puolueen jäseneksi. Ailion tunsin vain pintapuolisesti. Hän oli uuttera tiedemies ja askarteli etupäässä muinaistieteen parissa. Hänestä sanoikin Lauri af Heurlin kerran: "Ailio olisi mainio mies, jos hänen ajatuksensa puuhaisivat viisikymmentätuhatta vuotta nuoremmissa asioissa." Joka tapauksessa hän oli vakaumuksellinen sosiaalidemokraatti, samalla kun kaikessa muussakin kannatti uudenaikaisia pyrkimyksiä.

Myös porvarillisten työtovereiden kanssa olin aikaisemmin joutunut enemmän tai vähemmän tekemisiin. Olipa Holsti ollut koulutoverinakin ja hänen senjälkeistä sanomalehtimiehen uraansa olin voinut seurata varsinkin hänen astuttuaan "Helsingin Sanomain" toimitukseen. Sekä hän että kaikki muutkin, Serlachiusta lukuunottamatta, olivat olleet eduskunnan jäseniä ja olin heihin siellä tutustunut siinä määrin kuin toisten ryhmien edustajiin yleensä tutustutaan. Serlachiukselle taas olin oikeustutkintoa varten suorittanut rikosoikeuden tentin, joten hänkään ei ollut tuntematon. Olin oppinut pitämään heitä kaikkia kunnan miehinä ja tarmokkaina työntekijöinä.

Valitut uhrilampaat kokoontuivat muistaakseni vielä samana iltana Säätytalolle perustuslakivaliokunnan huoneeseen harkitsemaan hallitusohjelmaa samoin kuin muita alkutoimenpiteitä. Tokoilla oli jo valmiina luonnos hallitusohjelmaksi ja sitä käytiin nyt yksityiskohtaisesti tarkastamaan. Siitä aiheutui melkoisen laaja keskustelu. Porvarillisilla jäsenillä oli tietenkin yhtä ja toista muistutettavaa, ja varsinkin Setälä teki runsaasti muodollisia muutosehdotuksia. Asiallisista erimielisyyksistä muistan, että Serlachius ilmoitti selvin sanoin, ettei hän katso voivansa sitoutua kannattamaan kieltolain vahvistamista. Lopulta ohjelma kuitenkin saatiin valmiiksi verraten yksimielisesti. Tietysti siihen sisältyi paljon hyvää ja kaunista kuten yleensä hallitusohjelmiin.

Kesti kuitenkin vielä pari päivää, ennen kuin muodollinen hallituksen nimittäminen saattoi tapahtua. Maaliskuun 26. päivänä Väliaikainen Hallitus nimitti uuden senaatin ja seuraavana päivänä oli eroavan hallituksen viimeinen ja uuden hallituksen ensimmäinen istunto. Edellisessä ilmoitettiin, että senaatin varapuheenjohtaja Borowitinov oli erotettu virastaan sekä että muille hallituksen jäsenille samoin kuin prokuraattori Kasanskille oli pyynnöstä myönnetty ero. Sen jälkeen esiteltiin uuden hallituksen jäsenten nimitys. Kolme tuntia myöhemmin uudet talousosaston jäsenet pitivät ensimmäisen istuntonsa, jolloin ne jäsenet, jotka eivät ennen olleet vannoneet virkavalaa, tekivät sen. Ensin vannoi Tokoi ja sen jälkeen hänen puhetta johtaessaan Ailio, Holsti, Kallio, Paasivuori ja Voionmaa. Valanotto tapahtui muutetun valankaavan mukaan, josta uskollisuuden vakuutus keisaria kohtaan oli jätetty pois. Tämän jälkeen Tokoi luki hallituksen ohjelmajulistuksen, jonka hallituksen kaikki jäsenet olivat allekirjoittaneet. Ohjelmajulistuksen oli ensi kerran ottanut käytäntöön Mechelinin senaatti, mutta Mechelin luki sen vain hallituksen pöytäkirjaan.

Kun samanaikaisesti senaatin oikeusosasto uusittiin ja maalle oli nimitetty kenraalikuvernööriksi M. Stahovitsh, niin hallintokoneisto oli siirtynyt uusien miesten käsiin. Pari viikkoa tämän jälkeen, 11. päivänä huhtikuuta, nimitettiin maanpaosta Siperiasta palannut P. E. Svinhufvud prokuraattoriksi.

Senaatin talousosastossa eli varsinaisessa hallituksessa oli tämän jälkeen kuusi sosiaalidemokraattia ja kuusi porvarillisten puolueiden jäsentä. Kun äänien mennessä tasan varapuheenjohtajan ääni oli ratkaiseva, oli sosiaalidemokraattinen edustus siten tiukan tullen määräävä, paitsi milloin kenraalikuvernööri astui puheenjohtajan paikalle.

Hallituksen saama vastaanotto

Oli hupaisaa seurata, millaisen vastaanoton tämä ensimmäinen kotimaisesta aloitteesta kokoonpantu hallitus sai julkisen sanan taholta. Merkillistä kyllä, sen ohjelmaan ei kiinnitetty minkäänlaista huomiota. Tämä puoli hukkui kokonaan henkilökysymyksiin, joista kirjoitettiin sitä enemmän. Porvarillinen lehdistö suhtautui ratkaisuun rauhallisesti. Melkein kaikki porvarilliset lehdet lausuiivat tyytyväisyytensä siihen, että hallituskysymys vihdoinkin oli saatu ratkaistuksi. Sekä "Uusi Suometar" että "Helsingin Sanomat" pitivät kokoomushallitusta silloisissa oloissa luonnollisena ratkaisuna. Molemmat pidättyivät henkilökohtaisista arvosteluista, korkeintaan kiittelivät erinäisten porvarillisten jäsenten kykyä. "Hufvudstadsbladet" sen sijaan oli jonkin verran nyrpeä, vaikka sekin ylipäänsä tyytyi ratkaisuun. Sen mielestä oli annettava tunnustus niille porvarillisille jäsenille, jotka olivat ottaneet vastaan sangen vähän kiitollisen tehtävän astua senaattiin, missä "aina luokkataistelun merkeissä toimiva puolue on johtavana". Pätevyydeltään hallitus oli sen mielestä heikko. Lehti piti pätevinä Ehrnroothia, Serlachiusta ja Setälää. Sen sijaan olivat "tärkeät finanssi- ja kulkulaitospäällikköjen virat sangen heikoissa (klenä) käsissä". Tämä kohteliaisuus kohdistui Voionmaahan ja minuun ja piti tietysti paikansa ainakin minun suhteeni.

"Työmies" lehden kannanotto herätti alusta alkaen huomiota. Jo ensimmäisessä uutisessaan hallituksen muodostamisesta lehti otsakkeessaan tiesi kertoa, että "muodostettiin kokoomussenaatti, jossa on 5 sosialistia ja 7 porvaria". Tähän laskelmaan takertuivat kaikki lehdet, ryhtyen arvailemaan, kuka oli se sosialisti, joka ei lopulta ollutkaan sosialisti. Arvailtiin yhtä ja toista ja melkein jokainen sosialistinen jäsen

oli epäluulonalainen siitä, ettei ollut saanut "Paavi" Valppaan hyväksymistä sosialistisuudelleen. Lopuksi kävi selville, että "Työmies" tarkoitti Väinö Voionmaata, joka ei kuulunut puolueeseen ja joka ensimmäisissä hallituskaavailuissakin oli ollut niiden "villien porvarien" joukossa, joita hallitukseen oli aiottu pyydystää. Voionmaa lienee tässä yhteydessä kuitenkin ilmoittanut suostuvansa liittymään puolueeseen.

Tämä oli kuitenkin vasta alkusoittoa. Varsinainen tyrmäysisku tuli seuraavana päivänä lehden päätoimittajan Valppaan kynästä. Siinä hän kävi lävitse senaatin jäsenten koko luettelon, arvostellen kunkin jäsenen erikseen. Ei kukaan näistä löytänyt armoa hänen silmissään. Jotkut lainaukset hänen kolmisen palstaa laajasta kirjoituksestaan kannattaa pelastaa unhoon joutumasta.

Serlachiuksesta sanottiin, sen jälkeen kun hänen elämänvaiheitaan oli lyhyesti selostettu: "Pamauttaa joskus herkästi mielipiteitä, jotka eivät mahdu hänen kaikkien puoluetoveriensä kalloihin. Ripeä ja tarmokas toimissaan. (Tässä Valpas ilmeisesti jäljitteli professori E. G. Palmenia. Tämä oli avopuheiseen tapaansa sanonut Serlachiuksesta, joka toisinaan puhui vastoin puolueensa kantaa: "Serlachius on kuin pienen lapsen p—e; hänestä ei koskaan tiedä, milloin sieltä tulee ja mitä sieltä tulee".) Hänellä on listalla toverinaan entinen oppipoikansa tri Antti Tulenheimo, synt. 1879, siis nuori vielä, kova, tarmokas ja häikäilemätön herra. — Mustalla puolueella siis kovat jarrut senaattiin menossa."

Setälästä sanottiin: "Mies ei malta pysyä kieliopinnoissaan. Hän on politiikan asioissa usein epäröivä. Hän voisi joskus vahingossa sallia jonkun kansan syville riveille edullisen teon tapahtua, ellei hänen puolueensa vanhoilliset jarrut pitelisi kiinni takin hännästä. Tuskin herra Setälä uskaltaisi hyväksyä senaatissa edes rehellistä kunnallista ääni-oikeutta annettavaksi vaivatulle kansallemme! Muut johtopäätökset voi tehdä siitä. — Hänellä on toverinaan varsin nuori nousukas, tri Holsti, joka pääsee liian aikaisin näin korkealle. Eduskunnassa hän ei ole tehnyt mitään suuriarvoista, sanomalehtimiehenä lienee onnistunut paremmin. Puolueensa arvatenkin sitoo hänet kuten edellisenkin. Nuorsuomalainen puolue vihaa taasen kansanvaltaisuutta kuin susi koiraa: söisi sen kun saisi."

Ehrnrooth sai seuraavan atestin: "Hän on hyvin tunnettu harvainvaltaisten viikinkien kunnallispolitiikan toimimiehenä. Hän on käsi-

tellyt myös työväenasioita, ollut niiden esittelijänä senaatissa, leipurilain huonontajana eduskunnassa jne. Taitava oikein hyvien työväensuojelulakien vastustaja. Muuten miellyttävä herra, joka voi voittaa pitkätukkaisten suosion puolelleen.”

Kalliosta annettiin seuraava lyhyt todistus: ”Suurtilallinen. Tottunut komentamaan oikeita lampaita. Selkeä puhuja. Osaa kiskoa tilanomistajille etuja vaikka kivistä.”

Sen jälkeen jatkui esittely seuraavalla huvittavalla tavalla:

”Edellä kuvatut kuusi herraa ovat kaikki selviä anastajapuoluelaisia. Itse herraslehdet tunnustavat heidät omikseen ja siis myös kyvykkäiksi, viisaiksi ja senaattiin kelvollisiksi.

Seitsemäs on tri Voionmaa. Hän on oikeastaan historian tutkija ja kirjoittaja sekä esitelmöitsijä. Eksyy silloin tällöin politiikkaan. Oli päästä ensimmäisissä kansaneduskunnan vaaleissa sosialistien edustajaksi eduskuntaan, mutta kun Allin Matista (Matti Helenius-Seppälästä) ei huolitettu, ei hänkään tullut. Koetti erikoisella hajoituslistalla raittiuden nimessä, mutta se sai vain vähän ääniä ja ne menivät ihan hukkaan. Hän toimi siten tietysti puolueen ulkopuolella. Joskus hän on puhunut työväelle mieluisia mielipiteitä, mutta joskus hän on miellyttänyt Suomen Pobjedonostjevia, ei kun Danielson-Kalmaria, niin että tämä on suositellut häntä historian professoriksi. Valtioneuvos Kalmarille olisi kai kunnianloukkaus, jos sanottaisiin, että hän on suositellut sosialistia opettamaan ylioppilaille historiaa, mikä opetus antaa niin hyviä tilaisuuksia syöttää määrättyjä maailmankatsomuksia. — Herraslehdet tekevät kaiketi vääryyttä kun syyttävät nyt hra Voionmaata sosialistiksi. — Hyi niitä pahoja!

Voitane tehdä laskelma: ainakin rajalla hoippuva porvari, siis seitsemäs porvari.”

Kun porvarit ja Voionmaa täten olivat saaneet kukin todistuksensa, seurasi meidän muiden vuoro. Se osa oli ainakin yhtä huvittava kuin edellä oleva.

Se alkoi seuraavasti:

”Viittä listalla olevaa on sanottu sosialistiksi. Eräs heistä on tri Ailio. Enimmät lukijat muistelevat kuulevansa ensi kertaa hänen nimensä sosialistina. Hän on ollut niin erillään puolueemme toiminnasta. Hän on tutkinut pääasiallisesti arkeologiaa ja julkaissut teoksia. Valtion

virassa. — Hiukan samanlaista on maisteri Wuolijoen suhteissa. Hän toimi ennen vähän puolueessa. Oli jo valtiopäivillä. Väsyi, kieltäytyi ja lähti paremmille työmaille. Oli sentään osuustoiminnassa mukana. Maanviljelyksen opettaja ja suurtilallinen nykyään. Nyt senaattipulan tultua on muistettu, että hän on sosialisti ja viety läpi. Hän kuului ennen valtiopäivillä tietysti eduskuntaryhmän oikeistoon. — Saman hengen miehiä on varatuomari Väinö Tanner. Hän on sentään toiminut vähin puoluehommissa. Osuustoimintamies, lukijoillemme tuttu ainakin Elannon asioista. Ollut myös Suomen Pankin tilien tarkastaja. — O. Tokoin tietävät kaikki. Mielenpiteiltään myöskin oikeistososialisti.”

Mutta sitten seuraa paras pala. Vanhasta Matti Paasivuoresta, joka oli ollut puoluetolimikunnan puheenjohtajanakin, oli Valppaalla sa-
nottavana:

”Matti Paasivuori on vanhin työväenliikkeen mies. Oli ennen vanhaan selviä sosialisteja. Kehittyi myöhemmin mm. valtion komiteoissa, siirtyi sinnepäin ja — siinä nyt tulos.”

Mutta Valpas ei olisi ollut se mikä hän oli, ellei hän samalla olisi antanut pientä potkua myös uskollisille aseenkantajilleen Kuusiselle ja Mannerille pitääkseen näitä asianmukaisessa nöyryydessä ja kuuliaisuudessa:

”Mainittua listaa hommaamassa ovat sosiaalidemokraattisen puoluetolimikunnan puolesta olleet O. W. Kuusinen ja K. Manner ym. puoluesihteerin johdolla. He antanevat seikkaperäisen selostuksen miten ovat menetelleet ja mitkä syyt ovat vaikuttaneet. Arvosteleva keskustelu seurannee sitten.”

Sen jälkeen seurasi loppuveto, jota varten koko kirjoitus arvattavasti oli laadittukin. Se mahtui yhteen ainoaan virkkeeseen:

”Kokoontuvan eduskunnan sosiaalidemokraattinen ryhmä ei luonnollisesti ole sidottu kannattamaan uuden senaatin kumpaakaan osastoa, vaan on ryhmällä oleva täysi vapaus menetellä kulloinkin esiintyvien asiain laadun ja vallitsevien olosuhteiden mukaan.”

Tätä Valppaan esittelykirjoitusta, jonka Wuolijoki meille senaatin jäsenille tuoreeltaan luki, kuunneltiin suurella riemulla. Vain Paasivuori, joka ei osannut nauttia tämäntapaisesta ilkeydestä, murjotti ja oli happamen näköinen.

Olen lainannut kirjoitusta näin pitkälti, koska se antaa erinomaisen kuvan, paitsi Valppaan tyylistä, jota hänen monet epigoninsa eivät lähestulkoonkaan ole pystyneet saavuttamaan, myös hänen tavastaan jälkeinpäin arvostella kaikkea mitä tapahtui. Asian ratkaisuvaiheessa häneltä sen sijaan ei hohtimillakaan saanut suusta ratkaisevaa sanaa.

Kun haasteen saaneet Kuusinen ja Manner kuuliaisesti kolmen päivän päästä vielä antoivat hirmupitkän selostuksensa hallituksen synnytystuskista ja pesivät siinä itsensä täysin puhtaiksi ja viattomiksi, oli asema täysin selvä. Vaikka molemmat kuuluivat "Työmies"lehden toimitukseen, heidän kirjoituksensa oli sijoitettu — "Lähetettyjen osastoon". He lopettivat meriselityksensä seuraavaan tapaan: "Meidän käsityksemme mukaan on näin syntynyt senaatti sosiaalidemokraattisen puolueen ja porvaripuolueiden yhteinen kokoomushallitus, jollaisen muodostamista me kaiken aikaa jyrkästi vastustimme. Jos meidän kuvittelemamme suunnitelma, jonka toteuttamismahdollisuuksien tiedustelemiseen ennen viime perjantaita otimme osaa, olisi ollut toteutettavissa, olisi siitäkin syntynyt tavallaan kokoomushallitus, mutta ei suomettarelaisen, nuorsuomalaisen eikä ruotsalaisen puolueen kanssa, vaan niitä vastaan. — — — Mutta nyt syntyneen hallituksen hommaajiksi tai kannattajiksi älköön meitä väitettäkö. Tämän hallituksen syntymässään saanutta asemaa valaisee mielestämme selvästi se tosiasia, että vanhoillisimpainkin porvaripuolueiden johtoryhmät pitävät tällaisen hallituksen muodostamista nykyoloissa siedettävämpänä tilana kuin hallituspaikkain ottamista kokonaan omiin käsiinsä. Viimeistään ensi puoluekokouksessa on mielestämme nyt tapahtuneen hallituskysymyksen ratkaisun suhteen puolueemme kanta selvästi määrättävä."

Näiden selitysten jälkeen hallitukseen menneet sosiaalidemokraattisen puolueen jäsenet tiesivät, mikä heitä oli odottamassa. Puolue oli pakottanut heidät astumaan hallitukseen, mutta puolueen johtavat henkilöt olivat selittäneet puolueen olevan vapaa kaikesta vastuusta. Se oli oikein valpasmaista taktikointia.

Sen, että he olivat pistäneet päänsä ansaan, he saivat asiain edelleen kehittyessä riittävästi kokea.

Mainitut sanomalehtikirjoitukset nostattivat luonnollisesti vilkkaan kirjoittelun kautta maan. Porvarilliset lehdet totesivat yhteen ääneen,

että uusi hallitus oli kokoomushallitus, jossa sosialisteilla, puheenjohtajan äänen avulla, oli niukka enemmistö, sekä lisäksi että siihen astuneet sosialistit olivat puolue-elinten siihen suosittelemia, joten heidän kaiken järjen mukaan piti edustaa puoluetta. Pakinoitsijat saivat runsaasti iloitsemisen aihetta. Mm. "Helsingin Sanomain" Tiitus kirjoitteli puolueen taholta annettujen selitysten johdosta purevia pakinoita.

Hallituksen muodostamisen esivaiheisiin kuuluu tavallaan myös lehden julkaisema tieto, että vapaaherra V. M. von Born sähköiteitse oli kääntynyt Venäjän Väliaikaisen Hallituksen puoleen hartaasti pyytäen, ettei se hyväksyisi sitä ehdotusta kotimaisen hallituksen uudeksi kokoonpanoksi, joka oli syntynyt eduskuntaryhmien välisissä neuvotteluissa. Tätä asiaan sekaantumista ja vieraaseen hallitukseen vetoamista ei yksikään lehti katsonut mahdolliseksi puolustaa. Se sai päinvastoin osakseen hyvinkin ankaran arvostelun.

Venäjän Väliaikaiselle Hallitukselle oli tärkeätä säilyttää rauha ja luottavainen mieliala rajamaissa, ja näiden joukossa Suomella, varsinkin sodan aikana, oli tärkeä asema. Tätä pyrkimystä korostaakseen saapui Väliaikaisen Hallituksen oikeusministeri Aleksander Kerenski heti senaatin tultua nimitetyksi, maaliskuun 29. päivänä, Helsinkiin. Hänet otettiin vastaan suurella innostuksella. Hänellä olikin täällä hyvä nimi duumassa pitämiensä, Suomen oikeuksia rohkeasti puolustaneiden lausuntojen ansiosta. Kaikki halusivat sitä paitsi osoittaa iloaan tapahtuneiden muutosten sekä Suomen asiassa annetun manifestin johdosta. Työväenyhdistyksen talolle järjestettiin suuri juhla, missä sekä Kerenskin että Tokoin oli määrä puhua. Työväenyhdistyksen suuri sali oli jo paljon ennen juhlan alkua täynnä väkeä, niin että kun hiukan ennen alkamishetkeä yritin päästä sisälle, tämä osoittautui tavallista tietä mahdottomaksi. Takatietä päästettiin minut hallituksen jäsenenä sisään, ja jouduin siten istumaan lavalla. Kerenski piti lennokkaan puheen molempien kansojen vapaasta liitosta, jonka tuli kestää ikuisesti. Hän kehotti luottamaan Väliaikaiseen Hallitukseen: Se tulisi täyttämään suomalaisten kaikki toiveet. Tämän "lujan ja ikuisen liiton" vahvistukseksi hän suuteli Tokoita yleisön raivokkaasti osoittaessa suosiotaan. — Sen jälkeen Tokoi piti oman puheensa korostaen tapahtumain suurta merkitystä.

Käyntinsä yhteydessä Kerenski piti suomalaisten poliitikkojen kanssa neuvotteluja, joiden tarkoituksena oli saada Suomi osallistumaan parhaillaan käytävään sotaan. Jääkäriliikkeestä hän toivoi luovuttavan, koska se oli tähdätty Venäjää vastaan. Suomen valtiollisesta asemasta hän ei halunnut antautua keskustelemaan. Hän teki muuten parhaansa saadakseen jäykät suomalaiset luottaviksi ja hyvälle tuulelle. Niinpä hän laski seppeleen Runebergin patsaalle.

Näin suuren innostuksen vallassa ja hyvin toivein elettiin Suomessa maaliskuun lopulla. Ruusuista mielialaa ei kuitenkaan kestänyt kauan.

Siihen aikaan pidettiin hyvään tapaan kuuluvana, että hallitukseen astunut henkilö luopui kaikista muista tehtävistään. Näin teimme mekin. Elannon toimitusjohtajan toimesta sain virkavapautta toistaiseksi ja tehtäviäni astui sillä välin hoitamaan tuomari Lauri af Heurlin. Menimme vielä niinkin pitkälle, että Paasivuori ja minä luovuimme puoluetoimikunnastakin. Näin pitkälle menevää poliittista siisteyttä ei nykyään enää ymmärrettäisi. Seurauksena oli, että puoluetoimikunta joutui miehitetyksi entistä yksipuolisemmin. Sillä oli omat vaikutuksensa seuraavien kuukausien kehitykseen.

Mainitunlaisin merkein uusi hallituslaiva lähti purjehtimaan karikkoisella merellä. Entet eivät suinkaan olleet yksinomaan suotuisia. Vaikka Venäjän vallankumous oli avannut Suomelle mahdollisuuden vapaampaan valtiolliseen elämään, oikean tien löytäminen oli vaikeuksien takana. Oli koetettava saada valtiolaivan kurssi sopeutumaan uuteen asemaan ja samalla luotava uudet muodot valtiollisen elämän jatkumiselle. Tulisiko uudella hallituksella olemaan tähän riittävää auktoriteettia? Pystyisikö se saamaan yksimielisen kansan pyrkimyksiensä tueksi? Ainakin sosiaalidemokraattisten senaattorien asema näytti alusta pitäen olevan epävarma, heiltä kun oli kielletty omankin puolueen tuki ja apu. Puolue halusi entiseen tapaan olla oppositiossa siitä huolimatta, että se oli suurin puolue ja että sillä oli niukka enemmistö sekä eduskunnassa että hallituksessa.

Suurena kysymysmerkkinä oli sitä paitsi olojen kehitys Venäjällä. Sitä ei kukaan pystynyt etukäteen arvioimaan. Sen varaan rakentuivat kuitenkin monien eikä suinkaan yksinomaan työväenpiirien laskelmat ja suunnitelmat.

Senaatin työmuodot ja sen ensimmäisiä toimenpiteitä

Nykyään on hallitukseen astuminen verraten yksinkertainen asia. Joukossa on tavallisesti ainakin joku, joka aikaisemmin on ollut semmoisessa hommassa mukana ja tuntee siis työtavat. Koneisto on myös vakiintuneempi kuin kolmekymmentä vuotta sitten. Monella on lisäksi parlamentillinen koulutus takanaan, joten hän tuntee valtion asiat, ainakin eduskunnan näkökulmasta katsoen. Tämä koulutus oli meilläkin vuonna 1917 hallitukseen astuneilla, ainakin useimmilla, mutta muuten oli koko työ aivan uutta. Vain esittelijöillä ja muilla senaatin virkamiehillä oli työn teknillinen puoli selvillä, ja heidän apuunsa oli suuressa määrin turvauduttava — niin kuin valitettavasti vielä nykyäänkin silloin tällöin joidenkuiden ministerien laita on koko hallituskautenaan. Taikka he ovat riippuvaisia ulkopuolisista mahtavista järjestöistä, mitä ei sitäkään voi pitää asianmukaisena.

Silloinen senaatin talousosasto vastasi suunnilleen nykyistä valtioneuvostoa. Sen työ oli jakaantunut toimituskuntiin, joiden johdossa oli senaattori. Toimituskunnilla oli varsin vähäinen liikkumisvapaus. Enimmät asiat oli vietävä senaatin yleisistuntoon, johon siten kertyi suunnaton määrä pikkuasioitakin. Myöhemmin on päätösvaltaa useampaan otteeseen siirretty ministeriölle — vaikka meillä vieläkin ollaan kaukana ns. ministerihallinnosta — joten yleisistuntoja vaivataan vain suuremmilla ja erikseen määrätyillä asioilla. Mutta vuonna 1917 ei hallituksessa ollut esim. raha-asiainvaliokuntaa eikä ulkoasiainvaliokuntaa — tosin ulkoasioita ei ollutkaan, koska ne kuuluivat Venäjän hoitettaviin. Nekin asiat, joita nykyään ratkaistaan valiokunnissa, joutuivat suoraan yleisistuntoon. Kun vielä suuri osa niistä asioista, joita nykyään käsittelee ja ratkaisee Korkein Hallinto-oikeus, oli senaatin

talousosaston päätettävä, voi arvata, että istumista riitti. Asiain hoitoa kangisti vielä se, että lopullinen ratkaisu erinäisissä asioissa tapahtui Pietarissa, ministerivaltiosihteerin esiteltyä ne Väliaikaiselle Hallitukselle.

Kun aamulla astui virastoon, oli ensin kiireellä koetettava hoitaa omaan toimituskuntaansa kuuluvat asiat. Sen jälkeen alkoi yleisistunto, jota monesti jatkui pitkin päivää ja usein pitkälle yöhönkin. Ei ollut tavatonta, että istunnot lopetettiin vasta aamupuolella yötä, joten nukkumisaika jäi vähäiseksi. Luullakseni enimmin rasitettujen senaattorien oli tehtävä keskimäärin 18 tunnin työpäiviä, saamatta sittenkään tuskin koskaan työpöytänsä puhtaaksi. Ne, jotka joutuivat istumaan siinä jaostossa, joka käsitteli vero- ym. valitusasioita, olivat tuskallisimmassa asemassa. Pitkän päivätyönsä suorittuaan he saivat tuntikaupalla istua kuuntelemassa verraten vähän kiinnostavia esittelijän laajoja selostuksia verovalituksista. Harvoin niihin ennätti syventyä eikä koskaan ottaa asiakirjoja mukaansa kotiin niihin tarkemmin perehtyäksseen. Ratkaisu jäi siten useimmiten esittelijän käsityksen varaan.

Allekirjoittamistakin riitti enemmän kuin tarpeeksi. Asiakirjapino toisensa jälkeen heitettiin senaattorin pöydälle ja niihin oli koetettava edes päällisin puolin perehtyä ja sitten allekirjoittaa ne. Seikka palauttaa mieleen erään jutun, jonka Serlachius kertoi, kun kerran, monta vuotta myöhemmin, istuttiin iltaa yhdessä. Hän valitteli samaa kuin muutkin, että niinä kuukausina, jolloin hän oli siviilitoimituskunnan päällikkönä, hänen efektiivinen työpäivänsä oli 18 tuntia vuorokaudessa, mutta tapahtuipa sellaistaakin, että hän sai paperinsa selvitettyksi vasta klo 10 aamulla ja klo 11 oli jälleen oltava virastossa. Tästä hän johtui kertomaan käynnistään Pietarissa Kerenskin työhuoneessa. Kun siellä oltiin neuvotteluissa ilman sivullisia, pantiin ovet kiinni ja puhuttiin "puolueetonta Sveitsin kieltä" — saksaa. Aina välillä tuli kuitenkin esittelijöitä kainalossaan massoittain asiakirjoja allekirjoitettaviksi. Kun Kerenski silloin oli sotaministeri, olivat esittelijät tavallisesti upseereita. Kerenski allekirjoitti paperit niihin vilkaisemattaakaan, eikä hän kirjoittanut edes koko nimeään, vaan ainoastaan Ker — loppuna oli jokin kynänheitto. Kun Serlachius sitten palasi kotiin ja näki pöytänsä kuormitettuna asiakirjoilla, oli hänellä suuri houkutus ruveta merkitsemään nimekseen pelkkä Ser—! Lyhennys jäi sentään

toteuttamatta. Sen, että Kerenski todella kirjoitti nimensä kerrotulla tavalla, sain omakohtaisesti todeta omasta erokirjastani.

Kun kaikki olivat työhön innostuneita ja koettivat selviytyä ruuhkastaan, kävi moinen työtahti vähitellen voimille. Muistan elävästi eräänkin yön, jolloin olin Wuolijoen kanssa kotimatalla senaatin istunnosta. Päätimme hetkeksi istahtaa Säätytalon puistikkoon nauttimaan rauhallisesta yöstä ja raittiista ilmasta. Keskustelu kiersi luonnollisesti päivän työn ympärillä. Wuolijoki laushti silloin haikeasti: "Voitko ymmärtää ihmisiä, joilla on vallanhalua, jos valta kerran on tällaista." Tämä oli kuitenkin virheellinen päätelmä. Senaatin valta oli vain muodollista laatua. Vallan painopiste oli kaikkialla muualla: eduskunnassa ja Pietarissa, vieläpä levottomien kansanjoukkojen käsissä. Me olimme vain työjuhtia, ilman suurtakaan vaikutusvaltaa.

Hallituksen jäsenten työtoveruus oli oikeastaan miellyttävämpi kuin oli voinut kuvitella. Senaattorit olivat sopuisaa väkeä ja tulivat pian hyviksi ystäviksi. Tärkeimpänä tekijänä oli luonnollisesti nuijaa hoitanut Tokoi. Hänellä oli kokemusta lyhytaikaisena eduskunnan puhemiehenä, missä tehtävässä hän oli menestynyt hyvin. Mutta miten hän tulisi selviytymään aivan toisenlaisen nuijan varressa, siitä oltiin jonkin verran jännittyneitä.

Jos joku oli hänessä odottanut epävarmuutta tai epäröimistä, niin hän erehtyi perin pohjin. Tokoi otti heti ensimmäisessä istunnossa puheenjohtajan käsiinsä, aivan kuin ei koskaan olisi mitään muuta tehnytäkään. Hän oli nähtävästi virkamiehiltään etukäteen ottanut selvää muodoistakin, niin ettei siinäkään suhteessa tapahtunut kompastuksia. Olimme tästä kaikin mieluisasti yllättyneitä. Mutta sattui hänellekin sentään ainakin yksi erehdys. Kun jossakin asiassa oli tehty useampia ehdotuksia, hän ehdotti äänestystä eduskunnassa tottumaansa tapaan, asettaen vastakkain eri ehdotukset. Tällöin kuiskasi Setälä, joka istui Tokoin vieressä, että oli syytä ottaa väliaika. Sen kuluessa selitettiin Tokoille kollegiaalista äänestystapaa, jota noudatetaan tuomioistuimissa ja myös valtioneuvostossa ja jonka mukaisesti jokainen vain lausuu oman mielipiteensä. Kun näistä tehdään yhteenveto, on asia ilman muita äänestyksiä selvä. Tokoi käsitti heti tämän äänestystavan eikä siinä sen jälkeen enää sattunut kompastusta. Hänen työtoverinsa olivat valmiit

antamaan hänelle tunnustuksen hyvästä teknillisestä johdosta ja ihailivat hänen selvää järjenjuoksuaan. Myöhemmin esiintynyt tyytymättömyys johtui muista seikoista.

Me muut istuimme senaatin ison pöydän ympärillä virkaikäjärjestyksessä, niin kuin asiaan kuului. Minä jouduin istumaan puheenjohtajasta katsoen oikealla sivustalla viimeisen edellisenä — viimeisenä istui maisteri Wuolijoki — hovioikeudenauskultantti oli siis virkaportaikossa korkeammalla kuin maisteri. Vasemmalla puolellani oli Tulenheimon paikka. Äärimmäisenä vasemmalla sivustalla istui talonpoikain edustaja Kallio, jolla ei ollut mitään virallista tittelää. Hänen vierustoverinaan oli Paasivuori ja tämän vieressä Holsti, filosofiantohtori. Puheenjohtajan molemmin puolin istuivat Setälä ja Serlachius.

Senaatin toiminnassa ei tullut ainakaan alkuvaiheissa sanottavammin näkyviin puoluekanta eikä muitakaan erimielisyyksiä. Asiat tunnettiin yhteisiksi ja kaikilla oli harras halu parhaansa mukaan palvella isänmaata ja saada ratkaisuun ne monet suuret kysymykset, joita uusi poliittinen tilanne oli tuonut mukanaan. Vähitellen, kun päästiin käsittelemään asioita yksityiskohtaisesti, tulivat puolue-eroavaisuudet kyllä näkyville.

Heti ensimmäisessä yleisistunnossa meidät vasemmistolaiset melko tavalla yllätettiin. Jouduimme esittelyyn näkemättä etukäteen esittelylistoja. Niiden joukossa oli kirkolliasiaintoimituskunnassa valmistetun vuoden rukouspäiväin plakaatti, jossa oli määrättyinä rukouspäiväin ajat ja niiden tekstit. Se oli jonkin viikon joutunut odottamaan uuden hallituksen virkaanastumista. Ennen kuin kukaan meistä ennätti edes havaita, mistä oli kysymys, löi Tokoï asian päätökseen. Meillä muilla olisi saattanut olla sen johdosta jotakin sanottavaa, kun pidimme koko plakaattia joutavana. Meistä oli myös kiusallista, että heti ensimmäisenä asianamme jouduimme semmoisen hyväksymään. Mutisimme siitä jälkeenpäin, kun havaitsimme vahingon tapahtuneen, ja syytimme Setälää, että hän tai oikeammin hänen esittelijänsä Yrjö Loimaranta oli tällä tavalla yllättänyt meidät. Vieläpä uhkailimmekin, että meidän vastedes on pakko säännöllisesti pyytää kaikki hänen asiansa pöydälle, jotta meitä ei enää tällä tavalla päästäisi yllättämään. Tämä sanottiin tietenkin enemmän leikillä kuin tosissaan. Mutta Setälä otti asian varsin vakavasti ja tuli moneen kertaan selittelemään, ettei asiassa ollut ollut

mitään taka-ajatuksia; asian esiintulo oli vain sattunut näin onnettomasti tai oikeastaan onnellisesti. Hän lähetti myös Loimarannan selittelemään asiaa. Uhkauksemme jäi luonnollisesti pelkkään puheeseen eikä Setälän esityksiä kohdeltu sen kummemmin kuin toistenkaan.

Kun oli vapauduttu Seynin aikaisesta venäläiskomennosta, oli senaatilla aika puuha sijoittaa tärkeisiin virkoihin uusia miehiä. Useimmat entisen järjestelmän miehet erosivat sovinnolla, mutta joidenkuiden kanssa oli vaikeuksia, ennen kuin heidät sai pois virkapaikoiltaan. Tärkeimpiin luottamusmiehiin kuuluivat maaherrat eli, niin kuin silloin sanottiin, kuvernöörit. Kaikkien läänien kuvernööreiksi nimitettiin uusia miehiä. Tällöin pyrittiin sikäli uusille linjoille, ettei virkoihin enää asetettu sotilashenkilöitä, kuten aikaisemmin oli ollut melkein sääntönä, vaan kuvernöörit valittiin etupäässä muista piireistä. Huomattavin tapaus sattui Vaasan läänissä, jonne kuvernööriksi nimitettiin kansanedustaja, maanviljelijä Juho Torppa Vetelistä. Hän oli Tokoin ehdokas ja hänen mielestään sopiva tähän puoliruotsalaiseen lääniin, rangaistukseksi siihenastisesta ruotsalaiskomennosta. Torpan nimittämisestä jouduttiin senaatissa äänestämään. Muista kuvernöörinimityksistä mainittakoon: Uudenmaan lääniin Bruno Jalander, Turun ja Porin lääniin K. J. M. Collan, Kuopion lääniin Albert von Hellens, Oulun lääniin M. von Nandelstadh. Meillä vasemmistolaisilla ei ollut erikoista halua asettaa virkapaikkoihin miehiämme. Ainoastaan Hämeen lääniin tuli kuvernööriksi sosiaalidemokraattiseen puolueeseen lukeutunut maanmittausinsinööri K. A. Saarinen. Kun Viipuriin oli alussa vaikeata saada sopivaa läänin päämiestä, nimitettiin sinne varatuomari Vilho Sarkanen, joka aikoinaan oli kuulunut puolueeseen, mutta sittemmin eronnut. Hän ei kuitenkaan ollut virassaan montakaan päivää. Hänen jälkeensä tuli kuvernööriksi varalääninsihteeriksi E. W. Suhonen. Ainoa muistamani tärkeämpi virka, johon tuli sosiaalidemokraatti, oli vankeinhoitolaitoksen päällikön toimi. Siihen nimitettiin Väinö Hakki-la. Kansalais sodan jälkeen hänen oli siitä kuitenkin erottava.

Parissa tärkeässä nimitysasiassa ilmeni erimielisyyttä, mutta se ei kulkenut puoluelinjoja myöten. Kouluhallituksen ylijohtajaksi nimitettiin Mikael Soininen. Vastaehdokkaana, jota varsinkin Wuolijoki lämpimästi kannatti, oli tohtori Oskari Mantere. Meille muille Mantere oli silloin vielä tuntematon ja annoimme sen vuoksi äänemme Soini-

selle. Häntä kannatti Voionmaa voimakkaasti, etupäässä hänen tunnettuna raittiusmiehenä saavuttamiensa ansioiden nojalla. Soinisella oli kyllä suuremmat ansiot myös koulutoimen alalla, mutta luultavasti Mantere olisi voinut tehdä enemmän koululaitoksen uudistamiseksi.

Eräs toinen tärkeä virkanimitysasia oli ministerivaltiosihteerin nimitäminen Pietariin. Suomalaisen puolueen ehdokkaana oli Ernst Nevanlinna. Hän oli kuitenkin esiintynyt niin kovin "suomettarelaisena", ettei häntä uskallettu uusissa oloissa ajatella. Setälä taisi silloin keksiä Carl Enckellin, joka oli Kone- ja Siltatehtaan toimitusjohtajana. Setälä kävi tapaamassa Enckelliä ja juttuutti häntä pari tuntia. Palattuaan hän vakuutti Enckellin olevan sopiva tähän tehtävään. Siitä huolimatta muistelen kummankin ehdokkaan kannatuksen jakaantuneen jokseenkin tasan, mutta Tokoin äänen ratkaisseen Enckellin hyväksi. Nevanlinnalle tarjottiin ministerivaltiosihteerin apulaisen virkaa, mutta hän kieltäytyi siitä. Enckell hoiti sitten tätä tehtävää, kunnes se olojen muututtua kävi tarpeettomaksi.

Hallituksissa vallitsevasta tavanomaisesta työnjaosta johtuu, että pääministerit hoitavat yleisen politiikan ja muut hallituksen jäsenet syventyvät pääasiassa omiin tehtäviinsä. Tavallisesti hallituksissa on kuitenkin jokin pienempi "sisärengas", jonka kanssa pääministeri neuvottelee. Siihen kuuluvat yleistä politiikkaa enimmin harrastavat henkilöt tai semmoiset, joiden neuvoihin pääministeri enimmin luottaa. Tokoin hallituksessa ei ollut "sisärengasta". Tokoi hoiti yksinään yleisen politiikan neuvottelematta kenenkään, ei edes hallituksessa olleiden omien puolueystävien kanssa. En ainakaan minä joutunut ollenkaan näkemään, mitä yleisen politiikan alalla tehtiin; sain vain seurata sivulta. Sitä enemmän Tokoilla oli taipumusta ottaa varteen, mitä senaatin ulkopuolella olevissa puoluepiireissä sanottiin, ja kuunnella varsinkin "Siltasaareltä" tulleita neuvoja, vaikkei hallituksella ollut siellä ystäviä. Kun "Siltasaarella" ja eduskuntaryhmässä mielialat kääntyivät jyrkempään suuntaan, alkoi hän yhä enemmän ohjata hallituksenkin politiikkaa samaan suuntaan. Tämä ei miellyttänyt hänen hallitustovereitaan ja siitä kehittyikin myöhemmin hankauksia. Vieläpä häntä moitittiin epälojalisuudestakin.

Mutta tämä puoli selviää paremmin erinäisten kysymysten käsittelyn yhteydessä.

Maa on levoton — hallitus voimaton

Hallitus joutui alusta alkaen taistelemaan monenlaisia vaikeuksia vastaan. Eikä kestänyt kauan, ennen kuin vaikeudet kasaantuivat sen eteen entistä suurempina. Eräs vaikeus oli yhä laajemmalle leviävä kurin ja järjestyksen höltyminen. Vaikka olisi ollut aihetta odottaa, että parempien tulevaisuuden mahdollisuuksien avautuessa kansalaiset olisivat kiinteämmin liittyneet yhteen, kävikin päinvastoin. Historiasta näemme, että jokseenkin samalla tavalla on yleensä aina muulloinkin käynyt, milloin suuria valtiollisia muutoksia yhtäkkiä on tapahtunut. Ne ovat melkein aina johtaneet vallankumouksellisen mielialan syntymiseen ja sisäisiin häiriöihin.

Silloisessa Suomessa oli pitkäaikainen venäläistämiskausi lukuisine laittomuuksineen hävittänyt kansan entisen moraalisen selkärangan. Vaikka vanha järjestelmä olikin murrettu, moraalista tasoa ei voitu käden käänteessä palauttaa. Levoton mieliala levisi ja valtasi yhä laajemmat piirit. Olojen hallitsemiseen puuttui hallitukselta fyysillistä voimaa — mikäli sekään olisi auttanut. Sotaväkeä ei ollut; päinvastoin oli maassa oleileva venäläinen sotaväki melkein pahimpana levottomuuden levittäjänä. Sen taholta puututtiin monella tavalla maamme sisäisiin asioihin ja aiheutettiin häiriöitä. Se oli myös melkein aina valmis tukemaan levottomuuksien aiheuttajia.

Poliisikin oli menettänyt otteensa heti tilanteen muututtua. Se oli ollut vanhan järjestelmän altis palvelija, joten sen oli väistyttävä. Vallankumouspäivinä venäläisten sotamiesneuvostojen patrullit olivat vastanneet järjestyksestä — sikäli, mikäli. Pääkaupungin työväenjärjestöt tekivät silloin sotamiesneuvostojen kanssa sopimuksen jonka mukaan

järjestyksen valvonta oli siirtyvä miliisin käsiin, jonka työväenjärjestöt miehittivät. Jonkinlainen hyväksyminen tälle toimenpiteelle saatiin kaupunginvaltuustolta. Helsingin miliisin päälliköksi tuli Kustaa Rovio, kunnollinen ja toimelias, mutta selvä vallankumousmies ja kovin altis kuuntelemaan venäläiseltä taholta tulleita toivomuksia. Hallituksella ei ollut paljonkaan tukea tästä uudesta järjestysvallasta. Siviilitoimiskunnan päällikkönä Serlachius teki muutamia yrityksiä saada olot tällä alalla säännölliselle kannalle. Hän vetosi siihen, että tarkoituksena oli joka alalla palauttaa lailliset olot, ja se vaatisi palaamista myös säännölliseen poliisijärjestelmään. Hän valitteli useasti, ettei ollut asettanut tätä vaatimusta virkaanastumisensa ehdoksi, jolloin se luultavasti olisi hyväksytty. Myöhemmin miliisi ei halunnut luopua saavuttamastaan vallasta. — Se muutos oli myös tapahtunut, että entisestä poliisin aseistuksesta, sapelista ym., oli luovuttu. Miliisin ainoana aseistuksena oli vyöllä roikkuva puukapula, jota kansanomaisesti alettiin sanoa ”Tokoin tuolinjalaksi”.

Syitä levottoman mielialan leviämiseen oli useita. Joitakin niistä kannattaa palauttaa mieliin. Tärkeimpänä on mainittava suuri poliittinen epävarmuus. Ei tiedetty mihin kohtaloihin oltiin kulkemassa. Kaikki riippui olojen kehittymisestä Venäjällä, niin kuin niin monesti aikaisemminkin, ja siellä ne eivät näyttäneet kulkevan vakiintumista kohti, vaan päinvastoin yhä suurempaan sekasortoon. Maamme työväestö oli jo kauan ollut taipuvainen kuulostelemaan sieltä käsin tulleita ääniä ja sovittamaan toimintansa niiden mukaisesti. Jokseenkin samalla tavalla maamme porvaristolla oli tapana kulkea Saksan tapahtumien mukana, milloin ne sille olivat edullisia. Meikäläiset työväenjohtajat seurasivat kiinteästi Venäjältä tulleita päivänuutisia. Ahkerasti tehtiin myös matkoja Pietariin ja otettiin siellä yhteys vallankumouksellisiin piireihin. Varsinkin vastaperustettujen työ- ja sotamiesneuvostojen kanssa, joiden käsissä tosiasiallinen valta Venäjällä ennen pitkää näytti olevan, neuvoteltiin näillä matkoilla säännöllisesti. Tämä olikin tarpeellista, sillä venäläisillä oli hyvin hämärät käsitykset Suomen asioista. Neuvostojen kanssa saatiinkin aikaan melko läheinen yhteistoiminta, ja ne tulivat samalla Suomea kohtaan suopeiksi. Tietysti sieltä sen ohella saatiin myös neuvoja, miten vallankumouksen asiaa Suomessa olisi edistettävä.

Toisena hyvin ymmärrettävänä levottomuuden aiheuttajana oli taloudellinen epävarmuus. Talouselämä oli luisunut pois säännönmukaisilta raiteiltaan. Sodan aikana tuotanto oli muuttanut täydellisesti muotoaan. Tehtaat valmistivat pommeja ja muita sotatarvikkeita. Irtain väki oli kerääntynyt suurimmaksi osaksi ns. "patteritöihin": kaivamaan juoksuhautoja ja louhimaan kallioihin varastoluolia tai myös kaatamaan metsiä "strategisilta" paikoilta, mistä sitten puut vietiin polttopuiksi Pietariin. Kun vallankumouksen jälkeen näitä töitä vähennettiin, alkoi ilmetä vähäistä työttömyyttä. Syistä, joihin jäljempänä kajotaan tarkemmin, raha oli menettänyt suuren osan arvostaan ja kaikkien tarvikkeiden hinnat nousseet. Suuri yleisö näki vain hintojen nousun, ymmärtämättä mistä se aiheutui, sillä siihen saakka ei ollut kuultukaan, että raha arvonmittana voisi muuttua. Se ryhtyi syyttelemään tavara- ja tuottajia, ennen kaikkea maataloustuottajia hintakiskonnasta. Elintarvikkeiden kiristynyt niukkuus kärjisti ristiriitaa yhä jyrkemmäksi.

Uudet tuulet nostattivat halua liittyä niin ammatillisiin järjestöihin kuin sosiaalidemokraattiseen puolueeseen. Molempien jäsenmäärä nousi yhtäkkiä aikaisemmin tuntemattomaan suuruuteen — ammattijärjestön 170 000:een ja sosiaalidemokraattisen puolueen 100 000:een. Järjestöihin virranneet uudet, kouliintumattomat ja järjestöelämään tottumattomat ainekset olivat enimmäkseen holtitonta ainesta. Heidän pitämänsä meluun hukkuivat järjestöjen vanhempien jäsenten ääni. Puolue- ja ammattillisten järjestöjen asema muodostui vaikeaksi; niiden auktoriteetti horjui eikä tilanteen hallitsemiseen ollut enää täysiä edellytyksiä.

Tämmöistä taustaa vasten on katseltava vuoden 1917 kevään ja kesän ja osittain myöhemmänkin ajan ilmiöitä.

Ensimmäisenä nosti päätään palkkakysymys. Kun rahan arvo oli huomattavasti alentunut eivätkä palkallaan eläjät enää voineet ylläpitää entistä elintasoaan, alettiin eri tahoilla vaatia palkkojen korottamista. Yksityiset olivat tämän asian hoidelleet sikäli kuin rahan arvo muuttui, mutta valtion palveluksessa olleiden palkat olivat — kuten tavallista — jääneet jälkeen. Nyt kun "omat miehet" olivat hallituksessa, pidettiin selvänä, että tämän asian hoitaminen tulisi sujumaan kivuttomasti. Lähetystöjä alkoi vieraila senaatissa toinen toi-

sensa jälkeen ja niillä kaikilla oli asiaa valtiovaraintoimituskuntaan. Siellä kävivät valtion alemmpipalkkaiset toimenhaltijat vuoron perään: rautatieläiset, tullin ja postin miehet, vanginvartijat ynnä monet muut. Erityisesti on jäänyt mieleeni vanginvartijain lähetystö. Sen jäsenet olivat kuin yhteisestä sopimuksesta pukeutuneet huonoimpiin paikatuihin ryysyihinsä, joiden tuli todistaa heidän heikkoa toimeentuloaan ja raskasta asemaansa. Hallitus oli hyvin selvillä siitä, että palkkoja oli ensi tilassa parannettava, mutta toivoi voivansa hoitaa tämän asian kohtuuden rajoissa. Asian järjestämistä tällä tavalla vaikeutti se, että Voionmaa, joka kulkulaitospäällikkönä otti rautatieläisten lähetystön vastaan, oli ilmoittanut sille esitettyjen toivomusten olevan kohtuullisia ja antanut lupauksia. Hän esiintyi nyt hallituksessa liian korkein ehdotuksin, joita olisi ollut mahdoton toteuttaa kautta linjan. Kun en rahavarojen hoitajana nähnyt niin suuria palkankorotuksia mahdollisiksi, oli meillä monta kovaa yhteenottoa.

Tästä rautatieläisten palkkajutusta aiheutui muuten eräs surullisen koomillinen tilanne. Heidän asiansa ratkaiseminen oli jonkin verran viivästynyt mainittujen erimielisyyksien takia. Olin muutamien hallituksen jäsenten kanssa samaan aikaan eräällä lukuisista Pietarin matkoistamme. Asiana oli jokin neuvottelu venäläisten viranomaisten luona. Neuvottelujen päätyttyä tulimme asemalle palataksemme Helsinkiin. Kun olimme parhaillaan astumassa vaunuun, tulivat junamiehet lähetystönä luoksemme ja ilmoittivat, että juna ei lähde liikkeelle, ennen kuin meiltä saadaan lupaus, että heidän palkkavaatimuksensa on hyväksytty. Asiasta keskusteltiin jonkin aikaa rauhallisesti. Koetin osoittaa heille, miten nurinkurista oli tällainen asian ajaminen. Mutta mikään ei heihin pystynyt; he ilmoittivat pysyvänsä päätöksessään: juna ei lähde liikkeelle, ennen kuin myönteinen ratkaisu on saatu. Tämä oli minun suhteeni aivan väärää taktiikkaa, sillä kiristämällä minua ei koskaan ole saatu liikkeelle. Huomautin heille, että tällaiset asiat määrää hallitus eivätkä ketkään muut ja että jos heitä huvittaa istua Pietarissa, niin minulla on ainakin yhtä hyvää aikaa kuin heilläkin. Menimme sen jälkeen rauhallisesti vaunuamme, panimme tupakkaksi ja ryhdyimme juttelemaan. Ei kestänyt kauankaan kun he olivat pitäneet uuden kokouksen, jonka puolesta tultiin vaunuun uudelleen keskustelemaan. He toivoivat nyt saavansa meiltä ainakin sen lu-

pauksen, että heidän asiansa otetaan ensi tilassa esille. No, tähän oli aivan toista; luonnollisesti heidän asiansa oli tuleva käsiteltäväksi säännöllisessä järjestyksessä, sen lupauksen saatoimme hyvällä omallatunnolla antaa. Sovinto vallitsi jälleen ja juna lähti puuskuttamaan kohti Helsinkiä.

Vanginvartijat olivat toinen ryhmä, joka uhkasi lakolla, ellei heidän vaatimuksiinsa heti suostuta. Siihen vastasi Tulenheimo, jonka alaan vankilat kuuluivat, että sama se on hänelle, siinä tapauksessa hänen on pakko päästää vangit vapaiksi, sillä ei hän itse kuitenkaan voi ruveta niitä hoitamaan. Silloin vartijat pelästyivät ja sanoivat: "Sehän voi olla yhteiskunnalle kovin vaarallista." Tulenheimo sanoi tähän vain, että niinhän se tietysti on, mutta minkä hän sille mahtaa; ei vankeja missään tapauksessa voi jättää nälkäänkään kuolemaan. Sitä lakkoa ei syntynyt.

Sen sijaan syntyi kyllä riittävästi lakkoja muilla aloilla. Pahin oli maatalouslakko, joka levisi kuin kulovalkea juuri kylvöjen ajaksi. Lakko lähti liikkeelle työpäivän lyhentämisen merkeissä. Maatyöväki vaati maatoissakin kahdeksan tunnin työpäivää, mikä jo yleisesti oli toteutettu teollisuudessa. Torpparit yhtyivät lakkoliikkeeseen ja vaativat torppien vapauttamista. Lakkoliike alkoi Satakunnassa, missä yleensä oltiin kiihkeimpiä. Talojen oman väenkin työskentely yritettiin estää, vieläpä eläinten hoitokin. Nämä lakot uhkasivat myöhästyttää kylvöt ja saattaa siten koko sadon vaaranalaiseksi. Niitä koetettiin sen vuoksi parhaan mukaan sovittelua ja suurimmaksi osaksi siinä onnistuttiinkin, vaikkei ollut käytettävänä muuta keinoa kuin puhuminen. Pääsovittelijana matkusteli senaattori Paasivuori kunnasta toiseen keskustelemassa lakkolaisten ja isäntien kanssa. Enimmäkseen hän sai sovinnon syntymään, vaikka hän kertoi, että useimmiten sovinto syntyi molempien puolien kiroillessa. Useissa paikoissa, esim. Keikyällä, varsinaiset muonamiehet olivat valmiita suostumaan sovitteluun sillä pohjalla, että kahdeksan tunnin työpäivä laskettaisiin kautta vuoden, joten kesällä tehtäisiin 9 tuntia ja talvella 7. Mutta mäkitupalaiset, suutarit ja räätälit, joilla oli vain jokunen päivä vuodessa suoritettavana alueittensa vuokrana, olivat kaikkein jyrkimpiä. — Myös sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän jäsenet matkustelivat kukin omissa vaalipiireissään sovittelemassa näitä lakkoja. Ahkerimmin olivat heistä liikkeellä Vilho

Lehokas, Nestori Aronen, Emanuel Aromaa ja Oskari Leivo, kolme viimeksimainittua porilaisia.

Sitten seurasi lakkoja muilla aloilla. Helsingin palokunta oli lakossa, niin että jos tulipaloja olisi syttynyt, olisivat talot saaneet rauhassa palaa. Miliisikin, joka vastasi järjestyksestä, lakkoili Helsingissä ja vaati korkeampaa palkkaa. Lakkoon liittyi vielä monenlaisia muita vaatimuksia. Mm. poliisimestarin toimi oli lakkautettava ja työväenjärjestöjen edustajien oli valittava järjestystoimikunta, jolla olisi ylin määräämisvalta järjestysasioissa. Tämä lakko saatiin päättymään vasta kun eduskunta kiireellisenä asiana oli hyväksynyt lakkolaisten palkkavaatimukset. Tästä lakosta tehtiin eduskunnassa välikysymyksen, jossa poliisipäällikkö Serlachiuselle ehdotettiin epäluottamuslauseetta. Kun pari sosialistiedustajaa sattui äänestämään väärin, oli kuitenkin lopputuloksena, että Serlachius sai luottamuslauseen. Hän kehuikin usein jälkepäin, että hän oli ainoa senaatin jäsen, joka oli saanut luottamuslauseen.

Muitakin levottomuuksia esiintyi. Uusien kunnallislakien kiirehtimistarkoituksessa ryhtyivät levottomat ainekset monilla paikkakunnilla toimenpiteisiin valtuustoja vastaan ja sulkiivat ne kokoushuoneistoihinsa, kunnes ne olisivat taipuneet hyväksymään vaatimukset, jotka tähtäsivät työväen edustuksen lisäämiseen valtuustoissa. Helsingin ja Turun valtuustot saivat istua vuorokausikaupalla kokoushuoneissaan, ennen kuin asiat saatiin järjestykseen. Pahin oli tilanne Turussa. Siellä oli lakko alkanut palokunnan taholla, joka vaati parin johtavan henkilön erottamista. Kun valtuusto kokoontui asiasta päättämään, se ei aluksi ollut täysilukuinen. Puuttuvat jäsenet tuotiin kuitenkin paikalle. Mutta sillä välin vaatimukset olivat kasvaneet. Vaadittiin 25 työväen edustajalle paikkoja valtuustossa. Kun valtuustolla ei ollut mahdollisuutta suostua tämmöiseen lainvastaiseen vaatimukseen, piirrettiin valtuuston istuntohuone vuorokausimääräksi ja kaupungissa syntyi täydellinen yleislakko. Silloin hallituksenkin oli pakko ryhtyä järjestämään asiaa. Ensin matkusti sinne siviilitoimituskunnan apulaispäällikkö Ailio yksinään ja myöhemmin vielä Serlachius, mukanaan Tokoi ja Svinhufvud. Työväentalon pihamaalla pidetyssä yleisessä lakkokokouksessa piti Tokoi kuuluisan puheensa, jonka hän alkoi sanoilla: "Saatanan senaattorit!" Sen jälkeen hän piti pitkän paussin, jonka jälkeen hän jatkoi: "Nämä

olivat ensimmäiset sanat, mitkä meille Turussa sanottiin." Hän oli jatkanut samaan malliin hyvin demagogisesti ja saanut mielialat jonkin verran rauhoittumaan. Sovittelu oli kuitenkin kovin vaikeata sen jälkeen seuranneissa neuvotteluissa. Työväki oli asettanut 50 omaa ehdokastaan valtuustoon ja näistä olisi vaadittu määrä heti pitänyt saada sijoitetuksi. Ehdokkaiden joukossa oli mm. Aleksi Aaltonen, joka silloin oli nuori mies. Hän oli vastustanut ehdokkuuttaan huomauttamalla, ettei hän ole edes Turun kuntalainen. Siihen oli vain huudettu, ettei se mitään tee. "Tämä on köyhälistön yhteinen asia ja tämä on kansainvälinen asia." Ja Aaltonen jäi ehdokkaiden joukkoon.

Lopuksi tämä Turun juttu selvitettiin siten, että valtuusto seuraavana yönä päästettiin vapauteen ja vasta sen jälkeen alettiin neuvotella riidanalaisista kysymyksistä. Muutoksia itse valtuustossa ei luonnollisesti voitu tehdä; se myönnettiin lainsäädäntöasiaksi. Sen sijaan taipui valtuusto joihinkin erottamisvaatimuksiin.

Meillä helsinkiläisillä oli koko kesän oma vakituinen teatterimme Senaatintorilla. Siellä istuivat Nikolainkirkon portailla Jean Boldt, "Sisar Huttunen" ynnä monet muut erityyppiset hurmanhenget päiväkausittain pitämässä kiihotuspuheita yhteiskuntaa vastaan ja yllyttämässä väkivaltaisuuksiinkin. Siellä puhuttiin kaikista maan ja taivaan välisistä asioista ja toisinaan vielä muistakin. Puhujilla oli oma uskollinen kuulijakuntansa ja sen ohella pysähtyivät ohikulkijatkin useimmiten seuraamaan huvittavaa näytelmää, niin että väkeä oli aina runsaasti koolla. Tällöin syntyi yleisön huviksi toisinaan vuoropuheluakin puhujain ja kuulijain välillä.

Kerrankin Boldt oli puhunut pyhää omistusoikeutta vastaan ja väittänyt omaisuuden olevan anastamalla saatua. "Kaikki hyödykkeethän ovat itse asiassa maasta lähtöisin ja kuuluvat sen vuoksi yhteiskunnalle. Mainitkaahan jokin sellainen hyödyke, joka ei olisi maasta tullut." — Siihen huusi eräs ylioppilas nokkelasti: "silakka", minkä jälkeen Boldt hetken aikaa haukkoi ilmaa.

Toisella kerralla saarnasi Boldt taas kirkon portailta, että nyt oli lähdettävä tappamaan kaikki tämän kaupungin miljonäärit, että kansa pääsisi vapaaksi semmoisista loisista. Hän ryhtyi luettelemaan näitä miljonäärejä ja sai luettelonsa semmoisia nimiä kuin: Stockmann, Krogius, Ahlström, Hackmann ja ehkä vielä muitakin. Vuorineuvos

Elving, joka huvikseen sattui olemaan kuuntelemassa tätä julistusta, suuttui tällöin kun hänen nimeään ei ollut mukana luettelossa, sylkäisi ja sanoi halveksuvasti: "Siinä nyt olivat nuo Boldtin miljonäärit."

Muitakin omavaltaisuuksia tapahtui. Arvid Järnefelt valtasi Nikolainkirkon ja ryhtyi siellä saarnaamaan omaa oppiaan. Hyvällä hän ei suostunut sieltä poistumaan.

Senaatintalon ikkunastani minulla viikko viikolta oli hyvä tilaisuus seurata torilla tapahtuvaa menoa. Se oli tietysti levottoman ajan sairausilmiö, mutta ei silti vaaratonta. Usein oli sen vuoksi puhetta näiden tilaisuuksien lopettamisesta, mutta tämmöistä "puhevapauden rajoittamista" vastustettiin työväen taholla. Mm. eduskunnan puhemies Manner oli jyrkästi sitä vastaan. Aikanaan siitä kuitenkin oli pakko tehdä loppu. Miliisi tyhjensi Nikolainkirkon ja Boldt vietiin eräänä yönä hullujenhuoneeseen.

Edellä oleva antaa vain kalpean kuvan siitä, millainen tilanne oli maassa. Serlachius kuvasikin sitä kerran kertomalla, mitä Käkisalmen vanha lääkäri oli vastannut, kun häneltä vaadittiin ehdotusta kaupunkinsa hullujenhuoneen laajentamisesta. Lääkäri oli silloin vastannut, että se oli kovin helppo tehtävä. Ei tarvinnut muuta kuin rakentaa teltoa koko kaupungin ylle, niin tarpeellinen laajennus oli tehty. Serlachiuksen mielestä tämmöinen telto olisi pitänyt rakentaa koko maan ylle, sillä se oli yhtenä hulluinhuoneena. Vuosi 1917 oli meillä samanlainen kuin Euroopassa vuosi 1848, jolle saksalaiset olivat antaneet nimen "Das tolle Jahr", hullu vuosi.

Kun hallitusta ahdisteltiin siitä, ettei se paremmin huolehtinut järjestyksestä, oli sen ainoana puolustuksena, ettei ollut tarkoitukseen käytettävänä kättä pitempää, kun ei ollut järjestysvaltaa eikä sotaväkeä. Siihen huomautettiin ainakin "Uuden Suomettaren" palstoilla kuivasti: "Eiköhän hallituksella olisi syytä h a n k k i a itselleen kättä pitempää." Kun liikehtiminen ei lakannut, vaan kävi yhä uhkaavammaksi, alkoi tämmöisiä ajatuksia liikkua laajemmissakin piireissä. Omalta osaltani ei minulla ollut mitään tekemistä järjestyksiänsä kanssa. Kerran jouduin kuitenkin kuulemaan eräitä tämän alan suunnitelmia. Eräänä kesäpäivänä kutsui Serlachius minut huoneeseensa. Siellä istui Venäjän sotaväessä palvellut suomalainen Boris Gyllenbögel, luullakseni ar-

voltaan eversti. Hän esitti sotilaallisen täsmällisesti laaditun suunnitelman lujan järjestysvallan luomiseksi maahan. Ensin olisi kaikessa hiljaisuudessa perustettava päällystökoulu, jossa kasvatettaisiin tarvittavat johtajat, jotka sen jälkeen saisivat tehtäväkseen hankkia itselleen riittävän miehistön. Kuuntelin jonkin aikaa tätä esitystä, mutta en jaksanut siitä kiinnostua. Tästä kai johtui, ettei minun läsnäollessani siirrytty yksityiskohtiin. Jälkeenpäin on mieleeni johtunut, että tällöin kai suunniteltiin Saksanniemen poliisikoulua, joka myöhemmin syksyllä aiheutti erään ensimmäisiä yhteenottoja "valkoisten" ja "punaisten" välillä. Koulun perustajana pidetään kuitenkin Bruno Jalanderia, jonka henkeä sen johdosta marraskuun suurlakon aikana uhattiin. Hänet siirrettiin silloin Hakkilan toimesta turvaan Katajanokan lääninvankeilaan, missä hänen oli pakko oleskella joulun asti.

Toisellakin taholla varustauduttiin. Porvarillisella taholla oli kesästä lähtien varustettu urheilu- ja palokuntien nimellä omia järjestysvoimia. Niistä kehittyi ennen pitkää suojeluskuntia. Työväen keskuudessa perustettiin erityisiä järjestyskaarteja, jotka syksyllä pitivät edustajakokouksensa Tampereella ja muodostuivat puolueen edustajan Matti Turkian vastustuksesta huolimatta puolueen valvonnan ulkopuolella olevaksi kiinteäksi punakaartijärjestöksi. Molemmat varustautuivat aseellisesti, työväenjärjestöjen saadessa aseita venäläisiltä ja porvarillisten järjestöjen Saksasta. Täten oli maassa vähitellen kaksi aseistettua armeijaa vastakkain.

Yhteiskunnallisen räjähdysten sytykkeitä oli siten runsaasti.

Tutustun virka-asemaani

Senaatissa olin siis saanut hoidettavakseni valtiovaraintoimituskunnan päällikön viran, jota pidettiin vaativana ja raskaana. Sekavin tuntein astuin tähän tehtävään ja mielessäni myönsin olevani siihen "klen". Tosin olin istunut eduskunnassa kymmenen vuotta ja siitä koko ajan valtiovarainvaliokunnassa, kerran puheenjohtajanakin, sekä sen ainoan kerran kun tullivaliokunta oli ollut olemassa, sen puheenjohtajana, joten asiat olivat päällisin puolin tuttuja. Mutta siihen aikaan oli mahdotonta eduskunnasta käsin saada käsitystä valtion raha-asioista yhtä helposti kuin nykyään. Eduskunnan valta raha-asioissa oli hyvin rajoitettu. Aloitteidenteko-oikeus raha-asioissa oli hallituksella. Tulot olivat hallituksen tuloja ja varat hallituksen varoja. Vain siinä tapauksessa, että uusia veroja tai ns. suostuntoja tarvittiin valtion varsinaisten tulojen täytteeksi, oli hallituksen niitä pyydettävä eduskunnalta. Tällöin sai eduskunta käsiteltäväkseen hallituksen esityksen "varojen hankkimisesta niihin tarpeisiin, joihin valtion varsinaiset tulot eivät riitä", kuten budjetin eli talousarvion nimitys silloin kuului. Esitystä käsitellessään eduskunta laajensi harkintavapauttaan, tarkastellen koko menoarviota ja lausuen siitä arvostelunsa. Tällä ei kuitenkaan ollut suurtakaan merkitystä, sillä hallituksen ei ollut pakko välittää näistä eduskunnan huomautuksista. Eduskunnan määräämisvalta budjetin suhteen oli siis jokseenkin vähäinen. Tulliasioista eduskunnalla ei ollut mitään mahdollisuutta lausua mielipidettään, sillä ne kuuluivat kokonaan hallitsijan määrättäviin asioihin.

On myös otettava huomioon, että senaikainen valtion tilijärjestelmä oli kovin vanhanaikainen eikä sen vuoksi voinut antaa yleiskäsitystä valtion raha-asioista. Yhtenäistä talousarviota ei tehty, vaan valtion tulot ja

menot oli jaettu useamman rahaston kesken, joilla kullakin oli omat tilinsä.

On sitä paitsi aivan eri asia istua eduskunnassa ja jälkeinpäin käyttää arvostelu-oikeuttaan kuin olla hallituksessa ja valmistaa eduskunnalle esityksiä, joita toiset arvostelevat. Se on jokseenkin sama asia kuin istua jonkin liikkeen johdossa, jonka toimenpiteitä muiden on jälkeinpäin helppo arvostella.

Hallituksessaoloni muodostui niin lyhyeksi, etten edes ennättänyt laatia budjettia seuraavaa vuotta varten. Mutta tehtäviä riitti siitä huolimatta enemmän kuin oikeastaan olisi ollut aikaa niiden suorittamiseen.

Valtiovaraintoimituskunta sijaitsi siihen aikaan Senaatintalon kolmannessa kerroksessa, Hallitus- ja Snellmaninkatujen kulmassa, Suurtorin vierellä. Ikkunoista oli siten helppo seurata vilkasta liikettä torilla. Ja se olikin sinä kesänä monesti hyvin vaihtelevaa, varsinkin milloin siellä pidettiin torikokouksia tai muita miitinkejä.

Toimituskunnan henkilökunta ei ollut suuri. Varsinkin jos katselee nykyistä valtiovarainministeriötä lukuisine osastoineen ja runsaine henkilökuntineen ja vertaa sitä silloiseen vähäiseen virastoon, huomaa miten moninkertaisesti tehtävät tälläkin alalla ovat paisuneet itsenäisyyden aikana. Eihän siihen aikaan ollut edes valtionverojakaan, vähäistä henkirahaa lukuunottamatta. Harvalukuisen henkilökunnan esitteli uudelle päällikölle virka-asemansa mukaisesti esittelijäsihteeri Hugo Rautapää. Kamreerina oli Juho Airaksinen, protokollasihteerinä Reguel Lundqvist, ensimmäisinä apukamreereina vanha E. W. Pettersson ja Sigurd Lagerblad sekä näiden ohella pari toista apukamreeria ja konekirjoittajaa. Vahtimestarina oli Alanko ja hänellä oli apunaan juoksua toimittamassa nuori Aarne-niminen poika. Siinä valtakunnan finanssihallinnon koko henkilökunta.

Näistä henkilöistä siirtyi Rautapää myöhemmin Korkeimman Hallinto-oikeuden presidentiksi, Airaksinen valtion revisiolaitoksen ylijohdajaksi ja Lundqvist valtiokonttorin johtajaksi. Kun seuraavan kerran kymmenen vuotta myöhemmin astuin hallitukseen, oli vahtimestari Alangosta tullut koko talon ylivahtimestari. Ja asiapoika Aarne tuli niin ikään myöhemmin näköpiiriini. Söörnäisten Keskusvankilassa tuli kerran ulkona kävelyllä ollessani minua puhuttelemaan eräs pitkä mies, joka kysyi, satunko hänet tuntemaan. Sanoin, etten muista nähneeni.

Hän ilmoitti palvelleensa finanssitoimituskunnassa vuonna 1917 minun ollessani sen päällikkönä. Epävarmana kysyin, onko hän ehkä se pikku Aarne, joka siellä juoksenteli asioita, sillä tuollaista pitkää miehen huiskaletta siellä ei ainakaan ollut. Hän myönsi ja sanoi myöhemmin ryhtyneensä vanginvartijan ammattiin. Hänen "finanssiopiskelunsa" menivät niin ollen hukkaan.

Rautapää esitteli samalla seinällä olevia edeltäjäni muotokuvia. Siinä ne olivat rivissä alusta alkaen, muiden mukana "Hänen Hirmuisuutensa" Lars Gabriel von Haartman, joka vuodesta 1840 vuoteen 1858 ankaralla kädellä hallitsi maata, pannen sen raha-asiat kuntoon; Johan Wilhelm Snellman, jonka virka-aika sattui vuosien 1863 ja 1868 välille; sekä myös hallituskauden pituudessa ennätyksen saavuttanut Clas Herman Molander, joka vuodesta 1869 aina vuoteen 1897 saakka, siis yhteen menoon 28 vuotta, oli senaattorina ja siitä ajasta 26 vuotta hoiti suuriruhtinaskunnan finansseja. Hän kuolikin virantoimituksessa ja Rautapää osoitti kunnioituksella virkahuoneessa olevaa sohvaa, missä hän oli henkensä heittänyt, toivottaen samalla minulle — ei tosin samanlaista kuolemaa, vaan — yhtä pitkää virka-aikaa. Siitä tuli kuitenkin osapuilleen vain saman verran viikkoja kuin Molanderille kertyi vuosia. Ajat olivat muuttuneet. Hallitsijan armon tilalle oli astunut eduskunnan armo.

Vahtimestarista puheen ollen muistan, miten minusta tuntui kiusalliselta, kun virastoon tullessani tai sieltä poistuessani vahtimestari oli valmiina auttamaan päällystakkia joko päältä pois tai päälle. Sanoinkin hänelle olevani siksi nuori, että osaan kyllä auttaa itseäni, mutta hän oli taipumaton. Se kuului hänen virkaansa, ja minun oli siihen alistuttava. Sain siis opetuksen, millaiseen kohteluun senaattorin oli alistuttava.

Toinen samantapainen opetus tuli aivan toiselta taholta. Pitäessäni monia neuvottelukokouksia erinäisten pankki- ym. rahamaailman miesten kanssa, jotka olivat minua huomattavasti vanhempia, venyivät kokoukset usein sangen pitkiksi. Minä ihmettelin silloin vieraitteni pidättyväisyyttä, kun ei kukaan pannut tupakaksi, enkä sen vuoksi itsekään rohjennut vetää sikaria taskustani, vaikka kovasti teki mieli. Lopulta en katsonut enää voivani olla ilman, vaan sytytin tupakan palamaan. En koskaan unohda sitä kiitollista katsetta, minkä useimmat silloin loi-

vat minuun ja minkä valtioneuvos August Ramsay, vanha piintynyt sikarinpolttaja, puki sanoiksi kiittäen siitä, että heillekin täten myönnettiin oikeus tupakoida. Virka-asema määräsi, kuka antoi luvan tupakoimiseen — se oli opetus. Mutta se tapahtui siihen aikaan, jolloin vanhoja perinteitä huolellisesti vaalittiin. Nykyään semmoista kohteliaisuutta pidettäisiin jokseenkin tarpeettomana. Jokainen tilapäinen vieras katsoo ministerinkin huoneessa olevansa oikeutettu pistämään tupakaksi.

Tupakanpolton suhteen me muuten teimme suuren vallankumouksen senaatin täysi-istunnoissa. Siihen saakka niitä oli pidetty siksi pyhinä tilaisuuksina, ettei niissä saanut tupakoida. Wuolijoki ja minä päätimme, ettei hurttakaan rupea istumaan tuntikausia näissä kuivissa tilaisuuksissa saamatta välillä sitä lohdutusta, minkä ihminen sikaristaan voi saada. Sen jälkeen on valtioneuvoston istunnoissa häikäilemättä tuprutettu, niin että ilma usein on ollut sakeana.

Toimessani jouduin paljon tekemisiin uuden ministerivaltiosihteerin Enckellin kanssa, joka oli minulle uusi tuttavuus. Alituisesti oli asiaa hänen virastoonsa ja hänen kauttaan Väliaikaiselle Hallitukselle. Kirjeenvaihto olisi kiireellisissä asioissa vienyt paljon aikaa ja sen vuoksi käytettiin ahkerasti puhelinta. Oli sota-aika ja siitä johtui, että Pietariin sai puhua vain venäjäksi. Yksinkertaiset asiat menivät kyllä ilman vaikeuksia, mutta jos tuli monipuolisempaa selvitettävää, teki mieli panna sekaan suomeakin. Mutta silloin puhelua seuraava sensori aina karjaisi: "govorite po ruski" (puhukaa venäjää). Eikä siinä muu auttanut kuin koettaa selittää asiaa sillä kielellä.

Enckell oli muuten vireä ja asioistaan huolehtiva. Hänestä oli suuri apu asiainhoidolle Pietarissa. Hänen virastossaan jouduttiin pitämään monta neuvottelua, ennen kuin mentiin Väliaikaisen Hallituksen miesten puheille. Täydellisesti venäjää hallitsevana hän useimmiten sai esiintyä asian esittäjänä tai tulkkina. Hänen apulaisensa Ernst Gråsten, josta myöhemmin tuli Suomen Pankin johtokunnan jäsen, oli tavallisesti myös mukana. Gråstenin kanssa usein joutohetkinä kävelimme kaupunkiin tutustumassa ja hän olikin verraton opas kaikessa, mikä koski sikäläisiä oloja. Pistäydyimme hänen kanssaan kerran Taurian palatsissakin katselemassa valtiollisen elämän pulppuamista siellä. Ha-

vaitsin, ettei se ollut paljonkaan muuttunut vallankumouspäivien ajoilta.

Toinen uusi tuttavuus virassani oli maan uusi kenraalikuvernööri, pitkäpartainen M. Stahovitsh, joka Venäjän edustajana ja senaatin puheenjohtajana oli meidän korkein päällikkömme. Ensi kerran jouduimme hänen kanssaan tekemisiin, kun senaatilla aivan työ kautensa alussa oli jokin asia hänen kauttaan hoidettavana — mikä, en enää muista. Menimme useampaan mieheen hänen luokseen "Smolnaan" *, missä hän otti meidät ystävällisesti ja kohteliaasti vastaan. Hänen luonaan oli tavallaan tulkkina ja henkilökohtaisena sihteerinä eräs pitkä mies, jota meistä kukaan ei tuntenut ja joka esitteli itsensä Sventorzetskiksi. Kun me esitimme asiamme, kääntyi Stahovitsh hänen puoleensa kysyen, käykö se päinsä Suomen lain mukaan. Sventorzetski vastasi vain "moshno", mikä merkitsi, että se kävi päinsä. Silloin oli Stahovitsh valmis hyväksymään esityksen.

Jälkeenpäin minun oli omissa virka-asioissani useasti käytävä Stahovitshin luona. Sain silloin suorittaa esittelyni hänen työhuoneessaan, samassa, mihin herrat nykyään kutsujen aikana tavallisesti vetäytyvät omaan joukkoonsa tupakoimaan ja turisemaan. Siinä hän istui mah-tavan työpöytänsä ääressä ja minä sen ääreen vedetyssä nojatuolissa. Asiain hoito sujui hänen kanssaan — ainakin minun kohdaltani — vaikeuksitta. Kaikesta näkyi, ettei hän halunnut liikaa vaivata itseään tavallisilla juoksevilla asioilla sekä että hän myös mielellään auttoi silloisissa vaikeissa oloissa — sikäli kuin voi. Se ei kyllä ollut paljon, sillä hän oli monen ristitulen välissä. Toisaalla oli hänen Väliaikainen Hallituksensa Pietarissa, toisaalla nykyisessä presidentin linnassa majoillut työ- ja sotamiesneuvosto, joka oli mahtava elin. Ja kaikkia näitä vastassa Suomen eduskunta ja hallitus, joilla monessa asiassa oli täysin päinvastainen käsitys kuin edellisillä. Näiden karien välitse hänen oli koetettava luovia. Kun hänen kanssaan puhuttiin täällä Suomessa, oli hän hyvin mukautuvainen ja avulias. Mutta ollessaan mukana Pietarissa käydyissä neuvotteluissa, hän oli aina samaa mieltä kuin läsnäoleva hallituksen jäsen ja koetti painostaa meitä suomalaisia hyväksymään näiden taholta esitettyjä toivomuksia ja vaatimuksia.

---

* E. Esplanaadikatu 6, entinen kenraalikuvernöörin asunto, nykyään valtioneuvoston juhlahuoneisto.

Vain kerran ukko pistäytyi tervehdyskäynnillä valtiovaraintoimituskunnassa. Se tapahtui luullakseni joskus kesäkuussa, sillä hänellä oli yllään vaaleanruskeasta raakasilkistä tehty kesäpuku. Toimituskunnassa syntyi suuri hälinä, kun näin korkea vieras edeltä käsin ilmoittamatta astui sisään. Syvään kumarsivat vahtimikot ja virkamiehet.

Suorastaan kuuluisaksi tuli Stahovitshin vierailu Paasivuoren kotona. Senaattoriksi tuluaan Paasivuori ei tietenkään millään tavalla ollut muuttanut elintapojaan. Niinpä sitten kävi, että kun Stahovitsh seurueineen etukäteen ilmoittamatta saapui Paasivuoren kotiin, tapasi hän siellä rouvan parhaillaan pyykkää pesemässä. Juttu ei kerro, ennätetiinkö vieraalle edes kiehauttaa kahvia. Sanomalehdet omistivat käynnille aikanaan suurta huomiota.

Stahovitsh oli elämänhaluinen ja mukavuutta rakastava venäläinen, joka ei halunnut rasittaa itseään liialla työllä. Sain kerran hiukan lähemmin tarkastella tätä meidän korkeinta käskynhaltijaamme siltä puolelta. Hän oli järjestänyt lounaan pienelle piirille, johon kuului ministerivaltiosihteeri Enckell ja tohtori K. Ignatius, myöhemmin Vaasan hovioikeuden presidentti, sekä minä. Lounas oli herkullinen ja viinit hyviä. Ukko kallisteli ahkerasti lasiaan ja oli erittäin hyvällä tuulella. Hän oli oikea iloisen elämän taitaja ja harrasti hyviä viinejä sekä naisseuraa. Hän näytti olevan hyvää pataa Ignatiuksen kanssa. Omituista, miten saman hengen lapset nopeasti löytävät toisensa, sillä Ignatiuskaan ei ollut hyvän ruoan ja hyvien juomien eikä mukavan elämän hyljeksijä.

Kenraalikuvernööri Stahovitsh oli lyhyesti sanoen kunnon ukko, joka ymmärtääkseni koetti hoitaa virkaansa niin, että selkkauksia voitaisiin välttää. Se, ettei siinä onnistuttu, ei ollut hänen vikansa, vaan johtui silloisista vaikeuksista. Hän oli vanhan koulun "grand seigneur" kaikessa esiintymisessään ja ihmisten kohtelussaan. Puoluekannaltaan hän kuului lokakuulaisiin.

Luonani virastossa kävi tietenkin ahkerasti väkeä, mikä milläkin asialla. Oli lähetystöjä ja yksityisiä henkilöitä, joilla kaikilla oli asiaa valtiovarainhoitajalle, enimmäkseen toivomuksia. Muistiini on painunut eräs käynti, jota mikään asia ei aiheuttanut. Virkatoverini Ehrnrooth tuli eräänä päivänä huoneeseeni seurassaan viipurilainen kauppaneuvos Wilhelm Hackman. Tämä keskusteli pitemmän aikaa kaiken maailman

asioista ja siirtyi vähitellen valtion raha-asioihin. Hän kertoi aikanaan olleensa niiden kanssa melkoisen paljon tekemisissä, ollessaan aateliston edustajana 1890-luvun valtiopäivillä, jolloin hän oli toiminut valtiovarainvaliokunnan puheenjohtajana. Erikoisesti hän halusi korostaa silloin noudattamaansa periaatetta. Hän oli aina pyrkinyt hoitamaan valtion raha-asioita kuten omiaan eli kuten "pater familias", perheen pää, hänen omia sanojaan käyttäkseni.

Jälkeenpäin kysyin Ehrnroothilta, mikä tämän käynnin tarkoituksena oli ollut. Ehrnrooth ei osannut sitä sen kummemmin selittää, mutta lausui ihmettelynsä, että ukko niin voimakkaasti oli korostanut omaa toimintaansa ja noudattamiaan periaatteita ikään kuin niillä ylpeilläseen. Nähtävästi Hackman vain halusi nähdä, millaisissa käsissä oli valtiovarain hoito. Sillä kai kapitalistisissa piireissä, ainakin vanhemman patriisiluokan keskuudessa, sosialisti silloisissa oloissa rinnastettiin jokseenkin tavalliseen pakkoluovuttajaan. Minkä käsityksen hän käynnistään sai, jäi minulle tuntemattomaksi. Ukko Hackman oli silloin jo 75-vuotias, erittäin kunnianarvoisan ja rehellisen liikemiehen maineessa.

Valtio oli muuten tavallaan yhtiökumppani Hackmanin tai oikeammin sanoen hänen omistamansa toiminimen Hackman & Co:n kanssa. Outokummun kupariesiintymä, joka löydettiin vuonna 1910, sijaitsi mainitun toiminimen maalla Kuusjärven pitäjässä. Kaivoslain mukaan joutuivat sekä valtio, joka oli toimittanut valtauksen, että Hackmanin toiminimi siten kaivosta käyttävän yrityksen omistajiksi, ja sitä harjoitettiin alussa Outokummun Kuparitehtaan nimissä. Se ei ollut lainkaan menestynyt ja sen vuoksi kaivos päätettiin vuokrata 25 vuodeksi norjalaiselle kaivosinsinöörille V. Hybinetille. Meillä oli hallituksessa iso vaiva saada aikaan kunnollinen vuokrasopimus, sillä kenelläkään muilla kuin Tokoilla, entisellä kaivostyömiehellä, ei ollut minkäänlaista kokemusta tällä alalla. Tokoin asiantuntemuksen varassa sopimus lopulta tehtiinkin. Kesti jonkin aikaa, ennen kuin Hybinette pani työn todella käyntiin, mutta ei hänkään siinä menestynyt. Kun hän teki vararikon, lunastivat valtio ja Hackman hänet pois. Myöhemmin valtio osti vielä Hackmanin osuuden ja tuli siten yksinomistajaksi.

Wuolijoki oli alusta pitäen innostunut tästä kaivoksesta ja hän sai minutkin siitä kiinnostuneeksi. Teimme yhdessä erään omapäisen teon: lähetimme salaisesti asiamiehen ostelemaan kaivokseen rajoittuvia maa-

tiloja valtiolle. Kun asia oli hiljaisesti hoidettava, emme siitä maininneet hallitustoverillemmekaan. Asiamiehemme onnistuikin ostamaan muutamia tiloja, ja jälkeinpäin olen saanut kuulla, että kuparisuoni ulottuu tällöin ostetuille alueillekin. Wuolijoelle tulee muuten kunnia siitäkin, että valtio vuonna 1924 osti Hackmanin osuuden. Hän nimitäin ajoi asiaa voimakkaasti eduskunnassa, missä ehdotus kohtasi paljon vastustusta.

Elintarvikesäännöstely alkaa

Sotavuosina oli maamme elintarvikeasiat päästetty retuperälle. Nähtävästi silloinen "sapelisenaatti" ei lainkaan ymmärtänyt, että ruoan saanti voisi käydä vaikeaksi. Minkäänlaiseen säännöstelyyn ei ollut ryhdytty. Hintoja koetettiin kyllä valvoa määräämällä "maksimi"- eli rajahintoja, joiden yli menevää hintaa ei saanut ottaa. Näitä määräyksiä sanottiin yleisesti "tolppalaeiksi", niitä kun liimailtiin puhelinpylväisiin ja muihin samanlaisiin paikkoihin. Kun ei ollut minkäänlaista koneistoa oikeiden hintojen laskemista yhtä vähän kuin hintain valvontaa varten, ei tässäkään onnistuttu. Muistan miten avuttomana senaatin kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päällikkö Kraatz yritti päästä selville esimerkiksi leivän oikeasta valmistushinnasta. Hän kutsutti minut Elannon toimitusjohtajana silloin tällöin luokseen tarkastamaan, millaisia kannattavuuslaskelmia yksityiset leipomoliikkeen harjoittajat olivat hänelle esittäneet vaatiessaan hinnan korotusta. Pyyhkielin näistä laskelmista reippaasti melkoisia kustannuseriä pois, mutta epäilen leivän hinnan sittenkin jääneen liian korkeaksi. — Senaatin varapuheenjohtajalla Borowitinovilla oli myös tapana toisinaan toimeenpanna neuvottelutilaisuuksia, joihin hän kutsutti ravintoalan asiantuntijoita, sekä tuottajain että kuluttajain edustajia keskustelemaan. Hän koetti tällöin esimerkiksi numerosarjoilla osoittaa, ettei maassa saisi olla maidon puutetta. Hänen numeronsa olivat kyllä muuten oikeita, mutta hän ei ottanut huomioon väkirehujen poisjäämistä. Näissä kokouksissa oli tilaisuus läheltä tarkastella tätä liukasta armenialaista, joka yli kolmen vuoden ajan toimi senaatin varapuheenjohtajana. Hänellä oli hermostuneet liikkeet ja vilkas puhetapa. Ilmeisesti hän oli hyvin epäluuloinen. Kun mennessäni paikalleni pöydän ääreen jouduin kulkemaan hänen

tuolinsa taitse, käänsi hän jatkuvasti päätään ja seurasi kulkuani hänen selkensä takana. Hänen ajatuksensa liikkui kirkkaina ja hänen sanottiin raha-asioissa pitäneen lujasti valtion puolta, vieläpä Venäjääkin vastaan. Tietysti hän muuten oli järjestelmän innokas palvelija.

Kun Tokoin senaatti astui toimeensa, oli jo alkanut esiintyä suoranaista elintarvikkeiden puutetta. Ainoana tuontimaana siihen aikaan — maamme ollessa melkein saarrettuna — tuli kysymykseen Venäjä. Mutta olot Venäjällä olivat sodan aikana jatkuvasti huonotuneet ja vallankumouksen jälkeen kuljetuslaitos meni aika lailla sekaisin, niin että tuonti Suomeen vähitellen sammui. Kaikista elintarvikkeista oli puutetta ja hinnat nousivat jatkuvasti.

Senaatin oli sen vuoksi pakko melkein ensimmäisenä asianaan ryhtyä toimenpiteisiin tämän laiminlyödyn alan oikeille raiteille auttamiseksi, sikäli kuin siihen silloisessa vaiheessa enää oli mahdollisuuksia. Ja jonkun oli otettava asia hoitoonsa. Kun katselimme toisiamme, kenelle tämä hauska tehtävä olisi annettava, osuivat useimpien katseet minuun, jolla muka piti olla jonkin verran kokemusta näistä asioista, oltuani parin vuoden ajan Elannon johdossa. Ottakoon Tanner järjestääkseen tämän asian, oli päätös. Ja alati velvollisuudentuntoisena otin tehtävän vastaan, arvaamatta mitä vaikeuksia siinä tulisi esiintymään.

Kun hankin jonkinlaisen inventaarioluettelon maassa olevista varastoista, säikähdin pahanpäiväisesti. Varastot olivat melkein olemattomat; elimme toisin sanoen melkein kädestä suuhun. Säännöstelyyn oli sen vuoksi käytävä mahdollisimman pian. Mutta minulla oli kädet täynnä muita töitä raha-asiaiden alalla, enkä mitenkään olisi joutanut suunnittelemaan sitä laajaa koneistoa, mikä säännöstelyyn vaaditaan. On otettava huomioon, että asia oli silloin aivan uusi, niin ettei käytettävänä ollut mitään aikaisempia kokemuksia tai malleja. Pulassani käännyin apua pyytäen Suomi-yhtiön toimitusjohtajan W. A. Lavoniuksen puoleen, jonka tunsin taitavaksi organisoijaksi ja suunnittelijaksi sekä tähän tarkoitukseen riittävän häikäilemättömäksi. Siitä huolimatta, että olimme lähes vuosikymmenen ajan riidelleet osuuskaupparintamalla, SOK:n hallintoneuvostossa, jonka vaikutusvaltainen johtokunnan jäsen hän oli, ja että me edistysmielisten osuuskauppain taholla juuri olimme perustaneet Kulutusosuuskuntien Keskusliiton (KK:n) sekä valmistauduim-

me kokonaan eroamaan SOK:sta perustamalla OTK:n, oli Lavonius valmis avustamaan tässä tehtävässä, mikä antaa erinomaisen kuvan hänen objektiivisuudestaan. Hän sai valtiovaraintoimituskunnassa käytettävään huoneen ja sinne hän hautautui pariksi viikoksi. Kun ne olivat kuluneet, oli hänellä kaikki piirustukset valmiina. Siinä oli koko organisaatio paperille pantuna ja monilukuiset kaavakkeet myös suunniteltuina. Katselimme niitä yhdessä jonkin aikaa ja hengessäni kauhistuin sitä kaavakkeiden ja kysymysten paljoutta, mikä asiaan tarvittiin. Mutta minun oli myönnettävä, että asiasta tuskin olisi selvitty vähemmällä.

Sillä välin oli valmistettu eduskunnalle esitettäväksi lakiehdotus, jolla hallitus pyysi itselleen valtuudet hoitaa säännöstelyä. Siihen saakka näitä asioita oli hoidettu erään Venäjällä vuonna 1890 annetun ja vuonna 1909 Suomenkin asetuskokoelmassa julkaistun sotatila-asetuksen turvin, mutta nyt täytyi asia saada lailliselle pohjalle. Esitys voitiin antaa eduskunnalle jo huhtikuun 19. päivänä. Siinä pyydettiin valtuuksia määrätä rajahintoja, järjestää vientikieltoja sekä muutenkin ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin elintarvikekysymyksen järjestämiseksi. Ankaria rangaistuksiakin sisältyi lakiin sen rikkojien varalta.

Esitellessäni eduskunnalle tätä lakiehdotusta mainitsin muutamia numerotietoja todellisesta elintarviketilanteesta. Sen mukaan olisivat maassa olleet viljavarastot riittäneet vähän yli kuukauden ajaksi. Venäjän kanssa oli kyllä jo vuotta aikaisemmin tehty sopimus, jonka mukaan sieltä olisi pitänyt vuoden aikana saada viljaa sekä väkirehuja yhteensä 850 000 tonnia. Mutta vaikka hankinta-aika jo oli kulunut melkein umpeen, oli siitä saatu vain osa. Vajauksen peittämiseksi olisi seuraavaan satoon mennessä pitänyt saada vähintään 76 000 tonnia kuukausittain. Hätä oli siis suuri. Käytin tässä yhteydessä sanontaa, että meidän oli nyt pakko ryhtyä ”organisoimaan nälkää”, mistä tuli lentävä iskulause.

Esityksen lähetekeskustelu jo osoitti, millaiseksi asian käsittely tulisi muodostumaan. Vasemmiston edustajat moittivat maanviljelijöitä aseman kiristämisestä, tuotteittensa pidättämisestä ja korkeiden hintojen ottamisesta. Maanviljelijäin edustajat puolestaan arvostelivat ankarasti tehtyjä suunnitelmia peläten, että ne tulisivat tukahduttamaan kaiken yrittämishalun. Samalla arvosteltiin maatalouteen kohdistuneita palkan-

korotusvaatimuksia ja työvoiman puutetta. Korkeita sakkomääräyksiä kohtaan tunnettiin myös pelkoa. Senaatin jäsen Kallio koetti käyttämässään puheenvuorossa kuitenkin rauhoittaa maanviljelijöitä, pitäen lakia välttämättömänä.

Keskustelun päätyttyä lähetettiin esitys sitä varten asetettuun erikoisvaliokuntaan. Valiokunnassa se viipyi lähes kolme viikkoa, niin että oltiin jo kaukana toukokuun puolella, ennen kuin eduskunta uudelleen pääsi jatkamaan käsittelyä. Valiokunnan mietinnön johdosta syntyi hyvin särmikäs keskustelu, jossa syytökset jälleen sinkoilivat molemmin puolin. Juopa tuottaja- ja kuluttajapiirien välillä tuli yhä syvemmäksi ja avoimemmaksi. Ennen kuin mietintö joutui kolmanteen käsittelyyn, oli elintarvikeasiain hoidossa tapahtunut se muutos, että koko tehtävä oli nostettu minun hartioiltani ja annettu Wuolijoen käsiin, jolla kamaritoimituskunnan päällikkönä ei näyttänyt olevan liikaa tehtäviä. Hän esiintyikin silloin eduskunnassa hallituksen esitystä puolustamassa, minkä hän tunnetulla taidollaan hyvin suorittikin.

Tämän asian yhteyteen kytkeytyi kysymys siitä, olisiko laki lähetettävä Väliaikaisen Hallituksen vahvistettavaksi. Siitä käytiin perusteellinen väittely, vaikka sama kysymys oli erään toisen asian yhteydessä jo ollut pohdittavana. Loppukäsittelyssä eduskunta päätti, nimenomaan tämän lain suhteen, lausua hallitukselle evästykseksi, että sen voi esittää Väliaikaisen Hallituksen vahvistettavaksi. Kellään ei ollut uskallusta jättää elintarvikeasiain hoitoa odottamaan, kunnes erimielisyys Väliaikaisen Hallituksen pätevydestä meidän asioissamme olisi saanut ratkaisunsa. Oli myös pelättävissä, että lakia ei ilman tätä vahvistusta tunnustettaisi päteväksi tuomioistuimissa. Itse laki oli sitä ennen julistettu kiireelliseksi vain neljän äänen vastustaessa ja se hyväksyttiin 177 äänellä 6 vastaan. Siten oli hallitus saanut tarvitsemansa valtuudet elintarvikekysymyksen hoitoa varten. Niitä ryhtyi nyt Wuolijoki hoitelemaan.

Vaikka Wuolijoesta olikin tullut elintarvikepäällikkö, en päässyt näistä asioista hallituksessa-oloaikanani koskaan täysin vapaaksi. Wuolijoen kesäloman aikana ne olivat minun hoidossani hänen sijaisenaan, ja monessa tapauksessa jouduimme yhdessä hoitelemaan eräitä suurempia juttuja. Pari näistä jutuista on jälkeinpäin antanut paljon puheenaihetta.

Koetimme kaiken aikaa painostaa Venäjän hallitusta lähettämään viljaa. Lopulta meille ilmoitettiin, että nyt voisi tulla tekemään kaupan valmiiksi. Wuolijoki oli silloin kesälomalla ja minä hoitelin hänen salkkuaan. En kuitenkaan halunnut yksin ottaa vastuuta näin suuresta toiselle kuuluvasta asiasta, minkä vuoksi Wuolijoen läsnäolo Pietarissa mielestäni oli välttämätön. Soitin Hauholle, missä Wuolijoki oleskeli lomallaan. Sieltä vastattiin, että hän oli Luopioisten pitäjässä Kukkiän järven saarella olevassa kalamajassaan ja että sinne oli peninkulman verran matkaa. Vaadin lähettämään hänelle sanan, että hänen oli oltava saman päivän yöjunassa, maksoi mitä maksoi, sillä tapaaminen Pietarissa oli määrätty seuraavaksi päiväksi. Hauholla pantiin töpinäksi. Wuolijoki haettiin Kukkiältä ja jostakin hän sai auton, jolla ajoi Lahteen, ja astui siellä yöjunaan, missä jo odottelin häntä. Pietarissa menimme yhdessä kauppaa varten järjestettyyn istuntoon. Elintarvikeministerinä oli sillä hetkellä A. W. Peshehonov, hiljainen ja hiukan nahjuksen näköinen mies. Hänen seurassaan oli rahaministeri A. I. Shingarev. Esitimme tarpeitamme, joita jo moneen kertaan aikaisemmin olimme esittäneet kenraalikuvernöörille. Lopuksi meille luvattiin 4 miljoonaa puutaa viljaa (=68 000 tonnia), jonka hinnaksi tuli 16 markkaa puudalta ruisjauhoista ja 18 markkaa vehnä jauhoista. Tehtiin oikein kauppakirja, ja sitouduimme maksamaan koko tavaramäärän etukäteen. Kauppahinta nousi 60 miljoonaan markkaan (ehkä n. 3 miljardia nykyrahassa), joka käteisellä maksettiin tavaraa näkemättä. Tämä oli vaatimuksena, sillä Väliaikainen Hallitus tarvitsi Suomen markkoja. Vaikka kaupan toimittamista jatkuvasti kiirehdittiin, tavaraa ei ruvennut kullumaan. Viimeksi kävin syyskuun 6. päivänä kenraalikuvernöörin luona muistuttamassa, että Väliaikaisen Hallituksen ja senaatin välillä sovittu viljamäärä oli vielä toimittamatta ja että viljatilanne maassa sen johdosta oli käynyt pelottavaksi. Kenraalikuvernööri lupasi tehdä voitavansa viljan saannin jouduttamiseksi ja matkusti siinä tarkoituksessa Pietariin asiaa kiirehtimään. Väliaikainen Hallituskin hätyytteli maansa lääninelintarvikekomiteoita kiirehtimään viljan lähettämistä. Kaikista näistä ponnistuksista huolimatta tätä ostettua ja maksettua viljaa ei kesän aikana saapunut Suomeen. Myöhemmin siitä tuli kaikkiaan 715 000 puutaa. Ennakkomaksumme joutui jälkeenpäin selvitetäväksi Tarton rauhanneuvottelujen yhteydessä.

Jo ennen tätä venäläisen viljan ostoa oli koetettu toisaaltakin varata maahamme viljaa. Ainoa kysymykseentuleva maa oli Yhdysvallat. Kun kauppaa ryhdyttiin tekemään, hankittiin Yhdysvalloista useitakin eri tarjouksia. Näistä havaittiin edullisimmaksi tunnetun amerikkalaisen toiminimen W. R. Grace & Co:n tarjous, ja tältä ostettiin 50 miljoonaa kiloa vehnä jauhoja. Nekin oli etukäteen maksettava, ja kauppahinta taisi olla 50 miljoonan markan paikkeilla. Ennen kaupan tekoa selvitettiin kaupan finansioiminen, kuljetusreitit, rahtaus ym. asiaan kuuluneet seikat. Ainoaksi epäselväksi kohdaksi jäi pakostakin kysymys sotivilta valloilta, etupäässä Venäjän ja Englannin hallituksilta hankittavasta kuljetusluvasta, mutta siitäkin oli annettu hyviä toiveita. — Tämäkään viljamäärä ei kuitenkaan saapunut perille, vaikka siitä osa taisi jo olla matkallakin, mutta tuli sitten ohjatuksi muualle. Tapahtumain kehittyessä Yhdysvallat, joka taisteli länsivaltojen puolella, katsoi Suomen siirtyneen vihollisen puolelle ja pani viljan takavarikkoon.

Sen johdosta, että tätä viljamäärää ostettaessa oli käytetty välittäjänä Grace & Co:n tšekäläistä edustajaa, rouva Hella Wuolijokea, nostivat erinäiset tukkukauppiat asiasta suuren julkisen jutun. Jälkeenpäin ilmestyi nimittäin vaikka kuinka paljon liikkeitä, jotka väittivät, että niillä olisi ollut suuria viljamääriä käsissään, jos vain niiden olisi annettu toimia ja samalla annettu senaatin puolelta tarvittavaa tukea. Epähienosti syytettiin senaattori Wuolijokea siitä, että tämä oli käyttänyt sukulaistaan välittäjänä ja antanut tämän ansaita välityspalkkiona suuria summia. Väite suosimisesta torjuttiin täysin perättömänä heti tuoreeltaan. Sukulaisuudella ei asiassa ollut mitään osuutta eikä ainakaan minulla ollut sukulaisuutta tai muita sympatioita välittäjää kohtaan. Grace & Co:n tarjous oli yksinkertaisesti edullisin ja toiminimi oli täysin hankintakykyinen ja luotettava. Se, ettei tavaraa saatu Suomeen, johtui sodasta ja Yhdysvaltain hallituksesta.

Tämäkään kauppa ei auttanut Suomea silloisessa hädässä. Muussa mielessä kauppa sen sijaan kyllä muodostui valtiolle edulliseksi. Dollarit ostettiin silloiseen halpaan kurssiin, n. 7 markalla. Kun kauppayhteys parin vuoden päästä uudelleen aukeni, maksoi dollari 50—60 markkaa. Etumaksullaan sai valtio silloin huomattavasti suuremman määrän markkoja kuin oli kauppaan sijoittanut.

Ruplatulva aiheuttaa inflaation

Suurinta huolta antoi valtiovarain toimituskunnan päällikölle ulkomaisia valuuttoja koskeva kysymys. Tämä saattaa nykyään tuntua oudolta, sillä tavallinen työnjakohan meillä on semmoinen, että valuuttakysymykset hoitaa Suomen Pankki, joten rahaministerillä ei siinä suhteessa ole pahempia huolia. Vuonna 1917 niistä muodostui kuitenkin päähuoli, mistä johtui monen monta neuvottelua, Pietarin matkaa sekä myös eduskuntakeskustelua. Tähän kysymykseen myös lopulta kaaduin.

Tavallisesti valuuttakysymys aiheuttaa huolia sen vuoksi, että valuuttoja on liian vähän ja että niin ollen puuttuu ulkomaan rahaa ulkomailta tapahtuvan tuonnin maksuun. Ellei silloin saa ulkomaista luottoa, tukehtuu tuonti ja maan toimeentulo vaikeutuu. Vuonna 1917 oli vaikeus päinvastainen; meille kertyi ulkomaista valuuttaa liikaa, mutta se valuutta oli huonoa, meille arvotonta. Sillä ei tehnyt mitään ja oli pelättävissä, että se lopulta tulisi aiheuttamaan suunnattomia tappioita. Maahan tulvi nimittäin ruplia enemmän kuin maa voi käyttää.

Syy oli hyvin yksinkertainen. Sodan aikana oli Venäjän valtiolla suuria rahamenoja Suomessa. Se ylläpiti täällä n. 100 000 miehen suurista armeijaa; maassa suoritettiin kaikkialla laajoja "patteritöitä"; tehtaat valmistivat sotilaallisia tarvikkeita, sorvasivat pommeja jne. Kaiken tämän maksamiseen tarvittiin luonnollisesti markkoja. Niitä tarvitsivat lisäksi venäläiset huvila-asukkaat, joita Itä-Suomi oli tulviltaan, tilapäiset matkustajat ym. Venäjän valtiolla ei kuitenkaan ollut markkoja, koska Venäjä ei riittävässä määrässä myynyt tänne tavaraa, josta se olisi niitä saanut. Molempien maiden välinen maksutase oli ts. voimakkaasti edullinen Suomen hyväksi. Ja aina kun näin on laita, syntyy häiriöitä, joita on koetettava auttaa jollakin tavalla. Tavallisesti erotus tasoitetaan lainoilla.

Tähän tuli lisäksi pari muuta tekijää. Sodan vaikutuksesta ruplien arvo oli huomattavasti laskenut. Sikäli kuin sota jatkui, noteerattiin rupla maailmassa jatkuvasti alenevaan kurssiin. Sen sijaan, että sen normaalikurssi oli mk 2:67, oli sen noteeraus Pariisissa laskenut siinä määrin, että se keväällä 1917 maksoi enää 1:50—1:60 Suomen markoiksi laskettuna. Suomen Pankki, jonka oli noteerattava ruplan arvo Suomessa, ei kuitenkaan uskaltanut seurata näitä alenevia kursseja, koska se olisi herättänyt pahaa verta Venäjän viranomaisissa. Pankkia sitä paitsi suorastaan painostettiin ylläpitämään liian korkeata kurssia. Siitä huolimatta ruplan arvo täälläkin alennettiin aluksi 2:50:een, sitten 2:20:een ja keväällä 1917 kurssi oli 2:—. Voi helposti kuvitella, mikä on seurauksena, kun jonkin rahan arvo pidetään keinotekoisesti liian korkeana. Se antoi sysäyksen suurisuuntaiselle spekulatiolle. Ruplia alkoi sekä laillisia että laittomia teitä tulvia Suomeen markoiksi vaihdettavaksi: sotilaat vaihtoivat ruplina saamansa palkat markoiksi, vientiliikkeet, jotka olivat saaneet tavarastaan maksun ruplina, kiirehtivät vaihtamaan ne markoiksi jne.

Vieläkin eräs tekijä vaikutti siihen, että kehitys kävi suorastaan sietämättömäksi. Vuosina 1890 ja 1898 annettujen keisarillisten julistusten mukaan oli kaikissa virallisissa maksuissa Suomessa otettava vastaan ruplia täyteen kurssiin, jolloin rupla vastasi mk 2:67 ja markka siis 37 ½ kopeekkaa. Vaikka ruplan arvo luisui yhä alhaisemmaksi, Venäjän hallitus ei suostunut poistamaan tätä tuhoisaa määräystä. Siitä seurasi, että sängen monet vähemmän omantunnonarat henkilöt ryhtyivät suorastaan keinottelemaan, suorittaen tämäntapaisia maksujaan ruplilla. Postimerkkejä ostettiin ruplilla, samoin rautatielippuja; rahti- ja tullimaksut maksettiin ruplilla, joita markkinoilla sai ostaa alhaiseen hintaan. Kansantaloustieteessä tunnettu Greshamin laki, jonka mukaan huonompi raha aina syrjäyttää paremman, osoitti jälleen paikkansa-pitävyyden.

Nämä kaikki tekijät olivat alkaneet vaikuttaa jo sodan varhaisessa vaiheessa. Siitä oli johtunut, että venäläissenaatti elokuussa 1915 oli suomalaisten pankkimiesten neuvosta kehottanut Suomen Pankkia antamaan Venäjän Luottokanslialle valuuttalainoja, toimimaan siis sillä tavalla kuin tavallisesti menetellään, milloin kahden maan maksutase ei pysy tasapainossa. Aluksi annettiin Venäjän Luottokanslialle 100 mil-

jöonan markan suuruinen laina. Lainojen määrä oli kuitenkin kevääseen 1917 mennessä kasvanut 400 miljoonaan markkaan. Tätä vastaanhan ei kenelläkään olisi ollut muistuttamista, jos lainojen vakuus olisi ollut riittävä. Mutta vakuutena oli Venäjän Luottokanslian antamia obligaatioita, jotka oli annettu ruplissa ja jotka siten olivat samojen kurssivaihtelujen alaisia kuin ruplan setelitkin. Näitä venäläisiä obligaatioita kerääntyi sen jälkeen Suomen Pankkiin ruplasetelien ohella runsaasti.

Tilanne oli siten keväällä 1917 semmoinen, että Suomen Pankkiin oli kertynyt venäläistä rahaa sekä venäläisiä arvopapereita yhteensä 734 miljoonan markan arvosta — suunnaton summa siihen aikaan. Tätä vastaava määrä markkoja oli täytynyt laskea markkinoille. Siitä oli ollut seurauksena, että setelistö, joka ennen sotaa oli pysytellyt 100—120 miljoonan markan paikkeilla, oli yhtäkkiä noussut 757 miljoonaan markkaan, siis kuusinkertaiseksi. Klassillisen rahateorian mukaan tämä merkitsi sitä, että markan arvo tämän johdosta oli pudonnut kuudenteen osaan aikaisemmasta arvostaan, vaikka tämä ei heti koko määrällään tuntunutkaan hinnoissa. Nämä ruplajutut olivatkin pääsyynä silloiseen voimakkaaseen inflaatioon. Ja kehitys jatkui huimaavaa vauhtia samaan suuntaan. Valuuttalainat eivät enää auttaneet. Niiden ohitse tulvi ruplia jatkuvasti Suomen Pankkiin. Joka aamu oli monisatapainen jono pankin edustalla odottamassa sisäänpääsyä vaihtaakseen rupliaan Suomen markoiksi. Näistä muodostivat venäläiset sotilaat pääosan, noin 700—800 miestä päivittäin.

Kun olin saanut elintarvikeasiaa koskevat valmistelutyöt onnelliseen alkuun ja päässyt syventymään tähän valuuttakysymykseen, oli tukkani nousta pystyyn havaitessani siinä avautuvat synkät tulevaisuuden näköalat. Joskin meillä vallitsi täystyöllisyys ja ulospäin näytti siltä, että maassa ansaittiin kovasti, valui toisaalta salaisia kanavia myöten pois suunnattomia summia. Saadakseni hyviä neuvoja kutsuin muutamia finanssiasiantuntijoita koolle valtiovaraintoimituskuntaan neuvottelemaan asiasta. Sillä kertaa oli erikoisesti käsiteltävänä kysymys, olisiko mitään tehtävissä oikeamman ruplan kurssin aikaansaamiseksi. Saapuvilla olivat pankinjohtajat v. Collan, Ramsay, Paasikivi ja Schybergson, joka viimeksimainittu Privatbankenin johtaja oli eduskunnan pankki-

valiokunnan puheenjohtaja. Tässä tilaisuudessa todettiin aseman vaka-
vuus samoin kuin sekin, etteivät tähänastiset Venäjälle annetut valuutta-
lainat olleet auttaneet. Pidettiin välttämättömänä saada oikea ruplan
kurssi käytäntöön. Ruplien vastaanotossa toivottiin voitavan rajoittaa
vaihdeettavan määrän suuruutta ja sillä tavalla panna sulku liialle keinot-
telulle. Eräitä muitakin ehdotuksia pohdittiin. Oltiin yksimielisiä, että
jos olisi vapaat kädet, olisi asia helposti autettavissa; silloin voisi asettaa
kurssin oikealle tasolle. Eteenpäin pääsemiseksi päätettiin koettaa saada
yhteys Venäjän Väliaikaiseen Hallitukseen.

Tämmöinen yhteys saatiinkin toukokuun 8.—10. päivinä, jolloin
Venäjän Luottokanslian huoneistossa pidettiin ensimmäinen monista
raha-asioita koskevista Pietarinneuvotteluista. Väliaikaista Hallitusta
edusti tässä tilaisuudessa silloinen finanssiministeri M. Teretshenko ja
häntä avustivat hänen apulaisensa, apulaisfinanssiministeri Shatelen sekä
Luottokanslian johtaja K. E. von Samen ja hallituksen lainopillinen neu-
vonantaja, professori Lasharevski. Suomen puolelta olivat saapuvilla
kenraalikuvernööri Stahovitsh, ministerivaltiosihteeri Enckell, pankin-
johtajat v. Collan ja Paasikivi, valtiokonttorin johtaja Wartiovaara sekä
minä. Puhemiehenämme oli pääasiassa Enckell, jonka venäjän kielen
taito oli vahvin.

Oli hauska tutustua venäläiseen virkaveljeeni Terestshenkoon, tun-
nettuun sokerikuninkaaseen. Hän oli pitkä solakka mies, nähtävästi
hyvä urheilija ja esiintymisessään täydellinen gentlemanni. Keskustelu
kävi hänen johdolla kaikin puolin asiallisessa sävyssä. Marraskuun
vallankumouksen jälkeen hän kuului paenneen Englantiin, missä lienee
ansainnut toimentulonsa pääasiassa pörssivälittäjänä.

Enckell esitti Teretshenkon pyynnöstä Suomen näkökannan ja halusi
alistaa keskusteltavaksi valtion laitoksissa tapahtuvissa maksuissa käy-
tettävän ruplan pakkokurssin, samoin kuin rahanvaihdossa noudatetta-
van liian korkean kurssin.

Venäläiset olivat haluttomia kurssin järjestelyihin. Viitattiin siihen
huonoon vaikutukseen, mikä sillä tulisi olemaan heidän omiin valtion
kuljetuksiinsa. Kun rautatiekuljetukset rataosalla Tornio—Pietari siihen
aikaan olivat vilkkaimmillaan, olisi pakollisen kurssin muutos aiheutta-
nut huomattavan korotuksen näiden kuljetusten kustannuksiin. Samalla

heidän taholtaan vilautettiin uuden valuuttalainan tarvetta, jota ilman heidän mielestään asiaa tuskin voitaisiin saada järjestykseen.

Nämä neuvottelut päättyivät siihen, että puheenjohtaja esitti kuusi eri kohtaa, joita suomalaisten olisi harkittava ja joihin hän pyysi meiltä vastausta. Kohdat saatiin myöhemmin kirjallisesti. Muut olivat pääasiallisesti teknillistä laatua, mutta kysymys uuden valuuttalainan myöntämisestä Luottokanslian tarpeisiin oli vakava ja koski asian ydintä.

Venäjän hallitus vaatii lainaa

Matkamme oli siten epäonnistunut ja päinvastoin olimme saaneet paluueväiksemme ikävän asian, kysymyksen uuden valuuttalain myöntämisestä. Kotiin palattuamme ryhdyimme heti harkitsemaan näitä ehdotuksia ja jo muutaman päivän päästä oli mietintömme valmis. Siinä huomautettiin aivan oikein, että luonnollisin ja samalla tehokkain keino vaikeuksien poistamiseksi olisi Suomen ja Venäjän välisen maksutaseen saaminen mahdollisimman lähelle tasapainoa. Tähän tulokseen pääsemiseksi olisi Venäjän vientiä Suomeen lisättävä, jolloin Venäjän rahan kysyntä ja tarjonta Suomessa vastaisivat toisiaan. Kaikki muut toimenpiteet olisivat keinotekoisia eivätkä sen vuoksi saattaisi asiaa lopulliseen järjestykseen, vaan lykkäisivät sen selvittämisen tulevaisuuteen. Kun tällainen Venäjän rahan kysynnän ja tarjonnan luonnollinen tasapainoon saaminen ei silloin näyttänyt mahdolliselta, tuntuivat Venäjän raha-asiainministeriön ehdotukset eräin edellytyksin olevan hyväksyttävissä. Laskiessaan Venäjän valtion Suomen rahan tarvetta päätyi neuvottelukunta siihen tulokseen, että tämä tarve vuoden loppuun mennessä tulisi nousemaan 350 miljoonaan markkaan yli sen, mitä Venäjän viennistä Suomeen kertyy markkoja. Tämä summa olisi siis koetettava hankkia lainaoperaatioilla. Kun ei näyttänyt olevan mitään mahdollisuutta sijoittaa näin suurta lainaa Suomen Pankkiin eikä yksityispankkeihin, ajatteli neuvottelukunta sitä mahdollisuutta, että yksityiset suomalaiset tavarantuoja saisivat maksuksi viennistään vastaanottaa Venäjän valtakunnanrahaston maksuosoituksia ja että Venäjän Luottokanslia myisi yksityisille venäläisille tavarantuojille näitä sitoumuksia, joilla nämä sitten suorittaisivat maksunsa suomalaisille veljille. Kun Suomen Pankilla jo silloin oli setelinantoon vastaamassa liian paljon rupla-

arvoja, ajatteli neuvottelukunta, että Venäjän valtion olisi tätä suunnitelmaa toteuttaessa luovutettava Suomen Pankille kultaa 60 miljoonan markan arvosta, jolloin Suomen Pankin kultavarasto nousisi 100 miljoonaan markkaan. Edelleen katsottiin, että jos valtionrauta-teillä ja muissa valtion laitoksissa oli jatkuvasti vastaanotettava ruplia nimellisarvoonsa, olisi Suomen valtio oikeutettava Luottokanslian kautta vaihtamaan nämä ruplat Suomen rahaksi samaan kurssiin, mistä ne oli vastaanotettu. Muussa tapauksessa olisi senaatin pakko määrätä näille ruplille oikea kurssi.

Tämmöisellä ohjelmalla siis lähdettiin hallituksesta käsin kuljetamaan tätä kysymyskompleksia eteenpäin. Riippui ulkopuolisista teki-jöistä, ettei siinä onnistuttu.

Rinnan näiden keskustelujen kanssa oli kysymys ruplan kurssista ollut esillä eduskunnassakin, lähinnä sen pankkivaliokunnassa, jonka puheenjohtajana oli pankinjohtaja Schybergson. Valiokunnan antamassa mietinnössä, joka oli päivätty toukokuun 12:ntena, selostettiin ruplan kurssin nurinkuruisuutta ja laskettiin Suomen Pankin siihen mennessä kärsineen sen johdosta kurssitappioita jo yli 100 miljoonaa markkaa. Valiokunta esitti, että Suomen Pankin oli alennettava ruplan kurssia siinä määrin, että keinottelu ruplilla saadaan lopetetuksi, tai ryhdyttävä muihin tehokkaisiin toimenpiteisiin keinottelun ehkäisemiseksi.

Valiokunnan mietintö kulki sitten pitkän ajan eduskunnan istunnoissa, ennen kuin se johti päätöksiin. Ensi kerran esiteltäessä arvosteltiin valiokuntaa mietinnön aivan liian niukan sisällön vuoksi. Mietintö pantiin silloin pöydälle.

Perusteellisemmän keskustelun se aiheutti tullessaan seuraavan kerran esille 22. päivänä toukokuuta. Tällöin Gylling arvosteli kirpeästi edellistä pankkivaltuustoa (valtuuston kokoonpano oli juuri muuttunut, kun puolet valtuustosta oli uusittu ja vasemmisto oli täyttänyt kaikki avoimiksi joutuneet paikat. Vaalin jälkeen oli vasemmistolla valtuustossa 6 ja porvarillisilla 2 edustajaa. Gyllingistä oli tullut uuden valtuuston puheenjohtaja). Hänen mielestään Suomen Pankkia oli hoidettu taitamattomasti ja sillä aiheutettu nämä tappiot. Setelinkate-oikeutta oli väärinkäytetty ottamalla ruplasaatavat setelikatteeksi ja si-

ten lisätty setelien määrää ja alennettu rahan arvoa. Hän kysyi myös, oliko mahdollista asiaa enää auttaa edes tulevaisuudessa ja kosketteli tämän yhteydessä myös edellä selostettua senaatin neuvottelukunnan ehdotusta, joka hänen mielestään pyrki kulkemaan entisiä latuja. Sen suhteen hän ei kuitenkaan ottanut mitään poikkeavaa kantaa, mikä olisikin ollut vaikeata, koska hän itse oli ollut mukana näitä suunnitelmia laadittaessa, esittämättä silloin eriävää mielipidettä. — Lopuksi Gylling ehdotti, että mietintö palautettaisiin valiokuntaan, jonka tulisi mietinnössään lausua,

”että valiokunta tulee toisessa yhteydessä ottamaan lähemmin tutkiakseen, missä määrin Suomen Pankin kärsimä tappio voidaan lukea johdon syyksi, joten se tässä mietinnössä ei sen enempää koskettele tätä asian puolta;

että Suomen Pankin kärsimät tappiot ovat suuressa määrin horjuttaneet pankin asemaa, joten eduskunnan valitsemat uudet pankkivaltuusmiehet ovat entistä paljon suurempien vaikeuksien edessä; sekä

että valiokunnassa otetaan harkittavaksi, voidaanko antaa ohjeita pankin vastaiseen toimintaan nähden, jotta tappioita voidaan välttää sen verran kuin se nyt enää on mahdollista.”

Tässä Gylling poikkesi oudoille urille. Eduskunnalla ei ole tapana etukäteen määrätä, mitä valiokunnan on mietinnössään lausuttava; valiokunnan on valmisteltava asiat ja annettava lausuntonsa oman harkintansa mukaan. Nyt kuitenkin ehdotettiin määrättäväksi, mihin tulokseen valiokunnan oli tultava. Nämä oudot ohjeet ja Gyllingin esittämä kirpeä arvostelu nostattivat eduskunnassa laajan keskustelun. Entiset pankkivaltuusmiehet, kuten Ståhlberg ja Schybergson, puolustelivat toimintaansa niillä voittamattomilla esteillä ja sillä pakkotilalla, joiden edessä pankki oli ollut. Arajärvi pilkkaili Gyllingin lausuntoa, huomauttamalla, että ”ahväärielämässä yleensä, kun uudet miehet tulevat johon, tekevät he inventerauksen pohjiaan myöten ja valmistavat sillä tavalla tulevaisuutta itselleen”, minkä vuoksi hän saattoi ymmärtää Gyllingin lausunnon tämäntapaisena oman vuoteensa pehmentämisenä. Hän vastusti sitä, että valiokunnalle annettaisiin ohjeet siitä, millainen sen lausunto oli oleva. Samoin Nevanlinna katsoi, että valiokuntaa voidaan korkeintaan kehottaa t u t k i m a a n tiettyjä asioita, mutta ei antaa sitovia ohjeita siitä, mihin tulokseen sen on tultava. Valpas ehdotti

vaadittavaksi, että valiokunnan olisi tutkittava, kutka pankin johdossa olevat ovat syypäitä tappioihin ja voidaanko heitä asettaa rikosoikeudelliseen syytteeseen.

Näiden turnajaisten lopputuloksena oli, että mietintö palautettiin valiokuntaan sentapaisen lausunnon antamista varten kuin Gylling oli ehdottanut.

Tässä vaiheessa kävi Suomen Pankin pääjohtaja Clas von Collan luonani ilmoittaen haluavansa vapautua tehtävästään sen arvostelun johdosta, joka häntä vastaan eduskunnassa oli kohdistettu. Koetin taivuttaa häntä ainakin toistaiseksi pysymään paikallaan, koska oli aivan ilmeistä, että arvostelu oli ollut kohtuutonta. Näköpiirissäni ei lisäksi ollut ketään sopivaa ehdokasta hänen tilalleen. Hän suostui lykkäämään ratkaisunsa, mutta kävi jonkin ajan kuluttua vielä toisenkin kerran uudistamassa ilmoituksensa. Hänen eronsa lykkääntyi kuitenkin seuraavaan vuoteen, jolloin hän siirtyi vaatimattoman Kiinteistöpankin johtoon.

Asian seuraavana vaiheena oli, että halusin kuulla omien puolueystävieni mielipidettä, ennen kuin ryhdyin etenemään Venäjän hallituksen herättämässä valuuttalaina-asiassa. Asia oli siksi suuri ja samalla siksi arka, että halusin olla varma heidän tuestaan. Siinä tarkoituksessa pyysin pankkivaltuusmiesten ja pankkivaliokunnan sosiaalidemokraattisia jäseniä saapumaan neuvottelemaan niistä toimenpiteistä, joihin oli tarkoitus ryhtyä. Esitin heille senaatin asettaman neuvottelukunnan ehdotuksen ja kuvasin, mitä seurauksia tulisi olemaan, ellei Venäjälle anneta sen tarvitsemia markkoja. Kaikki Venäjän täällä suorittamat työt lopetettaisiin yhtäkkiä ja kymmeniätuhansia työläisiä joutuisi yhdellä kertaa työttömiksi. Jos venäläiseltä sotaväeltä kielletään ruplien vaihto markkoihin, saattaisi siitä aiheutua arvaamattomia levottomuuksia. Läsnaolijat eivät esittäneet mitään vastaväitteitä suunnitelman pääkohtia vastaan. Ainoastaan joitakin sivuhuomautuksia tehtiin.

Tällä välin oli Luottokansliasta saapunut yksityiskohtaisempi selostus venäläisten markkojen tarpeesta. Sen mukaan he laskivat vuoden loppuun mennessä tarvitsemansa eri tarpeisiin seuraavan määrän markkoja:

sotaväen ylläpitoon	290	milj.	markkaa
tilauksiin Suomessa	275	„	„
kauppataseen maksuun	65	„	„
yksityisten henkilöiden menoihin	250	„	„
	<hr/>		
	yhteensä	880	milj. markkaa

Samalla ilmoitettiin, että markat ovat heiltä loppuneet ja että kiireelliset toimenpiteet sen vuoksi ovat välttämättömiä.

Näin ollen oli pakko ryhtyä kiirehtimään tätä ikävää asiaa. Kutsuin entisen neuvottelukunnan uudelleen koolle antamaan hyviä neuvoja sekä lisäksi Gyllingin ja Tokoin, jotta puoluepiireillä olisi tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta. Neuvottelukunta kauhistui summan suuruutta ja oli heti yksimielinen siitä, että näin suuri vaatimus ylittää Suomen mahdollisuudet.

Paasikivi huomautti, että liikkeelläoleva setelimäärä oli jo kohonnut 800 miljoonaan markkaan. Jos venäläisten vaatimukseen suostuttaisiin, nousisi setelistö kaksinkertaiseksi. Jos voisi, olisi lainan kieltäminen viisainta. Mutta voiko kieltää?

Schybergson piti asemaa paljon huonompana kuin aikaisemmin. Teollisuushan ei enää voi ottaa vastaan venäläisiä obligaatioita. Ilman eduskuntaa ei voisi antaa edes pienempiäkään summia.

Paasikivi: Asia on poliittinen. Kanta on otettava ennen kuin eduskunta hajaantuu.

Collan: Olisi pidettävä kiinni aikaisemmasta omasta laskelmasta, joka päättyi 350 miljoonaan markkaan.

Gylling yhtyi Collaniin ehdolla, että eduskunta saa tehdä päätöksen. Jos eduskunta on myönteisellä kannalla, voi hallitus antaa jonkin verran ennakkoa. On kuitenkin annettava vain sen verran kuin äärimmäinen pakko vaatii.

Schybergsonkin katsoi voivansa yhtyä Collanin ehdotukseen, vaikka se herätti hänessä epäilyksiä. Ehdottomana vaatimuksena oli hänen mielestään oleva, että meidän on saatava tavaroita. Kun ei voida sijoittaa lainaa vastaan saatavia obligaatioita, ei voida antaa enempää. Olisi annettava kuukausittain 50 miljoonan erissä eikä koko määrää yhdellä kertaa.

Myös Tokoi puhui tavaransaannin välttämättömyydestä sekä yhtyi Schybergsoniin ja Gyllingiin.

Gylling: On annettava vain pienemmissä erissä sekä viitattava siihen, että tarve riippuu sotatilasta, jonka jatkuminen on epävarma.

Ramsay yhtyi Schybergsoniin ja Gyllingiin.

Keskustelu oli siis hyvin yhdenmukainen ja yksimieliseksi päätökseksi tuli, että senaatille oli ehdotettava 350 miljoonan markan suuruisen valuuttalainan antamista sekä että 50 miljoonaa markkaa olisi annettava etukäteen, jotta Venäjän Suomessa suorittamissa maksuissa ei syntyisi mitään keskeytyksiä. Asia oli joka tapauksessa saatettava eduskunnan ratkaistavaksi.

Tämä neuvottelu tapahtui päivää ennen kuin uudelleen matkustimme Pietariin. Vielä samana päivänä esittelin asian senaatissa, joka hyväksyi ehdotukset.

Nämä eväät mukaanamme lähdimme uudelleen Pietariin, jossa 13. päivänä kesäkuuta oli uusi neuvottelu Venäjän hallituksen edustajain kanssa.

Tällä kertaa pidettiin kaksi istuntoa. Ensimmäisessä olivat saapuvilla Venäjän puolelta von Samen, Rodin ja Stahovitsh sekä suomalaisia edustamassa Enckell, Wartiovaara, Gråsten ja minä.

Ilmoitin tuloksena Suomessa käymistämme neuvotteluista olevan, että voimme ajatella korkeintaan 350 miljoonan markan suuruisia valuuttalainaa vuoden loppuun mennessä, jos sotaa jatkuu niin kauan. Lainaa voisimme antaa 50 miljoonaa markkaa kuukaudessa ja siinä tapauksessa, että markat ovat heiltä loppuneet, voisimme ennakkona lainata 50 miljoonaa. Lopun antaminen riippuisi eduskunnasta, jolle asiasta olisi annettava esitys.

von Samen torjui heti esityksen väittäen, etteivät he näin vähäisellä summalla tule toimeen.

Huomautin tähän, että he voisivat rajoittaa linnoitustöitään tai kerrainmin lopettaa ne kokonaan. Silloin markat varmasti riittävät.

Stahovitsh käytti useampia puheenvuoroja, toistaen samaa: täytyy löytää jokin tie, jotta voidaan selviytyä vuoden loppuun. Muuten syntyy maassa suuria levottomuuksia. Riittävän suuri laina on saatava. 350 miljoonaa ei riitä. Mitä tapahtuu sitten, kun nämä rahat ovat lopussa?

von Samen piti yhä kiinni alkuperäisestä 800 miljoonan markan suuruisesta vaatimuksesta. Hän viittasi niihin alkukantaisiin voimiin, joita mikään mahti ei voi hallita. Elleivät he saa markkoja, tunkeutuvat ruplat monia teitä tilalle. Elämä on kahlehtinut meidät toisiimme. Jos Suomen valtaa ruplatulva, tuhoaa se maan oman rahakannan. Huonompi raha tunkee aina tieltään paremman rahan.

Kun mitään yhteisymmärrystä ei syntynyt, pyydettiin meitä jäämään vielä seuraavaan päivään, jotta rahaministeri voisi osallistua neuvotte- luun.

Seuraavana päivänä kokoonnuimme rahaministeriössä. Odotellessam- me jonkin minuutin finanssiministerin odotushuoneessa katselimme sei- nillä olevia aikaisempien finanssiministerien kuvia. Niitä oli siinä pitkä rivi. Näistä kiinnostivat meitä lähinnä Witte ja Kokovtsov, joiden valta- kausi lankesi meidän muistimme aikaan. Wittehän oli toimeenpannut siirtymisen kultakantaan vuonna 1897 ja nautti siinä määrin ulkovalto- jen, etenkin Ranskan luottamusta, että pystyi hankkimaan Venäjälle suuria luottoja. v. Collan, joka oli joutunut käymään täällä Kokovtsovin aikana, kertoi hänestä eräitä piirteitä ja kuvasi tämän herran erittäin pystyväksi ja alansa täysin hallitsevaksi.

Nyt oli neuvottelussa mukana Väliaikaisen Hallituksen uusi rahaminis- teri A. I. Shingarev, joka vastikään oli astunut Terestshenkon tilalle. Hän oli keskikokoinen, tarmokkaan ja päättäväisen näköinen mies, joka näkyi tietävän mitä tahtoi. Ammatiltaan hän kuului olevan lääkäri, mutta oli duumassa kadettipuolueen edustajana perehtynyt valtakunnan raha-asioihin. Toiset läsnäolijat olivat muuten samat kuin edellisenä päivänä Luottokansliassa pidetyssä kokouksessa, paitsi että Rodin puuttui.

Shingarev valitti, että asian käsittely oli vienyt niin paljon aikaa. Hän ilmoitti heti alussa Suomen markkojen puuttuessa antaneensa määräyksen suorittaa kaikki Suomeen menevät maksut ruplina. Tämä oli kai tarkoitettu pelotuslaukaukseksi vaikuttamaan keskustelun kul- kuun.

Kun hänellekin ilmoitimme olevamme valmiita etukäteen asettamaan 50 miljoonaa markkaa käytettäväksi, jatkoi Shingarev, että hän on koet- tanut supistaa menoja Suomessa kaikkialla, missä se suinkin on ollut mahdollista. Siitä huolimatta he toistaiseksi tarvitsevat Luottokanslian laskemat 800 miljoonaa markkaa eli 100 miljoonaa kuukausittain.

Ilmoitimme, ettemme missään tapauksessa voi ylittää 350 miljoonan markan määrää.

Tähän vastasi Shingarev pitemmällä lausunnolla, jossa hän vakuutti mielellään, jos vain voisi, vetävänsä pois kaikki joukot Suomesta, peruuttavansa kaikki tilaukset sekä kieltävänsä huvila-asukkaiden asumisen Suomessa. Silloin markan tarpeet lakkaisivat. Valitettavasti se ei käy päinsä. Sen vuoksi heidän on joko suoritettava kaikki maksunsa ruplina tai saatava riittävästi markkoja. Edellisessä tapauksessa tulevat työ- ja sotamiesneuvostot arvattavasti määräämään ruplille pakkovastaaoton. Hän ei tahtonut lainkaan ymmärtää, ettemme voisi hankkia heidän tarvitsemaansa määrää. Luullaanko Suomessa voitavan pysytellä kuivalla, jos vesi nousee, kuten se varmasti tulee tekemään? Koetatte suojella itseänne padoilla. Ne eivät tule pitämään. Ja kun ne murtuvat, tulevat seuraukset olemaan kauheita. Muuten: jos me lopetamme linoitustyöt ja työt tehtaissa, mitä työtä te voisitte antaa niiden tilalle? Tulee ankara työttömyys ja sitä te ette kestä.

Tähän vastasimme kainosti, että ehkä meillä riittää töitä muutenkin. Voisimmehan lähettää väkeä esimerkiksi soita kuivattamaan. — Tähän Shingarev hymähti säälivästi: tehdastyöläisiä soille!

Koetimme välillä ehdotella välitietäkin, 75 miljoonaa markkaa kuukausittain, mutta siihen ei lainkaan kiinnitetty huomiota. Silloin meidän puoleltamme heitettiin esiin ajatus, jota olimme etukäteen hautoneet. Kysyimme: mitenkä olisi, voisiko Venäjä tämmöistä lainaa vastaan luovuttaa Suomelle joitakin kiinteistöjä, esimerkiksi Annan metsät Suojärvellä tai joitakin kasarmialueita, joita Venäjä ei välttämättömästi tarvitse?

Tämä oli tuskin tullut sanotuksi, kun Shingarev hypähti pystyyn ja kiihkeällä äänellä sanoi: "Venäjä ei koskaan tule siihen asemaan, että sen tarvitsee myydä maata." Hän oli melkein samanlainen kuin se hämäläinen vaari, joka huvilatontteja myyvälle pojalleen sanoi: "Poi-kani, ei maata myydä, sitä vain ostetaan." Shingarev jatkoi, ettei missään Venäjän lainassa ole muuta vakuutta kuin hallituksen nimi. Mutta sitten hän eksyi väärään sävyyn lausueessaan: "Lainatkaa meille tarvitsemanne valuutta. Sitä tietä saatte hyvän maksutaseen. Englannin rahallinen asema on hyvä sen johdosta, että koko maailma on Englannin velallinen. Tekin voisitte saada itsellenne tämmöisen aseman."

Nämä vakuuttelut eivät kuitenkaan saaneet meitä horjumaan kannassamme. Pitkien sananvaihtojen jälkeen tultiin lopulta siihen tulokseen, jota Suomen puolelta oli tarjottu. Sopimus 50 miljoonan markan lainasta allekirjoitettiin vielä samana päivänä. Sen mukaan tämä summa oli maksettava takaisin kolmen kuukauden kuluttua. Muusta osasta tarjomaamme lainaa lupasimme tehdä esityksen eduskunnalle ja sen jälkeen palata asiaan.

Näillä tuloksilla palasimme Helsinkiin. Arvelin asian nyt olevan varmoilla raiteilla. Määräävät eduskuntapiirit olivat etukäteen hyväksyneet suunnitelman ja Väliaikainen Hallitus oli siihen myös lopulta tyytynyt. En aavistanut, mitkä pettymykset minua vielä tulisivat odottamaan.

Ryhdyin valmistamaan esitystä eduskunnalle, jolle se annettiin 26. päivänä kesäkuuta. Lähetekeskustelussa, joka suoritettiin kolme päivää myöhemmin, selostin laajassa lausunnossa, mistä tässä oli kysymys samoin kuin käytyjä neuvotteluja. Kuvailin myös niitä seurauksia, joita lainan kieltämisestä saattaisi koitua. Tällä kertaa syntyi vain lyhyt keskustelu, jossa ed. Talas kuitenkin ennätti moittia hallitusta siitä, että se eduskuntaa kuulematta oli katsonut voivansa myöntää 50 miljoonaa ennakkoa. Gylling leimasi lainan sotalainaksi, mikä se tietysti tavallaan oli. Tämä leimaaminen teki sen alusta pitäen vähemmän mieluisaksi. Jotkut puhujat, mm. Rantakari ja Schybergson, kannattivat sentään hallituksen suunnitelmaa.

Kun lainan myöntäminen näytti kohtaavan voimakasta vastatuulta eduskunnassa, joutui asia vielä kerran puheeksi Pietarissa. Sinne matkusti nimittäin useampia senaattoreita selvittämään asioitaan Väliaikaisen Hallituksen kanssa, ja tällöin tuli myös laina-asia keskustelun alaiseksi 3. päivänä heinäkuuta pääministeri Lwovin luona pidetyssä neuvottelussa. Venäläisistä olivat saapuvilla ruhtinas Lwov, finanssiministeri Shingarev, elintarveministeri Peshehonov, postiministeri Tsheretelli ja kenraalikuvernööri Stahovitsh. Suomalaisia taas edustivat Tokoi, Wuolijoki, Serlachius, Setälä ja Enckell. Suomalaisilta kyseltiin tällöin, miten laina-asia edistyy.

Wuolijoki selosti asian eduskuntakäsittelyä ja hänen mielestään ei ollut suuria toiveita siitä, että hallituksen esitys saisi myönteisen ratkai-

sun. Kun kysyttiin, millä tavalla senaatti tässä tapauksessa arveli voivansa hoitaa asian, hän mainitsi, että sopivin tapa päästä tulokseen olisi se, että Venäjä myisi Suomeen riittävän suuren määrän viljaa, jonka Suomi olisi valmis maksamaan käteisellä. Hän mainitsi tarvittavan ostaa n. 250 000 tonnia viljaa, mistä Venäjän hallitus saisi heti 250 miljoonaa markkaa käteen. Hän puhui myös Annan metsien ja lisäksi sähkölennättimen luovuttamisesta Suomelle.

Tähän vastattiin venäläisten taholta, että sillä hetkellä heidän oli mahdotonta hankkia Suomeen viljaa. Tsheretelli huomautti, että jos Suomi kerran haluaa ostaa viljaa, Annan metsät ja lennättimen, niin on selvää, että rahaa on olemassa, mutta hyvää tahtoa puuttuu. Siihen vastasi Tokoi, että on toki helpompi Suomessakin myydä viljaa kuin Venäjän valtion obligatioita. Väliaikaisen Hallituksen edustajat ilmoittivat samalla, että Helsinkiin on lähetetty pari työ- ja sotamiesneuvoston sosiaalidemokraattista jäsentä, Gegetshkori ja Avksentjev, puhuttelemaan suomalaisia puolueystäviään ja että he toivoivat tämän käynnin selvittävän pulman.

Kokous päättyi johtamatta mihinkään ratkaisuun. Asiaan oli palatava, kun venäläiset sosiaalidemokraatit palaisivat Helsingistä.

Valtiovarainvaliokunta jatkoi sillä välin hallituksen esityksen käsittelyä ja tuli yhä kielteisempään tulokseen. Valiokunnan mietintö joutui eduskunnan käsiteltäväksi perjantaina 13. päivänä heinäkuuta (tavallisen käsityksen mukaan huono merkki!) ja silloin juttu puitiin ruumeniksi. Valiokunta oli ehdottanut hallituksen suunnitelman hylättäväksi ja sen tilalle esittänyt, että Suomen Pankki uhkaavien vaarojen välttämiseksi saisi tehtäväkseen valtion vastuulla vähissä erin vaihtaa ruplia Suomen rahaksi kuitenkin vain 100 miljoonan markan rajaan saakka. Mietintönsä lopussa valiokunta totesi, että 50 miljoonan markan ennakkomaksu oli suoritettu eduskuntaa kuulematta, vaikka senaatilla, valiokunnan mielestä, olisi ollut mahdollisuus antaa asia eduskunnan päätettäväksi. Se oli selvä epäluottamuslause minulle.

Keskustelu pyrki laajentumaan asian vierellekin ja siinä esiintyi sekä valuuttalainan myöntämistä puoltavia että vastustavia lausuntoja. Kärkeväksi muodostui keskustelu kun ed. Kuusinen ryhtyi mieskohtaisesti

hyökkäämään minua vastaan. Hän ilmoitti saaneensa käsiinsä senaatin talousosaston pöytäkirjan kesäkuun 12. päivästä, mihin hallituksen laina-asiassa tekemä päätös sisältyi. Hän luki nyt tämän päätöksen eduskunnan pöytäkirjaan seuraavansisältöisenä:

”Senaatti päätti valtuuttaa valtiovarainoimituskunnan päällikön tämän kuun 13. päivänä Pietarissa pidettävässä konferenssissa edustamaan senaattia ja oikeuttaa hänet Suomen hallituksen puolesta tekemään Venäjän raha-asiain ministerin kanssa sopimuksen korkeintaan 350 miljoonan markan myöntämisestä Venäjän valtiolle, josta 50 miljoonaa markkaa voitaisiin maksaa etukäteen, ennenkuin eduskunta asiasta kokonaisuudessaan päättää, ja oli väliaikaisen lainan järjestämistä varten avattava saman suuruinen luotto Suomen Pankissa, jonka luoton takaisin maksamisesta viimeistään ensi syyskuun 15. päivään senaatin tulisi huolehtia. Tämä oli kirjeessä valtiovarainoimituskunnasta ilmoitettava Suomen Pankin johtokunnalle. Allekirjoittajana on Väinö Tanner.” — ”Senaatin kokouksessa tätä asiaa käsiteltäessä oli poissa senaatin varapuheenjohtaja O. Tokoi. — Johtopäätökset, jotka tästä, jo tämän päätöksen muodosta, ovat vedettävät, jääkööt eduskunnan jäsenten itsensä tehtäviksi.”

Tässä on syytä mainita, että Tokoilla oli ikävä tapa jättäytyä pois ratkaisuihin, joista voi odottaa jälkeensä tulevia moitteita. Joko hänen oli välttämättä silloin mentävä johonkin tai ”puhelin oli soinut”. Meissä, hänen työtovereissaan, tämä hyvin ymmärrettävästi herätti paheksumista.

Kuusisen mieskohtainen hyökkäys pakotti minut puhujalavalle. Aluksi puolustin esityksen antamista huomauttamalla, että asian laadun vuoksi oli välttämätöntä tuoda se eduskuntaan, koska hallitus ei katsonut voivansa ottaa vastuulleen Venäjän taholta esitettyjen vaatimusten hylkäämistä. Eduskuntaan sitä ei kuitenkaan voinut tuoda muussa muodossa kuin esittämällä myönteistä ratkaisua. Jos eduskunta katsoo voivansa hylätä esityksen, on sillä siihen oikeus ja sen hartiat kestävät sen myös paremmin kuin hallituksen kapeammat hartiat.

Sen jälkeen osoitin, että hallituksen esityksen ja valtiovarainvaliokunnan ehdotuksen välillä itse asiassa ei ollut varsinaista eroa. Kummassakin tapauksessa ehdotetaan Venäjän hallitukselle annettavaksi rahaa; kummassakin tapauksessa ehdotetaan tätä rahaa vastaan otettavaksi paperia. Hallituksen esityksessä ehdotetaan otettavaksi lainaobligatioita,

valtiovarainvaliokunnan mietinnössä tyydyttäisiin Venäjän valtion paperirahaan. Molempia linjoja oli jo hallituksessakin pohdittu, mutta pidetty obligaatiomuotoa parempana, koska obligatiot olivat määrättyt sekä ruplina että Suomen markkoina ja olivat siis riippumattomia kurssivaihteluista ja lisäksi kasvaisivat korkoa, mitä ruplansetelit eivät tee. Jos Venäjän valtio pystyy lunastamaan ruplansetelinsä, pystyy se myös lunastamaan obligaationsa. Molemmilla ehdotuksilla ei siten ole periaatteellista eroa; valtiovarainvaliokunnan ehdottamat summat ovat vain pienempiä. Mutta olisihan valiokunta voinut ehdottaa lainasummaakin pienennettäväksi. Puolustin myös hallituksen myöntämää 50 miljoonan markan ennakkoa sillä, että hallitus ei voinut jättää asiaa hoitamatta, sillä jos tätä ennakkomaksua ei olisi annettu, olisivat kaikki vaikeudet olleet heti esillä, joten eduskunnan ratkaisua sen jälkeen tuskin olisi enää tarvittu.

Kun ed. Gyllingin esiintyminen tämän asian eri vaiheissa osoitti harvinaista epävakaisuutta ja epälojaalisuutta, katsoin tarpeelliseksi samassa yhteydessä huomauttaa tästä seuraavalla tavalla:

”Saatuani tämän valiokunnan mietinnön ja luettuani sen alusta loppuun, arvelin, että ainakin yksi vastalause siinä tulee olemaan, ainakin yksi henkilö valiokunnassa tulee olemaan toista mieltä kuin valiokunnan enemmistö. Arvelin, että ainakin valtiovarainvaliokunnan puheenjohtaja ed. Gylling tulee olemaan lainan myöntämisen kannalla eikä ainkaan antamaan moitelauseita paljon puhutusta 50 miljoonan markan ennakkomaksusta. Tähän luuloon oikeutti minut se, että ed. Gylling oli ollut mukana asiaa senaatissa valmisteltaessa ja silloin asiain kaikissa vaiheissa ollut sitä mieltä, että juuri niin olisi meneteltävä kuin sittemmin tehtiin. Hallitus nimittäin halusi asiassa kuulla niin hyvin asiantuntijoita rahamaailmasta kuin myös asiantuntijoita eduskunnan keskuudesta ja yhtenä viimeksimainituista asiantuntijoista oli ed. Gylling neuvottelukunnassa mukana. Vielä päivää ennen kuin minä matkustin Pietariin asiasta sopimusta tekemään, oli hän samalla kannalla, että juuri näin olisi meneteltävä ja että 50 miljoonaa markkaa olisi etukäteen maksettava. Siitä huolimatta hän katsoo oikeudekseen mietinnössä antaa moitelauseen tästä ennakkomaksusta.

Minä voisin ymmärtää, että joku edustaja on kielteisellä kannalla tässä asiassa, vieläpä senkin, että joku edustaja muuttaa mieltään, mutta

sitä minä en voi ymmärtää, että joku edustaja lähtee moittimaan menettelyä, johon hän itse on neuvonut.”

Edustaja Gylling vastasi lyhyesti ja myönsi kyllä olleensa sitä mieltä, että 50 miljoonaa markkaa olisi enakkona myönnettävä, jos siihen olisi pakko. Mutta hän ei ollut tullut vakuuttuneeksi tällöisen pakon olemassaolosta.

Tällöin minun oli pakko kertoa eduskunnalle tämän laina-asian esivaiheet. Selostin ne yksityiskohtaisesti ja osoitin, miten Gylling oli ollut mukana monessa asian esivaiheessa eikä koskaan ollut asettunut eri kannalle. Lopetin laajan lausuntoni seuraaviin sanoihin: ”Näiden neuvottelujen mukaisesti ja saatuaan ymmärtää, että eduskunnan taholla ollaan asiassa samaa mieltä kuin hallituksessakin, piti hallitus luonnollisena, että tällöinen esitys tehdään, ja odotti myös, että se eduskunnassa tulotisiin hyväksymään. Kaikkein vähimmin odotti hallitus tässä asiassa moitelauseita itselleen. Jos siis hallitusta jostakin tässä asiassa voidaan syyttää, voi syytös korkeintaan koskea sitä, että hallitus — on huonosti valinnut neuvonantajansa eduskunnan piiristä. (Oikealta ja keskustasta: Hyvä! Oikein!)”

Kun niin hyvin ed. Gylling kuin monet muutkin sosiaalidemokraattiseen eduskuntaryhmään kuuluvat jäsenet tämän selostuksen johdosta joutuivat omituiseen valoon, yritti Valpas suojella ryhmää mainitsemalla, että minun lausunnostani kävi selville, että minä olin ”harjoittanut eräitten eduskunnan jäsenten kanssa ns. salaista diplomatiaa.” Tämä ei hänen mielestään kuitenkaan sitonut ketään muita ryhmän jäseniä.

Tähän vastasin vain yhdellä lauseella: ”Olen tottunut siihen, että miehen puhe sitoo ainakin hänet itsensä.”

Sulo Wuolijoki, joka osaa irvistellä vakavissakin asioissa, tuli jälkeensä kuvailemaan, minkä vaikutuksen tämä keskustelu oli tehnyt ryhmän jäseniin. Ryhmässä oli oltu sekä hämillään että suuttuneita siitä, että heitä oli johdettu harhaan. Hänen mukaansa olin ryvettänyt Gyllingin perin pohjin. Ja kun Valpas oli koettanut pelastaa tilanteen ja pestä ryhmän puhtaaksi huomauttamalla sen olleen tietämätön asiain valmistavista keskusteluista, oli minun edellälainattu loppulauseeni ”ollut kuin 12 tuuman ammus, joka hajotti koko puolustuksen”.

Toivottavasti se niin olikin. Mutta tätä tosin jyrkkää, mutta asiallista esiintymistäni eivät eräät ryhmän jäsenet jaksaneet unohtaa eivätkä

sulattaa. Se maksoi minulle myöhemmin epäluottamuslauseen oman ryhmän taholta.

Tämän vastapainoksi sain tunnustusta aivan väärältä taholta. Sekä porvarilliset edustajat että kenraalikuvernööri Stahovitsh antoivat sille tunnustuksen. Stahovitshin lausunto kuului: "Silno govoril Tanner" (Tanner puhui voimakkaasti). Suuri yleisö jäi sen sijaan kokonaan tietämättömäksi näistä välikohtauksista. Helsingissä oli parhaillaan kirjaltajalakko, eivätkä sanomalehdet voineet sen takia ilmestyä.

Sananvaihtoa jatkui vielä toisen käsittelyn aikana ja samoin kolmannessa käsittelyssä. Tällöin hyväksyttiin valiokunnan ehdotus. Mitä moitelauseeseen tulee, oli suuri valiokunta poistanut sen, mutta eduskunta palautti sen takaisin 73 äänellä 64 vastaan. Moitelauseen antamiseen oli etupäässä vaikuttanut oma ryhmäni.

Olin siis saanut moitelauseen eduskunnalta, ja vaikkei silloinen valtiopäiväjärjestys tuntenut siitä johtuvia parlamentillisiä seurauksia, katsoin olevani oikeutettu siitä tekemään asianomaiset johtopäätökset. Vaikka jo aikaisemmin toisessa yhteydessä olin ilmoittanut haluavani vapautua senaatin jäsenyydestä, jätin heti päätöksen jälkeen kenraalikuvernöörille Väliaikaiselle Hallitukselle osoitetun uudistetun eronpyyntöni. Ratkaisua sain kuitenkin kauan odottaa.

Asiaan kuuluu vielä, että samoihin aikoihin, jolloin hallituksen esitys lainan myöntämisestä eduskunnassa hylättiin, Suomen Pankki myönsi Väliaikaiselle Hallitukselle suuremman lainan. Kohtaamansa vastustuksen johdosta Väliaikainen Hallitus tällä kertaa oli suostuvainen antamaan lainan vakuudeksi vastaavan määrän dollareita ja puntia, jotka se välipuheen mukaan oli oikeutettu samaan kurssiin takaisin lunastamaan. Vakuus ei tietenkään poistanut sotalainan luonnetta, mikä oli ollut tärkeänä syynä aikaisemman lainaehdotuksen hylkäämiseen. Lainan myöntämisestä tehtyyn päätökseen osallistui myös pankkivaltuuston puheenjohtaja Gylling. Tämä laina joutui lopullisesti selvitettäväksi Tartossa vuonna 1920 käydyissä rauhanneuvotteluissa. Silloin olivat dollarin ja punnan kurssit markkaa kohdanneen inflaation johdosta noin 7—8-kertaiset.

Suomen valtiollinen asema. — Lex Tulenheimo

Vaikkakin maassa vallinnut levottomuus, alituiset lakot, huono elintarviketilanne ja monet taloudelliset kysymykset aiheuttivat jatkuvasti huolia, hallituksen pahimpana vaikeutena olivat kuitenkin ne monet suuret kysymykset, joita muuttunut valtiollinen asema oli nostanut esille. Niiden suhteen esiintyi Suomen ja Venäjän välillä ennen pitkää vastakohtaisuutta.

Jo ennen eduskunnan kokoontumista yksityisissä piireissä oli ollut keskustelua siitä, mitä muutoksia Suomen asemaan Venäjällä tapahtunut vallankumous oli tuonut mukanaan. Oliko keisarivallan kukistumisesta huolimatta Suomen ja Venäjän välinen suhde säilynyt ennallaan? Jos tähän kysymykseen oli vastattava kieltävästi, niin millainen siinä tapauksessa suhde oli vastedes oleva ja mikä suomalainen valtioelin tulisi käyttämään korkeinta valtaa? Siinä sarja kysymyksiä, joihin ei ollut olemassa varmaa vastausta.

Kysymysten suhteen oli oikeusoppineidenkin keskuudessa vallalla erilaisia mielipiteitä. Yleisin oli ainakin aikaisin keväällä 1917 se käsitys, että Venäjällä tapahtunut vallankumous ei ollut aiheuttanut suhteisiin muutoksia sekä että Venäjän Väliaikainen Hallitus Suomea koskevissa kysymyksissä täydellä oikeudella käytti aikaisemmin Suomen suuriruhtinaalle kuulunutta korkeinta valtaa. Tätä ajatustapaa puolustivat semmoiset oikeusoppineet kuin Hermanson ja Wrede. Toista mieltä olivat eräät nuoremmat oikeusoppineet, joista varsinkin professori Rafael Erich jo maaliskuun lopulla esitti sen kannan, että oli syntynyt eräänlainen välitila, jota perustuslaissa ei ollut otettu huomioon, sekä ettei Väliaikainen Hallitus ollut oikeutettu käyttämään suuriruhtinaan valtaa,

vaan tämän vallan käyttö samoin kuin Suomen suhde Venäjään oli järjestettävä kokonaan uudelleen. Kun mielipiteet kävivät näin eri suuntiin, aiheuttivat kysymykset pitkäaikaisia väittelyjä ja epävarmuutta.

Näiden asiain painopiste oli eduskunnassa. Siitä huolimatta, että en sillä kertaa ollut eduskunnan jäsen, minun oli pakko jo hallituksen jäsenenä seurata kysymysten eri vaiheita, vaikka ne eivät kuuluneetkaan toimituskuntaani.

Eduskunnan käsittelyistä on edellä jo ollut puhetta eri asiain yhteydessä. Kun tämän istuntokauden tärkeimmäksi asiaksi muodostui kysymys Suomen ja Venäjän välisistä suhteista, mikä kehittyi vähitellen kysymykseksi Suomen itsenäisyydestä, on syytä seurata eduskunnan työtä alusta alkaen, sikäli kuin sillä oli vaikutusta tähän asiaan.

Eduskunta kokoontui niin pian kuin välttämättömät muodollisuudet oli saatu hoidetuksi. Alkajaisistunto oli huhtikuun 5. päivänä ja sen avauksen suoritti ikäpuhemies Lille. Puhemieheksi valittiin tällä kertaa, kun Oskari Tokoi ei ollut kilpailemassa, Kullervo Manner 104 äänellä. Kun vasemmistolla oli 103 edustajaa ja kun Manner arvattavasti ei äänestänyt itseään, oli hänelle porvarillisten puolueiden taholta annettu pari ääntä. Ensimmäiseksi varapuhemieheksi tuli suomalaisen puolueen edustaja Lauri Ingman 76 äänellä ja toiseksi sosialisti Väinö Jokinen 100 äänellä. Kuten äänimääristä havaitaan, sosialistit eivät osallistuneet ensimmäisen varapuhemiehen vaaliin.

Mainittuihin Suomen uutta asemaa koskeviin kysymyksiin viitattiin jo eduskunnan avajaisissa puhemiehen pitämässä puheessa. Muodollisessa suhteessa puheen hyväksyminen tapahtui aikaisemmasta käytännöstä poikkeavalla tavalla. Puhemies Manner viittasi valtiopäiväjärjestyksen 24. pykälään, jossa oli säädetty, että avajaisissa eduskunta puhemiehen kautta tuo ilmi kunnioituksensa. Tulkiten tämän siten, että eduskunnan on päätettävä, mitä puhemiehen on puhuttava, hän jätti eduskunnan ratkaistavaksi, minkäsisältöisenä ja missä muodossa puhemiehen on tämä kunnioitus ilmituotava.

Kysymykseen tuli heti vastaus, kun sosiaalidemokraattisen ryhmän jäsen Jaakko Mäki luki ehdotuksen puhemiehen puheeksi. Siinä tervehdittiin vapautunutta Venäjää (entisen alamaisen-kunnioituksen asemesta) ja viitattiin siihen, että Suomikin samalla oli lakannut olemasta monarkkinen maa. Tämä teki tarpeelliseksi, paitsi uuden hallitusmuodon säätä-

misen Suomessa, myös sen, että maamme valtiollinen asema suhteessa Venäjään nyt lasketaan uudelle pohjalle.

Puheen sisällys ei aiheuttanut vastalauseita, mutta sen sijaan kyllä se uusi menettelytapa, että eduskunnasta käsin saneltiin puhemiehelle puhe. Tapaus onkin jäänyt ainoaksi laatuaan.

Valtiopäivien avauksen suoritti huhtikuun 11. päivänä uusi kenraalikuvernööri Stahovitsh venäjänkielisellä puheella, joka käännettiin suomeksi ja ruotsiksi. Viimeisen kerran silloin kaikui venäjän kieli valtiopäiväin avajaistilaisuudessa.

Samassa tilaisuudessa ilmoitettiin, mitä esityksiä hallitus oli valmistanut eduskunnalle. Niitä oli kolme. Yksi koski Venäjän kansalaisten oikeutta elinkeinonharjoittamiseen Suomessa, toinen heidän kunnallisia oikeuksiaan ja kolmantena oli edellämainittu elintarvikeasiain hoitoon tarvittavien valtuuksien hankkimista tarkoittava esitys. Tämä luettelo oli suuri pettymys eduskunnalle, joka oli odottanut istuntokauden tärkeintä asiaa — Suomen suhdetta Venäjään ja Väliaikaiseen Hallitukseen — koskevaa esitystä ja saikin sen sijaan ensimmäisten joukossa pari Venäjän kansalaisia koskevaa asiaa. Syy ei ollut senaatin, joka kyllä oli ahkeroinut sen aikaansaamiseksi, vaan Väliaikaisen Hallituksen. Esitysten muotokin antoi aihetta muistutuksiin. Niissä ei ollut kenenkään allekirjoitusta. Eduskunta kieltäytyi niitä vastaanottamasta, koska se ei tiennyt, kuka niistä vastasi. Sille oli jaettava uudet esitykset ja niiden alla oli seuraavanlainen outo todistus: ”Todistetaan, että tämä esitys, joka mainitaan siinä luettelossa hallituksen esityksistä, joka jätettiin Suomen eduskunnalle valtiopäivien avajaisissa Helsingissä vuonna 1917, on Suomen senaatin alistuksen mukainen sekä että se semmoiseen on hyväksytty eduskunnalle jätettäväksi.” Ja alla oli asianomaisen toimituskunnan päällikön sekä esittelijän nimi. Tällaisia pulmia aiheutui muuttuneesta asemasta.

Myös esityksiä eduskunnalle esiteltäessä ilmeni samanlainen pulma. Puhemies mainitsi tällöin, että sen jälkeen kun Venäjällä ei enää ollut monarkkia, saattaa näiden esitysten lainmukaisuus olla kyseenalainen. Siitä huolimatta hän ne esittelee, ja eduskunnalla on myöhemmin tilaisuus selvittää esitysten lainmukaisuus. Eräät edustajat yhtyivät puhemiehen epäilyksiin, toisten katsoessa, että eduskunta kokoontuessaan Väliaikaisen Hallituksen kutsusta oli tunnustanut tämän hallituksen sen

vallan käyttäjäksi, joka ennen oli Venäjän monarkilla. Kysymys Venäjän Väliaikaisen Hallituksen oikeudesta puuttua Suomen asioihin oli siten herätetty.

Mainittujen esitysten lähetekeskustelussa huhtikuun 20. päivänä jouduttiin silmäämään samaa kysymystä — Suomen suhdetta Venäjään — vielä paljon laajemmasta näkökulmasta. Tällöin piti senaatin varapuheenjohtaja Tokoi huomattavan puheen, josta tavallaan tuli Suomen itsenäisyyden ensimmäinen julistus. Puheen paikka oli tosin valittu epäonnistuneesti, kun venäläisten elinkeino-oikeuksia koskevan kysymyksen yhteydessä otettiin puheeksi Suomen itsenäisyys. Mutta itse puhe oli loistava puhetaidon näyte ja samalla isänmaallista uskoa ja luottamusta herättävä. Kuvailtuaan aikaisempaa sortokautta maassamme puhuja siirtyi luonnehtimaan sitä vapaamman tulevaisuuden kautta, johon Venäjän vallankumous oli avannut tien Suomelle. ”Meidän kansamme koko kehitys, koko menneisyys ja eletty historia on elävänä todistuksena siitä, että Suomen kansa on aikojen kuluessa kehittynyt ja kypsynyt itsenäiseksi kansaksi, täysin itsenäiseksi määräämään omasta oikeudestaan, omista asioistansa ja omista suunnistansa. Koko meidän sivistyksellinen kehityksemme on kulkenut niin omintakeisissa puitteissa, koko meidän taloudellinen kehityksemme on myös siinä määrin itsenäinen ja koko meidän yhteiskunnallinen järjestyksemme on niin eroava Venäjän yhteiskunnallisesta järjestyksestä, ettei saata tulla kysymykseen näiden yhteiskuntain sellainen yhteenliittyminen, että toisen tai toisen yhteiskunnallinen järjestys siitä kärsisi. — — Minä rohkenen toivoa, että Venäjän kansa ja sen johtavat piirit, sen hallitus, on myös viipymättä osoittava ei ainoastaan sanoissa, vaan myös teoissa, että ne lupaukset, jotka vapaan Venäjän edustajat ovat meille antaneet, että ne lupaukset ovat sen arvoiset, että ne myös pidetään kaikilta eri osiltaan ja kaikkia yksityiskohtia myöten. — — Minä rohkenen siis luottaa siihen, että Suomen kansan itsemääräämisoikeus, Suomen kansan itsenäisyyden alku on varmalla pohjalla ja meidän velvollisuutemme on sitä kehittää järkähtämättä ja johdonmukaisesti ja sillä tavalla, että Suomen kansan itsenäisyys jo läheisessä tulevaisuudessa tulee taatuksi.”

Tokoi oli tunnepuhuja, jonka puheiden voima oli hetken vaikutuksessa. Niinpä tämänkin puheen sävy oli vahvasti tunnepitoinen, paikoitellen melkein pä sievistelevä. Mutta hän osasi pukea vallitsevat poliit-

tiset mielialat sopivaan muotoon ja sai arvostelukykyisenkin yleisön syttymään. Puhe nostatti eduskunnassa suuren innostuksen. Hyvä-huudoin ja kättentaputuksin tervehtivät edustajat tätä uuden aamunkoiton julistusta. Myös sanomalehdet kiinnittivät siihen suurta huomiota seuraavana päivänä.

Merkillepantavaa tämän puheen yhteydessä on, ettei siitä ollut millään tavalla etukäteen sovittu hallituksen keskuudessa, niin kuin yleensä on tapana tärkeitä ohjelmapuheita pidettäessä. Luulen, ettei Tokoi itsekään ollut etukäteen ajatellut puheen pitämistä, vaan että hän vasta eduskunnassa "sai hengen päällensä" ja nousi puhujalavalle. Vaikka joku hallituksen jäsen jälkeinpäin vähän mutisikin siitä, että Tokoi etukäteen asiasta sopimatta lähti julistamaan Suomen itsenäisyyttä — mm. Ehrnrooth moitti sitä minulle — vaikenen kaikki arvostelu, koska hän lausui julki, mitä monet sydämessään olivat ajatelleet. Pari kertaa myöhemminkin yllätti Tokoi tämäntapaisilla lausunnoillaan, mutta silloin oli tyytymättömyys hallituksen keskuudessa yleinen, koska hän silloin meni puhumaan vastoin hallituksessa sovittua kantaa.

Epäselvyys Suomen valtiollisesta asemasta vaivasi jatkuvasti eduskunnan käsittelyjä. Niinpä kun Tokoi senaatin puolesta vastasi Helenius-Seppälän jo vuonna 1909 hyväksytyn, mutta edelleen ratkaisematta olleen kieltolain vahvistamista koskevaan välikysymykseen ja ilmoitti senaatin lujasti olevan lain vahvistamisen kannalla, heräsi eduskunnassa keskustelua siitä, millä tavalla vahvistaminen olisi aikaansaattava. Sosiaalidemokraattisen ryhmän puolesta ilmoitettiin ryhmän haluavan saada asian tähän puoleen selvyttä ja ehdotettiin siinä tarkoituksessa, että välikysymys vastauksineen, siirtymättä yksinkertaisesti päiväjärjestykseen, lähetettäisiin perustuslakivaliokuntaan asian selvittämistä varten. Tätä ehdotusta perusteli ed. Kuusinen laajemmin, huomauttaen, ettei ole selvitetty, millä tavalla lakien vahvistaminen tästä lähtien on hoidettava, onko se Venäjän Väliaikaisen Hallituksen vai Suomen senaatin asiana. Hänen mielestään ei kumpikaan juuri sillä hetkellä voisi laillisesti hoitaa tätä vahvistusta, ennen kuin eduskunnan ja Venäjän Väliaikaisen Hallituksen kesken on päästy sopimukseen kummankin valtarajoista ja siinä yhteydessä myös lakien vahvistamistavasta. Monet porvarillisten puolueiden puhujat olivat kuitenkin sitä mieltä, että asia oli selvä; että Väliaikaiselle Hallitukselle oli siirtynyt keisarin valta

myös Suomen suhteen; sekä että vahvistaminen näin ollen kuului sille, minkä vuoksi he kannattivat yksinkertaista päiväjärjestykseen siirtymismuotoa. Kysymyksen selvittämistä varten asia päätettiin 97 äänellä 77 ääntä vastaan lähettää perustuslakivaliokuntaan. Kieltolaki lähetettiin Väliaikaisen Hallituksen vahvistettavaksi. Tämä menettely selitettiin kuitenkin hätäkeinoksi, jota oli käytettävä, kunnes vahvistamisen menettely oli Väliaikaisen Hallituksen kanssa selvitetty. Kieltolakia ei uskallettu enää jättää vahvistusta vaille.

Ei ollut Suomen syytä, ettei tämä valtapiirien jako ollut tullut nopeasti selvitettyksi. Senaatti oli koettanut sitä parhaansa mukaan kiirehtiä. Heti senaatin astuttua tehtäviinsä oikeustoimituskunnassa oli alettu valmistaa eduskunnalle annettavaa esitystä, joka olisi tiennyt Väliaikaisen Hallituksen 20. päivänä maaliskuuta antamaan manifestiin sisältyvien ajatusten pukemista perustuslain muotoon. Pyrkimyksenä oli saada esitys jo eduskunnan avajaisiin huhtikuun alussa, koska se muodosti perustan lähimmän tulevaisuuden toiminnalle. Esityksen valmistelutyön suoritti maaliskuun lopulla asetettu, professori Ståhlbergin puheenjohtolla toimintanut perustuslakikomitea, jolta sen jälkeenkin tuli useita arvokkaita perustuslakeja koskevia ehdotuksia. Esityksestä keskusteltiin hallituksessa moneen otteeseen ja se oli monien muodonvaihdosten alaisena ennen kuin se sai lopullisen sisältönsä.

Senaatin ehdotuksessa, joka 7. päivänä huhtikuuta jätettiin Väliaikaiselle Hallitukselle hyväksyttäväksi ehdotettiin Suomen asiain ratkaisu seuraavalla tavalla järjestettäväksi:

Korkeimman vallan haltijan ratkaistaviksi olisivat jääneet Suomen ja Venäjän välisiä oikeudellisia suhteita ja Venäjän kansalaisia ja laitoksia Suomessa koskevat asiat sekä kenraalikuvernöörin ja hänen apulaisensa virkanimitykset.

Senaatin ratkaistavien asiain joukkoon ehdotettiin siirrettäviksi aikaisemmin keisarin päätösvaltaan kuuluneista asioista eduskunnan koollekutsuminen, avaaminen, lopettaminen ja hajottaminen, lakiesitysten jättäminen, lakien vahvistaminen, asetusten antaminen, tulo- ja menoarvion hyväksyminen sekä virkanimitykset, niitä lukuunottamatta, jotka olivat korkeimman vallan haltijan tai kenraalikuvernöörin asiana.

Kenraalikuvernöörin valtapiiriin olisi kuulunut senaatin talousosaston jäsenten, ministerivaltiosihteerin ja prokuraattorin nimittäminen. Hänellä olisi sitä paitsi ollut oikeus harkita, mitkä asiat koskivat Suomen ja Venäjän välisiä suhteita.

Näin pitkälle meneviä ehdotuksia Väliaikainen Hallitus ei halunnut hyväksyä eikä katsonut itsellään siihen olevan valtuuksiakaan. Sen mielestä tämänluontoiset asiat oli jätettävä aikanaan valittavan kansalliskokouksen ratkaistaviksi. Joka tapauksessa se ennen kuin otti esityksen käsitelläkseen, halusi kuulla oman lainopillisen neuvottelukuntansa mieltä, joten ratkaisu lykkääntyi. Tämä neuvottelukunta tarjosi suomalaisillekin tilaisuuden esittää omia näkökantojaan. Huhtikuun 21. päivänä pidetyssä neuvottelukunnan istunnossa olivat saapuvilla senaatin valtuuttamina edustajina entinen prokuraattori J. Grotenfelt, tohtorit J. K. Paasikivi, K. Idman ja Ernst Nevanlinna sekä varatuomari Anton Kotonen. Tällöin ei kuitenkaan päästy suomalaisia tyydyttävään tulokseen. Senaatti yritti vedota Väliaikaiseen Hallitukseen, ja siinä tarkoituksessa matkustivat 23. päivänä huhtikuuta Pietariin senaattorit Tokoi, Tulenheimo ja Setälä. Tämäkin matka jäi tuloksettomaksi Väliaikaisen Hallituksen asettuessa neuvottelukuntansa kannalle.

Kun tyydyttävää ratkaisua ei ollut saatu, pysähtyivät yritykset joksikin aikaa. Senaatin harkittavana oli vaikea kysymys: joko oli toistaiseksi luovuttava yrityksestä saada valtapiirien jakoon selvyyttä tai oli omaksettava Väliaikaisen Hallituksen kanta. Jälkimmäisen vaihtoehdon puolesta puhui se, että asiain hoito vaatii nopeampaa käsittelyä; sitä vastaan taas se, että oli arveluttavaa eduskunnan myötävaikutuksella hyväksyä järjestely, joka vastaisuudessa voisi osoittautua Suomen valtiolliselle elämälle vaaralliseksi ja joka ei myöskään vastannut Suomessa heränneitä toiveita.

Ennen kuin seuraava kosketus venäläisiin otettiin, oli Venäjällä toukokuun 18. päivänä tapahtunut osittainen hallituksen uusiminen. Ruhtinas Lwovin muodostamaan uuteen hallitukseen oli tullut mukaan työ- ja sotamiesneuvoston edustajia, joten hallitus oli siirtynyt enemmän vasemmalle. Senaatti oli toiselta puolen ollut kosketuksissa eduskuntaryhmiin ja saanut käsityksen eduskunnassa vallitsevista mielipiteistä. Osoittautui, että sosiaalidemokraatit halusivat astuttavaksi melkoista pitemmälle Suomen itsemääräämisoikeutta kohti kuin porvarilliset ryh-

mät, joskin näidenkin keskuudessa oli tietoisia itsenäisyyden kannattajia, ns. "itsenäisyysmiehiä". Yleensä porvarilliset ryhmät kuitenkin olivat taipuvaisia hyväksymään Pietarissa sanellut ehdotukset ja yhteistyölinjan Väliaikaisen Hallituksen kanssa.

Näillä tiedoilla varustettuna Tokoi ja Tulenheimo matkustivat Pietariin uuden hallituksen luo edelleen neuvottelemaan. Helsingin asemalla astui heidän vaunuunsa perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Yrjö Mäkelin. Hänen mukaantulonsa oli Tulenheimolle yllätys, mahdollisesti siitä oli sovittu Tokoin kanssa. Tulenheimon kuvauksen mukaan Mäkelin vei Tokoin mukanaan Lwovin luo vähän ennen heille varattua yhteistä vastaanottoaikaa. Sillä välin Tulenheimo ja Enckell odottelivat ulkopuolella. Ulos tultuaan Tokoi ja Mäkelin kertoivat, ettei Lwov ollut kallistanut korvaansakaan heidän esityksilleen, mainitsematta kuitenkaan mitä he olivat esittäneet. Todellisuudessa he olivat esittäneet sosiaali-demokraattisen eduskuntaryhmän keskuudessa silloin jo vakiintunutta käsitystä, jonka mukaan Suomen eduskunta oli oikeutettu ratkaisemaan korkeimman vallan järjestelyä koskevat kysymykset, Väliaikaisen Hallituksen olematta oikeutettu asiaan sekaantumaan. Tästä ei Lwov ollut halunnut kuulla puhuttavankaan.

Kun Lwovin kanssa sovittu vastaanottoaika täten oli mennyt ohitse samoin kuin se aika, minkä Kerenski heille oli varannut, eikä häntäkään voitu enää tavata, kiivastui Tulenheimo. Hän kertoi tästä itse: "Minua alkoi suututtaa jumalattomasti. Minä haukuin sen Mäkelinin niin, etten ikinä ole ketään ihmistä niin paljon haukkunut. Enckell kuunteli korvat hörössä. Mäkelin vain esitti lähempää tuttavuutta." Tulenheimon käsityksen mukaan tämä käynti vaikeutti myöhempiä neuvotteluja.

Matka ei siis johtanut entistä parempiin tuloksiin. Kävi selväksi, ettei Väliaikaisen Hallituksen kantaan ollut aikaansaataavissa muutoksia. Senaatin oli sen vuoksi laadittava esityksensä suunnilleen sen vaatimalle pohjalle, ja kesäkuun 8. päivänä Väliaikainen Hallitus antoi eduskunnalle senmukaisen esityksen. Se oli huomattavasti suppeampi kuin senaatin alkuperäinen ehdotus. Eräs tärkeimpiä muutoksia koski valtiopäivien koollekutsumista, lopettamista ja hajottamista, mihin ratkaisulta oli pidätetty Väliaikaiselle Hallitukselle. Pietari halusi edelleen valvoa Suomen valtiollista elämää.

Tähän oli senaatin tyydyttävä. Tultiin kuitenkin pian havaitsemaan,

että oli olemassa toinenkin asianosainen, joka ei antanut kuljettaa itseään, vaan halusi myös pitää päänsä. Se oli Suomen eduskunta.

Tapahtuneiden viivytysten johdosta voitiin tämä tärkeä esitys "Erinäisten asian siirtämisestä Suomen Senaatin ja Kenraalikuvernöörin ratkaistaviksi" eli Lex Tulenheimo, millä nimellä se eduskunnassa yleensä kulki, antaa eduskunnalle vasta kesäkuun 11. päivänä, siis pari kuukautta myöhästyneenä. Kun se seuraavana päivänä esiteltiin valiokuntaan lähettämistä varten, käytti Tokoi ensimmäisen puheenvuoron. Hän selosti aluksi esityksen aikaansaamista kohdanneita vaikeuksia ja Väliaikaisen Hallituksen taholla esiintyneitä epäilyksiä. Hän korosti voimakkaasti sitä, että lain tarkoituksena oli v ä l i a i k a i s e s t i järjestää Suomen ja Venäjän väliset suhteet ja "siten poistaa se väliaikainen, epämääräinen, etten sanoisi jonkin verran luonnoton tila, joka tällä hetkellä on olemassa Suomen eduskunnan ja Venäjän Väliaikaisen Hallituksen välillä. Meidän tarkoituksemme tähtää paljon etemmäksi. Suomen kansan ja Suomen eduskunnan tarkoitus on Suomen itsenäisyyden ja vapauden saavuttaminen. Me olemme sen aina ja rehellisesti ilmoittaneet Venäjän Väliaikaisen Hallituksen jäsenille ja edustajille... Muuten minä luulen, että meidän pyrkimyksemme valtiolliseen vapautteen ja itsenäisyyteen alkaa saada tunnustusta ja ymmärtämystä myös Venäjän kansan ja Venäjän hallituksen ainakin erinäisten edustajain puolelta. Minä luulen, että Venäjän kansassa on vakiintuva se käsitys, että vain itsenäinen ja vapaa Suomi on kyllin arvokas naapuri Venäjälle, vain itsenäinen Suomi on kyllin arvokas tuki ja turva Venäjälle länttä vastaan."

Puheensa loppuosassa Tokoi kosketteli maassa vallinneita epänormaaleja oloja, lakkoja ja muita levottomuuksia. Hän myönsi, että "lain kirjainta" oli rikottu, mutta halusi ymmärtää tapahtumien olevan kuuhunta-ajan ilmiöitä, eikä hänen mielestään "ankaran muodollisen laillisuuden palauttaminen" sillä hetkellä ollut mahdollista. Hän tuntui olevan jonkin verran hermostunut hallitusta vastaan kohdistetuista moitteista ja käytti tässä yhteydessä sittemmin siivekkäiksi tulleita sanoja: "astukaa remmiin, sopii koettaa", kohdistuen ne niihin, jotka arvelivat voivansa hoitaa asiat paremmin ja palauttaa maahan täysin laillisen menon.

Puheen johdosta syntyi lyhyt keskustelu, joka valitettavasti suurimmaksi osaksi kohdistui puheen loppuosaan, joka porvarillisten ryhmien taholla aiheutti useita vastalauseita. Siinä oltiin näkevinään ymmärtämystä maatalouslakkoja ja venäläisen sotaväen eduskunnan toimintaan sekaantumista kohtaan.

Hallituksen esitystä käsiteltiin perustuslakivaliokunnassa lähes kuukauden päivät, ja sillä välin ennätti tapahtua paljon. Venäjän olot olivat kehittyneet yhä vallankumouksellisempaan suuntaan. Lenin ja Trotski ynnä muutamat muut bolshevikit olivat saapuneet Venäjälle, saatuaan Ludendorffin toimesta luvan matkustaa Saksan halki kuuluisassa sinetöidyssä vaunussa. Heidän toimintansa vaikutuksesta mielialat muuttuivat päivä päivältä radikaalisemmiksi. Työ- ja sotamiesneuvostot olivat saaneet yhä merkitsevemmän aseman. Duumaa ei enää huomannutkaan Taurian palatsissa, neuvostojen vallattua sen kokonaan haltuunsa. Sen saatoimme todeta käydessämme Gråstenin kanssa siellä tilanteeseen tutustumassa.

Sosiaalidemokraattien puoluekokous vaatii itsenäisyyttä

Myös Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen asenne oli radikalisoitunut. Puolue piti ylimääräisen puoluekokouksensa kesäkuun 15.—18. päivänä ja tällöin käsiteltiin useita päivänpoliittisia kysymyksiä. Niiden suhteen tehdyt päätökset vaikuttivat ratkaisevasti seuraavien kuukausien politiikkaan.

Kokoukseen oli saapunut joitakin edustajia Venäjältä ja Ruotsista, kummastakin sekä oikeisto- että vasemmistosuuntia edustavia. Näistä oli varsinkin Venäjän bolshevikkiryhmän edustajalla Aleksandra Kolontaylla huomattava vaikutus kokouksen menoon. Hän oli silloin kukkeimmillaan, tulinen nainen ja hyvä puhuja. Kiihkeillä puheillaan hän rohkaisi kokouksen muutenkin reipasta menoa. Jo hänen tervehdyspuheensa sai osakseen myrskyiset suosionosoitukset. Siinä hän saarnasi täyttä vallankumousta. Suomalaiset mielet hän valloitti puhumalla suurella lämmöllä pienten kansojen ja etenkin Suomen itsemääräämisoikeuden puolesta. ”Onhan tunnettua, että Suomen kysymystä ei ole vielä ratkaistu. Väliaikainen Hallitus vakuuttaa, että tämä kysymys ratkaistaan lopullisesti kansalliskokouksessa. Mutta emmehän tiedä, millä tavalla kansalliskokous tulee tämän asian päättämään. Sen sijaan me vallankumoukselliset sosiaalidemokraatit vaadimme, että vallankumouksellisen tilanteen jatkuessa olisi ratkaistava kysymys Suomen itsenäisyydestä. Ja me kannatamme itsenäisyyden myöntämistä Suomelle aina Suomen eroamiseen saakka Venäjästä ja valtakunnasta.” — Parempaa lähettilästä Venäjän bolshevikit eivät olisi voineet kokoukseen lähettää. Tämä tuli selvästi ilmi kun puhetta verrattiin kokoukseen saapuneen menshevikkiedustaja Cederbaumin tervehdykseen. Hänkin ilmoitti

ryhmänsä kannattavan Suomen itsemääräämisoikeutta — mutta vasta tulevassa kansalliskokouksessa.

Kokouksessa tehtiin lujasti radikaalisia päätöksiä. Kansainvälisistä yhteyksistä oli kokoukselle tehty esitys, että se päättäisi liittää Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen vastaperustettuun ns. Zimmerwaldin internationaaliin. Asiaa valmistanut valiokunta oli varovasti ehdottanut, että asetettaisiin komitea ”tutkimaan ja laatimaan esitystä Suomen sos. dem. puolueen suhtautumisesta vanhaan ja uuteen internationaaliin”. Valpaskin oli varovaisella kannalla pitäen ”epänormaalisenä tekona”, jos asiaa tarkemmin tutkimatta liittyttäisiin uuteen internationaaliin, vaikka tiedetään puolueen enemmistön olevan toisella kannalla.

Tämä varovainen kanta ei kuitenkaan tyydyttänyt kokousta. Kollontay, vaikka olikin vieras, käytti asiassa laajan puheenvuoron ja käänsi kokouksen mielen. Hän moitti vanhan internationaalin, Saksan Scheidemannin ja Ranskan Albert Thomasin kantaa ja viittasi mm. siihen, että venäläisille tulee olemaan vaikeata puolustaa Suomen itsenäisyyttä, jos täällä roikutaan vanhassa internationaalissa. Sen sijaan hänen mielestään silloin tuskin tunnettu Zimmerwaldin ryhmä oli Suomenkin sosiaalidemokraattisen puolueen oikea paikka. — Tuloksena oli, että kokous päätti liittää puolueen mainittuun vuonna 1915 perustettuun internationaaliin. Kuusinen koetti selitellä, että tämä oli luonnollinen askel eikä riippunut siitä, että rouva Kollontay oli kääntynyt kokouksen. Tämä selitys tuntui kuitenkin heikonpuoleiselta.

Zimmerwaldin internationaalista ei tullut pitkäikäistä, niin että päätös jäi pelkäksi mielialan ilmaukseksi. Se oli sota-ajan tuote ja kuoli sodan päätyttyä. Silloin astuivat uusina tekijöinä esiin kolmas ja 2 ½ internationaali. Jonkin aikaa eli puoluepiireissä kuitenkin nimitys ”zimmerboldtilaisuus”.

Oli selvää, että kokouksessa tulisi käsittelyn alaiseksi myös kysymys Suomen valtiollisesta asemasta. Siitä hyväksyttiin laaja julistus, jossa päättävästi asetettiin vaatimaan Suomen itsenäisyyttä. ”Venäjän hallituksella ei ole oikeutta olla missään suhteessa Suomen korkeimpana hallitusvaltana, vaan Suomella tulee olla, kuten oma eduskunta, niin myös oma hallitusvalta, kansasta ja kansan eduskunnasta riippuvainen... Suomen sosiaalidemokratia siis asettaa Venäjän porvariston hallitus-

vallan vaatimusta vastaan Suomen kansan valtiollisen itsenäisyyden vaatimuksen. Sillä muuten kuin vapaan Suomen valtion puitteissa ei Suomen työväenluokka voi käydä häiritsemättä luokkataisteluaan, turvautusti säilyttää saavutuksiaan ja menestyksellä täyttää kohdaltaan työväen kansainvälisen vapausliikkeen tehtäviä.”

Tämmöisellä julistuksella päätettiin kääntyä kaikkien maiden sosiaalidemokraattisten puolueiden ja ennen kaikkea Venäjän toveripuolueiden puoleen ja vedota niiden kannatukseen Suomen itsenäisyyden saavuttamiseksi ja turvaamiseksi.

Erikseen päätettiin järjestää lähempi kosketus Venäjän sosiaalidemokraattiseen puolueeseen ja tällä kertaa valita erityinen edustus Pietarissa pidettävään ylimääräiseen työ- ja sotamiesneuvostojen kokoukseen. Edustajiksi valittiin E. Huttunen, Matti Turkia, K. H. Wiik ja Ali Aaltonen. Näin päätetyllä yhteydellä tuli lähikuukausien aikana olemaan tärkeä merkitys maamme poliittiselle kehitykselle.

Oli ilahduttavaa nähdä, miten täydellisen yksimielisesti puoluekokous asettui vaatimaan maan täydellistä itsenäisyyttä. Päätöksen merkitystä korostettiin laulamalla sen jälkeen ”Internationalen” ensimmäinen ja viimeinen säkeistö.

Kunnallislakien ja kahdeksan tunnin työaikalain säätämistä kokous päätti kiirehtiä ja näiden lakien sisällykseen nähden annettiin hyvin yksityiskohtaiset ohjeet. Kehotettiin eduskuntaryhmää huolehtimaan siitä, että molempien lakien kolmas käsittely eduskunnassa sattuu samaksi päiväksi. Silloin oli kautta maan toimeenpantava yleisiä mielenosoituksia lakien hyväksi. Jos hyväksyminen kohtaisi vastustusta, oikeutettiin Helsingissä toimeenpanemaan suurlakko. Siinä tapauksessa, että lait äänestettäisiin lepäämään, eduskuntaryhmien ja puoluetoimikunnan oli harkittava, olisiko heti vaadittava uusien vaalien toimittamista.

Muista kokouksessa käsitellyistä asioista kannattaa mainita suhtautuminen silloiseen hallitukseen. Laajassa päätöslauselmassa arvosteltiin sitä, että Väliaikainen Hallitus oli nimittänyt Suomen senaatin jäsenet; todettiin, että sosialististen senaattorien meno hallitukseen oli tapahtunut vastoin aikaisempien puoluekokousten päätöksiä; lausuttiin, että sosiaalidemokraattisella eduskuntaryhmällä oli oikeus antaa sille kan-

natuksensa tai kieltää se siltä, sen mukaan kuin työväen edut vaativat; tällöin ei eräiden sosialistien lukeutuminen kapitalistisen järjestelmän hallitukseen saanut heikentää eikä hämmentää työväenluokan välttämätöntä luokkataistelua. — Vieraana ollut rouva Kollontay katsoi olevansa kutsuttu osallistumaan tähänkin keskusteluun ja halusi vielä terästä lausuntoa. Hän mainitsi, että jos työ- ja sotamiesneuvosto heillä ottaa vastatakseen koko hallituksesta, he silloin menevät siihen. Mutta vain muutamille miehille semmoista lupaa ei ole annettu.

Poliisilaitoksesta kokous lausui, että "vallankumouskauden edelleen jatkuessa ei poliisilaitosta vielä kiirehdittäisi saattamaan vakinaiselle kannalle, koska se voisi siten taas muuttua työväen toiminnalle vahingolliseksi".

Opettaja J. K. Karille, joka vuoden 1906 puoluekokouksessa oli erotettu puolueesta sen johdosta, että hän oli mennyt Mechelinin senaatin jäseneksi, tehtiin nyt oikeutta. Pyynnöstään hänet otettiin takaisin puolueen jäsenyyteen. Sillä välin hän oli työskennellyt Kotkassa ilmestyvän "Eteenpäin" lehden toimituksessa ja oli nyt siirtynyt Suomen Ammattijärjestön palvelukseen sihteeriksi.

Kuten edelläolevasta näkyy, asettui puoluekokous monessa suhteessa entistä jyrkemmälle kannalle. Sen tekemät päätökset ja antamat ohjeet tulivat olemaan määrääviä sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän lähikuukausien toiminnalle.

Valtalaki. — Kunnallislait ja kahdeksan tunnin työaikalaki

Tämän sivuhyppäyksen jälkeen voimmekin jälleen palata valtiollista asemaamme koskevaan lakiehdotukseen ja sen kohtaloihin.

Sosiaalidemokraattisen puolueen puoluekokouksen päätöksen mukaisesti saatettiin sen päätöslauselma valtiollisesta asemasta venäläisten puoluetoverien tietoon kokouksessa valitun lähetystön toimesta. Se kääntyi Pietarissa kokoontuneen yleisvenäläisen työ- ja sotamiesneuvostojen kokouksen puoleen, joka 900 hengen voimalla piti istuntojaan Pietarissa ja oli mahtavin auktoriteetti Venäjän valtioelämässä. Siinä olivat menshevikit ja sosiaalivallankumoukselliset enemmistönä. Suomalaisen näkökanta saavutti tämän kokouksen hyväksymisen, vaikkakin lopullinen ratkaisu jätettiin kansalliskokouksen asiaksi. Venäläinen menshevikki Abramovitsh toimi selostajana ja hänen ehdotuksestaan hyväksyttiin kokouksessa heinäkuun 4. päivänä päätöslauselma Suomen asiasta. Siinä lausuttiin kokouksen olevan valmis suojelemaan ja puolustamaan Suomen kansan täydellistä itsemääräämisoikeutta aina valtakunnalliseen riippumattomuuteen saakka sekä vaativan Väliaikaista Hallitusta viipymättä ryhtymään välttämättömiin toimenpiteisiin Suomen täydellisen itsehallinnon, autonomian toteuttamiseksi. Kokous vaati:

”Tunnustamaan eduskunnalle oikeuden:

1. sääntää ja lopullisesti hyväksyä kaikki Suomea koskevat lait (valtiotaloutta, verotusta, tullipolitiikkaa ynnä muita koskevista kysymyksistä), lukuunottamatta ulkopolitiikan alaa ja sotilaslainsäädäntöä koskevia kysymyksiä;

2. ratkaista kysymys eduskunnan kokoontumisesta ja hajaantumisesta;

3. itsenäisesti määrätä toimeenpaneva valta.

Samalla kokous edellyttää, että Suomen kysymyksen lopullinen ratkaisu kaikessa laajuudessaan voi tulla hyväksytyksi ainoastaan yleisvenäläisessä perustavassa kansalliskokouksessa — — —.”

Bolshevikkien vastaehdotus oli pitemmälle menevä, siinä kun vaadittiin Suomelle vapautta täydellisesti määrätä itsenäisyydestään jo sodan aikana.

Käsitellessään hallituksen esitystä perustuslakivaliokunta jyrkensi sitä huomattavasti, ei tosin yksimielisesti, sillä useimmat porvarilliset jäsenet olivat hallituksen esityksen kannalla. Kuvaavaa Valppaan varovaisuudelle oli, että hän ei ottanut vastuuta tässäkään asiassa. Haluten säilyttää ”ikuisen arvostelijan asenteensa” hän kaiken varalta jättäytyi pois valiokunnan istunnoista siksi aikaa kun lakia siellä käsiteltiin. Valiokunnan puheenjohtajan Yrjö Mäkelinin allekirjoittamalla kirjelmällä ilmoitettiin eduskunnalle, että Valpas touko—kesäkuussa oli ollut poissa valiokunnan istunnoista 15 kertaa peräkkäin. Kun hän puhemiesneuvoston kehotuksesta huolimatta ei antanut mitään selitystä poissaoloonsa, päätti eduskunta erottaa hänet valiokunnan jäsenyydestä.

Perustuslakivaliokunnan senaatin esityksen johdosta laatima mietintö oli eduskunnassa ensimmäisessä käsittelyssä heinäkuun 2. päivänä. Tulenheimo selosti ensin hallituksen pyrkimyksiä saada aikaan väliaikainen järjestely ja huomautti olevan sangen vähän toiveita saada laille vahvistus, jos siihen tehdään asiallisia muutoksia. Hän ilmoitti myös, ettei senaatin enemmistö voisi puoltaa lakia valiokunnan esittämässä muodossa. Sen jälkeen käytti valiokunnan puheenjohtaja Yrjö Mäkelin laajan puheenvuoron, jossa hän aluksi torjui sen käsityksen, että ne oikeudet, mitkä lakien mukaan kuuluivat keisarille ja suuriruhtinaalle, olisivat ilman Suomen suostumusta siirtyneet Venäjän Väliaikaiselle Hallitukselle. Muuten hän, kuten yleensä muutkin, käsitti tämän lainsäädännön väliaikaiseksi toimenpiteeksi, johon olojen kehityessä oli tuleva jatkoa.

Kun laki joutui suuren valiokunnan käsiteltäväksi, oli jo tiedossa edelläselostettu yleisvenäläisen työ- ja sotamiesneuvostojen kongressin päätös Suomen asiassa. Se otettiin varsinkin vasemmistopiireissä vas-

taan suurella tyydytyksellä ja vaikutti myös välittömästi asian käsitte-
lyyn. Suuri valiokunta ilmaisi heinäkuun 6. päivänä olevansa tyyty-
mätön perustuslakivaliokunnan mietintöön ja kehotti valiokuntaa
tarkistamaan kantaansa sekä entistä enemmän rakentamaan ehdotuk-
sensa "Suomen sisäistä itsemääräämisoikeutta turvaaville perusteille".
Perustuslakivaliokunta täyttikin kernaasti tämän pyynnön ja muovaili
lain jokseenkin sen mukaiseksi kuin se suomalaisten myötävaikutuk-
sella yleisvenäläisessä työ- ja sotamiesneuvostojen kongressissa oli tullut
hyväksytyksi. Suomen asioissa jätettiin Väliaikainen Hallitus kokonaan
sivuun ja kaikki ratkaisut pidätettiin yksinomaan Suomessa tapahtu-
viksi. Eduskunta ehdotettiin korkeimman vallan käyttäjäksi, jättämällä
hallitus eräänlaiseksi toimeenpanevaksi elimeksi.

Kun tämä perustuslakivaliokunnan uusi ehdotus heinäkuun 9. päivänä
palasi suureen valiokuntaan, käsiteltiin se siellä nopeasti. Kaikki siihen
tehdyt muutosehdotukset hylättiin, tosin vähäisellä äänen enemmis-
töllä. Lopullisesti laki hyväksyttiin 37 äänellä 22 vastaan. Porvarilli-
sissa piireissä ryhdyttiin sitä sen jälkeen pilkallisesti kutsumaan ni-
mellä "Lex Abramovitsh".

Asian jouduttua eduskunnassa toiseen käsittelyyn syntyi siitä vielä
laaja keskustelu, jossa entiset jyrkästi toisistaan eroavat käsityskannat
jälleen tulivat esitetyiksi. Yrjö Mäkelinin, lain innokkaimman puolta-
jan, puheenvuoro oli entistäkin jyrkempi. Hänen mielestään laki ei
edes kaivannut Väliaikaisen Hallituksen vahvistusta sen jälkeen kun
eduskunta sen oli hyväksynyt. Epäilijöitäkin oli vielä runsaasti. Useim-
pien vastaanpuhujien pääasiallisimpana huomautuksena oli, että jos
laki liiaksi poikkeaa siitä, mihin Väliaikainen Hallitus oli suostunut, sil-
le ei saataisi vahvistusta ja siihenastinen epämääräinen tilanne jatkuisi.

Joka pykälän kohdalla oli suoritettava äänestyksiä. Kaikissa äänes-
tyksissä suuren valiokunnan ehdotus kuitenkin tuli hyväksytyksi.

Hallituksesta käsin ei asiaan sen eri vaiheissa ollut voitu paljonkaan
vaikuttaa. Sen käsittelyistä oli senaatti työnnetty syrjään. Se oli esitystä
valmistaessaan mennyt melko pitkälle maan autonomian kehittämisessä,
mutta samalla halunnut välttää välien kärjistämistä Venäjän hallit-
sevien piirien kanssa. Senaatin esityksen pohjalla olisi asian hoito ollut
mahdollista, kunnes asema olisi selvinnyt. Siinä pidettiin siten hetken

käytännöllisiä näkökohtia etualalla. Sen sijaan eduskuntapiirit — vasemmisto ja siihen tässä asiassa yhtyneet porvarilliset itsenäisyysasian ajajat — pyrkivät astumaan mahdollisimman pitkän askelen lopullista päämäärää, itsenäisyyttä kohti, ja sovelsivat menettelynsä Venäjän tapahtumien mukaan jatkuvasti jyrkemmäksi. Siinä piili kuitenkin se vaara, että välit Venäjään päin katkeaisivat ja ettei meillä silloin olisi voimaa puolustaa kantaamme.

Yleisvenäläisen neuvostokongressin päätös ei tyydyttänyt Väliaikaista Hallitusta. Kun Suomen sosiaalidemokraatit ryhtyivät toteuttamaan päätöstä eduskunnassa lainsäädännöllistä tietä, oli siten syntyneessä vaarallinen ristiriita. Sen rauhallisesta ratkaisusta neuvottelemaan saapui Helsinkiin Venäjän sosiaalidemokraattisen puolueen (menshevikkien) lähetystö, joka ilmeisesti toimi yhteisymmärryksessä Väliaikaisen Hallituksen kanssa. Sen muodostivat työ- ja sotamiesneuvostojen edustajakokouksen puheenjohtaja, tunnettu sosiaalidemokraatti Tsheidse, puoluetoimikunnan puheenjohtaja Lieber sekä puoluelehden toimittaja Dan ja talonpoikaisliiton puheenjohtaja Avksentjev. Lähetystö ehdotti, että sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä valitsisi edustajia neuvottelemaan Väliaikaisen Hallituksen kanssa sellaisen manifestin antamisesta, jolla tämä olisi periaatteessa hyväksynyt valtalakiin sisältyvän ohjelman. Siten olisi välttytty asian yksipuolisesta ratkaisusta. Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä ei kuitenkaan halunnut kuulla puhuttavankaan sovittelusta. Lähetystö sai sitä paitsi osakseen hyvin ylimielisen kohtelun ja palasi tyytymättömänä kotiinsa.

Hallituksessa olimme seuranneet asian kehittymistä levottomina, huolissamme siitä, miten siinä lopullisesti tulisi käymään. Oltiin selvillä siitä, että eduskunnassa tapahtuvalla ratkaisulla, kävipä se tämän jälkeen mihin suuntaan tahansa, tulisi olemaan vakavia seurauksia. Eräässä neuvottelussa, joka senaatissa pidettiin ennen lain kolmatta käsittelyä, hahmoteltiin eri mahdollisuuksia. Eduskunnan hajotus ja uudet vaalit olisivat seurauksena, jos eduskunta hyväksyy lain yksinkertaisella enemmistöllä, tai sitä ei julisteta kiireelliseksi (jolloin sen taakse oli saatava viisikuudesosaa äänistä), taikka sitä ei lähetetä Väliaikaisen Hallituksen vahvistettavaksi. Siinäkin tapauksessa, että laki hyväksyttäisiin säännöllisessä järjestyksessä, tulisivat erinäiset senaattorit eroamaan hallituksesta. Ratkaisu aiheuttasi siten joka tapauksessa epämieluisia seurauksia.

Suurin kysymysmerkki liittyi siihen, tulisiko laki saavuttamaan sen kiireelliseksi julistamiseen välttämättömän viidenkuudesosan äänenenemmistön. Jouduin tästä keskustelemaan Gyllingin kanssa vielä päivää ennen lain kolmatta käsittelyä ja esitin vakavia epäilyksiä tuloksen saavuttamisen suhteen. Ellei lakia taas julistettaisi kiireelliseksi, olisi koko työ mennyt hukkaan. Gylling oli kuitenkin hyvin toiveikas.

Suuresti jännittyneinä odotettiin lain kolmatta käsittelyä. Se tapahtui erittäin dramaattisissa oloissa, jotka osaltaan ilmeisesti vaikuttivat tulokseen.

Lenin tovereineen oli Pietarissa ja muualla maassa tehnyt koko kevään perusteellista työtä. Entisen tanssijatar Kshesinskajan palatsin parvekkeelta hän päivittäin oli saarnannut työläisten vallankumousta ja odotti vain soveliaista hetkeä sen aloittamiseen. Hetki näytti lähenemistään lähenevän. Kun Kerenski, annettuaan länsivalloille sitoumuksen sodan jatkamisesta, lopulta sai armeijansa siihen kuntoon, että katsoi voivansa ryhtyä hyökkäämään, alkoi heinäkuun alussa yleishyökkäys. Saksalaiset saivat vastaiskunsa käyntiin heinäkuun puolivälissä ja sen vaikutuksesta venäläisten hyökkäys luhistui. Tämä oli sopiva hetki Leninin ja hänen toveriensa yritykselle. Heinäkuun 15. päivänä alkoi Pietarissa vallankaappausyritys — sitä kai on sanottava kapinaksi, koska se epäonnistui. Joukot huusivat rauhaa ja alas sota! Taistelut kestivät pari päivää, mutta Väliaikainen Hallitus selvisi niistä vielä sillä kertaa voittajana. Kaappauksen yrittäjän oli paettava maasta, ja Lenin piilotautui Suomeen odottelemaan otollisempaa hetkeä.

Juuri noina huhujen täyttämänä epävarmuuden päivinä joutui eduskunta suorittamaan lain kolmannen ja ratkaisevan käsittelyn.

Eduskunnan tätä asiaa käsittelevä istunto alkoi heinäkuun 17. päivänä kello 19. Ensimmäisen puheenvuoron käytti Tulenheimo hallituksen esityksen allekirjoittajana. Kun hallituksen esitys asiallisesti jo oli kaatunut, lain saatua kokonaan toisen sisällön, niin hän ei enää ryhtynyt sitä puolustamaan. Hän luonnehti hallituksen esityksen ja eduskunnan hyväksymän ehdotuksen välistä eroa. Molemmat tahtoivat valmistaa tietä semmoiselle tulevaisuudelle, että Suomen kansa pääsisi astumaan itseään määräävien kansojen joukkoon. Mutta hallituksen esityksen kulkiessa hänen mielestään tapahtumien tasalla ja vastatessa silloista

poliittista tilannetta, meni eduskunnan hyväksymä ehdotus tapahtumien edelle, haluten niitä jouduttaa. Hän kiinnitti myös huomiota niihin seuraamuksiin, joita asiasta voisi koitua. Perustuslakien säätämässä järjestyksessäkin säädettynä lailla tulisi olemaan juuri niin suuri merkitys kuin Venäjä sille tulisi antamaan.

Sosiaalidemokraattisen ryhmän puolesta käytti seuraavan puheenvuoron ed. Airola ja luki pöytäkirjaan puolueen puolueeneuvoston tämän kysymyksen käsittelyä varten antamat ohjeet, jotka eduskuntaryhmä oli hyväksynyt. Nämä ohjeet olivat hyvin jyrkät. Niiden mukaan ryhmän ei tarvinnut välittää siitä, julistettaisiinko lakiehdotus kiireelliseksi säädetyllä viidenkuudesosan enemmistöllä; lakia ei olisi jätettävä Venäjän hallituksen vahvistettavaksi, vaan ainoastaan sille tiedoksi; ellei lakia saataisi hyväksytyksi tai jos se äänestettäisiin lepäämään yli vaalien, tulisi puolue vetoamaan kansaan ja laki olisi joka tapauksessa julistettava noudatettavaksi; tällöin olisi pyrittävä saamaan enemmistö perustuslakia säätävän kansalliskokouksen vaatimuksen puolelle ja samalla olisi sosiaalidemokraattisen puolueen jäsenet kutsuttava pois hallituksesta.

Kuten näistä ohjeista näkyy, sosiaalidemokraattinen puolue oli tarpeen vaatiessa valmis käyttämään jyrkkiäkin menettelytapoja ja äänestystappion sattuessa vetoamaan kansaan.

Keskustelun loppupuolella nousi myös Tokoi puhujalavalle puolustamaan lakia sitä vastaan esitetyn arvostelun johdosta. Hänen puheensa pääajatuksena oli, että maaliskuussa alkanut Venäjän vallankumous ei vielä ollut läheskään loppuunsaorittettu eikä kukaan vielä voinut nähdä, mihin seuraamuksiin se voi johtaa. Tämänkin asian käsittely oli todistuksena vallankumouksellisesta ajasta. Laki oli kehittynyt sen mukaan kuin tilanteetkin. ”Tämä päätös, joka täällä on ehdotettu tehtäväksi, on kappale vallankumousta... Minulla vallankumouksellisen hallituksen jäsenenä ei ole oikeutta asettua poikittain vallankumouksen tielle, ja minä sanon: Jumala armahtakoon niitä, jotka asettuvat poikittain vapauteen pyrkivän voimakkaan kansanliikkeen tielle.” — Puheessaan hän myös ilmoitti, että Väliaikaista Hallitusta ei enää ole olemassa, joten ainoa este tämän asian lopulliseen ratkaisuun viemisessä on poistunut.

Istuntoon mentäessä olivat Tokoi ja Tulenheimo keskustelleet eduskunnassa esiintymisestä. Tulenheimo oli tiedustellut, aikoiko Tokoi esiintyä siinä. Tähän oli Tokoi vastannut, ettei hänellä ollut semmoista aikomusta. "Hoida sinä se nyt tällä kertaa", oli hänen kehotuksensa. Tokoin puheen jälkeen Tulenheimo oli kovasti myrtynyt hänen käyttämänsä puheenvuoron johdosta, koska se asiallisesti poikkesi siitä, mitä pari tuntia aikaisemmin senaatissa oli sovittu.

Tokoin puheenvuoro antoi ed. Schybergsonille aiheen huomauttaa, ettei Tokoi näyttänyt olevan oikein tapausten tasalla. Aamupäivällä kaikki olivat olleet siinä käsityksessä, että Väliaikaisen Hallituksen satu olisi lopussa. Nyt oli kuitenkin tullut tuoreempia tietoja, joiden mukaan se olisi selvittänyt tilanteen ja istui taas lujasti satulassa. Hän luki eduskunnalle tätä koskevan pitkän sähkösanoman, jonka mukaan kello 12:n jälkeen samana päivänä ei enää ollut ollut taisteluja. Muuten hän ihmetteli Tokoin kiivailua esillä olleen lain puolesta ja palautti mieliin, että Tokoi vain muutamia viikkoja aikaisemmin oli pitänyt hallituksen esityksen hyväksymistä välttämättömänä.

Tämmöisetkin hetkestä toiseen vaihtelevat tiedot näyttelivät osaansa tässä keskustelussa, vieläpä asia lopulta pyydettiin pöydällekin, jotta huomiseen mennessä tulisi asemaan selvyyttä, ikään kuin valtiollisen aseman päivässä muuttuminen olisi saanut vaikuttaa ratkaisuun.

Nyt oli Valpaskin, joka aikaisemmin oli moittinut Yrjö Mäkelinin ajamaa politiikkaa "sangen turmiolliseksi", löytänyt asenteensa. Hän moitti kaikkia Pietarin herrojen luona kävijöitä siitä, että nämä olivat olleet valmiita myöntämään Suomen oikeuksia Väliaikaiselle Hallitukselle. Samalla kannalla oli Valppaan mukana ollut "porvarillisten nuorin, taitavin valtiomies Oskari Tokoi", samoin kuin "Suomen laillisuuden ennen niin ylistetty puoltaja, nykyinen prokuraattori Svinhufvud".

Keskustelu muodostui laajaksi ja kiivaaksi eikä sitä saatu päättymään, vaikka istuttiin kello 1.15:een yöllä, jolloin istunto oli pakko keskeyttää. Käsittelyä jatkettiin seuraavana päivänä, jolloin jälleen istuttiin kello 1:een yöllä. Suoritetussa äänestyksessä laki hyväksyttiin kiireellisenä käsiteltäväksi 165 äänellä 27 vastaan, ja sen jälkeen hyväksyttiin itse laki 136 äänellä 55 vastaan. Se kulki sen jälkeen nimellä "Valtalaki".

Edustaja Lucina Hagmanin ehdotuksesta kehotti puhemies eduskuntaa kohottamaan eläköön-huudon vapaalle Suomelle, mitä kehotusta eduskunta voimakkaasti noudatti.

En ollut jaksanut istua odottamassa istunnon päättymistä, vaan lähdin aikaisemmin kotiin. Minut herätti aamulla aikaisin Gyllingin puhelinoitto. Voitonriemuisena hän ilmoitti olleensa oikeassa: laki oli tullut hyväksytyksi. Olin siis erehtynyt ennakoarvioinnissani.

Ensimmäinen seuraus tästä eduskunnan päätöksestä ei antanut kauan odottaa itseään. Seuraavana päivänä astui Tokoi eduskunnan eteen ilmoittamaan, että "koska ne edellytykset, joiden vallitessa senaatin talousosaston jäsenet olivat toimeensa astuneet, eduskunnan eilen tekemän päätöksen johdosta olivat muuttuneet, saavat senaatin jäsenet minun kauttani ilmoittaa luopuvansa toimistaan ja jättävänsä paikkansa käytettäväksi". Eräässä puheenvuorossa hallitusta kehoitettiin toistaiseksi hoitamaan tehtäviään. Eduskunta ei siitä kuitenkaan tehnyt päätöstä. — Muita seuraamuksia oli tuleva jälkeinpäin. Mutta niistä myöhemmin.

Vielä oli kuitenkin vakavasti harkittava vanhaa kysymystä, mitä tälle päätökselle nyt oli tehtävä. Miten se oli saatava laiksi ja voimaan? Oliko se annettava Väliaikaisen Hallituksen vahvistettavaksi vai katsottava eduskunnan päätöksellä voimaan astuneeksi? Tämä oli pulmallinen kysymys. Edellinen vaihtoehto olisi tiennyt omaksutusta kannasta luopumista; jälkimmäisessä tapauksessa taas oli se vaara tarjona, ettei lakia noudatettaisi ja syntyisi siten oikeustaistelu. Sitä paitsi silloin oli odotettavissa ristiriita Väliaikaisen Hallituksen kanssa.

Kysymyksestä joutui eduskunta keskustelemaan käsitellessään ed. Kuusisen ja Yrjö Mäkelinin laatimaa ehdotusta Väliaikaiselle Hallitukselle lähetettäväksi adressiksi. Siinä selostettiin lain syntyä ja mielialoja maassa. Adressiehdotus päättyi seuraavaan vetoomukseen: "Nyt säädetty laki ei tarkoita Suomen riippumattomaksi julistamista, vaan sisäisen vapauden lujittamista. Mutta sekin on Suomelle tärkeä. Syvästi luottaen Venäjän vallankumouksellisen demokratian oikeamielisen kannan voitolle pääsyyn, Suomen Eduskunta rohkenee toivoa, että Venäjän puolesta nyt tunnustetaan Suomelle ja Suomen Eduskunnalle ne oikeu-

det, jotka laissa Suomen korkeimman valtiovallan käyttämisestä ovat säädetyt.”

Tämän ehdotuksen tarkoituksena oli kiertää asian ydin: lakia ei jätettäisi suoranaisesti vahvistettavaksi, vaan pyydettiin Väliaikaista Hallitusta tunnustamaan Suomen oikeudet. Se oli tietysti vain sanoilla leikkimistä. Ehdotusta vastustettiin porvarilliselta taholta huomauttamalla, että eduskunnan hyväksymä kanta itse asiassa merkitsi välien rikkomista Venäjän kanssa, joten tämmöiseen adressiin ei ollut aihetta. Valppaan ehdotuksesta asia lähetettiin perustuslakivaliokuntaan harkittavaksi. Sieltä se palasi parin päivän perästä ja hyväksyttiin silloin. Suurin osa porvarillisista jäsenistä oli silloin poissa istunnosta, sillä suoriterussa äänestyksessä addressi hyväksyttiin 84 äänellä 10 ääntä vastaan.

Näin oli tämä sitkeä asia toistaiseksi saatu pois päiväjärjestyksestä, mutta se palasi takaisin vielä useamman kerran. Eduskunta oli sanonut sanansa. Nyt oli puheenvuoro muilla. Se puheenvuoro ei jäänytkään käyttämättä. Muut voimat ryhtyivät järjestämään Suomen ja Venäjän välisiä suhteita.

* * *

Rinnan edelläselostetun istuntokauden tärkeimmän asian kanssa eduskunta oli käsitellyt kahta muuta yhteiskuntaoloihin syvästi vaikuttavaa lakia, kunnallislakien muuttamista ja kahdeksan tunnin työaikalakia. Molemmat oli pantu vireille edustajien tekemäin aloitteiden nojalla. Niitä piti sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä ja maan koko työväki ensiluokkaisen tärkeinä, ja niiden eduskuntakäsittelyä seurattiin sen vuoksi herpaantumattomalla mielenkiinnolla.

Kun ne molemmat merkitsivät jyrkkää muutosta siihenastiseen olotilaan, jouduttiin niiden ympärillä käymään kiivaita keskusteluja, joita jatkui käsittelyn jokaisessa vaiheessa. Niiden lopullisen hyväksymisen turvaamiseksi oli työväen taholla ryhdytty aivan erikoisiin toimenpiteisiin. Mm. oli päätetty toimeenpanna suuria mielenosoituksia niiden hyväksi sinä päivänä, jolloin ne joutuisivat eduskunnassa ratkaisevaan kolmanteen käsittelyyn.

Tämä päivä sattui heinäkuun 14:nneksi. Mielenosoittajat piirittivät silloin eduskunnan kokoontumispaikan, Heimolan talon, ja heitä oli sankkoina joukkoina kaikilla lähikaduilla samoin kuin Senaatin- ja

Rautatientorilla. Erikoisleiman näille mielenosoituksille antoivat mukanaolleet venäläiset matruusit. Väkijoukkojen käyttäytyminen oli uhkaavaa ja lähetystöjen välityksellä tiedotettiin eduskunnalle, että lakien hyväksymistä vaadittiin ehdottomasti.

Tätä suurta koneistoa tuskin olisi tarvittu, sillä mieliala eduskunnan enemmistössä oli kypsytynyt lakien hyväksymisen kannalle. Monet edustajat päinvastoin ilmoittivat uhanalaisina olevansa haluttomia hyväksymään lakeja, vaikka he muuten olivatkin niiden hyväksymisen kannalla. Vannoutuneita vastustajiakin tosin vielä oli ja heidän taholtaan tehtiin ehdotus kunnallislakien lepäämään jättämisestä. Ehdotus hylättiin kuitenkin 169 äänellä 24 ääntä vastaan. Niiden hylkäämisestä ei sen jälkeen tehty ehdotusta, joten ne tulivat yksimielisesti hyväksytyiksi. — Kahdeksan tunnin työaikalaista ei kukaan enää halunnut käyttää puheenvuoroa eikä ehdotusta tehty sen hylkäämisestä. Sekin tuli siten yksimielisesti hyväksytyksi.

Kun nämä molemmat lait jäivät tässä vaiheessa vahvistusta vaille, aiheutui niistä vielä monia pulmia, ennen kuin ne olivat lopullisesti satamassa.

Rintama särkyy. — Eduskunnan hajotus

Edellä tuli jo mainituksi, että eduskunnassa tapahtuneen, valtalakia koskeneen ratkaisun jälkeen senaatti heti ilmoitti jättävänsä paikkansa käytettäväksi, mutta että sitä eräässä yksityisessä puheenvuorossa kehoitettiin toistaiseksi hoitamaan hallitustehtäviä. Muistissani ei ole tehniinkö senaatin puolelta yhteistä eroilmoitusta kenraalikuvernöörille. Puolestani tein joka tapauksessa johtopäätökset muuttuneesta asemasta. Olin Väliaikaisen Hallituksen virkaan nimittämä ja jätin sen vuoksi samalle elimelle osoitetun, heinäkuun 20:ntenä päivätyn eronpyyntöni. Tähän ei pitkään aikaan tullut vastausta eikä ratkaisua.

Sen jälkeen kun Venäjän valtiolle suunnitellun valuuttalainan yhteydessä olin henkilökohtaisesti saanut epäluottamuslauseen eduskunnalta ja lähinnä omalta ryhmältäni, uudistin eronpyyntöni heinäkuun 28. päivänä. Tämäkin jäi odottamaan ratkaisua.

Sen sijaan ei kauan tarvinnut odottaa Väliaikaisen Hallituksen taholta vastavaikutusta eduskunnan valtalakia koskevan päätöksen johdosta.

Kun bolshevikkien kapinayritys oli kukistettu ja hallituksen asema jälleen varmistunut, aiheutui siitä muutoksia Väliaikaisen Hallituksen kokoonpanossa. Ruhtinas Lwov ja muut kadettiministerit eivät enää halunneet jatkaa yhä jyrkemmäksi muuttuneen politiikan johtamista. Hänen hallituksensa erosi ja Kerenski muodosti uuden hallituksen yhteistoiminnassa työ- ja sotamiesneuvostojen kanssa. Siihen tuli edellisestä hallituksesta ainoastaan kolme jäsentä — uudet kuuluivat pääasiassa vasemmistopuolueisiin. Tämä hallitus kääntyi nyt Suomen uutta suuntaa vastaan. Kerenskin ja Tokoin ystävyysuudelman, jota Valpas puoluekokouksessa oli sanonut "Juudaksen suudelmaksi", oli jo unohdettu.

Heti eduskunnassa tapahtuneen ratkaisun jälkeen alkoivat huhut kiertää, että eduskunta tulisi hajotettavaksi. Hajotusmanifesti annettiin heinäkuun 31. päivänä. Siinä oli uudet vaalit määrätty toimitettaviksi lokakuun 1. ja 2. päivinä. Koska hajotuksen piti tapahtua 60 päivää ennen vaalipäivää, oli manifesti julkaistava eli promulgoitava viimeistään 2. päivänä elokuuta.

Uusi tilanne asetti monen ihmisen omantunnon vaakalaudalle. Meillä oli aikaisemmin, venäläisen sortokauden aikana, ollut useampia promulgaatioriiotoja, alkaen vuoden 1899 helmikuun manifestin julkaisemisesta, mikä yleisesti käsitettiin laittomaksi. Yleensä olivat promulgoimispäätöksiin osallistuneet senaattorit joutuneet poltinmerkillä leimatuiksi. Tällä kertaa oli ratkaistavana kysymys, oliko Väliaikaisen Hallituksen hajotusmääräys laillinen vai ei. Suomi oli tunnustanut tämän hallituksen ottamalla sen kädestä maaliskuun 20. päivän suurta riemua herättäneen manifestin, eduskunnan kokoonkutsumismääräyksen, eduskunnalle tulleita esityksiä ja kotimaisen senaatin nimittämisen. Sen vahvistettavaksi oli myös lähetetty kieltolaki, elintarvikelaki ja muita eduskunnan hyväksymiä lakeja. Näiden toimenpiteiden laillisuutta ei vallankumouksen jälkeisessä tilanteessa ollut asetettu epäilyksenalaiseksi. Sen jälkeen oli eduskunta kuitenkin hyväksynyt valtalin, jolla se oli julistautunut korkeimman vallan haltijaksi Suomessa. Mutta tätä päätöstä ei ollut millään muotoa vahvistettu eikä lain määräämällä tavalla julkaistu. Asema oli siis epäselvä ja monimutkainen.

Senaatin jäsenten yksityisissä neuvotteluissa keskusteltiin avoimesti pulman ratkaisemisesta. Kukaan ei salannut huolestumistaan. Hallussani olevien muistiinpanojen mukaan perusteltiin eri kantoja seuraavasti:

Sosiaalidemokraattien taholla vastustettiin julkaisemista pääasiallisesti nojautumalla siihen, että eduskunta oli ottanut asian käsiinsä eikä meidän sen vuoksi sopinut asettua poikkiteloin sen tielle.

Porvarillisella taholla huomautettiin:

että eduskunnan päätöstä ei vielä ollut julkaistu, joten vanhat lait olivat voimassa;

että oli demokraattista vedota kansaan;

että valtaan astuu sotilasdiktatuuri, ellei vaaleja määrätä, sillä silloin eduskunta ja senaatti poistetaan;

ettei eduskunta ole ryhtynyt järjestämään uuden tilanteen vaatimaa hallitusta;

ettei senaatti tutki motiiveja; yksinkertaisena riitakysymyksenä on, onko Väliaikaisella Hallituksella määräämisvalta tässä asiassa vai ei.

Eri mahdollisuuksia pohdittiin ennakkoluulottomasti. Kaikki seuraukset olivat näkyvissä. Kun keskustelu oli päättynyt, havaittiin, että mielipiteet jakaantuivat puoluerajoja myöten. Virallisessa äänestyksessä tulisi siten olemaan kuusi ääntä kuutta vastaan. Pidettiin selviönä, että kenraalikuvernööri tällä kertaa tulisi astumaan puheenjohtajan paikalle ja silloin äänellään ratkaisemaan asian, joten promulgoiminen tulisi olemaan seurauksena.

Manifesti oli ensi kertaa käsiteltävänä elokuun 1. päivänä, mutta kun kaikki jäsenet eivät olleet saapuvilla, lykkääntyi sen käsittely seuraavaan päivään. Poissa oli Tulenheimo, joka maalla oleskelevana nähtävästi ei ollut saanut istunnosta tietoa. Kun hän seuraavana päivänä saapui istuntoon Oulunkylästä, kehui hän juuri olleensa uimassa Vantaassa. "Voiko semmoisessa pöpörössä uida?" kysyi Serlachius. — "Totta kai siinä uida voi, kun herrat vielä juovat samaa vettä senkin jälkeen kun minä olen siinä uinut", vastasi Tulenheimo.

Kun istunto alkoi, astui kenraalikuvernööri Stahovitsh ensi kertaa puheenjohtajan paikalle. Oli sovittu, että Setälä, joka istui hänen vasemmalla puolellaan, neuvoisi häntä puheenjohtajan teknillisissä kysymyksissä sekä tulkitsisi hänelle annetut lausunnot.

Pääministerin alaisen talousosaston kanslian esittelijä Max Dittmar esitteli asian ja ehdotti, että manifesti julkaistaisiin asetuskokoelmassa ja virallisissa lehdissä sekä että suomen- ja ruotsinkielinen jäljennös siitä lähetettäisiin kanslian kirjeen ohella eduskunnan puhemiehelle.

Äänestys sujui muuten kaikin puolin ennakko-odotusten mukaisesti, mutta Holstin kohdalla tuli sekaannusta. Holsti esitti pitkän suullisen puheenvuoron, jossa hän puhui etupäässä manifestin sanamuodosta. Hänen mielestään olisi ollut käännyttävä Väliaikaisen Hallituksen puoleen esittämällä muutoksia manifestin sanamuotoon.

Kun Holsti oli lausuntonsa esittänyt ja Setälä sen selittänyt puheenjohtajana toimineelle Stahovitshille, niin tämä kysyi, oliko Holstin lausunto "jaa" vai "ei". Holsti ei nytkään antanut selvää vastausta, vaan käytti vieläkin pitemmän puheenvuoron, sanomatta oliko hän myötä

vai vastaan. Nyt alkoi Stahovitsh hermostua ja meni aivan sekaisin. Hänelle oli tietysti etukäteen ilmoitettu, kuinka äänestys tulisi menemään, ja kun se ei mennytkään nuottien mukaan, ei hän ymmärtänyt, miten olisi selvinnyt pulmasta. Temperamenttinen Wuolijoki ei malttanut pitää suutaan kiinni, vaan huusi Holstille kesken juhlallista istuntoa: "Oo ny jo vait, laps parka, tässä on jo saanut sun takias hävetä tarpeeks." — Stahovitsh kysyi Setälältä, mitä Wuolijoki oli sanonut, ja Setälälle tuotti vaikeuksia selittää sitä hänelle.

Kun asiasta ei muuten tullut selvää, otettiin pieni väliaika, ja sen aikana kaikki hyökkäsivät Holsti-paran kimppuun, moittien hänen hoiperteluaan. Holstin teki mieli sanoa "jaa", mutta ei mielellään sanonut sitä suoraan. Muistan elävästi, miten Svinhufvudkin, joka prokuraattorina oli istunnossa saapuvilla, meni Holstia kohden sormi ojolla ja sanoi isällisellä äänellä: "Poika, poika! Mitäs sinä nyt teit!" — Svinhufvudin asenne tähän promulgoimiskysymykseen on muuten jäänyt epäselväksi. Istunnon aikana hän ei käyttänyt puheenvuoroa. Holstia hän torui siitä, että tämä ei ollut sanonut selvästi "jaa". Ja porvarillisilla jäsenillä oli se käsitys, että hän oli heidän kanssaan samaa mieltä promulgoimisen välttämättömyydestä. Kuitenkin on senaatin pöytäkirjaan jälkeinpäin ilmestynyt hänen vastalauseensa promulgoimisen johdosta, jota hän piti laittomana.

Kun oli pidetty noin puolen tunnin väliaika, jonka kuluessa Holstia oli tarpeeksi ojennettu, voitiin istuntoa jatkaa. Nyt Holsti äänesti selvästi "jaa". Kun kenraalikuvernöörin ääni tuli "jaa"-äänien joukkoon, oli tuloksena 7 ääntä promulgoimisen puolesta ja 6 sitä vastaan.

Hajotusmanifesti lähetettiin päätetyllä tavalla heti eduskunnan puhemiehelle Mannerille. Hän ei sitä kuitenkaan esittänyt eduskunnalle, vaan pani sen taskuunsa. Elokuun 2. päivän istunto päättyi ikään kuin ei mitään olisi tapahtunut. Puhemies ilmoitti vain: "Seuraavan istunnon ajasta ilmoitetaan erikseen hyvissä ajoin." Tällä tiedolla eduskunta hajaantui.

Tämä oli mahdollisimman nolo loppu komeasti aloitetulle vastustustoiminnalle. Kun eduskunta kerran oli lähtenyt sille tielle, että se oli korkeimman vallan haltija ja ettei Väliaikaisella Hallituksella ollut sananvaltaa eduskunnan hajotuksen suhteen, olisi sen velvollisuus ollut juuri tällä hetkellä protestoida ja päättää jatkaa istuntojaan. Siitä olisi

voinut seurata ikävyyksiä, sillä tämän tapauksen varalta oli varattuna venäläistä sotaväkeä, mutta se olisi ollut kunniakas tapa jatkaa kerran aloitetulla tiellä. Pistämällä päänsä pensaaseen, kuten puhemies teki, menetettiin kansan silmissä kunnioitus eduskunnan aikaisempaa jyrkkää asennetta kohtaan ja valtalain puolustaminen kävi vaikeaksi. Syynä epäröimiseen oli se, ettei sosiaalidemokraattisen puolueen johto ollut vielä selvinnyt annetusta iskusta. Se ei ollut ratkaissut, alistuuko se hajotukseen vai ryhtyykö vastarintaan.

Olen jälkepäin monesti ajatellut, millaiseksi Suomen tulevaisuus olisi muodostunut, jos olisi menetelty toisin kuin tehtiin. Jos eduskunnan enemmistö olisi tyytynyt hallituksen esitykseen senaatin vallan laajentamisesta, ei ristiriitaa Väliaikaisen Hallituksen kanssa olisi syntynyt eikä siis myöskään hajotusta. Näin hyväksytyn väliaikaisen lain nojalla olisi eletty toistaiseksi, kunnes entistä suuremmat mullistukset Venäjällä olisivat olleet tapahtunut tosiasia. Venäjän lokakuun vallankumouksen jälkeen tilanne siellä olisi ollut kokonaan toinen. Väliaikainen Hallitus olisi ollut poissa ja valta olisi ollut Leninin johtamalla vallankumoushallituksella. Suomella olisi edelleen ollut sosialistienemmistöinen eduskuntansa. Sillä olisi ilmeisesti ollut helppo toimia yhdessä Leninin hallituksen kanssa. Mihin se silloin olisi johtanut Suomen? Kukaan ei voine epäillä sen pyrkimyksiä itsenäisen Suomen luomiseksi, mistä sosiaalidemokraattinen puolue oli antanut niin monta vakuuttavaa todistusta. Mutta kysyä voi, olisiko sillä ollut voimaa vastustaa luisumista uuteen venäläiseen kansanyhteisöön, jolloin Suomesta ehkä olisi tullut Neuvosto-Venäjän kanssa liitossa oleva Neuvosto-Suomi?

Ja toinen ajatuksilla leikkiminen: Kun eduskunta oli rikkonut välissä Väliaikaisen Hallituksen kanssa ja oli määrätty hajotettavaksi, olisiko senaatin kieltäytyminen julkaisemasta tätä hajotusmääräystä voinut muuttaa politiikan suuntaa? Mikä siitä olisi ollut seurauksena? Jos Suomen kansa tällöin olisi pysynyt yhtenäisenä rintamana tämän kieltäytymisen takana, olisi ollut mahdollista, että Kerenskin hallitus olisi kaihtanut jyrkkää esiintymistä. Tämä mahdollisuus oli kuitenkin vähäinen, sen jälkeen kun yhtenäinen rintama eduskunnassa jo oli hajonnut. Luultavinta sen vuoksi on, että eduskunta joka tapauksessa olisi hajotettu sotaväen avulla, mihin oltiin varustautuneita. Seurauksena kai olisi

ollut jyrkkä ristiriita ja sen seurauksena sotilasdiktatuuri. Uusia vaaleja tuskin olisi pantu toimeen ja maa olisi jäänyt ilman eduskuntaa. Bolshevikkivallankumouksen tapahtuessa maa olisi edelleen ollut vailla eduskuntaa ja se olisi silloin sotaväen avulla ollut helposti liitettävissä Venäjän yhteyteen Neuvosto-Suomena tai suorastaan Venäjän maakuntana.

Tämmöisillä ajatuksilla voi tietenkin leikkiä jälkeinpäin, joskaan se jälkipeluuna ei merkitse mitään. Myöhemmin on yleensä mahdotonta sanoa, mikä olisi ollut seurauksena, jos olisi menetelty toisin kuin tehtiin. Me tunnemme vain sen tien, jonka maamme joutui kulkemaan, mutta emme tiedä, mihin toiset tiet olisivat johtaneet.

Hajaannus jatkuu. — Sosialistisenaattorit eroavat

Ennakolta voi aavistaa, että eduskunnan hajottamisella tuli olemaan laajakantoisia seuraamuksia. Mutta että ne muodostuisivat niin sekaviksi kuin sittemmin tapahtui, sitä ei kukaan osannut etukäteen arvioida.

Säännölliseen järjestykseen olisi kuulunut, että hallitus, uusien vaalien tultua määrätyiksi, toimitusministeriönä olisi johtanut maan asioita vaaleihin saakka, minkä jälkeen vaalien tulos olisi saanut määrätä, mitä suuntaa valitsijat halusivat maan asioissa noudatettavan. Toisin kuitenkin kävi. Syyt siihen olivat monet.

Ensinnäkin herätti eduskunnan hajotus suurta levottomuutta työväen keskuudessa, joka oli asettanut suuria toiveita eduskuntaan ja nähnyt siinä elimen tiettyjen tärkeiden uudistusten aikaansaamiseksi. Kun lisäksi elintarvikepula yhä kiristyi, alkoi maassa esiintyä suuria levottomuuksia. Turussa pantiin toimeen myymäläin ryöstöjä, jotka loivat synkän varjon kaupungin elämään. Helsingissä Senaatintorin kokoukset tulivat yhä räikeämmiksi ja puheet suorastaan vertatihkuviksi. Alettiin vaatia suoraan toimintaan ryhtymistä. Elokuun 9. päivänä tämmöisessä aivan tilapäisessä torikokouksessa valittiin jonkinlainen toimikunta hakemaan käsiinsä voivarastoja ja jakamaan niitä kuluttajille. Yleinen käsitys nimittäin oli, että elintarvikevarastoja kyllä oli, mutta että niitä salattiin. Toimikunta suorittikin työnsä perusteellisesti ja avasi Valion voivarastot, mistä ilmoitettiin löydetyn parisentuhatta astiaa voita, jotka jaettiin eri myymälöihin alennettuun hintaan myytäväksi. Muidenkin voiliikkeiden varastot tasattiin samalla tavalla. Samoin kävi juustovarastojen. Nämä varastot oli luonnollisesti varattu pitemmän ajan kulutusta varten.

Kun erään tällöisen torikokouksen lähetystö ilmestyi elintarvikepäällikkö Wuolijoen luo vaatimaan, että hänen oli tultava heidän kokoukseensa antamaan selityksiään, kieltäytyi Wuolijoki tästä kunnia-asta. Kun lähetystö alkoi esiintyä uhkaavasti, hermostui leppoisa, mutta äkkipikainen Wuolijoki ja selitti kimpaantuneena, että hän eroaa koko virasta ja jättää sen samalla hetkellä. Lähetystön huomautuksiin, ettei senaattorin toki sovi niin vain jättää paikkaansa, vastasi Wuolijoki, että hänellä on varmasti yhtä hyvä lakonteko-oikeus kuin kaikilla muillakin. Tämä tieto mukanaan lähetystö sai palata kokoukseensa, ja Wuolijoki ryhtyi pakkaamaan tavaroitaan, keräämään papereitaan ja sika-rejaan. Satuun juuri silloin paikalle ja ryhdyin häntä moittimaan hänen hätiköivästä ja sangen vähän toverillisesta päätöksestään. Häneen se ei kuitenkaan tehonnut. Hän sanoi olevansa lopen kyllästynyt kaikkiin rettelöihin, varsinkin kun puolue ja sen lehdistö avoimesti oli asettunut ymmärtämään mellakoitsijoita, ja lähti niine hyvineen. Tämä tapahtui elokuun 13. päivänä. Virallisesti hän erosi pari päivää myöhemmin. Lähtiessään hän mainitsi, että hänen seuraajallaan tulee olemaan mahdotonta hoitaa elintarviketilannetta, ellei Venäjältä ala kuulua viljaa.

Seuraavana päivänä senaatti neuvotteli tilanteen johdosta. Tuloksena oli, että päätettiin kääntyä kenraalikuvernöörin puoleen ja selostaa hänelle asemaa. Samalla kun hänelle tehtiin selvää edellisinä päivinä sattuneista epäjärjestyksistä, ilmoitettiin, että nykyisen kokoomushallituksen näytti olevan mahdotonta hoitaa menestyksellisesti asioita, minkä vuoksi häntä pyydettiin ryhtymään toimenpiteisiin, jotta Väliaikainen Hallitus ensi tilassa ottaisi käsitelläkseen senaattorien jättämät eroilmoitukset ja eronpyynnöt. Tällöin kenraalikuvernööri pyysi Tokoita muodostamaan puhtaasti sosialistisen hallituksen. Ellei Tokoi onnistuisi yrityksessään, ilmoitti hän siinä tapauksessa tulevansa kääntymään porvarillisten puolueiden puoleen tarjoamalla niille tilaisuutta porvarillisen hallituksen muodostamiseen. Koska maata ei voitaisi jättää ilman hallitusta, hän kehotti senaattia joka tapauksessa hoitamaan tehtäviään, kunnes tilanne selviäisi. Samalla sekä hän että senaatin jäsenet kehottivat Tokoita ryhtymään hoitamaan elintarvikepäällikön tehtäviä Wuolijoen jälkeen. Tähän pyyntöön ilmoitti Tokoi suostuvansa ”ehdolla, että puolueoimikunta ja Helsingin järjestynyt työväki siihen myös suostuvat”.

Mutta nepä eivät suostuneetkaan.

Samassa tilaisuudessa Tokoi ilmoitti ja saattoi myös ilmoituksensa julkisuuteen, että jos hän tulisi ottamaan elintarvikepäällikön tehtävät hoitaakseen, tapahtuisi tämä seuraavalla ohjelmalla:

”1. Maidon ja voin rajahintoja on alennettava; 2. kohtuullisia rajahintoja määrätään sellaisille muillekin kulutustarvikkeille, joilla niitä ei vielä ole; 3. elintarvikelain noudattamista tullaan entistä tarkemmin valvomaan ja elintarvelautakunnille annetaan mahdollisimman suuret valtuudet tarveaineiden takavarikoimiseen; sekä 4. että yleisölle annetaan viikottain tietoja elintarvikevarastojen suuruudesta ja elintarpeiden saannin mahdollisuudesta.”

Ohjelma oli kyllä muissa suhteissa järkevä, mutta maidon ja voin hinnan alentaminen oli sula mahdottomuus. Niiden esillesaamiseksi senaatin, sosiaalidemokraattistenkin jäsentensä myötävaikutuksella, oli ollut pakko elokuun alussa korottaa kummankin hintaa. Jos hinta nyt alennettaisiin entiselleen, olisi ainoana seurauksena ollut, että niiden saanti olisi kokonaan tyrehtynyt.

Elokuun 16. päivänä pidetyssä senaatin yleisistunnossa Tokoi esitti ehdotuksensa maidon ja voin uusiksi hinnoiksi. Hänkin oli kuitenkin tähän mennessä huomannut, ettei hinnanalentamisella saada maitoa ja voita entistäkään määrää, ja täydensi sen vuoksi ehdotustaan sillä mielenkiintoisella lisäyksellä, että maidontuottajille olisi jälkepäin suoritettava korvausta saman verran kuin hintaa alennettaisiin eli maidosta 10 penniä litralta ja voista 2 markkaa kilolta. Tämä oli siis ensimmäinen yritys ”tukipalkkion” maksamiseksi, mikä parikymmentä vuotta myöhemmin tuli muotiin. Kun senaatti, ilman tarkempaa valmistusta ja laskelmia, ei ollut valmis hyväksymään näin laajaa ehdotusta, ehdotti Tokoi, että ainakin maidon hinta heti alennettaisiin 10 pennillä litralta. Tämä ehdotus kuitenkin hylättiin. Sen puolesta äänestivät sosialistiset senaattorit ja sitä vastaan porvarilliset. Jostakin syystä en ollut päässyt tähän istuntoon, mutta olin kyllä etukäteen ilmoittanut vastustavani suunnitelmaa, jota pidin epäkäytännöllisenä. Otaksuin Tokoin tehneen ehdotuksensa taktillisessa mielessä, saadakseen sopivan aiheen heti alussa vapautua hankalasta elintarvikepäällikön tehtävästä.

Äänestystappiota Tokoi käyttikin hyväkseen luopuakseen elintarvikepäällikön virasta. Hän teki vieläkin pitemmälle menevät johtopäätökset: luopui samalla myös senaatin jäsenyydestä. Tämän hän ilmoitti kenraalikuvernöörille kirjelmällä elokuun 17. päivältä.

Samana päivänä Tokoi luovutti hallussaan olleet asiakirjat Setälälle, joka vanhimpana jäsenenä automaattisesti astui hänen tilalleen varapuheenjohtajaksi.

Tokoin eroilmoitukseen yhtyivät Voionmaa, joka ilmoitti lähtevänsä lomalle, sekä Ailio. Puoluetoimikunta hyväksyi samana päivänä nämä eroamiset.

Paasivuori ja minä, ainoat jäljellejääneet sosialistit, emme yhtyneet tähän yleiseen eroamiseen. Olimme alun perin ottaneet sen kannan, että odottaisimme Väliaikaisen Hallituksen hyväksymistä eronpyyntöömme, se kun oli meidät virkaan nimittänytkin. Jäimme sen päätöstä odottamaan. Minulle työnnettiin kaiken lisäksi elintarvikeasiain hoito Tokoin jälkeen.

Nämä eroamiset olivat omalaatuisia, ja onneksi myöhemmässä valtiollisessa historiassamme ei ole tapahtunut tämäntapaista muodoista vapaata vastuusta vetäytymistä. Porvarillisissa lehdissä sanottiinkin niiden muistuttavan suutahtaneen palvelijattaren ilman irtisanomista tapahtuvaa poislähtöä, jolloin ovi lyödään kiukkuisesti perässä kiinni.

Tokoi oli erokirjelmässään perustellut eroaan kahdella syyllä: sillä, ettei eduskuntaa kutsuta koolle, sekä ettei hän ollut saanut elintarvikeohjelmalleen kannatusta. Varsinainen syy oli kuitenkin toisaalla.

Samaan aikaan kun tämmöistä tapahtui hallituspiireissä, liikehdistettiin työläismaailmassa voimakkaasti. Helsingissä puhkesi täydellinen kunnallislakko, joka lamautti kaiken toiminnan. Se oli todellisena syynä hallituksen sosialististen senaattorien eroon. Lakkokokous pidettiin elokuun 15. p:nä työväenyhdistyksen pihamaalla. Sille tehtiin aluksi selvää tapahtuneesta voin takavarikoinnista, minkä selostuksen antoi ”järjestysmiesten esimies” Miettinen, jonka mielestä takavarikoinnin toimittaneille henkilöille oli korvattava tästä työstä aiheutuneet vaivat 3 000 markalla. Ne päätettiin korvata. — Edelleen päätettiin lähettää lähetystö sekä senaatin varapuheenjohtajan Tokoin että kenraalikuvernöörin luo esittämään lakkokokouksen vaatimuksia. Nämä koskivat

lähinnä elintarvikekysymystä sekä eduskunnan pikaista kokoonkutsu-
mista.

Palattuaan käynniltään selosti lähetystön johtaja Tuomas Bryggari kenraalikuvernöörin vastausta. Tämä oli antanut hyviä toiveita viljan saannista, koska muka ostetut 60 miljoonaa kiloa viljaa jo olivat matkalla. Sen sijaan hän oli ilmoittanut, ettei heinäkuun 18. päivänä hyväksyttyä valtalakia voida hyväksyä sekä ettei hajotettua eduskuntaa voida kutsua koolle. Tokoilta taas oli saatu hänen edelläselostetut lupauksensa maidon ja voin hintojen alentamisesta sekä lupauksia tarmokkaasta elintarvikepolitiikasta.

Kun kokous katsoi lakolla täten saavutetun kaiken, mitä sillä oli tavoiteltu, päätettiin lakko lopettaa. Samalla kuitenkin lopettajaisiksi päätettiin, että "eduskunnan on uhkauksista huolimatta kokoonnuttava jatkamaan köyhälistölle tärkeitä työtään" sekä "että Suomen työväen on tuettava Eduskuntaa uhkaavan vieraan ja kotimaisen taantumuksen väkivaltaa vastaan". Lopettajaisiksi puheenjohtaja lausui, "että tämä valtava lakko osoittaa, mitä järjestynyt joukkomahti voi aikaansaada kansan hyväksi ja parhaaksi". Lakkokokousten puheenjohtajana toimi Kullervo Manner.

Lakko oli kestänyt kaksi päivää, elokuun 15:n ja 16:n. Se oli täyttänyt tehtävänsä: hallitus oli lopullisesti ammuttu hajalle. Samalla kokous oli tuominnut eduskunnan hajotuksen ja vaatinut sitä jatkamaan toimintaansa. Tämä päätös kokouksen puheenjohtajan, Mannerin, olisi pitänyt teettää eduskunnassa, jolloin se olisi lujittanut vastarintaa.

Uutta hallitusta ei saatu syntymään. Tokoi ei toden teolla ryhtynyt sitä yrittämäänäkään. Tällöin kääntyi kenraalikuvernööri Kullervo Mannerin puoleen. Neuvoteltuaan puoluejohdon kanssa Manner ilmoitti, etteivät sosiaalidemokraatit voi ottaa muodostaakseen hallitusta Venäjän Väliaikaisen Hallituksen kannan johdosta Suomen valtiollisessa kysymyksessä. Niin kauan kun Väliaikainen Hallitus ei tunnusta Suomen eduskunnan päätöstä Suomen korkeimman valtiiovallan käyttämisestä sekä uhkaa estää eduskunnan kokoontumisen, eivät sosialistit ryhdy mihinkään toimiin senaatin muodostamiseksi — ilmoitti Manner. Samalla hän mainitsi, että puolue on päättänyt kutsua kaikki jäsenensä senaatista.

Kun ajatus sosialistisen senaatin muodostamisesta täten oli kaatunut, kääntyi kenraalikuvernööri suomalaisen puolueen valtuutettujen prof. Lauri Ingmanin ja toht. Ernst Nevanlinnan puoleen, kehottaen heitä suurimman porvarillisen puolueen edustajina muodostamaan hallituksen. Nämä ilmoittivat kuitenkin, että he neuvoteltuaan muiden porvarillisten puolueiden valtuutettujen kanssa olivat tulleet siihen käsitykseen, ettei ennen eduskuntavaaleja ole soveliasta muodostaa uutta hallitusta, vaan olisi pyydettävä senaatin nykyisiä jäseniä hoitamaan asioita, kunnes eduskuntavaalien tulos tulee tunnetuksi.

Tälle kannalle myös jäätiin. Senaatin jäsenistä olivat täten jäljellä sen porvarilliset jäsenet sekä Paasivuori ja minä.

Olin siis jäänyt roikkumaan ja odottamaan Väliaikaisen Hallituksen kauan viipynyttä eropäätöstä. Sillä välin koettelin hoidella retuperällä olevia elintarvikeasioita parhaan taitoni mukaisesti, mutta mistäpä elintarvikkeita pystyi ottamaan. Viljan saantia kiirehtiäkseni kävin kenraalikuvernöörin luona. Mainitsin silloin, että Venäjältä ostetusta ja maksetusta 60 miljoonasta kilosta oli siihen mennessä saapunut vasta 4 miljoonaa kiloa ja että tarve oli huutava. Pyysin häntä tekemään voitavansa kiinnittääkseen Väliaikaisen Hallituksen huomiota täyttämättömään sitoumukseen. Ukko Stahovitsh lupasi kyllä tehdä minkä voi ja matkustikin vielä samana iltana Pietariin. Mutta tulematta vilja jäi.

Toinen kiperä kysymys oli maidon ja voin saanti. Tapahtuneiden takavarikoimisten johdosta se oli mennyt aivan sekaisin. Valio oli nimittäin niiden johdosta lähettänyt senaatille kirjelmän, jossa se ilmoitti, ettei se järjestysvallan välinpitämättömän suhtautumisen vuoksi tapahtuneisiin omavaltaisuuksiin katsonut voivansa enää vastata sille lähetetystä voista ja kehotti senaattia kumoamaan voin kuljetuksesta annetut määräykset, "jotta voikauppa voi hankkia itselleen anarkistisia oloja vastaavan toimintamuodon". Kutsuin tämän kirjelmän johdosta luoksena Valion johtajan toht. Pitkäniemen Vaasasta, missä Valion pääkonttori tilapäisesti sijaitsi, ja ehdotin, että Valio uudelleen ryhtyisi jatkamaan aikaisempaa voin keräämistään. Lupasin, että valtio menee vastuuseen Valiolle osoitetuista voilasteista. Toivoin kuitenkin yleisön

rauhottamiseksi Valion suostuvan siihen, että senaatti saisi asettaa jonkun henkilön kontrolloimaan sen toimintaa. Toht. Pitkäniemi oli keskustelussa jyrkän torjuvalla kannalla, mutta lupasi kuitenkin esittää asian hallintoneuvostolleen. Tältä tulikin elokuun viimeisenä päivänä elintarvetoimituskuntaan laaja kirjelmä, jossa tekemääni ehdotukseen asetuttiin torjuvalle kannalle. Kontrollia Valio ei pitänyt lainkaan mahdollisena. Mitä voilasteista lupaamaani vastuuseen tuli, huomautti hallintoneuvosto, että se kyllä turvaisi liikkeen aineellisilta vahingoilta. Mutta kun edellisten voiryöstöjen toimeenpanijat olivat jääneet kokonaan rankaisematta ja niiden yhteydessä oli henkilökohtaisestikin uhattu Valion toimihenkilöitä, ei Valio halunnut saattaa heitä enää moisen vaaran alaiseksi.

Toiveet elintarvikkeiden saannista eivät niin ollen olleet valoisia. Sen sijaan kävi päivittäin lähetystöjä valittamassa hätäänsä. Paljon ei niille voinut lohdutusta antaa.

Puolueen taholta ei myöskään suotu työrauhaa. Puolue oli, kuten edellä on mainittu, päättänyt kutsua edustajansa pois hallituksesta päästäkseen selvään oppositioasemaan, ja tätä päätöstä me, Paasivuori ja minä, olimme jääneet uhmaamaan. Meitä ei kuitenkaan unohdettu. Elokuun 20. päivänä pidetty puoluetoimikunnan ja eduskuntaryhmän väliaikaisen toimikunnan yhteinen kokous oli käsitellyt asiamme ja ”ottaen huomioon viimeksi pidetyn puoluenevoston päätöksen ja erittäinkin elintarveasiassa vaikeaksi kärjistyneen tilanteen, jota on osaltaan pahentanut senaatin viime aikoina elintarpeiden rajahinnoissa tekemät päätökset, sekä sen, että maan kenraalikuvernööri on uhannut käyttää venäläistä sotaväkeä Suomen Eduskuntaa vastaan, päättänyt kutsua puolueen vielä senaatissa olevat jäsenet senaatista pois”. Tästä päätöksestä tuli tieto samana päivänä kirjeessä.

Se oli korkeimpien puolue-elinten käsky ja sitä olisi pitänyt totella. Sen vaikuttimena oli halu saada omat miehet pois hallituksesta vaalien edellä. Neuvottelimme Paasivuoren kanssa asiasta, mutta päädyimme molemmat siihen tulokseen, että odotamme edelleen säännönmukaista erokirjaamme. Mielestämme hallituksesta ei sopinut hypätä pois niin kuin jostakin rainiovaunusta. Ymmärsimme kyllä, että siitä saattoi olla

seurauksia puolueen taholta, pahimmassa tapauksessa puolueesta erotaminen. Se ei kuitenkaan vaikuttanut kantaamme; periaatteistaan on jotakin maksettavakin.

Näihin aikoihin kävi puoluesihteerin Matti Turkia minua virastossa tervehtimässä. Hänen asianaan oli kehottaa minua ikävyyksien välttämiseksi heti luopumaan hallituksesta. Olimme hyviä ystäviä, jommoisina pysyimme hänen kuolemaansa saakka. Keskustelumme pysytteli sen vuoksi asiallisena. Moitin häntä ja puoluetta harkitsemattoman jyrkästä esiintymisestä, josta ei voinut hyvää seurata. ”Teidän päänne ovat liiaksi kuumentuneet”, sanoin. Turkia taas katsoi minun istuvan aivan väärässä kelkassa ja koetti taivuttaa minua noudattamaan kehoitusta. Kun en muuttanut päätöstäni, poistui hän tyytymättömänä, sanoen lähtiessään vielä ovella: ”Minun käy niin perkeleesti sinua sääliksi.”

Pian alkoi näkyä erottamisvaatimuksia. Ensimmäisenä kiirehti siitä tekemään päätöksen oman vaalipiirini, Porin sosiaalidemokraattinen piirikokous: Ellei Tanner luovu senaatista, on hänet erotettava puolueesta. Hieman myöhemmin teki Viipurin kunnallisjärjestö samansuuntaisen päätöksen ja vaati minua eroamaan puolueesta tai, ellen sitä itse ymmärrä tehdä, olisi erottaminen tehtävä. Ja ”Työmieheessä” kirjoitti joku pakinoitsija: ”Jos herroilla Tanner ja Paasivuori ei ole erikoista irtisanomisaikaa, niin mitä heillä on vielä tekemistä senaatissa. Vai ovatko herrat isänmaata pelastamassa? Maan pelastamisella on vanhastaan huono kaiku. Mutta ehkä herrat ovatkin vain pelastamassa porvarillisia niistä moitteista, joihin hallitus on oikeutettua aihetta viime aikoina antanut. Mene ja tiedä. Jotakin selvyyttä tässä kaivattaisiin, sillä herrat senaattorit pyrkivät istumaan yhtä aikaa liian monella tuolilla.”

Sillä tavalla vanhasta puolueveteraanista Paasivuorestakin oli tullut ”isänmaan pelastaja”. Huonompaa mainesanaa ei silloin tiedetty.

Vihdoin tämä kiusallinen välitila meidänkin kohdaltamme päättyi. Väliaikainen Hallitus oli käsitellyt sille jätettyjä eronpyyntöjä ja avoimella kirjeellä myöntänyt eron kaikille eroa pyytäneille sosialistisille senaattoreille. Tämä avoin kirje oli päivätty 6:nä syyskuuta ja se esiteltiin senaatissa 8. päivänä. Matti ja minä olimme silloin juoneet kalkan pohjaan saakka ja päässeet haluamaamme rauhaan.

Tokoin senaatti oli siten lopullisesti hajonnut. Se oli otettu vastaan suurin toivein ja sitä oli tervehditty melkein kuin aamun koittoa. Alussa se oli saanut huomattavaa kannatusta, mutta vähitellen luottamus heikkeni. Työväen taholta vaikeutettiin sen toimintaa monella tavalla ja puolueen johdon taholla sitä ei alun alkaenkaan katseltu suojelein silmin. Porvarilliset piirit eivät myöskään kauan siihen luottaneet. Se hajosi tärkeimmässä valtiollisessa kysymyksessämme esiintyneeseen rikinäisyyteen.

Ennen eroani tarjosi Ehrnrooth, joka oli saanut raha-asiat hoitaakseen, minulle valtiovaraintoimituskunnan finanssikamreerin tointa. Hylkäsin tarjouksen ajatteluaikaa tarvitsematta. En ole tuntenut kutsusta valtion virkoihin.

Vapauteen päästyäni painuin Kauniaisissa olleelle pientilalleni. Vakaasti päättelin, etten enää puutu niin ikävään ja toivottomaan hommaan kuin politiikkaan, jossa ei näyttänyt olevan mitään mahdollisuuksia saada tuloksia aikaan. Kaikki kauniit toiveet olivat rauenneet. Olin saanut epäluottamuslauseen eduskunnalta ja lisäksi joutunut vastakkain puolueeni kanssa. Lisäksi oli painamassa tietoisuus siitä, että Venäjälle myöntämäni 50 miljoonan markan suuruinen ennakkomaksu oli vakavasti uhattu hakea minulta ulos, tietysti tuloksena köyhäntodistus. Painuin rauhalliseen maalaiselämään. Lueskelin maatalouskirjallisuutta, mm. laajan Juhlin—Dannfeltin maatalouden oppikirjan, ja koetin siten perehtyä alaan, jossa ollaan tekemisissä reaalisten tosiasiain kanssa.

Eräänä päivänä minut kutsuttiin puhelimeen, ja kun otin torven käteeni, oli puhelimesta senaattori Ehrnrooth. Hänellä oli iloinen uutinen kerrottavana, kuten hän heti alkuun sanoi: Venäjän valtio oli täsmällisesti lankeamispäivänä maksanut 50 miljoonan markan suuruisen vekselinsä. Se olikin iloinen uutinen. Sinä iltana menin nukkumaan tyytyväisenä.

Eduskuntavaalit muuttavat voimasubteet

Eduskunnan hajotus muutti kokonaan poliittisen tilanteen. Sosialistiset senaattorit olivat jättäneet komentosillan. Uutta hallitusta ei saatu syntymään, kun sekä sosiaalidemokraattinen puolue että porvarilliset ryhmät ennen vaaleja olivat haluttomia antamaan siihen miehiään. "Remmi" oli luovutettu senaattiin jääneille porvarillisille senaattoreille, jotka siis kuuden miehen voimalla — sen jälkeen kun Serlachius, joka jo oli ilmoittanut eroavansa, sitten kuitenkin oli jäänyt paikalleen — koettivat hoidella asioita sen kun jaksoivat ja ennättivät. Työ rajoittui kuitenkin pääasiallisesti juoksevien asiain hoitelemiseen. Suuret asiat kulkivat omalla ja sangen väkivaltaisella painollaan. Tilanteen valvonta ei ollut enää hallituksen käsissä. Molemmiin puolin sisäistä rintamaa hoitelivat peliä erilaiset juntat. Merkille on kuitenkin pantava, että aluksi pahin levottomuus hävisi ja näennäinen rauha palasi, mutta vain pinnalle. Alla kuohui.

Myös kenraalikuvernöörin paikalla tapahtui muutos: viran entinen hoitaja Stahovitsh erosi syyskuussa ja hänen tilalleen astui viimeinen venäläinen kenraalikuvernööri Nikolai Nekrasov. Hänen toimikautensa ei tullut pitkäaikaiseksi.

Vapauduttuani senaatin jäsenyydestä antauduin jälleen vakinaiseen tehtävääni Elannossa ja jäin siten syrjään asiain polttopisteestä. Sain kuitenkin jossakin määrässä seurata sisäpiirienkin toimintaa sosiaalidemokraattisella taholla. Tämä oikeuttanee antamaan jonkinlaisen yhteenvedon niistä sekavista tapahtumista, jotka tämän jälkeen seurasivat. Niiden valossa voi ehkä paremmin ymmärtää myöhempää kehitystä ja sitä veristä yhteenottoa, mikä seuraavan vuoden puolella tapahtui.

Niin monet seikat vaikuttivat kuitenkin lopulliseen ratkaisuun, että vain myöhempi objektiivinen historiankirjoitus voinee antaa niistä tyhjentävän ja tasapuolisen kuvan. Tähän saakka se on tullut hyvin yksipuolisesti kuvatuksi.

Edelläkuvattujen tapahtumien jälkeen kiintyi lähin poliittinen huomio edessäoleviin eduskuntavaaleihin. Valtiopäiväjärjestyksen mukaisesti vaalit olivat hajotusmanifestissa määrätty toimitettavaksi lokakuun 1. ja 2. päivinä. Niihin ryhdyttiin nyt varustautumaan molemmin puolin. Vaalitaistelu ei kuitenkaan tapahtunut entiseen tapaan. Porvarillisten puolueiden taholla pidettiin vaaleja niin tärkeinä, että ne menivät vaaliin yhtyneinä, kääntäen siten yhteisen rintaman sosiaalidemokraattista puoluetta vastaan. Se osoitti, miten kärjistyneet olot olivat, sillä tämmöistä tapahtui meillä ensi kerran. Sosiaalidemokraattinen puolue teki myös parhaansa selviytyäkseen vaaleista. Sen toimintaa haittasi kuitenkin suuri erimielisyys ja haparointi. Puolue ei nimittäin ollut luopunut kannastaan, että eduskunnan hajotus oli ollut laitton toimenpide, ja osa puoluelehdistöä asettui tälle kannalle. Oli selvää, että joukoissa syntyi epävarmuutta, kun niitä kehoitettiin vaaleihin, jotka samaan aikaan selitettiin laittomiksi.

Kantansa mukaisesti puolue koetti viimeiseen asti ylläpitää sitä käsitystä, että ns. "Mannerin eduskunta" oli edelleen olemassa. Siinä tarkoituksessa kutsui puhemies Manner eduskunnan koollekin elokuun 29. päivänä. Kun Heimola oli sotilaiden vartioima, kerääntyivät edustajat Säätytalolle, jonne pääsy oli vapaa. Saapuville tulivat useimmat sosiaalidemokraattisen ryhmän jäsenet ja joitakin porvarillisiakin edustajia, ei kuitenkaan suomalaisesta puolueesta. Istunnossa pantiin vastalause eduskunnan hajotusta vastaan mihin myös jotkut porvarilliset itsenäisyysryhmän jäsenet yhtyivät. Tämä myöhästynyt vastalause jäi tietenkin tehottomaksi. — Vielä toisenkin kerran, syyskuun 28. päivänä, eduskunta yritettiin kutsua koolle, mutta silloin saapui tilaisuuteen vain sosiaalidemokraattisen ryhmän jäseniä. Tällöin rikkoi Manner Heimolan ovella olleen sinetin ja istunto pidettiin eduskunnan istuntosalissa. Vajaalukuisesta osanotostaan huolimatta kokous päätti vahvistaa valtalain, kahdeksan tunnin työaikalain sekä kunnallislait. Tuskin kukaan läsnäolijoista kuitenkaan uskoi vahvistamista päteväksi.

Nämä molemmat yritykset sen korjaamiseksi, mikä hajotusmanifestin saapuessa lyötiin laimin, jäivät vaille tuloksia.

Sen jälkeen ei ollut muuta tehtävissä kuin täydellä höyryllä jatkaa vaalivalmisteluja.

Vaalien tulos oli odottamaton. Ainakin sosiaalidemokraattisella taholla oli kuviteltu kansan enemmistön hyväksyvän puolueen menettelyn ja antavan sille vaaleissa voimakkaan kannatuksen. Osanotto vaaleihin oli tällä kertaa vilkas, lähes 200 000 äänestäjää enemmän kuin vuoden 1916 vaaleissa. Sosiaalidemokraattinen puolue korotti äänimääräänsä n. 70 000 äänellä, mutta porvarillisten puolueiden äänimäärän lisäys oli melkein kaksi kertaa suurempi, n. 130 000. Tuloksena oli, että sosiaalidemokraattisen puolueen edustajamäärä putosi 103:sta 92:een, joten porvarilliset puolueet saivat 108 edustajaa, siis enemmistön. Suomalaisen puolueen edustajamäärä putosi 33:sta 32:een nuorsuomalaisen nousi 23:sta 24:ään. Maalaisliitolle nämä vaalit merkitsivät voimakasta nousua, sillä se sai 26 edustajaa entisten 19:n tilalle, joten sen voima kasvoi 7 edustajalla. Ruotsalaisen puolueen edustajamäärä pysyi entisellään, 21 edustajaa. Lisäksi oli ilmestynyt pikkupuolueita, jotka saivat 5 edustajaa. Maalaisliitto ja pikkupuolueet olivat siten korjanneet voiton ja vasemmisto oli saanut sen mak-saa. Tämä suuri tappio ei luonnollisesti ollut omiaan edistämään rauhoittumista vasemmiston taholla. Kun parlamentillinen tie nyt kävi hankalaksi, ryhdyttiin etsimään muita teitä päämäärään pääsemiseksi.

Määräämisvalta sosiaalidemokraattisessa puolueessa oli muuten kokonaan siirtynyt jyrkkien ainesten käsiin. Tämä tuli näkyville jo ehdokkaiden asettelussakin. Siinä oli koetettu pitää huoli siitä, ettei maltillisempia aineksia olisi asetettu ehdokkaaksi. Mitä minuun henkilökohtaisesti tulee, olin, politiikkaan kyllästyneenä, ehdottomasti kiel-täytynyt ehdokkuudesta. En myöskään katsonut voivani äänestää ketään Uudellamaalla asetettua puolueen ehdokasta, koska ne mielestäni oli-vat väärillä linjoilla. Ainoan kerran koko parlamentillisen elämämme aikana vaimoni ja minä jäimme pois vaalista.

Rintamat olivat tämän jälkeen entistä jyrkemmissä asemissa vastak-kain. Sisäpoliittisten kysymysten ohella niiden välisenä vedenjaka-

jana oli suhtautuminen Venäjällä käynnissä olleeseen vallankumous-
vyöryyn. Niin kauan kuin Väliaikainen Hallitus siellä piteli käsissään
valtaa, oli porvarillisten puolueiden käsityksen mukaan tärkeätä säi-
lyttää suhteet siihen hyvinä, odoteltaessa mihin suuntaan tapahtumat
tulisivat kulkemaan. Kun ne kulkivat yhä enemmän vasemmalle ja
kehittyivät lopulta sosialistiseksi vallankumoukseksi, oltiin sillä taholla
valmiita irtautumaan Venäjästä ja ottamaan maan asiain hoito koko-
naan omiin käsiin. Sosiaalidemokraattisella taholla sitä vastoin oli tou-
kokuusta alkaen oltu haluttomia tunnustamaan porvarillista Väliaikaista
Hallitusta, minkä vuoksi siitä pyrittiin eroon. Kun "vallankumous
jatkuu" — Tokoin sanoja lainatakseni — lähestyttiin bolshevistisia val-
lankumousmiehiä ja neuvoteltiin heidän kanssaan Suomen itsenäisyyden
toteuttamisesta. Joskin siis molemmiin puolin pidettiin itsenäisyyden
saavuttamista tärkeänä, oli peruskatsomus kummallakin taholla eri-
lainen ja kumpikin rakensi toimintansa erilaisten edellytysten varaan.
Siitä johtuivat ne suuret ristiriidat, jotka löivät leimansa vaalien jäl-
keisen eduskunnan työhön.

Yksimielisyyden saavuttamista vaikeutti lisäksi se, että kumpikin
puoli tavallaan oli lukinnut itsensä kiinni tiettyihin ennakkokäsityk-
siin. Niinpä sosiaalidemokraattinen puolue piti kiinni siitä, että valta-
laki oli lopullisesti hyväksytty. Sen nojalla oli siis toistaiseksi toimit-
tava ja eduskunnan käytettävä korkeinta valtaa. Edelleen se piti sel-
vänä, että eräät lait, kuten kunnallislait ja kahdeksan tunnin työaikalaki
oli katsottava lopullisesti hyväksytyksi. Porvarilliset puolueet sitä vastoin
olivat sitä mieltä, että kun valtalakia ei ollut säännöllisessä järjestyksessä
vahvistettu, ei sillä ollut lain voimaa eikä eduskunta siten sen perus-
teella voinut hoitaa asioita. Hyväksytyjä kunnallislakeja ja kahdeksan
tunnin työaikalakia ei myöskään ilman vahvistusta ollut otettava käy-
täntöön.

Näin epäselvissä merkeissä ryhtyi uusi eduskunta suorittamaan työ-
tään.

Uusi eduskunta ei löydä sovintoa

Taistelua valtionhoitajakunnan asettamisesta ja "Me vaadimme" ohjelmasta.

Uusi eduskunta kokoontui perjantaina marraskuun 2. päivänä. Kolmen kuukauden väliajan jälkeen alkoi Heimolassa jälleen vilkas toiminta. Yleisömenestys oli kaiken aikaa suuri. Lehterit olivat tavallisesti täynnä ja "parhaina iltoina" saivat suuret joukot jäädä ulkopuolelle odottamaan mahdollista vuoroaan. Tavallisesti yleisö otti myös innokkaasti osaa asiain käsittelyyn. Erityisen "reippaiden" puheiden jälkeen lehterillä olijat taputtivat usein käsiään ja huutelivat hyvä-huutoja, tai jos puheet niiden mielestä menivät väärään suuntaan, osoittivat paheksumistaan.

Vanhasta tottumuksesta seurasin hartaasti eduskunnan istuntoja. Entisenä edustajana pääsy taloon oli vanhan tuttavuuden perusteella alati vapaa. Vieläpä pidettiin sopivana, että sain olla istuntosalissakin, sen peräpenkkien istujana. Sieltä saattoi aina paremmin seurata asiain menoa, keskustella edustajain kanssa sekä kuulla heiltä uutisia ja sisäpiirien ajatuksia.

Alku kävi heti epäsovun merkeissä. Vasemmisto ei ottanut lainkaan osaa puhemiehistön vaaleihin. Se valittiin siten yksinomaan porvarillisten puolueiden jäsenistä: puhemieheksi pankinjohtaja Johannes Lundson ja varapuhemiehiksi Lauri Ingman ja Santeri Alkio. Pidättymällä vaalista vasemmisto halusi ilmaista pitävänsä eduskuntaa laittomana. Tämä kanta esitettiin usein puheissakin. Vasemmisto karttoi nimittämästä eduskuntaa oikealla nimellään. Tavallisesti sitä sanottiin "kokoukseksi" tai "seuraksi", ja melkein kilpailtiin siitä, kuka keksisi halventavimman nimityksen. Manner julisti jo 8. päivänä marraskuuta —

eduskunnan toisessa istunnossa — pitämässään puheessa: ”Tämä eduskunta ei minun mielestäni ole laillinen Suomen eduskunta. — — Minun mielestäni ei myöskään ole asiallista syytä tätä eduskuntaa, jossa nyt ollaan, kannattaa ja tukea.”

Puhemiesten valankaavasta syntyi myös heti ensimmäisessä istunnossa keskustelua. Kaikki puhemiehet olivat kyllä jättäneet valastaan pois keisarin ja suuriruhtinaan ja vannoneet puolustavansa eduskunnan ja Suomen kansan oikeutta. Varapuhemies Ingman lisäsi puolestaan sanat ”laillisen hallitsevan valtiovallan” puolustamisesta. Tästä nousi keskustelua. Väitettiin Ingmanin lisäyksellään poikenneen valtiopäiväjärjestyksen valankaavasta ja vaadittiin häntä tekemään uusi vala. Siitä ei tietysti tullut mitään, mutta se osoitti, millaisiin pikkumaisuuksiin voitiin mennä.

Puhemiehen vaali ei osoittautunut onnelliseksi. Herra Lundson oli eräs niitä harvoja puhemiehiä, jotka ovat tehtävässään epäonnistuneet. Yleensä puhemieheksi valitut ovat menestyneet toimessaan kiitettävän hyvin. Svinhufvud aikanaan oli järeä ja täsmällinen puhemies ja suureksi osaksi hänen ansiotaan on, että eduskunnan perinteet muodostuivat oikeiksi ja täsmällisiksi. Muut puhemiehet: Tokoi, Manner, Kallio, Virkkunen, Relander, Wuolijoki ja Hakkila ovat kaikki pian perehtyneet tehtäväänsä ja teknillisesti hoitaneet sen kunnialla. Mutta pankinjohtaja Lundson oli puhemiehenä sekava. Hänen äänestys ehdotuksensa olivat usein epäonnistuneita. Edustajat saivat usein aiheen tehdä niihin muutosehdotuksia, jotka puhemies sitten kyllä mielellään omaksui. Oltuaan monet vuodet Viipurin kaupunginvaltuuston puheenjohtajana hän oli tottunut valtuuston työtappoihin. Siitä johtui mm., että hän usein hairautui lopettamaan istunnon julistamalla: ”Kokous on päättynyt”, mihin yhtyen vasemmalta iloisesti huudettiin jatkoksi: ”Kokous tämä vain onkin.” Hän ei myöskään pystynyt pitämään yllä järjestystä, auktoriteettia kun puuttui. Siitä johtui, että istunnot usein muodostuivat meluisiksi ja että lehteriyleisönkin sallittiin osallistua asiain menoon. Tietysti oli aikakin tavallista levottomampaa, mutta silti täytyy laskea puhemiehen avuttomuuden viaksi suuri osa siitä rauhattomuudesta, mikä eduskunnassa koko istuntokauden vallitsi. Jos puhemies on avuton, tuntee eduskunta sen pian, ja yleinen levottomuus ja hermostuneisuus leviää.

Heti istuntokauden alussa tapahtui suuri näyttämönmuutos, jota tosin oli osattu jonkin verran odottaa. Ennen kuin eduskunta kokoontui toiseen istuntoonsa marraskuun 8. päivänä, oli Venäjällä tapahtunut bolshevistinen vallankumous. Kerenskin hallitus oli kukistunut ja Lenin tovereineen oli ottanut vallan käsiinsä. Tämä jymytapaus oli sattunut marraskuun 7. päivänä (eli vanhan luvun mukaan 25. päivänä loka-kuuta) ja sillä oli tietenkin aivan ratkaiseva vaikutus Suomenkin tapahtumiin. Sosiaalidemokraattisen puolueen jäseniä alkoi entistä ahkerammin vieraila Pietarissa neuvottelemassa uusien vallanpitäjien kanssa. Sieltä käsin saatiin myös kehotuksia Suomessakin "panna toimeksi". Juttelin kerran eduskunnan istunnon aikana istuntosalissa Sirolan kanssa, joka kertoili juuri palanneensa Pietarista. Hän selosti siellä käymäänsä keskusteluja, tosin varovasti, mutta kuitenkin niin, että siitä sai vihiä, mitä keskustelut olivat koskeneet. Hän mainitsi Leninin mm. sanoneen, kun oli puhe Suomessa toimeenpantavasta vallankumouksesta: "Jos te tarvitsette Venäjän laivastoa, niin se on vapaasti käytettävissänne." Lapsellisen iloisena tästä lausunnosta Sirola katsoi sen osoittavan, miten hyvissä väleissä meikäläiset olivat Venäjän uusiin herroihin ja miten valoisia mahdollisuuksia vallankumouksen tekoon täälläkin oli.

Näihin aikoihin Lenin kirjoitti Suomen työväenliikkeen johtajille myös tunnetun kirjeensä, jossa hän ponnekkaasti kehotti näitä kiireellisesti johtamaan työväenluokkaa vallankumoukseen. "Nouskaa, nouskaa viivyttelämättä ja ottakaa valta järjestyneen työväen käsiin", hän kirjoitti. Smirnov, tunnettu bolshevikki ja Helsingin yliopiston entinen lehtori, kertoo tämän kirjeen tulleen lähetetyksi jo ennen Venäjän vallankumousta, mutta todellisuudessa se lienee päivätty marraskuun 24:ntenä.

Kun eduskunta kokoontui bolshevikkivallankumouksen jälkeisenä, marraskuun 8. päivänä, saattoi odottaa jotakin erikoista tapahtuvaksi. Eikä siinä petyttykään. Aluksi suoritettiin pieni etuvartijakahakka edustajain valtakirjain tarkastuksen johdosta. Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän ilmoitettiin katsovan, ettei Venäjän Väliaikaisella Hallituksella ollut oikeutta määrätä valtakirjain tarkastajaa. Ryhmä oli kuitenkin, Valpasta lukuunottamatta, jättänyt valtakirjansa tarkastet-

viksi, jotta ei olisi esteitä ensimmäisiin istuntoihin osallistumiseen. Mutta sen jälkeen seurasivat varsinaisiin rintamiin asennoitumiset. Niiden molemmilta puolilta esitettiin ehdotuksia, jotka osoittivat, mitä tilanteesta ajateltiin. Tällöin valituissa asemissaan rintamat sitten säilyivätkin kuukauden päivät.

Puhemies ilmoitti puhemiehistön, joka siis oli yksinomaan porvarillisten puolueiden miehittämä, ehdottavan päätettäväksi:

”että Keisarin ja Suuriruhtinaan käyttämä valta on toistaiseksi uskottava tarkoitusta varten asetetulle valtionhoitajakunnalle; sekä

että valtionhoitajakuntaan kuuluu kolme jäsentä, jotka eduskunta valitsee sillä tavoin kuin on säädetty puhemiesten vaalista, ellei Eduskunta voi yhtyä sen jäsenistä”.

Tällä ehdotuksella pyrittiin Venäjän marraskuun vallankumouksen tapahduttua väliaikaisesti ratkaisemaan avoinna ollut kysymys valtion johdosta. Hyväksymällä valtalain eduskunta oli puolestaan ratkaissut kysymyksen korkeimman vallan käytöstä. Ratkaisu oli kuitenkin riidanalainen ja sitä paitsi eduskunta ei voinut hoitaa juoksevia asioita. Hallitus taas oli vajanainen eikä ollut saanut valtuuksiaan eduskunnalta. Porvarillisella taholla oli sen vuoksi päädytty tähän väliaikaiseen ratkaisuun, kunnes saataisiin aikaan pysyvämpi järjestely.

Oli selvää, että ehdotuksesta tulisi syntymään erimielisyyttä, ja sitä syntyikin enemmän kuin riittävästi. Monta viikkoa kysymys oli avoinna ja jatkuvan riidan aiheena.

Toiseltakin puolen oli varustauduttu istuntoon omalla pommilla. Se tapahtui lukemalla kuuluisa ”Ma vaadimme” julistus, josta myöhemmin tuli monelle edustajalle kohtalokas paperi. Puuttumatta aluksi lainkaan ehdotukseen valtionhoitajakunnan asettamisesta vasemmiston taholta luettiin nyt tämä julistus eduskunnassa. Sen sisällys oli lyhyesti kerrottuna seuraava:

Aluksi siinä arvosteltiin porvarillisten puolueiden politiikkaa, jonka väitettiin olleen ”syyntakeettoman politiikkaa”. Se ei ollut koko kumousaikana tehnyt työväelle ainoatakaan rehellistä myönnytystä. Eduskunnan hajotuksella oli astuttu laittomuuden tielle ja määrätty toimitettavaksi laittomat vaalit. Sosiaalidemokraatit olivat siitä huolimatta katsooneet parhaiten täyttävänsä velvollisuutensa valitsijoitaan kohtaan ottamalla toistaiseksi osaa uuden eduskunnan toimintaan, jotta

porvaristo ei voisi sitä mielin määrin väärinkäyttää. Sen jälkeen esitettiin ohjelma, jonka kiireellistä toteuttamista vaadittiin: elintarvikekurjuutta oli vastustettava, työttömyys torjuttava, kunnallinen sortovalta poistettava (tarkoitti kunnallislakien vahvistamista), virkavaltaisuus kukistettava (senaatin erottava), kahdeksan tunnin työaikalaki saatettava voimaan, vanhuus-, työkyvyttömyys- ja sairausvakuutuksen valmisteluihin ryhdyttävä, yleinen verotusuudistus toimeenpantava, valtalaki julkaistava noudatettavaksi, Suomen ja Venäjän väliset suhteet järjestettävä sopimuksella sillä tavoin kuin sosiaalidemokraattiselta taholta aikaisemmin oli esitetty. Luonnos tämmöiseksi sopimukseksi esitettiin samalla.

Julistus päättyi vaatimukseen, että niin pian kuin siinä esitetyt vaatimukset oli toteutettu, Suomen kansalle oli annettava tilaisuus valita kansalliskokous säätämään uusia perustuslakeja ja muita perustavia uudistuksia. Kansalliskokouksella oli oleva korkein ja rajoittamaton valta kaikissa maan asioissa. Asiat oli siinä ratkaistava yksinkertaisella äänten enemmistöllä. Äänioikeus kansalliskokouksen vaalissa oli oleva 20 vuotta täyttäneillä.

Kummankin puolen kortit olivat täten pöydällä. Peli oli avattu ja saattoi alkaa. Tässä istunnossa ei kuitenkaan heti tuoreeltaan puututtu kumpaankaan ehdotukseen. Muutaman lyhyen puheenvuoron jälkeen asiat pantiin pöydälle seuraavaan istuntoon, joka oli pidettävä jo tunnin kuluttua.

Kun uudelleen kokoonnuttiin, aukeni tynnyrin tappi jo melko tavalla. Sosiaalidemokraattien taholta arvosteltiin ehdotusta valtionhoitajakunnan asettamisesta ja sitä pidettiin keisarille kuuluneen vallan siirtämisenä kolmimiehiseen toimikunnalle. Sekä Sirola että Manner puhuivat suoraa vallankumouksellista kieltä. Porvarillisella taholla puhujat taasen olivat ymmällä, mihin vasemmiston "Me vaadimme" julistuksella oikein pyrittiin. Huomattavan puheenvuoron käytti Alkio, joka ilmoitti puhemiehissä kyllä kannattaneensa ehdotusta valtionhoitajakunnan asettamisesta, mutta nyt vasemmiston taholta tehtyjen muistutusten johdosta hän oli havainnut, ettei sillä ollut mahdollisuuksia tulla hyväksytyksi. Hän antoi täyden tunnustuksen "Me vaadimme" julistuksessa esitetyille vaatimuksille ja katsoi, että vasemmistolla oli täysi oikeus esittää niitä. Hän varoitti liiaksi luottamasta ulkopuolisiin voi-

miin ja kehotti kaikessa esiintymään suomalaisina. Omasta puolestaan hän teki uuden ehdotuksen, jonka mukaan eduskunnan oli todettava, että keisarin ja suuriruhtinaan valta oli siirtynyt eduskunnalle. Samalla hän lisäksi ehdotti, että eduskunta päättäisi julistaa valtalin ”tänään voimaanastuvaksi”.

Vaikka istuntoa jatkettiin kello 1:een yöllä, ratkaisuun ei päästy. Äänestys jätettiin sen vuoksi seuraavaan istuntoon, joka pidettiin 9. päivänä. Siinä oli tehtävä ratkaisu kolmen eri ehdotuksen välillä: puhemiehistön ehdotuksesta valtionhoitajakunnan asettamisesta, sosiaalidemokraattisen ryhmän ehdotuksesta ”Me vaadimme” julistuksen hyväksymisestä sekä ed. Alkion ehdotuksesta, joka myöhemmin täsmällistetyinä sai seuraavan muodon:

”Sitten kun keisarin ja suuriruhtinaan valta on luhistunut, katsoo eduskunta, että suuriruhtinaan valta on siirtynyt Suomen eduskunnalle. Eduskunta päättää julkaista lain heinäkuun 18. päivältä 1917 korkeimman vallan käyttämisestä Suomessa tänään voimaan astuvaksi ja noudatettavaksi.”

Puhemiehen asetettua äänestys ehdotuksensa siten, että ensin joutuivat vastakkain sosiaalidemokraattien ja Alkion ehdotukset, harjoitti oikeisto taktiikkaa äänestämällä ensin Alkion ehdotuksen nurin ja kannattaen siis siinä sosiaalidemokraattien ”Me vaadimme” ehdotusta, joka siten voitti 135 äänellä 58 vastaan. Tämä oli tietenkin epärehellistä menettelyä, josta oikeisto myöhemmin sai moneen kertaan kuulla kunniansa, kun ”Me vaadimme” julistus selitettiin maanpetokselliseksi ja sosiaalidemokraattisille edustajille sen nojalla tuomittiin pitkäaikaisia rangaistuksia. Äänestyksen tuloksen johdosta esitettiin maalaisliittolaisten taholta useita vastalauseita, ja Valpas sai aiheen irvistellä heille liittolaistensa epärehellisyyttä. Ratkaisevassa äänestyksessä, jossa vastakkain olivat voittanut ehdotus ja valtionhoitajakunnan asettaminen, oli tulos selvä. Jälkimmäinen hyväksyttiin 106 äänellä 90 ääntä vastaan.

Kun istuntoa sitten muutamia tunteja myöhemmin jatkettiin, ehdotti ed. Ingman, että päätettyyn valtionhoitajakuntaan valittaisiin jäseniksi prokuraattori Pehr Evind Svinhufvud, pankinjohtaja Juho Kusti Paasikivi ja valtioneuvos Alexis Gripenberg. Sosiaalidemokraattien kanssa oli ollut neuvottelu ehdokkaan asettamisesta, mutta nämä olivat siitä kieltäytyneet. Lyhyen keskustelun jälkeen, jossa huomau-

tettiin, etteivät kaikki ehdokkaat olleet edes tunnettuja, siirrettiin vaali seuraavaan istuntoon. Lykkäys tapahtui äänestyksen jälkeen, jossa äänet menivät tasan, mutta arpa ratkaisi asian lykkäyksen hyväksi. Tämä täpärästi aikaansaatu lykkäys merkitsi samalla kuoliniskua valtionhoitajakunta-ajatukselle, jota vasemmiston taholla oli nimitetty ”kolmen kuninkaan komediaksi”. Vaikka siitä vielä monessa istunnossa keskusteltiin vuorokausikaupalla, ei vaalia jouduttu koskaan toimittamaan. Koko päätös peruutettiin joulukuun 5. päivänä, jolloin tilanne jälleen oli toinen.

Valtionhoitajakunnan vaalia odoteltaessa oli eduskunnan juhlalliset avajaiset kerta toisensa jälkeen siirretty. Suunnitelmaan kuului nimitäin, että valtionhoitajakunta määräisi avajaisien ajan, mikä valtiopäiväjärjestyksen mukaan kuului keisarin ja suuriruhtinaan oikeuksiin. Kun vaali näytti lykkääntyvän, ei avajaisia voitu enää siirtää, vaan eduskunta päätti niiden toimittamisesta. Vaikka vasemmisto aikaisemmin ryhmäkokouksessaan oli päättänyt vastustaa juhlallisten avajaisien toimittamista, ei päätös tällä kertaa herättänyt erimielisyyttä, kun asia jäi eduskunnan ratkaistavaksi, minkä katsottiin tapahtuvan valtalain mukaisesti. Avajaiset suoritettiin sitten marraskuun 13. päivänä tavanmukaisin menoin.

Kirkonmenojen päätyttyä unohdettiin sovinnollinen mieliala kuitenkin heti ja sukellettiin kiistakysymyksiin. Suurimman riidan aiheeksi muodostui ”Me vaadimme” julistus ja siinä esitetyt vaatimukset. Nämä olivat olleet laajempien elinten käsiteltävinä, ennen kuin joutuivat eduskuntaan, ja niihin oli kiteytetty vasemmiston sen hetken ohjelma. Oli sen vuoksi selvää, ettei vasemmisto voinut tyytyä siinä kärsimäänsä äänestystappioon. Asiaan olikin palattu jo niin pian kuin marraskuun 12. päivänä. Silloin sosiaalidemokraattisen puolueen taholta jätettiin puhemiehelle uusia kirjelmää, joiden tarkoituksena oli saada asia uudelleen liikkeelle. Tällä kertaa noudatettiin lakikirjan kaunista ohjetta, ettei ”erilaisia asioita ole pantava samaan kirjoitukseen”. Vaatimukset oli sisällytetty kuuteen eri kirjelmään, joissa pääasiallisesti uudistettiin entiset vaatimukset, nimittäin valtalain vahvistaminen, kunnallislakien ja kahdeksan tunnin työaikalain voimaan saattaminen ja parin venäläisten oikeuksia koskevan asian järjestykseen saattaminen. Kirjelmät

oli yritetty saada eduskuntakäsittelyyn jo samana päivänä, mutta puhemies selitti, että istunnon päiväjärjestys oli jo valmiina, eikä suostunut sitä muuttamaan. Siitä huolimatta asiasta viritettiin keskustelu, jossa puhemiestä ankarasti moitittiin ja vaadittiin uuden istunnon pitämistä vielä samana päivänä. Asia siirtyi kuitenkin seuraavaan päivään.

On syytä silmätä, mitä sillä välin tapahtui eduskuntasalin ulkopuolella.

Suomen Ammattijärjestö oli marraskuun 12. päivänä kokoontunut pitämään edustajakokousta ja siinä puuttunut myös hetken poliittisiin kysymyksiin. Kokouksen puolesta annettiin seuraavana päivänä tilanteen johdosta julistus. Tässä viitattiin työtätekevien luokkien vaikeuksiin ja yhdyttiin niihin vaatimuksiin, jotka Ammattijärjestön valtuusto jo 20. päivänä lokakuuta oli jättänyt senaatille. Kun tästä ei ollut ollut apua, oli luotettu eduskuntaan, mutta sekin oli käyttänyt kaksi viikkoa pääsemättä mihinkään ratkaisuihin. Odottamiseen kyllästyneenä edustajakokous vaati nyt, että eduskunnan on "osoitettava, haluaako ja kykeneekö se työväestöä tämän hädässä auttamaan". Yhtyen sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän ja puoluenevoston "Me vaadimme" julistukseen kokous vaati, että eduskunnan oli 13. päivän istunnossaan "käskettävä senaatin heti julkaisemaan" valtalain, kunnallislait, kahdeksan tunnin työaikalain sekä muut valtalain nojalla hyväksytyt lait. Julistukseen liittyi uhkaus, että ellei näin tapahdu, alkaa yleinen suurlakko, jonka puhkeamisesta vastuu jäisi yksinomaan porvarien kannettavaksi. Suurlakkoa johtamaan oli jo valittu vallankumouksellinen keskusneuvosto.

Ennen mainittuna päivänä pidettyä eduskunnan istuntoa oli sosiaalidemokraattisella eduskuntaryhmällä oma istuntonsa, jossa pohdittiin toimintaohjelmaa. Ammattijärjestön julistus oli silloin jo tiedossa. Kokoukselle ilmoitettiin, että porvarilliset itsenäisyysmiehet olivat ehdottaneet yhteistä neuvottelua umpikujan ajautuneen tilanteen selvittämiseksi. Kokouksessa vallitsi kuitenkin ärtynyt mieliala, ja yleensä oltiin kaikkea sovittelua vastaan. Huomautettiin siitäkin, ettei aseman avain enää ollut ryhmän käsissä, sen jälkeen kun ammatilliset järjestöt olivat ottaneet siinä puheenvuoron. Itsenäisyysmiehille päätettiin sen vuoksi vastata, ettei mistään neuvottelusta voinut olla puhetta,

ennen kuin ryhmän taholta esitetyt vaatimukset oli hyväksytty. Eduskunnan istunnossa päätettiin saattaa tiedoksi Ammattijärjestön julistus sekä loppuun saakka esiintyä omien vaatimusten takana.

Kun eduskunnan istunto sitten alkoi, ilmoitti puhemies parin ilmoitusasian jälkeen, että hänelle edellisenä päivänä oli jätetty kirjelmä, joka tarkoitti valtalain kiireellistä julkaisemista. Tämän johdosta puhemies lausui: "Kun kirjelmässä tehty ehdotus tarkoittaa sellaista toimenpidettä, johon asian nykyisessä tilassa ollen ei ole laillisia edellytyksiä, en katso voivani esittää kysymyksessäolevaa kirjelmää eduskunnalle." Samanlaisen ilmoituksen puhemies teki kaikkien muiden viiden kirjelmän suhteen.

Puhemiehen kielteisen kannan johdosta syntyi lyhyt, mutta sitä kipakampi keskustelu. Sen alussa luettiin eduskunnalle Ammattijärjestön julistus. Sen esittäjä, ed. Vuoristo, lopetti lausuntonsa seuraavin enteellisin sanoin: "Meidän vallassamme tämän jälkeen, kun suuret kansanjoukot, sellaiset kuin tässä olen maininnut, ovat lakinsa meille lukeneet, ei ole enää asiain johtaminen eikä niistä määrääminen... Historia ja eduskunnan pöytäkirjat tulevat kai todistamaan, että tältä puolelta on yritetty rauhallista ratkaisua. Te olette sen päivästä päivään hyljänneet — hyljänettekö vielä viimeisellä hetkellä tällaiset näin pienet vaatimukset, joita te myös olette joka päivä sanoneet kannattavanne, mutta ette sittenkään niitä toteuta. Syöksettekö tällaisten pienten vaatimusten tähden kansamme kenties onnettomuuteen?"

Valpas kehotti puhemiestä eroamaan virastaan, ellei tämä katso voivansa sallia eduskunnan itsensä päättää, mitä se aloitteiden johdosta haluaa.

Porvarilliset puhujat olivat yleensä puhemiehen esiintymisen takana. Takerruttiin muodollisuuksiin, ja siinä tietenkin oltiin oikeassa, sillä ehdotus oli muodoton. Pääsyynä vastustukseen oli kai kuitenkin suomalaisen yleinen tapa panna jyrkästi vastaan, jos häntä yritetään pakkokeinoin ajaa johonkin päätökseen.

Poikkeuksen teki kuitenkin maalaisliitto. Sen asema syksyn valtiopäivillä oli kaikkea muuta kuin kadehdittava. Se koetti kulkea keskitietä ja esiintyä välittävänä aineksena oikeiston ja vasemmiston välisissä ristiriidoissa. Kummaltakin taholta koetettiin sitä saada määräämään

kantansa toivojan esittämään suuntaan. Valinta oli ilmeisesti vaikea. Tässä istunnossa Santeri Alkio teki jälleen yrityksen tasoittaa vastakohtia. Hän ilmoitti maalaisliiton olevan valmiin vahvistamaan valtalain. Maalaisliitolla ei myöskään ollut mitään sitä vastaan, että kunnallislait ja kahdeksan tunnin työaikalaki vahvistettaisiin. Mutta kun vasemmiston toiminta lähtee siltä pohjalta, että nykyinen eduskunta on laiton ja että hajotettu eduskunta on ainoa laillinen, maalaisliitto ei voi tällä pohjalla olla mukana päätöstä tekemässä. — Tähän ojenettuun käteen ei kuitenkaan tartuttu.

Kun puhemies ei suostunut esittelemään vasemmiston taholta esitettyjä kirjelmiä, eivät niissä hahmotellut asiat lähteneet kulkemaan eteenpäin. Ja kuitenkin oli ilmoitettu suurlakon olevan uhkaamassa. Tämä osoittaa, miten kireälle asiat oli johdettu. Kaiken aikaa oli Suomen korkein valtiovalta järjestämättä ja maa melkein ilman todellista hallitusta, sillä sitä tynkäsenaatia, joka oli jäänyt jäljelle, ei voinut pitää tyydyttävänä ratkaisuna.

Sen vuoksi ei ollutkaan ihme, että levottomuus valtasi mielet. Maalaisliitto, joka puheenjohtajansa Alkion johdolla edelleen tavoitteli sovintoa ja oli sitä mieltä, ettei asema ollut pelastettavissa ilman sosiaalidemokraattisen puolueen myötävaikutusta, lähetti tämän eduskuntaryhmälle kirjelmän, jossa pyydettiin tätä vastaamaan seuraaviin asemaa selventäviin kysymyksiin:

”1. Koska maalaisliiton eduskuntaryhmä on ehdottomasti sillä kannalla, että valtalain julkaiseminen nyt merkitsee sitä, että se astuu voimaan ja vaikutukseen vasta julkaisupäivästä, kysytään, suostuuko sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä yhtymään tähän selitykseen, jos valtalaki tulee voimaansaatuksi?

2. Maalaisliiton eduskuntaryhmä on edelleen kokonaisuudessaan sitä mieltä, että valtalaki olisi voimaansaattettava. Mutta koska oikeiston taholta on ilmoitettu, ettei sieltä haluta sen jälkeen olla mukana hallituksen muodostamisessa, kysytään: suostuuko sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä heti olemaan mukana maalaisliittolaisten ja mahdollisesti radikaalisten itsenäisyysmiesten kanssa muodostamassa hallitusta valtalain periaatteiden mukaan?

Jos sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän vastaus on kielteinen tahi jos sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän vastaus tähän kir-

jelmään ei saavu tänään (14. 11.) kello 4:ään mennessä päivällä, katsonne, että sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä on täten asiallisesti luopunut valtalain voimaansaattamisesta.”

Kun tämä kirjelmä oli käsiteltävänä sosiaalidemokraattisessa eduskuntaryhmässä marraskuun 14. päivänä, otettiin se varsin vakavasti huomioon. Ryhmän monet jäsenet ilmaisivat ilonsa siitä, että oli tehty tällainen tiedustelu, joka näytti avaavan ulospääsyn umpikujasta. Vain ani harvat olivat leppymättömästi torjuvalla kannalla. Päätökseksi tuli kuitenkin, ettei ryhmä yksinään voinut ratkaista asiaa, vaan ratkaisulta oli nyttemmin siirtynyt muodostetun 35-henkisen vallankumousneuvoston käsiin. Vastaukseksi maalaisliitolle päätettiin sen vuoksi ilmoittaa, ettei vastausta voitu antaa pyydettyyn aikaan, kello 4:ään mennessä, vaan palattaisiin asiaan myöhemmin. Maalaisliiton taholta ilmoitettiin vastausta voitavan odottaa seuraavaan aamuun. Täten oli tehty ainakin yritys rauhallisesti selvittää vyyhti.

Myöhemmin saman päivän illalla pidettyyn ryhmäkokoukseen oli saatu vallankumousneuvoston vastaus. Se sisälsi seuraavaa:

”Sosiaalidemokraattisen ryhmän olisi syytä ilmoittaa, että kun ryhmän aloitteet ja vaatimukset eduskunnassa eivät ole johtaneet mihinkään tulokseen, on Suomen järjestynyt työväki nyt itse ottanut ajaakseen nämä vaatimukset.”

Sen jälkeen esitettiin nämä vaatimukset, jotka olivat samat kuin myöhemmässä suurlakkojulistuksessa. Muista asioista ilmoitettiin olta- van valmiita kuulemaan porvariryhmien ehdotuksia.

Lopuksi huomautettiin ryhmälle, ”ettei sillä asiain kehityttyä nykyiselle asteelle, ole oikeutta päättää asioista, jotka koskevat neuvostoa, sekä kehoittaa ryhmää ilmoittamaan neuvoston mielipiteenä maalaisliitolle, että se kääntyköön työväen vallankumouksellisen keskusneuvoston puoleen, jos tahtoo neuvotella näistä asioista”.

Keskustelu ryhmässä oli vakavaluontoinen. Kaikesta havaitsi ryhmän ymmärtävän ratkaisevan hetken olevan käsillä. Ryhmän monet jäsenet paheksuivat sitä, että vallankumouksellinen keskusneuvosto oli ottanut itselleen vallan määrätä ryhmän toiminnasta, josta ryhmä kuitenkin oli vastuussa valitsijoilleen. Neuvoston todettiin lähteneen vallankumouksen tielle, joka näytti useampia epäilyttävän, koska se ei voisi antaa mitään tuloksia. Ymmärrettiin myös hyvin, ettei hallituskysymystä

voitu ratkaista ilman maalaisliiton apua ja että siitä riippui, tulisiko valtaan oikeisto- vai vasemmistosuuntaus. Toiset sitä vastoin korostivat, että tällaisessa tilanteessa ei saisi olla monia päättäviä elimiä, minkä vuoksi oli tyydyttävä neuvoston tekemään päätökseen, jota vastaan neuvoston jäsen Evert Huttunen kuitenkin ilmoitti panneensa vastalauseen.

Valppaan ja Gyllingin ehdotuksesta päätettiin lopulta äänestyksen jälkeen antaa vastaus maalaisliitolle ja valita henkilöt neuvottelemaan sen kanssa. Neuvottelijoiksi tulivat J. Mäki, E. Gylling ja J. Vuoristo.

Ryhmän päätöksen mukaisesti sai maalaisliiton eduskuntaryhmä 15. päivän aamulla vastaanottaa seuraavan vastauksen:

”1. Jos maalaisliittolaisen eduskuntaryhmän puolesta tehdään eduskunnassa ehdotuksia, jotka tarkoittavat hallitsijalle ennen kuuluneen vallan siirtämistä eduskunnalle, tulemme äänestämään sellaisten ehdotusten puolesta;

2. Hallituksen muodostamiskysymyksestä emme katso voivamme vielä tällä kertaa päättää.”

Ryhmän kokoukselle esitettiin tiedoksi painettu vallankumouksellisen keskusneuvoston suurlakkojulistus, jossa tiedotettiin samat vaatimukset kuin ryhmälle saapuneessa kirjeessäkin. Samalla tässä marraskuun 14:ntenä päivätyssä julistuksessa ilmoitettiin lakon monilla paikakunnilla alkaneen jo edellisenä yönä.

Eduskunta julistautuu korkeimman valtiovallan haltijaksi. Kunnallislait ja kahdeksan tunnin työaikalaki vahvistetaan

---

Kun eduskunta kokoontui istuntoonsa marraskuun 15. päivänä, oli ilmapiiri siten mahdollisimman täynnä räjähtäviä aineksia. Olihan edessä mm. suurlakon uhka. Voitiin olla varmoja siitä, että istunnosta muodostuisi kaikissa suhteissa dramaattinen.

Istunto alkoi puhemiehen ilmoituksella, että kun aikaisemmin päätettyä valtionhoitajakunnan vaalia ei ollut voitu suorittaa, mutta kun oli välttämätöntä saada kysymys korkeimman vallan käyttämisestä hetimiten väliaikaisesti järjestetyksi, varsinkin jotta saataisiin ratkaisuksi kysymys senaatin talousosaston uudesta kokoonpanosta, niin puhemiestö äänestyksen jälkeen oli päättänyt eduskunnalle ehdottaa:

”että kunnes eduskunnan päätös valtionhoitajakunnan asettamisesta toteutetaan tai eduskunta muuten toisin päättää, keisarin ja suuriruhtinaan vallan käyttäminen annetaan Suomen senaatin talousosastolle”.

Ensimmäisen puheenvuoron käytti senaattori Setälä, joka hallitustovereittensa puolesta pyysi saada kiinnittää eduskunnan huomion hallituksen täydentämisen välttämättömyyteen. Senaatti oli katsonut velvollisuudekseen hoitaa maan asioita, kunnes eduskunta kokoontui, mutta katsoi sen nyt käyvän voimilleen mahdottomaksi. Se oli mahdottomasta jo voimien vähälukuisuudenkin vuoksi, kun senaattori Serlachius marraskuun 5. päivästä lähtien oli sairauden vuoksi virasta vapaana. Lisäksi olivat raha-asiat rempallaan ja kassavarat aivan lopussa, joten eduskunnan asiana oli huolehtia niiden riittävydestä. Myös elintarvikeasiat vaativat jatkuvaa hoitoa ja kiireellistä uudelleen järjestämistä. Tämän vuoksi Setälä mitä vakavimmin pyysi eduskuntaa ryhtymään pikaisesti toimenpiteisiin uuden hallituksen aikaansaamiseksi.

Puhemiehen ilmoituksesta saattoi jo ymmärtää, millä taholla erimielisyyttä puhemiehistössä oli ilmennyt. Tämä kävi täysin selväksi, kun ed. Alkio ryhtyi käyttämään puheenvuoroa. Aluksi hän selosti maalaisliiton ja sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän välillä käytyä kirjeenvaihtoa, josta edellä on ollut puhe. Hän toivoi että sille pohjalle voitaisiin rakentaa yksimielinen päätös. Tässä tarkoituksessa hän ryhmänsä puolesta teki seuraavan ehdotuksen:

”Koska sitä valtionhoitajakuntaa, jolle eduskunta on päättänyt antaa Suomen korkeimman hallitusvallan käytön, ei vielä ole voitu valita, päättää eduskunta toistaiseksi itse käyttää sitä valtaa, joka voimassa-olleiden säännösten mukaan on kuulunut keisarille ja suuriruhtinaalle.”

Puhemiehistön kantaa ryhtyi puolustamaan ed. Ingman. Hän arvosteli aluksi vasemmiston pyrkimyksiä. Ne olivat hänen mielestään syntyneet siten, että sosiaalidemokraattinen ryhmä oli sidottu niihin sopimuksiin, joita vasemmisto kesällä teki venäläisten työ- ja sotamiesneuvostojen kanssa. Varsinkaan kahta asiaa hänen mielestään ei voitu hyväksyä: valtalakia ja jo vainajien joukkoon kuuluvan Mannerin eduskunnan henkiinherättämistä. Monet vasemmiston vaatimuksista sen sijaan olivat semmoisia, että ne voitiin hyväksyä. — Katkerimman arvostelun kohdisti Ingman maalaisliittoon, joka hänen mielestään oli koettanut istua liian monella tuolilla. Ensin maalaisliitto oli valmis hyväksymään valtalain. Sitten se hyväksyi kenraalikuvernööri Nekrasoville annettavan manifestiehdotuksen (semmoisen antamisesta oli eduskuntaryhmien kesken ollut keskustelua), mutta maalaisliiton viivyttelyn takia asia viivästyi niin paljon, että kun Nekrasov manifesteineen saapui Pietariin, ei siellä ollut allekirjoittajaa (koska vallankumous oli tullut väliin). Siten tämä ajatus meni myttyyn. Sen vuoksi oli aloitettava toisesta päästä ja siten tultiin valtionhoitaja-ajatuksen kannalle. Ed. Alkio oli aluksi mukana tekemässä tästä ehdotusta, mutta luopui siitä eduskunnassa jo samana päivänä ja peräytyi valtalain kannalle. Kun tämä ehdotus eduskunnassa tuli hylätyksi, hyppäsi ed. Alkio jälleen valtionhoitaja-ajatuksen kannalle, mutta on nyt taas siitakin luopunut.

Näin horjuvalla kannalla maalaisliitto todella oli ollut, ja tämä seikka oli suuresti haitannut edellisten viikkojen käsittelyä. Mutta myönnettävä on, että tilanne oli vaikea sekä että maalaisliitto tavoitteli

sovintoa, vaikka ei horjuvaisuutensa takia siinä onnistunut, vaan päinvastoin sekoitti asiain kulkua.

Alkion puheenvuoron jälkeen oli siis olemassa vastaehdotus puhemiehen ehdotuksen ohella. Mutta vielä oli tuleva sosiaalidemokraattienkin vastaehdotus. Heidän taholtaan ihmeteltiin maalaisliiton suorittamaa uutta käännettä, jolla poikettiin siitä, mitä ryhmien välisessä kirjeenvaihdossa oli ehdotettu. Kun maalaisliiton uusi ehdotus ei tyydyttänyt ryhmää, ehdotettiin sen taholta päätettäväksi:

”että sitä valtaa, joka voimassaolleiden sääntöjen mukaan on kuulunut keisarille ja suuriruhtinaalle, käyttää eduskunta Suomen Eduskunnan heinäkuun 18. päivänä 1917 Suomen korkeimman valtiovallan käyttämisestä hyväksytyn lain perusteella ja mukaan”.

Niin pian kuin tämä ehdotus oli tehty ja sitä kannatettu, riensi puhemies Lundson tekemään seuraavan ilmoituksen:

”Koska laki 18. päivältä heinäkuuta 1917 Suomen korkeimman valtiovallan käyttämisestä ei ole säädetyssä järjestyksessä vahvistettu, sen vuoksi ja kun eduskunta sen perusteella siis ei voi käyttää korkeinta hallitusvaltaa Suomessa, on ehdotus lainvastainen, enkä siitä sen vuoksi voi sallia äänestettävän.”

Vasemmisto ehdotti kysymyksen puhemiehen menettelystä lähetettäväksi perustuslakivaliokunnan harkittavaksi. Äänestyksessä eduskunta kuitenkin hyväksyi puhemiehen menettelyn 98 äänellä 90 ääntä vastaan.

Kun vielä jonkin aikaa oli jatkettu keskustelua, jossa maalaisliiton taholta selitettiin, että he olivat luopuneet edellisenä päivänä sosiaalidemokraattiselle ryhmälle esittämästään kannasta sen vuoksi, etteivät olleet tältä saaneet suoraa vastausta kysymyksiinsä, etenkin ei siihen, suostuisiko sosiaalidemokraattinen ryhmä katsomaan valtalain astuvan voimaan vasta vahvistamispäivästä lukien, ryhdyttiin toimittamaan äänestystä. Kun sosiaalidemokraattien oma ehdotus ei päässyt äänestyksen alaiseksi, äänesti ryhmä maalaisliiton ehdotuksen puolesta, joka täten tuli päätökseksi 127 äänellä 68 ääntä vastaan. Tämä tärkeä ratkaisu nostatti suuren riemun sekä eduskunnassa että lehtereillä. Kummaltakin taholta kuului hyvä-huutoja sekä kättentaputuksia. Oikeiston puolesta esitettiin päätöksen johdosta runsaasti vastalauseita. Nämä

aiheuttivat vuorostaan salissa suurta meteliä ja mielenosoituksia, minkä johdosta puhemies keskeytti istunnon joksikin aikaa.

Kun uudelleen kokoonnuttiin, tehtiin vasemmiston taholta ehdotus, että tämän jälkeen otettaisiin käsiteltäväksi myös kysymys kunnallislakien ja kahdeksan tunnin työaikalain vahvistamisesta sekä että eduskunta siinä tarkoituksessa kokoontuisi samana yönä klo 1. Siitä nousi koko syksyn ehkä kipakin keskustelu, jossa molemmin puolin ammuttiin järeillä laukauksilla. Vasemmiston taholta tulleiden uhkailujen johdosta huomautti Alkio, ettei hän niitä henkilökohtaisesti pelkää, mutta hän pelkää kansalaissoitaa. Tällöin lausuttiin ensi kerran eduskunnassa tämä kaamea sana, joka muutaman kuukauden perästä oli muuttuva todellisuudeksi. Monen tunnin keskustelun jälkeen ryhdyttiin tekemään päätöstä. Esillä oli kaksi ehdotusta, joissa molemmissa tarkoitettiin kokoonnuttavaksi klo 1 yöllä, mutta hiukan erilaisella ohjelmalla. Sosiaalidemokraattien ehdotuksessa vaadittiin istuntoa seuraavien asiain käsittelyä varten: kunnallislakien, kahdeksan tunnin työaikalain, lain eduskunnan oikeudesta tarkastaa hallituksen jäsenten virkatointen laillisuutta sekä valtalain. Maalaisliiton taholta tehdyssä ehdotuksessa rajoituttiin ehdottamaan kunnallislakien ja kahdeksan tunnin työaikalain vahvistamista. Äänestyksessä hylättiin ensin sosiaalidemokraattinen ehdotus, mutta hyväksyttiin sitten maalaisliiton ehdotus 147 äänellä 47 vastaan. Päätöstä vastaan esitettiin oikeiston taholta jälleen vastalauseita.

Kun eduskunta sitten kokoontui klo 1.45 yöllä, niin puhemies eduskunnan päätöksen mukaisesti esitti, että edellämäinitut lait vahvistettaisiin. Aivan lyhyen keskustelun jälkeen eduskunta korkeimman valtiovallan haltijana päätti vahvistaa nämä lait, kunnallislait 147 äänellä 45 vastaan ja kahdeksan tunnin työaikalain 149 äänellä 42 vastaan. Päätöstä tervehdittiin jälleen kättentaputuksin.

Näin olivat nämä tärkeät lait lopultakin saaneet kauan odottamansa vahvistuksen. Alkanut suurlakko oli tehnyt vaikutuksensa. Eduskunta oli päättänyt ottaa käsiinsä korkeimman valtiovallan sekä oli hyväksynyt nämä työväen kannalta tärkeät lait. Samaan tulokseen olisi tietenkin voitu päästä paljon aikaisemminkin ja paljon vähemmällä melulla, jos vain sovittelevaa mieltä olisi ollut olemassa. Molemmat kysymyksessä olevat lait olisi voitu vahvistaa jo kesällä, jos ne olisi alistettu

Venäjän Väliaikaisen Hallituksen vahvistettaviksi, mihin vasemmisto periaatteellisista syistä ei suostunut. Vallansiirto eduskunnalle taas oli luonnollinen asia, sen jälkeen kun Venäjällä oli tapahtunut vallankumous ja eduskunta aikaisemmin oli hyväksynyt valtalain. Viivyttelyllään eduskunta oli päästänyt irti voimia, joita kukaan ei sillä hetkellä pystynyt hallitsemaan.

Eduskunta kokoontui vielä seuraavana päivänä lyhyeen istuntoon, jossa luettiin kaikkien senaatin jäsenten kirjalliset eronpyynnöt. Kirjelmien johdosta ehdotti puhemies, että eduskunta päättäisi asettaa 7-henkisen hallitusasiainvaliokunnan tekemään eronpyynnöistä aiheutuvia ehdotuksia, millä tietenkin tarkoitettiin suunnitelmien tekoa uuden hallituksen aikaansaamiseksi. Ehdotus kuitenkin hylättiin, ja kysymys jäi ryhmien väliseksi asiaksi.

Tämän jälkeen eduskunnan työ pysähtyi lähes viikoksi. Syynä oli alkanut suurlakko.

Marraskuun suurlakko. Punainen vai valkoinen hallitus?

Kun vasemmisto eduskuntavaaleissa menetti enemmistönsä ja eduskunta kokoontuttuaan lisäksi kulutti aikaansa pitkiin ja katkeriin väitelyihin, niin tämä herätti työväen piirissä suurta levottomuutta. Oli jo totuttu siihen ajatukseen, että varsinkin kahdeksan tunnin työaikalaki ja kunnallislait oli saatu hyväksytyiksi. Mutta niiltä puuttui viimeinen voitelu — ne olivat yhä vahvistamatta, ja vahvistusta näytti eduskunnalta olevan vaikeata saada. Lisäksi tuli psykologisempaa luonnetta oleva kysymys valtalaista, joka niin ikään oli tunkeutunut työväen tietoisuuteen suurena saavutuksena, vaikka sen arvo olojen muututtua oli tullut kyseenalaiseksi.

Työväen johtavissa piireissä alettiin kaiken tämän johdosta jo veraten aikaisessa vaiheessa vaalien jälkeen suunnitella painostustoimenpiteitä eduskuntaa kohtaan. Kun Suomen Ammattijärjestö marraskuun 12. päivänä kutsuttiin ylimääräiseen kokoukseensa, astuttiin ratkaiseva askel. Yhdessä puoluetoimikunnan ja eduskuntaryhmän kanssa valittiin tällöin edellämämainittu vallankumouksellinen keskusneuvosto, jonka tuli hoitaa taistelu vaadittujen lakien ym. kysymysten puolesta. Sisältyikö suunnitelmaan jotakin pitemmälle tähtäävää, mihin nimitys ”vallankumouksellinen” viittaa, on vaikeata sanoa. Mahdollista on, että joidenkin mielissä semmoisiakin kangasteli, ja punakaartin piirissä olivat tämäntapaiset ajatukset kaiketi vallalla. Mutta ainakin eduskuntaryhmän enemmistö uskoi taistelevansa vain eduskunnallisten saavutusten tukemiseksi.

Vallankumouksellinen keskusneuvosto antoi marraskuun 14. päivänä edellämämainitun lakkojulistuksensa ja samana päivänä alkoi lakko levitä kautta maan, ei tosin yhtäikaa kaikilla paikkakunnilla. Sen ulko-

puolelle oli jätetty vain tietyt elintärkeät alat, kuten karjatalous sekä lisäksi kaikki välttämätön elintarvikkeiden tuotanto, niiden kuljetus, kauppa ja tarjoilu, sairaalat, apteekit, palolaitos, vesijohto sekä kaasu- ja valaistuslaitokset. Sen sijaan rautatie- ja laivaliikenne sekä sähkösa- noma- ja puhelinlaitokset olivat vain työväenneuvostojen ja sotalaitok- sen tarkoituksia varten käytettävissä. Järjestyksen valvontaa varten ase- tettiin työväen järjestyskaarti, jonka tehtävät tarkoin määriteltiin. Ilkitöistä varoitettiin.

Lakosta muodostui jokseenkin sataprosenttinen, ainakin pääkaupun- gissa. Aikaisempi, marraskuun suurlakon nimellä tunnettu vuoden 1905 lakko oli tavallaan koko kansan vastalause Venäjän tsaarinvallan kuris- tustoimenpiteitä vastaan. Tällä kertaa oli työväki liikkeellä. Lakko ei ollut tavallinen työlakko, sillä lakkolaisilla oli aseita. Eetu Salin luon- nehtikin sen vallankumousyritykseksi.

Kun näin suuria joukkoja oli liikkeellä, ei väkivaltaisuuksia voitu välttää. Ensimmäisiä toimenpiteitä oli Saksanniemen poliisikoulun hä- vittäminen taistelun jälkeen. Pääkaupungissa lienee tapahtunut puolen- toistakymmentä murhaa, joista käsittämättömin oli tilanomistaja Berg- bomin murha Herttoniemen kartanossa. Lisäksi tapahtui runsaasti van- gitsemisiä ja pidätyksiä. Muualla maassa toiminta oli paljon hillittö- mämpää. Suoritettiin monia pöyristyttäviä ja rikollisia tekoja, jotka ovat heittäneet synkän varjon tähän työväen ensimmäiseen suurlakkoon. Kaikkiaan lienee maassa menettänyt henkensä toista sataa ihmistä.

Jo ennen keskusneuvoston asettamista oli Helsingin työväenjärjes- tön edustajisto omasta puolestaan asettanut 35-jäsenisen suurlakko- komitean. Sen puheenjohtajaksi tuli silloisissa puoluepiireissä hyvin tunnettu lihakauppias Jussi Tuominen ja toiseksi puheenjohtajaksi kansanedustaja Kalle Hämäläinen. Toimeliaana jäsenenä komiteassa oli myös "Työmiehen" toimittaja J. K. Lehtinen, jota helsinkiläisissä piireissä erotukseksi monista muista Lehtisistä etukirjaimiensa mukaan yleisesti sanottiin "Jeesus Kristus Lehtiseksi" (toisinaan myös "juma- lankieltäjä Lehtiseksi", erotukseksi veljestään J. A. Lehtisestä, josta sen sijaan käytettiin nimeä "Jumalan armosta Lehtinen"). Suurlakkokomi- tea vastasi lakon toimeenpanosta Helsingissä.

Lakkoviikko oli Helsingissäkin melko levoton. Aseelliset ryhmät kulkivat kaduilla valvoen järjestystä, mutta myös mielivaltaisesti pi-

dätellen ihmisiä. Koteihinkin tunkeuduttiin. Tämän kirjoittajallekin sattui eräs omakohtainen kokemus siitä, millaista tämä järjestyksenpito oli.

Kävelin eräänä myöhäisenä iltana kaupungille päin pitkin Kaisaniemen puiston reunaa. Tullessani Liisankadun päähän sattui edessäni samaan suuntaan kävelemään pari punakaartilaista kiväärit olalla. Heidän kävelynsä oli vetelää ja huolimatonta ja kivääri pistimineen heilui kahden puolen, niin että heitä oli mahdoton sivuuttaa vaarantamatta itseään. Tämä holtittomuus harmitti minua siinä määrin, etten voinut hillitä itseäni, vaan sanoin heille jotenkin tähän tapaan: "Kun teille kerran on kivääri uskottu, niin kantakaa sitä edes kunnollisesti ja sotilaallisesti, älkääkä noin ämmämäisesti." Tätä hyvää tarkoittavaa neuvoa ei kuitenkaan olisi saanut sanoa, sillä samassa hetkessä olivat molemmat miehet muuttuneet tarmokkaiksi järjestyksenvalvojiksi. He kävivät minua kaulukseen kiinni ja alkoivat vaatia tulemaan komitean eteen. Tietysti kieltäydyin ja sanoin olevani rauhallisella kävelyllä. Jouduimme siinä hiukan rimpuillemaankin, ja silloin syöksähti paikalle useita miehiä, joista eräs piteli pistoolia otsani edessä ja huusi: "Asetukos, senkin lahtari!" Mikäs siinä, oli asetuttava. Sitten uudistettiin vaatimus komiteaan lähtemisestä. "Mihin saakka?" — "Ratakadulle." — Sanoin asuvani Pitkäsillan toisella puolella ja ehdottelin mentäväksi Työväentalolle, jossa tiesin erään järjestykskomitean istuvan. Ei, se ei sopinut. Heidän komiteansa istui Ratakadun poliisikamarilla.

Lopulta minun oli taivuttava, ja marssi Ratakadulle alkoi. Kaksi miestä käveli rinnallani, mies kummallakin puolella, ja lisäksi käveli takanani vielä kaksi miestä, kaikilla kiväärit valmiina. Ihmiset katselevat kadulla säälien tätä "rikollisen kuljetusta". Eräässä kulmassa huusi meille pari vartioivaa punakaartilaista: "Oletteko saaneet saaliin?" — "Olemme, ja aika tahko onkin", vastasivat saattajani ylpeinä.

Tultiin sitten Ratakadun poliisikamariin ja minut vietiin komitean eteen. Huone oli täynnä väkeä. Erästä henkilöä tutkittiin paraikaa ja useita muita oli vuoroaan odottamassa. Asetuin saattajieni kanssa taustalle odottamaan vuoroani. Jonkin ajan kuluttua havaitsin pöydän takana olevan kuulustelijan vilkuilevan minuun päin ja sen jälkeen kuiskailevan vieressään istuvan miehen kanssa. Sitten hän yhtäkkiä

kysäisi kovalla äänellä: "Eiks se ole Tanneri?" — Myönsin olevani. — "No, kuinkas Tanneri on tänne joutunut?" — Selitin ryhtyneeni neuvomaan järjestysmiehille oikeata käyttäytymistä ja joutuneeni sen johdosta pidätetyksi. Seurasi selittelyjä saattajaini taholta, jotka koettivat vakuuttaa toimineensa ohjeiden mukaan. Heidän puhettaan ei kuitenkaan paljon kuunneltu. Puheenjohtaja alkoi pitää heille ankaraa nuhdesaarnaa. Tarkoituksena ei ole pidättää ketään aiheettomasti, vaan ylläpitää järjestystä. Miehet kuuntelivat noloina tätä yleisön edessä annettua ripitystä. Puheenjohtajan pyydettyä anteeksi sattunutta erehdystä päästettiin minut, "aika tahko", lähtemään kotiin. — Kaikesta päättäen oli siis annettu tiukat ohjeet järjestyksen suhteen. Vain rivimiesten liiasta innosta tai taitamattomuudesta johtuivat useat rikokset.

Kun eduskunta marraskuun 15. päivänä oli tehnyt edellämäinitut päätöksensä sekä eduskunnan vallankäytön että kysymyksessä olleiden lakien suhteen, oli suurlakko sen johtajien mielestä täyttänyt tehtävänsä. Sitähän oli tahdottu käyttää vain painostuskeinona eduskuntaa kohtaan, ja nyt oli eduskunnalta saatu kaikki, mitä siltä tässä vaiheessa saattoi odottaa. Mutta kerran alettuaan pyrki lakko saamaan vaikeampia piirteitä ja muuttumaan yhä väkivaltaisemmaksi. Sen vuoksi oli tärkeätä saada se loppumaan. Mutta millä tavalla? Lakon lopettaminen on aina paljon vaikeampaa kuin aloittaminen. Siinä suhteessa se on samanlainen kuin sotakin. Joukot olivat päässeet vallan makuun eikä niitä niin vain saatu pysähtymään.

Lakon täydellä todella alettua lakkasi eduskuntatyökin. Seuraava istunto oli määrätty marraskuun 17. päiväksi, mutta puhemies siirsi sen, ilmoittamatta milloin se tulee pidettäväksi. Muodollisena syynä oli se, että Säätytalo, missä valiokunnat kokoontuivat, oli saanut ovelleen kahden kiväärein varustetun punakaartilaisen muodostaman vartion. Tämä esti edustajia astumasta Säätytaloon. Valiokunnat eivät niin ollen voineet kokoontua, eikä edes sosiaalidemokraattinen ryhmä päässyt pitämään ryhmäkokoustaan. Oli pelättävissä, että samanlaista tulisi tapahtumaan myös Heimolan suhteen, jos eduskunta yrittäisi kokoontua. Vartijat kyllä poistettiin Säätytalon edustalta heti, kun sosiaalidemokraattisen ryhmän taholta huomautettiin lakkokomitealle, joka ilmoitti sen tapahtuneen komitean tietämättä.

Todellisena syynä eduskunnan istuntojen lykkääntymiseen oli kuitenkin porvarillisten ryhmien haluttomuus kokoontua levottomana aikana, jolloin ei voinut olla varma siitä, ettei syntyisi rähäköitä tai ettei eduskunnankin työtä voitaisi ruveta häiritsemään. Myöhemmin vedottiin myös siihen, että niin kauan kuin aseellisia miehiä kulki kaduilla eikä laittomasti pidätettyjä ihmisiä ollut vapautettu, ei ollut mitään mahdollisuutta eduskunnan istuntojen pitämiseen.

Ryhmässä sen sijaan oli vilkasta toimintaa. Heti lakon alettua pyrkivät niin maalaisliiton ryhmä kuin porvarilliset itsenäisyysmiehet koskeuksiin sosiaalidemokraattisen ryhmän kanssa ja tekivät ehdotuksiaan tilanteen selvittämiseksi. Tärkein eduskunnan ratkaisua odottava tehtävä — uuden hallituksen asettaminen — oli edelleen hoitamatta. Näiden kävijäin taholta annettiin ymmärtää, että oltaisiin valmiita muodostamaan vasemmiston kanssa yhteishallitus, jos vain ehdoista voitaisiin sopia. Eräänä välttämättömänä ehtona oli, että lakon oli päätyttävä ja järjestyskaartin luovuttava aseistaan. Sosiaalidemokraattinen ryhmä käsitteli näitä ehdotuksia ja harkitsi omia vaatimuksiaan. Aluksi vaatimukset olivat hyvinkin jyrkkiä, mutta lievenivät vähitellen, sikäli kuin epämääräinen tilanne jatkui. Vaikka eduskunta jo olikin päättänyt ottaa käsiinsä korkeimman valtiovallan, niin tähän päätökseen ei oikein luotettu, se kun oli muutettavissa yksinkertaisella ääntenemmistöllä. Valtalaki sen sijaan oli käsitelty perustuslakien vaatimassa järjestyksessä eikä sitä olisi voinut muuttaa ilman sosiaalidemokraattisen ryhmän suostumusta. Oltiin kuitenkin taipuvaisia suostumaan siihen, että se astuisi voimaan vasta julkaisemispäivästä. Kansalliskokouksen koollekutsumisvaatimusta, joka sisältyi lakon ohjelmaan, harkittiin niin ikään, mutta siitä luovuttiin vähitellen. Sen ohella olivat monet uudistusvaatimukset, kuten torpparivapautus, äänioikeusrajoitusten poistaminen valtiopäiväjärjestyksestä, äänioikeusikärajan alentaminen 20. ikävuoteen — mikä sittemmin tingittiin 21:een — ym. samanlaiset vaatimukset keskustelun alaisina. Ei unohdettu amnestia-vaatimustakaan lakon aikana sattuneiden rikosten suhteen.

Hallituskysymyksen ratkaisun kiireellisyys tunnettiin myös työväen taholla ja lakon johtokin kiirehti sitä jatkuvasti. Sosiaalidemokraattisen ryhmän oli kuitenkin vaikea löytää siinä itselleen tyydyttävää linjaa. Puhuttiin paljon kokoomushallituksen muodostamisesta, mutta useim-

mat epäilivät sen mahdollisuuksia vallankumouksellisena aikana. Sitä paitsi samana vuonna saavutettu kokemus kokoomushallituksen toimintakyvystä ei ollut erityisen kehottava. Sen sijaan kääntyi mieliala vähitellen yhä voimakkaammin "punaisen hallituksen" puolelle, vaikka kaikki myönsivät, ettei sillä tulisi olemaan riittävää parlamentillista pohjaa. Eduskuntatietä sitä siis ei olisi voinut muodostaa. Mutta olihan jäljellä ulkoparlamentillinen tie, jota monet suosittelivat. Hätäratkaisuna vilahteli monen mielessä myös Mannerin eduskunnan koollekutsuminen. Sen varassahan punainen hallitus kyllä voisi toimia.

Sosiaalidemokraattisen ryhmän kiireellisimmäksi huoleksi muodostui kuitenkin kysymys lakon lopettamisesta. Vallankumouksellisen keskusneuvoston puolesta painostettiin ryhmää toimimaan nopeasti hallituskysymyksen ratkaisemiseksi. Mutta siinä ei päästy eteenpäin, kun eduskunta ei kokoontunut. Ja eduskuntaa ei saatu koolle, niin kauan kuin lakkoa kesti. Oltiin siten suljetussa ympyrässä.

Ensin yritettiin saada eduskunta koolle. Ryhdyttiin painostamaan puhemiestä, että hän toimittaisi kutsun. Ryhmän taholta puhemiehelle lähetettyyn kirjalliseen vaatimukseen tämä kuitenkin vastasi kirjeessään 19. päivänä puhemiehistön olevan yksimielinen siitä, että "koska aseistetut väkijoukot väkivallalla ja uhkauksilla ovat estäneet maan virkamiehiä täyttämästä niille kuuluvia virkatehtäviään sekä vanginneet ja, vaikkakin maassa vallinneen lakon on ilmoitettu päättyneen, edelleen vangittuna pitävät virkamiehiä ja yksityisiä kansalaisia, Eduskuntaa ei voi sellaisen pakkotilan vallitessa täysi-istuntoon kutsua".

Kun puhemies ei suostunut kutsumaan eduskuntaa koolle, päätti ryhmä kutsua eduskunnan jäsenet yksityiseen julkiseen istuntoon keskustelemaan tilanteen johdosta. Kokous pidettiin 20. päivänä. Siihen saapui sosiaalidemokraattisten edustajain lisäksi kuitenkin vain 13 maalaisliittolaista edustajaa. Oikeisto sen sijaan loisti poissaolollaan. Oli selvää, ettei tämänluonteisesta kokouksesta siinnyt mitään käytännöllisiä tuloksia, vaikka siellä yhdestä ja toisesta asiasta pauhattiinkin.

Kävi yhä selvemmäksi, ettei lakkoa saataisi päättymään, ellei hallituskysymys tavalla tai toisella selviäisi tai siitä ainakin voitaisi antaa joitakin lupauksia. Ryhmän keskuudessa ryhdyttiin suunnittelemaan punaista hallitusta ja laatimaan sille ohjelmaa. Se ajateltiin kokoon-

pantavaksi Tokoin johdolla, ja ohjelmaan kerättiin kaikki varastossa olleet vaatimukset.

Asema oli todella sekava. Maalaisliittolaisten kanssa olivat neuvottelut katkenneet. Työväki odotti selvyyttä ja vaati maalle hallitusta. Kokoomushallitukseen ei voitu mennä ja punaiseen hallitukseen ei kukaan uskonut. Aina välillä palattiin ajatukseen vallankumousohallituksesta, jonka aikaansaaminen jätettäisiin vallankumouksellisen keskusneuvoston asiaksi. Ryhmässä painiskelivat keskenään parlamentilliset ja vallankumoukselliset voimat. Tilanteen lopullista selvittämistä varten päätettiin pyytää puoluetoimikuntaa kutsumaan koolle ylimääräinen puoluekokous.

Ratkaisu oli lopulta pakosta tehtävä. Lakkotoimikunnalta tullessa kirjelmässä vaadittiin ryhmää marraskuun 19. päivänä ennen klo 10 ilmoittamaan, mihin tuloksiin se hallitusasiassa oli päässyt. Ryhmä joutui pitämään yöllisen kokouksen, voidakseen täyttää kansan majestee-tin vaatimuksen. Määräpäivän vastaisena yönä klo 0.25 ja 3.35 välillä riideltiin asia valmiiksi. Laadittiin hallituslista ja -ohjelma. Nämä eväät mukanaan menivät puolueen johtavat miehet lakkolaisten kokouksiin selittämään tilannetta ja vaatimaan lakon lopettamista.

Kokouksia pidettiin Työväenyhdistyksen talolla ja Koiton salissa. Keskustelut muodostuivat kiihkeiksi. Puhujille huudettiin vasten naamaa: "Petturi!" Jälkeenpäin kertoi Sirola minulle, miten omalaatuinen elämys hänelle oli seisoa Työväenyhdistyksen suuressa salissa selittä-mässä kiihottuneelle joukolla, että lakko oli välttämättä lopetettava. Kiihkeät huudot keskeyttivät puheen alinoma, ja monen revolverin piiput olivat suunnattuina häntä kohti. Päätökseksi tuli joka tapauk-sessa lakon lopettaminen. Se saatiin aikaan vain lupaamalla muodos-taa Tokoin johtama punainen senaatti, mikä oli selvää petkutusta, sillä ainakin johto tiesi sen olevan mahdoton toteuttaa. Lakon lopettamiseh-toihin kuului myös täysi rankaisemattomuus tapahtuneista lainrikko-muksista sekä järjestyskaarteille annettu kehoitus säilyttää aseensa.

Lakko oli päätetty lopettaa marraskuun 20. päivänä klo 14. Lopet-tamista seurasi joukko julistuksia. Vallankumouksellinen keskusneu-vosto antoi julistuksensa, jossa tiedotettiin, että lakko lopetetaan, mutta "taistelu jatkuu". Siihen kuuluneet ammatillisen liikkeen edustajat antoivat oman julistuksensa ja lopuksi vielä eduskuntaryhmäkin omansa.

Viimeksimainitussa vyörytettiin koko lakon syy porvarillisten ryhmien kannettavaksi. Siinä sanottiin mm.:

”Meidän täytyy lopuksi sanoa, että vaikka me olemme luulleet olemme selvillä porvarillisten edustajain häikäilemättömyydestä, on kuitenkin kaikki se, mitä näin on tapahtunut, kohdannut meidät yllätyksellisesti... Porvaristo missä muussa maassa tahansa puuhaisi vaaran hetkellä eduskunnan pikaisesti kokoon, mutta meillä kaikki porvarilliset eduskuntaryhmät nyt yksissä neuvoin estivät eduskunnan työskentelemästä, estivät jopa hallituksenkin asettamisen. Tämä on tosiaan katalaa. Maanpetosta niin synkkää ei voi olla toista kuin on se, mihinkä kaikki porvarilliset edustajat nyt ovat yhteisesti itsensä syyllisiksi tehneet. Mitä tämän jälkeen tapahtuva on, sitä ei kukaan kykene ennakolta sanomaan, mutta tapahtuipa mitä tahansa, niin me sosiaalidemokraattiset edustajat tiedämme, että olemme koettaneet tehdä kaiken mitä tehtävissä on ollut, jotta vaikeat ja seurauksiltaan kenties arvaamattomat tapahtumat olisi saatu vältetyksi...”

Tämä selitys, joka oli annettu valitsijoille puhemiehen kirjelmän johdosta, jossa oli kieltäydytty kutsumasta eduskuntaa koolle, päättyi siten verhottuun ennustukseen tulevista tapahtumista. Valitettavasti tämä ennustus osoittautui liiankin oikeaksi.

Kun ryhmä lakon lopettamisen jälkeen kokoontui, oli eduskunnan kokoonsaaminen jälleen keskustelun alaisena. Tästä oli edellisinä päivinä jo niin moneen kertaan neuvoteltu, että Eetu Salin tuskastuneena lausui: ”Pitäisi edes vaihteeksi keksiä uusi puheenaihe.” Todettiin, että lakko oli saatu päättymään ja jouduttu punaisen senaatin kannalle, mutta sitä pitemmälle ei ollut päästy. Eduskunnan koolle kutsumista varten asetettuja ehtoja ei voitu täyttää. Hallituslistaa paikkailtiin, kun kieltäytymisiä oli esiintynyt. Sen varalta, ettei eduskuntaa vielääkään saataisi kokoontumaan, ehdotettiin monelta taholta jo työväen diktatuuriin siirtymistä ja Mannerin eduskuntaan turvautumista. Lopullisia päätöksiä ei kuitenkaan vielä tehty.

Niitä ei sitten onneksi tarvittukaan, sillä jo seuraavana päivänä, marraskuun 21:ntenä, kutsuttiin eduskunta jälleen koolle viikon keskeytyksen jälkeen. Tällöin suoritettiin suuren valiokunnan jäsenten vaali. Tämä toimitus, joka nykyään suoritetaan jo muutaman päivän perästä

eduskuntatyön alkamisesta, oli viipynyt kolme viikkoa. Valiokuntien vaalejakaan ei ollut toimitettu. Koko tänä aikana oli vain porvarillinen puhemiehistö, kolme henkeä, ollut eduskuntatyön johdossa. Vasemmisto oli tahallaan jättäytynyt tämän ulkopuolelle ja sai siitä kärsiä.

Varsinaisiin polttaviin asioihin päästiin vasta 24. päivänä marraskuuta pidetyssä eduskunnan istunnossa. Silloin oli jälleen esillä hallituskysymys, tällä kertaa kuitenkin ratkaisuvaiheessaan.

Kaikki kompromissiajatukset oli tällöin haudattu. Suurlakon säikähdyttämänä ei maalaisliittokaan enää ajatellut yhteistä hallitusta vasemmiston kanssa. Oli päädytty siihen, että asia oli ratkaistava voimasuhteiden perusteella. Eduskunnalle esitettiin kaksi valmista ehdokaslistaa. Toisen allekirjoittajina oli täysi tusina sosiaalidemokraattisen ryhmän jäseniä. Siinä ehdotettiin senaatin talousosaston jäseniksi seuraavat henkilöt:

talousosaston puheenjohtaja ja maataloustoimituskunnan päällikkö Antti Oskari Tokoi,

oikeustoimituskunnan päällikkö Juho Oskari Arjanne,

sisäasiain toimituskunnan vt. päällikkö Yrjö Esaias Mäkelin ja apulaispäällikkö Johan Henrik Välisalmi,

valtiovaraintoimituskunnan päällikkö Edvard Gylling,

kirkollis- ja opetustoimikunnan päällikkö Väinö Jokinen,

kululaitosten ja yleisten töiden toimituskunnan päällikkö Sulo Wuolijoki ja apulaispäällikkö Konstantin Lindkvist.

kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päällikkö Yrjö Elias Sirola, sosiaalitoimituskunnan päällikkö Juho Heikki Lumivuokko, salkuton jäsen Johan Edvard Salin.

Ehdokaslistaa seurasi yhdeksän kohtaa sisältävä ohjelmaluonnos, jossa puhuttiin elintarvikekysymyksestä, työttömyyden torjumisesta, vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksen valmistamisesta, tehokkaasta sota-voittojen ja suurten tulojen verottamisesta, torpparivapautuksesta, valtiollisen äänioikeusrajan alentamisesta 21. ikävuoteen, virkamieskunnan kansanvaltaistamisesta, siis ilmeisesti riidattomista uudistuksista. Vain pari kohtaa oli erityisluonteisia. Vanha riitakysymys valtalaisesta esiintyi nyt siinä muodossa, että se olisi saatettava voimaan ja täydennettävä Suomen ulkopoliittikkaa ja sotilasasioita koskevilla säännöksillä.

Toisena erimielisyyttä herättävänä kohtana oli lupaus siitä, että eduskunnalle oli annettava esitys ”niin hyvin yleisen armahduksen myöntämisestä niille henkilöille, jotka suurlakkoliikettä edistäessään järjestöpäätösten toimeenpanijoina ovat joutuneet rikkomaan lakia, kuin myös suurlakkoon osaaottaneiden vainojen ja boikottauksen kiellosta”.

Kaikkien porvarillisten puolueiden taholta oli eduskunnalle jätetty samanlainen kirjelmä hallituslistoineen ja -ohjelmineen. Tässä hallituslistassa olivat seuraavat nimet:

puheenjohtaja P. E. Svinhufvud,
oikeustoimituskunnan päällikkö Onni Talas,
sisäasiain toimituskunnan päällikkö Arthur Castrén ja apulaispäällikkö Alexander Frey,
valtiovaraintoimituskunnan päällikkö Juhani Arajärvi,
kirkollis- ja opetustoimituskunnan päällikkö E. N. Setälä,
maataloustoimituskunnan päällikkö Kyösti Kallio ja apulaispäällikkö E. Y. Pehkonen,
kulkulaitosten ja yleisten töiden toimituskunnan päällikkö Jalmar Castrén,
kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päällikkö Heikki Renvall,
sosiaalitoimituskunnan päällikkö O. W. Louhivuori.

Hallitusohjelman oli allekirjoittanut P. E. Svinhufvud, joka ilmoitti, että hänen puolelensa oli käännytty pyynnöllä, että hän ottaisi muodostaakseen hallituksen, ja mainitsi ryhtyneensä tähän tehtävään suurin epäilyksin. Hallitustaan varten hän oli suunnitellut tavanmukaisen hallitusohjelman, missä tärkeimpänä asiana mainittiin Suomen valtiollisen itsenäisyyden turvaaminen. Venäjän hallitus oli menettänyt oikeuden pitää Suomea Venäjän valtakuntaan liitettynä. Suomen kansa oli sen vuoksi sekä oikeutettu että velvollinen ottamaan kohtalonsa omiin käsiinsä. Hallituksen tärkeimpänä tehtävänä oli valmistaa ehdotus uudeksi kansanvaltaisuuden perusteille rakentuvaksi hallitusmuodoksi. Sen ohella mainittiin useita sosiaalisia uudistuksia, osittain samoja kuin sosiaalidemokraattisessa hallitusohjelmassa. Lopuksi viitattiin siihen, miten tärkeä oli rauhan ja järjestyksen palauttaminen maahan. ”Tämän aikaansaamiseksi tarvitaan sekä Eduskunnan että Hallituksen yhteisiä ponnistuksia luottavaisessa yhteistyössä.”

Istunnossa suoritettiin aluksi lyhyt etuvartiotaistelu, jossa huomattavin oli ed. Kairamon lausunto. Hän tiedusteli tiukoin sanoin, mikä tarkoitus oli ollut suurlakolla. Hän huomautti, että laki kahdeksan tunnin työpäivästä sekä kunnallislait vahvistettiin jo ennen lakon alkamista ja ettei lakon avulla ollut saavutettu mitään sen yli menevää uutta tulosta. Sen vuoksi lakko hänen mielestään oli "sosiaalidemokraattisen puolueen taisteluhansikas, jolla se vaati yhteiskuntaa todistamaan voimansa ja oikeutensa jatkuvaan kehitykseen lainalaisessa yhteiskunnassa".

Vasemmiston ehdotuksesta asiain käsittely siirrettiin maanantaihin marraskuun 26. päivään. Tällöin käytiin lakosta ja kaikista edellisen ajan tapahtumista laaja keskustelu, jossa ei sanoja eikä syytöksiä säästetty. Istunto alkoi klo 2 päivällä ja päättyi seuraavana yönä klo 2.30. Tämä keskustelu on raskasta luettavaa, ja parasta on vetää unohduksen verho sen ylitse ja ainoastaan murheella todeta, miten rikkinäisissä oloissa silloin oli ryhdyttävä uutta Suomea rakentamaan.

Keskustelun lopputulos oli etukäteen selvä. Svinhufvudin senaatin puolesta annettiin 100 ääntä ja Tokoin punaisen senaatin puolesta 80 ääntä.

Korkeimman valtiovallan käyttäjänä eduskunta siten oli asettanut maalle hallituksen, joka täten pitkän väliajan jälkeen voi esiintyä täysilukuisena. Tämä hallitus joutui suorittamaan "itsenäisyysseenaatin" tärkeän tehtävän, mutta myös käymään raskaan ja syviä haavoja iskeneen kansalaissodan.

* * *

Marraskuun suurlakon "rauhallista lopettamista" ovat kommunistimme jälkeenpäin arvostelleet ankarasti. Heidän mukaansa vallitsi maassa lakon alkamishetkellä vallankumouksellinen tilanne, jota olisi pitänyt käyttää hyväksi. Siitä tehtiinkin jo kerran päätös, kun vallankumouksellinen keskusneuvosto marraskuun 16. päivän vastaisena yönä vähäisellä enemmistöllä päätti ottaa vallan käsiinsä. Päätös peruutettiin kuitenkin pian sen jälkeen, mikä antoi O. W. Kuusiselle aiheen jälkeenpäin kirjoittaa keskusneuvostosta, että se "kelpasi vallankumoukselliseen suunsoittoon, mutta ei vallankumoukselliseen toimintaan". Hän jatkoi silloisesta tilanteesta: "Riidatonta on, että silloin oli vallankumouksellinen tilanne ja oli mahdollisuus laajentaa ja syventää

suurlakon aikana jo tapahtunutta tosiasiallista vallanottoa täydellisen vallan valtaamiseen asti ja siten laajentaa ja syventää itse vallankumousta. Vallankumouksen aseistamiseenkin oli paremmat mahdollisuudet kuin aikaisemmin. Oli virhe, ettei näitä edellytyksiä käytetty. Mutta ei ollut sellaista puoluetta, bolshevikkipuoluetta, joka olisi sen tehnyt. Näin luovuttiin käsilläolevasta vallasta, niin meni vallankumouksellinen tilanne tilapäisesti ohi.”

Ilmeistä onkin, että jos vallankumouksellinen osa maan työväkeä silloin olisi ottanut käsiinsä vallan, niin siinä olisi onnistuttu paremmin kuin muutaman kuukauden perästä, jolloin sitä toden teolla yritettiin, mutta jolloin porvaristo jo oli paremmin varustautunut, se kun oli suurlakosta saanut riittävän varoituksen. Parlamentillisella kannalla ollut työväen osa sen kuitenkin esti. Jälkeenpäin suurlakko selitettiin eräänlaiseksi kenraaliharjoitukseksi.

Sosiaalidemokraattien ylimääräinen puoluekokous

Kun poliittinen tilanne oli näin äärimmilleen kärjistynyt, piti sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä, kuten edellä on mainittu, tarpeellisena saada ylimääräisen puoluekokouksen koolle selvittämään tilannetta. Tätä tarkoittava esitys tehtiin puolue toimikunnalle. Siitä huolimatta, että viimeksi vasta kesällä oli pidetty ylimääräinen puoluekokous, puolue toimikunta päätti jo marraskuun 20. päivänä lähettää kutsut uuden kokouksen saamiseksi koolle seuraavaksi sunnuntaiksi eli marraskuun 25. päiväksi. Kun kokouksenpidolla oli kiire, niin uusia edustajanvaaleja ei toimitettu, vaan aikaisemmat edustajat saivat osallistua siihen entisillä valtuuksillaan.

Kun kokous oli mitä tärkein, pitivät puolue toimikuntaa vastaan oppositiossa olleet puoluetoverit välttämättömänä suorittaa sen varalta erinäisiä valmistuksia. Syksyn aikana oli käynyt selväksi, että puolueen piirissä oli muodostunut kaksi toistaiseksi epäselvää ryhmitystä: vallankumouksellisiin päämääriin pyrkineet ja parlamentillisella kannalla olleet ainekset. Näiden välille ei ollut syntynyt selvää rajaa, sillä puolivälissä hoiperrelleita oli runsaasti. Heidän vuokseen oli puoluekokousta varten syytä huolellisesti valmistautua. Eetu Salin ja minä olimme tulleet siihen tulokseen, että ilman ennakovalmistelua ja ryhmittymistä puoluekokouksen ratkaisut saattaisivat jäädä sattuman varaan. Sen vuoksi kutsuttiin eräitä parlamentillisella kannalla olleita helsinkiläisiä puoluetovereita neuvottelemaan esiintymisestä tulevassa puoluekokouksessa. Neuvotteluissa valmistettiin luonnos puoluekokouksen päätöslauselmaksi, joka pääasiallisesti oli minun käsialaani.

Puoluekokouksen avasi puolueoimikunnan puheenjohtaja Manner laajalla puheella, jossa hän kuvaili edellisten kuukausien kehitystä. Kun kokous oli järjestäytynyt, alusti Kuusinen menettelytapakysymyksen. Hänen laaja suullinen alustuksensa oli pääasiallisesti selostava. Hänen mielestään oli varsinkin suurlakon aikana käynyt ilmeiseksi, että puolueessa oli kaksi suuntausta: toinen, joka nojautui ulkoparlamentillisiin keinoihin, etupäässä vastamuodostettuun järjestyskaartiin, toinen parlamentillisia perinteitä noudattava. Hän kuvaili mahdollisia tuloksia kumpaakin tietä kuljettaessa. Alustus oli tasapuolinen, puhujan siinä ottamatta vielä mitään varmaa kantaa.

Sen jälkeen alkoi keskustelu, jota vilkkaasti käytiin kaksi päivää. Siinä erottuivat selvästi molempien suuntien kannattajat. Jyrkemmällä vallankumouksellisella kannalla olivat yleensä puolueoimikunnan jäsenet, ennen kaikkea Kuusinen, Manner ja Sirola sekä näiden ohella Haapalainen, Ali Aaltonen ja Väinö Jokinen. Parlamentillista kantaa taas edustivat huomattavammin Eetu Salin, Taavi Tainio, Seth Heikkilä, Anton Huotari, Karl H. Wiik ym.

Kesken keskustelun sattui oloja kuvaava välikohtaus. Kokoukseen saapui Helsingin järjestyskaartin lähetystö tuomaan terveisensä kokoukselle. Kaartin puolesta, joka päämajakseen oli ottanut Kaivohuoneen, esiintyi sen puheenjohtaja Miettinen. Hän vaati, että puoluekokouksen oli päätettävä ottaa käsiinsä hallitusvalta, vaikkapa väkivaltaisoin keinoin. Ellei kokous vaatimusta noudattaisi, tulisi järjestyskaarti näyttämään, että se saa kokouksen tottelemaan. Tämä oli sentään liikaa jyrkimmillekin edustajille. Salissa nousi ankara hälinä, ja lähetystölle huudettiin "alas" ja "ulos". "Kaartilla ei ole mitään oikeutta tulla tänne neuvojaan antamaan, vielä vähemmän esittämään kokoukselle pakotteitaan." Tästä hätääntyneenä toinen lähetystön jäsen käytti puheenvuoron, jossa hän mainitsi Miettisen puhuneen omaan laskuunsa ja ilman valtuuksia. Hän paheksui tämän puheen sisältöä ja muotoa ja sai sillä kokouksen rauhoittumaan.

Paitsi Miettistä ja hänen tovereitaan oli kokoukseen saapunut muitakin vaikuttamaan sen kannanottoihin. Saapuvilla oli mm. Aleksandra Kollontay, joka näihin aikoihin muutenkin ahkerasti liikuske li maas-

samme puheita pitämässä. Huomioni kiintyi erääseen lyhyenlöntään, yksinkertaisesti pukeutuneeseen, tummaan vierasmaalaiseen, joka käytävillä seurusteli vain jyrkemmän suunnan miesten kanssa. Kun tiedustelin, kuka hän oli, ilmoitettiin hänen olevan Venäjän kansankomissaarien neuvoston vähemmistökansallisuuksien komissaari Dzugashvili, joka myöhemmin kautta maailman on tunnettu nimellä Stalin. Silloin ei häneen osattu kiinnittää erikoisempaa huomiota.

Stalin esitti kokouksessa pitämässään puheessa tervehdyksen "Venäjän työväen vallankumouksen nimessä, joka juuria myöten horjuttaa kapitalistisen järjestelmän perustuksia". Hän kuvaili Venäjän vallankumouksen kulkua, miten sitä oli peloteltu edessä olevilla esteillä ja miten ne kaikki oli voitettu. Puheen loppuosa oli omistettu Suomelle ja siinä vakuutettiin Venäjän uuden hallituksen myötämielisyyttä Suomen itsemääräämisoikeutta kohtaan. "Tärkeätä on se, että kansankomissaarien neuvosto tulee käytännöllisesti varmentamaan tämän suullisen tunnustamisen, että se tullaan horjumatta panemaan täytäntöön... Täysi vapaus elämänsä järjestämiseen Suomen kansalle, samoin kuin kaikille muille Venäjän kansoille! Suomen kansan vapaaehtoinen liitto Venäjän kanssa! Ei mitään holhousta, ei mitään valvontaa ylhäältä päin Suomen kansan suhteen. Tällaiset ovat kansankomissaarien neuvoston politiikan periaatteet."

Mutta puhuja ei tyytynyt puhumaan vain Suomen itsemääräämisoikeudesta. Sen ohella hän rohkaisi Suomen vallankumouksellisia työläisiä ottamaan täälläkin vallan käsiinsä. Tämä osa hänen puheestaan oli sananmukaisesti seuraavan sisältöinen:

"Toverit! Meille on tullut tietoja, että teidän maassanne on samanlainen valtakriisi kuin oli Venäjälläkin lokakuun vallankumouksen aattona. Meille on tullut tietoja, että teitä myös pelotellaan nälällä, sabotaashilla jne. Sallikaa Venäjän vallankumousliikkeessä käytännössä saadun kokemuksen perusteella lausua teille, että nämä vaarat, vaikka ne olisivatkin reaaliset, eivät suinkaan ole voittamattomat. Ne, nämä vaarat, voidaan voittaa, jos toimitaan päättävästi ja horjumatta. Sodan ja rappion, lännessä syttymässä olevan vallankumousliikkeen ja Venäjän työläisvallankumouksen kasvavien voittojen ilmapiirissä ei ole sellaisia vaaroja ja vaikeuksia, jotka voisivat kestää teidän rynnäköinne.

Tällaisessa ilmapiirissä voi kestää ja voittaa vain yksi valta, sosialistinen valta. Tällaisessa ilmapiirissä kelpaa vain yksi taktiikka, Dantonin taktiikka: rohkeutta, rohkeutta ja vielä kerran rohkeutta!

Ja jos te tarvitsette meidän apuamme, me annamme sitä teille, veljellisesti ojentaen teille käden.

Tästä voitte olla varmat.”

Puhe oli diktatuuriryhmälle tervetullutta kuultavaa ja vaikutti osaltaan kokouksen mielialoihin.

Kuusisen alustuksen johdosta keskusteltaessa esitti Seth Heikkilä 18 osanottajan puolesta etukäteen valmistetun päätöslauselmaehdotuksen, joka kuvasi parlamentillisella kannalla olleiden ajatuksia. Se oli seuraavanlainen:

”1. Sosiaalidemokratian päämäärän saavuttamiseen on edelleen pyrittävä valtiollisen, ammatillisen ja kulutusosuustoiminnallisen järjestäytymisen sekä parlamenttaarisen ja kunnallisen toiminnan kautta, ja julistaa puolue hylkäävänsä anarkistiset ja anarkososialistiset taistelutavat sekä muistuttaa puoluelehtien ja suullisen valistustyön harjoittajien velvollisuutta teroittaa joukoille tästä johtuvia menettelytapoja.

2. Puolueen keskusjohdon muodostamat tilapäiset järjestökaartit on kehitettävä työväen kehittyneiden menettelytapojen mukaisiksi, puolueen valvonnan alla ja vastuulla toimiviksi luotettaviksi järjestöiksi, niin että ne tukevat puolueen ja työväenluokan toimintaa sekä pyrki-
myksiä eivätkä niitä hajoita ja vahingoita.

3. Kokoukselle esitetystä hallituskysymyksestä lausuu kokous:

Köyhälistön diktatuurille, jolla puolueen keskuudessa nykyään on kannatusta, ei taloudellisesti kehittymättömässä maassamme ole riittäviä edellytyksiä ja olisi se vallankin nykyisen nälänhädän ja työttömyyden aikana omiaan yhä enemmän lisäämään työväenluokan kärsimyksiä.

Puhdas sosiaalidemokraattinen hallitus, kun sillä ei eduskunnassa ole tukenaan sosialistista enemmistöä, tulisi vallankin tällä hetkellä, jolloin maan asiat on saatettu perinpohjaiseen rappiotilaan, ennenpitkää osoitautumaan maamme sosiaalidemokratialle vahingolliseksi.

Sosiaalidemokraattien osanotto kokoomushallitukseen edistysmielisten aineiden kanssa, mikäli sellaisia on olemassa, voidaan pakottavien olosuhteiden vallitessa hyväksyä sillä ehdolla, että hallituksessa on

sosiaalidemokraattinen enemmistö ja että sen ohjelma on työväenluokan nykyisiä lähimpiä vaatimuksia vastaava.”

Keskustelu liikkui sen jälkeen pääasiallisesti tämän ehdotuksen ympärillä, joko sen puolesta tai sitä vastaan.

Ennen kysymyksen valiokuntaan lähettämistä vaati Salin koeäänestystä, jotta valiokunta sen mukaan voisi helpommin laatia oman ehdotuksensa. Tällöin annettiin näiden ponsien puolesta 59 ääntä ja niitä vastaan diktatuurimiesten 43 ääntä. Näin evästettynä asia meni valiokuntaan.

Diktatuurimiehet olivat pitäneet varansa, että heillä valiokunnassa oli voimakas edustus. Kun he ymmärsivät, etteivät saisi selvää diktatuuripäätöstä kokouksessa hyväksytyksi, kuljettiin toista tietä. Päätöslauselmaehdotus laadittiin siihen muotoon, ettei siinä annettu mitään selvää ohjetta, vaan ratkaisu jätettiin vastaisuuden varaan. Valiokunnan laajan päätöslauselmaehdotuksen tärkein oli sen neljäs kohta, jossa sanottiin:

”4. Koska näinä vallankumouksellisina aikoina saattaa esiintyä tilanteita, jolloin alussa mainittujen työväenluokan lähimpäin perusvaatimusten läpiajaminen voi vaatia tilapäisesti joko hallitus- ja valtiovallan ottamista kokonaan sosiaalidemokratian käsiin taikka sosiaalidemokratien osanottoa sellaiseen kokoomushallitukseen, jossa porvarilliset jäsenet ovat vähemmistönä, niin harkitkoon kulloinkin sos. dem. eduskuntaryhmä ja puolue neuvosto, onko jommastakummasta menettelystä odotettavissa sosiaalidemokraattiselle luokkataistelulle varmasti enemmän hyötyä kuin vahinkoa ja vaaraa ja jos tulevat yhdenmukaiseen päätökseen toisen tai toisen menettelytavan edullisuudesta ja ehdoista, olkoon se toistaiseksi sallittu.”

Valiokuntaa ei ollut saatu yksimielisesti tämän ehdotuksen taakse, vaan siihen oli liitetty kokonaista neljä vastalauseetta. Huomattavin niistä oli Eetu Salinin vastalause, jossa ehdotettiin muutoksia useihin kohtiin. Tärkeimmässä, neljännessä kohdassa Salin ehdotti lausuttavaksi samalla tavalla kuin kokoukselle alussa esitetyn ehdotuksen kolmannessa kohdassa.

Eräässä toisessa vastalauseessa taas lausuttiin selvä vallankumouksellinen kanta, vaatimalla pysymään lujasti luokkataistelun kannalla ja

Zimmerwaldin internationaalinen rinnalla. Kaikista kompromisseista porvaripuolueiden kanssa oli pysyttävä erossa. Oli täysin päättävästi astuttava vallankumouksen tielle hallitus- ja valtiovallan valtaamiseksi työväenluokan käsiin.

Nämä kaksi vastalauseetta kuvastivat kokouksen eri suuntien todellisia mielialoja. Valiokunnan mietintö sen sijaan merkitsi toivotonta yritystä etsiä sovintoa vastakkaisten kantojen välillä.

Tähän kiinnitettiinkin huomiota selittämällä mietinnön olevan mahdoton, kun siihen oli kytketty yhteen kaksi aivan vastakkaista katsantokantaa. Kuusinen puolusti kuitenkin voimakkaasti mietintöä ja huomautti sen olevan yhteensovittelujen tulos, johon kummankaan puolen ei pitäisi olla tyytymätön, kun kumpaakaan suuntaa ei ollut tuomittu kelvottomaksi. Parlamentillisella kannalla olevien ei pitäisi pelätä mietintöä, koska sen mukaan vallanotto voi tapahtua vain puoluenevoston ja eduskuntaryhmän yhtäpitävällä päätöksellä, eikä semmoista päätöstä ainakaan eduskuntaryhmässä saataisi aikaan. — Viimeksimainittu oli kiero lohdutus, sillä kysymystä ei koskaan tuotu eikä kai ollut aiottukaan tuoda eduskuntaryhmän ratkaistavaksi.

Kun käytiin äänestämään, niin havaittiin, että voimasuhteet olivat muuttuneet. Siinä äänestyksessä, missä molemmat äärimmäisyysuunnat joutuivat vastakkain, annettiin nyt jyrkemman vastalauseen puolesta 59 ja Salinin maltillisemmän vastalauseen puolesta 44 ääntä. Kokouksen varrella oli maaseudulta saapuneiden keskuudessa onnistuttu muokkaamaan mielialoja. Lopullisessa äänestyksessä tuli valiokunnan mietintö semmoisenaan hyväksytyksi.

Tämä onneton päätös, joka tavallaan antoi puolueen puolesta valtakirjan myöhemmälle vallankaappausyritykselle, aiheutti vastalauseita. Selvimmän vastalauseen esittivät Eetu Salin, Seth Heikkilä, Anton Huotari, Paavo Leppänen, Jussi Rainio ym. Siinä lausuttiin mm.: "Puoluekokouksen enemmistön hyväksymän ponsilauselman viaksi on pääasiassa luettava, että se jättää puolueen edelleen siihen ristiriitaisten menettelytapojen umpikujaan, jossa se viime kuukausina on ollut. Puolueemme keskuudessahan on ilmennyt kaksi aivan vastakkaista suuntaa, joiden menettelytavat taistelevat toisiaan vastaan: toinen, joka on vähintään anarko-sosialistinen, ellei puhtaasti anarkistinen, on pitänyt

tärkeimpänä taistelukeinona köyhälistön diktatuurin aikaansaamista, välittämättä siitä, että sen kautta saatetaan vaaraan työväen saavuttamat ja vakiintuneilla menettelytavoilla saavutettavissa olevat edut. Tätä puollestamme pidämme puoluetta vahingoittavana. Sen rinnalla on edelleen ollut vaikuttamassa toinenkin suunta, joka nojautuen aikaisemmin puolueemme keskuudessa yksimielisesti tunnustettuihin menettelytapoihin, ei ole antanut kuohumistilassa olevien valtiollisten olojen yhtä vähän kuin vaihtelevien venäläisten konjunktuurien johtaa itseään pois niiden viitoittamalta tieltä.” Ja lopuksi: ”Kun ei kumpikaan suunta halua olla vastuussa toistensa menettelytavoista ja kun mitään kumpaakaan suuntaa yhteensovittavaa menettelytapaa ei voida aikaansaada — puoluekokouksen enemmistön tähän tähtäävä yritys, joka jättää kaiken epäselväksi, ei ainakaan meitä tyydytä — näyttää mielestämme parhaalta puolueen sisällä ryhmittyä erilaisten menettelytapojen ympärille. Tästä syystä, puolueemme tähänastisille menettelytavoille uskollisina pysyen, panemme vastalauseemme puoluekokouksen enemmistön päätöstä vastaan ja pidämme tulevan toimintamme lähimpänä ohjeena alempana olevaa päätöslauselmaa, jonka olemme puoluekokouksen äänestyksen alaiseksi saattaneet. Enemmistön uhkaaman puolueesta erottamisen uhallakin pidätämme vapauden näin menetellä ja olemme vakuutetut sen kautta hyödyttävämme työväenluokan asiaa parhaalla mahdollisella tavalla.”

Muut kokouksessa esitellyt asiat olivat vähempimerkityksisiä. Kokous päättyi 27. päivänä marraskuuta myöhään illalla.

Näin oli siis tämä kokous, jonka piti tuoda selvyys menettelytapoihin ja viitoittaa tietä puolueelle, jättänyt muodollisesti asiat ennalleen, mutta samalla antanut diktatuurin kannattajille mahdollisuuden selittää saaneensa puoluekokoukselta valtuudet jatkaa toimintaansa. Seurauksia ei tarvinnut kauan odottaa.

Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän huolia

Kun oli selvitty suurlakosta ja maalle saatu hallitus, niin jännitys laukesi muutamaksi päiväksi. Eduskuntapiireissäkin oli rauhallisempaa, mutta verhojen takana toimittiin sitä ahkerammin. Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä oli taistellut itsensä väsyksiin, ja sen keskuudessa muuttui sävy jonkin verran. Entisistä tunnuksista pidettiin kuitenkin kiinni.

Eduskunta oli tullut olleeksi koolla neljä viikkoa saamatta aikaan oikeastaan mitään. Aika oli kulunut keskinäisiin väittelyihin eikä maalle mitä tärkeimmissä kysymyksissä ollut löydetty yhteistä linjaa. Käytännöllisesti katsoen ainoana tärkeänä saavutuksena oli hallituksen saaminen maalle, ja sekin oli ratkaistu äärimmäisen kireän taistelun jälkeen. Eikä asiaa voitu edes pitää lopullisena, sillä yhä edelleen olivat ratkaisematta kummaltakin taholta tehdyt vastakkaiset ehdotukset, toisaalta kolmihenkirisen valtionhoitajakunnan asettaminen, josta päätös oli olemassa, vaikkei vaalia ollut suoritettu, toisaalta kesästä saakka Damokleen miekkana eduskunnan pään yllä riippunut kysymys valtalain voimaansaattamisesta. Näiden asiain ratkaisusta saattoi hallituksenkin kohtalo tai ainakin asema riippua.

Sitä paitsi olivat Suomen ja Venäjän väliset suhteet edelleen selvittämättä, ja siinäkin suhteessa tiedettiin mielipiteiden kulkevan jyrkästi eri suuntiin. Marraskuun 15. päivän päätös, jolla eduskunta selitti olevansa korkeimman vallan haltija, merkitsi tosin periaatteellista kannottoa, mutta käytännölliset johtopäätökset siitä olivat edelleen tekevä.

Kaiken lisäksi maan raha-asiat olivat päässeet menemään täysin retuperälle ja inflaatio vyöryi hillittömänä eteenpäin. Ei ollut näkyvissä

kättä, joka sen olisi pysäyttänyt, ja se oli siten päässyt ryöstäytymään irti. Hallituksen käytettävissä olleet valtion kassavarat olivat lopussa, ja ainoana rahoittajana oli Suomen Pankki setelikoneensa voimalla. Lukuisat yhteiskunnalliset uudistukset, joita maa odotti ja joihin "Me vaadimme" julistuksessa oli voimakkaasti kiinnitetty huomiota, olivat jääneet sivuun. Ongelmia oli siten vaikka miten paljon. Mutta kaikkien muiden yläpuolella ja ihmisten mieliä hallitsevina olivat sittenkin suuret poliittiset kysymykset, ja niihin sekä eduskuntapiirit että uusi hallituskin ensimmäisinä kiinnittivät huomionsa.

Kun sosiaalidemokraattinen ryhmä kokoontui marraskuun 27. päivänä, heti puoluekokouksen jälkeen, nousi siinä aivan itsestään kysymys valtiollisen aseman vakiinnuttamisesta. Herätettiin kysymys, oliko yhä edelleen kaikesta vastustuksesta huolimatta pidettävä kiinni valtalaista. Mielipiteet kävivät sekä myöten että vastaan, mutta vallitsevana oli käsitys, että siinä olisi yhä edelleen pysyttävä. Gyllingin mielestä olisi sen vahvistamisvaatimuksen tukemiseksi käytettävä pakkokeinojakin ja siinä tarkoituksessa kiellettävä hallitukselta valtuudet sen pyytämän 25 miljoonan markan suuruisen valtiolainan ottamiseen, mikä laina kiipeästi tarvittiin juoksevien asiain hoitamiseen. Mitä valtalakiin tuli, hänen mielestään "ei olisi pahaksi, jos Pietarista saataisiin tunnustus valtalaille".

Ryhmän useat jäsenet halusivat laajentaa kysymyksen koskemaan myös Suomen itsenäiseksi julistamista, mikä olisi saatava sisällytetyksi Venäjän hallituksen puolesta annettavaan manifestiin. Tähän Kuusinen huomautti, että jos halutaan keisarille kuuluneen vallan eduskunnalle siirtämisen tunnustamista, niin se vaatisi laajempia keskusteluja. Samoin tietäisi täydellisen itsenäisyyden vaatimus "laajoja neuvotteluja Venäjän hallituksen ja venäläisten toverien kanssa. Jos nyt Suomi yhtäkkiä julistettaisiin itsenäiseksi, niin vaikeuttaisi se venäläisten toverien asemaa".

Itsenäisyysasiasta haluttiin tietää, pitääkö ryhmä suotavana, että Venäjän bolshevikkihallitus antaisi manifestin, jossa se tunnustaisi itsenäisyyden. Asia otettiin esille sen vuoksi, että "venäläinen toveri Stalin, joka matkustaa tänä iltana Pietariin, tahtoi siitä jotakin varmuutta ryhmältä vietäväksi Pietariin". Hajanaisen keskustelun tuloksena oli ensin, että manifestissa olisi mainittava vain valtalaista, vähemmistön vaa-

tiessa myös Suomen itsenäisyydestä mainittavan. Lopuksi sovittiin kuitenkin pidettävän suotavana, että jonkinlainen manifesti annetaan. ”Siinä saisi olla valtalain tunnustaminen, mutta samalla manifestissa saisi olla laajempiakin oikeuksia myönnettävänä Suomelle, aina täydelliseen itsemääräämisoikeuteen saakka.” Toivottiin kummankin maan puolelta saatavan pari neuvottelijaa asiaa valmistamaan. — Tämän suuntaisen vastauksen sai ”toveri Stalin Pietariin vietäväksi”.

Pari päivää myöhemmin pidetyssä ryhmän kokouksessa luettiin porvarillisten itsenäisyysmiesten taholta saapunut kirjelmä, jossa ryhmää pyydettiin yhtymään ehdotettuun päätöslauselmaan. Ehdotus oli seuraavansisältöinen:

”1. Eduskunta ilmoittaa katsovansa Suomen olevan itsenäinen suvereeninen valtio.

2. Suomen tasavalta julistautuu puolueettomaksi ja on ystävällisissä väleissä kaikkien ulkovaltain kanssa.

3. Eduskunta valtuuttaa Senaatin ryhtymään kaikkiin niihin toimenpiteisiin, joihin edelläolevat päätökset aiheuttavat.”

Samalla tiedotettiin toht. Relanderin ilmoittaneen maalaisliiton puolesta sen kantana olevan, ettei se hyväksy valtalakia eikä valtionhoitajakuntaa, vaan haluaa kulkea keskitietä. ”Olisi saatava Suomeen tasavalta, jonka presidenttinä olisi Norjan kuningasvallan tapaisella vallalla varustettu henkilö.”

Ryhmän valmistusvaliokunta kulki kuitenkin entisillä linjoilla eikä nähnyt muuta kuin valtalain tarpeellisuuden. Sen toimesta oli valmistettu toisille ryhmille lähetettäväksi laajempi kirjelmä, jossa mainittiin ryhmän pitävän ”välttämättömänä, että Eduskunta nyt vihdoinkin edellämainitun lain (valtalain) selvällä päätöksellä tunnustaa ja vahvistaa sekä peruuttaa tilapäisen, oikeastaan vähemmistön tahdosta syntyneen päätöksen keisarin ja suuriruhtinaan käyttämän vallan uskomi- sesta erityiselle valtionhoitajakunnalle. — — — Niin kauan kuin tätä ei ole tapahtunut... ei ryhmä katso voivansa luottaa nykyiseen senaattiin eikä sen politiikkaan siinä määrin, että uskoisi sille valtuuksia ottaa valtiolainaa”, minkä saanti siis kytkettiin valtalain vahvistamiseen. Samalla kirjelmässä kuitenkin ilmoitettiin ”viipymättä odottavamme ja olevamme valmiit kannattamaan Suomen kansan ja eduskunnan oikeuk-

sien lainsäädännöllistä ulottamista niillekin Suomen asiain aloille, joita ns. valtalaki ei koske. Tässä tarkoituksessa olemme nyt samalla kertaa päättäneet tehdä Eduskunnalle ehdotuksen siitä, että Senaattia kehoitettaisiin mahdollisimman pian valmistamaan Eduskunnan käsiteltäväksi Suomen täydellisen itsemääräämisoikeuden mukainen ehdotus maan uudeksi hallitusmuodoksi”.

Eräät ryhmän jäsenet eivät olleet tyytyväisiä valtiolainan kieltoehdotukseen. ”Kaikenlaisiin asioihin kytketään suurpolitiikkaa. Tuommoista ei työväki ymmärrä”, lausui eräskin puhuja. Kirjelmän lopussa oleva viittaus itsemääräämisoikeuteen ei herättänyt sanottavaa huomiota. Päätökseksi tuli, että valiokunnan ehdotus valtiolainan kieltämisestä hyväksyttiin 41 äänellä 13 vastaan, jotka olivat valmiit myöntämään lainan. — Itsenäisyysmiehille päätettiin vastaukseksi vain tiedottaa ryhmän ”nykyiset aiheet”.

Tämä ei kuitenkaan ollut ryhmän viimeinen sana laina-asiassa. Muutamana päivänä perästä, tarkemmin sanoen joulukuun 4. päivänä, ryhmä oli Gyllingin pyynnöstä kutsuttu koolle uudelleen käsittelemään laina-asiaa. Ensimmäisen puheenvuoron käytti Gylling, joka mainitsi, että ”kun näyttää luultavalta, ettei valtalakia saada läpi sitä kytkemällä lainan myöntämisehtoihin sekä kun lainan kieltäminen hallitukselta tuottaisi rahallisia vaikeuksia myös työväestölle, niin olisi laina nyt myönnettävä”. Ehdotus herätti suurta hämmästyä siihen katsoen, että juuri Gylling oli herättänyt ehdotuksen lainan kieltämisestä. Monet aikaisemmin myöntämisen kannalla olleet olivatkin sen vuoksi nyt sillä kannalla, ettei olisi peräännyttävä, koska se olisi ryhmälle häpeäksi. Toiset sen sijaan hyväksyivät ilman muuta uuden ehdotuksen ja katsoivat, kuten eräs puhuja lausui, tuloksen olevan ”välttämättömän opeuksen ryhmän politiikalle ja taktiikalle. Ryhmä ei jaksane vastata niistä seurauksista, jotka johtuvat lainan kieltämisestä”. Tuloksena oli, että ryhmä vetäytyi ratkaisusta syrjään päättämällä 41 äänellä 40 vastaan olla äänestämättä asiassa.

Samana päivänä asian kolmannessa käsittelyssä eduskunnassa puhuivat Kuusinen, Manner ja Valpas lainavaltuuksien myöntämistä vastaan. Ryhmän enemmistö vetäytyi kuitenkin pois äänestyksestä, joten eduskunta myönsi valtuudet 107 äänellä 19 vastaan.

Tähän toisille ryhmille komeasti ilmoitetusta kannasta perääntymiseen pani Kuusinen seuraavassa ryhmän kokouksessa vastalauseensa ja ilmoitti samalla eduskunnassa äänestäneensä lainaa vastaan. Vastalauseeseen ja ilmoitukseen yhtyi toistakymmentä jäsentä. Pisimmälle menevän johtopäätöksen teki Manner, joka kirjallisesti ilmoitti eroavansa ryhmän puheenjohtajan tehtävästä ja valmisteluvaliokunnan jäsenyydestä. Hänen tilalleen valittiin puheenjohtajaksi Juho Vuoristo.

Kysymykset valtionhoitajakunnasta ja valtalaista poistetaan päiväjärjestyksestä. — Itsenäisyyttä ryhdytään toteuttamaan

---

Eduskunnan joulukuun 4. päivän istunnossa esitettiin kuitenkin myös paljon tärkeämpi näytelmä kuin edellämainittu valtiolainan myöntämistä koskeva laaja ja ikävä keskustelu.

Istunnon aikana astui senaatin puheenjohtaja Svinhufvud, koko senaatin seuraamana, eduskuntaan tuomaan komeinta nippua hallituksen esityksiä, mitä Suomen eduskuntaan milloinkaan on tuotu yhdellä kertaa. Niitä oli kokonaista 16 kappaletta, ensimmäisenä esitys Suomen hallitusmuodoksi, jonka mukaan Suomesta oli tuleva itsenäinen tasavalta, ja lisäksi laki hallitusmuodon perusteista, eduskunnan esitysoikeuden laajentamisesta, Suomen valtiotalouden perusteista, valtiopäiväjärjestyksen erinäisten tärkeiden pykälien muuttamisesta, eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja prokuraattorin virkatointen laillisuutta, Korkeimmasta Oikeudesta, Korkeimmasta Hallinto-oikeudesta ym. Tärkeimmät näistä esityksistä oli valmistanut Tokoin hallituksen asettama perustuslakikomitea, joka, puheenjohtajanaan professori K. J. Ståhlberg, oli ajan rauhattomuudesta huolimatta ahkerasti työskennellyt valmistaakseen pohjaa itsenäisen Suomen valtiorakenteelle. Nämä esitykset olivat vain odottaneet tilaisuutta päästäkseen käsittelyvaiheeseen. On huomattava, että osan näistä esityksistä oli saanut ja käsitellyt jo edellinen eduskunta, joka niiden suhteen oli tehnyt ratkaisunsakin. Näiden joukossa olivat mm. Korkeinta Oikeutta ja Korkeinta Hallinto-oikeutta sekä eduskunnan oikeutta tarkastaa hallituksen jäsenten virkatointen laillisuutta koskevat esitykset.

Esityksiä jättäessään Svinhufvud, yleisestä tavasta poiketen, käytti lyhyen puheenvuoronkin, jossa hän mm. lausui: "Suomen kansa on ottanut kohtalonsa omiin käsiinsä ja nykyiset olot sekä oikeuttavat että

velvoittavat sen siihen. Suomen kansa tuntee syvästi, ettei se voi täyttää kansallista ja yleisinhimillistä tehtäväänsä muuten kuin täysin vapaana. Vuosisatainen vapauden kaipuu on nyt toteutettava. Suomen kansan on astuttava muiden maailman kansojen rinnalle itsenäisenä kansakuntana. Hallitus on kääntyvä toisten valtojen puoleen saadakseen maamme valtiollisen itsenäisyyden kansainvälisesti tunnustetuksi.”

Kurakin näistä esityksistä esitellessään puhemies lausui: ”Puhemiesneuvosto ehdottaa, että eduskunta, päättäen käsitellä esilläolevan ehdotuksen sillä tavoin kuin valtiopäiväjärjestyksessä on säädetty keisarin ja suuriruhtinaan esityksistä, panisi asian pöydälle seuraavaan istuntoon.”

Tämän arvokkaan tilaisuuden halusivat ed. Manner ja Kuusinen madaltaa ryhtymällä viisastelemaan, ettei hallituksella valtalain hyväksymisen jälkeen ollut oikeutta käyttää entistä keisarin valtaa ja antaa eduskunnalle esityksiä. Eduskunta itse oli nyt keisarin asemassa. Ikään kuin eduskunta pystyisi antamaan esityksiä.

Kun samat esitykset seuraavana päivänä esiteltiin valiokuntaan lähettämistä varten, käytti ed. Kuusinen uudesta hallitusmuotoesityksestä keskustelun ainoan puheenvuoron. Hän suhtautui hyvin arvostelevasti hallituksen ehdotukseen. Hän nimitti sitä hallituksen valtalakiehdotukseksi, jonka kanssa kilpaileva eduskunnan valtalaki oli samana päivänä tuleva uuteen käsittelyyn. Hänen mielestään senaatin hallitusmuotoehdotus merkitsi harvainvallan kaikkein yksinkertaisinta muotoa, kun siinä suuri osa valtiovaltaa oli jätetty yhden ainoan miehen, presidentin, käsiin. Siten muodostuisi Suomesta maailman yksinvaltaisimman tasavalta, koska se yksinvaltiudessa voittaisi monta monarkiaakin. Hän arvosteli myös parlamentillista hallitusmuotoa, joka pakostakin johtaisi heikkoihin kokoomushallituksiin. Semmoisia parempi ja pienelle maalle sopivampi olisi Sveitsin tapainen hallitusjärjestelmä, missä hallitus toimii eduskunnan asettamana valiokuntana, ulkopuolella parlamentillisten kiistojen, ja missä vuodeksi kerrallaan valittu hallituksen puheenjohtaja hoitaa presidentin tehtäviä. Mutta sitäkin parempi hänen mielestään oli eduskunnan jo hyväksymä valtalaki, missä valta oli keskitettynä eduskunnalle. — Tämän puheenvuoron jälkeen asia pantiin pöydälle.

Sen jälkeen otettiin käsiteltäväksi eräiden vasemmistoedustajien muutamia päiviä aikaisemmin eduskunnalle jättämä kirjelmä, jossa ehdotettiin:

”1. että Eduskunta peruuttaisi marraskuun 9. päivänä tekemänsä päätöksen, että keisarin ja suuriruhtinaan käyttämä valta on toistaiseksi uskottava tarkoitusta varten asetetulle valtionhoitajakunnalle;

2. että Eduskunta päättäisi vahvistaa viime heinäkuun 18. päivänä päätetyn lain Suomen korkeimman valtiiovallan käyttämisestä sekä määrätä sen heti julaistavaksi ja voimaan astuvaksi.”

Puhemiesneuvosto oli ehdottanut kirjelmässä mainitut asiat lähetettäväksi perustuslakivaliokuntaan. Eri tahoilta lausuttiin kuitenkin näiden kysymysten olevan jo siksi kypsiä, ettei niitä enää tarvinnut lähettää valiokuntaan. Niinpä ne näkyivät olleenkin, sillä verraten vähin puhein ne valiokuntaan lähettämättä ratkaistiin. Päätös valtionhoitajakunnan asettamisesta peruutettiin yksimielisesti kenenkään enää sen puolesta puhumatta. Valtalaki taas päätettiin jättää vahvistamatta äänestyksellä, jossa vasemmiston 91 ääntä puolusti vahvistamista ja 103 ääntä sitä vastusti.

Näin eduskunta vapautti itsensä kahdesta pahasta riitakysymyksestä, jotka kokonaisen kuukauden ajan olivat sen työtä häirinneet. Valtalaki-kin, joka oli aikaansaanut edellisen eduskunnan hajotuksen, jäi nyt, olosuhteiden muututtua, käyttökelvottomana syrjään. Työ sai nyt lähteä kulkemaan eteenpäin säännöllistä uraansa — niin kauan kuin sitä voitiin jatkaa.

Suomi julistautuu itsenäiseksi

Täten oli eduskuntatyössä päästy päivään, joka meillä on otettu kansalliseksi juhlapäiväksi ja jolle on annettu nimeksi Itsenäisyydenpäivä.

Sen esinäytös suoritettiin jo edellisenä päivänä sosiaalidemokraattisessa eduskuntaryhmässä. Ryhmä oli nimittäin kutsuttu koolle eduskunnan istuntojen väliaikana käsittelemään itsenäiseksi julistautumista koskevaa asiaa.

Ryhmän kokoonnuttua sille ilmoitettiin, että porvarillisilla ryhmillä oli tarkoitus jättää eduskunnan kansliaan seuraavansisältöinen kirjelmä, joka tultaisiin huomenna eduskunnalle esittelemään:

”Eduskunnan Herra Puhemiehelle.

Pyydämme tilaisuuden saada tämänpäiväisessä täysistunnossa ehdottaa Eduskunnan päätettäväksi:

Sen johdosta, että Hallitus on antanut Eduskunnalle esityksen uudeksi Hallitusmuodoksi, joka on rakennettu sille pohjalle, että Suomi on riippumaton tasavalta, Eduskunta korkeimman valtiovallan haltijana päättää puolestaan yhtyä tähän periaatteeseen ja hyväksyy ne toimenpiteet, joihin hallitus on ilmoittanut ryhtyvänsä saattaakseen Suomen valtiollisen itsenäisyyden tunnustetuksi.”

Lisäksi ryhmälle ilmoitettiin porvarillisten ryhmien toivovan, että tämä kirjelmä ryhmänkin puolesta allekirjoitettaisiin ja ryhmä puolestaan valitsisi muutamia jäseniään neuvottelemaan asiasta muiden puolueiden valitsemien henkilöiden kanssa.

Nähtävästi ilmoitus tuli ryhmälle yllätyksenä ja siitä johtui, että mielipiteet sen johdosta menivät hyvin hajalle. Ryhmän monien jäsen-

ten mielestä aloite oli oikea ja nämä pitivät tärkeänä, että toisten ryhmien kanssa päästäisiin yhteisymmärrykseen julistuksen sanamuodosta. Useat sen sijaan pelkäsivät syntyvän selkkauksia Venäjän kanssa, jos eroaminen Venäjän yhteydestä suoritettaisiin yksipuolisesti, siitä Venäjän vallanpitäjien kanssa neuvottelematta. Mainittiinpa, että Venäjällä harkitaan parhaillaan edustajien lähettämistä Suomeen estämään itsenäisyyspyrkimystä, minkä vuoksi olisi tärkeätä vaikuttaa Pietarissa siihen suuntaan, ettei sieltä käsin ryhdyttäisi toimenpiteisiin itsenäisyyden estämiseksi. Ratkaisevan puheenvuoron käytti Valpas, ja se on sen vuoksi syytä ottaa tähän. Hän lausui:

”Porvarit toimivat nyt itsenäisesti meistä riippumatta ja harjoittaen salaista diplomatiaansa. Kysymys on, onko heillä niin paljon voimaa, että uskaltavat yrittää irtautumista Venäjästä vasten Venäjän tahtoa. Meillä ei ole heidän voimistaan tietoa. Meidän on sen vuoksi lähdettävä siltä kannalta, että Venäjä voi estää irtautumasta väkisin. Panen näin ollen kyseenalaiseksi, voidaanko eduskunnan puolesta antaa irtaantumislulistusta. Se voitaisi sanoa, että Suomi haluaa olla riippumaton tasavalta. Täytyisi sitten neuvotella venäläisten kanssa, tiedustella, mitä voivat mielestään ennen kansalliskokousta myöntää. Voitaisi asettaa yhteinen valiokunta näitä asioita varten. Jos porvarit tänään esittävät asian, olisi koetettava jarruttaa, elleivät voi osottaa takeita asialleen.”

Ryhmä päätti asettaa pienen komitean tekemään ryhmälle asiasta tarkemman ehdotuksen.

Komitea suoritti sille annetun tehtävän nopeasti ja saattoi esittää ehdotuksensa vielä samana päivänä pidetylle uudelle ryhmäkokoukselle. Komitean ehdotuksen mukaan olisi toisille ryhmille ilmoitettava, että ryhmä periaatteessa on valmis asettumaan itsenäisyyden kannalle. Asian kehittämistä varten olisi asetettava erityinen valiokunta, jolla tulisi olla tietoa asian kehityksestä ja sen suhteen aiotuista toimenpiteistä. Venäläisten kanssa olisi pyrittävä säilyttämään ystävälliset välit ja neuvottelijoita lähetettävä Pietariin.

Tämän ehdotuksen ryhmä hyväksyi ja valitsi henkilöt sopimaan tehtyjen esitysten pohjalla porvarillisten ryhmien valitsevien neuvottelijoiden kanssa. Neuvottelijoiksi valittiin Valpas, Gylling ja Sirola. Siltä varalta, että neuvotteluja Venäjän kanssa syntyy, asetettiin ryhmän

puolesta neuvottelijaehdokkaiksi Valpas, Gylling, Sirola, E. Huttunen, Wiik ja Manner.

Kun eduskunta seuraavana päivänä, joulukuun 6:ntena, kokoontui klo 14, niin ensimmäisenä asiana esiteltiin eri porvarillisiin puolueisiin kuuluneiden viiden edustajan allekirjoittama kirjelmä, jonka sisältö oli sama, mikä edellisenä päivänä oli tarjottu myös sosiaalidemokraattisen ryhmän allekirjoitettavaksi. Sen johdosta käytettiin yksi ainoa puheenvuoro. Ed. Manner ilmoitti vastustavansa tehtyä ehdotusta, ryhtymättä sillä kertaa kantaansa perustelevaan. Sen sijaan hän vastaehdotuksena esitti eduskunnan päätettäväksi:

”Suomen korkeimman valtiiovallan haltijana lausuu Suomen Eduskunta periaatteen, että Suomi on oleva riippumaton tasavalta. Tämä riippumattomuus on koetettava toteuttaa sovinnollista tietä Venäjän kanssa aikaansaataavalla sopimuksella. Sitä ehdotusta olisi asetettava tekemään yhteinen neuvottelukunta, jossa olisi yhtä monta Suomen ja Venäjän edustajaa. Neuvottelukunnan tulisi tehdä myös muita ehdotuksia Suomen ja Venäjän suhteiden järjestämiseksi. Nuo ehdotukset olisivat alistettavat molempien valtioiden täysivaltaisten valtioelinten lopullisesti hyväksyttäväksi. Suomen olisi koetettava saada myös muut valtiot tunnustamaan Suomen riippumaton tasavalta ja tekemään sen kanssa sopimuksia suhteiden järjestämisestä.

Edellämainittuja asioita valmistelemaan sekä tekemään niistä ehdotuksia eduskunnan hyväksyttäväksi päättää eduskunta asettaa 17-henki-
sen valiokunnan.”

Kun oli kaksi vastakkaista ehdotusta, niin niiden kesken oli äänestettävä. Porvarillisten ryhmien ehdotuksen puolesta annettiin 100 ja vasemmiston ehdotuksen puolesta 88 ääntä.

Näin, pimeänä joulukuun päivänä, ilman suurempia juhlallisuuksia ja äänestyksen jälkeen julistettiin Suomi itsenäiseksi. Itse pääasiasta, itsenäisyydestä, eduskunta oli yksimielinen, mutta sen toteuttamistavasta ilmeni eri mieliä.

Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä ei ollut tyytyväinen ratkaisuun. Vielä samana päivänä pidetyssä ryhmäkokouksessa valittivat useat jäsenet, että asia oli ryhmän puolesta hoidettu huonosti. Pidettiin tärkeänä, että itsenäisyyskysymyksestä annetaan valitsijoille julistus. Sa-

moin pidettiin välttämättömänä, että ryhmän kannasta levitettäisiin oikeita tietoja ja saataisiin aikaan kiinteä yhteys ”sekä itään että länteen”. Tässä tarkoituksessa ryhmälle asetettiin oma ulkoasiainvaliokunta, jolta odotettiin ehdotuksia tarpeellisiksi toimenpiteiksi. Muutamaa päivää myöhemmin valiokunta esittikin suunnitelmansa. Se oli käynyt neuvotteluja sekä hallituksen että porvarillisten ryhmien kanssa, mutta ei ollut saanut mitään selvyyttä siitä, millä tavalla hallitus aikoi toteuttaa maan itsenäisyyden. Sen johdosta valiokunta esitti omana suunnitelmaanaan, että olisi toimitettava lähetystö Pietariin neuvottelemaan työ- ja sotamiesneuvoston kanssa Suomen itsenäisyyskysymyksestä. Ehdotus hyväksyttiin ja neuvottelijoiksi valittiin Manner, E. Huttunen ja Salin. Tästä päätöksestä ei ollut annettava tietoja julkisuuteen.

Itsenäisyyskysymykseen joutui eduskunta puuttumaan vielä parissa muussa yhteydessä.

Joulukuun 17. päivänä oli porvarillisten ryhmien taholta jätetty eduskunnan puhemiehelle kirjelmä, jossa ehdotettiin, että eduskunta päättäisi lähettää Venäjän piakkoin kokoontuvalle perustavalle kansalliskokoukselle adressin, jossa esiintuotaisiin Suomen kansan onnittelet sekä ilmoitettaisiin, mitä eduskunta oli tehnyt Suomen riippumattomuuden toteuttamiseksi, ja lausuttaisiin toivomus, että Venäjän kansa antaisi tunnustuksensa Suomen itsenäisyydelle.

Ehdotus lähetettiin yksimielisesti perustuslakivaliokuntaan, ja kun se sieltä palasi eduskunnan viimeisessä istunnossa ennen joulua, niin yksimielisesti hyväksyttiin adressi lähetettäväksi. Sen merkitys jäi vähäiseksi sen johdosta, että mainittu perustava kansalliskokous, kuten tunnettua, hajotettiin pidettyään ensimmäisen istuntonsa tammikuun 18. päivänä 1918.

Viimeksimainitussa eduskunnan istunnossa esitettiin sosiaalidemokraattiselta taholta myös aloite, joka tähtäsi maamme riippumattomuuden vakiinnuttamiseen. Puhemiehelle osoitetussa kirjelmässä ehdotettiin valittavaksi viisi henkilöä, joiden tuli edustaa Suomea piakkoin alkavissa rauhanneuvotteluissa (tarkoitettiin Saksan ja Venäjän välisiä Brest-Litovskin rauhanneuvotteluja), missä heidän tuli vaatia Suomen riippumattomuuden turvaamista sellaisilla ehdoilla, jotka tekevät mahdolliseksi Suomen ystävällisen suhtautumisen muihin kansakuntiin.

Tämä ehdotus joutui käsiteltäväksi vasta tammikuun 25. päivänä, eduskunnan viimeisessä istunnossa ennen kansalaissotaa, ja ehdotus päätettiin silloin hyväksyä. Edustajiksi valittiin valtioneuvos Edv. Hjelt, professori Rafael Erich, senaattori Otto Stenroth sekä edustajat Yrjö Sirola ja K. H. Wiik. Nämä eivät kuitenkaan saaneet tilaisuutta täyttää heille uskottua tehtävää.

Ulkovaltojen tunnustuksen saanti

Ulkovaltojen tunnustus itsenäisyydelle uhkasi kuitenkin viipyä. Vasta tammikuun 8. päivänä 1918 saattoi senaatin puheenjohtaja Svinhufvud ilmoittaa eduskunnassa, että Venäjän kansankomissaarien neuvoston puoltolauseen johdosta Venäjän työläis-, sotilas- ja talonpoikais-edustajain neuvoston toimeenpaneva keskuskomitea 4. päivänä tammikuuta 1918 (22. päivänä joulukuuta 1917, vanhaa lukua) oli päättänyt tunnustaa Suomen tasavallan valtiollisen itsenäisyyden ja samalla yksissä neuvoin Suomen hallituksen ja Suomen työväenluokan edustajain kanssa asettaa erityisen komitean valmistamaan niitä käytännöllisiä toimenpiteitä, jotka aiheutuvat Suomen eroamisesta Venäjästä. Heti sen jälkeen olivat myös Ruotsi ja Ranska, molemmat samoin tammikuun 4. päivänä, antaneet tämän tunnustuksen. Muutamaa päivää myöhemmin oli saapunut Saksan tunnustus.

Ilmoittaessaan näistä tunnustuksista Svinhufvud lopuksi lyhyesti lausui vakaumuksenaan, että Suomen kansa sekä sisäisesti että ulkonaisesti on osoittautuva kyllin arvokkaaksi astumaan niiden jalojen kansojen rinnalle, jotka ovat tunnustaneet sen vapauden.

Siihen vastatessaan puhemies piti kiitollisuutta uhkuneen puheen ja kehotti lopuksi kansanedustajia kohottamaan kolminkertaisen eläkönhuudon sekä niille kansakunnille, jotka olivat Suomen riippumattomuuden tunnustaneet, että Vapaalle Suomelle. Eduskunta yhtyi eläkönhuutoihin.

Muiden valtojen tunnustukset saapuivat pian tämän jälkeen. Englanti ja Yhdysvallat antoivat kuitenkin tunnustuksensa vasta v. 1919, sen jälkeen kun Suomi, kansalaissodan jälkeisen tynkäeduskunnan tultua hajotetuksi ja uusien vaalien toimitetuksi, oli saanut kansanvaltaisesti asetetun hallituksen.

Onnelliseen lopputulokseen oli päästy vasta erinäisten esivaiheiden jälkeen. Niistä on valtioneuvos Edv. Hjelt antanut tarkempia tietoja muistelmissaan. Niiden mukaan hallitus oli heti itsenäisyysjulistuksen jälkeen lähettänyt useampia valtuutettuja hankkimaan ulkovalloilta tunnustusta tälle askeleelle. Ruotsi ja Tanska olivat tällöin asettuneet odottavalle kannalle ja halunneet nähdä, mitä suurvallat päättävät. Saksa, jonka puoleen Hjelt itse oli kääntynyt, oli ilmoittanut tuntevansa myötätuntoa asiaa kohtaan, mutta selittänyt, että tunnustuksen myöntäminen riippuisi siitä, syntyykö Suomen ja Venäjän välillä sovinto. Saksan valtakunnankansleri Hertling oli kehottanut pikimmiten tekemään asiasta esityksen Venäjän hallitukselle, jonka suostumus oli etukäteen varma. Tämä tieto perustui Saksan ja Venäjän välillä suoritetuihin keskusteluihin Brest-Litovskin rauhanneuvotteluissa. Saksan valtuutetut olivat siellä Suomen toivomuksen mukaisesti vaatineet Venäjää tunnustamaan Suomen itsenäisyyden. Jatkuneen painostuksen jälkeen Trotski oli hallituksensa puolesta ilmoittanut, että itsenäisyyden tunnustaminen oli selvä heti kun Suomen hallitus sitä pyytää. Saksan valtakunnankanslerin kehotuksesta Hjelt joulukuun 27. päivänä oli kiireesti lähettänyt Svinhufvudille seuraavan sähkeen: "Saanut tietää Berliinistä Saksan taholta tunnustuskysymyksen olevan suotuisan. Ehdottomasti välttämätöntä, että Suomen hallitus mitä pikimmin tekee ehdotuksen riippumattomuuden hyväksymisestä Venäjän hallitukselle, koska Trotski on Brest-Litovskissa antanut selittää, että tässä tapauksessa Venäjän hallitus tunnustaa riippumattomuuden."

Svinhufvud, samoin kuin hänen hallituksensa, oli kuitenkin ollut kovin vastahakoinen noudattamaan kehotusta. Tämä pakotti Hjeltin vielä uudelleen kiirehtimään asiaa. Yhdessä Erichin ja Sarion kanssa hän lähetti joulukuun 29. päivänä Berliinistä uuden sähkeen: "Ulkoasiainministeriöstä saamiemme tiedonantojen nojalla pyydämme hartaasti senaattia tekemään Venäjän hallitukselle riippumattomuuden tunnustamista koskevan ehdotuksen. Silloin Suomen asia (Brest-Litovskin) rauhanneuvotteluissa selvä, mutta muuten vaara tarjona, että kaikki Saksan taholta hyväksemme tehdyt ponnistukset turhat."

Tällöin senaatti lopulta oli taipunut tähän sen mielestä katkeraan käyntiin. Matkalle lähti aluksi Enckell yhdessä eduskunnan perustuslakivaliokunnan sihteerin K. G. Idmanin kanssa valmistelemaan asiaa,

X Venäjän väliaikaisen hallituksen istunto keväällä 1917

Vallankumousbuuraa Helsingin ka-
duilla maaliskuussa 1917

X Oskari Tokoi

Edvard Valpas-Hänninen

Yrjö Mäkelin

Tokoin senaatti

Valtiopäivien avajaiset 11. 4. 1917. Kenraalikuvernööri Stabovitsh poistumassa Oskari Tokoin kanssa kirkosta

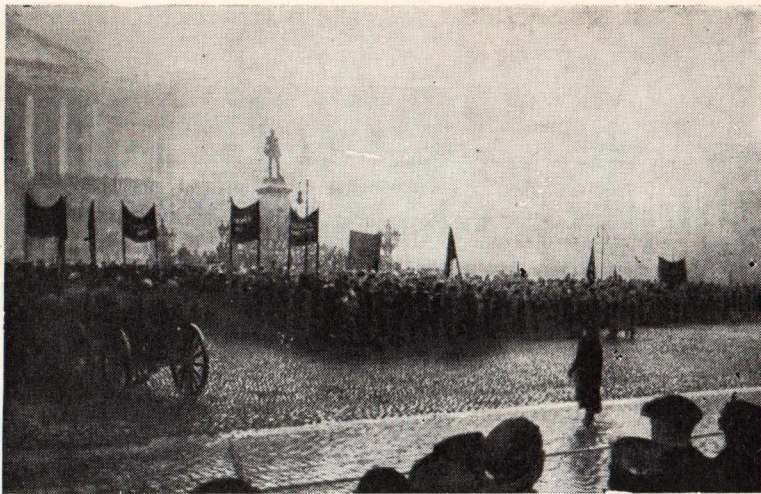

W. A. Lavonius

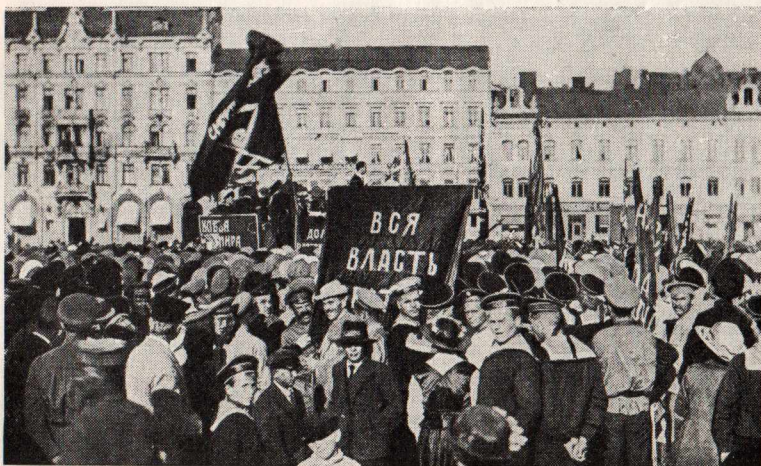

Wäinö Wuolijoki

Mielenosoitus Helsingin Senaatintorilla 18. 6. 1917 "valtalain" hyväksymisen puolesta

Mielenosoitus 8-tuntisen työpäivän puolesta Rautatientorilla 14. 7. 1917

Ylb. vas. O. W. Kuusinen

Ylb. oik. Edvard Gylling

Oik. Aleksandra Kollontay

Alb. vas. Kullervo Manner

Alb. oik. Yrjö Sirola

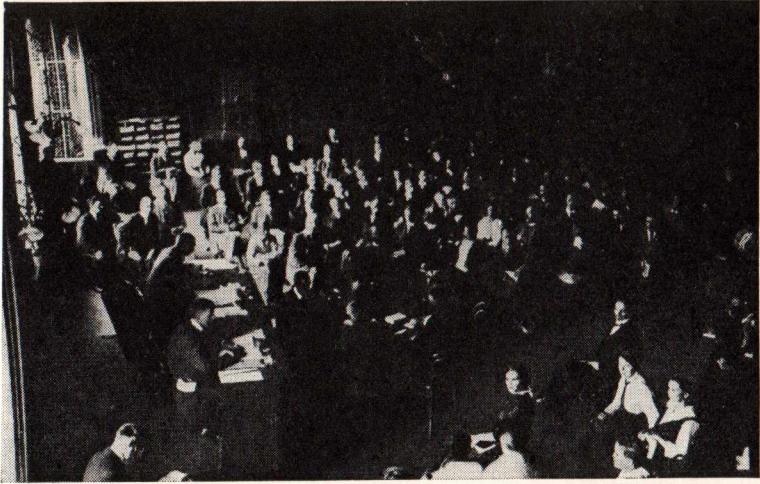

Voijono Valion kaupan luona Helsingissä 1917

Matti Turkia

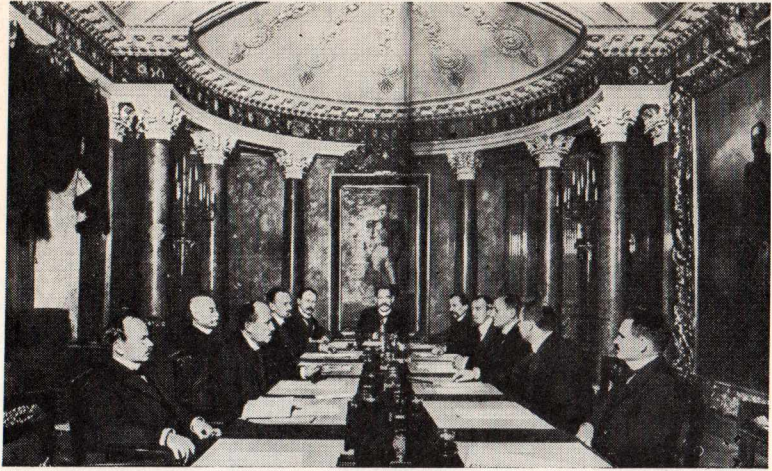

Hajotetun eduskunnan vastalausekokous Säätytalolla 29.8.1917

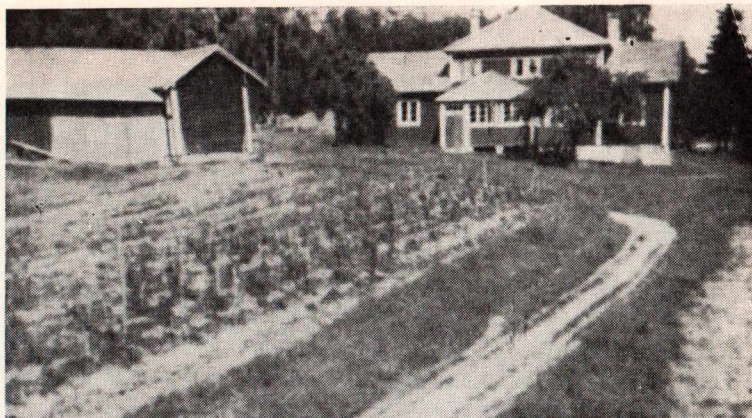

Marraskuun suurlakko 13.—20. 11. 1917. — Punakaartilaiset valtaavat Senaatintalon

Suomen senaatin talousosasto, joka laati itsenäisyysjulistuksen. Istumassa vas. Y. K. Pekkonen, J. Arajärvi, Arthur Castrén, J. Castrén, E. N. Setälä, P. E. Svinbufvud, K. Kallio, O. Talas, H. Renvall, A. Frey ja O. W. Loubivuori

Kauniaisten Lillbemtans, jossa Stalin piileskeli

Helsingin Työväentalo palaa v. 1918

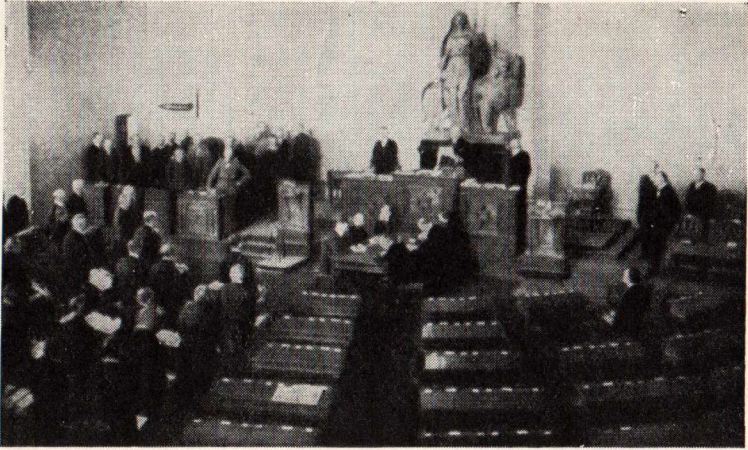
Eetu Salin

Josef Stalin

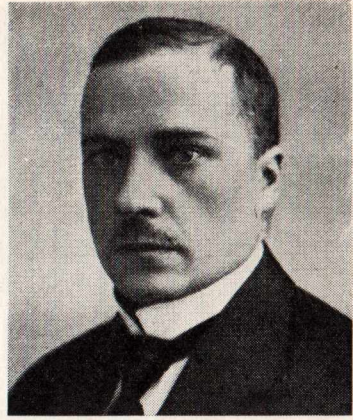
Eduskunnan ensimmäinen istunto kansalaissodan jälkeen 15. 5. 1918

V:n 1917 toisten valtiopäivien perustuslakivaliokunnan istunto Säätytalossa

J. K. Paasikivi

Heikki Ritavuori

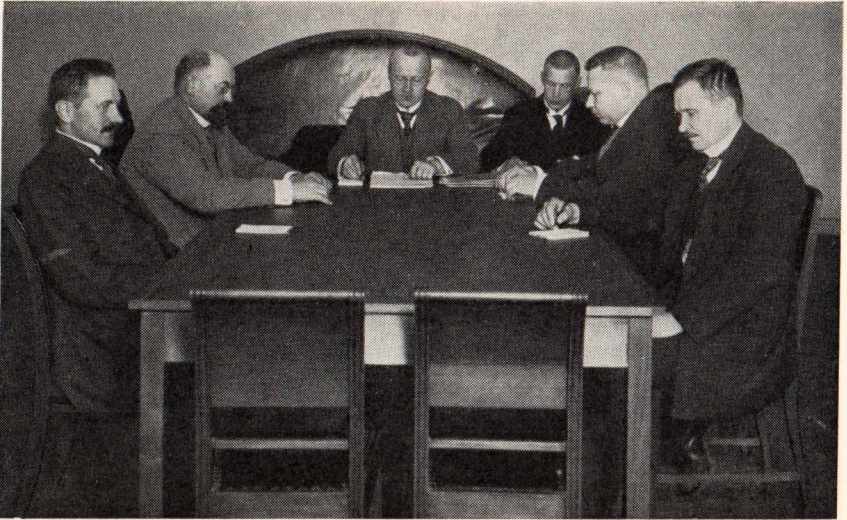

Matti Paasivuori

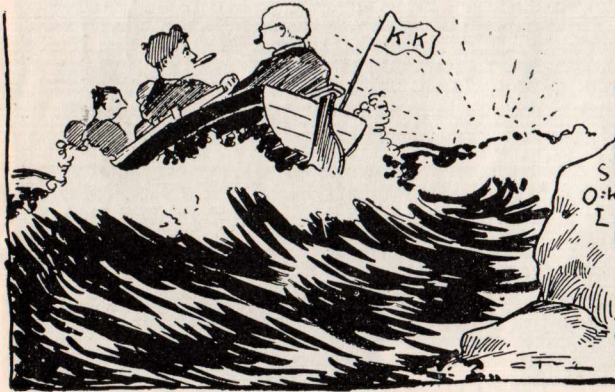

Sulo Wuolijoki

Elannon johtokunta vuonna 1916

Osuuskauppaliikkeen hajaannus. Tait. Ola Fogelbergin piirros

Karl H. Wiik

SUOMEN SOSIALIDEMOKRAATTI

Vastuuksellinen Matti Paasikallio

Näyttenumero

Helluntästä kokoukseen 6 p:nä

1918

Lukijalle.

Julkaistaan kahdesti kuukausittain ja sisältää uutis- ja kommentaaritekstejä. Artikkelit ovat pääasiassa poliittisia ja taloudellisia. Lisäksi on mukana kirjallisia ja taiteellisia tekstejä.

Lehti on tarkoitettu kaikille, jotka ovat kiinnostuneita Suomen sosiaalidemokratian asioista. Se tarjoaa ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Lehti on tarkoitettu kaikille, jotka ovat kiinnostuneita Suomen sosiaalidemokratian asioista. Se tarjoaa ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Lehti on tarkoitettu kaikille, jotka ovat kiinnostuneita Suomen sosiaalidemokratian asioista. Se tarjoaa ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Lehti on tarkoitettu kaikille, jotka ovat kiinnostuneita Suomen sosiaalidemokratian asioista. Se tarjoaa ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Lehti on tarkoitettu kaikille, jotka ovat kiinnostuneita Suomen sosiaalidemokratian asioista. Se tarjoaa ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Lehti on tarkoitettu kaikille, jotka ovat kiinnostuneita Suomen sosiaalidemokratian asioista. Se tarjoaa ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Lehti on tarkoitettu kaikille, jotka ovat kiinnostuneita Suomen sosiaalidemokratian asioista. Se tarjoaa ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Lehti on tarkoitettu kaikille, jotka ovat kiinnostuneita Suomen sosiaalidemokratian asioista. Se tarjoaa ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Lehti on tarkoitettu kaikille, jotka ovat kiinnostuneita Suomen sosiaalidemokratian asioista. Se tarjoaa ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Eduskunnan lausunnot — uudet vaalit

Eduskunnan lausunnot ovat tärkeitä tekijöitä maamme politiikassa. Ne tarjoavat kansalle arvokkaita näköaloja ja ohjeita hallituksen toimintaan. Uudet vaalit ovat tällä hetkellä keskeinen aihe.

Eduskunnan lausunnot ovat tärkeitä tekijöitä maamme politiikassa. Ne tarjoavat kansalle arvokkaita näköaloja ja ohjeita hallituksen toimintaan. Uudet vaalit ovat tällä hetkellä keskeinen aihe.

Eduskunnan lausunnot ovat tärkeitä tekijöitä maamme politiikassa. Ne tarjoavat kansalle arvokkaita näköaloja ja ohjeita hallituksen toimintaan. Uudet vaalit ovat tällä hetkellä keskeinen aihe.

Eduskunnan lausunnot ovat tärkeitä tekijöitä maamme politiikassa. Ne tarjoavat kansalle arvokkaita näköaloja ja ohjeita hallituksen toimintaan. Uudet vaalit ovat tällä hetkellä keskeinen aihe.

Eduskunnan lausunnot ovat tärkeitä tekijöitä maamme politiikassa. Ne tarjoavat kansalle arvokkaita näköaloja ja ohjeita hallituksen toimintaan. Uudet vaalit ovat tällä hetkellä keskeinen aihe.

Uutisia.

Vastuuksellinen Matti Paasikallio

Uutiset kertovat maamme tilanteesta ja kansainvälistä tilannetta. Ne tarjoavat ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Uutiset kertovat maamme tilanteesta ja kansainvälistä tilannetta. Ne tarjoavat ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Uutiset kertovat maamme tilanteesta ja kansainvälistä tilannetta. Ne tarjoavat ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Uutiset kertovat maamme tilanteesta ja kansainvälistä tilannetta. Ne tarjoavat ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Uutiset kertovat maamme tilanteesta ja kansainvälistä tilannetta. Ne tarjoavat ajankohtaisia tietoja ja näköalaa maamme tilanteesta.

Työväenliikkeen historia.

Uusi liike

Työväenliikkeen historia on monimutkainen ja pitkä. Se kertoo työväen taistelusta oikeutensa puolesta ja maamme kehityksen edistämiseksi.

Työväenliikkeen historia on monimutkainen ja pitkä. Se kertoo työväen taistelusta oikeutensa puolesta ja maamme kehityksen edistämiseksi.

Työväenliikkeen historia on monimutkainen ja pitkä. Se kertoo työväen taistelusta oikeutensa puolesta ja maamme kehityksen edistämiseksi.

Työväenliikkeen historia on monimutkainen ja pitkä. Se kertoo työväen taistelusta oikeutensa puolesta ja maamme kehityksen edistämiseksi.

Työväenliikkeen historia on monimutkainen ja pitkä. Se kertoo työväen taistelusta oikeutensa puolesta ja maamme kehityksen edistämiseksi.

Uusi liike

Uusi liike on tällä hetkellä keskeinen aihe. Se liittyy maamme politiikkaan ja sosiaaliseen tilanteeseen. Artikkelit tarjoavat näköalaa ja ohjeita.

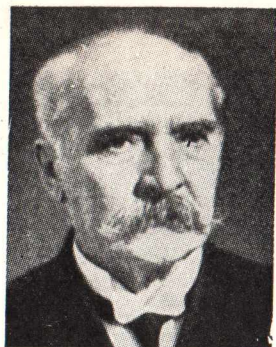
Uusi liike on tällä hetkellä keskeinen aihe. Se liittyy maamme politiikkaan ja sosiaaliseen tilanteeseen. Artikkelit tarjoavat näköalaa ja ohjeita.

Uusi liike on tällä hetkellä keskeinen aihe. Se liittyy maamme politiikkaan ja sosiaaliseen tilanteeseen. Artikkelit tarjoavat näköalaa ja ohjeita.

Uusi liike on tällä hetkellä keskeinen aihe. Se liittyy maamme politiikkaan ja sosiaaliseen tilanteeseen. Artikkelit tarjoavat näköalaa ja ohjeita.

Uusi liike on tällä hetkellä keskeinen aihe. Se liittyy maamme politiikkaan ja sosiaaliseen tilanteeseen. Artikkelit tarjoavat näköalaa ja ohjeita.

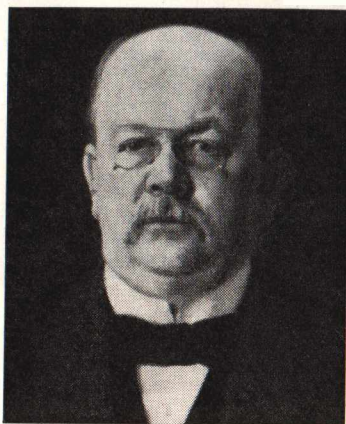

K. J. Ståhlberg

Vieressä Tb. Stauning

Alb. vas. Hjalmar Branting

Alb. oik. Lauri Ingman

Vuoden 1918 sos. dem. puoluekokouksessa valittu puoluetoimikunta

Eetu Salinin hautapatsaan paljastus

Vuoden 1919 sos.dem. puoluekokouksessa valittu puoluetoimikunta

Sos.dem. eduskuntaryhmä vv. 1919—1921

ja päivää myöhemmin Svinhufvud. Käännyttyään esityksineen kansankomissaarien keskusneuvoston puoleen he saivat siltä kirjallisen ilmoituksen, että Neuvostoliiton tunnustus oli selvä. Tämä tapahtui vuoden viimeisenä päivänä. Ja vihdoinkin tammikuun 4. päivänä oli työläis-, sotilas- ja talonpoikaisneuvoston toimeenpaneva keskuskomitea vahvistanut päätöksen.

Ennen Svinhufvudin Pietarin matkaa oli sosiaalidemokraattisella taholla, tuntematta Saksasta saapuneita tietoja, ryhdytty toimiin Neuvostoliiton tunnustuksen varmentamiseksi. Puoluetoimikunnan toimeksiantosta matkustivat Wiik, Manner ja Gylling joulukuun 26. päivänä Pietariin pyytämään tunnustusta. Siellä he keskustelivat bolshevikkipuolueen keskusjohdon kanssa ja tapasivat myös Leninin ja Trotskin Smolnassa. Tunnustuksen myöntämistä oli siten Suomenkin puolelta valmisteltu Svinhufvudin saapuessa Pietariin.

Hallituksen haluttomuus kääntyä Venäjän puoleen oli hyvin ymmärrettävä. Sitä olivat sosiaalidemokraatit suositelleet kesästä saakka, mutta eduskunnan porvarilliset ryhmät olivat säännöllisesti torjuneet ehdotuksen. Nyt kun ulkovallat olivat antaneet saman neuvon ja jääneet odottavalle kannalle, kunnes näin olisi menetelty, oli matka tehtävä.

Tunnustuksen viipyminen oli jo ennättänyt herättää levottomuutta maassa ja tietysti ennen kaikkea eduskuntapiireissä. Siitä johtui, että sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä joulukuun 18. päivänä teki hallitukselle välikysymyksen, jossa mm. tiedusteltiin, mitä hallitus oli tehnyt itsenäisyyden tunnustamisen hyväksi ja mitä tuloksia siinä saavuttanut. Välikysymykseen saatiin vastaus vasta tammikuun 9. päivänä, jolloin tunnustus oli selvä. Vastauksen johdosta syntyi vielä kiusallinen ulkopoliittinen pyykinpesu.

Saksan vaikutus itsenäisyytemme tunnustamiseen on siis ollut huomattava. Saksan hallituksen kehotuksesta Svinhufvudin hallitus lopulta kääntyi pyytämään tunnustusta neuvostohallitukselta. Saksan Brest-Litovskissa esittämien vaatimusten johdosta neuvostohallitus jo sitä ennen oli päättänyt myöntää tämän tunnustuksen, kunhan Suomen hallitus itse mukautui sitä pyytämään.

Mutta vielä toisellakin tavalla näyttää Saksa hiukan aikaisemmassa vaiheessa osallistuneen itsenäisyysasiamme ratkaisemiseen. Kun porvarillisissa piireissä, itsenäisyysmiehiä lukuunottamatta, silloisessa tilanteessa oltiin epävarmoja itsenäisyyden julistamisen järkevyydestä, on hyvin epätietoista, olisiko Svinhufvudin hallitus lainkaan ryhtynyt itsenäisyysjulistustaan valmistamaan, ellei siihen olisi Saksan taholta kehoitettu. Siitä kertoo Edv. Hjelt muistelmissaan avomielisesti seuraavaan tapaan. Svinhufvud oli hänen lähtiessään Saksaan lausunut hänelle evästykseksi: "Hanki nyt vain saksalaiset tänne, muuten emme tule toimeen." Marraskuun 26. päivänä Hjelt von Bonsdorffin seurassa kävi Saksan päämajassa esittämässä Ludendorffille tämän toivomuksen. He saivatkin erinäisiä, varsinkin aselähetyksiä koskevia lupauksia. Tärkein oli kuitenkin Ludendorffin käsitys siitä, miten Suomen olisi meneteltävä. "Yksinomaan ulkomaisen avun nojassa voitettulla vapaudella ei hänen mielestään ollut pysyvää arvoa. Erityistä arvoa hän pani siihen, että Suomen piti selvästi, verukkeitta ja mahdollisimman pian julistautua täysin itsenäiseksi ja sitten ryhtyä venäläisen sotaväen poistamista tarkoittaviin toimenpiteisiin." Tämän sähkötti Hjelt heti Suomen hallitukselle korostaen erikoisesti, että oli välttämätöntä ryhtyä itsenäisyyden julistamiseen. Hän lisää: "Missä määrin tuo vaikutti asiaan ratkaisevasti, en voi arvostella, mutta varmaa on, että ilmoitus kiiruhti sitä askelta, jonka senaatti otti, julkaistessaan joulukuun 4:ntenä päivänä itsenäisyysjulistuksen."

Jälkeenpäin on Suomessa paljon väitelty siitä, kenen ansiota Suomen itsenäisyyden hankkiminen ja sen tunnustuksen hankkiminen on ollut. Sosiaalidemokraattisen puolueen työskentely tämän asian hyväksi on toisinaan haluttu leimata vähintään epäilyksenalaiseksi. Tähän ei kuitenkaan ole ollut todellista aihetta. Sosiaalidemokraattisella taholla oli jo kesällä 1917 ryhdytty tarmokkaasti työskentelemään itsenäisyyden saavuttamisen hyväksi. Ensimmäisenä tuloksena oli heinäkuun 18. päivänä hyväksytty valtalaki, jonka merkityksestä tosin saatettiin olla eri mieltä ja joka sittemmin, olosuhteiden muututtua, jäi käyttökelvottomaksi. Se oli kuitenkin uranuurtaja, joka helpotti lopullista ratkaisua. Itsenäiseksi julistautumisen hetkellä esiintynyt erimielisyys vasemmiston ja porvarillisten ryhmien välillä koski taas vain menettelytapaa.

Meillä ei muuten olisi kannattanut kovin suurennella omia ansioi-

tamme valtiollisen itsenäisyyden hankkimisessa, vielä vähemmän väitellä, kenellä siinä on ollut suuremmat ansiot. Tosin täytyi mielialan maassa olla kypsä sitä vastaanottamaan, ja sitä tarkoittavan aloitteen oli lähdettävä Suomen kansan omasta keskuudesta. Mutta se voitiin saavuttaa vain suotuisain valtiollisten tapahtumain ansiosta. Maailmansota, Venäjän vallankumous ja senjälkeinen valtiollinen kehitys Venäjällä sen meille hankkivat. Venäjän bolshevistisen puolueen omaksuma kansojen itsemääräämisoikeuden periaate helpotti sen toteuttamista ja se soveltui myös silloin voimissaan olleen Saksan valtiollisiin suunnitelmiin.

Kansalaissodan uhka heittää varjonsa

Eduskunnan jäljellä ollut istuntokausi käytettiin lukuisten vähäisempien kysymysten käsittelemiseen. Raha- ja verotuskysymykset aiheuttivat runsaasti huolia. Vuoden 1918 talousarvio käsiteltiin ennätysajassa. Muutamien lyhyiden yleisluontoisten puheenvuorojen jälkeen äänestettiin harvoista siihen sisältyvistä kysymyksistä, ja koko käsittely tuskin vei aikaa enempää kuin puoli tuntia.

Suurempaa huomiota herättivät kuitenkin monet muut asiat. Varsinkin maassa yltyvä levottomuus, joka paikatellen, kuten esim. Turussa, puhkesi todellisiksi mellakoiksi, minkä johdosta eduskunnassa tehtiin välikysymyksiä, antoivat aavistaa, etteivät tapahtumat kulkeneet rauhallisempaan suuntaan. Nämä mielialat tulivat selvästi näkyville myös eduskunnassa parin asian yhteydessä.

Toinen näistä oli kysymys sotalaitoksen voimaansaattamisesta, mistä tunnettu turkulainen asianajaja Antti Mikkola oli tehnyt aloitteen. Kysymystä käsiteltiin kaikkiaan neljässä istunnossa, ja se aiheutti laajan puhetulvan. Vasemmiston taholta vastustettiin periaatteellisista syistä sotalaitoksen perustamista ja etenkin vasemmiston naiset vetosivat rauhanpyrkimykseen. Myös porvarillisiin piireihin kuuluneita edustajia liittyi samaan rintamaan. Rovasti Arokallio esiintyi voimakkaasti asevelvollisuutta ja kaikkea pakollista sotaan osallistumista vastaan. Todellisuudessa vasemmiston vastustus aiheutui siitä, että sen taholla pelättiin sotalaitoksen joutuvan tukemaan porvarillisten piirien valtaa siinä yhteisössä, jonka tulosta oltiin vakuuttuneita. Kärjistynyttä asemaa ja molemminpuolista aseistautumista kuvaa Valppaan lausunto tammi-kuun 9. päivänä: "On todistettu, että porvarien taholla ensin muodostettiin lahtarikaarteja. Ne lahtarikaartit uhkasivat työväen alkeellisim-

pia oikeuksia ja vapauksia. Siitä johtui, että työväki omin päinsä rupesi varustamaan itseään aseilla vastaan. Porvarien aloitteesta on siten syntynyt sellainen tila, että Suomen kansan keskuudessa on oikeastaan sissisota parhaillaan käynnissä. Jos porvarit, jotka ilman virallista sotaväkeä ovat saaneet sissisodan käyntiin, saavat vakinaisen sotaväen, tulevat ne niin röyhkeiksi, että alkavat polkea työväen vapauksia ja esiintyvät vastoin kaikkia työväen pyrkimyksiä. Mielestäni ei niin tyhmille ja vaarallisille porvareille, kuin suomalaiset porvarit ovat, pitäisi antaa niin vaarallista asetta kuin sotaväki on.” — Lopuksi asia lähetettiin valiokuntaan, mutta se ei ennättänyt tulla valmiiksi ennen kansalaisodan puhkeamista. Sen käsittely oli joka tapauksessa suuresti kiihottanut mieliä. Aloitteen tekijälle, ed. Mikkolalle, tämän asian ajaminen maksoi kansalaissodan pyörteissä hengen.

Toinen samaan luokkaan kuulunut asia oli kysymys lujan järjestysvallan luomisesta. Mitä pitemmälle aika kului, sitä levottomammaksi kävi elämä. Murhat, ryöstöt ja pahoinpitelyt muodostuivat jokapäiväisiksi. Tammikuun 9. päivänä esiintyi siviilitoimituskunnan päällikkö Castrén eduskunnassa selostaen tilannetta. Hän ilmoitti hallituksen odottavan, että eduskunta päättäisi oikeuttaa hallituksen ryhtymään kaikkiin niihin toimenpiteisiin, joita se katsoo tarpeellisiksi lujan järjestysvallan luomiseksi maahan. — Siitä syntyi uusi katkera keskustelu, jota käytiin kolmessa pitkässä istunnossa. Kun asia lopulta saatiin ratkaisuun, päätti eduskunta 97 äänellä 85 ääntä vastaan oikeuttaa hallituksen ryhtymään mainitsemiinsa toimenpiteisiin. Päätös aiheutti eduskunnassa ennenkuulumattoman metelin. Hallitusta syytettiin vallankaappauksesta. Useita vastalauseita saneltiin pöytäkirjaan ja niitä säestettiin kätentaputuksin ja huudoin: ”Alas hallitus! Se olisi vangittava tänä yönä!” Lopuksi eräs vasemmiston puhuja ehdotti, että porvaristo veisaisi: ”Syntynyt on sota julma.”

Eri yhteiskuntapiirien välinen jännitystila olikin viikko viikolta kasvanut ja niiden väliset suhteet kärjistyneet katkeamispisteeseen. Molemmien puolin epäiltiin toistensa puuhia ja varustauduttiin kaiken varalta. Eduskunnan päätös hallituksen käytettävissä olevan järjestysvallan luomisesta kiihdytti vasemmiston epäluuloja. Se myös helpotti vasemmiston vallankumouksellisten aineiden ponnistuksia yliotteen saamiseksi puolueessa ja joudutti purkausta.

Puolueiden välistä erimielisyyttä jyrkensi edelleen ed. Gyllingin ja parin muun vasemmistoedustajan tammikuun 15. päivänä eduskunnalle jättämä kirjelmä, jossa senaattia syytettiin monista laittomuuksista. Kysymys oli senaatin toimivallan laajuudesta, jota ei vielä ollut järjestetty. Kirjelmässä asetuttiin sille kannalle, että senaatin toimenpiteet merkitsivät jatkuvaa vallankaappausta, ja vaadittiin sen vuoksi, että ”eduskunta asiaa tutkittuaan ja vaadittuaan senaatilta lausuntoa sen nyt kyseessä olevassa suhteessa tekemistä lainvastaisista teoista, päättäisi ryhtyä toimitetusta tutkimuksesta aiheutuviin toimenpiteisiin”.

Seuraavassa istunnossa senaatin puheenjohtaja Svinhufvud puolustautui syytöksiä vastaan ja katsoi senaatin toimineen kaikissa suhteissa laillisesti. — Tämä asia hukkuu seuranneiden tapahtumien melskeisiin.

Eduskunnan viimeinen istunto pidettiin perjantaina 25. päivänä tammikuuta 1918 tai oikeastaan: sinä päivänä pidettiin kokonaista kolme istuntoa, kaikki illalla. Ja viimeiseksi asiaksi jäi — mikä kohtalon ironia! — osallistuminen rauhanneuvotteluihin, aikaisemmin manittujen edustajien tullessa valituiksi niihin. Sen jälkeen ei enää tapahtunut muuta kuin riitelyä seuraavan istunnon ajasta. Gylling olisi halunnut saada istunnon jo seuraavaksi päiväksi esittämänsä hallituksen toimenpiteitä koskevan kirjelmän käsittelyä varten. Kuusinen halusi täysistuntoa jatkettavaksi, vaikka kello oli jo yli puoliyön. Päätettiin kuitenkin, että istunto pidetään vasta seuraavana tiistaina eli tammikuun 29. päivänä.

Päätöstä vastaan pani ed. Gylling vastalauseen, ”senjohdosta, että tällä tavoin estetään eduskuntaa käsittelemästä ja päättämästä sen hallituksen moninkertaisista laittomuuksista, joka kaiken muun lisäksi nykyisin provoseeraa ilmeistä kansalaisotaa. Vastatkoon oikeisto seurauksista”.

Nämä olivat viimeiset eduskunnassa lausutut sanat ennen kansalaisotaa. Sen jälkeen eduskunta ei kokoontunutkaan ennen kuin toukuun 15. päivänä 1918 ja silloin aivan toisennäköisenä.

Kaksi tärkeää puolueeneuvoston kokousta

Laukaistessaan eduskunnassa sen viimeiset vuorosanat ed. Gylling tiesi erinäisistä suunnitelmista, joita edellisinä päivinä oli valmisteltu. Puolueen johtoelimissä oli oltu kuumeisessa puuhassa, ja suunnitelmat alkoivat vähitellen hahmottua.

Ratkaisevaksi muodostui tammikuun 19.—22. päivinä pidetty puolueeneuvoston kokous. Se oli kiireellisesti kutsuttu koolle käsittelemään hetken tilannetta ja sen vaatimia toimenpiteitä. Kutsu oli ollut niin yhtäkkinen, ettei kaikille neuvoston jäsenille ollut voitu toimittaa kutsua kirjallisesti, eikä alustuksiakaan ollut lähetetty kuten tavallisesti etukäteen, mistä moni osanottaja puoluetoimikuntaa moitti. Läsneä olivat silti, paitsi puoluetoimikuntaa, useimmat neuvoston jäsenet sekä lehtien ja piirien edustajat. Huomiota herättää lähinnä se, ketä sieltä puuttui. Poissaoleviksi saatiin merkitä Valpas, A. Siren, E. Salin, A. Paasonen ym.

Kokouksen avasi Kullervo Manner ja varsinaisen keskustelukysymyksen alusti O. W. Kuusinen, joka kuvatessaan vallinnutta tilannetta luonnehti sen vallankumoukselliseksi ja piti varmana, että kamppailu ennen pitkää pakostakin alkaa. Kaiken varalta olisi varustauduttava. Kun puoluetoimikunta ei ollut tässä mielessä kokoonpantu, niin asioita valmistelemaan olisi asetettava erityinen vallankumouskomitea. Siihen olisi valittava jyrkempiä aineksia, puoluetoimikunta kun on kokoonpantu teoreetikoista ja parlamentikoista. Ellei näin meneteltäisi, voisivat puolueen jyrkimmät ainekset, millä tarkoitettiin punakaartia, lähteä liikkeelle omin päin. Eduskuntaryhmänkin olisi käännyttävä enemmän vasemmalle.

Sirola kannatti pääasiallisesti Kuusisen ajatuksia, mutta asetti kyseenalaiseksi, olisiko mahdollista puolueen saaminen mukaan vallankumouk-

selliseen toimintaan, se kun oli enemmistöltään reformistista, sekä epäröi kun olisi tehtävä vallankumous demokratiaa ja eduskuntaa vastaan.

Varsinaisena vallankumouksen kiihottajana esiintyi Jukka Rahja, joka ahkerasti käytti kokouksessa puheenvuoroja. Hänen mielestään tilanne oli kehittynyt täysin vallankumoukselliseksi. Suomen työväki on onnellisemmassa asemassa kuin monen muun maan työväki, kun sillä ei ole vastassaan aseistettua porvaristoa. Siitä huolimatta täällä parhaat miehet vain kiistelevät eduskunnassa porvariensa kanssa ja antavat näiden ajaa mielipiteensä päätökseen. Nyt on alettava taistelu koko eduskuntalaitosta vastaan ja otettava valta työväen käsiin. Turhat puheet politiikasta on lopetettava ja pääpaino on pantava taistelujärjestöjen luomiseen. Mutta täällä on pelkuruutta, rohkeutta puuttuu.

Nämä puheet eivät kuitenkaan suurestikaan vaikuttaneet kokouksen osanottajiin. Enemmistö puhui vallankumousta vastaan, vaikka myöntätkin, että epävakaita taloudelliset olot ja ennen kaikkea elintarviketilanne olivat tehneet joukot levottomiksi. Moitittiin puoluejohtajien siihenastista toimintaa ja tuomittiin punakaartin hurjastelut. Aseellinen toiminta johtaisi meidät sellaiseen suohon, ettemme vuosikymmeniä siitä nousisi. Vallankumous voitaisiin kyllä tehdä, mutta valtaa ei voitaisi pitää käsissä kahtakaan viikkoa. Turkia varoitteli huomauttamalla, että vallankumous, joka rakennetaan vieraseen voimaan nojaten, on onnettomuus. Kunkin maan työväen täytyy tulla toimeen porvaristonsa kanssa.

Tähän tapaan keskustelu kävi kokouksen ensimmäisenä päivänä. Mutta päättäväinen johto vähitellen kuljetti entiseen tapaan mukanaan vastahakoista enemmistöä. Kun asia joutui ratkaisuun, niin se tapahtui kieron äänestys ehdotuksen nojalla. Vastattavaksi esitettiin Sirolan esittämä kysymys: onko tilanne maassa nykyään sellainen, että puolueen on ryhdyttävä erikoisempiin toimenpiteisiin? Vaikka monet huomauttivat kysymyksen olevan niin asetettu, että siitä oli vaikea äänestää, alistettiin se kuitenkin äänestyksen alaiseksi, jolloin siihen yksimielisesti vastattiin myöntävästi. Näin oli kokous johdettu viettävälle pinnalle, jota myöten se luisui yhä pitemmälle. Kun täten oli myönnetty, että erikoisia toimenpiteitä tarvittiin, niin sen jälkeen oli päätettävä puoluejohtajien ehdotuksesta, että asioita johtamaan olisi valittava vallankumouskomitea. Tätä vastustettiin yleisesti. Jo puolueen sääntöjenkin katsot-

tiin olevan esteenä semmoisen valinnalle, koska sääntöjen mukaan puoluetoimikunta johtaa puoluetta. Puoluetoimikunnan puolesta vaaditussa alustavassa äänestyksessä ehdotus hylättiin vähäisellä enemmistöllä ennen asian lähettämistä valiokuntaan.

Kun asia palasi valiokunnasta laajan ponsilauselman muodossa, niin siihen sisältyi kappale, jossa lausuttiin, että "kun porvariston mustain taantumuspyrkimysten torjumiseksi ja työväen etujen valvomiseksi voi käydä välttämättömäksi, ehkä jo lähiaikoinakin, ottaa valta työväen käsiin, jättää puolue-neuvosto Toimeenpanevan komitean tehtäväksi antaa järjestöille tarpeelliset ohjeet siitä, mitä tällöin on huomioon otettava". Samalla selitettiin, että "sos.dem. eduskuntaryhmän on nykyiseen hallitukseen nähden oltava leppymättömässä vastarinnassa, ahdisteltava sitä kaikilla parlamentaarisen toiminnan tarjoamilla keinoilla ja kiellettävä siltä varat". Ja huolimatta evästyskeskustelussa vaaditun äänestyksen tuloksesta ehdotettiin, että päätettäisiin asettaa erityinen valtuuskunta, Työväen Toimeenpaneva Komitea, jolle olisi siirrettävä toimeenpaneva valta.

Valiokunnan vähemmistö esitti tätä vastaan, että puolueen jäsenten mielialan selville saamiseksi olisi pantava toimeen puolueäänestys. Vähemmistö ei hyväksynyt myöskään erillisen toimeenpanevan toimikunnan asettamista puoluetoimikunnan rinnalle.

Wiikillä oli vielä oma ponsiehdotuksensa, jossa hän kyllä piti mahdollisena, että vallan ottaminen työväen käsiin jää ainoaksi keinoksi ja että siihen silloin on tartuttava "jos näyttää mahdolliselta ottaa ja säilyttää tämä valta." Puoluetoimikunnan oli kuitenkin velvollisuus valvoa, ettei työväki ennen aikaisesti joudu taisteluun vallasta. Puolue-neuvosto oli tällöisen tapauksen sattuessa kiireellisesti kutsuttava koolle päättämään toimenpiteistä, "kuten ylimääräinen puoluekokous oli päättänyt".

Päätöslauselman eri kohdista syntyi vielä pitkäkö keskustelu. Erillistä toimeenpanevaa komiteaa vastustivat useat puhujat, mm. Gylling, jonka mielestä puoluetoimikunta kantaa vastuun siitä, mitä tehdään ja päätetään. Kuusinen sitä vastoin ajoi erityisen kiihkeästi komitean asettamista lausuen mm., että ellei semmoista aseteta, on valittava uusi puoluetoimikunta. "Olen aina ollut varovaisen politiikan kannalla, nyt on varovaisinta se, että varustaudumme vallankumoukseen." — Sirola ilmoitti, että tämä on kabinettikysymys; ellei neuvosto suostu puoluetoimikunnan eh-

dotukseen, on seurauksena, että puoluetoimikunta eroaa. Samaa vakuutti myös Kuusinen.

Ankarasta painostuksesta huolimatta puoluepuolesta oli epäilyksensä erillisen komitean asettamisesta, ja suoritettussa äänestyksessä se vähäisellä enemmistöllä hylättiin. Tämä aiheutti välittömästi Sirolan, Kuusisen, Elorannan ja Mannerin eroilmoituksen puoluetoimikunnasta.

Koko päätöslauselmaehdotus palautettiin takaisin valiokuntaan, ja kun se sieltä palasi, niin tämä pahin kompastuskivi oli kierretty siten, että puoluetoimikuntaan kutsuttaisiin lisäjäseniä, koska sen jäsenet "eduskunta- ym. työn vuoksi" eivät voi kyllin tehokkaasti ottaa osaa toimikunnan töihin. Muut päätöslauselman kohdat hyväksyttiin alkuperäisessä muodossaan. Siten mm. Wiikin ehdotus puoluepuolesta uudelleen koolle kutsumisesta lopullisia päätöksiä tekemään oli jäänyt huomioonottamatta. Sen sijaan oli päätetty laskiaissunnuntaina, helmikuun 10. päivänä, pitää yhteinen koko maata käsittävä neuvottelukokous Tampereella. Siihen oli edustajia valittava kunnittain. Ja jotta kaikki näyttäisi rauhalliselta, päätettiin vielä valiokunnan ehdotuksen mukaisesti, että varsinainen puoluekokous kutsuttaisiin koolle huhti—toukokuussa. Mistään lopullisista ratkaisuista ei tässä kokouksessa niin ollen näyttänyt olevan kysymys.

Kun useat puoluetoimikunnan jäsenet olivat ilmoittaneet eroavansa, syntyi siitä vielä keskustelua. Osa oli valmis myöntämään eron, toiset eivät. Kirpeitäkin lausuntoja annettiin. "Jos eivät halua olla, niin menkööt." "Valittakoon muutamia työmiehiä puoluetoimikuntaan, elleivät herrat halua toimia." "Tyrannivaltaa" valitettiin. "Puoluetoimikunta tahtoo vain päästä vallankumoukseen, mutta samalla päästä vapaaksi vastuusta."

Lopuksi asiasta sovittiin valiokunnan ehdottamalla tavalla valitsemalla lisäjäseniä entisten jäsenten avuksi. Entisten seitsemän jäsenen: Kuusisen, Mannerin, Sirolan, Gyllingin, Turkian, Wiikin ja Elorannan lisäksi tulivat siten valituiksi seuraavat viisi uutta jäsentä: Taimi, Kiviranta, Haapalainen, Letonmäki ja Elo.

Puoluepuolesta jäsenten enemmistö ei varmaankaan aavistanut, miten kauaskantoisia päätöksiä se oli mukana tekemässä. Jyrkkiin ponsiin oli siinä määrin totuttu, että tehdyt päätökset tuntuivat tavallisilta

ohjeilta vastaista työtä varen. Siitä huolimatta se oli vaistomaisesti vastustavalla kannalla, heti kun vallankumouksesta ja erikoisesta toimeenpanevesta komiteasta tuli kysymys. Jatkuvalla ja taitavalla painostuksella se kuitenkin neljän päivän aikana valmennettiin kypsäksi hyväksymään esitetyt ehdotukset. Mutta toimeenpanevan toimikunnan valitsemiseksi täytyi jo käyttää niinkin voimakasta painostusta kuin entisen puoluetoimikunnan erouhkaa, ja siitä ei kukaan halunnut ottaa vastatakseen. Siten sekini tuli hyväksytyksi, ja puoluetoimikuntaan tuli valituksi jyrkimmän siiven edustajia, joiden avulla koko puoluetoimikunta saatiin tottelevaiseksi.

Seurauksia ei tarvinnut kauan odottaa. Kuuden päivän kuluttua puhkesi sisällissota. Tähän vaikuttivat tosin muutkin tekijät. Myös valkoisella puolella oli liikehtiminen alkanut. Taistelujakin oli jo ollut. Uusi laajennettu puoluetoimikunta päätti tällöin käyttää hankkimiaan valtuuksia. Päätettiin suorittaa vallankaappaus ja ryhtyä sitä aseiden avulla varmentamaan. Asetettiin vallankumousohallitus, jolle annettiin nimeksi Kansanvaltuuskunta.

* * *

Pian tämän jälkeen, helmikuun 3. ja 4. päivänä, pidettiin uusi puolue-neuvoston kokous, sillä kertaa aivan uusissa oloissa. Kokoontumispaikkakin oli uusi: Senaatintalo.

Kokouksen avasi Manner, joka valitti, ettei puoluetoimikunta suuren työtaakkansa vuoksi ja kun useimmat sen jäsenet kuuluivat kansanvaltuutettuihin, ollut ennättänyt valmistella kokoukselle esitettäviä asioita.

Puheenjohtajaksi valittiin Yrjö Mäkelin. Hän oli sitä mieltä, että se mikä oli tapahtunut, oli tapahtunut olojen pakosta. Hän pahotteli, ettei jo marraskuun suurlakon aikana ollut ryhdytty vastaaviin toimenpiteisiin, sillä silloin se olisi ollut tehtävä. Ne toverit, jotka ovat ryhtyneet asioita järjestämään, ansaitsevat toisten kannatuksen.

Päinvastaisiakin mielipiteitä esiintyi. Lausuttiin, että porvaristo olisi voitu pakottaa kompromisseihin, tarvitsematta ryhtyä väkivaltaisiin keinoihin. Aseellisten joukkojen harhatekoja arvosteltiin ja vaadittiin ankaraa kuria.

Kansanvaltuuskunnan jäsenet valittelivat, ettei kaikki ollut sujunut niin kuin oli suunniteltu. Erittäin valitettavaa oli senaatin jäsenten on-

nistunut pako. — Heistä ei todella ainoatakaan ollut saatu pidätetyksi. Osa heistä pakeni Pohjanmaalle, osa piileskeli Helsingissä. Parin, Svinhufvudin ja Jalmar Castrénin, onnistui myöhemmin päästä vallatulla jäänsärkijä Tarmolla Tallinnaan ja sieltä Saksaan, missä he sopivat sotilaallisesta avunannosta Suomelle.

Tämä ja monet muut seikat osoittivat, että vallankumoukseen oli lähdetty hiukan avuttomasti. Sitä ei ollut kunnollisesti valmistettu eikä sen toimeenpanoa organisoitu. Elettiin nähtävästi siinä uskossa, että tarvittiin vain vallan näkyväisten tunnusmerkkien haltuunottaminen, jotta päämäärä olisi saavutettu. Uskottiin ehkä myös, että sen jälkeen voitaisiin sanella porvaristolle ehdot, tarvitsematta ryhtyä niiden toteuttamiseksi käymään taisteluja.

Kokoukselle ilmoitettiin, että eräät porvarillisiin piireihin lukeutuvat henkilöt olivatkin jo kääntyneet kansanvaltuutettujen puoleen tiedustellen, olisiko vielä sovittelun mahdollisuuksia. Tähän oli vastattu, että rauhan saavuttaminen näyttää huonolta, kun kumpikaan puoli ei tunne itseään lyödyksi eivätkä sotatoimet vielä ole edes kunnolla alkaneetkaan.

Tärkeimpänä kokouksen asiana oli valita uusien olojen vaatima eräänlainen neuvottelukunta, Työväen Pääneuvosto. Sen kokoonpanosta oltiin aluksi erimielisiä; varsinkin pidettiin sopimattomana, että punakaartilla olisi siinä edustus. Lopuksi sovittiin, että siihen kuuluu 40 jäsentä, joista puolue-neuvosto valitsee 15, yhden kustakin vaalipiiristä, Ammattijärjestön toimikunta 10, punakaarti samoin 10 ja Helsingin Työväenjärjestöjen eduskunta 5.

Kun aikaisemman puolue-toimikunnan jäsenistä useimmat olivat siirtyneet kansanvaltuutetuiksi, oli valittava uusi puolue-toimikunta. Siihen tulivat kuulumaan: E. Gylling, V. Jokinen, K. Hämäläinen, J. A. Komu, E. Salin ja E. Halme. Näiden lisäksi valittiin vielä kuusi varajäsentä.

Lopuksi hyväksyttiin laaja julkilausuma, jossa puolue-neuvosto hyväksyi tapahtuneen vallankumouksen historiallisena välttämättömyytenä ja kehotti maan työväestöä sitä kaikkialla tarmokkaasti edistämään. Kansanvaltuuskunta tunnustettiin Suomen vallankumousohallitukseksi ja samalla hyväksyttiin kaikki sen tähänastiset teot samoin kuin sen antamat lait. Lopuksi annettiin joukko ohjeita vastaisen toiminnan varalta.

Nämä kaksi puolue-neuvoston kokousta joutuivat kantamaan vastuun seuraavien kuukausien tapahtumista.

KANSALAISSOTA JA SEN
JÄLKISELVITTELYT
HALLITUSMUOTOTAISTELU

Kansalaissodan aika

Olen edellä rientänyt hiukan tapahtumien edelle. Kerrotuista kokouksista ja niissä tehdyistä päätöksistä olin aikanaan täysin tietämätön, jota paitsi jälkimmäinen kokous pidettiinkin vasta sen jälkeen kun asiat jo oli pantu vyörymään. Tiesin saman kuin muutkin, että mielialat maassa olivat kiihtyneet katkeamispisteeseen ja että molemmin puolin oli annettu uhkavaatimuksia. Eikä sillä hyvä, molemmin puolin oli myös ryhdytty varusteluihin. Siitä huolimatta toivottiin yleisesti, että ristiriita voitaisiin jollakin tavalla vielä viime hetkessä välttää, vaikka olikin tiedossa, että kummallakin puolella oli piirejä, jotka pyrkivät aseelliseen ratkaisuun. Mutta tästä kaikesta eivät suuret joukot tienneet. Niiden joukkoon kuuluin minäkin, jota oli pidetty syrjässä sisäpiirien suunnitelmista.

Tavanmukaisesti olin lauantaina tammikuun 26. päivänä lähtenyt sunnuntaita viettämään lähellä Kauniaisten asemaa sijainneelle pien-tilalleni Lillhemtiin mukanani Väinö Hupli. Sunnuntain vietimme hiihtelemällä ympäristössä. Päivän lehdet eivät tienneet kertoa mitään erityisen levotonta, ainakaan sen ajan mittapuun mukaan. Mutta kun maanantaiaamuna lähdimme liikkeelle palataksemme Helsinkiin, olikin maailma aivan toisen näköinen. Ajoimme asemalle. Siellä ilmoitettiin, että junat eivät kulje, on suurlakko. Olimme suuresti ihmeissämme. Saimme palata takaisin. Otimme sitten hevoskyydin Helsinkiin. Matkalla ei sattunut mitään erikoisempaa, ennen kuin saavuimme Munkkiniemen sillalle; olimme nimittäin oikaisseet ajamalla Mankkaan kautta Munkkiniemeen. Sillalla oli muutamia kivääriniekkoja punakaartilaisia,

jotka halusivat nähdä papereitamme. Papereita ei meillä ollut, mutta selvitettyämme keitä olimme päästettiin meidät ajamaan edelleen kaupunkiin. Reki kuitenkin tutkittiin, oliko siinä aseita.

Kaupungissa oli kaikki sekaisin. Vallankaappaus oli tapahtunut ja Kansanvaltuuskunta ottanut vallan käsiinsä. Senaatti oli paennut — minne, sitä ei aluksi tiedetty. Kaikki pyörät seisoivat ja virastot olivat suljettuja. Julistuksia, joissa tilannetta selvitettiin, oli myytävänä ja "Työmies" lehti täydensi tietoja iltapäivän numerossaan. Monia uusia lakeja ja asetuksia oli myös annettu.

Luonnollisesti lähdin kiireesti toimipaikkaani Elantoon. Siellä olikin monenlaista järjesteltävää. Vaikka muut pyörät seisoivatkin, ihmisiä ei voinut jättää ilman ruokaa. Leipätehdas ja meijeri oli pidettävä käynnissä, myymälät ja ravintolat niin ikään avoinna. Nämä alat eivät kuuluneetkaan lakon alaisiin.

Vähitellen tapasin ihmisiä, joilla oli tietoa tapahtumain kulusta. Enimmin kiinnosti kysymys, ketkä kaikki olivat menneet mukaan. Tiedettiin, että melkoinen osa sekä puoluetoimikunnan että eduskuntaryhmän jäsenistä oli kaiken aikaa harannut viimeaikaista kehitystä vastaan. Olivatko hekin suostuneet liittymään mukaan? Siltä näytti. Semmoista kuin Kuusinen, Manner ja Sirola, jotka syksystä saakka olivat tähänneet vallan ottamiseen köyhälistön käsiin Venäjän malliin, saattoi etukäteen olla varma. Heidän nimensä olivatkin kansanvaltuutettujen joukossa. Mutta monet muutkin näkyivät uskaltaneen kärkeen. Heidän joukossaan oli mm. Tokoi, jonka tiesin pysytelleen pääasiassa Ammattijärjestön puuhissa. Valpasta ei näkynyt tärkeimmillä paikoilla; hän oli ottanut vastaan jäsenyyden vain Suomen ja Venäjän välisessä selvittelykomiteassa. Sen sijaan oli Eetu Salin suureksi pettymykseksi liittynyt joukkoon, vaikka hän tarmokkaimmin oli vastustanut kaikkea väkivaltaista toimintaa. Kun tähän kuitenkin mentiin, kuului hän sanoen: "Kun minä olen enemmän kuin kaksikymmentäviisi vuotta työväen kanssa marssinut, kuinka voisin sen nyt jättää, kun se on tekevässä tyhmyyksiä." Hän meni perustetun varsinaisen vallankumouslehden "Työväenjärjestöjen Tiedonantajan" toimittajaksi. Wiik oli mennyt johonkin vaatimattomaan hommaan, luultavasti kielitaitonsa vuoksi. Mutta Ryömä, Hupli, Wäinö Wuolijoki, Heinonen, Voionmaa, Ailio

ym. eivät olleet mukana. Keto epäröi aluksi, mutta jättäytyi neuvostani pois. Hyvä oli, ajattelin, eivät kaikki sentään olleet antaneet hulluutta itseään.

Nyt vasta käännettiin minunkin puoleeni. Päivän parin päästä soitti minulle Jalo Kohonen, josta oli tehty rahaministeri, tiedustellen aluksi naiivisti, miltä tämä yritys ulkoa päin katsellen näytti. Vastasin suoraan, että se näytti varsin huonolta sekä että he siinä jutussa tulisivat taittamaan niskansa ja sitä paitsi saattamaan työväenluokan turmioon. Hän kysyi, suostuisinko tulemaan mukaan ja kertoi olevansa valtuutettu tarjoamaan minulle valtiokonttorin johtajan tointa tai, ellei se tuntuisi riittävän arvokkaalta, vieläpä sijaa Kansanvaltuuskunnan jäsenenä, arvattavasti finanssiministerinä. Hän tarjosi ajatusaikaa, mutta ilmoitin, etten sitä tarvitse, vaan hylkään tarjouksen suoralta kädeltä. Sen enempää asiasta ei keskusteltu eikä tarjouksiin myöhemminkään palattu. Minun puolestani asia oli sillä selvä: olin jutun ulkopuolella ja myös pysyin sivustakatselijana ja arvostelijana.

Elannolla oli aluksi suuria vaikeuksia siinä tapausten ristiaallokossa, joka nyt seurasi. Erinäisiin sen myymälöihin ilmestyi aseistettuja miehiä, mukanaan joitakin elintarvelautakunnan jäseniä, alkaen jakaa elintarvikkeita. Näin tapahtui mm. Pakinkylässä. Sieltä soitti myymälänhoitaja ilmoittaen tapahtumasta ja pyytäen ohjeita. Otimme Toivo Salmion kanssa hevosen — siihen aikaan Elannolla ei vielä ollut henkilöautoa — ja ajoimme Pakinkylään. Siellä oli suuri joukko miehiä myymälässä ja kansaa ulkopuolella. Protestoimme jakelua vastaan ja lupasimme jakaa tavarat entiseen tapaan tarvitsijoille. Mitkään neuvottelut eivät kuitenkaan auttaneet. Miehet punnitsivat ja mittasivat ja ennen pitkää oli myymälä jokseenkin tarkkaan tyhjennetty elintarvikkeista. Ostajat maksoivat heti ostoksensa, niin ettei liike rahallisesti hävinnyt mitään. Mutta sen jälkeen ei ollut tavaraa myytävänä ennen kuin uutta ennätettiin hankkia.

Pahempi pulma uhkasi Elannon ravintoloita. Miehiä oli komennettu punakaartin tehtäviin ja nämä tarvitsivat virantoimituksessaan ruokaakin. Miehet törmäsivät Elannon ruokaloihin, söivät ja ilmoittivat, että valtio maksaa ja että siitä sovitaan jälkeinpäin. Kun tämä ei

käynyt päinsä, protestoimme Kansanvaltuuskunnalle ja uhkasimme sulkea ravintolat, ellei asiaan saada järjestystä. Siellä vaadittiin meitä huolehtimaan joukkojen muonituksesta. Me puolestamme ilmoitimme, että Elanto kyllä tarjoaa ruokaa kaikille tarvitseville, olivatpa nämä keitä tahansa, mutta meidän on saatava siitä myös maksu. Asia järjestyi siten, että ruokinnan järjestämisestä ja maksun suorituksesta tehtiin oikein kirjallinen sopimus. Sen jälkeen saatiin Kansanvaltuuskunnalta maksu säännöllisesti laskun perusteella. Sopimus muodostui Elannelle myöhemmin eräänlaiseksi kompastukseksi, ja kauan aikaa sai Elanto porvarillisessa lehdistössä kantaa nimitystä "puna-kaartin muonittaja". Ihmettelenpä, millä tavalla asia olisi voitu paremmin järjestää, ellei ryhtynyt äärimmäiseen keinoon: sulkemaan ravintolat. Ne olisi kyllä pian uudelleen avattu. Sitä paitsi Elanto on aina ollut valmis myymään tavaransa kaikille, puolueeseen tai muihin seikkoihin katsomatta.

Vähitellen asiat Helsingissä järjestyivät, sikäli kuin järjestyivät. Pankit ja monet liikkeet olivat suljettuina. Virastot olivat niin ikään aluksi kiinni, mutta vähitellen niihin pantiin uusia päälliköitä ja ainakin jotkut virkamiehet alkoivat työskennellä, suurimman osan kuitenkin pakoillessa ja jäädessä pois tehtävistään. Tästä asiasta oli jälkeenpäin olojen muututtua paljon jälkiselvittelyjä, sillä syytteet uhkasivat niitä, jotka olivat suostuneet työskentelemään punaisen komennon alaisina. Moni menetti sen johdosta virkansa.

Sitä aikaa ei mielellään muistele. Sota semmoisenaan on jo kauhea asia, veljessota sitäkin kauheampi. Se johtaa aina mielivaltaisuuksiin ja raakuuksiin sekä henkilökohtaisiin kostotoimenpiteisiin. Niitä ei puuttunut tänä aikana. Miten monta yksityiskostoa suoritettiinkaan kansalais sodan kuukausina, se jäänee ikuisiksi ajoiksi selvittämättä. Sen ohella pidätettiin paljon ihmisiä. Helsingissäkin istui lukuisia huomattavia henkilöitä vankiloissa. "Helsingin Sanomain" päätoimittaja Eero Erkko kirjoitti minulle kerran Katajanokan lääninvankilasta. Kirjeestä päättäen hän näytti olevan verraten tyytyväinen elämäänsä, mutta pyysi lähettämään itselleen sikareja. Arvaa sen, mikä tuska sikarimiehellä on niiden puutteessa. Lähetin hänelle niitä vähäisistä varastoistani laatikollisen.

Kaikki oli niin vastenmielistä, että oli suuri halu kirjoitella lehteen kaiken järjettömydestä. Se oli kuitenkin mahdotonta, kuten aina sota-aikana. Täytyi tyytyä olemaan hiljaa ja sivullisena seuraamaan asiain menoa, voimatta millään tavalla auttaa. Korkeintaan saattoi pienemmässä tuttavapiirissä vapaammin ilmaista ajatuksiaan.

Kerran jouduin kutsutuksi itse pääpaikkaan Kansanvaltuuskuntaan. Eräänä myöhäisenä iltana, kun asuntotaloni ulko-ovi jo oli lukittuna, soi puhelin. Ilmoitettiin lyhyesti soitettavan Kansanvaltuuskunnasta ja että minun olisi pidettävä ulko-ovi avoinna tietyllä minuutilla, koska oli tulossa tärkeä tiedotus. Siihen aikaan olivat yölliset kuljetukset tavallisia, minkä vuoksi odotin hieman jännittyneenä, mitä oli tulossa. Pidin mahdollisena, että minut voitaisiin kuljettaa tuntemattomaan paikkaan; en nimittäin ollut kovinkaan suosittu hallituspiireissä. Tullijalla ei kuitenkaan ollut muuta kuin lyhyt kirje tuotavanaan. Siinä sisäasiain valtuutettu Eero Haapalainen kehotti minua saapumaan puheilleen seuraavana päivänä klo 11.

Kun saavuin perille uteliaana kuulemaan, mitä mahtavalla poliisipäälliköllä oli minulle sanottavaa, hän alkoikin puhua varsin käytännöllisestä kysymyksestä. Vaihtoraha oli alkanut hävitä liikkeestä, niin että kaupanteko kävi vaikeaksi. Ihmiset olivat alkaneet hamsterrata kovaa rahaa, mikä ei ollut ihmeellistä, se kun oli hopeaa, eikä pienempiä seteleitäkään enää ollut riittävästi. Hän alkoi puhua tästä hänen alalleen varsin vieraasta asiasta ja vaati, että Elannon olisi päivittäin vietävä kaikki vaihtoraha Suomen Pankkiin. Kieltäydyin tästä selittäen, että silloin jää kaupanteko meidän osaltamme tekemättä, sillä jos missä niin vähittäiskaupassa tarvitaan alituisesti vaihtorahaa. Hän ei lainkaan halunnut ymmärtää kantaani ja uhkaili jonkin verran. Siihen asia kuitenkin jäi. Sen jälkeen en häntä enää nähnytäkään. — Haapalainen oli muuten hyvin selväpäinen mies ja tiesi mitä tahtoi. Ollessaan Suomen Ammattijärjestön puheenjohtajana hän joutui alituisesti hoitamaan palkka- ym. neuvotteluja työnantajain kanssa. Näillä oli silloin tapana sanoa: ”Haapalainen on hyvin selvä, kun hän on selvä.” Hän ei nimittäin sylkenyt lasiin ja oli humalapäissään hurjaluontoinen. Jos hän havaitsi jonkin työriidan olevan toivoton, pakotti hän auktoriteetillään selkkaukseen joutuneet työn-

tekijät ajoissa perääntymään eikä myöskään päästänyt toivottomia lakkoja syntymään.

Vaihtorahapulan tultua yhä ankarammaksi täytyi muuten meidän Elannossa ennen pitkää ryhtyä painattamaan omaa rahaa, kun valtion vaihtoraha ei riittänyt alkuunkaan. Painatimme eriarvoisia rahamerkkejä, joita asiakkaat myymälöissä saivat ostaa itselleen suuremmissa määrissä varastoon. Näillä rahamerkeillä he sitten voivat suorittaa ostoksensa. Tämä oli tietenkin vaarallista toimintaa, sillä yksinkertaisia rahamerkkejä oli kenen tahansa helppo painattaa. Mutta kun muu ei auttanut, täytyi luottaa onneensa ja siihen, ettei kenelläkään sodan kii-reissä ollut aikaa puuhailla moisen "rahanväärennyksen" vuoksi.

Toinen suuri rahaa koskeva pulma esiintyi sodan loppuvaiheessa. Kun vallankumous ja sota tarvitsivat paljon rahaa ja vanhat setelivarastot oli pian käytetty, niin Suomen Pankki, joka oli vallankumouksellisten hallussa, ryhtyi painattamaan uusia seteleitä, etupäässä suuria tuhannen ja viidensadan markan seteleitä. Kun ne painatettiin entisillä kli-sheillä, niin niitä oli mahdoton erottaa oikeista seteleistä. Siitä huoli-matta oli odotettavissa, että ne julistettaisiin mitättömiksi, kun loppu-selvitystä tehtäisiin. Niiden suhteen oli siis oltava varuillaan. Onnistuin saamaan tietooni niiden sarjanumerot, ja sen jälkeen oli vain pidettävä huoli siitä, ettei niitä jäänyt liikkeen kassaan. Myymälöissä ne tietysti oli otettava vastaan täydestä. Kun uusia tavaravarastoja ei liioin saanut ostaa, kertyi kassaan suuria rahamääriä, joita ei voinut viedä pankkeihin, nämä kun olivat suljettuina. Kassan tehtävänä oli päivittäin erottaa vaaralliset setelit muiden joukosta ja ne pantiin aina nopeasti uudelleen kiertämään. Heti Helsingin valtauksen jälkeen kiellettiin kaikkia toimi-paikkoja ottamasta vastaan väärää seteleitä, joista kaikki pyrkivät pää-semään eroon. Sen johdosta saivat Elannon myyjättäret ja ravintolain henkilökunta kestää ankaria moitteita ostavan yleisön taholta, kunnes Suomen Pankki, kolme päivää myöhemmin, antoi samanlaisen määräyk-sen ja julisti setelit mitättömiksi. Tällä tavalla Elannon lopulliseksi vahingoksi vääristä seteleistä jäi ainoastaan 365 000 markkaa. Mutta sitä ennen oli monta kymmentä miljoonaa pantu uudelleen kiertämään tietämättömän yleisön vahingoksi.

Kerran eräs kaartilainen ilmestyi Elannon konttoriin ja vaati vaihta-

maan vääriä tuhannen markan seteleitä pienempään rahaan. Kassa kieltäytyi. Kun mies ei siitä ollut tuonaankaan, ohjattiin hänet lopulta luokseni. Huoneeseen astuttuaan hän julisti iskien kivääriä lattiaan, että hänen vaatimukseensa oli suostuttava. Kehotin häntä jättämään aseensa oven ulkopuolelle, minkä jälkeen asiasta voitaisiin keskustella, mutta hän vetosi siihen, ettei hänellä ollut oikeutta luopua aseestaan. Kun kieltäydyin näin ollen lainkaan keskustelemasta hänen kanssaan, hän uhkasi käyttää väkivaltaa. Puolestani sanoin soittavani Haapalaiselle, ellei hän pian poistu koko talosta. Ihmeellistä kyllä, uhkaus vaikutti ja hän poistui saamatta asiaansa ainakaan meillä toimitetuksi.

* * *

Tilallani Espoossa, missä perheeni asui sodan ajan, saatiin myös silloin tällöin tuntea sodan olevan käynnissä. Heti alussa kulki punakaartin lähettämä partio talosta toiseen etsien aseita. Hallussani oli vanhas-taan kivääri ja haulikko. Ne katsottiin vaarallisiksi ja vietiin pois. Sodan päätyttyä sain niiden tilalle sotasaalisvarastosta periä samanlaiset aseet.

Pakkoluovutuksiakin suoritettiin. Milloin tultiin tarkastamaan vilja-varastot ja vietiin pois kaikki, mitä ei katsottu tarvittavan perheen yllä-pitoon ja siemeneksi. Heinän pakkoluovutus pantiin toimeen niin perusteellisesti, että karjan oli sen jälkeen vaikeata päästä kesään asti. Oli pakko ostaa sivusta heiniä varastoon jääneiden lisäksi.

Muuten elämä sujui verraten rauhallisesti, vaikka perheeni elikin niin lähellä Helsinkiä. Ympäristön väestö otti koko tapahtuman jonakin itsestään lankeavana asiana, vaivaamatta sen johdosta liikaa päätään. Osattiinpa toisinaan laskea leikkiäkin. Talossani oli kaksi kukkoa, toinen valkoinen ja toinen punainen. Toiselle oli väki heti sodan alettua antanut nimeksi Mannerheim ja toiselle Tokoi. Kukkojen tapaan ne silloin tällöin innostuivat tappelemaan, ja silloin tavallisesti valkoinen kukko suurempana oli voitolla. Katselijat sanoivat Tokoin silloin lähteneen pakoon "niin että sinellin liepeet heiluivat".

Toinen samanlainen kansanhuumoria kuvastava nimijuttu sattui myöhemmin. Lähtiessään maasta saksalainen sotaväki myi liikoja tavaroita. Kun tarvitsin maalle pari hevosta, niin ostin heidän "jäännös-varastoistaan" kaksi suurta valkoista friisiläistä hevosta. Väki antoi niille heti nimeksi Hindenburg ja Ludendorff. Ne olivat oivallisia veto-

juhtia, mutta vain kovalla maalla. Pellolla ne väsyivät jo puoleen päivään mennessä, eikä niistä sen jälkeen enää sinä päivänä ollut mihinkään. Kun ne lisäksi olivat oikeita suursyömäreitä, niin ei niitä kannattanut maatalossa pitää. Annoin lopettaa toisen ja toisen myin Helsinkiin eräälle kuorma-ajurille. Jonkin aikaa myöhemmin ajoi vaimoni raitiovaunussa kuusivuotiaan tyttären kanssa. Tytär äkkäsi silloin kadulla tuon myydyn valkoisen hevosen ja huusi kovalla äänellä, niin että koko vaunu kaikui: "Äiti, äiti, katso tuolla on Hindenburg." Kaikki vaunussa istujat ryntäsivät akkunaan katsomaan ja kyselivät missä, missä? Sitä oli vaikea selittää.

* * *

Kansanvaltuuskunta koetti lyhyenä valtakautenaan kykynsä mukaan hoitaa maan hallintoa. Jo tammikuun 29. päivänä pidettiin Helsingissä useita työväenkokouksia, joissa sen jäsenet tekivät selkoa uuden hallituksen ohjelmasta. Tämä ei ollut erikoisemmin vallankumouksellinen, ja sitä onkin jälkeenpäin asianomaisten itsensä taholta sen vuoksi arvosteltu. Niinpä esim. ei puhuttu mitään kansallistamisesta eikä omaisuuksien ottamisesta yhteiskunnan haltuun. Ohjelmaan sisältyi vain erinäisiä yhteiskunnallisia uudistuksia, joista useimmista olisi hyvin voitu eduskunnassakin keskustella. Niitä ryhdyttiinkin nopeassa tahdissa toteuttamaan julkaisemalla lukuisia asetuksia. Torpparit ja mäkitupalaiset vapautettiin riippuvaisuudestaan maanomistajiin ja he saivat oikeuden vuokramaksutta viljellä maitaan. Palkollisasetus kumottiin. Kahdeksan tunnin työaikalakia veloitettiin kaikki noudattamaan. Yksityispankkeja ei otettu valtion haltuun, mutta niiden toiminnan ollessa pysähdyksissä pankkitoiminta siirrettiin Suomen Pankkiin. Verotuskysymystä yritettiin jonkin verran järjestellä. Naisille turvattiin oikeus yhdenvertaisesti miesten rinnalla astua kaikkiin yhteiskunnallisiin virkoihin. Elintarvikekysymyksen ratkaisemiseksi lähetettiin useampia suomalaisia junia hakemaan viljaa Siperiasta, mutta niistä ennätti ainoastaan yksi palata viljalla kuormattuna.

Huomattavin kansanvaltuuskunnan lainsäädännöllinen aikaansaannos oli sen ehdotus uudeksi valtiosäännöksi. Se ei sisältänyt mitään yllättävää. Suomi oli oleva tasavalta ja korkeimman vallan käyttö kuului eduskunnalle. Kaikille Suomen kansalaisille taattiin täydellinen henkilö-

kohtainen loukkaamattomuus ja rajaton puhe-, paino-, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus. Eduskunta oli yksikamarinen ja se oli valittava joka kolmas vuosi. Äänioikeus oli jokaisella kaksikymmentä vuotta täyttäneellä kansalaisella. Sitä ei siis ollut rajoitettu minkään yhteiskuntaluokan yksinoikeudeksi. Valtiopäivien väliaikoina Kansanvaltuuskunnalla oli oikeus antaa asetuksia kiireellisistä asioista. Omituinen oli ehdotuksen se kohta, jossa kansaa kehoitettiin nousemaan kapinaan ja hajottamaan kansaneduskunta "siinä uskomattomalta tuntuvassa tapauksessa", että eduskunnan enemmistö yrittäisi sivuuttaa perustuslain tai pyrki sen säännöksiä rikkomalla pystyttämään maassa vähemmistön vallan. Ehdotukseen sisältyi myös säännöksiä kansanaloitteesta ja kansanäänestyksestä.

Tällä valtiosääntöehdotuksella ei pyritty köyhälistön diktatuuriin. Päinvastoin ilmoitettiin tarkoituksena olevan saattaa se yleisen kansanäänestyksen alaiseksi heti kansalaissodan päättymisen jälkeen, viimeistään vuoden 1918 keväällä.

Kansanvaltuuskunnan hallintokauden tärkeimpänä saavutuksena voitaneen pitää sen Neuvostoliiton kanssa tekemää valtiosopimusta, jolla pyrittiin sosialistien edellisenä vuonna esittämän kannan mukaisesti järjestämään maiden väliset suhteet. Sopimusta valmistelivat Suomen puolelta Gylling, Tokoi ja sihteerinä Sulo Wuolijoki. Sen allekirjoittivat maaliskuun 1. päivänä Neuvostoliiton puolesta Lenin, Proshan, Trotski ja Stalin, Suomen puolesta Gylling ja Tokoi.

Sopimuksessa määriteltiin, mitä kumpikin valtio toisilleen luovuttaa niiden välillä tapahtuvassa erossa. Venäjällä oleville Suomen kansalaisille myönnettiin kaikki Venäjän kansalaisten valtiolliset oikeudet, jos he kuuluivat työväenluokkaan tai talonpoikaisväestöön. Vastapalvelukseksi Suomi myönsi Neuvostoliiton kansalaisille Suomessa mahdollisimman helpot ehdot valtiollisten oikeuksien saamiseen. Huomattava oli Petsamon alueen luovuttaminen Suomelle, "jos paikallinen väestö vapaasti kysyttynä ilmaisee siihen suostuvansa". Tästä alueesta oli kuitenkin suoritettava maksu, josta oli myöhemmin sovittava. — Sopimus, samoin kuin kaikki muutkin Kansanvaltuuskunnan aikaansaannokset, raukesi kuitenkin kansalaissodan päätyttyä sen häviöön. Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet oli lopullisesti järjestettävä Tarton rauhanneuvotteluissa vuonna 1920.

Kansanvaltuuskunnan toiminta oli yleensä hapuilevaa ja päämäärätöntä. Oli helppo havaita, ettei se ollut selvillä omista pyrkimyksistään. Siltä puuttui käytännöllisiin tehtäviin tottunutta väkeä. Sen henkisenä johtajana oli O. W. Kuusinen.

• • •

Sota kulki sillä välin omia teitään. Taistelut olivat verisiä ja Suomen kansan tunnettu sisu näyttäytyi kaikessa loistossaan, sillä sankaruutta oli molemmilla puolilla aivan suurenmoisesti. Valkoisen puolen johto oli kuitenkin yhtenäisempi ja monin verroin korkeammalla tasolla. Kaiken aikaa meitä sivullisia askarrutti kysymys siitä, eikö tätä sisua voisi saada paremmin käytetyksi ja sotaa jollakin tavalla päättymään. Olihan lopultakin kysymys asioista, joista olisi pitänyt voida sopia. Ehkäpä molemmin puolin oli jo nähty, että sota tulisi jatkumaan kauemmin kuin alussa oli luultu ja että se tulisi maksamaan paljon kallista verta. Tässä tarkoituksessa tehtiin kerran yritys ottaa yhteys barrikadin toisella puolella olleiden kanssa. Soitin parille tuttavalleni, Heikki Ritavuorelle ja W. A. Lavoniukselle, ja tiedustelin, haluaisivatko he tulla keskustelemaan rauhan mahdollisuuksista. Ritavuori oli ilman muuta siihen valmis, mutta Lavonius tiedusteli varovaiseen tapaansa, keitä sinne taholtamme tulisi. Kun luettelin henkilöt, niin hänkin suostui. Neuvottelu ei kuitenkaan johtanut mihinkään tulokseen. Pöydän kummallakin puolen oltiin kyllä yksimielisiä siitä, että sota olisi saatava päättymään, mutta Lavonius ilmoitti lopuksi, että ratkaisu oli kokonaan ylipäällikkö Mannerheimin käsissä; kenelläkään muulla ei ollut oikeutta puuttua näihin asioihin. Mannerheimiin saakka meillä ei kuitenkaan ollut mahdollisuuksia jatkaa tunnustelujamme. Oli siis vain jäätävä odottamaan. Jatkuvasti kokoonnuttiin kuitenkin neuvottelemaan ja tekemään suunnitelmia kaikkien mahdollisuuksien varalta.

Ulkoakin päin koetettiin tunnustella sovinnon mahdollisuuksia. Yhteydet ulkomaihin olivat koko sodan ajan jokseenkin olemattomat ja tavallisilla kansalaisilla ei ollut juuri mitään mahdollisuutta päästä yhteyteen muissa maissa olevien ystäviensä kanssa. Oli sen vuoksi mieluisa yllätys, kun maaliskuun alussa saapui vieraita Ruotsista. Erään retkikunnan muodostivat Tukholman sosiaalidemokraattinen pormes-

tari Carl Lindhagen, puoluesihtööri Gustav Möller, ammattijärjestön puheenjohtaja Thorberg ja toimittaja Böhmer. Heidän mukanaan oli sitä paitsi Kööpenhaminan "Socialdemokratenin" toimittaja Marius Wulff. Heidät toi Wäinö Wuolijoki palatessaan pari kuukautta kestäneeltä Ruotsin- ja Saksan-matkaltaan. Tehtävänä heillä oli tutustua oloihin ja kuulustella, olisiko punaisella puolella halua keskustella rauhasta, missä tapauksessa he toivoivat voivansa tarjota välitystään. He astuivat maihin Raumalla hyvin seikkailunomaisen retken jälkeen talvisen meren ylitse. Ennen tuloaan Helsinkiin he olivat pysähtyneet Tampereelle tutustuakseen oloihin. Lindhagenia en sattunut tapaamaan, mutta sen sijaan istuin Wäinö Wuolijoen kanssa jonkin kerran Möllerin ja Wulffin seurassa. He kuvailivat matkavaikutelmiaan sekä varsinkin Tampereella, rintaman lähistössä näkemäänsä. Mitään hyvää heillä ei ollut sanottavana punaisen puolen järjestyksestä ja varusteista. Muutenkin olomme olivat heidän mielestään murheellisella kannalla. Muistan elävästi, miten Möller skoonelaisittain murtaen lausahti: "Om de här nu ä de socialistiska samhället, så tycker jag nog de borgerliga va bättre" (Jos tämä nyt on se sosialistinen yhteiskunta, niin kyllä minun mielestäni porvarillinen oli parempi). Ja Böhmer, joka asioihin perehtyäkseen oli oleskellut pari viikkoa Suomessa, sanoi hyvin jyrkästi: "Ei varmaankaan minkään maan työväenliikkeen johto ole ollut niin huonoissa käsissä kuin tällä kertaa Suomessa. Heissä ei ole ainoatakaan m i e s t ä. Kaikki ovat valmiit tunnustamaan minulle kahden kesken, että asema on toivoton, että kaikki menee hullusti, mutta yksikään ei uskalla sanoa sitä työväelle." — Jo ennen kansalaissodan alkua olivat johtajat muuten puhuneet samaan tapaan. Niinpä Sirola eräessä kokouksessa joulun edellä oli ennustanut, että "Suomen työväenliikkeen alus törmää murskaksi kallioon, mutta sitä ei voida välttää." Turkia puolestaan lausui: "Suomen työväenliike häviää tämän taistelun, mutta sen täytyy mennä eteenpäin."

Ruotsalaisilta vierailtamme sain myös kuulla heidän Kansanvaltuuskunnan jäsenten kanssa käymiensä neuvottelujen kulusta. Heidät oli senaatintalossa ottanut vastaan Manner, jolla oli ollut seurassaan Sirola, Haapalainen ja Turkia. Neuvottelun kestäessä Manner oli saanut vastaanottaa sähkeen, jossa ilmoitettiin, että saksalaiset olivat nousseet maihin Ahvenanmaalla. Tämä oli synnyttänyt suurta levottomuutta.

Manner oli selittänyt, että tämä voi merkitä taistelua elämästä ja kuolemasta, mutta että koko Suomen kansa tulee nousemaan saksalaista sekaantumista vastaan.

Kun ruotsalaisen lähetystön taholta oli viitattu siihen, että asema tämän johdosta oli muuttunut ratkaisevasti valkoisen rintaman eduksi, oli Haapalainen ollut verraten optimistinen, mutta Manner oli ymmärtänyt, että jos saksalaiset todella sekaantuvat leikkiin, niin se ratkaisee sodan. Kun vieraat tämän jälkeen olivat tiedustelleet, luultaisiinko olevan mahdollisuuksia välitysyhteykseen, oli Haapalainen lyhyesti maininnut, etteivät he toivo mitään välitystä. — Eikö kuitenkin olisi syytä yrittää sitä verilöylyn ja taantumuksen estämiseksi? — Siihen Manner oli vastannut, ettei tappio merkitse taantumusta. Taantumus voi voimistua vain, jos se voimistuu muualla Euroopassa.

Paljosta muustakin oli ollut puhetta, mm. punaisten harjoittamista julmuuksista. Näitä oli myönnetty tapahtuneen, mutta samalla oli ilmoitettu, että syylliset oli säännöllisesti saatettu rangaistukseen.

Lähetystö ei saanut täällä mitään aikaan. Se oli kuitenkin päässyt tutustumaan tilanteeseen ja saattoi selostaa kotimaassaan näkemäänsä.

Ruotsalainen Z. Höglund kävi täällä myös samanlaisin tarkoituksin ja tuloksin. Ruotsin vasemmistososialistisen ryhmän puolesta matkusti niin ikään tänne Otto Grimlund tuomaan ryhmänsä puolesta tervehdyksen.

* * *

Sodan loppuvaiheessa, kun kaikille jo oli käynyt täysin selväksi, miten kaikki tulisi päättymään, alkoi kotimaassakin näkyä sovinnon halua. Työväenlehdissä pääsi päivänvaloon erinäisiä kirjoituksia, joissa suositeltiin sovinnollista ratkaisua. Maalis—huhtikuun vaihteessa julkaistiin Viipurissa ilmestyvässä ”Työ” lehdessä kirjoitus sovinnon suotavuudesta, vaikka kirjoittaja ei sanonut ymmärtävänsä, millä tavalla ja mitä tietä se olisi aikaansaataavissa. ”Työmies” lehdessä sai joku nimimerkkiä O. K. käyttävä lähetettyjen kirjoitusten osastossa julkaisuksi kirjoituksen, jossa kehoitettiin rauhan ja sovinnon harrastajia kaikista puolueista astumaan esiin ja ryhtymään rauhan työhön. Huhtikuun 8. päivänä julkaisi Valpas, joka siihen asti oli pysytellyt sivussa ja hiljaa, yksityiskohtaisemman sovintoehdotuksen. Ja vihdoinkin saman

kuun 10. päivänä saimme me kokonaan syrjässä olleet julkaistuksi "Työmieheissä" monien viikkojen aikana valmistamamme ehdotuksen, joka sen hetken mielialoja kuvaavana otettakoon tähän kokonaisuudessaan:

I.

Suomen Kansanvaltuuskunta ja Punaisen Kaartin Yleisesikunta yhdessä toiselta puolen sekä Suomen Senaatti ja Valkoisen Kaartin Yleisesikunta yhdessä toiselta puolen sopivat sotatoimien lakkauttamisesta kaikilla kansalaissodan rintamilla huhtikuun . . . päivänä 10 päiväksi sillä tavoin kuin yllämainitut yleisesikunnat keskenään asiasta lähemmin sopivat.

II.

Heti välirauhan tultua allekirjoitetuksi kutsuu vuonna 1917 valitun Eduskunnan puhemies Eduskunnan koolle Turkuun ja taataan molemmin puolin Eduskunnan jäsenille täysi turva ja vapaus matkustaa sinne ja oleskella siellä Eduskunnan töitä varten välirauhan aikana sekä matkustaa sieltä pois lähtöpaikoilleen.

III.

Suomen Eduskunta käsittelee senjälkeen lopullisen rauhan ehtoja ja tulee Eduskunnan päätökseksi ja molemmin puolin noudatettavaksi se, mistä sosialidemokraattisen ryhmän enemmistö toiselta puolen ja eri porvarillisten puolueiden jäsenten enemmistö toiselta puolen yhteisesti sopivat.

Eduskunnan tekemän lopullista rauhantekoa koskevan päätöksen tulee sisältää mm. vakuutuksen siitä, että:

1. Yhdistymis-, kokoontumis- ja painovapauden säilyttäminen taataan;
2. Tähänastisten ja niiden mukana myöskin vuoden 1917 Eduskunnan päättämien yhteiskunnallisten lainsäädännöllisten saavutusten säilyttäminen taataan;
3. Kaikille taisteleville joukoille, jotka ovat toiminnassaan noudattaneet esikuntiansa määräyksiä ja kansainvälisiä taistelutapoja, taataan täydellinen rankaisemattomuus.

Senlisäksi tulee Eduskunnan laatia ja hyväksyä ohjelma mm. seuraavien kysymysten ratkaisua varten:

1. Suunnitelma Suomen uudeksi tasavaltaiseksi valtiosäännöksi kansanvaltaisella pohjalla.
2. Suunnitelma torpparivapautusta tarkoittavan lainsäädännön perusteista.
3. Suunnitelma kansanvaltaisen järjestysvallan luomiseksi maalle sillä pohjalla, että se tulee olemaan hallituksen käytettävissä.
4. Puolustuslaitoksen aikaansaamista tarkoittavien ehdotusten hyväksymisestä tai hylkäämisestä on päätettävä.
5. Kansalaissodan yhteydessä tapahtuneiden rikosten anteeksiannon laajuudesta on päätettävä.

IV.

Jos lopullinen rauha edellämainituilla perusteilla saadaan solmituksi, lopetetaan heti kaikki sotatoimet, armeijat lasketaan hajalle ja sekä Kansanvaltuuskunta että Senaatti luopuvat tehtävistään.

V.

Tämän jälkeen valitsee Eduskunta maalle uuden Väliaikaisen Hallituksen, jonka käytettäväksi luovutetaan riittävän luja järjestysvalta sekä tarpeellinen rajavartiosto

samoinkuin oikeus väliaikaisesti säätää lakeja elintarvekysymysten ja valtiotalouden alalle, jotka lait kuitenkin lakkaavat olemasta voimassa kuukauden kuluttua siitä kuin uusi Eduskunta on kokoontunut.

VI.

Tämän tapahduttua määrää Eduskunta uudet vaalit ja julistaa itsensä hajaantuneeksi.

VII.

Uusien vaalien jälkeen kokoontuu uusi Eduskunta järjestämään maan asioita ja saattamaan päätökseen III kohdassa mainitun, rauhansopimukseen sisältyvän ohjelman.

Helsingissä 9 päivänä huhtikuuta 1918.

Artt. Aalto
Julius Ailio
K. Heinonen
Väinö Hupli
J. A. Kemiläinen
K. Lindroos
Matti Paasivuori
Hannes Ryömä
K. V. Saxell
Väinö Tanner
Erl. Aarnio

Väinö Hakkila
Lauri af Heurlin
Rieti Itkonen
J. W. Keto
Paavo Raittinen
Toivo Salmio
A. Halme
Oskari Suutala
Wäinö Wuolijoki
Miina Sillanpää.

On syytä kiinnittää huomiota ehdotuksen alla oleviin nimiin. Tämä ryhmä muodosti sen sinapinsiemenen, jolla sodan päätyttyä oli mahdollisuus astua esiin ja toimia ja jonka varaan sosiaalidemokraattisen puolueen toiminta alussa rakentuikin. Siihen kuului alussa vain helsinkiläisiä, mutta apuväkeä tuli pian runsaasti maaseudulta.

Tämä rauhan ehdotus kuvasti, kuten sanottu, mielialoja sillä hetkellä. Sen allekirjoittajat kuvittelivat, että Kansanvaltuuskunta vielä olisi ollut neuvottelukelpoinen vastapuoli eikä heillä ollut aavistusta kaikesta siitä, mitä voittajapuolella oli suunniteltu ja mitä jälkeinpäin tulisi tapahtumaan. He olivat niin naiiveja, että kuvittelivat saman kansan keskuudessa asioita voitavan selvittää sovussa ja rakkaudessa. Tässä odotuksessaan he tulivat surkeasti pettymään. Niin pian kuin porvarilliset lehdet Helsingin valtauksen jälkeen pääsivät ilmestymään, ei niillä ollut sovitteluehdotuksen johdosta esitettävänä muuta kuin pilkallisia huomautuksia. Niinpä eräissäkin lehdessä mainittiin, ettei kapi-nallisten kanssa kompromissata; heille on vain kaksi sana sanottavana: laskekaa aseenne. Asiat olivatkin jo kehittyneet siksi pitkälle,

että aseet olivat puhuneet ja voittaja halusi itse määrätä ehtonsa. Sodassa näkyy aina käyvän niin. Sovintoratkaisun ehdottajilla ei siten ollut muuta neuvoa kuin jäädä odottamaan sodan päättymistä, minkä jälkeen voitaisiin harkita, mitä silloin olisi tehtävissä.

• • •

Huhtikuun alussa oli uuden järjestelmän kuolinkamppailu alkanut. Saksalaiset olivat huhtikuun 3. päivänä astuneet maihin Hangossa ja lähestyivät nopeasti Helsinkiä. Pian ne olivat Leppävaarassa, josta käsin oli mahdollista pommittaa Helsinkiä. Kansanvaltuuskunta oli jo 8. päivänä jättänyt Helsingin, käskettyään tänne jääneitä joukkoja viimeiseen saakka puolustamaan pääkaupunkia. Hävityksen ja verilöylyn estämiseksi koetti Ruotsin lähetystön sotilasasiamies Sigurd af Ekström järjestää antautumista. Parin punakaartilaispäällikön seuraamana hän ajoi Leppävaaraan, missä nämä tapasivat saksalaisten joukkojen ylipäällikön Rüdiger von der Goltzin. Tämä vaati ehdotonta antautumista ja vastausta ennen klo 4 samana huhtikuun 11. päivänä. Punakaartin kokous hylkäsi kuitenkin tarjouksen, kun Viipurista saapunut Kansanvaltuuskunnan lähetti Kiviranta oli uskotellut, että oli tulossa apua. Helsinki oli siis vallattava.

Asuin sodan ajan Pitkänsillanrannassa, johtaja Toivo Salmion perheelle kuuluneessa huoneessa. Odotettavissa olevien taistelujen aikana tämä seutu, lähellä olevan Työväentalon vuoksi, tulisi sijaitsemaan vaaravyöhykkeessä. Sitä paitsi oli sekin mahdollisuus olemassa, että viimeisinä öinä voitaisiin muutenkin tulla häiritsemään. Tähän mahdollisuuden kiinnitti huomiotani eräs samassa talossa asuva liikemies, joka lähettämässään kirjelippusessa ilmoitti punakaartin päättäneen vangita minut seuraavana yönä. Hän tarjosi minulle tilapäistä turvapaikkaa omassa asunnossaan, josta hän oli paennut, ja lähetti siinä tarkoituksessa kirjeen mukana huoneiston avaimet. Pidin kuitenkin parhaana muuttaa pariksi päiväksi kokonaan muualle ja sainkin väliaikaisen olinpaikan lapsudentoverini, sähkölaitoksen johtajan Aku Marsion perheessä Sörnäisissä, sähkölaitoksen yhteydessä. Sieltä käsin voimme seurata Helsingin valtausta, joka suoritettiin 12. ja 13. päivinä. Vastarinta oli vähäistä ja vauriotkin sen johdosta pieniä. Huomattavimmat hävi-

tykset olivat oikeastaan vain venäläisen kasarmin palo sekä Työväentalon pommitus ja palo. "Valppaan kaski palaa", kirjoitti Juhani Aho tästä.

Oleskelupaikastani pistäysin huhtikuun 12. päivänä Elannon tehtailla ja konttorissa katsomassa, miltä siellä näytti. Matka ei ollut aivan vaaraton. Sörnäisten Rantatielläkin vihelsivät kuulat silloin tällöin ja eräs osui ohikulkiessani verraten lähelle lauta-aitaan. Tehtaalla ja konttorissa työt oli seisautettu, eikä siellä liioin ollut ketään, kun kaikki oli päästetty piirityksen ajaksi kotiin. Vain välttämättömät vartijat ja mahdollisten tulipalojen sammutusmiehistö olivat paikoillaan. Talon varastokellareihin oli kerääntynyt jonkin verran väkeä pommitusta pakkoon. Suurempaa vahinkoa ei ollut sattunut. Eräs shrapnelli oli kyllä osunut konttorirakennukseen ja räjähtänyt eräessä huoneessa, saamatta kuitenkaan aikaan suurempaa tuhoa.

Sota päättyy. Jälkiselvittelyjä ja pidätyksiä

Sota ei kuitenkaan päättynyt Helsingin valtaukseseen. Vielä oli koko etelä-Suomi taistelutanterena. Kiivaita taisteluja käytiin vielä etenkin Lahdessa ja Viipurissa, jonne Helsingistä paennut Kansanvaltuuskunta oli sijoittunut ja oli siellä huhtikuun 11. päivänä valinnut Mannerin diktaattoriksi. Tämäkään ei enää auttanut. Viipuri vallattiin huhtikuun 29. ja Kotka toukokuun 4. päivänä. Vasta noin kuukauden kulluttua Helsingin valtauksesta voi sanoa tämän raatelevan sodan päättyneen lopullisesti.

Juhliakseen voittoaan marssi Mannerheim toukokuun 16. päivänä valkoisen armeijansa etunenässä Helsinkiin, missä se suurin kunnianosoituksin otettiin vastaan. Siitä päivästä samoin kuin pääkaupungin valtauspäivistä koetettiin sen jälkeen tehdä isänmaallisia juhlapäiviä, joina kaikkien olisi liputettava. Tämän johdosta syntyi paljon ristiriitoja, ja niiden kohteena oli Elantokin, joka ei suostunut liputtamaan. Merkkillistä on isänmaallisuus, joka pukeutuu semmoisiin muotoihin, että suurinta kansallisonnettomuutta juhliitaan.

Jokseenkin heti saksalaisten asetuttua Helsinkiin sain kutsun saapua von der Goltzin esikuntaan Kämpin hotelliin. Kutsun välitti Einar Böök, joka kai oli jonkinlainen suomalaisten ja saksalaisten yhdysupseeri. Hän ilmoitti, että samanlainen kutsu oli annettu Wäinö Wuolijoelle. Ihmettelimme kovasti, mitä kutsulla saatettiin tarkoittaa, eikä meillä ollut erikoista halua sitä noudattaa. Lähdimme kuitenkin saksalaisten päämajaan. Se oli ulkonaisesti koitettu tehdä vaikuttavaksi. Hotellin ulkoven edessä jalkakäytävällä oli kaksi sotilasta hevosen selässä suorittamassa vartiopalvelusta. Hevosia Helsingin naiset hyväilivät ja ruokki-

tykset olivat oikeastaan vain venäläisen kasarmin palo sekä Työväentalon pommitus ja palo. "Valppaan kaski palaa", kirjoitti Juhani Aho tästä.

Oleskelupaikastani pistäysin huhtikuun 12. päivänä Elannon tehtailla ja konttorissa katsomassa, miltä siellä näytti. Matka ei ollut aivan vaaraton. Sörnäisten Rantatielläkin vihelsivät kuulat silloin tällöin ja eräs osui ohikulkiessani verraten lähelle lauta-aitaan. Tehtaalla ja konttorissa työt oli seisautettu, eikä siellä liioin ollut ketään, kun kaikki oli päästetty piirityksen ajaksi kotiin. Vain välttämättömät vartijat ja mahdollisten tulipalojen sammutusmiehistö olivat paikoillaan. Talon varastokellareihin oli kerääntynyt jonkin verran väkeä pommitusta pakoon. Suurempaa vahinkoa ei ollut sattunut. Eräs shrapnelli oli kyllä osunut konttorirakennukseen ja räjähtänyt eräessä huoneessa, saamatta kuitenkaan aikaan suurempaa tuhoa.

Sota päättyy. Jälkiselvittelyjä ja pidätyksiä

Sota ei kuitenkaan päättynyt Helsingin valtaukseseen. Vielä oli koko etelä-Suomi taistelutanterena. Kiivaita taisteluja käytiin vielä etenkin Lahdessa ja Viipurissa, jonne Helsingistä paennut Kansanvaltuuskunta oli sijoittunut ja oli siellä huhtikuun 11. päivänä valinnut Mannerin diktaattoriksi. Tämäkään ei enää auttanut. Viipuri vallattiin huhtikuun 29. ja Kotka toukokuun 4. päivänä. Vasta noin kuukauden kulluttua Helsingin valtauksesta voi sanoa tämän raatelevan sodan päättyneen lopullisesti.

Juhliakseen voittoaan marssi Mannerheim toukokuun 16. päivänä valkoisen armeijansa etunenässä Helsinkiin, missä se suurin kunnianosoituksin otettiin vastaan. Siitä päivästä samoin kuin pääkaupungin valtauspäivistä koetettiin sen jälkeen tehdä isänmaallisia juhlapäiviä, joina kaikkien olisi liputettava. Tämän johdosta syntyi paljon ristiriitoja, ja niiden kohteena oli Elantokin, joka ei suostunut liputtamaan. Merkittistä on isänmaallisuus, joka pukeutuu semmoisiin muotoihin, että suurinta kansallisonnettomuutta juhlitaan.

Jokseenkin heti saksalaisten asetuttua Helsinkiin sain kutsun saapua von der Goltzin esikuntaan Kämpin hotelliin. Kutsun välitti Einar Böök, joka kai oli jonkinlainen suomalaisten ja saksalaisten yhdysupseeri. Hän ilmoitti, että samanlainen kutsu oli annettu Wäinö Wuolijoelle. Ihmettelimme kovasti, mitä kutsulla saatettiin tarkoittaa, eikä meillä ollut erikoista halua sitä noudattaa. Lähdimme kuitenkin saksalaisten päämajaan. Se oli ulkonaisesti koetettu tehdä vaikuttavaksi. Hotellin ulkooven edessä jalkakäytävällä oli kaksi sotilasta hevosen selässä suorittamassa vartiopalvelusta. Hevosia Helsingin naiset hyväilivät ja ruokki-

vat sokerinpalasilla osoittaakseen siten kiitollisuuttaan ja ihailuaan edes luontokappaleille. Ehkäpä vieraat miehetkin saivat osansa naisten hellyydestä.

Hotellissa johdatti Einar Bööck meidät saksalaiseen esikuntaan kuuluneen kapteeni von Karmannin puheille. Tämä oli kohtelias herrasmies, joka ei lainkaan pyrkinyt vaikuttamaan sotilaallisella karskiudella. Nähtävästi hän kuului esikunnan diplomaattitehtäviä hoitaneeseen henkilöstöön. Hän selitteli saksalaisen valtauskonkunnan päämääriä. Tarkoituksena ei muka ollut millään tavalla sekaantua maan sisäisiin asioihin, ainoastaan rauhoittaa maa. Jos he tässä tehtävässään voisivat säästää ammuksia ja ihmishenkiä ja sen sijaan turvautua sanomalehtipaperiin, merkitsisi se heille suurta säästöä. He olisivat meille kiitollisia, jos voisimme vaikuttaa aseissa oleviin punakaartilaisjoukkoihin siihen suuntaan, että verenvuodatus lakkaisi. Jos me havaitsisimme mahdolliseksi antaa rintaman takana oleville joukoille tietoja sotilaallisesta asemasta ja Helsingin valtauksesta, niin hän tarjoutui saksalaisten lentokoneiden avulla levittämään tiedonantoa rintaman takana. Lupasimme harkita asiaa, ja tuloksena oli aikanaan suurta huomiota herättänyt, 25 sosiaalidemokraattisen puolueen jäsenen huhtikuun 16. päivänä allekirjoittama laaja julistus, jossa selostettiin asemaa ja kehoitettiin punaisia joukkoja luopumaan enemmästä vastarinnasta, josta aiheutuisi vain turhaa verenvuodatusta. Allekirjoittajina olivat pääasiallisesti samat henkilöt kuin edellä mainitussa sovinnontarjousehdotuksessa. Lisäksi olivat tulleet seuraavat nimet: V. Kiviniemi, Matti Lonkainen, A. F. Lyly, Armas Paasonen, Eino Pekkala, A. Salo ja J. Virtanen. Julistus päättyi seuraavaan suurilla lihavilla kirjaimilla ladottuun kehotukseen: ”Siis aseet alas kaikkialla ja palatkaamme länsimaisen sosialidemokratian taistelutapoihin, palatkaamme rakentavaan eduskunnalliseen työhön ja aseettomaan järjestötoimintaan”. Julistusta myytiin myös Helsingin kaduilla 5 pennin hinnasta. Tämä oli taholtamme ensimmäinen julkinen puheenvuoro Helsingin valtauksen jälkeen.

Poistuessamme Bööckin kanssa saksalaisten päämajasta tuli hänen kanssaan puheeksi uuden työväenlehden tarpeellisuus. ”Työmies” lehden viimeinen numero oli ilmestynyt huhtikuun 12. päivänä ja työväki uhkasi jäädä pitemmäksi aikaa ilman lehteä. Perustelimme lehden

tarpeellisuutta pätevillä syillä ja saimme hänetkin siitä innostumaan. Hän lupasi puhua asiasta hallituksessa olleiden puolueystäviensä kanssa ja oli puolestaan varma siitä, että hallitus suostuisi ajatukseen. Keskustelun nojalla pyrin jonkin päivän perästä senaattori Setälän puheille kuulemaan, mitä tuloksia hallituksen neuvotteluista oli ollut. Sain silloin kuulla, ettei hallitus tulisi sallimaan minkään sosiaalidemokraattisen lehden ilmestymistä. Varsinkin senaattorit Talas ja Renvall olivat olleet jyrkästi ajatusta vastaan. — Kuten myöhemmin selviää, tämä ei ollut viimeinen sana lehtiasiaassa.

Sodan päätyttyä alkoi elämä miten kuten jälleen hakeutua tavanomaisiin uomiinsa. Helppoa se ei tällöinkään ollut, ja varsinkin järjetömät kostotoimenpiteet, joihin ryhdyttiin, tekivät elämän painostavaksi. Sain tästä puolesta kerran omakohtaistakin tuntua. Huhtikuun loppupuolella oli minun saatettava vaimoni maalle Helsingistä, mihin hän heti kaupungin valtauksen jälkeen oli tullut lasta odottamaan. Hevosella vein hänet ja lapsen maalle. Kun yksinäni palasin maantietä myöten kaupunkiin, pyysi Pitäjänmäen ja Huopalahden välillä eräs saksalainen upseeri päästä kyydissäni Helsinkiin. Matkalla keskustelimme edellisten päivien tapahtumista. Häntä näytti hieman vaivautuvan huono omatunto, kun kyseli, mitä Helsingin esikaupunkien väki sanoi niissä tapahtuneista ”puhdistuksista”. En tiennyt niistä tarkemmin, mutta vastasin kuitenkin umpimähkään, että niiden johdosta oltiin kauhistuneita. Hän ryhtyi silloin puolustelemaan ja selittelemään, että ampumiset olivat tapahtuneet paikkakuntalaisten vaatimuksesta. Jälkeenpäin sain kuulla, että yksin Huopalahdessa oli ammuttu useampia kymmeniä henkilöitä.

Samaa tapahtui muuallakin, kuitenkin sillä erotuksella, että toimeenpanijoina esiintyivät omat kansalaiset. Pitkin maata teloitettiin ihmisiä, joko kokonaan ilman tutkintoa ja tuomiota tai kenttätuomioistuinten julistamain tuomioiden nojalla. Tällä tavalla henkensä menettäneitä laskettiin olleen noin parikymmentätuhatta henkeä. Siihen sisältyi paljon henkilökohtaista kosta. Ylipäällikkö antoi kyllä sodan päätyttyä päiväkäskyn, missä omavaltaiset teloitukset ja murhat kiellettiin. Sen noudattamista ei kuitenkaan valvottu millään tavalla. Nämä teloitukset ovat ruma häpeätahra, jota ei helposti voi pestä pois. Porvarilli-

sella taholla on yritetty puolustautua sillä, että samanlaista tapahtui "punaisenakin" aikana. Puolustelu ei kuitenkaan paljon auta. Ensinnäkin on heikkoa puolustautua sillä, että toinenkin puoli oli tehnyt samoin. Mutta kummankin puolen synnit eivät edes ole millään tavalla keskenään verrattavissa. "Punaisten" toimesta tapahtuneiden murhien lukumäärä ei noussut tuhatta suuremmaksi, kun sen sijaan "valkoisten" verikosto nousi moninkertaiseksi. On myös suuri ero sillä, mitä tapahtui sodan aikana ja mitä sodan jo päätyttyä.

Omavaltaisuuksien ohella suuret vankileirit olivat painamassa mieliä. Noin yhdeksänkymmentätuhatta ihmistä laahattiin leireihin, joissa he saivat kärsiä ruoan ja kaiken hoidon puutteesta. Etukäteenkin piti olla selvää, että olot niissä tulisivat muodostumaan äärimmäisen kurjiksi. Maassa vallitsi yleinen elintarvikepula ja vapainakin eläneet ihmiset kärsivät suorastaan nälkää. Lähes sadantuhannen vangin ruokkiminen semmoisissa oloissa oli sula mahdottomuus. Vankeja kuolikin tuhansittain.

Täyttä valaistusta siihen, kuka tästä aivan yleisesti ankaran tuomion saaneesta vankileirijärjestelmästä perimmältään on vastuussa, ei ole koskaan annettu. Hyvin ymmärrettävistä syistä ei kukaan jälkeinpäin ole halunnut ottaa siitä itselleen kunniaa. Sikäli kuin aikanaan saatoin asiaa seurata ja jälkeinpäin olen voinut tietojani täydentää, niiden muodostamishistoria oli seuraavanlainen.

Sodan päättymisvaiheessa käydyissä taisteluissa otti valkoinen armeija runsaasti vankeja. Oikeusministerinä toiminut Onni Talas valmistautui heti sodan loputtua ottamaan vangit oikeusministeriön hoitoon, kuten muutkin vangit. Silloista rikosoikeuden dosenttia Antti Tulenheimoa pyydettiin ryhtymään vankileirien ylivalvojaksi. Hänelle annetun määräyksen mukaan, joka on päivätty huhtikuun 15:ntenä, hänen tehtävään oli "kaikissa suhteissa huolehtia vangeiksi otetuista, laillista hallitusta vastaan nousseista henkilöistä". Tehtävää hoiti toht. Tulenheimo suunnilleen kolmen viikon ajan, suostuttaen sinä aikana mm. Elannon ottamaan huolehtiakseen Suomenlinnassa säilytettyjen vankien ruokinnasta. Toukokuun alussa saapui päämajasta varatuomari Ossi Procopé, joka selitti vankien olevan sotavankeja ja sellaisina kuuluvan päämajan valvontaan. Hän antoi ymmärtää, että tämä oli Mannerheimin vaatimus,

mutta oliko asia täten, siitä ei ole selvyttä. Mannerheim itse ei muista tällaista määrystä antaneensa. Joka tapauksessa senaatti hyväksyi tämän näkökannan, ja siten vankileirit joutuivat puolustusministeriön hoitoon. Tästä johtui mm. se, että puolustusministeri Thesleff vastasi eduskunnassa vankileiriasiassa tehtyyn välikysymykseen. Tulenheimon osuus asiassa päättyi toukokuun puolivälissä, jolloin hänet nimitettiin Hämeen läänin maaherraksi.

Asialla on kuitenkin toinenkin puolensa. Mannerheimin tarkoituksena sanotaan olleen — ja tämän hän jälkeenpäin on vahvistanut — vapauttaa suurin osa vangeista ja pidättää vain johtajat sekä siviilirikoksiin syylliset, jotka olisi ollut jätettävä tuomioistuinten käsiteltäviksi. Rivimiehet olisi sen mukaan ollut päästettävä vapaiksi. Näin menettellen olisi vankileireihin jäänyt joukko ollut verraten vähäinen, eikä katkeruus olisi noussut läheskään yhtä suureksi kuin se sittemmin muodostui. Jäljellejääneitä vankeja olisi silloin myös ollut helpompi hoitaa.

Oikeusministeri Talas takertui kuitenkin muodollisuuksiin. Hänen mielestään kaikkien vangittujen asian tuli jäädä tuomioistuinten harkittavaksi ja vapauttamisen siis tapahtua vain niiden päätöksellä. Oikeusministerinä hän ajoi senaatissa kantaansa niin voimakkaasti, että sai senaatin enemmistön puolelleen. Senaatti asetti tällöin valtiorikos-oikeudet, joiden käsiteltäviksi vangittujen asiat joutuivat. Kun vankeja oli paljon, vei tämä menettely tuhattomasti aikaa, niin että oikeusjutuja riitti myöhäiseen syksyyn asti.

Näin ollen jäänee siis oikeusministeri Talaan vastuulle valtiorikos-oikeuksien asettaminen, vankien suuri lukumäärä ja heidän pitkäaikainen vankeudessaolonsa. Puolustusministeri Thesleffin vastuulle jää vankileirien hoito ja niissä vallinnut suuri kurjuus.

Ratkaisun tapahduttua olin asiasta keskustelussa toht. Tulenheimon kanssa. Hän kertoi työskennelleensä toisenlaisen ratkaisun hyväksi — että vain johtajat olisi tuomittava — mutta ei ollut saanut mielipiteelleen riittävää kannatusta. Hän valitti suuresti tapahtunutta ratkaisua, jonka turmiolliset seuraukset hän näki.

Vankileirien huollossa tarvittiin siis jälleen Elantoakin. Valmiina antamaan apuaan, aina missä tarvittiin, otti Elanto huolehtiakseen osasta

Suomenlinnassa olleen vankileirin ruoantarpeesta. Liikkeen ravintoloita johtavat henkilöt joutuivat täten päivittäin käymään Suomenlinnassa, ja he kertoivat sieltä pöyrityttäviä asioita. Kerran oli minunkin mentävä sinne järjestämään jotakin asiaa. Tulin matkalla kulkeneeksi erään piikkilanka-aitauksella eristetyin vankialueen ohi. Sen sisäpuolella ma-kaili sadoittain miehiä maassa, heikkoina ja toivottomina. Monet tutkivat paitojaan karkottaakseen niistä tunkeileviä vieraita. Sisäpuolella sattui olemaan joitakin Elannonkin työläisiä. Eräät näistä huomasivat minun kulkevan aidan viertä ja riensivät valittamaan kohtaloaan ja pyytelemään, että toimittaisin heidät sieltä vapaiksi. Ah! he eivät aavistaneetkaan, miten monen mutkan takana tämä tuli olemaan ja kuinka monta vuotta jälkeenpäin saatiin käydä katkeraa taistelua, ennen kuin viimeisetkin onnettomat oli saatu armahdetuiksi. Monet ennättivät sitä ennen sortua kärsimyksiinsä.

Ei meillä leirien ulkopuolisillakaan ollut kovin herttaiset olot. Riitti, että kuului sosiaalidemokraattiseen puolueeseen, niin sai olla valmis kestämään monenlaista rettelöimistä. Riippumatta siitä, oliko ollut mukana jossakin kapinallisissa hommissa vai ei, pidätyksen vaara oli alati uhkaamassa. Niiden joukossa, jotka olivat saaneet kunnian tällä tavalla joutua salassa muodostetun valtiollisen poliisin huomion kohteiksi, oli myös vanha puolueveteraani Matti Paasivuori. Kun tapaus kuvastaa silloisia sekavia oloja ja mielivaltaisuutta, kerron siitä hiukan tarkemmin.

Kun Matti jokseenkin heti Helsingin valtauksen jälkeen oli joutunut pidätetyksi ja viedyksi "tuntemattomaan paikkaan", kääntyivät hänen omaisensa puoleeni pyytäen, että koettaisin tehdä hänen hyväkseen mitä suinkin voin. He pelkäsivät, että hänelle saattaisi tapahtua mitä tahansa ja että tämä retki voisi ainakin tulla pitkäaikaiseksi. Lupasinkin tehdä voitavani saadakseni selville, missä häntä säilytettiin ja voitaisiinko hänen hyväkseen tehdä jotakin. Tässä tarkoituksessa kävin ensin uudessa komendantinvirastossa, joka sijaitti ns. Apollon talossa Etelä Esplanadinkadun varrella. Odottelin siellä etuhuoneessa aikani saadakseni puheillepääsyn kaupunginkomendantti Somersalon luo. Etuhuoneessa oli sattumalta liikemies Arvi Kuha, jolla oli jonkinlainen tehtävä tässä virastossa. Hän surkutteli asiainkulkua ja ihmetteli, että oli täytynyt käydä näin raskas sota, "vaikka oli oltu valmiita suostumaan kaikkiin työväen

toivomuksiin”. Keskustellessamme emme tulleet oikein yksimielisiksi sodan syistä. — Odotukseni oli turha, sillä Somersalolla ”ei ollut aikaa” ottaa minua vastaan. Sitä paitsi sisähuoneessa oli parhaillaan jokin kokous. Kuhlalta olin kuitenkin saanut selville, että Paasivuorta säilytettiin Vuorimiehenkadun 1:ssä, valtiolle kuuluvassa talossa, joka sodan aikana oli ollut Kansanvaltuuskunnan ”valtiollisen poliisin” päämajana. Kävelin sinne ja puhuttelin siellä ollutta päällikköä, jonka nimeä en enää muista. Selostin hänelle Matin vaiheita ja hänen täydellistä viattomuuttaan kansalaissotaan. Sainkin hänet lopulta vakuuttuneeksi siitä, että Matin paikka ei ollut täällä. Pari puhelinsoittoa ja Matti oli vapaa. Yhdessä sitten Matti ja minä painelimme pois talosta, Matilla huopansa ja tyynynsä kainalossaan. Matti oli omalla jöröllä tavallaan iloinen nopeasta vapautumisestaan. Varmaa olikin, että jos hän olisi jäänyt sinne pitemmäksi aikaa ja joutunut ”aparaatin” rattaisiin, niin olisi saattanut kestää kuukausia, ennen kuin hän olisi ollut vapaalla jalalla. Kyllähän ne valtiollisen poliisin menettelytavat tunnetaan, ja silloin varsinkin oli niin monta juttua vireillä, että niiden hoito vaati kuukausia.

Omaltakin osaltani sain useampaan kertaan tehdä tuttavuutta tämän ”aparaatin” kanssa, vaikka piti olla mahdotonta löytää mitään syyteaineistoa minua vastaan. Ensimmäinen tutustuminen tapahtui jo toukokuun alussa, jolloin koko ”Suomen Sosialidemokraatin” toimitus otettiin talteen heti sen näytenumeron ilmestyttyä. Tarkemmin kerron tapauksesta myöhemmin. Sen sijaan muistelen tässä erästä toista samanlaista sattumusta.

Kun eduskunta oltuaan koolla pari viikkoa oli saanut aikaan hallituksen vaihdoksen J. K. Paasikiven johdolla (27/5 -18), olin heti koettanut päästä hänen puheilleen tuodakseni esille sosiaalidemokraattisen lehden välttämättömyyden, kun sen julkaisemiselle oli asetettu esteitä. Hän oli suostunut ottamaan minut vastaan toukokuun 29. päivänä, ja olin juuri valmistautunut lähtemään hänen luokseen, kun asuntooni ilmestyi asfalttitehtailija F. Nordberg. Hän ilmoitti asianaan olevan valtiollisen poliisin toimeksiannosta pidättää minut. Olin tällöisten tapausten varalta jo etukäteen omaksunut sen taktiikan, että vaadin kylmästi näyttämään kirjallista valtuutusta. Hänellekin esitin ensi töikseni kysymyksen: ”Onko valtakirjaa?” Hän ei nähtävästi ollut valmistautunut

kysymykseen, sillä hän hölmistyi aika lailla ja sanoi, ettei hänellä ollut semmoista. Joka tapauksessa kysymys tehoi häneen ja hän ilmoitti lähtevänsä valtakirjaa hakemaan. Silloin oli vielä olemassa eräänlaista lain kunnioitusta, joka sittemmin vaihtelevissa poliittisissa oloissamme on melkein tyystin hävinnyt. Hän palasi noin tunnin kuluttua, minä aikana olin rauhallisesti istunut kotona. Valtakirja oli nyt kunnossa ja sen alla komeili minulle tuntematon nimi A. Jansson. Se paljastui myöhemmin salanimeksi, jonka takana piileksi aikoinaan eräänlaista kuuluisuutta saavuttanut pankinjohtaja Pehr H. Norrmén. Nordbergin seurassa sain siis lähteä asunnostani, joka sen jälkeen sinetillä tarkoin suljettiin ja jossa minun poissaollessani suoritettiin perinpohjainen koti-tarkastus. Minut kuljetettiin Bulevardin ja Albertinkadun kulmassa olevaan taloon, jossa myöhemmin on majoillut Neuvostoliiton lähetystö. Eräässä alakerran yksinäisessä huoneessa sain sen jälkeen oleskella, aluksi minkäänlaisen kuulustelun tai muun sellaisen tapahtumatta. Pyysin vartijaa heti soittamaan pääministeri Paasikivelle, esittämään hänelle tervehdykseni sekä ilmoittamaan, etten voisikaan saapua hänen luokseen sovitulla hetkellä. Samalla oli hänen ilmoitettava Elantoon, etten pääse hoitamaan tehtäviäni sekä myös missä minua säilytettiin. Paasikivi oli ollut sangen hämmästynyt ilmoituksesta sekä tiedustellut, mistä minua syytettiin. Sitä vartija ei kuitenkaan ollut voinut selittää. Tarkoitukseni oli Paasikivelle, vanhalle ystävälle, antaa täten tieto uudesta asemastani sen varalta, että jotakin myöhemmin sattuisi tai pidätys muodostui pitempiaikaiseksi. Hänelle ei kuitenkaan jäänyt aihetta ryhtyä mihinkään toimenpiteisiin, kun vapautus tapahtui verraten pian.

Yön sain viettää varsin siedettävässä vuoteessa. Aamulla oli Elannon ravintolan emäntä katsonut asialliseksi lähettää minulle korillisen ruokaa. Aterioidessani tulla tupsahti huone täyteen nuorukaisia, niitä urhoollisia "kellarijääkäreitä", jotka sodan ajan olivat olleet valmiita osallistuakseen sen loppuvaiheessa "punaisen hirmuvallan" kukistamiseen. Heidän tehtävänsä Helsingin valloituksessa oli kuitenkin ollut melko vaatimaton, vaikka siitä sittemmin mainostamalla koetettiin tehdä jotakin merkitsevää. Mutta nyt oli heidän vuoronsa tullut; heidän tehtävänä oli hakea esiin ihmisiä, joita jälkiselvittelyjä varten kaivattiin. Nämä noin 20-vuotiaat, melko tärkeiltä näyttäneet nuorukaiset katselivat hiukan kadehtien täyttä eväskoriani, ryhtyessään itse syömään

heikkoa vesivelliään, ja heittelivät sen ohessa kompiaan minulle, vangille, jota kohdeltiin paremmin kuin heitä itseään.

Parin päivän perästä sain käskyn astua toiseen huoneeseen, jossa istui jonkinlainen tutkijakomitea. Sen puheenjohtajana oli varatuomari Iivari Fröjdman. Olin hänet aikaisemmin tavannut toimiessani asianajajana. Heti ensi kysymyksestä pääsin selville, mistä syystä pidätys oli tapahtunut. Ryhdyttiin selvittämään Elannon tekemää punakaartin muonitusta koskenutta sopimusta, joka jostakin oli joutunut valtiollisen poliisin käsiin. Minun oli erittäin helppo selittää sopimuksen synty ja tarkoitus. Elanto oli ravintoloistaan myynyt ruokaa, samoin kuin lukemattomia kertoja aikaisemmin, ja myöhemmin Suomenlinnaankin. Koko sopimus koski siis pääasiallisesti maksun järjestelyä. Selityksen johdosta tutkijoilla ei ollut juuri mitään sanottavana. Minut vapautettiin välittömästi sen jälkeen eikä asiasta sitten enää kuulunut mitään virallista syytettä eikä muutakaan. Sanomalehdistö jaksoi sen sijaan kauan pitää palstoillaan ääntä Elannosta "punakaartin muonittajana". Se oli kai pääasiallisesti yksityisen liikemaailman taistelua osuustoimintaa vastaan. Valitettavasti samaa tylsää asetta käytettiin myös porvarillisen osuuskauppaväen taholla sen yrittäessä saada Elantoa käsiinsä.

Vasta Elantoon palattuani sain kuulla, että myös työtoverini Elannossa, johtajat Arvi Timonen ja Toivo Salmio olivat joutuneet pidätyksi päivää myöhemmin kuin minä. He olivat saaneet viettää yhden yön valtiollisen poliisin suojissa. Heidä ei kuitenkaan ollut kohdeltu yhtä hyvin kuin minua, vaan mm. olivat saaneet nukkua jollakin pöydällä. Ilman kuulusteluja heidät vapautettiin samanaikaisesti kanssani, ja vasta minulta he saivat kuulla syyn pidätykseensä.

Näistä pidätyksistä oli kuitenkin jotain hyötyäkin. Sanomalehdet kiinnittivät huomiota itse järjestelmään, ja leimasivat pidätykset "huomiotaherättäviksi". "Helsingin Sanomat" tiedusteli niiden syytä kaupungin komendantilta kapteeni Somersalolta, joka ilmoitti, ettei hän tiedä asiasta mitään — vaikkei mitään vangitsemisiä hänen tietämättään olisi saanut toimittaa. Lehti huomautti, että pidätys oli senkin vuoksi aiheeton, koska ei ollut mitään syytä edellyttää, että asianomaiset henkilöt tulisivat pakenemaan ja koska kaikki paperit olisivat olleet saatavissa Elannon konttorista. — "Uusi Suomi" yhtyi näihin huomautuksiin ja lisäsi omasta puolestaan: "Jos tämän asian laita on näin,

niin vangitsemisasiat ovat meillä nykyään arveluttavalla kannalla. Ne ovat lyhyesti sanoen venäläisellä kannalla” (harvennus lehdessä). Lehti julkaisi vielä toisenkin artikkelin paheksuen erityisesti sitä, että vangitsemismääräyksen oli allekirjoittanut ”olematon henkilö” (A. Jansson). Vain ruotsalaisten aktivistien lehti ”Svenska Tidningen”, jonka olisi edellyttänyt korostavan perustuslaillista katsantokantaa, esiintyi pilkallisena: ”Det var ju förfärligt att herr Väinö Tanner blev häktad” (Olihan kauheata, että herra Väinö Tanner joutui vangituksi) jne. — Valtiollinen poliisikin katsoi lopulta välttämättömäksi antaa selityksen. Se ilmoitti, että ”herrat Tanner, Timonen ja Salmio ovat kuitenkin vapautetut vain ehdollisesti. Heidän hallussaan tavatut asiakirjat, jotka koskevat Elannon suhteita kansankomissaareihin, punakaartiin ja Suomen Pankkiin, ovat valtiollisen poliisin hallussa ja tulevat tarkemmin tutkittaviksi”. Uusia tutkimuksia ei kuitenkaan suoritettu. Valtiollisen poliisin tiedonannot ovat nähtävästi samanlaisia, olkoon järjestelmä mikä tahansa. Meidän pidätettyinä olleiden olikin pakko antaa oma selityksemme julkisuuteen.

Joka tapauksessa jutusta oli se ilahduttava seuraus, että järjestelmään alettiin ensimmäisen kerran kiinnittää huomiota ja sanomalehdet uskalsivat tiukemmin puuttua asioihin. Siihen asti ne eivät olleet hiiskahtaneet laittomuuksista.

Maan alle painuneita

Monet puolueystäväni olivat vältäneet pidätyksen painumalla "maan alle". Näistä jouduin enemmän tekemisiin varsinkin kolmen huomattavan toverin kanssa, vaikka monista muistakin sain silloin tällöin kuulla uutisia sekä joskus myös tavata heitä. Jännittävintä oli kosketus Edvard Gyllingiin, joka etenkin Viipurin taistelujen aikana oli näytellyt välittäjän osaa. Hän oli kieltäytynyt pakenemasta muiden johtomiesten mukana Venäjälle. Eräänä toukokuun päivänä sain tiedon, että hän halusi tavata minua. Hän asui silloin aivan Elannon konttorin lähellä Hämeentien varrella erään henkilön luona, jonka nimi jääköön mainitsematta. Gylling oli kasvattanut itselleen tuuhean täysiparran, niin että häntä oli vaikea tuntea muusta kuin eloisista silmistään. Hän kertoi uskomattomia juttuja Viipurin valloituksen jälkeisistä seikkailuistaan sekä paostaan. Aluksi hän oli piileskellyt Viipurissa mitä oudoimmissa paikoissa, kerran viemärisäkin, kun oikein tiukalle oli ottanut. Kun pahin etsintäkausi oli mennyt, hän oli saanut päähänsä lähteä Helsinkiin ottaakseen täällä yhteyden puoluetovereihinsa. Matka oli tapahtunut aivan avoimesti junassa kuskin puku yllä. Kun hän lisäksi oli vahvasti parroittunut, ei häntä kukaan ollut tuntenut. Nyt hän oli saanut rauhallisen asunnon omine kamareineen ystävällisen isäntäväen hoivassa.

Gyllingin kanssa meillä oli uusiintuneita pitkiä keskusteluja, joissa pääasiallisesti pohdittiin silloisia oloja. Hänellä oli omat suunnitelmansa puolueen tulevaisuudesta. Hän myönsi avoimesti, että puolueen edellisen vuoden aikainen toiminta kaikkine kiristyksineen samoin kuin tarkoituksellinen vallankaappauksen johtaminen oli ollut suuri erehdys, josta hän ei tahtonut itseäänkään vapauttaa. Todellisuudessa hän ei kuitenkaan ollut ollut koko sielullaan siinä mukana, minkä aikaisemmasta koke-

muksesta tiesinkin. Kun kansalaissodan aikana olin häntä joskus sattumoisin tavannut, hän oli aina hyvin kärsivän ja huonosti nukkuneen näköinen. Nyt hänellä oli valmiina suunnitelma vastaiseksi menettelytavaksi. Oli tehtävä kompromissi porvarillisten puolueiden kanssa ja pyrittävä rauhassa kehittämään maan asioita uudella tiellä. Hän oli pannut nämä ajatuksensa paperille, kokonaista kymmenkunnan sivun laajuiseen muistioon.

Esitin vastaväitteitä ja hymähdin hänen suurelle optimismilleen kompromissin mahdollisuuksista. Meillä oli Helsingissä jo riittävästi kokemuksia siitä, millaiseksi lähiaikojen politiikka tulisi muodostumaan. Kaikkinainen kompromissaaminen oli jo myöhäistä; meidän oli koetettava päästä eteenpäin vähemmän vastustuksen tietä. Tästä asiasta näytti hänen kanssan olevan vaikeata päästä yksimieliseen tulokseen. — Samalla oli keskustelua myös hänen pääsytään maasta. Hänen teki mieli siirtyä Ruotsiin, ja lupasin tunnustella siihen mahdollisuuksia, kuten myöhemmin teinkin.

Sittemmin olen monesti ajatellut Gyllingä ja hänen myöhempiä vaihteitaan. Hän pääsi kyllä syksyllä Ruotsiin. Siellä hänellä oli jo kokonaan toinen ääni kellossa. Heti sinne tultuaan hän antoi "Folkets Dagblad Politikenille" haastattelun, jossa kuvaili Suomen oloja. Hänen mielestään "työväen keskuudessa vallitsee sanoinkuvaamaton katkeruus valkoisia kohtaan. Yleinen mieliala ei kannata parlamentillista menettelytapaa. Julkinen työväenliike syntyy niin pian kuin se on aikaansaataavissa. Vähemmän radikaalinen kuin ennen siitä ei tule. Porvarilliset ovat olleet tyhmiä. Jos he olisivat sallineet työväenliikkeen syntyä aikaisemmin, olisi se kenties saanut toisen luonteen, nyt se on liian myöhäistä".

Jonkin ajan kuluttua hän antoi houkutelua itsensä siirtymään Venäjälle. Katuvainen mieliala ja kompromissinhalu hävisivät siellä hänestä pian täydellisesti. Hän lähetti sieltä käsin usein kirjeitä ja panna-julistuksia entisille ystävilleen, moitti heitä sovittelunhalusta ja kirosi kaikki ne, joiden raskaana tehtävänä oli koettaa pelastaa, mitä aikaisempien tyhmyyksien jäljiltä oli pelastettavissa. Eräs tällainen kirokirje saapui eduskuntaryhmälle niinkin myöhään kuin vuonna 1920. Siinäkin ryhmää moitittiin sovittelunhalusta porvariston kanssa ja ke-

hotettiin kaikessa toiminnassaan asettamaan päämäärät piakkoin alkavan maailmanvallankumouksen tähtäimen mukaisesti. Kirje siirrettiin keskustelutta asiakirjojen joukkoon. Niin vaihtelevainen voi miehen mieli olla. — Samanlaisia kirjeitä lähetteli muuten Sirolakin. Eräässä hän vaati toimittamaan puolueen kaikki rahavarat tietyllä osoitteella Ruotsiin. Vaatimusta ei luonnollisesti noudatettu.

Toinen maanalainen, jonka kanssa silloin tällöin jouduin tekemisiin, oli Karl H. Wiik. Hän oli ollut Kansanvaltuuskunnan ulkoasiainhallinnossa jonkinlaisena kielenkääntäjänä, mihin hänen kielitaitonsa teki hänet sopivaksi. Tuskin hänellä olisi ollut aihetta piileskellä, mutta niin hän joka tapauksessa teki. Tapasin hänet ensi kerran vanhan ystävänsä, taidekauppias Ivar Hörhammerin luona. Hänellä oli varattuna siellä piilopaikka erääseen pieneen komeroon, minne hän vetäytyi, kun taloon tuli vieraita. Hän oli tapansa mukaisesti hiljainen ja harvapuheinen, lueskeli raamattua ja vakuutti sen olevan erinomaisen rauhoittavaa luettavaa. Pian hän kuitenkin muutti pois Hörhammerin luota. Hänen seuraava piilopirttinsä oli jo paljon vapaampi; huone Eläintarhantien varrella, nykyisessä Työväen Säästöpankin talossa. Hänellä oli huonetoverikin, jonka silloin ensi kertaa tapasin. Wiik käytti silloin nimeä K. Fredriksson ja hänen huonetoverinsa esiteltiin minulle Johanssonina. Viimeksimainittu tuli jälkeenpäin tunnetuksi oikealla nimellään Axel Åhlströminä, "Arbetarbladetin" loistavalahjaisena päätoimittajana. Minitussa asumuksessaan toverukset viettivät kuukausimääriä lueskellen ja keskustellen, sikäli kuin Wiikin kanssa yleensä voi keskustella, sillä hän oli harvinaisen harvapuheinen, melkein epäsosiaalinen ja itseensä sulkeutunut mies. He poistuivat huoneestaan yleensä vain illan ja yön tunteina. Jonkin kerran Wiik kävi illan hämärissä meillä kotonakin. Vaimoni ihmetteli silloin aina hänen asuaan. Vaikka kevät oli ennättänyt jo pitkälle, hänellä oli naapukkalakki päässä ja sekin kaiken lisäksi vielä alaspäin käännettynä, niin että kasvot olivat peitossa niin kuin kovimmilla pakkasilla. Jos mikä, niin moinen asu oli omiaan herättämään epäluuloja tarkkaavassa katselijassa.

Wiikilläkin oli suunnitelmia matkustaa Ruotsiin, ja lupasin hänenkin kohdaltaan tunnustella sinne pääsyn mahdollisuuksia kuten Gyllingillekin. Siitä kuitenkin myöhemmin enemmän.

Kolmas piileskellyt henkilö, jonka kanssa tällöin jouduin vieläkin enemmän tekemisiin, oli Eetu Salin.

Kansalaissodan alkuaikana en ollut Salinia lainkaan tavannut. Kuulin vain, että hän oli ruvennut "Työväenjärjestöjen Tiedonantajan" päätoimittajaksi, mutta ettei hän sanottavasti ollut hoitanut tätä tehtäväänsä, vaan oli alusta pitäen hyvin pessimistinen koko vallankumoustouhun suhteen. Maaliskuun 20. päivän paikkeilla, kun jo oli selvää, että kaikki oli menetetty, hän saapui luokseni ja mainitsi haluavansa siirtyä pois toimestaan ja samalla Helsingistä. Hän oli selvillä siitä, että jälkiselvittelyt tulisivat olemaan kauheita, ja halusi välttää niitä, kunnes ensimmäinen villitys olisi mennyt ohi. Kotiinsa, Ylöjärvellä sijaitsevalle Kuusela-nimiselle pientilalle, hän ei halunnut mennä, koska kaikki siellä tunsivat hänet eikä hän niin ollen voisi välttää kohtaloaan. Asiasta neuvoteltuamme kehotin häntä toistaiseksi asumaan perheeni luona Espoossa. Hän muuttikin sinne ja eleli siellä parisen kuukautta. Vaimoni kanssa hän oli jo vanha tuttava, asuttuaan vuonna 1914 kokonaisen kesän luonamme Porkkalan saaristossa, ja tuli hänen kanssaan hyvin toimeen. Talon muulle väelle mainittiin, että hän oli hämäläinen maanviljelijä, joka oli lähtenyt sodan jaloista pakoon, koska olot Hämeessä olivat kovin levottomat. Tätä käsitystä oli kyllä ajan pitkään kovin vaikea pitää yllä, sillä Salin oli impulsiivinen luonne, joka kernaasti antautui keskustelemaan ja väittelemään talossa asuvien ja siellä käyvien kanssa. Tällöin hänen mielipiteensä eivät varmaankaan tuntuneet oikein soveltuvan punaisia paossa olevan hämäläisen maanviljelijän mielipiteiksi. Ja kun hän silloin tällöin tapansa mukaan takoi kämmenellään polviaan ja innostui selittämään, mitä tapahtui, "kun minä olin vankilassa", missä hän oli käynyt tavanmukaisen kurssin majesteettirikoksesta, oli selvää, että ympäristö alkoi juoruta tästä ihmeellisestä maanviljelijästä. Mitään merkittävää ei tämän johdosta kuitenkaan sattunut.

Lillhemptissä ollessaan Salin oli kaikin puolin säännöllinen ja ahkera. Mitään mahdollisuutta väkijuomien saantiin, mikä oli hänen onneton intohimonsa, hänellä luonnollisesti ei ollut. Häntä vaivasi kuitenkin jokin paha polvivika, joka suuresti esti hänen liikuntakykyään. Niinpä kun Helsinkiä saksalaisten hyökkäyksen aikana pommitettiin, hänen teki kovasti mieli nähdä sitä menoa. Hän halusi kiivetä läheiselle mäelle, josta oli hyvä näköala Helsinkiin. Se oli hänelle kuitenkin

ollut kovin vaikeaa, niin vaikeaa, että vaimoni, joka juuri silloin odotti lasta, mainitsi olleensa paljon ketterämpi kiipeilemään. Mutta mäen päälle molemmat vain pääsivät ja seurasivat sieltä Helsingistä päin näkyviä tulipaloja ja kuuntelivat pommitusta.

Salin käytti enimmänsä osan pakoilujastaan lukemiseen ja kirjoittamiseen. Hän oli tuonut mukanaan "Demokratie" nimisen saksalaisen teoksen, jota vaimoni kanssa yhdessä lueskeli. Hän ei lueskellut mitään tahansa, vaan ainoastaan arvokkaita tietokirjoja sekä niiden ohella runoja, milloin Heineä, milloin muita runoilijoita, mitä sattui kirjastostani löytämään. Vieläpä hän suomenteli niistä monia — hänellä oli taipumusta runoiluun, mikä ei yleisesti ole tunnettua. Monta kiihkeää artikkelia lähti myös hänen kynästään. Ne olivat etupäässä tähdätyt sosiaalidemokraattisen puolueen viimeaikaista väärää menettelytapaa vastaan, jonka vastustaja hän oli ollut jo kauan. Hän arvosteli Kautskyä, joka kirjassaan "Tie valtaan" oli antanut harhaanjohtavia neuvoja työväenluokan diktatuurin välttämättömyydestä tietyissä tapauksissa. Vieläkin ankarammin hän arvosteli niitä "papin poikia", jotka olivat tunkeutuneet puolueeseen ja johtaneet sen väärille urille. "Papin pojilla" hän tarkoitti lähinnä Sirolaa ja Manneria. Myöskään Valpas ei löytänyt armoa hänen silmissään. Hänen mielestään Valpas olisi auktoriteetillaan voinut estää katastrofin, jos olisi halunnut, mutta hän joko ei halunnut tai ei uskaltanut. Kerran annoin julkaista erään näistä hänen kirjoituksistaan, jossa Valpastakin muistettiin, mutta sain siitä niin pakeksuvia lausuntoja jyrkemmällä kannalla olleiden puoluetoverien taholta, ettei ollut halua jatkaa niiden julkaisemista. Onpa tuon julkaistun kirjoituksen johdosta 27 vuotta myöhemmin syntynyt oikeudenkäyntikin, kun minun rohjettiin väittää väärentäneen Salinin artikkelin.

Näin vietti Salin monet viikot, pysyen melko rauhallisena ja säilyttäen henkisen ryhtinsä. Mutta kun yhä enemmän alkoi tulla tietoja murhista ja tuomiotta tapahtuneista teloituksista, valtasi hänet masennus. Kokonaan hän menetti tasapainonsa ainakin vähäksi aikaa, kun sai minulta kuulla, että meidän molempien hyvä ystävä Juho Rainio, Porissa ilmestyneen "Sosialidemokraatti" lehden päätoimittaja, oli joutunut vangiksi, viety Porin poliisikamariin ja siellä raa'asti murhattu pistimillä. Silloin hän käsitti, että jälkiselvittely on vieläkin katkerampi kuin hän oli voinut kuvitella. Tämä pani hänet ajattelemaan omaakin kohtaloaan.

Olimme säilyttäneet Salinia hyvin käsittäen, mikä vaara siitä saattoi uhata meitä itseämmeekin. Olihan hän siinä asemassa, että häntä voitiin syyttää sekä valtio- että maanpetoksesta ja että häntä tämän johdosta etsittiin. Piileskelevän henkilön suojelemisesta voi rikoslain mukaan seurata ankara rangaistus. Seikalle emme kuitenkaan silloisissa oloissa panneet suurta merkitystä, koska jokaisen suoranainen velvollisuus oli koettaa rajoittaa tuhotekojen lukua. Mutta sitten tapahtui jotakin. Minut oli pidätetty ja kaupunkiasunnossani oli toukokuun lopulla toimitettu tavanmukainen kotitarkastus. Asuntoni emäntä oli ilmoittanut tästä kotiini maalle, kuten hänen velvollisuutensakin oli. Siitä sai vaimoni aiheen otaksua, että samanlainen kotitarkastus voitaisiin toimittaa myös maatilallani, ja silloin sieltä saatettaisiin löytää piileskelevä Salin. Toimittaakseen hänet parempaan turvaan hän antoi kuljettaa Salinin hevosella kaupunkiin erään hyvän tuttavani kotiin, missä oli hyvää tilaa, kun tämän perhe oli maalla. Sielläkin hänen olonsa pian muuttui levottomaksi, ja hänen oli jälleen muutettava. Ennen pitkää hänen piilopaikkansa keksittiin — luultavasti ilmiannon johdosta —, hänet pidätettiin ja toimitettiin viranomaisten käsiin. Lopun ikäänsä, joka ei muodostunut pitkäksi, hän sai viettää Helsingin Keskusvankilassa. Jo seuraavana keväänä hänen elämänlankansa katkesi. Hän ei kestänyt vankilaelämän kovuutta. Palava sielu jätti raihnaisten ruumiin. Isänmaan suuri ystävä ja työväenluokan tulisieluinen vapaustaistelija sai isänmaaltaan palkansa kuritushuoneessa.

Sosiaalidemokraattisten kansanedustajain kohtaloita

Kansalaissodan jälkiselvittelyssä muodostivat oman erikoisryhmänsä sosiaalidemokraattiset kansanedustajat. Heidän kohtalonsa oli murheelinen. Joitakin harvoja oli kaatunut tai muuten kuollut, jotkut olivat paenneet Venäjälle, mutta melkoinen osa istui vangittuna. Näiden asemasta koetimme parhaamme mukaan ottaa selvää, varsinkin sen jälkeen kun eduskunnan tultua koolle havaittiin, että 92:sta sosiaalidemokraattisesta edustajasta oli sinne puoluetta edustamaan päässyt vain Matti Paasivuori. Kerätyn selvityksen johdosta lähetin ”kysymyksessä olevien kansanedustajien pyytämänä asiamiehenä” — tosin ilman heidän valtuutustaan — 28. päivänä kesäkuuta 1918 eduskunnan puhemiehelle kirjelmän, jossa kiinnitin hänen huomiotaan siihen, että lukuisia eduskunnan jäseniä oli vangittu vastoin valtiopäiväjärjestyksen 12. §:n säädöksiä, sillä vangitsemiseen oikeuttavia edellytyksiä ei ollut olemassa. Huomautin, että vangittuina pidettiin sellaisiakin, jotka eivät olleet tehneet itseään syytäiksi minkäänlaiseen rikolliseen toimintaan. Useilla näistä oli syyttömyydestään asianomaisen viranomaisen, jopa eräässä tapauksessa prokuraattorin antama todistus. Eräs heistä oli kantanut edustajanpalkkansakin. Syytettä heitä vastaan ei myöskään ollut nostettu. Siitä huolimatta heitä ei päästetty täyttämään kansanedustajan-velvollisuuksiaan.

Kun täten oli loukattu kansanedustajille turvattua koskemattomuutta, niin rohkenin pyytää puhemiehen toimenpiteitä, jotta heidät pikaisesti vapautettaisiin ja heille tehtäisiin mahdolliseksi osanotto eduskunnan työhön. Samalla otin vapauden huomauttaa, että ainakin viisi kansanedustajaa oli kuollut, joten heidän tilalleen olisi kutsuttava vara-

miehet, kuten parissa muussa tapauksessa — porvarillisten edustajain Antti Mikkolan ja E. Saaren kuoltua oli tapahtunut.

Kirjelmän oheen liitin luettelon syyttömästi vangituista edustajista. Siihen sisältyivät seuraavat 14 nimeä: A. Harjula, Matti Hoikka, Evert Huttunen, V. Kiviniemi, Albin Koponen, Paavo Leppänen, Matti Lonkainen, J. Nurminen, Armas Paasonen, Frans Rantanen, E. Saarinen, A. Salo, Oskari Suutala ja Taneli Typpö. Kunkin kohdalla valaistiin hänen toimintaansa kansalaissodan aikana ja mainittiin, missä kutakin sillä hetkellä säilytettiin. — Kuolleeksi mainittiin edustajat S. Häkkinen, G. V. Johansson, Juho Lehmus, V. Lehokas ja Hulda Salmi.

Kirjelmän liitteineen — noin kolme palstaa — julkaisi pyynnöstäni päätoimittaja Eero Erkko "Helsingin Sanomissa". Vapaamielisyydessään hän silloin tällöin päästi semmoistakin tekstiä lehtensä palstoille. Muut lehdet eivät aluksi kosketelleet sitä lainkaan.

Kirjelmäni tiedonannoissa oli yksi virhe. Hulda Salmi ei ollut kuollut, vaan häntä säilytettiin Riihimäen vankilassa. Vankilan apulaispäällikkö Einari Merikallio riensi heti tiedottamaan tästä, vieläpä julkaisi Hulda Salmen omankin todistuksen, jonka mukaan häntä vankilassa oli "kohdeltu hyvin ja inhimillisesti. Ottaen huomioon asemani v a n k i n a, on minulla täysi syy tyytyväisyyteen" — lisäsi hän "pyynnöstä". Vasta sen jälkeen puuttuivat muut lehdet juttuun; ne irtistelivät "asianajaja Tannerin löyhille tiedoille". Muuta virhettä kirjelmästä ei ollut löydetty, mutta mainitun erehdyksen avulla yritettiin koko kirjelmä teilata. Vanha sanomalehtimiesten temppu!

Puhemies ei tietenkään ryhtynyt kirjelmän johdosta minkäänlaisiin toimenpiteisiin. Eduskunnan silloinen sihteeri Iivari Ahava sen sijaan kajosi siihen kirjoituksessa, jonka pääsisältönä oli, ettei eduskunnan velvollisuutena ole pitää huolta siitä, että varajäseniä kutsutaan kuolleiden jäsenten tilalle, vaan se oli keskusvaalilautakuntien asia. Hän kehotti minua kääntymään näiden puoleen. Vangittuna pidettyjen asiasta ei mainittu mitään.

En tietenkään ryhtynyt hoitamaan viranomaisille kuuluvia tehtäviä ja herättelemään nukkuvia keskusvaalilautakuntia. Vasta joulukuussa eduskunta käsitteli "poissaolevia edustajia" koskevaa asiaa. Silloin päätettiin kuolleiden edustajien tilalle kutsua varamiehet. Muiden "poissaolevien" suhteen ei ryhdytty mihinkään toimenpiteisiin.

Kuten myöhemmin tulee puheeksi, silloin tällöin sattui joku edustaja pääsemään Helsinkiin ja jopa eduskuntaankin, toivoen saavansa nauttia edustajan koskemattomuutta. Heidät kuitenkin tavallisesti napattiin heti kiinni ja estettiin siten osallistumasta eduskunnan työhön. Se, että tähän sisältyi poliittisia laskelmia, käy ilmi siitä, että eduskunta hallitusmuotoa koskeneessa ratkaisevassa äänestyksessä vain viiden äänen enemmistöllä päätti tehdä maasta kuningaskunnan. Jos edellämainitut 14 edustajaa, joiden täydellisen syyttömyyden katsoimme voivamme taata, olisi päässyt istumaan eduskunnassa, olisi Suomi jo vuonna 1918 voinut saada tasavaltaisen hallitusmuodon ja maa olisi säästynyt monista poliittisista kuperkeikoista, mm. kuninkaanvaalista.

Myöhemmin elokuussa puuttuivat ruotsinmaalaiset lehdet vangittujen edustajien asiaan. Silloin istui vangittuna 36 edustajaa ja niistä 15 katsottiin syyttömiksi. Syyskuussa tuli asia keskustelun alaiseksi myös Kööpenhaminassa pidetyssä pohjoismaisen parlamenttiliiton kokouksessa.

On syytä saman tien kertoa, miten vangittujen kansanedustajien lopulta kävi.

Syyskuussa olivat tutkimukset heidän toiminnastaan edistyneet siihen asteeseen, että oikeudenkäynti valtiorikosoikeudessa saattoi alkaa. Syytettynä oli kaikkiaan 38 edustajaa. Puolustusasianajajina toimivat pääasiallisesti Hakkila ja Eino Pekkala, joilla oli yhteinen asianajotoimisto. Yrjö Mäkelinillä oli puolustusasianajajanaan Heikki Ritavuori. Jokaisen syytetyn kohdalla voisi kirjoittaa pitkälti siitä, miten kaikki heidän tekonsa koetettiin esittää räikeässä valossa. Useita voitiin syyttää vain siitä, että he eduskunnassa olivat äänestäneet "Me vaadimme" ohjelman puolesta. Vaikka siis eduskunnan puhemies oli asettanut tämän ohjelman äänestyksen alaiseksi ja hänen lainoppineella sihteerilläänkään ei ollut ollut sitä vastaan mitään huomauttamista, katsottiin se rikolliseksi teoksi. Keskustelussa olivat sitä paitsi useat porvarillisetkin edustajat pitäneet siihen sisältyneitä vaatimuksia semmoisina, joista osa voitiin hyväksyä ja muusta osasta keskustella. Olipa se ehdotettu valiokuntaankin lähetettäväksi. Ja eräässä väliäänestyksessä oli noin 45 porvarillista edustajaa äänestänyt sen puolesta. — Paljon kirjallisia lausuntoja esitettiin oikeudenkäynnissä heitä vastaan. Useimmat niistä olivat eri paikka-

kuntien suojeluskuntien jäsenten antamia. Esimerkiksi Eetu Salinista oli kolme Ylöjärven maanviljelijää antanut todistuksen, jonka mukaan hän oli ollut ”kiivas lakkoihin yllyttäjä” ja ”mitä suurin kiihottaja ja konna paikkakunnalla, jota kukaan ei toivo takaisin”.

Tuomiot langetettiin lokakuun puolivälissä. Ne olivat äärimmäisen ankaria. Kuolemaan tuomittiin seuraavat yhdeksän kansanedustajaa: Nestor Aronen, Erkki Härmä (myöhemmin ministerinä ja maaherrana), V. Kiviniemi, E. Kujala, J. A. Lankila, J. Lautsalo, Paavo Leppänen, Yrjö Mäkelin ja Eetu Salin. Elinkautiseen kuritushuonerangaistukseen tuomittiin Kustaa Ahmala ja E. Lapveteläinen. Muut tuomittiin 12 vuotta lyhyempiin kuritushuonerangaistuksiin. Vain viisi edustajaa: Matti Hoikka, Frans Rantanen, Emil Saarinen, Aaro Salo ja Taneli Typpö päästettiin ehdonalaiseen vapauteen.

Nämä ankarat tuomiot herättivät suurta huomiota maan rajojen ulkopuolellakin. Niinpä Ruotsin ”Socialdemokraten” lehti leimasi ne heti oikeusmurhaksi ja sanoi niiden huutavan yleistä vastalausetta ihmisyiden nimessä. Ja Ruotsin eduskunnan jäsenet lähettivät Suomen hallitukselle kirjelmän, jossa toivottiin inhimillisempää lopputulosta. Sen oli allekirjoittanut 91 sosiaalidemokraattia, 47 liberaalia ja 7 vasemmistososialistia.

Tuomiot alistettiin kaikki valtiorikosylioikeuden harkittaviksi. Siellä ne huomattavasti alenivat. Esimerkiksi Taavi Tainion yhdeksän vuoden kuritushuonerangaistus alennettiin kahteen vuoteen, ja ensimmäisessä armahduksessa, joka tapahtui marraskuussa, hän pääsi ehdonalaiseen vapauteen.

Eduskunta kokoontuu

Huhtikuun puolivälissä, heti Helsingin valtauksen jälkeen, Svinhufvud oli sähköttänyt Vaasasta Helsingissä olleille hallituksen jäsenille, että eduskunta olisi kiireellisesti kutsuttava koolle valitsemaan tasavallalle presidenttiä. Monet muutkin asiat vaativat eduskunnan toimenpiteitä. Kysymys saattoi vain olla siitä, mikä eduskunta olisi oikea elin ryhtymään silloisia vaikeita oloja järjestämään. Sosiaalidemokraattiselta taholta oli esitetty, että entinen eduskunta hajaantuisi ja toimitettaisiin uudet vaalit. Tätä ajatusta olin mm. minäkin korostanut "Suomen Sosialidemokraatti" lehden näytenuumerossa toukokuun alussa. Samalla kannalla ilmoitettiin Vaasassa olleiden hallituksen jäsenten samoin kuin "valkoisessa Suomessa" asuneiden kansanedustajienkin alussa olleen. Menettely olisikin varmasti säästännyt maan monelta erehdykseltä ja harhaotteelta. Määräävät poliittiset piirit asettuivat kuitenkin lopuksi sille kannalle, että entisen eduskunnan olisi kokoonnuttava välittämättä siitä, kuinka monen vasemmistolaisen onnistuisi päästä mukaan eduskuntatyöhön. Lisäksi oli aikomuksena istua koko eduskunnan valtakausi loppuun asti, eli siis — koska edelliset vaalit oli toimitettu syksyllä 1917 — aina kesään 1920. Viimeksimainitusta suunnitelmasta oli "väliintulleiden seikkojen vuoksi" kuitenkin myöhemmin luovuttava.

Eduskunta kokoontui toukokuun 15. päivänä. Kuten oli odotettavissa, siihen ei silloisissa oloissa monikaan vasemmistoedustaja voinut saapua. Nekään, jotka olivat vapaalla jalalla, eivät päässeet tulemaan. Kun he pyrkivät Helsinkiin, pidätettiin heidät asemilla ja junissa. Eduskunta esiintyi siten kokoonpanoltaan varsin ihmeellisenä. Sen 200 jäsenestä kuului vasemmistoon 92 edustajaa, mutta näitä edusti alkuviikkoina yksi ainoa edustaja, vanha puolueveteraani Matti Paasivuori. Jonkin

viikon kuluttua onnistui Albin Kopsen päästä hänen rinnalleen. Pari kolme muutakin kerkesi antaa vierailunäytäntöjä eduskunnassa, mutta niin pian kuin he ilmaantuivat, korjattiin heidät pois. Eduskunta ryhtyi siis säätämään lakeja melkein puolikkaana eli "tynkäeduskuntana", mikä nimitys sille yleensä vakiintui. Nimitystä ei kuitenkaan sallittu julkisesti käyttää; siitä sai mm. "Suomen Sosialidemokraatti" vielä syksyllä mu- nesti huomautuksia.

Vaikkakaan sosiaalidemokraattisen puolueen yhtä vähän kuin mi- nunkaan henkilökohtaisesta osuudesta eduskunnan työhön ei voi paljon puhua, lienee kuitenkin pakko ainakin päällimmiten selostaa, mitä eduskunta teki, koska sen työllä oli niin merkittävä osuus seuraavien vuosien poliittiseen kehitykseen. Jollakin tavalla mekin kuitenkin kulis- sien takana pelasimme mukana, vaikkei meillä ollut sanomalehteä eikä muutakaan mahdollisuutta esiintyä julkisesti.

Melkein ensimmäisenä toimenpiteenään eduskunta valtuutti Svinhuf- vudin käyttämään korkeinta valtaa maassa. Tätä vastaan esitettiin edus- kunnassa tosin epäilyksiä, varsinkin pelättiin sen johtavan monarkiaan, mutta suurempaa taistelua siitä ei kuitenkaan syntynyt. Hänen vallan- käyttönsä oli kuitenkin hyvin näennäistä, sillä "korkeinta valtaa" käytti itse asiassa näkymättömästi "Saksan Suomessa oleva kenraali" von der Goltz, jonka kuuliaisena käskyjen toimeenpanijana olivat niin "korkeim- man vallan haltija" kuin maan hallituskin. — Tässä yhteydessä uusittiin hallitus, jonka päämies oli nostettu porrasta ylemmäksi, ja uudeksi pää- ministeriksi tuli J. K. Paasikivi.

Sitten ryhdyttiin reippaasti säätämään lakeja. Olihan houkuttelevaa saada kerrankin vapaana sosiaalidemokraattien valvonnasta ja häiritse- misestä käyttää hyväkseen edullisia suhdanteita ja säätää lakeja puhtaasti porvarillisessa, mutta silti "laillisessa" eduskunnassa. Ensimmäisinä pan- tiin kaikki kansalaisvapaudet suitsiin. Kokoukset kiellettiin, lehdet pan- tiin pakkopaitaan, työväenjärjestöjen omaisuus, ennen kaikkea niiden talot pantiin takavarikon alaisiksi. Tällä kaikella oli tietysti tarkoi- tuksena tehdä sosiaalidemokraattinen toiminta mahdottomaksi, missä väliaikaisesti onnistuttiinkin.

Eräille eduskunnan jäsenille on luettava kunniaksi, että he rohkenivat asettua vastustamaan silloista oikeudettomuutta. Kun valtiorikosoikeuk- sia koskevaa lakia ensi kerran käsiteltiin eduskunnassa toukokuun 24.

päivänä, käytti edustaja Lagerlöf ensimmäisen puheenvuoron. Kun hänen esiintymisensä oli ensimmäinen valonsäde keväällisten tapahtumien jälkeen, lainaan edustaja Lagerlöfin lausunnosta muutamia lauseita: ”Me olemme saaneet esityksen ylimääräisistä tuomioistuimista kapinallisten tuomitsemista varten, mutta me emme ole saaneet esitystä, miten heitä on rangaistava. Kumminkin on selvää, että me emme voi heitä kaikkia tappaakaan emmekä myös kuritushuoneessa elättää. Me emme pysty heitä kunnolla elättämään edes tilapäisissä säilytyspaikoissa. Heitä kuolee joukottain ei ainoastaan lääkärin hoidotta tauteihin, vaan kelvollisen ruoan puutteeseen ja suorastaan nälkään. Kuuluu kauheita huhuja lakien ulkopuolella tapahtuvasta edesvastuuttomien henkilöiden harjoittamasta rankaisutoiminnasta, joka, jos huhuissa on perää, tulee ulkomailla tuottamaan meille Euroopan kansojen ylenkatseen ja vihan ja kotona estämään rauhallisen työn ja työrauhan palauttamisen... Minä olen katsonut velvollisuudekseni tämän sanoa, koska en tahdo ottaa omalletunnolleni, että tiedän semmoista enkä eduskunnassa siitä puhu. Olen siihen velvollinen senkin vuoksi, että mitä yksityisesti olen puhunut, ei ole mihinkään kuulunut.” — Tähän puheenvuoroon yhtyi ruotsalaisen ryhmän jäsen Schybergson, joka toivoi, ettei tätä puhetta jätetä huomioonottamatta. Samoin luonnollisesti Paasivuori, joka mainitsi luotettavasti kerrottavan, ”että joka vuorokausi suuret määrät tapetaan vankeja, samoin kerrotaan, että ilman tutkintoa ja tuomiota tapetaan heitä siten, että vartijat kulkevat vankien perässä sormi liipasimella ja ykskaks kuuluu laukaus ja silloin on vangin elämä lopussa”.

Nämä vastalauseet jäivät kuitenkin yksinäisiksi tapauksiksi. Se voitiin havaita, kun Paasivuori teki pari välikysymystä. Ensimmäisessä niistä kyseltiin, tietääkö hallitus, että useita kansanedustajia on ilman mitään laillista aihetta vangittu heidän ollessaan matkalla eduskunnan istuntoihin. Toisen välikysymyksen Paasivuori teki kesäkuun 4. päivänä ja siinä hän kiinnitti huomiota laittomiin teloituksiin ja yleensä vankien epäinhimilliseen kohteluun. Kumpikin välikysymys raukesi, kun niihin ei yksikään eduskunnan porvarillinen jäsen uskaltanut yhtyä, ei edes ensiksimmäintuun, joka kuitenkin koski eduskunnan jäsenten loukkamattomuutta. — Nämä välikysymykset oli muuten valmisteltu eduskunnan ulkopuolisten puolueen jäsenten toimesta, jotka muutenkin kaikessa auttoivat Paasivuorta hänen raskaassa tehtävässään. Hänenhän

oli yksinään seisottava vartijana muureilla tämän tynkäeduskunnan kaikissa hullutuksissa. Se olikin ainoa paikka, missä vasemmiston ääni edes täten rajoitettuna pääsi kuuluville. Paasivuori ikään kuin symbolisoi sitä seikkaa, että vielä oli olemassa lähes puolet kansasta, josta virallisesti ei tiedetty mitään. Eipä sen vuoksi ole ihmeteltävä, että häntäkin koetettiin savustaa ulos eduskunnasta, jonka kolkuttavana omanatuntona hän joutui olemaan. Niinpä esimerkiksi kirkkoherra Bäck käyttämässään puheenvuorossa vaati häntä poistumaan eduskunnasta, jossa hänellä muka ei ollut mitään oikeutta istua. Ja jokaisen puheenvuoronsa jälkeen Paasivuori tavallisesti sai sarjan kiukkuisia vastalauseita, joissa ei suinkaan sanoja säästetty.

Eräs kaikkein kyynillisimpiä valtiollisiin vankeihin kohdistettuja suunnitelmia sisältyi valtiorikosoikeuksien tuomitsemien rangaistusten täytäntöönpanosta annettuun lakiin. Siinä säädettiin, että näitä vankeja saisi lähettää maan rajojen ulkopuolellekin, vaikka yleinen mielipide maassa oli voimakkaasti noussut esimerkiksi tuomittujen Siperiaan lähettämistä vastaan. Tässä yhteydessä käytti senaattori Kairamo kuuluisaksi tulleen puheenvuoronsa, jossa hän kiinnitti huomiota maassa vallinneeseen elintarvikepulaan. Kun suoviljelyksiä varten ei ollut niille välttämätöntä kalilannoitusta, jota saatiin vain Saksasta, hän piti luonnollisena asiana, että pari kolme tuhatta vankia lähetettäisiin Saksan kalikaivoksiin, jotta tällä tavalla voitaisiin saada maahan tarpeellisia kalilähetyksiä. Tämä oli sentään silloisellekin eduskunnalle liikaa. Niinpä ed. Lantto sanoikin, "ettei hän kuitenkaan soisi, että noita kansalaisia, niin kurjia kuin he ovatkin, vaihdettaisiin kalilannoitukseen". Ja Paasivuori jyrisi, että koko ehdotus "tuntui orjakaupalta".

Kun hallitus antoi eduskunnalle esityksensä senaatin oikeuttamisesta ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin maassa puhjenneen kapinan johdosta, joka sisälsi laajan valtuuden tukahduttaa melkein millaisia kansalaisten toimia tahansa, sai Paasivuori tilaisuuden käyttää laajan puheenvuoron, missä hän kirpeästi arvosteli tämäntapaisia toimenpiteitä ja viittasi käsityksensä tueksi Bismarckin Saksaan sekä Ranskaan. Se päättyi voimakkaaseen loppuvetoon: "Mutta turhaan te teette tällaista rauhoitustyötä. Niin kuin jo olen sanonut, ette te sillä voi estää sosiaalidemokraattista järjestäytymistä ja valistustyötä. Jos hallitus rupeaa näitä nyt saamiaan valtuuksia käyttämään rauhallisen työväenliikkeen kukistami-

seksi, on se sillä nostava vastaan vähitellen ei ainoastaan koko työväenluokan, vaan lisäksi myöskin vapaamielisen porvariston. Ehdotan, että lakiehdotus hyljättäisiin.” — Tämä lähes tunnin kestänyt puhe oli yhteisvoimin laadittu eduskunnan ulkopuolella. Se herätti runsaasti vastaväitteitä eduskunnassa. Tätäkään puhetta ei saanut julkaista missään lehdissä.

Lakia ei tietenkään hylätty. Se hyväksyttiin, mutta ei kuitenkaan aivan yksimielisesti. Sen kiireellisyyttä vastaan äänesti 4 ja hyväksymistä vastaan 9 edustajaa. Kokonaan ei vapaamielisyys ollut hävinnyt silloisesta kosta himoinneesta eduskunnasta.

Eduskuntaa vartioitiin muuten sangen tiukasti. Sen sijaan että sinne aikaisemmin oli päästetty väkeä vapaasti niin paljon kuin lehterit vetivät, valvonta oli nyt tarkkaa. Poliisit vartioivat keitä taloon pyrki, ja lehterille ei ollut yrittämistäkään ilman edustajilta saatuja pääsylippuja. Kai attentaattien pelko yhdessä huonon omantunnon kanssa oli seikan aiheuttaja. Kun mainittu kansalaisvapauksien rajoittamista koskeva laki oli esillä kolmannessa käsittelyssä, yritimme Wäinö Wuolijoki ja minä päästä seuraamaan siitä käytävää keskustelua. Poliisi pysäytti kuitenkin meidät Heimolan alahallissa. Onneksi sattui Ahvenanmaan ”keisari” Julius Sundblom silloin parhaiksi kulkemaan hallin halki mennäkseen kahvilaan. Kun hänkin, ahvenanmaalaisena separatistina ja saariensa Ruotsille ”kauppajana”, oli hieman samanlaisessa epäilyksenalaisessa asemassa kuin mekin, katsoimme voivamme huutaa hänet luoksemme. Viittasimme kohtalonyhteyteemme ja pyysimme häntä edustajana hankkimaan meille lehteriliput. Hän oikein nautti voidessaan hankkia meille tarvittavat liput, ja niin pääsimme lehterille. Kuuntelimme koko laajan keskustelun ja näimme, miten sali oikein kiehui kiukkua, kun siellä täytyi vielä kuunnella sosiaalidemokraatti Paasivuoren puheita.

Hallitusmuototaistelu

Mutta pian tuli esille kysymys, joka rikkoi porvarillisenkin rintaman kahteen jyrkästi vastakkaiseen leiriin. Se oli kysymys Suomen hallitusmuodosta.

Sen jälkeen kun eduskunta 6. päivänä joulukuuta 1917, korkeimman vallan käyttäjänä, oli julistanut Suomen itsenäiseksi tasavallaksi, pidettiin itsestään selvänä, että Suomi on tasavalta. Tasavallalle hankittiin myös ulkomaiden tunnustukset; kansalaissodan aikana niin hallitus kuin armeijan ylipäällikkö puhuivat säännöllisesti tasavallasta. Esiintyessään eduskunnassa käyttivät sekä pääministeri Svinhufvud että muutkin hallituksen jäsenet säännöllisesti sanontatapaa ”nuori tasavaltamme”. Kansan suuret joukot elivät siinä käsityksessä, että hallitusmuotokysymys oli lopullisesti ratkaistu sekä ettei sen suhteen vallinnut minkäänlaista erimielisyyttä.

Kansalaissodan loppuaikoina alkoi kuitenkin kuulua kuiskeita, että eräissä piireissä, lähinnä oikeiston taholla, vakavasti pohdittiin monarkian palauttamista maahan, samalla kun muutenkin aiottiin rajoittavalla tavalla muutella joulukuussa annettua hallitusmuotoesitystä. Niin pian kun sanomalehdet pääsivät jälleen ilmestymään, alkoi niissä näkyä kirjoituksia monarkkisen valtiomuodon puolesta. Ensimmäisenä lienee äänensä korottanut maisteri Artur Eklund ”Dagens Pressissä” julkaisemassaan kirjoituksessa, jonka otsake ”Antakaa meille kuningas” sanoo kaiken mitä se sisälsi. Huhtikuussa saatiin porvarillisista lehdistä lukea se omituinen vaatimus, että valkoisen armeijan mieltä oli kuultava siitä, onko maamme valtiomuodon oltava tasavaltalainen vai monarkkinen. ”Armeija ratkaiskoon asian yksinvaltiuden hyväksi, koska se voi ilmaista kansantahdon voimakkaammin, todellisemmin ja alkuperäisemmin kuin

mikään eduskunta.” Nähtävästi sotilasneuvosto-ajatus oli juurtunut meikäläiselläkin maaperällä! Nämä olivat kuitenkin vain hajanaisia mielenilmaisuja. Vakavammaksi muuttui asia kun päivää ennen eduskunnan kokoontumista toukokuun puolivälissä helsinkiläisiin lehtiin painettiin laaja julistus, jonka oli allekirjoittanut 47 tunnettua kansalaista, joukossa mm. J. R. Danielson-Kalmari, Leo Ehrnrooth, Ernst Estlander, E. Nevanlinna, J. K. Paasikivi, E. G. Palmén, Emil Schybergson, R. A. Wrede ym. Julistus oli laajasanainen, mutta varsinaisia vaatimuksia siinä oli kaksi: hallitusmuoto oli laadittava monarkian pohjalle ja samalla oli toimeenpantava eduskuntaudistus muuttamalla äänioikeutta siten, että joillekin piireille voitaisiin antaa erikoisääniä. Kaksi päivää myöhemmin, ”valkoisen armeijan” marssittua Helsinkiin, piti Mannerheim puheen, jossa hän teroitti mieliin, että valtiolaivan peräsin oli annettava voimakkaisiin käsiin. Tätä sanontaa käytettiin kuningasmielisten taholla oman agitaation tukena. ”Voimakkailla käsillä” tarkoitettiin siihen aikaan yleensä keisarin ja suuriruhtinaan vallalla varustettua henkilöä. Asianomainen itse on minulle vuosikymmeniä myöhemmin kuitenkin jyrkästi kieltänyt halunneensa ottaa mitään kantaa tasavallan tai monarkian suhteen.

Oikeistopiirien julistus antoi runsaasti puheenaihetta. Saattoi heti arvata, että nyt oli alkava taistelu valtiomuodosta, kun niinkin laajat piirit etukäteen olivat sitoneet kätensä kuninkuusajatukseen. Mutta sitä, että syntyisi niin ankara ja pitkäaikainen taistelu kuin sittemmin tapahtui, tuskin kukaan alussa uskoi. Vasta toista vuotta myöhemmin ristiriita nimittäin lopulta ratkesi. Joka tapauksessa mainittu julistus heitti kekäleen ruutitynnyriin. ”Valkoinenkin Suomi” hajaantui kahteen leiriin, jotka katkerasti taistelivat toisiaan vastaan. Samalla se aikaansai suomalaisella porvarillisella taholla puoluejakaantumisen kokonaan uudella pohjalla.

Vastatoimenpiteitä ei tarvinnut kauan odottaa. Jo 29. päivänä toukokuuta oli ”Helsingin Sanomissa” vastajulistus, allekirjoittajina 75 kansalaista, niistä 44 kansanedustajaa. Siinä asetuttiin päättävästi tasavallan kannalle. Kesäkuun alussa painatti tätä vastaan 24 suomettarelaista kansanedustajaa oman julistuksensa. Professori J. J. Mikkola, joka yhteen aikaan oli ollut sosiaalidemokraatti, julkaisi ”Uudessa Suomettaressa” ylistelevän kirjoituksen kuninkuuden puolesta, jota hän saksalaisuun-

tausta edustaneiden piirien käsityskantaan nojautuen piti välttämättömänä. Lehdet olivat täynnä sanomalehtikirjoituksia asiasta jo ennen kuin hallitus oli uudelleen määritellyt kantansa. Melkein koko papisto asettui tukemaan kuninkuusajatusta. Saksankin sanomalehdistöä koetettiin vetää mukaan tähän sisäiseen taisteluun, vaikka siellä yleensä selitettiin asian olevan puhtaasti suomalainen.

Pian oli hallituskin valmis kallistamaan korvansa uusille äänille. Kesäkuun 11. päivänä annettiin eduskunnalle hallitusmuodosta uusi esitys, joka rakentui sille pohjalle, että Suomi oli oleva perustuslaillinen, perinnöllinen kuningaskunta. Hallituksen keskuudessa olivat vain Kallio ja Pehkonen, molemmat maalaisliittolaisia, hallituksen aikaisemman kannan mukaisesti asettuneet tasavallan kannalle. Esitystä eduskunnan lähetekeskustelussa perustellessaan mainitsi pääministeri Paasikivi eräänä tärkeänä seikkana kuninkuuden puolesta sen, että vain sen avulla voitaisiin toivoa saatavan Suomen haltuun rajantakaiset suomalaiset alueet, jolloin voitaisiin kerätä kaikki suomalaisheimot yhteen valtakuntaan; tätä Suur-Suomen ajatusta käytettiin myöhemminkin hyvin ahkerasti houkutuskeinona. Tämä ajatus samoin kuin koko esityskin perustui vuoreнварmaan uskoon, että Saksa tulisi voittamaan sodan. Siitä syystä puhuttiin myös alusta pitäen saksalaisen prinssin, "Villen oman pojan", valitsemisesta kuninkaaksi. Pääministeri Paasikivi ja hallituksen enemmistö tulivat, joko tahtoen tai tahtomattaan, tällä menettelyllään sitoneeksi maamme Saksan suurpoliittiseen vaikutuspiiriin ja siten häviävälle puolelle maailmansodassa. Tämä antoi länsivalloille aiheen esittää Suomelle useita varoituksia, mutta niihin ei haluttu kiinnittää mitään huomiota.

Taistelu laajeni ja muodostui yhä katkerammaksi. Nuorsuomalainen puolue, joka K. J. Ståhlbergin johtamana aluksi kiinteästi oli tasavallan kannalla, alkoi horjua, huolimatta Ståhlbergin voimakkaasta tasavaltalaisesta kannasta. Siihen kohdistettiin sen vuoksi ensimmäiset ponnistukset. Pari päivää hallituksen esityksen antamisen jälkeen saatiin niistä ensimmäinen tulos. 360 nuorsuomalaista antoi oman julistuksensa ja tunnustautui siinä monarkian kannattajiksi. Rahaakin käytettiin runsaasti. Moni nuorsuomalainen sanomalehti siirtyi rahan voimalla toisiin käsiin. Vain Santeri Alkion johtamat maalaisliittolaiset pysyivät kehoituksille ja uhkauksille kuuroina.

Mitä työväenpiireihin tulee, oli niiden välitön vaikutus tämän asian vaiheisiin vähäinen. Paasivuori tosin jyrisi eduskunnassa asian melkein jokaisessa vaiheessa, mutta hänen puheitaan ei edes julkaistu. Silti voitiin välillisesti jonkin verron vaikuttaa asiain kulkuun. Julkisen mielipiteidenvaihdon alkaessa tulivat nuorsuomalaisen puolueen johtomiehistä Heikki Ritavuori, Oskari Mantere ja W. A. Lavonius luokseni keskustelemaan sodan jälkeen noudatettavasta poliittisesta suunnasta. He halusivat löytää sovinnon työväen ja porvarillisten piirien kesken ja siinä mielessä toimia kaikkea kostopolitiikkaa vastaan. Valitettavasti heidän voimansa olivat liian heikkoja vaikutusvaltaisen oikeiston rinnalla. Hallitusmuotokysymyksessä he olivat lujasti tasavallan kannalla ja halusivat kuulla työväenpiireissä liikkuvia ajatuksia. Uskalsin vakuuttaa, että heillä tässä asiassa tulisi olemaan työväen jakamaton kannatus, vaikka emme julkisuudessa voineetkaan paljon toimia. Myöhemminkin, aina tavatessamme tasavaltalaisia, rohkaisimme heitä ja vakuutimme työväen poikkeuksetta olevan entisellä tasavaltalaisella kannallaan. Tasavaltalaisten perustaman keskuskomitean töitä johtivat maisterit K. N. Rauhala ja Urho Toivola. Jälkimmäinen, joka siihen saakka oli ollut Elannon sihteerinä, sai kauttani jatkuvasti tietoja mielialoista työväen piireissä. Kun sekä Paasikivi että August Hjelt, tilastollisen päätoimiston johtaja, tilastojen avulla koettivat todistaa, että kuninkuusajatuksen takana oli kansan enemmistö, ja tällöin laskivat puolet sosiaalidemokraattisista äänestäjistä äänioikeutensa menettäneinä voitavan jättää laskuista pois, saatoimme suoralta kädeltä väittää tämän tilaston valheelliseksi.

Eduskunnassa oli hallituksen esityksellä jatkuvasti vastatuulta. Tosin se valiokunnissa saavutti niukan — sekä perustuslaki- että suuressa valiokunnassa vain yhden äänen — enemmistön, mutta sen kohtalo näytti joka tapauksessa toivottomalta, kun perustuslain säätämiseen tarvittiin kahden kolmasosan äänten enemmistö, jota paitsi sen kiireelliseksi julistamiseen piti saada kerrassaan viiden kuudesosan enemmistö. Asian toinen käsittely antoi tulokseksi 57 ääntä esityksen puolesta ja 52 sitä vastaan. Tässä yhteydessä vaadittiin vähemmistön taholta joko uusiin vaaleihin turvautumista tai kansanäänestystä, ennen kuin asia voitaisiin ratkaista. Asia oli ajettu umpikujaan.

Hallitus ei kuitenkaan ottanut merkeistä vaarin, vaan jatkoi uhmak-

kaasti oman linjansa ajamista. Ennen esityksen kolmatta käsittelyä se ryhtyi suorastaan poikkeuksellisiin toimenpiteisiin. Paitsi sitä, että se antoi ymmärtää tulevansa eroamaan, ellei sen ehdotusta hyväksyttäisi, se halusi siirtää kolmannen käsittelyn pitemmäksi aikaa, vaikka tämä yleensä suoritetaan niin pian kuin kolme päivää on kulunut toisen käsittelyn päättymisestä. Toinen käsittely suoritettiin heinäkuun 14. päivänä ja kolmannen olisi näin ollen säännön mukaan pitänyt tapahtua 17. päivänä. Sen sijaan eduskunta, hallituksen toivomuksesta, hajaantui ja koontui uudelleen vasta elokuun 5. päivänä. Tällä välin vangittiin opposition supistamiseksi ilman eduskunnan lupaa kaksi äänestykseen osaaottanutta sosiaalidemokraattista edustajaa. Koko maassa pantiin käyntiin voimakas agitaatio monarkian hyväksi. Tasavaltalaisia moitittiin länsivaltain kannattajiksi, mikä silloisissa oloissa oli raskas syytös.

Ulkoistakin tukea käytettiin hyväksi. Niinpä senaattori Stenroth heinäkuun 17. päivänä ilmoitti eduskuntaryhmille "Saksan hallituksen katsovan, että Suomen ja molemminpuolisten etujen kannalta on monarkkisen hallitusmuodon voimaansaattaminen Suomessa tarkoituksenmukaisin." Myöhemmin tämän tiedonannon oikeaperäisyys asetettiin epäilyksenalaiseksi, kun Saksan ulkoministeri syyskuussa valtiopäivillä oli lausunut: "Suomen hallituksen toivomuksesta olemme antaneet lähettiläämme puolivirallisesti ilmoittaa, että minkäänlainen sekaantuminen meidän puoleltamme hallitusmuotoasiassa ei voi tulla kysymykseen, mutta että Saksassa kuitenkin sympatialla tervehdittäisiin perustuslailisen monarkian säilyttämistä." Todellisuudessa lienee mainitunlainen lausuma heinäkuussa senaatille esitetty, mutta syyskuuhun mennessä Saksan hallitus oli tullut varovaisemmaksi.

Kun vihdoinkin päästiin kolmanteen käsittelyyn, käytettiin runsaasti puheenvuoroja, vaikka asia oikeastaan jo oli puitu ruumeniksi. Ensimmäisen puheenvuoron käytti nytkin pääministeri Paasikivi, joka vaati ratkaisua. Nykyisen eduskunnan oli otettava kannettavakseen vastuu. Kun oli huomautettu, että puolet eduskuntaa oli poissa, niin hän väitelti kiivaasti tätä käsitystä vastaan ja lausui, ettei sosialistisen puolueen jäsenillä, "jotka miltei kokonaan ottivat osaa kapinaan kaikkea yhteiskuntajärjestystä vastaan... ollut siveellistä oikeutta vaatia asiaa lykätäväksi siksi, kunnes heidän edustajansa voivat olla jälleen mukana... Terveiden ainesten velvollisuus ja oikeus on nyt ottaa maan ja kansan

johto käsiinsä ja luoda muodot Suomen valtakunnan tulevalle elämälle... Kansanedustajien ja kansan johtajien täytyy nyt ottaa vastuu päälleen. Osoittakoot he, että Suomen kansa todellisesti kykenee nousemaan itsenäisten kansojen joukkoon”.

Keskustelusta ei puuttunut uhkauksiakaan. Ellei esitystä hyväksyttäisi, tultaisiin vanhan hallitusmuodon nojalla ilman muuta ryhtymään kuninkaanvaaliin — niin kuin sitten tehtiinkin. Mitkään vetoamukset eivät kuitenkaan pelastaneet hallituksen esitystä. Tosin useat nuorsuomalaiset antoivat pelottaa itsensä äänestämään kuningasajatuksen puolesta. Mutta äänestyksessä annettiin kiireellisyyden puolesta ainoastaan 75 ääntä ja sitä vastaan 32 ääntä. Säädettyä viiden kuudesosan äänten enemmistöä ei niin ollen saavutettu. Sen jälkeen asia äänestettiin lepäämään uusien vaalien jälkeen. Sen mukaan hallitusmuotokysymyksen ratkaisu olisi lykkääntynyt kahdeksi vuodeksi eteenpäin.

Mutta kuningasmieliset olivat sitkeitä. Asiaa ei haluttu jättää sikseen, sillä oltiin täysin selvillä siitä, että vaalien jälkeen ei enää olisi minäkäänlaista mahdollisuutta saavuttaa enemmistöä kuningasmieliselle suunnalle. Kuningasmieliset tosin vakuuttivat saavansa enemmistön myöhemminkin, mutta näitä puheita ei kukaan ottanut vakavalta kannalta.

Heti äskenmainitun päätöksen jälkeisenä päivänä jätettiin eduskunnan kansliaan 58 edustajan allekirjoittama anomusehdotus, jossa katsottiin voitavan väittää, että Suomi, huolimatta joulukuun 6. päivänä 1917 tehdystä päätöksestä, edelleen oli perustuslaillinen monarkia, ja ehdotettiin, että eduskunta vuoden 1772 hallitusmuodon 38. §:n nojalla ryhtyisi toimenpiteisiin kuninkaan valitsemiseksi. Täten paljastettiin suunnitelmat avoimesti. Kansan enemmistön mielipiteestä huolimatta aiottiin lähteä selvän vallankaappauksen tielle. Tämä selvitettiin ehdotuksen lähetekeskustelussa, jossa vastustettiin ehdotuksen lähettämistä valiokuntaan. 64 äänellä 40 vastaan se päätettiin sinne kuitenkin lähettää.

Valiokunta sai puolestaan mietintönsä valmiiksi jo seuraavaksi päiväksi. Siinä puollettiin tätä muodotonta ehdotusta. Jälleen syntyi laaja keskustelu, jonka tulos jo etukäteen oli selvä. Valiokunnan mietintö hyväksyttiin 58 äänellä 44 vastaan. Hallitus oli saanut valtuudet ryhtyä valmistamaan kuninkaanvaalia.

Tämän urotyön jälkeen päätettiin pitkälle venyneet vuoden 1917 valtiopäivät heti seuraavana päivänä.

Sanomalehdistön arvostelut tynkäeduskunnan työstä vaihtelivat puoluekannan mukaisesti. Taantumuslehdistön kannalle kuvaava oli "Svenska Tidningenin" tästä porvarillisesta puolikaseduskunnasta elokuun 9. päivänä julkaissut kirjoitus, jossa mm. sanottiin: "Älkää matkustako. Käyttäkää nämä viikot käsitelläksenne kaikki riippumaan jääneet asiat, siivotkaa perusteellisesti jälkenne, poimikaa kokoon kaikki paperit ja painotuotteet, tuulettakaa lujasti saleissa ja käytävissä, tehkää portit korkeiksi ja ovet avariksi. Nouskaa sitten ylös kun kuningas tulee, tervehtikää kauniisti ja kohteliaasti. Sen jälkeen saavat herrat kauniisti mennä tiehensä ja pysyä kotona hyvin, hyvin kauan. Älkää tulko takaisin tänä vuonna; eipä ole vahinko, vaikka ette tule ensi vuonnakaan. Me olemme nyt nähneet ja kuulleet herrasväkeä lähes kahdentoista vuoden ajan ja vakuutamme, ettei mikään ole sen helpottavampaa kuin nähdä herrojen kääntävän selkensä... Lienee onneton vaisto, joka ajaa rikollisen takaisin rikoksen tekopaikalle, eikä sen vuoksi ole luultavaa, että kaikki haluavat olla poissa kovin kauan. Mutta älkää tulko ennenkuin kuningas kutsuu teitä, jos hän luulee voivansa tehdä jotakin teidän hyväksenne."

Kuningaskuume oli niin korkealla, että porvarillinenkin eduskunta tuntui tarpeettomalta!

Kuninkaanvaali

Vaikkei hallituksella aikaisemmin ollut ollut minkäänlaisia valtuuksia valmistella kuninkaanvaalia, asiaa oli siitä huolimatta jo monella tavalla kehitetty. Suomen Berliinissä ollut lähettiläs, Edv. Hjelt, oli oma-aloitteisesti työskennellyt tietyn ehdokkaan hyväksi. Saksassa oli käynyt henkilöitä sopivaa ehdokasta kuulustelemassa, olipa kotimaassakin ehdokkaiden nimiä luottamuksellisissa keskusteluissa tullut mainituksi. Nyt valittiin oikein virallinen lähetystö, jonka tuli matkustaa Saksaan saattamaan asia lopulliseen ratkaisuun. Lähetystöön tulivat senaattorit Talas ja Frey, tohtori Nevanlinna sekä vapaaherra von Bonsdorff. Sitä paitsi matkustivat Berliiniin tuntemattomina (incognito) ”korkeimman vallan haltija” Svinhufvud ja senaattori Stenroth, joiden oli määrä käydä keisari Wilhelmin puheilla.

Ehdokkaan saaminen ei sujunut vaikeuksitta. Ensisijaisena toivomuksena oli hankkia kuningas Hohenzollernin keisarillisesta huoneesta ja mieluummin prinssi Oscar, ”Villen oma poika”. Häntä yhtä vähän kuin prinssi Friedrich Wilhelmiä ei kuitenkaan luvattu antaa. Ei keisarillinen huone eikä Saksan ulkoministeriö olleet halukkaita ottamaan Suomen asioita niin läheisesti vastuulleen. Kaikkein ensimmäisenä Hjeltin ja suomalaisten aktivistien taholta esitetty ehdokas, Mecklenburgin herttua Adolph Friedrich, taas ei kelvannut, koska hän oli vain vähäisen ruhtinaskunnan päämies. Hänen ehdokkuutensa kaatui lopulta yleiseen tyytymättömyyteen, mikä aiheutui siitä, että hän oli lähettänyt luottamusmiehensä Helsinkiin ”kosiomatkalle”, puhumaan hänen ehdokkuutensa puolesta. Se tappoi innostuksen tähän ehdokkaaseen. Lähetystön matkalla löydettiin aivan uusi ehdokas, Hessenin maakreivi Friedrich Karl, joka oli naimisissa keisarin erään sisaren kanssa. Audienssissa keisarin luona elokuun 26. päivänä saatiin keisarin suos-

tumus tämän ehdokkaan esittämiseen. Vasta tämän jälkeen voitiin ryhtyä itse ehdokkaan kanssa neuvottelemaan. Hän näyttää olleen harkitseva ja kunniallinen henkilö siitä päättäen, ettei hän ilman ehtoja halunnut ottaa ehdokkuutta vastaan. Tärkein ehto oli se, ettei hän suostunut olemaan vähemmistön ehdokkaana. Tämä merkitsi todellisudessa sitä, ettei tynkäeduskunta, joka ei edustanut koko kansaa ja jossa siinäkin oli voimakas vähemmistö, olisi voinut häntä valita. Uusi kuningasehdokas ryhtyi kuitenkin vakavasti valmistautumaan uuteen tehtäväänsä. Hänelle lähetettiin Suomesta opettajiakin. Toht. Harry Holma ryhtyi opettamaan hänelle suomen kieltä ja toht. Antti Tulenheimo Suomen valtiosääntöä. Ehdokasparka näki kuitenkin aivan turhaan tämän vaivan.

Nyt oli siis kaikki valjastettu lopullista ratkaisua varten. Sen aikaansaamiseksi kutsuttiin ylimääräiset valtiopäivät koolle syyskuun 26. päiväksi valitsemaan kuningasta. Vielä viime hetkellä tehtiin yritys asian saattamiseksi lailliselle pohjalle antamalla eduskunnalle uusi hallituksen hallitusmuotoesitys, joka vain vähäisessä määrässä poikkesi aikaisemmin hylätystä. Tämän oli pääministeri Paasikiven ohella allekirjoittanut oikeusministeri Talas, joka siten muutaman kuukauden kuluessa oli joutunut allekirjoittamaan kolme eri hallitusmuotoesitystä, niistä yhden tasavallan pohjalla olleen ja kaksi kuninkuuteen perustunutta.

Tällä välin olivat tiedot suursodan rintamilta ja Saksasta muuttuneet yhä selvemmin Saksan tulevaa tappiota ennustaviksi. Saksan suuri offensiivi, jonka odotettiin aikaansaavan ratkaisevan käänteen, oli kuitenkin kokoon. Elokuun 8. päivänä oli Saksan armeija kärsinyt suuren tappion länsirintamalla. Lopullisen tappion häämöittäessä Saksassa oli muodostettu parlamentillinen hallitus Badenin prinssin Maxin johtamana ja siihen kuului kaksi sosiaalidemokraattiakin, nimittäin Philipp Scheidemann ja Gustav Bauer, ensi kertaa muuten Saksan historiassa. Mutta Suomessa puskettiin vain sisukkaasti eteenpäin kerran valitulla tiellä.

Hallituksen uuden esityksen kohtalo ratkesi lokakuun 8. päivänä. Ensimmäisen puheenvuoron käytti nytkin pääministeri Paasikivi, joka

huomautti, että hallitusmuodon kohtalo ei tulisi lainkaan vaikuttamaan kuninkaanvaaliin. Kysymys oli nyt muka vain siitä, tultaisiinko tämä vaali suorittamaan uuden hallitusmuodon vai vuoden 1772 vanhan hallitusmuodon 38. §:n nojalla. — Tällöin Paasivuori välihuudossaan leimasi vaalin vallankaappaukseksi. — Paasikivi uudisti aikaisemmat väitteensä siitä, ettei sosialisteilla ollut mitään oikeutta vaatia itselleen osallisuutta tähän vaaliin. Viime talven tapausten jälkeen ei ollut ainoastaan laillinen, vaan myös moraalinen oikeus järjestää valtakunnan tärkeimmät asiat ilman heidän osallisuuttaan.

Paasivuori käytti jälleen yhden jyrkeistä puheenvuoroistaan, jossa hän pilkallisesti käsitteli asiaa. Hän suositteli käännettäväksi Saksan uuden hallituksen puoleen ja tiedusteltavaksi, olisiko tämä yhä halukas luovuttamaan Suomelle saksalaista kuningasta.

Kun hallitusmuotoasia sillä kertaa tuli lopulliseen ratkaisuun, sai sen kiireellinen käsittely puolelleen 74 ääntä ja kiireellisyyttä vastaan annettiin 34 ääntä. Säädettyä viiden kuudesosan enemmistöä ei siis nytkään saavutettu. Sen jälkeen asia 68 äänellä 39 vastaan äänestettiin lepäämään uusien vaalien yli.

Kun eduskuntaa nytkään ei ollut saatu suostumaan lainaamaan laillisuuden verhoa kuninkaanvaalille, niin se pakotti monarkistiset piirit jatkamaan valitsemallaan epädemokraattisella tiellä. Ne olivat jo menneet niin pitkälle, ettei perääntyminen enää ollut mahdollista, siitä huolimatta että kaikkien piti olla selvillä siitä, että Saksa oli perusteellisesti hävinnyt sodan. Olihan se jo lokakuun 4. päivänä, siis neljä päivää aikaisemmin, pyytänyt rauhaa.

Nyt toimittiinkin reippaasti ja päättävästi. Heti seuraavaksi päiväksi oli eduskunta kutsuttu uudelleen kokoon, tällä kertaa päättämään kuninkaanvaalista. Kun uutta hallitusmuotoa ei ollut saatu aikaan, niin vaali oli tapahtuva vuoden 1772 hallitusmuodon 38. §:n nojalla.

Mainittu pykälä oli sitkeähenkinen. Se oli jo moneen kertaan julistettu kuolleeksi, mutta herätettiin nyt uudelleen henkiin. Pykälässä määrättiin, miten Ruotsin valtiosäätyjen oli meneteltävä siinä tapauksessa, että kuningassuku kuolisi sukupuuttoon. Säätyjen oli silloin kiireellisesti kokoonnuttava Tukholmaan valitsemaan valtakunnalle uutta

kuningashuonetta. Asiallisestikaan tätä määräystä ei olisi pitänyt voida käyttää, sillä se ei lainkaan soveltunut silloiseen tilanteeseen. Romanovien hallitsijasuku oli tosin luopunut Venäjän valtion kruunusta, mutta suku ei ollut suinkaan kuollut sukupuuttoon. Muodollisesti oli pykälä sitä paitsi lakannut olemasta voimassa silloin, kun Suomi liitettiin Venäjän valtakuntaan vuonna 1809. Näin olivat kaikki oikeusoppineemme aikaisemmin selittäneet. Näin oli sanonut Leo Mechelin Suomen perustuslakien selityksissään, samoin toinen valtio-oikeuden tuntijamme, professori R. Hermanson, perustuslain luennoissaan, vieläpä silloinen pääministeri Paasikivi parikymmentä vuotta aikaisemmin julkaisemassaan perustuslakien selityksessään. Kun tähän tulee lisäksi se tosiseikka, että eduskunta jo lähes vuotta aikaisemmin oli julistanut Suomen tasavallaksi, täytyi jokaiselle olla selvää, että vain väkivaltaa tekemällä voitiin tälle tasavallalle valita kuningas sillä perusteella, että sen kuningassuku oli kuollut sukupuuttoon.

Moiseen tulkintaan nyt kuitenkin turvauduttiin. Paasikivi otti tehtäväkseen selittää, kuinka hänen aikaisempi kantansa oli muuttunut. Pääkohtana tässä todistelussa oli väite, ettei eduskunnalla joulukuun 6. päivänä 1917 ollut mahdollisuutta päättää muusta kuin maan eroamisesta Venäjästä sekä ettei silloin laillisella tavalla ollut ratkaistu maan tulevaa valtiosääntöä. Ja vaikka mainittu 38. pykälä olikin menettänyt voimansa Suomen tullessa liitetyksi Venäjään, se oli uudelleen astunut voimaan Suomen tultua itsenäiseksi valtioksi.

Tämä selitys ei pystynyt juuri kehenkään. Paasivuori tulkitsikin varmaan kansan mielipiteen huomauttaessaan, että jo se seikka, että vaalissa turvauduttiin voimansa menettäneeseen pykälään, merkitsi valtiokaappausta, ja kun tämä sitä paitsi aiottiin tehdä eduskunnassa, jossa vain puolet Suomen kansasta oli edustettuna, oli se kaksinkertainen valtiokaappaus. Olisi paljon rehellisempää sanoa: "Hyvät herrat, me teemme valtiokaappauksen nyt kun meillä on siihen tilaisuus."

Samaan henkeen puhuivat muutkin tasavaltalaiset. Maalaisliiton puolesta saneli Santeri Alkio pöytäkirjaan laajemmin perustellun vastalauseen. Mutta kuningasmieliset olivat kuuroja kaikille vastaväitteille. Heidän puolestaan ed. Nevanlinna, viitaten hallituksen kirjelmään, ehdotti, että eduskunta kokoontuisi vielä samana iltana valitsemaan maalle kuningasta. Ehdotus hyväksyttiin 64 äänellä 41 vastaan. Ehdotus ei siis

ollut saavuttanut edes täyttä kolmatta osaa täysilukuisen eduskunnan äänistä.

Puoli tuntia tämän salaisen istunnon päättymisestä kokoontui eduskunta uudelleen, sillä kertaa suorittamaan itse vaalia. Suomalaisen puolueen talonpoikaisedustajan Antilan tehtäväksi oli annettu tehdä asiasta ehdotus. Hän ehdotti, että eduskunta päättäisi valita Friedrich Karlin, Hessenin maakreivin, Suomen kuninkaaksi ja oikeuttaa hänen rintaperillisensä hänen jälkeensä astumaan valtaistuimelle siinä järjestyksessä kuin myöhemmin säädettävä vallanperimyslaki määrää.

Ehdotuksen johdosta ilmoitti Paasivuori, ettei hän aio ottaa osaa tähän "poliittiseen narrinpeliin" ja pani vastalauseensa koko toimitusta vastaan. Myös Alkio pani vastalauseensa viitaten salaisessa istunnossa esittämänsä lausuntoon.

Kun kukaan ei enää viitsinyt tehdä vastaehdotusta, niin puhemies selitti ehdotuksen tulleen hyväksytyksi. Seuraavana päivänä luettiin eduskunnassa päätöksen tarkistettu teksti. Sen jälkeen lausui Paasivuori, että eilinen istunto oli "muodostunut petkutukseksi", mutta sai tämän johdosta puhemieheltä muistutuksen ja kehotuksen käyttää parlamentillista sanontatapaa. Paasivuori vastasi, että asioita täytyi kutsua oikealla nimellään, mutta hänet keskeytettiin jälleen. Hän huomautti lopuksi, ettei päätöksestä käy ilmi, että vain 64 edustajaa halusi suorittaa kuninkaanvaalin. Huomautukseen yhtyivät eräät maalaisliittolaiset edustajat.

Kuninkaan odotetun saapumisen johdosta oli eräissä piireissä ryhdytty laajasuuntaisiin valmistelupuuhiin. Suunniteltiin uutta hovia ja sen kalustamistakin. Kaiken kruununa oli oleva joukko uusien aatelisukujen perustamisia kuninkaan armon osoituksena. Jäljitellen kuningas Eerik XIV:n kruunauksessa noudatettua menettelyä oli tarkoitus perustaa neljä kreivillistä ja kaksitoista vapaaherrallista sukua.

Saatuaan vaalin suoritetuksi hajaantuivat ylimääräiset valtiopäivät. Ne olivat täyttäneet niille uskotun tehtävän ja "tehneet historiaa". Loka-kuun 9. päivänä suoritettu kuninkaanvaali muodosti päätepisteen sille farssille, jota kuningasmieliset kaiken aikaa olivat esittäneet. Se oli alusta loppuun ollut mielivallan käyttöä vähemmistöä vastaan. Sitä paitsi se

oli poliittisen typeryyden näyte, sillä jo muutamia päiviä myöhemmin koko maailma oli selvillä siitä, ettei Saksalla enää ollut mitään sanottavaa Suomen asioissa. Valittu kuningas ei koskaan jallallaankaan astunut Suomen maankamaralle. Hän kieltäytyi parin viikon perästä, kiittäen kohteliaasti hänelle osoitetusta kunniaista.

Kysymys Suomen valtiomuodosta ei ollut tällä leikitty loppuun. Olihan koko asia jäänyt avoimeksi ja kuitenkin maa tarvitsi kipeästi muutuneita oloja vastaavan valtiosäännön. Sen säätäminen jäi onneksi seuraavaan vuoteen, jolloin työ voitiin suorittaa kokonaan toisenlaisissa oloissa.

Kun on näinkin pitkälti ollut puhetta kuninkaan maahantuontihankkeesta, en saata olla liittämättä siihen vielä erästä henkilökohtaista muistelmaa. Jonkin aikaa edelläkerrottujen tapahtumien jälkeen, jolloin maalla jo taas oli uusi hallitus ja Paasikivi oli vapautunut pääministerin virastaan ja uudelleen ryhtynyt hoitamaan Kansallis-Osake-Pankin pääjohtajan virkaa, minulla oli Elannon puolesta asiaa pankkiin. Se oli toimitettava pääjohtajan kanssa. Tavallisesti tällaiset käynnit vaativat ainakin tunnin ajan, sillä kerran vauhtiin päästyään Paasikivi ei hellittänyt, ennen kuin oli täysin saanut purkaa itseään. Tällä kertaa oli hallitusmuotokysymys siksi tuoreessa muistissa ja sitä paitsi edelleen avoinna, että keskustelu ajautui pakostakin siihen. Moitin myrkyllisesti hänen kuningasmielistä politiikkaansa. Tästä hän kimpaantui ja ryhtyi puolustamaan kantaansa ja kuninkaan tarpeellisuutta. ”Tässä pienessä maassa me tunnemme kaikki toisemme, olemme haukkuneet toisemme pataluhaksi, olemme ryypänneet yhdessä. Kuinka sinä luulet, että joku meistä voisi saavuttaa sellaisen aseman ja niin suurta arvonantoa, että hän presidenttinä voisi hoitaa maan asioita ihmisten tyydytykseksi. Toista se on kuningas. Jos hän vielä tulee vieraasta maasta, on hän vapaa kaikista henkilökohtaisista suhteista ja voi niin ollen pysytellä sopivan puolueettomana ja siten parhaiten onnistua. Meidän ehdokkaamme Friedrich Karl oli virkaan kaikin puolin sopiva, tasapuolinen ja harkitseva. Kun hänellä lisäksi on useampia poikia ja nämäkin jo ovat naimisissa ja heillä poikia, olisi hallitsijakysymys tätä tietä ollut ratkaistuna ainakin 50 vuodeksi eteenpäin.” Jokseenkin tähän tapaan kävi Paasikiven puolustelu. — Väitin luonnollisesti sitä vastaan ja korostin, että

presidentin viran mukana seuraa myös auktoriteettia ja tarvittavaa harkintaa. Jos vaali sattuisi epäonnistumaan, voisi kelvottomasta presidentistä pian vapautua, mutta miten vapautua epäonnistuneesta kuninkaasta, joita historian varrella, jumala paratkoon, on ollut riittävästi. Myönsin tosin mielelläni, ettei hallitusmuoto suinkaan ollut ratkaiseva, vaan henkilön sopivaisuus, sekä että maailmassa on monta hyvin miellyttävääkin kuninkaallista hallitusta. — Tähän tapaan kävi keskustelumme, ja erosimme voimatta tietenkään saada toisiamme vakuuttuneiksi. — Sen jälkeen on Suomella ennättänyt olla monta presidenttiä, sekä onnistuneita että vähemmän onnistuneita. Paasikivi itsekin on myöhemmin toistakymmentä vuotta ollut tasavallan presidenttinä eikä hänellä liene ollut aihetta valittaa, ettei olisi nauttinut arvonantoa.

Käänte. Uusi hallitus. Eduskuntavaalit määrätään

Suomen kansan mielialat ovat usein olleet liian suuressa määrässä riippuvaisia tapahtumista maan rajojen ulkopuolella, ja niin ne olivat kuvattavanakin murroskautena. Tuskin kuningasajatus olisi lainkaan saanut jalansijaa, ellei osa kansaamme olisi tuijottanut itseään sokeaksi Saksan voitonmahdollisuuksiin samoin kuin niihin tulevaisuudenmahdollisuuksiin, joita tämä avasi. Toiselta puolen: niin pian kuin alkoi selvitä, mihin suuntaan ratkaisut suurilla sotarintamilla tulisivat käymään, rohkaistuivat puolestaan kansanvaltaiset ainekset. Työväen lohkolla meillä oli tästä kehityksestä täysi varmuus ainakin sen jälkeen, kun Ruotsiin ja Tanskaan tekemälläni matkalla olin saanut tavata ihmisiä, joilla oli sisäpiirien tietoja. Sen johdosta asenne meidänkin tahollamme jäykistyi, ja suhtauduimme yhä kriittisemmin kotimaan tapahtumiin. Silloin myös oikein toden teolla ryhdyimme puuhaamaan omaa lehteä ja panemaan järjestöjamme kuntoon sekä rohkenimme kutsua koolle puoluekokouksen.

Hyvin pian edellisessä luvussa kerrottujen tapahtumien jälkeen tuli-kin sodassa loppuratkaisu. Marraskuun 11. päivänä Saksa allekirjoitti aseleposopimuksen. Jo sitä ennen oli keisari Wilhelm paennut maasta, Saksasta oli tullut tasavalta ja vallan olivat ottaneet käsiinsä uudet voimat valtakunnankansleri Friedrich Ebertin johdolla, josta seuraavan vuoden alussa tuli Saksan tasavallan presidentti. Mikä teatterimainen loppu meidän tasavaltalaisten ja monarkistien väliselle pikku riidalle!

Sen jälkeen tapahtumat kehittyivät meilläkin nopeassa tahdissa. Aluksi koetti vallassa ollut suunta tosin toimia ikään kuin ei mitään erikoista olisi tapahtunut. Eduskunta oli kokoontunut uudelleen mar-

raskuun 5. päivänä, tällä kertaa vuoden 1918 valtiopäiville — siihen saakka oli istuttu vuoden 1917 valtiopäiviä. Heti istuntokauden alussa voitiin havaita, että vapaamielisemmän opposition rohkeus oli kasvanut. Marraskuun 11. päivänä — Saksan aselevon päivänä — luettiin eduskunnan istunnossa ed. Hahlin maalaisliiton ryhmän puolesta jättämä välikysymys, jossa huomautettiin siitä, miten sopimatonta oli, että eduskunta yritti vielä jatkaa puolikkaana istumista, ja tiedusteltiin ”oliko hallituksella mitään aikomuksia ja milloin, panna toimeen uusia edustajain vaaleja”? Tämä välikysymys tehtiin tasavaltalaisten edellisenä päivänä pitämän yleisen kokouksen päätöksen mukaisesti; siinä oli päätetty vaatia eduskuntaa heti hajaantumaa ja samalla uusia vaaleja. Kokouksessa oli myös päätetty vaatia hallituksen ja ”korkeimman vallan haltijan” pikaista eroa, siis täydellisen puhdistuksen tekoa. Ed. Hahlin välikysymykseen annettiin vastaus vasta marraskuun 26. päivänä ja sangen omituisella tavalla. Sen sijaan että välikysymykseen olisi vastattu suullisesti, kuten tapa oli, vastaus annettiin pääministeri Paasikiven kirjallisen ilmoituksen muodossa. Siinä mainittiin, että hallitus on jo lokakuun lopulla ilmoittanut eroavansa niin pian kuin uusi hallitus saadaan aikaan, minkä johdosta hallitus ei katso asiakseen ryhtyä uusia vaaleja koskevan kysymyksen käsittelyyn, vaan se asia jää uuden hallituksen harkittavaksi. Sen johdosta hallitus ei myöskään katso asiakseen ryhtyä vastaamaan välikysymykseen.

Tästä tyllystä vastauksesta huolimatta syntyi eduskunnassa laaja keskustelu eduskunnan pätevydestä. Ed. Hahl oli saamaansa vastaukseen tyytymätön ja arveli, että ”tämä nykyinen hallitus näköjään haluaa viimeiseen saakka osoittaa, ettei se välitä mitään siitä, mitä eduskunta ajattelee taikka, että se ajaa omaa politiikkaansa kokonaan riippumatta eduskunnan politiikasta... Me tunnemme jokainen, mitä tämän hallituksen politiikka on saanut aikaan. Me tiedämme, miten kansamme on rikkirevitty seurauksena tästä politiikasta, me tiedämme minkälainen meidän ulkopoliittinen asemamme on”. Se oli kovaa puhetta, vahinko vain, että semmoisia ääniä nyt vasta alkoi kuulua. Ed. Evert Huttunen, jolle näin viime vaiheessa oli onnistunut päästä eduskuntaan, käytti myös kirpeän puheenvuoron, jossa hän piteli pahoin eduskunnan ja hallituksen politiikkaa. Hän väitteli ed. Hahlia vastaan huomauttamalla, että hallitus oli noudattanut juuri eduskunnan enemmistön politiikkaa.

Hallitus erosi jo seuraavana eli marraskuun 27. päivänä. Sen toimintaa muisteli "Suomen Sosialidemokraatti", päästyään lakkauttamisen jälkeen jälleen ilmestymään, pääkirjoituksessaan, joka oli lähtenyt kynästäni. Kirjoituksessa sanottiin mm.: "Se ajanjakso, jonka kuluessa äsken eronnut hallitus on maamme asioita hoitanut, tulee maamme työväestön mielissä aina säilymään katkerassa muistossa. Raskaana painajaisena on tämä hallitus painanut koko maan yhteiskunnallista ja henkistä elämää ja tukahuttanut kaikki pyrkimyksetkin vapaampaan olotilaan. Sen sijaan, että sillä keväällä, kansalaissodan päätyttyä, olisi ollut mitä kiitollisin tilaisuus palauttaa maahan rauha ja sovinnollinen mieliala, pyrkimällä yhteiskuntaluokkien väliseen kompromissiin, ryhtyi se mahdollisimman leppymättömään kostopolitiikkaan. Tuhannet teloitettut, tuhannet vankileireissä nääntyneet ovat tämän kostopolitiikan tuloksia, ja jäljelle jääneiden omaisten ja ystävien mieliin on täten isketty katkeruus, jota ei hevillä poisteta.

Hallituksen muihin onnettomiin erehdyksiin ei ole aihetta tässä yhteydessä kajota. On syytä ainoastaan huomauttaa siitä, miten se perusti koko toimintansa maan ulkopuolella olevaan mahtiin, joka sitten kuitenkin petti ja veti mukanaan meidänkin hallituksemme."

Eronneen hallituksen tilalle astui Lauri Ingmanin hallitus, jossa oli puolet tasavaltalaisesti ajattelevia jäseniä. Myös "korkeimman vallan haltijan" Svinhufvudin oli yleisen mielipiteen rauhoittamiseksi pakko erota. Hänen tilalleen valittiin "valtionhoitajaksi" kenraali Mannerheim, joka maassa vallinneen saksalaissuuntauksen vuoksi puolta vuotta aikaisemmin oli eronnut ylipäällikön virastaan. Tämä vahdinvaihdos tapahtui omituisella tavalla. Jouluk. 10:ntenä päiväämässään kirjelmässä eduskunnalle Svinhufvud ilmoitti: "Saan täten, jotta Eduskunta voisi valita Kenraalin, Parooni Gustaf Mannerheimin Suomen valtionhoitajaksi, luopua mainitusta toimestani siihen kuuluvine valtuuksineen, ja toivon, että Eduskunta hyväksyy luopumiseni." Kirjelmän johdosta eduskunnassa paheksuttiin sitä, että Svinhufvudin ero ja Mannerheimin vaali oli kytketty yhteen ja että Svinhufvud katsoi oikeudekseen määrätä seuraajansa. Keskustelun varrella kävi kyllä selville, että asiasta oli ryhmien kesken sovittu jo noin kuukautta aikaisemmin, mutta että sopimukseen silloin oli sisältynyt erinäisiä ehtoja, joita kuitenkaan ei ollut

noudatettu. — Tällä tavalla poistui Svinhufvud politiikasta ja kesti kaksitoista vuotta, ennen kuin hänet jälleen vedettiin esille, sillä kertaa lapuanliikkeen aikana, ensin pääministeriksi ja sitten presidentiksi.

Tällä välin oli myös kenraali von der Goltz jo marraskuun 13. päivänä ilmoittanut, että saksalaiset joukot tullaan lähiaikoina vetämään pois maasta, joten tämä tosiasiallinen miehitysikin vähitellen lakkasi.

Saksalaisen sotaväen poistumisen yhteydessä syntyi pieni huvittava perheriita siitä, kenen "ansiota" oikeastaan oli, että vieraat olivat maahan saapuneet. Nähtävästi kukaan ei enää halunnut ottaa sitä kunniaa itselleen. Oli tunnettu asia, että Svinhufvud ja Jalmar Castrén, kansalaissodan aikana maasta paettuaan, olivat siitä tehneet Berliinissä sopimuksen Saksan hallituksen kanssa. Kansalaissodan päätyttyä hallitus, valtionhoitaja Svinhufvudin kirjelmässä, edelleen anoi, "että ne saksalaisjoukot, jotka olivat ottaneet osaa vapaustaistelumme, saisivat toistaiseksi sekä ulkonaisen että sisäisen rauhan turvaamiseksi jäädä maahamme". Mutta oliko myös maamme sotilasjohto halunnut sen tänne saantia ja tänne jäämistä? Asian selvittämiseksi julkaisi kenraali von der Goltz "Suomi-Finland" lehdessä joulukuun 13. päivänä seuraavan pienen tiedonannon:

"Tässä mainittakoon, että ainoa tiedonanto, mitä Itämeren divisiona pitkiin aikoihin sai kenraali Mannerheimiltä, oli seuraava maaliskuun 20. p. Tukholman kautta saapunut sähkösanoma: 'Pyydän Thesleffiä ilmoittamaan, että katson välttämättömän tarpeelliseksi kiiruhtaa saksalaisen apujoukon tuloa. Viivyttely kohtalokas'." — Ja tämän jälkeen von der Goltz jatkoi: "Merkitys, jonka suomalainen ylipäällikkö silloin pani nopeaan saksalaiseen apuun, käy tässä eittämättömästi ilmi."

Tiedonannon johdosta kenraali Mannerheim, joka silloin jo oli valtionhoitaja, julkaisi "Uudessa Suomettaressa" pari päivää myöhemmin selityksensä seuraavin sanoin:

"Sallikaa minun tehdä selväksi oma asemani tässä asiassa. Kun hallituksen jäsenet, jotka olivat paenneet Helsingistä, kääntyivät minun suureksi kummastuksekseni pyytämään Saksan sotajoukkoja, olin mitä jyrkimmin sitä vastaan, koska olin aina asiasta vakuutettuna avoimesti esittänyt sen vakaumuksen, että Suomelle oli kunnia-asia turvata riippumattomuutensa ja puolustaa vapautensa omien poikiensa verellä. Olin

aikaisemmin vakuutettu, että valkoisten joukkojen uhrautuvaisuus toisi meille menestyksen, ja tapahtumien lopputulos osoitti tämän vakaumuksen oikeaksi.”

Saksalaisten joukkojen tänne jäämisestä oli hallitus, ulkoministeri Stenrothin kertoman mukaan, ennakolta tiedustellut kenraali Mannerheimin mieltä. Vastauksessa sanottiin, ”että sotilaalliselta kannalta ei saksalaisten joukkojen oloa täällä ole pidettävä ehdottomasti välttämättömänä; kuitenkin tulisi näiden joukkojen täälläolo tarjoamaan täyden turvallisuuden järjestelykauden kestäessä”.

Uusien vaalien määräämistä saatiin odottaa kauemmin kuin kansan kärsimättömyys olisi ollut halukas sietämään. Vasta 23. päivänä joulukuuta määräsi Ingmanin hallitus vaalit toimitettaviksi maaliskuun 1. ja 3. päivinä vuonna 1919. Siten oli kautta linjan suoritettu täydellinen puhdistus: ”Korkeimman vallan haltija” oli eronnut, hallitus samoin ja tynkäeduskunnan oli määrä luovuttaa valtansa todelliselle eduskunnalle, kansaa paremmin edustavalle laitokselle. Se merkitsi siihen asti noudatetun politiikan täydellistä vararikkkoa. Siten olivat sekä äärimmäinen vasemmisto- että äärimmäinen oikeistopolitiikka saman vuoden aikana näytelleet osansa loppuun.

Mitään hyvää tämä oikeistopolitiikka ei ollut maalle antanut, sen sijaan aiheuttanut runsaasti vahinkoa ja ennen kaikkea suurta hätää ja kärsimystä kansalle. Sen saksalaissuuntaus oli johtanut siihen, ettei maamme itsenäisyyttä ollut saatu vakaannutetuksi. Englanti ja Yhdysvallat eivät olleet sitä tunnustaneet, ja Ranska, joka tammikuussa 1918 ensimmäisten joukossa oli antanut tunnustuksensa, oli saksalaissuuntauksen aikana katkaissut diplomaattiset suhteensa Suomeen, jäänyt odottamaan kansanvaltaisesti valitun eduskunnan ja sen asettaman hallituksen aikaansaamista. Valtiolaivan oli nyt ryhdyttävä etsimään itselleen uutta suuntaa ja nojaututtava kansaan.

Uusien vaalien määrääminen merkitsee sitä, että entinen eduskunta samalla hajaantuu. Mutta tällä kertaa istui vanha hapatus sitkeässä. Tynkäeduskunta jäi kaikessa rauhassa jatkamaan työtään, ikään kuin mitään ei olisi tapahtunut. Sen toiminnan laillisuudesta syntyi silloin väittelyä. Sosiaalidemokraattisella taholla selitettiin eduskunnan työs-

kentely laittomaksi. Tämän kannan tueksi voitiin viitata erinäisiin valtio-oikeutemme erikoistuntijain lausuntoihin. Niinpä professori R. Hermanson oli kysymystä perin pohjin selvitettyään päätenyt siihen lopputulokseen, että "valtiopäiväjärjestystä on siten tulkittava, että uusien vaalien määrääminen tuo välittömästi mukanaan viimeksi valittujen valtuuksien lakkaamisen sekä parhaillaan tapahtuvien valtiopäiväkäsittelyjen keskeyttämisen". Samalla kannalla oli myös professori Rafael Erich. Eikähän ole paljon järkeä määrätä uudet vaalit ja kuitenkin antaa entisen eduskunnan jatkaa toimintaansa, vaikka uusien vaalien määräämisellä juuri on tahdottu osoittaa valitsijoille, että entinen eduskunta on menettänyt olemassaolonoikeutensa.

Jos eduskunnan toiminta jo siihen saakka, tynkänä toimiessaan, oli ollut kyseenalaista, se muuttui nyt suorastaan ärsyttäväksi. Tämä ei kuitenkaan sen rauhaa häirinnyt. Se havaitsi itsellään olevan vielä paljon tehtäviä. Se oli ottanut urakakseen suorittaa monenlaisia "taannehtivia uudistuksia", joita se siihen mennessä ei kuitenkaan ollut ennättänyt täysin suorittaa. Kuningasriita oli tarkkaan vienyt sen ajan. Sitä paitsi se oli lähtenyt siitä, että sillä oli aikaa aina vuoden 1920 kesään saakka. Jäljelläoleva armonaika oli sen vuoksi kaiken uhallakin koetettava käyttää hyväksi päiväjärjestyksessä olleiden "uudistusten" suorittamiseen, ennen kuin kansan ääni uudessa eduskunnassa pääsisi vaikuttamaan asiainmenoon.

Sen vuoksi alkoikin nyt kiihkeä lainsäädäntäkausi, jota jatkui helmikuun 28. päivään, siis aivan vaalien aattoon. Yhdistys- ja painovapauslakeja huononnettiin, asevelvollisuuslakia muutettiin. Kunnallislakeja niin ikään huononnettiin, huolimatta siitä, että sama eduskunta oli ne syksyllä 1917 vahvistanut. Kunnallisen äänioikeuden raja korotettiin 21. ikävuodesta 24:een ja äänioikeus tehtiin riippuvaksi mm. veronmaksusta. Torpparien vapautuslaki säädettiin tavalla, joka ei tyydyttänyt torppariluokkaa. Lukuisa määrä uusia veroja säädettiin. Vuoden 1919 talousarvio saatiin valmiiksi vasta helmikuun lopussa, vaikka sen olisi pitänyt olla noudatettavana jo vuoden alusta. Tämä viimeisten viikkojen aikana suoritettu kiihkeä lainsäädäntätyö antoi seuraavina vuosina aihetta jatkuviin erimielisyyksiin, kun sitä jälleen oli ryhdyttävä korjaamaan oikeaan suuntaan.

SOSIAALIDEMOKRAATTISEN PUOLUEEN
UUDELLEENRAKENTAMINEN

Katakombikokouksia. Lehden näytenumero.

Osuuskauppamiehet mobilisoidaan

Kansalaissodan loppuvaiheessa oli meidän sivussa olleiden eräänä huolena sosiaalidemokraattisen puolueen tulevaisuus. Sen entiset johtajat olivat hävinneet, ja porvarillisella taholla lausutuista uhkauksista voi päätellä, ettei puoluetta aiottu kohdella hellävaroen. Mielialoja tässä suhteessa kuvaa ehkä selvimmin eräs lausunto, joka on pantu senaattori Heikki Renvallin suuhun. Mainitaan hänen ennustaneen, ettei sosiaalidemokraattinen puolue tämän jälkeen ainakaan 50 vuoteen tulisi nostamaan päätään. *) Moisten lausuntojen emme kuitenkaan antaneet vaikuttaa itseemme, vaan käsitimme, että meidän jäljellejääneiden asiana oli vastuksista huolimatta yrittää rakentaa puolue uudelleen. Tätä varten ryhdyttiinkin viivyttelämättä toimiin niin toivottomalta kuin tilanne näyttikin.

Niinpä jo sunnuntaina huhtikuun 14:ntenä, siis Helsingin valtauksen jälkeisenä päivänä, pidettiin toimivan ryhmän ensimmäinen kokous keskikaupungilla, Elannon hallintoneuvoston silloisessa kokoushuoneessa Heimolan talossa, minkä yläkerrokset oli vuokrattu eduskunnalle. Talon alakerrassa oli Elannolla leipämyymälä ja sen takana suurempi kellaritila, joka oli sisustettu kokoushuoneeksi. Sinne oli sunnuntai-iltapäiväksi mies mieheltä kutsuttu etupäässä samoja henkilöitä, jotka olivat olleet aikaisemmin mainitun sovintoehdotuksen allekirjoittajia.

Mieleeni on jäänyt elävänä muisto sen päivän sekavasta tilanteesta Helsingissä, miten vaikeata pohjoisista kaupunginosista oli päästä keski-

---

*) Renvall on minulle jälkeenpäin kieltänyt näin lausuneensa.

kaupungille. Pitkälläsillalla vartioivat suojeluskuntalaiset liikennettä ja vain tärkeän asian varjolla oli mahdollista päästä heidän ohitse keski-kaupungille. Sillan vieressä kadulla lojui taistelujen jäljiltä vielä muutamia ruumiita. Eräs päätön nainen ja joku kuollut hevonen makasivat siinä kauhistuttavina todistuksina sodan julmuudesta. Mikä mitäkin asiaa mainiten onnistui useimpien kuitenkin sivuuttaa nämä vartijat, niin että kymmenkunta henkeä pääsi saapumaan kokouspaikkaamme. Keitä nämä olivat, siitä ei ole mitään muistiinpanoja, sillä niitä ei näinä päivinä eikä pitkään aikaan jälkeenkään päin uskallettu tehdä, ja kaikkein vähimmin oli kenelläkään lupaa laatia mitään hankilöluettelo. Eihän voinut koskaan olla varma siitä, milloin kotitarkastuksia tai vangitsemisiä tulisi tapahtumaan. Vakinaisia osanottajia näissä kokouksissa olivat Hupli, Heurlin, Keto, Ryömä, Wäinö Wuolijoki ja Heinonen. Voionmaata sen sijaan ei saatu mukaan; hän kieltäytyi.

Sanottu kokous muodostui tavallaan historialliseksi, sillä se oli ensimmäinen niistä "katakombikokouksista", joita tämän jälkeen aina tarpeen tullen pidettiin. Nimityksensä ne saivat maanalaisesta kokouspaikastaan, mikä oli ainoa silloin käytettävänämmme ollut. Tämä ensimmäinen kokous oli kuitenkin vähällä mennä myttyyn. Nähtävästi joku "paha silmä" oli nähnyt useampia miehiä vaivihkaa pujahtavan ovesta sisään ja tehnyt siitä omat johtopäätöksensä. Joka tapauksessa kävi niin, että olimme tuskin päässeet alkuun, kun huoneeseen tuli joukko hengästyneitä poliisimiehiä ja heidän seurassaan joitakin suojeluskuntalaisia. He ryhtyivät tiedustelemaan, mikä kokous tämä oli ja mitä asioita siinä pohdittiin. Johdossa ollut poliisikomissaario vaati kokousta hajaantumaan, ja välillä oli jo kysymys läsnäolevien pidättämisestäkin. Häiritsijät kohtasivat kuitenkin joukon, joka ei vähästä hätkähtänyt. Me vetosimme lailla turvattuihin kansalaisyhteisöme ja lujalla äänellä ihmettelimme, millä oikeudella poliisi tunkeutuu häiritsemään meidän kaikin puolin laillista kokoustamme. Ja niin suuri oli silloin vielä lakiin vetoamisen vaikutus, että poliisi vähitellen tuli arvelevaiseksi. Kun lisäksi läsnäolevat olivat tunnettuja kansalaisia, joilla ei ollut mitään yhteyttä edellisten kuukausien tapahtumiin, jäi voitto lopulta meille. Anteeksipyydellen vetäytyivät poliisit seuralaisineen pois ja jättivät meidät jatkamaan kokoustamme.

Sen jälkeen voitiin ryhtyä pohtimaan tilannetta. Se oli kaikkea muuta

kuin kadehdittava. Työväki oli kärsinyt musertavan tappion. Sen mah-
tavista järjestöistä ei ollut jäljellä mitään. Sen talot ja lehdet oli pantu
takavarikkoon ja suljettu. Sen koko johtava aines oli poissa. Ja koston-
haluinen porvaristo aikoi täysin mitoin käyttää valtaansa ja tilaisuuttaan
estääkseen kaiken vastaisen työväenliikkeen mahdollisuudet. Voitiinko
ryhtyä mitään tekemään?

Taskussani oli jo jonkinlainen lähiaikojen toimintaohjelma, ja sen
pohjalla neuvoteltiin yksityiskohdista. Kaikki olivat lujan päättäväisiä
ja valmiita kaikista vaikeuksista huolimatta rohkeasti toimimaan niissä
ahtaissa puitteissa, joita silloin oli tarjolla. Tärkein kokouksessa tehty
päätös oli se, että ensi tilassa oli saatava oma lehti. Ymmärrettiin hyvin,
että jos työväki joutuu pitemmän aikaa olemaan pelkästään voittajien
lehtien tarjoaman henkisen ravinnon varassa, seuraa siitä sekä masen-
nusta että epätoivoisia ajatuksia. Se joutuu silloin myös kaikenkarvaisten
kuiskuttelijoiden helpoksi saaliiksi. — Muihinkin toimenpiteisiin pää-
tettiin ryhtyä.

Voimat oli siis ensi sijassa kohdistettava oman sanomalehden aikaan-
saamiseen. Tämä oli kuitenkin helpommin päätetty kuin toimeenpantu;
siinä oli monet vaikeudet edessä. Ei ollut toimitushuoneistoa eikä kirja-
painoa. "Työmiehen" toimitushuoneistossa majaili saksalaista sotaväkeä.
Tämä oli kuitenkin vähemmän tärkeä asia, ainakin alussa. Mutta mitä
voi tehdä ilman kirjapainoa? Työväen Sanomalehti Osakeyhtiö, jonka
kirjapainossa "Työmiestä" oli painettu, oli pantu myymis- ja hukkaamis-
kiellon alaiseksi ja kirjapaino oli sen omistajilta suljettu; siinä alettiin
nyt painaa saksankielistä "Suomi—Finnland" nimistä lehteä, jota toimitti
"Uuden Suomettaren" toimittaja Eino Voionmaa. Sen yhtiön nimissä ei
siten voinut ajatella lehden julkaisemista. Oli perustettava uusi osake-
yhtiö. Semmoinen saatiinkin nopeasti kuntoon. Perustettiin Kustannus-
osakeyhtiö Kansanvalta niminen osakeyhtiö 50 000 markan suuruisella
pääomalla. Sen perustajina olivat Väinö Wuolijoki, Väinö Hakkila,
Lauri af Heurlin, Matti Paasivuori, J. W. Keto, Matti Lonkainen, A. Salo,
Väinö Hupli, Erl. Aarnio, Paavo Raittinen ja minä. Näistä ei monikaan
olisi pystynyt vastaamaan edes näin vähäisestä osakepääomasta, joten
varsinainen taloudellinen vastuu lepäsi Lauri af Heurlinin hartioilla.
Hänestä tehtiin myös yhtiön toimitusjohtaja.

Lehden nimeksi otettiin "Suomen Sosialidemokraatti". Sillä haluttiin

selvästi sanoutua irti entisestä suunnasta ja samalla asettaa lehti skandi-naavisten pää-äänenkannattajien rinnalle, jotka nimeensä olivat ottaneet selvän puoluetunnuksen. Päätoimittajaksi lupautui Matti Paasivuori, joka oli ainoa käytettävissä ollut eduskunnan jäsen ja sellaisena edes jonkin verran suojattu. Toimitussihteeriksi ryhtyi Väinö Hupli. Muut ottivat avustaakseen tarvittavilla kirjoituksilla.

Kirjapainon saaminen oli vaikeata, sillä yksikään porvarillinen kirjapaino ei suostunut lehteä painamaan. Muutamien tiedustelujen jälkeen tapahtui kuitenkin, että Kirjapaino Oy. Sanan toimitusjohtaja, varatuomari Arthur Granroth ilman epäilyksiä otti painattaakseen lehden näytenuumeron. Painatuslupaa ei silloisten säännösten voimassaollessa tarvinnut hankkia. Valmistettiin siis ensimmäinen näytenumero ja otettiin siitä runsaanpuoleinen painos.

Näytenumero ilmestyi jo toukokuun 6. päivänä vaatimattomana nelisivuisena lehtenä. Jos joku oli odottanut tämän ensimmäisen esiintymisen jollakin tavalla osoittaneen puuhaajissaan masentunutta mieltä, niin hän pettyi suuresti. Sen sisältö oli päinvastoin hyvin ajankohtainen. Lukijalle osoitetussa ensimmäisessä kirjoituksessa todettiin aluksi, että Suomen työväenluokkaa oli kohdannut "hervittävä isku: puoluejärjestöt ovat pirstotut, ammatillinen toiminta hajalle lyötynä, puolue- ja ammatillinen lehdistö poispyyhkäistynä ja eduskuntaryhmästä ovat vain rippeet jäljellä". Todettiin, että taantumus nosti häikäilemättömästi päätään ja näissä oloissa oli jäljellejääneiden sosiaalidemokraattien ehdoton velvollisuus ryhtyä jälleen elvyttämään ja nostamaan jaloilleen Suomen työväenliikettä. Ensimmäisenä tehtävänä oli tällöin sosiaalidemokraattisen sanomalehden aikaansaaminen Helsinkiin ja sitten voimien ja mahdollisuuksien mukaan muualle. Samalla hahmoteltiin uudelleen rakennettavan työväenliikkeen menettelytapaa, joka myös omaksuttiin lehden ohjelmaksi. Lehti ilmoitti tuomitsevansa kaikki anarkistiset ja bolshevistiset menettelytavat ja ilmoitti tulevansa noudattamaan länsimaisen sosiaalidemokratian koeteltuja taistelutapoja.

Lehdessä oli monen tunnetun puoluetoverin kirjoituksia. Olin saanut tehtäväkseni pääkirjoituksen laatimisen. Sen otsake jo ilmaisi sisällyksen: "Eduskunnan hajaannuttava — uudet vaalit toimitettava." Kirjoituksessa pidettiin mahdolltomana, että eduskunta vajanaisena ja siipirikoksi lyötynä ryhtyisi jatkamaan toimintaansa, varsinkin kun merkit viittasivat

siihen, että sitä aiottiin käyttää kosto- ja taantumuspyrkimysten toteuttamiseen. Tärkeätä oli myös, että työväki tuntisi olevansa mukana, kun käydään ratkaisemaan tärkeitä asioita. — Ryömä kirjoitti voimakkaasti työläisvankien puolesta ja esitti tällöin lukijalle ensimmäisiä kuvauksia heidän kohtaloistaan. Wäinö Wuolijoki selosti "ulkomaisten sosialistien mielipiteitä bolshevismista ja punakaartin vallankumouksesta", mm. Kautskyn mielipiteitä näistä asioista, hän kun oli käynyt tapaamassa Kautskya pari kuukautta aikaisemmin. J. W. Keto liikkui hiukan samoissa aiheissa kirjoituksessaan "Bolshevismi ja Länsi-Euroopan sosiaalidemokraatit" ja selosteli lisäksi Ryömän juuri ilmestynyttä kirjasta kapinan syistä. — Uutispuoli oli tietenkin laiha, mutta mukaan otetut uutiset kertoivat pääasiallisesti työväenluokan silloisesta sorretusta asemasta, josta porvarilliset lehdet vaikenivat. Joitakin ilmoituksiakin oli, etupäässä työväen liikelaitoksilta.

Lehden väliaikainen toimitus oli tyytyväinen aikaansaannokseensa. Helsingissä kävi suoranainen kohahdus, kun uusi tulokas ilmestyi kauduille, missä sitä myytiin 20 pennistä kappale. Myyjäpojat kiljuivat numeroaan hyvin antautuneesti ja kilvan sitä heiltä ostettiin. Se suorastaan riistettiin heidän käsistään. Työväki oli innoissaan saadessaan muutaman viikon tauon jälkeen lukea omaa äänenkannattajaa. Monista jälkepäin saaduista todistuksista kävi selville, että sen ilmestymistä pidettiin muuten niin synkeän ajan ensimmäisenä päivän säteenä. Vieläpä vankileireihinkin sitä pääsi menemään joitakin numeroita, jotka siellä kiersivät kädestä käteen. Voi hyvin kuvitella, millä mielellä sitä niissä luettiin.

Ilo oli kuitenkin lyhytaikainen. Toisenkinlainen kohahdus kävi kaupungissa. "Valkoisten" silmät olivat revetä. Vastahan tuo punainen peto, sosialismi, saatiin vaiennetuksi; joko se nyt taas alkaa huutaa — saatiin kuulla. Ei kestänyt kauan, ennen kuin virkavalta oli lehden kimpussa. Kaupungin komendantti määräsi lehden takavarikoitavaksi, ja poliiseja lähetettiin kaikkialle kaupungille pyydystämään sitä myyjiltä. Monet pojat olivat kuitenkin siksi taitavia väistämään poliiseja, että saattoivat melko kauan jatkaa myyntiään. Joku lienee lopulta jakanut lehtensä kimpuittain pois, etteivät ne vain joutuisi väriin käsiin. Myynti loppui joka tapauksessa hyvin lyhyeen.

Samaan aikaan kun lehteä myytiin kaupungilla, istui vähälukuinen toimitus väliaikaisessa huoneessaan Kulutusosuuskuntien Keskusliiton toimistossa Eläintarhantie 1:ssä, Työväen Säästöpankin talossa. Sinne saapui ensin iloisia tietoja siitä suuresta innosta, millä lehteä ostettiin. Mutta takavarikoimistiedot seurasivat pian perässä. Voimme matemaattisen varmasti laskea, mitä tulisi seuraamaan: saisimme vieraita. Eikä kauan kestänytkään, ennen kuin miehiä tunkeutui huoneeseen kyselemään toimitusta. Meitä istui siellä silloin ainakin Paasivuori, Keto ja minä. Hupli oli juuri pistäytynyt ulos. Poliisit selittivät tulleen meitä pidättämään lehden luvattoman julkaisemisen johdosta sekä sulkemaan toimituksen huoneiston. Ennen kuin ryhdyimme heille mitään vastamaan, kysyimme tavaksi tulleen kaavan mukaisesti heidän valtakirjojaan. Semmoisia he tietenkään eivät olleet kiireessä tulleet hankkineeksi. Nollina he poistuivat, mutta vakuuttivat pian palaavansa. Jätettiinkö var-tijoita ulkopuolelle, emme tienneet, eikä se meitä liikuttanutkaan, koska kenelläkään ei ollut halua lähteä piileskelemään. Jonkin ajan kuluttua he palasivat pidättämismääräyksin varustettuina. Juhlallisessa saatossa meidät kuljetettiin poliisilaitoksen etsivään osastoon, missä käskettiin istumaan odotushuoneessa. Jonkin aikaa istuskeltuamme tuotiin seuraamme kovasti vihainen mies. Hän oli varatuomari Granroth, Kirjapaino Sanan omistaja ja toimitusjohtaja. Hän pauhasi vihoissaan, kun kunniallisia ihmisiä tällä tavalla laahataan poliisin suojiin ilman aiheutta. Olihan painovapautta törkeästi loukattu! Me muut olimme tämäläiseen kohteluun jo jonkin verran tottuneita, niin ettemme olleet millämekään, puhelimme vain mukavia.

Istuskeltuamme aikamme ilmestyi huoneeseen tuomari Väinö Takanen, etsivän poliisin päällikkö. Keskusteltuaan hetken kanssamme ja saatuaan kuulla voimakkaita vastalauseita meitä kohdanneen ennenkuulumattoman laittomuuden johdosta, hän painui puhelimeen. Minne hän soitti, emme saaneet tietää. Joka tapauksessa kuulimme hänen selittelevän, että hänen käsiinsä oli joutunut "tunnettuja kansalaisia", ja pyytävän neuvoa, miten näiden suhteen oli meneteltävä. Kun puhelu päättyi, niin hän palasi luoksemme ilmoittamaan, että olimme vapaat poistumaan.

Näin päättyi ensimmäinen yritys lehden julkaisemiseksi. Se oli ollut loistava alku, mutta loppui lyhyeen kuin kanan lento. Mitään oikeudel-

lisiä seuraamuksia siitä ei kuitenkaan koitunut tai oikeastaan tuli sen verran, että KK:n toimisto suljettiin sinetillä ja sai jonkin aikaa olla kiinni. Luullakseni Kirjapaino Sanakin oli jonkin aikaa suljettuna.

Mutta vaikkei oikeudellisia seuraamuksia ollutkaan, niin nousipa sanomalehdissä sen sijaan melkoinen meteli yrityksemme johdosta. Jokainen porvarillinen lehti katsoi asiakseen esittää huolestumisensa uuden tulokkaan johdosta. Eikä sitä suinkaan käsitelty silkkihansikkailla eikä lausuttu tervetulleeksi vapaan sanan vainiolle. "Uusi Suometar" kirjoitti pitkälti kaikista "punaisten" tekemistä hirmutöistä, luetteli silmien puhkomisia myöten jo moneen kertaan vatvottuja kauhujuttuja ja jatkoi: Siitä huolimatta ovat "herrat Paasivuori, Tanner, Ryömä ym. valmiit heti kohottamaan uuden sosialistisen kiihoituksen lipun, lupaavat vain toistaiseksi viskata pois... venäläiset pistimet ja pommit". Ja lehti lopetti antamalla seuraavan hyvätarkoittavan neuvon: "Herrat Paasivuori, Tanner, Ryömä ym. osoittavat siis parhaiten käsittävänsä, mitä nykyajan kello Suomessa lyö, jos he murhaavat — emme sano itsensä, vaan sosialidemokratian tahi ainakin piiloittavat sen pitkäksi ajaksi, kunnes sen lyömät hirmuiset haavat ovat arpeutuneet."

Omituisinta oli, että myös SOK:n osuuskaupallinen ja puolueeton lehti "Yhteishyvä" puuttui asiaan. Se käsitteli laajassa artikkelissaan toukokuun 24. päivänä edistysmielistä osuuskauppaliikettä, joka edellisenä vuonna oli lopullisesti irtaantunut yhteisestä pesästä. Rinnastaen sen punakaartiin ym. kansalaissodan aikuisiin ilmiöihin lehti teki siitä omat johtopäätöksensä ja tuomitsi koko edistysmielisen osuuskauppaliikkeen kapinallisena. Siinä ohessa sain minäkin oman päästötodistukseni: "Mitä tulee toimitusjohtajaan, entiseen senaattori Tanneriin, niin näyttää tämä kylmästi laskeva herra vihdoinkin käsittävän, että hänen tähtensä osuuskauppaliikkeessä alkaa olla pahasti laskemaan päin. Siten lienee selitettävissä se into, jolla hän äskettäin on yrittänyt käydä käsiksi valtiolliseen puolue toimintaan, pyrkien nähtävästi yhdellä iskulla saavuttamaan johtoaseman valtiollisen toiminnan alalla korvaukseksi tappionsa osuuskauppaliikkeessä. Tämä yritys on kyllä tekijänsä arvoinen. Tk. 6. päivänä ilmestyneen 'Suomen Sosialidemokraatti'-nimisen lehden näytenuumerossa tahtoo herra Tanner määrätä, miten tämän maan asiat kapinan jälkeen olisi järjestettävä. 'Eduskunnan hajaannuttava — uudet vaalit

toimitettava', lausuu herra Tanner kylmästi ja käskävästi jo kirjoituksen otsikossa. Mikä kynnillisuus! Sosialisti vaatimassa sen kansan eduskunnan hajoittamista, jota vastaan hänen puolueensa on tehnyt kapinan ja vaatimassa sitä samalla hetkellä, jolloin tuskan ja kauhun ja vihan huudot kaikuvat maassa niiden konnantöiden johdosta, joita herra Tannerin puoluetoverit mm. tämän eduskunnan jäseniä vastaan ovat tehneet. Tannerissa olisi tosiaan varsin sopiva mies sosialistisen puolueen paaviksi pakoteillä harhailevan hra Valppaan jälkeen. Kynnillisyydessä, kylmässä häikäilemättömyydessä herra Tanner, kuten näkyy, vetää vertoja hra Valppaalle, jos tällaisia ominaisuuksia edelleen pidetään pätevyysehtoina sosialistipaavin tointa täytettäessä."

Näin kovin väärin oli käsitetty uuden lehden tarkoitus ja pyrkimykset. Vaikka lehti nimenomaan oli perustettu ohjaamaan työväenluokkaa länsimaisen sosiaalidemokratian poluille, nähtiin siinä suuri yhteiskunnallinen vaara ja samalla entisen politiikan jatkamisoire. Vika oli tietenkin siinä yleisessä kiihkossa, mikä kansalaissodan aikana oli vallannut yhteiskunnan. Ei ollut kykyä, tuskin haluakaan tasapuolisesti arvostella asioita.

Lehtihommalle ei kuitenkaan sillä kertaa mahtanut sen enempää. Luja seinä oli vastassa. Täytyi jäädä odottamaan mielialojen rauhoittumista. Sitä paitsi näytti esteenä olevan sekin, että porvarilliset vallasolijat halusivat säännöstellä paino-olot uuden asetuksen avulla, ennen kuin minkäänlaisia uuden suunnan lehtiä pääsisi ilmestymään.

* * *

Edellälainattu "Yhteishyvän" hermostuneisuutta osoittanut kirjoitus on asetettava yhteyteen osuuskaupparintamalla sattuneiden tapahtumain kanssa. On syytä hiukan silmätä, mitä sillä taholla oli tapahtunut.

Edellisenä syksynä oli lopullinen ero yhteisessä osuuskauppaliikkeessä tapahtunut sitä tietä, että vuonna 1916 perustetun Kulutusosuuskuntain Keskusliiton (KK:n) lisäksi oli edistysmielistä osuuskauppaliikettä varten joulukuussa 1917 perustettu myös oma tukkuliike, Osuustukku-kauppa (OTK). Siihen oli heti alkuun liittynyt jäseniksi 98 osuuskauppaa, joiden takana oli osuuskauppaväen enemmistö. Sen tulevaisuus näytti siten loistavalta. Mutta heti kansalaissodan päätyttyä käytti SOK

tilannetta hyväkseen ryhtyen takaisinvalloituspuuhiin. Sen toimesta kutsuttiin kaikissa SOK:sta eronneissa osuuskaupoissa uudet kokoukset päättämään entisen eropäätöksen purkamisesta ja uudelleen SOK:aan palaamisesta. Yleisen hämmingin ja pelon vallitessa tämä temppu onnistuikin useissa osuuskaupoissa niin hyvin, että jonkin kuukauden perästä OTK:n jäsenmäärä oli pudonnut 74 kauppaan. Samalla oli SOK:n toimesta huolehdittu osuuskauppojen sääntöjen ”korjaamisesta” semmoiseksi, ettei mainitun päätöksen muuttamiseen enää jäänyt suurtakaan mahdollisuutta. Samanlaista eroamista tapahtui myös KK:n jäsenistön keskuudessa. Ennen kansalaissotaa sen jäsenenä oli 166 osuuskauppaa, mutta vuoden 1918 lopussa vain 87.

Paitsi tästä aiheutuneita huolia oli edistysmielisellä osuuskauppaliikkeellä muutakin järjestettävää. Monet osuuskaupat olivat sotatapahtumain yhteydessä joutuneet vaikeaan asemaan. Useat olivat saaneet kärsiä suoranaisia vaurioitakin: toimitaloja oli poltettu, väärää rahaa oli joutunut niiden kassoihin, monet toimihenkilöt olivat sekaantuneet kansalais-sotaan ja olivat joko menettäneet henkensä tai paenneet maasta.

Elantokin, oma työmaani, sai kestää eräänlaisia vaikeuksia.

Syksyn 1917 levottomissa oloissa oli osuuskunnan syyskokous poikennut aikaisemmilta, tasapuolisuutta säilyttäneiltä raiteiltaan. Hallintoneuvostoon oli eroamisvuorossa olleiden tilalle valittu yksinomaan vasemiston edustajia ja jäsenille oli päätetty tilata ainoastaan KK:n kustantamaa ”Kuluttajain Lehteä”, joten SOK:n julkaisema ”Yhteishyvä” jäi heiltä saamatta. Tämä oli tietenkin omiaan myrkyttämään porvarillisten jäsenten mieliä, ja jo ennen kansalaissotaa alkoi liikettä vastaan jäsenistön taholla esiintyä tyytymättömyyttä. Kun Elanto lisäksi liittyi Osuustukkukauppaan, mutta aikoi tasapuolisuuden vuoksi edelleen pysyä jäsenenä myös Suomen Osuuskauppojen Keskusosuuskunnassa, ei viimeksimainittu tähän tyytynytäkään, vaan erotti Elannon jäsenyydestään.

Kansalaissodan aikana ei mitään erikoista näissä suhteissa tapahtunut, mutta sodan päätyttyä alkoi Elantoa vastaan liikehtiminen, jota johdettiin SOK:n taholta. Sen toimesta jätettiin läänin maaherralle kirjelmä, jossa tätä vaadittiin ryhtymään toimenpiteisiin, jotta Elannon ”sosialistinen johto” vaihdettaisiin. Kun kirjelmä ei johtanut tuloksiin, ryhdyttiin puuhaamaan ylimääräistä osuuskuntakokousta, jonka avulla aiottiin toi-

meenpanna tarpeelliset muutokset. Riittävää määrää kokouksen vaati-joita nähtävästi ei kuitenkaan saatu kokoon, koska sekin puuha raukesi. Samanaikaisesti julkaistiin sanomalehdissä jatkuvasti hyökkäyskirjoituksia liikettä vastaan, jota syyteltiin "sosialistiseksi" ja jos miksi. "Pois sosialistivalta Elannosta" pauhattiin niissä. Kiihkoa ei edes laimentanut sekään, että liikkeen hallintoneuvoston porvarilliset jäsenet antoivat julkisuuteen rauhallisen selityksen, jossa syytökset torjuttiin. Ainoana tuloksena tästä oli se, että liikehtimään ryhtyneet "puolueettomat jäsenet" käyttivät tilaisuutta hyväkseen hyökätäksään persoonallisesti niitä porvarillisia henkilöitä vastaan, jotka olivat jääneet jatkamaan työskentelyään Elannossa.

Kun osuuskunnan varsinainen kevätkokous myöhästyneenä voitiin pitää vasta kesäkuun 29. päivänä, joutui siellä suoritettavaksi eri kannalla olleiden välienselvittely. Siellä jatkettiin hyökkäyksiä totuttuun tapaan ja ehdoteltiin niiden mukaisia muutoksia Elannon johdossa. Kokouksen voimakas enemmistö halusi kuitenkin säilyttää Elannon edelleenkin tasapuolisena, kaikkia yhteiskuntaryhmiä palvelevana liikkeenä ja torjui kaikki hyökkäykset. Samalla oikaistiin syksyn kokouksessa tehdyt erehdykset palauttamalla aikaisempi suhde vasemmiston ja porvarillisten edustuksen välille osuuskunnan hallintoneuvostossa ja Elanto joutui siten aikaisemmalle tielleen. Myös osuuskaupallisten lehtien tilaamisessa palattiin aikaisemmin käytännössä olleeseen tapaan. Tämä kaikki tapahtui osuuskunnan hallintoneuvoston ehdotuksen mukaisesti. Sen jälkeen rauha palasikin Elannon jäsenistön keskuuteen. — Edellämäinistä kokouksesta jäi mieluisana muistona mieleen se voimakas esiintyminen, jota varsinkin professori J. H. Vennola, hallintoneuvoston puheenjohtaja, osoitti taistellessaan yltiöpäisiä ehdotuksia vastaan.

Mainitunlaatuiset huolet pakottivat kutsumaan koolle KK:n ylimääräisen kokouksen. Se pidettiin kesäkuun lopussa ja siinä hahmoteltiin vastaista toimintaa tavalla, josta myöhemmin koitui hyviä tuloksia. Voin kuitenkin sivuuttaa tämän kokouksen päätökset ja tutustuttaa lukijan sen liepeillä pidettyyn toiseen kokoukseen.

Sosiaalidemokraattisen puolueen toimintaa uudelleen järjestettäessä oli toiminta pakostakin alussa supistunut vain helsinkiläisiin piireihin, koska yhteyksiä maaseudulle oli vaikea järjestää. Maaseutu oli kuitenkin

välttämättä mahdollisimman pian saatava mukaan, jos toiminta haluttiin saada riittävän laajalle pohjalle. Ensimmäisen kosketuksen ottamiseen tarjoutui tilaisuus mainitun KK:n kokouksen yhteydessä.

Kun KK:n kokous oli päättynyt, kutsuttiin sen luotettaviksi tunnetut sosiaalidemokraattiset osanottajat salaiseen poliittiseen kokoukseen. Saapuville tuli jonkin verran yli 30 henkeä, jotka olivat maan kaikista osista. Näille oli tehtävänäni antaa yleispiirteinen selostus tapahtumain kulusta, sen hetken tilanteesta ja Helsingissä siihen mennessä tehdyistä suunnitelmista. Tarkoituksena oli kohottaa tämän piirin keskuudessa mielialaa ja valaa heihin luottamusta tulevaisuuteen. Ilmeisesti tässä onnistuttiinkin, sillä kokouksen mieliala oli erittäin luottavainen. Maa-seudulta tulleilta saimme me helsinkiläiset vuorostamme kuulla tietoja kullakin paikkakunnalla vallinneesta tilanteesta samoin kuin siitä, mitä mahdollisuuksia ja voimia oli käytettävissä poliittisen toiminnan panemiseksi uudelleen käyntiin. Erilaisia käytännöllisiä toimenpiteitä suunniteltiin. Harvoin on mistään kokouksesta erottu niin suuressa määrässä luottavaisempina kuin kokoukseen tultaessa.

* * *

Viranomaisten ensimmäisiä toimia Helsingin valtauksen jälkeen oli sosiaalidemokraattisen puoluetöimiston sulkeminen sinetillä. Siellä tiedettiin olevan vaarallisiakin papereita, joita ei mielellään olisi jätetty viranomaisten nuuskittaviksi, koska niiden johdosta monen miehen päälle olisi voinut langeta varjoa. Jollakin tavalla hankkivat sen vuoksi talossa asuneet sisäkautta pääsyn puoluetöimiston huoneistoon ja keräsivät vaarallisimmat paperit haltuunsa. Varsinkin Matti Turkian pöytä kuuluu olleen kuormitettu tämäntapaisilla papereilla, hänen käsiinsä kun puoluesihteerinä oli kerääntynyt kaikkialta saapunutta aineistoa. Turkia ei paperiensa suhteen ollut koskaan ollut oikein järjestyksen mies ja siitä johtui, että hänen pöytälaatikkonsa ja amerikkalainen kirjoituspöytänsä olivat aivan notkuneet erilaisia punakaartin toimintaa ym. koskeneita asiakirjoja. Mihin ne sen jälkeen ovat joutuneet, en tiedä, ehkä pannuhuoneeseen. Tiedossani ei myöskään ole, kuka tämän rohkean teon suoritti. Kalle Heinonen siitä minulle joka tapauksessa kertoi.

* * *

Kesän aikana ei ollut paljonkaan mahdollisuutta tehdä positiivista työtä puolueen hyväksi. Aika kuitenkin työskenteli hyväksemme, ja tolkuttomalla menettelyllään porvarilliset puolueet ja maan hallitus valmistivat maaperää vasemmiston tulevaa esiintymistä varten. Teloitukset ja tuomiot jatkuivat kaiken aikaa kautta Suomenniemen eikä meidän vastalauseitamme otettu kuuleviin korviin. Valtiorikosoikeudet olivat kaikkialla ahkerassa toimessa ja raskaita tuomioita jaeltiin. Yleiseksi pilapuheeksi tuli tuomitun omaksi lohdutukseen virkkama lausahdus: "Pääsin 12 vuoden kuritushuoneella, kun sattui olemaan tuttu tuomari." Useita kansanedustajia vastaan ei ollut muuta syytekohtaa kuin se, että he olivat eduskunnassa äänestäneet "Me vaadimme" ohjelman puolesta. Puolueen oli koetettava saada näille onnettomille oikeudellista apua sikäli kuin siihen oli mahdollisuutta. Hakkila oli ottanut huolekseen esiintyä syytettyjen puolustusasianajajana, ja hänelle kertyi juttuja niin paljon kuin hän suinkin ennätti ajaa. Hänen yleisenä kunnianimityksenään olikin vielä vuosikausia myöhemmin "punakaartilaisen asianajaja". Porvarilliset asianajajat eivät yleensä uskaltaneet tai olleet halukkaita puuttumaan näihin juttuihin. Poikkeuksen teki vain Ritavuori, joka tälläkin tavalla osoitti rohkeuttaan ja suurta itsenäisyyttään. Oikeudenkäynneistä Hakkila kertoi, että syytetyillä yleensä oli suuri kiire saada juttunsa esille. Hän sen sijaan kehotteli rauhassa odottamaan, koska mielialojen muututtua syytettyjen käsittelykin vähitellen tuli humaanimmaksi.

Vaikka syytetyt yleensä hyvin harvoin selvisivät jutuistaan ilman ankaria rangaistuksia, saattoi välistä kuitenkin käydä toisinkin. Maatilalleni tuli työtä hakemaan Helminen niminen mies, joka oli juuri vapautunut vankileiriltä ja kertoi, että kun häneltä kysyttiin, minkä vuoksi hän oli lähtenyt punakaartiin, hän ei ruvennut turhia silittelemään ja syyttelemään pakkovientiä, vaan vastasi reippaasti: "Meinattiin vain ottaa herroilta vähän valtaa pois." Kun tuomarina sattui olemaan huumoria ymmärtänyt mies, vaikutti tämä lausunto ja miehen muutenkin reilu esiintyminen siinä määrin edullisesti, että hänet ilman muuta päästettiin vapaaksi.

Kesän loppupuolella alkoi elämä poliittisilla markkinoilla vähitellen vilkastua ja mielipide-eroavaisuudetkin tulla julkisuudessa näkyviin.

Puhumattakaan siitä suuresta erimielisyydestä, mikä hallitusmuotokysymyksen ympärillä paisui porvarillisten puolueiden kesken, tuli peliin hiukan muitakin säveliä. Vaikka emme olleet saaneet lehdellemme ilmestyslupaa, oli pari uutta "työväenlehteä" päässyt ilmestymään. Toinen niistä oli Helsingissä ilmestymään alkanut Vihtori Kososen lehti "Työn Valta" ja toinen Viipurissa toimittaja Viitasen toimittamana "Itä-Suomen Työmies". Nämä lehdet eivät kuitenkaan toimineet sosiaalidemokraattisella pohjalla, vaan saarnailivat uudenlaista työväenliikettä; tai ehkä on oikeampaa sanoa, että ne suosittelivat palaamista suunnilleen aikaisempiin wrightiläisen työväenliikkeen menettelytapoihin. Niiden päämääränä oli siis reformistisen työväenpuolueen aikaansaaminen. Siinä tarkoituksessa yritettiin Helsinkiin perustaa uutta sosialistista yhdistystäkin. Puuhan etunenässä olivat Vihtori Kosonen, Eino Leino, Timo Korpimaa ym.

Näistä puuhistahan ei ole mitään pahaa sanottavana; jokainen on oikeutettu tulemaan omalla uskollaan autuaaksi. Mutta kun nämä lehtitulokkaat samalla tekivät parhaansa saattaakseen silloin vaikeuksissa taistelleen sosiaalidemokratian pyrkimykset epäilyksen alaisiksi, vieläpä toisinaan yllyttivät viranomaisia ryhtymään toimiin niitä vastaan, niin tämä ei tuntunut varsin lojaalilta työväen pyrkimyksiä kohtaan.

Skandinavian-matka

Kesällä 1918 olivat yhteydet ulkomaihin hyvin rajoitettuja. Ulkomaisia lehtiä saatiin kyllä tänne, mutta tietojen kuljettaminen täältä ulkomaille oli tehty jokseenkin mahdottomaksi. Sensuuri toimi tehokkaasti ja vain virallisia tietoja pääsi maan rajojen ulkopuolelle. Myös matkustaminen ulkomaihin oli vaikeuksien takana. Meille ei siten ollut mahdollista tiedottaa ulkomaisille ystävillemme oloistamme. Tämä näytti kuitenkin tarpeelliselta, jotta ulkomaiset veljespuolueemme saataisiin kiinnostumaan asioistamme, tietoisiksi Suomen työväen sorraronalaisesta tilasta sekä niistä murhaorgioista ja vankileirikurjuuksista, jotka täällä levittivät kauhua ympärilleen. Ennenkin oli havaittu, että vaikka kotimaista arvostelua ei otettu huomioon, kallistettiin kuitenkin korvia sille, mitä maan rajojen ulkopuolella sanottiin.

Asiasta neuvoteltiin niissä "katakombikokouksissa", joista edellä on ollut puhetta ja päädyttiin siihen, että oli välttämätöntä saada joku henkilö matkustamaan ainakin Ruotsiin ja Tanskaan, ehkäpä myös Norjaan, selostamaan asioita ja samalla keräämään varoja välttämättömiin ensi ajan tarpeisiin sekä hädänalaiseen tilaan joutuneiden avustamiseksi. Sille antoi lisäpontta Stauningilta Tanskasta tullut sähke, jossa meitä pyydettiin lähettämään joku henkilö antamaan tietoja maamme oloista. Yksimielisesti katsottiin, että matka olisi tämän kirjoittajan tehtävä, minulla kun oli jonkin verran tuttavuuksia näissä maissa. Aloinkin sen vuoksi sonnustautua matkalle. Oli tarpeen kerätä erinäistä aineistoa, jonka avulla voisi antaa luotettavia tietoja oloistamme. Tässä suhteessa onnistuin melko hyvin. Vaikka julkisesti ei ollutkaan mahdollista saada mitään tietoja, oli kuitenkin lähteitä, joista voi hankkia luottamuksellisiakin asiakirjoja. Arvokkain tämänlaatuinen käsiini jou-

tunut asiakirja oli professori Robert Tigerstedtin laaja ja yksityiskohtainen raportti vankileiri-oloista, joita hänet oli määrätty tarkastamaan.

Luottamuksellisessa raportissaan Tigerstedt maalasi vankileirit synkein värein ja totesi niissä vallinneet olot "kauhistuttaviksi". Sen mukaan vangeilla ei ollut edes riittävästi tilaa; voipa kuutiotila vankia kohden joissakin kasarmeissa olla niinkin alhainen kuin 2.9—3 kuutiometriä. Vangit saivat nukkua paljailla puulavitsoilla, ilman vuodevaatteita ja peitteitä. Vain harvoille voitiin varata jotakin tehtävää. Vedensaanti oli keinoa, ja kun ruoka oli suolaista, vaivasi vankeja alituinen jano. Pahin puoli oli kuitenkin heikko ravitsemistilanne, vangit kun saivat keskimäärin vain 800—1 000 kaloria päivässä, vaikka lepotilassakin oleva ihminen hänen mielestään tarvitsi 2 400—2 600 kaloria. Näistä kaikista epäkohdista johtuen oli kuolevaisuus vankileireissä hirvittävä. Se oli eräässä leirissä heinäkuun aikana nousnut jo niin suureksi kuin 42 kuolemantapaukseen viikossa tuhatta vankia kohti. Tammisaaren vankileirissä kesäkuun 6. päivän ja heinäkuun 31. päivän välisenä aikana kuolleista 1 347 vangista oli vain 337, s.o. 25 prosenttia kuollut sairaalassa, kun sen sijaan 1 010 elämää oli sammunut odotushuoneiden puulavitsoilla. Kaiken johdosta hänellä oli aihetta todeta, että näin suuri "kuolevaisuus oli ennenkuulumatonta", että "vastaavaa on tuskin tapahtunut tsaarinvallan vankiloissa".

Tämä erittäin arvokas todistuskappale saatiin erään puolustuslaitoksessa palvelleen hyväntahtoisen henkilön välityksellä. Kaikenlaista muutakin arvokasta aineistoa hankin käytettäväkseni. Erittäin valaiseva oli myös Väinö Hakkilan valtiorikosoikeudelle esittämä perusteellinen kannekirjelmä, jossa hän kuvasi vankileireillä käynneillään tekemiään samanlaisia havaintoja sekä valtiorikosvankien oikeudenkäynnin puutteellisuuksia. Joukossa oli myös tilastoja väkivallanteoista, joskin tämä aineisto suurimmaksi osaksi oli tarkistamatonta.

Tältä osalta olin siten niin hyvin varustautunut kuin niissä oloissa oli mahdollista.

Jäljellä oli kysymys, miten päästä matkustamaan. Tämä ei ollut helppo toteuttaa, sillä matkustamisluvat yleensä evättiin. Ryhdyin hankkimaan itselleni passia. Lääninhallituksessa ilmoitettiin, että ensin oli hankittava todistus siitä, että olin asevelvollisuuden puolesta vapaa mat-

kustamaan. Sen saamiseksi oli mentävä asevelvollisuuskutsuntoihin, jotka juuri silloin oli määrätty toimitettaviksi. Vaikka olinkin jo täyttänyt 37 vuotta, oli siis kuuliaisesti noudatettava esivallan määräyksiä ja täytettävä tämä siihen saakka täyttämättä jäänyt kansalaisvelvollisuus. Raastuvanoikeuden huoneistossa suoritettiin lääkärintarkastus. Terveystilani tutkittiin, ja kaiken lopuksi mies selitettiin kruunun palvelukseen kelpolliseksi. Tästä annettiin todistus, jossa mainittiin, että "toistaiseksi" olin vapaa asepalveluksesta. Tätä "toistaiseksi" vapaanaoloa on jatkunut tähän asti, niin etten koskaan ole joutunut kruunun takkia kantamaan.

Asevelvollisuustodistus kädessäni marssin uudelleen lääninhallitukseen. Eikö nimeeni kiinnitetty mitään huomiota vai mistä lienee johtunut, joka tapauksessa minulle annettiin passi jonkin päivän odotuksen jälkeen. Se oli merkitty kerrassaan viideksi vuodeksi. Ensimmäisen kynnyksen yli olin siis onnellisesti päässyt, vaikka olin pelännyt, että koko matka kaatuisi siihen, etten saisi passia ja että minun vaihtoehtoisesti olisi pitänyt koettaa salateitse pyrkiä maasta.

Toisena kynnyksenä oli viisumin saanti Ruotsista. Sen uskoin helposti hankkivani, mutta toisin kävi. Pitkän aikaa odotettuani ilmoitti tšekäläinen Ruotsin lähetystö, että viisumianomukseni oli Ruotsin ulkoministeriössä hylätty. Nyt olivat hyvät neuvot tarpeen. Miten saada tällöinen arvokas merkintä passiinsa? Päätin pyytää ruotsinmaalaisia puolueystäviäni apuun. Kun kirjesensuuri oli ankara ja oli varmaa, ettei lämmöistä kirjettä koskaan olisi päästetty lähtemään maasta, päätin koettaa viattomalla postikortilla ilmoittaa pulmastani Ruotsiin. Kirjoitin avoimella postikortilla silloiselle sos.dem. puoluesihteerille Gustav Möllerille, että minun olisi välttämättä päästävä käymään Ruotsissa "kirjapainoa koskevissa koneneuvotteluissa", mutta että Ruotsin ulkoministeriö kieltää minulta maahanpääsyn. Pyysin häntä sen vuoksi, mikäli mahdollista, vaikuttamaan siihen, että minulle myönnettäisiin maahanpääsy. Kortin vaikutus oli ihmeellinen. Ei ollut kulunut montakaan päivää, ennen kuin Ruotsin lähetystöstä luokseni ilmestyi lähetti, joka ilmoitti, että viisumipyyntöni oli suostuttu. Menin ilomielin lähetystöön, ja siellä oli kohtelu aivan toinen kuin edellisillä kerroilla, jolloin olin saanut verraten viilleän vastaanoton. Passini leimattiin, ja niin oli kaikki selvää matkaa varten.

Tukholmaan saavuttuani asetuin Hotel Kronprinseniin, josta muodostui "päämajani" siellä ollessani — todella "päämajani", sillä monenlaista väkeä alkoi käydä luonani: sanomalehtimiehiä, sekä ruotsalaisia että muiden maiden; pakolaisia, mm. Viaporin kapinan ajoilta tunnettu kapteeni Cyon, joka eleli Tukholmassa; omia kansalaisiamme, jotka kansalaissodan jälkeen olivat paenneet Ruotsiin ja jotka nyt olivat kovin innokkaita tietämään, mitä kotimaahan kuului. Aluksi en kuitenkaan paljon kertoillut varsinkaan lehtimiehille, vaan arvelin olevan parasta antaa lehdille yhtenäinen ja laajempi selostus, jota myöhemmin voisi täydennellä yksityiskohdilla. Marssinkin sen vuoksi niin pian kuin sain tilaisuuden, "Socialdemokratenin" toimitukseen Barnhusgatanin varrelle, missä pyysin tavata toimitussihteeriä. Kuultuaan asiani hän saattoi minut yhteyteen nuoren aputoimittajan Sven Backlundin kanssa, joka osoittautui nokkelaksi lehtimieheksi. Hän on jälkeenkäpäin monella tavalla osoittanut harrastavansa Suomen asioita, vieläpä paljon ymmärtäväisemmin kuin monet muut Ruotsin lehtimiehet.

Backlundille kerroin juurta jaksain oloistamme ja työväen sorretusta ja epätoivoisesta asemasta. Hän merkitsi tarkkaan muistiin kaikki yksityiskohdatkin. Näki selvästi, miten hänen sanomalehtimiehenvaistonsa jännittyivät hänen saadessaan tällöisen uutisluonteisen "etusivun jutun" hoidettavakseen. Ja jännitys kohosi huippuunsa, kun lopuksi annoin hänelle käteen professori Tigerstedtin murhaavan raportin vankileireistä. Hän oikein hehkui intoa. Semmoisia sanomalehtimiehet ovat: eivät he ajattele niinkään paljon itse asiaa, jota joutuvat selostamaan, kuin sitä, missä määrin he onnistuvat jollakin jutullaan kiinnostamaan yleisöä.

Backlundin kanssa sovittiin, että hän panee kaiken paperille ja että minä seuraavana päivänä saan tarkastaa, onko kaikki tullut oikein selostetuksi. Seuraavana päivänä sainkin oikovedoksena hänen laatimansa laajan, monen palstan mittaisen selostuksen. Se oli loistavasti kirjoitettu, ja näytti varmalta, että sen vaikutus tulisi olemaan tyrmistyttävä. Myös Tigerstedtin raportti oli ladottu ja oli oikovedoksena edessäni. Minulla ei ollut oikeastaan mitään korjattavaa hänen aikaansaannokseensa. Marssin paperit taskussani uudelleen toimitukseen. Siellä esitin pyynnön, jollaista kai sanomalehtimaailmassa pidettäneen ennenkuulumattomana. Sanoin, että minulle oli pääasia saada mahdollisim-

man suuren yleisön huomio kiintymään Suomen silloisiin oloihin ja että sen vuoksi sille, mitä olin kertonut, olisi saatava mahdollisimman laaja levikki. Jos se julkaistaisiin huomenna vain "Socialdemokratenissa", olisi melkein varmaa, että muut, s.o. porvarilliset lehdet, julkaisisivat sen vain kalpeina lyhennyksinä, jos siitä ensinkään mitään mainitsisivat. Siitä syystä olisi kovin suotavaa, jos se voisi samanaikaisesti nähdä päivänvalon jossakin porvarillisessakin lehdessä, esimerkiksi "Dagens Nyheterissa". Näin, miten Backlund aivan kalpeni. Hän oli tehnyt hyvää työtä, ja hänen lehtensä maine ensi lähteen uutisen levittäjänä oli kysymyksessä. Hän kuitenkin ymmärsi vaikuttimeni ja antoi niille arvoa. Neuvoteltuaan toimitussihteerin ja luultavasti myös päätoimitajan kanssa hän ilmoitti toimituksen katsovan motiivini vakuuttaviksi. Läsnaollessani hän soitti "Dagens Nyheterin" toimitukseen. Ja arvaa sen, että siellä ilomielin otettiin vastaan tällöinen tarjous.

Haastattelu ilmestyi sitten samanaikaisesti "Dagens Nyheterissa" ja "Socialdemokratenissa". Myös professori Tigerstedtin raportti ja Hakkilan kirjelmä julkaistiin huomattavassa muodossa. "Socialdemokraten" jatkoi vielä seuraavina päivinä lisätietojen levittämistä.

Niiden vaikutus oli vielä suurempi kuin olin osannut odottaa. Kaikki Ruotsin lehdet, pienimpiä maaseutulehtiä myöten, lainasivat sekä haastattelun että sitä seuranneet raportit ja kirjoittelivat artikkeleja niiden johdosta. Kun haastatteluni tukena oli Ruotsissa suurta arvontoa nauttineen professori Tigerstedtin kirjallinen todistus, ei kukaan voinut asettaa tosiasioita epäiltäviksi.

Näiden paljastusten jälkeen ei Suomessakaan voitu pysyä vaiti. Ensi kerran meillä silloin uskallettiin sanomalehdissä kajota näihin murheellisiin asioihin. Alettiin kirjoitella niiden johdosta sekä esittää vaatimuksia olojen korjaamiseksi. Hallitusta moitittiin epäkohdista ja eräät lehdet pitivät anteeksiantamattomana, että oikea asiointila oli salattu suurelta yleisöltä ja ettei edes niin luotettavaa selostusta kuin professori Tigerstedtin raporttia ollut julkaistu kotimaassa, vaan täytyi sietää semmoinen nolaus, että se ensin näki päivänvalon Ruotsissa. Tämä pakotti hallituksenkin julkaisemaan perusteellisen virallisen tiedonannon, jossa puutteellisuudet myönnettiin, vaikka niitä koetettiin silitellä.

Vankileireissä ja työläisten masentuneissa kodeissa herätti epäkoh-

tien julkitulo uutta toivoa; olihan lohdullista tietää, ettei maailma ollut heitä unohtanut.

Mutta muunkinlaista mielialaa julkisuuteen päässeet tiedot nostattivat. Niinpä "Svenska Tidningen", joka oli olevinaan vapaamielisten ruotsalaisten äänenkannattaja, julkaisi useita kirjoituksia, joissa ihmeteltiin, miten oli mahdollista, että joku "punikki" oli päässyt Suomesta kylvämään maalle epäedullisia tietoja, kun kunniallisillekaan kansalaisille ei matkustuslupaa annettu. Eniten hälyä herätti kysymys, miten semmoinen salainen asiakirja kuin professori Tigerstedtin raportti oli voinut joutua niin arvottomiin käsiin. Tätä vuotoa vaadittiin perusteellisesti tutkittavaksi.

Ruotsin kommunistien taholla tartuttiin hanakasti julkaistuihin tietoihin. Kun olin haastattelussani arvostellut kansalaissodan aiheuttajia ja selittänyt, että vallankaappausyritys oli "rikollinen ja typerä" ja että se oli aloitettu sivuuttamalla sosiaalidemokraattisen puoluekokouksen päätökset, niin tästä syntyi Ruotsin kommunistisessa lehdistössä hälyä. "Folkets Dagblad Politiken" kirjoitti "Kerenski-senaattorista", joka oli tullut maahan häpäisemään tapahtunutta kansannousua, sillä tavalla "hankkiakseen suosiota Suomen pyövelien silmissä", sekä kehotti minua mahdollisimman nopeasti pakkaamaan kapsäkkini ja häviämään maasta. Ja Venäjälle paenneeseen Yrjö Sirolaan näkyi varsinkin väite, että vallankaappaus oli pantu toimeen puoluekokouksen antamia ohjeita sivuuttaen, koskeneen kovasti, päättäen siitä että hän Pietarissa ilmestyneessä "Kumous" lehdessä polemisoi pitkälti sitä vastaan. Hän väitti, että puoluekokouksen päätökseen sisältynyt edellytys Puolueneuvoston ja eduskuntaryhmän yhtenäisestä päätöksestä, ennen kuin oli oikeus yrittää diktatuurin tavoittelua, oli täyttynyt siten, että puolueneuvoston tammikuussa pidettyä kokousta seuraamassa oli joitakin eduskuntaryhmän jäseniä ja ryhmä näin ollen oli tietoinen tästä päätöksestä. Minulle osoitettuna kohteliaisuutena hän lisäsi: "Joko Tannerin kuivettunut poroporvarisäly ei sitä käsitä, tai hän, paksunahkaiseksi tunnettu lurjus, valehtelee tietensä." Ja otsakkeena oli: "Tanner käynyt Ruotsissa valehtelemassa."

Näiden Sirolan väitteiden johdosta huomautti "Suomen Sosialidemokraatti" kuivasti, ettei se seikka, että joku ryhmän jäsen on ollut läsnä tammikuun puolueneuvoston kokouksessa, merkitse eduskunta-

ryhmän päätöstä. Kun eräät porvarilliset lehdet olivat mielihyvin käyttäneet Sirolan antamaa todistusta tukeakseen väitettään koko puolueen syyllisyydestä, pengottiin koko asia perusteellisesti. Tällöin palautettiin mieliin, että ylimääräinen puoluekokous marraskuussa 1917 oli asettanut tiettyjä ehtoja sen varalta, että vallankaappauksen tielle lähdetäisiin. Siitä oli silloin hankittava sekä puolueeneuvoston että eduskuntaryhmän enemmistön suostumus. Näin ei kuitenkaan ollut menetelty. Ei edes sen jälkeen pidetty puolueeneuvoston kokous ollut valtuuttanut puolueoimikuntaa lähtemään tälle tielle. Se oli vain valinnut lisäjäseniä puolueoimikuntaan ja päättänyt lisäksi, että helmikuussa olisi yleinen kunnittain valittavain edustajain neuvottelukokous kutsuttava neuvottelemaan tilanteesta ja että toukokuussa uusilla vaaleilla valittava puoluekokous tulisi samassa tarkoituksessa kokoontumaan. Puolueeneuvoston pyrkimykset kulkivat siis aivan toiseen suuntaan. Ja eduskuntaryhmälle ei suunnitelmista ollut virketty sanaakaan eikä sille siis annettu tilaisuutta lausua niistä mieltään. Vielä omituisempaan valoon joutui asia, kun oli käynyt ilmi, ettei edes puolueoimikuntakaan ollut asiasta tehnyt päätöstä. Tämä ilmeni puolueoimikunnan jäsenen K. H. Wiikin puolueoimikunnalle 25. päivänä tammikuuta 1918 jättämästä vastalauseesta, hänen saatuaan tietää, että työväen järjestyskaartit oli päätetty mobilisoida kolmeksi päiväksi. Tämän johdosta Wiik vastalauseessaan kirjoitti: "... on siis ryhdytty toimenpiteeseen, joka on omansa välittömästi johtamaan semmoiseen yleiseen yhteentörmäykseen, joka pakottaa vallan ottamiseen. Kun tästä toimenpiteestä ei edes puolueoimikunta, sitä vähemmän puolueeneuvosto tai eduskuntaryhmä, ole saanut päättää, panen vastalauseen sanottua toimenpidettä vastaan ja sanoudun irti kaikesta edesvastuusta siitä toimenpiteestä ja sen seurauksista."

Ilman minkään elimen valtuutusta olivat muutamat huimapäät siis vaikuttaneet siihen, että työväki oli syösty mukaan katkeraan sisällissotaan. Sirolan väitteet joutuivat omituiseen valoon.

Tukholmassa olin lausunut toivomuksen tavata myös Hjalmar Brantingia saadakseni hänen mahtavan äänensä puhumaan puolestamme. Hän olikin siihen halukas ja kutsui minut siinä tarkoituksessa lounaalle Tukholman silloiseen hienoimpaan ravintolaan Oopperakellariin. Sain

pitkästä aikaa oikein herkullisen lounaan, joka monien kotimaassa elettyjen paastovuosien jälkeen maistui kaksin verroin. Mutta se oli sitenkin sivuasia. Tärkeintä oli tutustua tähän Ruotsin sosiaalidemokratian "Grand Old Man'iin", jota sitä ennen en ollut tavannut. Mitailin häntä sen vuoksi suuresti kiinnostuneena. Hän ei silloin enää ollut samassa tuliterässä kuin aikaisemmin, mutta valpas äly loisti hänen silmistään. Arvattavasti hänkin tarkasteli minua arvostelevasti, ihmetellen mikähän uusi tulokas tuokin on ja voiko sen puheisiin mitään perustaa.

Meillä oli lounaan aikana monen tunnin pituinen keskustelu. Sali ennätti kokonaan tyhjentyä ennen kuin lopetimme. Selostin hänelle monia yksityiskohtia, joita vielä ei ollut julkisuudessa kosketeltu, ja annoin hänelle luottamuksellisia tietoja. Ennen kaikkea koetin saada häntä kiinnostumaan vangittuna olleiden kansanedustajain kohtalosta. Kerroin hänelle, kuinka monta ja keitä vielä pidettiin vangittuina vain sen johdosta, että olivat ottaneet osaa "Me vaadimme" ohjelman hyväksymistä koskevaan äänestykseen. Hän oli asiasta erittäin tyrmistynyt ja lausui ihmettelynsä sen johdosta, että semmoisestakin saatettiin kansanedustajia vangita, ehkäpä vielä tuomitakin. Hieman arkaillen esitin hänelle, että hän ottaisi asian puheeksi aivan lähipäivinä syyskuun alussa Kööpenhaminassa pidettävässä pohjoismaiden parlamenttienvälisen liiton kokouksessa, johon Suomi, liittoon kuulumattomana, ei voinut päästä mukaan. Epäröimättä ja ollenkaan miettimättä hän lupasikin sen tehdä ja pyysi minua hankkimaan hänelle asiaa koskevaa aineistoa. Lupasin sen hänelle valmistaa ja samalla antaa hänelle luetelon kaikista vangittuina olleista kansanedustajista. Sen teinkin muutamia päiviä myöhemmin, Kööpenhaminan-matkaltani palattuani. Branting myös täytti lupauksensa: otti asian tuossa kokouksessa puheeksi ja sai siellä huomattavaa kannatusta, joskaan mitään päätöksiä ei tietenkään voitu tehdä. Mutta pelkästään se seikka, että asia oli tullut julkisen keskustelun alaiseksi niin arvovaltaisessa kokouksessa, oli omiaan nostattamaan kiukkua Suomessa.

"Socialdemokratenin" toimituksessa asioidessani tapasin useampia Ruotsin sosiaalidemokratian johtavia miehiä, mm. Arthur Engbergin, josta myöhemmin tuli lehden päätoimittaja ja aikanaan maansa kirkollisministeri. Hän oli iloinen ja vilkas juttelija ja luistava tyyliniekka.

Ehkä mielenkiintoisimmaksi muodostui keskustelu vanhan puolueveteraanin F. Thorssonin kanssa. Tämä entinen suutari, josta Brantingin hallituksessa v. 1920 tehtiin finanssiministeri, mitä tehtävää hän hoiti niin erinomaisesti, että häntä aivan yleisesti alettiin kutsua "rikshushällareksi" (valtakunnan taloudenhoitajaksi) ja verrata häntä Kustaa Vaasaan, oli kuin vanha ystävällinen setä. Istuessamme toimituksen sohvalla hän hyväntahtoisesti kuulusteli minua, melkein puolta nuorempaa, jaellen samalla elämänviisauksia ehtymättömästi kokemusvarastostaan.

Minulla oli pari erikoistehtävää Tukholmassa hoidettavana. Oli koetettava saada puoluejärjestöt ja ammattijärjestö myös aineellisesti kiinnostumaan oloistamme ja tässä mielessä keräämään meille varoja sekä puolueen uudelleen pystyttämistä varten että kaatuneiden ja vangittuina olleiden hätääkärsivien perheiden avustamiseksi. Tässä tarkoituksessa pidettiin parikin kokousta, joissa esityksilleni oltiin kovin myötämielisiä. Vastaus luvattiin antaa Kööpenhaminasta palattuani. — Samasta asiasta kirjoitin myös puolueystävälle Norjaan, minne en katsonut aikani sallivan minun matkustaa. Esitin heille kaiken käytettävissäni olleen aineiston ja pyysin samalla anteeksi, kun en voinut käydä henkilökohtaisesti heitä tapaamassa, mutta toivoin, että kirjallinen selostukseni antaisi heille oikean kuvan asemastamme. Sainkin aikanaan sieltä hyvin ystävällisen vastauksen.

Oli myös koetettava ottaa selville, voisinko tehdä mitään Gyllingin ja Wiikin hyväksi, joille olin luvannut tunnustella, olisiko heille pääsyä Ruotsiin ja miten heitä siellä kohdeltaisiin. Kävin tässä tarkoituksessa puoluesihteerin Möllerin luona asiaa selittämässä. Hän ei katsonut voivansa antaa mitään sitovaa vastausta ja sen vuoksi lähdimme molemmat yhdessä hallitustaloon, Kanslihuset'iin, jossa jouduimme silloin neuvoa-antavana hallituksen jäsenenä eli "konsultina" olleen Undénin, myöhemmän ulkoministerin, puheille. Hänelle selostin, mistä näitä molempia voitaisiin syyttää. Wiikin syyt olivat puhtaasti poliittisia, mutta Gyllingin suhteen asia oli pulmallisempi. Kun hän oli ollut Suomen Pankin pankkivaltuusmiesten puheenjohtajana, voitaisiin häntä mahdollisesti syyttää setelinväärennyksestä tai ehkäpä kerrassaan pankin varojen hävittämisestä. Kuultuaan selostukseni ja tehtyään muutamia kysymyksiä Undén otti hyllyltään lakikirjan. Tutkittuaan sitä ja

muita lähteitä hän ilmaisi varmana käsityksensä, että nämä kaikki syyt olivat puhtaasti poliittisia, joten Ruotsi ei voisi kieltäytyä ottamasta vastaan näitä henkilöitä. Asyylioikeuden nojalla Ruotsi tulisi suomaan heille turvapaikan. Se oli selvä vastaus.

Poikkean tässä hiukan sivuun ja kerron, kuinka Gyllingin ja Wiikin matkanteon sittemmin kävi. Wiik ei lopultakaan halunnut käyttää hyväkseen Ruotsin tarjoamaa asyylioikeutta, vaan päätti jäädä Suomeen, missä hän jonkin aikaa piileskelyään tuli päivänvaloon, jolloin hänet ilman muuta vapautettiin kaikesta syytteestä. Hänet tunsivat kaikki todelliseksi rauhanmieheksi eikä kenelläkään ollut aihetta kantaa kaunaa häntä vastaan. Hän voi siten ennen pitkää liikkua vapaasti, voipa jo seuraavan vuoden valtiopäivillä toimia ruotsalaisten kansanmiesten yksityistulkkina. — Gyllingin asia oli toinen. Häntä odotti varma tuomio, ehkä kerrassaan kuolemanrangaistus, jos hänet tavoitettaisiin. Hänen oli sen vuoksi viisainta poistua maasta. Matka järjestettiin huolellisesti. Hänelle hankittiin toisen luokan lippu Turkuun menevään junaan. Pari tuttavaa naishenkilöä, joista toisena oli hänen piilopirttinsä emäntä, sijoitettiin hänen matkaseurakseen, ja niin hän matkusti herroiksi Turkuun. Siellä oli suurempi vaikeus saada hänet laivaan. Turkulaisten toverien, ennen kaikkea tämmöisiin puuhiin jo venäläisiä vallankumouksellisia auttaessaan tottuneen Borgin avulla hänet saatiin salakuljetetuksi laivamiehistön osastoon, jossa hän kaikessa turvassa matkusti meren poikki. Ruotsissa hänet otettiin hyvin vastaan eikä häneltä siellä mitään puuttunut. Ennen pitkää hän kuitenkin siirtyi Venäjälle, minkä jälkeen hänen kohtalonsa on jossakin määrin tunnettu.

Jälkeenpäin sain kuulla, että Ruotsia oli yritetty saada luovuttamaan Gylling takaisin Suomeen. Uudenmaan läänin maaherra oli kääntynyt ulkoasiainhallinnon puoleen esityksellä, että ryhdyttäisiin toimiin Gyllingin palauttamiseksi maahan. Rikoksiksi, joiden nojalla luovuttamisen piti voida tulla kysymykseen, mainittiin juuri samat, joista minulla jo Undénin kanssa oli ollut puhetta. Hänen väitettiin ryöstäneen Suomen Pankin varat ja laskeneen liikkeelle vääriä seteleitä useampien kymmenien miljoonien markkojen arvosta. Luovutuksesta ei kuitenkaan tullut mitään.

Matkaohjelmaani kuului myös käynti Kööpenhaminassa. Sikäläisiltä puolueystäviltäni olin saanut kutsun saapua heidän vieraakseen selostamaan Suomen asioita. Matkaa oli jo etukäteen Tukholmasta käsin valmisteltu ja olin Kööpenhaminaan kirjoittanut tulostani. Kun saavuin sosiaalidemokraattisen puolueen päämajaan Rosenkrantzkadun varrelle, otti minut vastaan nuori puoluesihteerini Alsing Andersen, josta sen jälkeen on tullut moninkertainen ministeri. Alsingin kanssa, kuten häntä toveripiireissä lyhyesti sanottiin, keskustelin aluksi käyntini ohjelmasta. Hän piti tärkeänä, että pääsisin heti Stauningin puheille, jonka vain ohimennen olin aikaisemmin tavannut. Mentiinkin sitten Folketingetiin (eduskuntaan), jossa tapasin sekä Stauningin että "Socialdemokratenin" päätoimittajan Borgbjergin. Stauning oli silloin Zahren hallituksen sosiaaliministerinä. Hän piti tärkeänä, että koko hänen eduskuntaryhmänsä saisi heti tuoreeltaan kuulla selostukseni. Näin jouduin yllättävästi laajempaan piiriin, ja jokseenkin valmistumattomana minun oli pidettävä eduskuntaryhmälle esitelmä Suomen politiikan viimeaikaisesta kehityksestä ja silloisesta asemasta. Puhuin tunnin ajan käsitellen perin pohjin kaikkia edeltäneitä vaiheita ja kertoen, millaisessa asemassa työväenluokkamme paraillaan oli. Selostusta seurasi keskustelu, jossa tehtiin useita lisätiedusteluja. Vastasin niihin niin hyvin kuin taisin. Jälkeenpäin syötiin yhteinen ateria, jossa asioita edelleen pohdittiin. Siinä pitivät puheita sekä Stauning että Borgbjerg ja minun oli niihin vastattava, mikä tuntui varsin vaikealta, kun en aikaisemmin ollut joutunut pöytäpuheita pitämään.

Myöhemmin pitivät asianomaiset järjestöt kokouksiaan ja lupasivat voimiansa mukaan aineellista apuaan. Ja apua tulikin oikein Porvoon mitalla, niin kuin ystävällisiltä tanskalaisilta voi odottaakin.

Tietenkin Tanskan "Socialdemokratenin" toimituskin halusi haastattelutietoja. Viittasin Tukholmassa antamaani selostukseen, jonka piti olla riittävä. Sen he sanoivat jo kokonaan julkaisseensa, mutta himoitsivat omintakeistakin kerrottavaa. Ja olihan minulla sellaista. Haastattelu julkaistiin jälleen huomattavalla paikalla. Tällä kertaa siitä oli seurauksia. Helsingistä tuli nopeasti virallinen peruutus, jossa väitettiin minun puhuneen perättömiä. Itse Svinhufvud oli saatu antamaan haastattelu, jossa selviteltiin virallista asennetta vankileiriasiaan ja oikeudenkäynteihin ja kiellettiin murhia tai teloituksia ilman tuomiota ta-

pahtuneen. Tämä valheellinen peruutus harmitti minua aika tavalla, varsinkin kun tanskalaiset ystäväni kyselivät, kumpi meistä oli oikeassa. Laadin uuden laajanpuoleisen selostuksen väkivaltaisista murhista ja panin kaiken varalta muutamia murhattujen nimiäkin näkyviin. Sitä pitivät tanskalaisetkin parhaana tapana vastata. Nyt jäätiin odotamaan, vieläkö Helsinki halusi jatkaa väittelyä. Mutta Helsinki vaikeni. Sillä ei ollut sisua jatkaa selityksiään, varsinkin kun suutani oli mahdoton tukkia maan rajojen ulkopuolella.

Kööpenhaminassa saatoin hiukan hoitaa liikeasioitakin ostelemalla Elannelle yhtä ja toista tavaraa, mistä meillä Suomessa oli suuri puute. Vastakohta Suomen ja Tanskan välillä oli tavaratilanteessa jyrkkiä kuin yöllä ja päivällä. Meillähän oli pitkän saarron ja sodan jälkeen kaikesta puutetta. Tanskassa taas vuoti rieska ja hunaja. Nautin täysin siemauksin sekä hyvästä ruoasta että semmoisestakin tavarasta kuin suklaasta, jota meillä vuosikausiin ei ollut saatu. Ostin sitä jonkin verran tuomisiksikin. Mutta Tanskan tullissa oltiin ankaria: mitään ei saanut viedä maasta. Minun oli tullissa syötävä tuomisistani minkä jaksoin ja lahjoitettava loppu tullimiehille. Sama kohtalo odotti kaiken varalta ostamaani revolveria. Senkin vienti kiellettiin. Jätin sen saatamassa olleelle Alsingille ja sain sen haltuuni vasta vuosien kuluttua siellä uudelleen käydessäni.

Tukholmaan palattuani kuulin puolueystäviltäni, että avustamisasia sielläkin oli sujunut hyvin. Kruunuja luvattiin ja niitä tulikin sitten jatkuvasti. Muodostimme Helsingissä erityisen "Työväen Avustuskomitean", joka otti lahjoitukset jakaakseen. Sen puheenjohtajana toimi Matti Paasivuori ja rahastonhoitajana Aatu Halme. Senkin toiminta koetettiin tehdä epäluulonalaiseksi ja hallitusta vaadittiin valvomaan, ettei kerättyjä varoja käytetä "uuden kapinan lietsomiseen".

Suomesta lähtiessäni olin saanut mukaani monilta Ruotsiin paenneiden omaisilta terveisiä ja muutakin tuotavaa. Löysinkin nämä pakolaiset ja voin toimittaa annetut tehtävät. Heiltä oli jälleen paljon kerrottavaa kotona olleille omaisille.

Ennen kuin jätän nämä Tukholman muistelmat, en malta olla kertomatta erästä tapaamisesta Tukholman Kungsträdgårdenin puistossa.

Istuin puiston penkillä hiukan jalkojani lepuuttamassa. Vieressäni istunut herrasmies alkoi jututtaa minua ja havaittuaan murteestani että olin Suomesta, rupesi kyselemään uutisia. Kerroinkin jotakin ylimalkaista. Kun siihen aikaan kuningasriita oli parhaillaan käynnissä ja oli jo jokseenkin selvää, ettei siitä tulisi mitään, arveli hän vain: "Det tycks ha kommit lite smolk i mjölken" (näyttää tulleen hiukan roskia maitoon). Lopuksi hän ihmeteltyään, että olimme kaikesta huolimatta niinkin hyvin selviytyneet vaikeuksistamme, puhkesi sanomaan: "Förlåt min fråga, men ä ni i Finland så förbannat sluga diplomater, eller har ni en sådan djävla bondtur" (anteeksi kysymykseni, mutta oletteko te siellä Suomessa niin pahuksen ovelia diplomaatteja vai onko teillä semmoinen perhananmoinen moukan tuuri). Tämä ruotsalaiseen tapaan kirosanoilla höystetty kysymys oli mielestäni jonkin verran oikeutettu, mutta en osannut siihen muuta vastata kuin nyökäytin päätäni ja sanoa: "moukan tuuri".

Muuten oli Ruotsissa siihen aikaan jo täysin selvää, että Saksa oli täydellisesti hävinnyt sodan ja että oli vain kuukausien kysymys, milloin tämä myös sotakentillä tulisi todeksi. Tämä tieto mukanaani palasin kotiin ja saatoin sen avulla ylläpitää hyvää luottamusta kaikissa, jotka vielä epävarmoina eivät jaksaneet olla epäilemättä Saksan mahdollisesti voittavan ja olojen meillä sen johdosta jatkuvan yhtä onnettomina kuin siihenkin asti.

Ruotsiin paenneet maanmiehemme olivat suurimmaksi osaksi joutuneet sikäläisen vasemmistososialistisen liikkeen syliin ja siten radikaalimman siiven huollettaviksi. Heitä paimenteli siellä Thorsgatanin varrella olevassa päämajassa Suomesta paennut Arthur Usenius, josta oli tullut innokas kommunisti. He olivat kaikki uskollisia Neuvostoliiton kannattajia ja uskoivat vuorenvarmasti sen tulevaisuuteen. Kun rohkenin olla jonkin verran Tuomas tämän suhteen, Neuvostoliitto kun koki parhaillaan suuria sisäisiä ja ulkonaisia vaikeuksia, vakuuttivat he yhdestä suusta, että kyllä se tulee kestävänsä. Kokemus on osoittanut, että he olivat oikeassa ja minä väärässä. Neuvostoliitto on todella kestänyt kaikki sen edessä silloin olleet vaikeudet, jotka varsinkin sisällissodan Venäjällä paraikaa riehuessa näyttivät ylivoimaisilta.

Saadakseni jonkin muiston näiden entisten toverieni puuhista otin "Suomen Sosialidemokraatti" lehden arkistoa varten mukaani siihen asti ilmestyneet numerot heidän julkaisemaansa lehteä, jonka nimi oli "Viesti". Käärö tuotti minulle kotimatalla hieman harmia.

Muuten kaikki tapaamani henkilöt ja varsinkin omat pakolaisemme epäilivät, oliko minun terveellistä palata kotiin kaiken sen vuoksi, mitä matkallani olin puuhannut, ja sen metelin jälkeen, jonka oli aiheuttanut. Monet varoittivat matkustamasta suoraan surman suuhun. Rauhoitin heitä sillä, etten ollut tehnyt mitään, mikä Suomen lakien mukaan ei olisi sallittua, ja että jos minulle sen johdosta sittenkin jotain sattuisi, se olisi vain lisätodisteena maassamme vallinneesta laittomuuden tilasta, enkä sitä säiky.

Kaikesta huolimatta odotin hienoinen jännitys mielessä, millainen vastaanotto olisi kotimaassa. Ensimmäisen kokemuksen sain Turun tullissa. Oliko tullille annettu erityisohjeita, en tiedä, mutta joka tapauksessa pengottiin matkatavarani perin tarkasti. Mitään tullattavaa ei tietenkään löytynyt, siitä olin tarkoin pitänyt huolen. Sen sijaan herätti Tukholmasta mukaan ottamani "Viesti" lehtikimppu tullin huomiota ja se kutsui paikalle valtiollisen poliisin edustajan, joka takavarikoi minulta paketin. Kun saavuin Helsinkiin, oli lehdissä jo huomiotaherättävä uutinen, ja siinä sanottiin, että olin yrittänyt salakuljettaa maahan "kiellettyä sosialistista kiihoituskirjallisuutta", joka minulta kuitenkin oli takavarikoitu. Ja "Svenska Tidningen", tavoilleen uskollisena, vertasi minua "Pikku pyhimys" operetin Floridor-Celestiiniin, joka jokapäiväisessä elämässä kulkee moitteettomana kansalaisena, mutta nyt joutuukin verekseltään kiinni epäilyttävänä konnana. — Luonnollisesti oikaisin nämä tiedot mainitsemalla millaista tämä avoimesti mukanani tullut "kielletty kiihoituskirjallisuus" oli ollut ja ettei se ollut tarkoitettu levitettäväksi, vaan arkistokappaleiksi, koska uuden sosiaalidemokraattisen lehtemme tehtäviin kuului "mm. seurata 'Viestin' toimintaa". Huomautin edelleen, että tätä lehteä vielä pari viikkoa aikaisemmin oli avoimesti saanut tilata postitse, ja leimasin takavarikon niin ollen yksinomaan naurettavaksi ja vielä naurettavammaksi sen, että siitä oli annettu uutinen lehtiin.

Oikaisuani käytti Vihtori Kosonen uudessa "työväenlehdessään" aiheena uuden hyökkäyksen tekemiseen. Hän selitti, että sosiaalide-

mokraattinen puolue aikoi siis "seurata 'Viestin' toimintaa", mikä oli samaa kuin "toimia yhdessä". Mikä merkittäköön muistiin tämän omalaatuisen työväenlehden aikaan saannoksena!

Täten päättyi tämä monessa suhteessa mielenkiintoinen ja silloisissa oloissa merkityksellinen matkani Skandinavian maihin.

Uusi pidätys ja oikeudenkäynti

Kun olin kevään ja kesän aikana näkyvillä paikoilla ollut puuhassa työväenliikkeen hyväksi, niin olin eräillä oikeistotahoilla joutunut mitä kiihkeimmän vihan kohteeksi. Siitä olivat todistuksena ne pidätykset ja kotitarkastukset, joita niihin aikoihin sain kokea, sekä ne äärimmäisen raa'at uhkauskirjeet, joita tavan takaa sain vastaanottaa. Eräs oikeistopiireissä liikkunut tuttavani kertoi, että edellisten vuosien toimintaani oli tutkittu hyvin tiheää seulaa käyttäen, tarkoituksena löytää jotakin syytä minun vaimentamiseksi. Semmoista asetta ei kuitenkaan löydetty.

Eräs tapaus tai oikeammin oma varomattomuuteni antoi lopulta tervetulleen aiheen käydä minuun vakavammin käsiksi.

Syksyllä, tarkemmin sanoen lokakuun 3. päivänä 1918 soitti minulle toimistoon eräs vanha tuttu, entinen työväenpuhujaja ja sanomalehdentoimittaja Alex Halonen ja pyysi tavata minua. Sanoin, etten häntä voi ottaa vastaan liikkeessä ja kehotin tulemaan kotiini. Hän saapuikin ja ilmoitti tulevansa karkulaisena. Hänet oli tuomittu 12 vuoden kuritushuonerangaistukseen, jota hän oli kärsimässä jossakin sisämaassa, muistaakseni Mikkelissä. Sieltä hän oli kuitenkin karannut ja pyrki nyt pois maasta sekä pyysi minua avustamaan tässä pyrkimyksessään. Tunsin Halosen jo monilta vuosilta ja tiesin hänet täysin moraalittomaksi henkilöksi, josta olin pysytellyt erossa. Toiselta puolen hän monessa suhteessa oli harvinaisen taitava: hyvä puhujaja kynänkävittäjä, jopa kirjailijakin. Lisäksi hän kotonaan maalaili ja harrasteli monenlaisia asioita. Hän käyttäytyi niin puoleensavetävästi, että pystyi johtamaan harhaan melkein kenet tahansa, joka häntä ei lähemmin tuntenut. Eräs kuvaava tapaus sattui kerran SOK:n johtokunnan ko-

kouksen yhteydessä, kun W. A. Lavonius, joka ei juuri vähällä antanut petkuttaa itseään, kertoi tyytyväisenä saaneensa kerrankin oikein loistavan tyypin Suomi-yhtiön piiritarkastajaksi, nimeltä Alex Halonen. Wäinö Wuolijoki ja minä purskahdimme äänekkääseen nauruun ja kuvailimme jonkin verran tarkemmin Halosen entisyyttä. Seurauksena oli, ettei Halosesta tullut piiritarkastajaa. Lavonius oli kovin nolona.

No niin, Halonen siis tuli luokseni, oli karkumatkalla ja pyysi apuani. Mitä oli kansalaisen ja puoluetoverin tehtävä tällaisessa tilanteessa? Ilmoitettavako hänet poliisille, ajettavako yksinkertaisesti ulos vai koetettava jollakin tavalla auttaa? Tiesin, ettei hänellä ollut ollut omallatunnolla mitään erityistä syntiä kansalaissodan ajalta, vaan että hänelle annettu tuomio oli aiheutunut siitä tavallisesta, että hän "oli tunnettu sosialistijohtaja", mistä varmasti sai korkean tuomion. Asiaa harkittuani sanoin, etten hänelle voi apua antaa, mutta jos hän pääsee Ruotsiin, voisin hänen oloaan siellä ehkä helpottaa, antamalla hänelle sikäläisille puolueystävälle osoitetun suosituskirjeen. Tämä näkyi olleen hänen toivomuksensakin. Hän sai puoluesihteerin Gustav Möllerille osoitetun suosituskirjeen, jossa pyysin tätä antamaan Haloselle kaikkea mahdollista apua, jotta hän pääsisi vieraalla maalla elämän alkuun.

Olin monien muiden asiain johdosta jo melkein ennättänyt unohtaa Halosen käynnin, kun viikkoa myöhemmin eli 11. päivänä lokakuuta minulle soitettiin kotiini hieman salaperäisellä tavalla. Puhelimessa ainoastaan kysyttiin, olinko tavattavissa, ja kun olin vastannut olevani puhelimessa, niin puhelin suljettiin. Tiesin mitä tämä merkitsi. Jäin odottamaan välttämätöntä vierailua ja jo muutaman minuutin päästä syöksyi huoneistooni kuusitoista poliisia etsiväpäällikkö Väinö Takasen johdolla. Heti sisään astuttuaan Takanen sanoi: "Nyt siitä suurena herrana mahtailusta tehdäänkin loppu." Sisään tulleet ryhtyivät heti suorittamaan kotitarkastusta, penkoivat pöytälaatikkoni ja muut paperini. Sängytkin kaivettiin ja yksin hellauuni tutkittiin. Kun vaadin heitä pitämään parempaa järjestystä eikä sekoittamaan arkistojani, tiuskaisi Takanen kiukkuisesti, että saan pitää suuni kiinni, sillä "te olette vanki". Se ei mielestäni kuitenkaan oikeuttanut sekoittamaan papereitani, joten en suinkaan sulkenut suutani.

Aikansa papereita pengottuaan veivät Takanen ja hänen poliisinsa minut poliisikamarille Senaatintorin varrelle ja kaikki paperini saivat

seurata mukana. Minulle ei annettu mitään selvyyttä, mistä tämä touhu oli johtunut. Sen sijaan maailma siitä sai heti seuraavana päivänä tarkat tiedot. Kävi ilmi, että Halonen oli pakomatallaan ennättänyt Vaasaan saakka ja siellä juopotellessaan jossakin ravintolassa ryhtynyt keskustelemaan ja näyttämään papereitaan, mm. minulta saamaansa suosituskirjettä. Seurauksena oli ollut, että hänet oli napattu kiinni ja paperi oli otettu häneltä pois. Kerrankin oli saatu selvä todistuskappale minua vastaan! Vangitseminen määrättiin heti tapahtuvaksi ja, kuten lehdissä kerrottiin, se tapahtui korkeampien viranomaisten määräyksestä. Se oli kolmas vangitseminen muutaman kuukauden kuluessa.

Vangitseminen herätti melkoista huomiota. Sanomalehdet käsittelivät sitä melkein viikon verran. "Uusi Suometar" otsikoi vangitsemisuutisensa seuraavasti: "Tuomari Tannerin osallisuus kapinallisten karkaamiseen." "Uusi Päivä" paransi sitä julistamalla uutisotsakkeessaan: "Senaattori Tanner avustamassa maankavaltajia." Muut lehdet ottivat yleensä toisen asenteen. "Suomen Sosialidemokraatti" ryhtyi heti alusta alkaen rohkeasti puolustamaan minua lausuen mm.: "Vangitseminen tulee herättämään suurta huomiota sekä koti- että ulkomailla. Vallankin Skandinaviassa tunnetaan Tannerin rohkea ja tarmokas toiminta punakaartilaisvankien onnettoman kohtalon lieventämiseksi, sos.dem. kansanedustajain puolustamiseksi ja yleensä Suomen työväenluokan nykyisen sydäntävihlovan tilan helpottamiseksi." Nähtävästi Ryömän käsi oli tällöin ollut kynää kuljettamassa. — Vieläpä Halostakin rohkeni "Suomen Sosialidemokraatti" ryhtyä puolustamaan. Se esitti hänestä lieventäviä asianhaaroja ja palautti mieliin, että Halonen viimeiseen saakka koetti estää diktatuuritielle lähtemästä. Niinpä mainittiin, että hän edellisenä syksynä pidetyssä ylimääräisessä puoluekokouksessa oli tehnyt voitavansa diktatuuripyrintöjen kaatamiseksi. Kun eräät kiihkeät punakaartilaiset olivat lähetystönä saapuneet kokoukseen ja nyrkkiä puiden uhanneet puoluekokousta, oli Halonen nousut puhumaan heitä vastaan ja rohkein sanoin pannut jyrkän vastalauseen moiselle esiintymiselle. Kapinan alkaessa hän oli rintaman toisella puolella Mikkelissä, jossa vaikutti sikäläisen punakaartin antautumiseen ilman taistelua. Kapinaan hän ei ollut ottanut osaa, mutta siitä huolimatta hänet tuomittiin 12 vuodeksi kuritushuoneeseen siitä, että hän ennen kansalaissotaa oli sekaantunut Mikkelin punakaartin asioihin. — Tällä

tavalla "Suomen Sosialidemokraatti" koetti parhaansa mukaan lieventää tapahtuman merkitystä.

Pahimman pommin sanomalehtikeskusteluun heitti kuitenkin "Helgin Sanomat", joka vapaamielisen päätoimittajansa Eero Erkon johtamana kaiken aikaa oli koettanut pitää päänsä kylmänä. Se otti käsiteltäväkseen valtiollisen poliisin aseman ja moitti sitä, että hallitus oli itselleen perustanut moisen hämärän laitoksen, kenenkään siitä tietämättä ja sen aseman ollessa millään tavalla järjestämättä. "Valtiollisesta poliisistamme tiedetään tuskin muuta kuin että sen johtajana toimii eräs everstiluutnantin virkapukua kantava lääkäri sekä että tämä poliisi silloin tällöin 'ylempien viranomaisten' toimesta panee toimeen vangitsemisia ja kotitarkastuksia." Tämä "lääkärieverstiluutnantti" paljastui sittemmin toht. Eino Suolahdeksi. Hän oli valtiollisen poliisin päällikkönä lähettänyt Uudenmaan läänin maaherralle seuraavansisältöisen kirjeen: "Oheenliittäen Vaasan poliisilaitoksen etsivän osaston meille lähettämän jäljennöksen ent. senaattori Väinö Tannerin kuritushuonevankeudesta karanneelle Alex Haloselle antamasta suosituskirjeestä, pyydän Herra Maaherraa vangituttamaan ent. senaattori Tanner yhteiskunnalle vaarallisena henkilönä ja ryhtymään toimenpiteisiin, että hän rikoksestaan saatetaan lailliseen edesvastuuseen." Tämän kirjeen saatuaan maaherra Jalander oli viipymättä antanut vangitsemismääräyksen, jonka varatuomari Takanen myös viipymättä pani toimeen.

Katsoen siihen, että tohtori Suolahti oli aikaisemmin ollut lääkäriini ja tunsin hyvin sekä toimintani että silloisen poliittisen asenteeni, hänen menettelynsä oli sitäkin oudompi. Vaikka en yleensä ole antanut poliittisten seikkain vaikuttaa henkilökohtaisiin suhteisiin, katkesivat välimme tämän jälkeen kokonaan. Vangitseminen on sentään aina vangitseminen.

Mutta palatkaamme oleskeluuni poliisilaitoksen kuuluisissa kopeissa. Minulla oli yksinäinen aivan kalustamaton koppi, kylmä ja kostea. Ruokaa oli riittävästi, mutta kohtelu oli jokseenkin tylyä. Mitään tehtävää ei minulle annettu edes ajankuluksi. Kun olin siellä oleillut jonkin päivän, saivat Elannon puolesta johtaja Otto Valmari ja johtokunnan jäsen Lauri af Heurlin luvan käydä minua tapaamassa ja keskustelemassa erinäisistä Elantoa koskevista asioista. Keskustelu tapahtui po-

liisikomissaarion huoneessa ja hänen läsnäollessaan. Lausuin tällöin lujalla äänellä komissaariolle pitäväni kiinni oikeudestani saada juttuni esille raastuvanoikeudessa 8 päivän kuluessa, kuten Suomen laki säättää. Siihen aikaan ei vielä tunnettu nykyistä onnetonta turvasäilöoikeutta, jonka avulla ketä tahansa epäiltyä näyttää voitavan pitää vain "pidätettynä" vaikka vuosikausia, tuomatta hänen asiaansa tuomioistuimeen.

Väliaikana tutkittiin papereitani ahkerasti, mutta tietysti laihoin tuloksin. Minulla ei ole ollut tapana olla mukana missään toiminnassa, jota en voisi milloin tahansa maailmalle kuuluttaa. Ja jos olisi ollutkin, en toki olisi ollut niin yksinkertainen, että olisin jättänyt siitä poliisille kirjallisia todisteita. Vasta lokakuun 16. päivänä suoritettiin ensimmäinen kuulustelu, jossa voin antaa täyden selvityksen. Kuulustelun suorittanut poliisikomissaario ilmoitti sen päätyttyä, että hänen puolestaan asia olisi selvä, mutta että prokuraattorin virastosta oli tulossa jokin uusia asiakirja, jota vielä oli odotettava. Seuraavana päivänä suoritessa kuulustelussa havaittiin, että tämä tärkeä asiakirja oli minun oma valituskirjelmäni keväällä tapahtuneen laittoman vangitsemisen johdosta. Niinpä sitten kävi, että ennen kuin 8:s päivä vangitsemisesta oli kulunut, minulle ilmoitettiin, että saan lähteä kotiin, mutta että asiasta tullaan nostamaan syyte raastuvanoikeudessa. Väliaikana poliisi oli ruokkinut yleisöä lehdissä sensuuntaisilla tiedoilla, että asiani oli sangen vakava ja että tutkimukset olivat vielä kesken.

Oikeudenkäynti siitä sitten tulikin, sillä asia oli jo saanut osakseen sellaisen huomion, ettei sitä voinut jättää nostamatta. Virallisena syyttäjänä toimi kaupunginviskaali Timo Springert, joka vaati edesvastuuta vangin karkaamisen avustamisesta rikoslain 16. luvun 10. pykälän 1. momentin nojalla. Avustajakseni tuli vanha ystäväni Heikki Ritavuori, jonka vastine perustui siihen, etten millään tavalla ollut auttanut vangin karkaamista, koska en ollut hankkinut Haloselle passia, en antanut hänelle rahaa enkä muullakaan tavalla avustanut hänen poistumistaan maasta. Haloselle annettu suosituskirje ei taas ollut karkaamisen avustamista, koska siitä ei olisi voinut olla hyötyä ennen kuin hänen saavuttuaan Ruotsin puolelle, jossa karkaaminen tosiasiallisesti jo olisi ollut päättynyt, koska Ruotsin hallitus ei luovuta valtiollisia pakolaisia. Ensi kerralla juttu lykättiin, mutta toisella raastuvanoikeus antoi vapauttavan päätöksen. Tämä tapahtui joulun aattona, joten ai-

nakin tämän jutun puolesta olin saanut joulurauhan. Syyttäjä ilmoitti kyllä tyytymättömyyttään, mutta en tiedä, jatkoiko hän juttuaan hovioikeudessa. Minä en ainakaan siitä enää mitään kuullut.

Tässä jutussa, jolla oli toivottu saatavan minut vaikenemaan, ilmeni myöhemmin seikkoja, jotka viittaavat siihen, että kysymyksessä oli ollut provokaatio ja että Halonen olisi päästetty vapaaksi juuri tällaista tapusta varten. Varmoja todisteita siitä ei kuitenkaan ole. Halonen ilmestyi joka tapauksessa Ruotsiin hiukan myöhemmin.

”Suomen Sosialidemokraatti” alkaa ilmestyä

Keväälliseen näytenumeroon supistuneen ensi yrityksen jälkeen lehtiasialle ei ollut vähään aikaan voinut tehdä mitään. Ymmärsimme, ettei aika vielä ollut kypsä uuden työväenlehden julkaisemiseen. Asiaa ei kuitenkaan heitetty mielestä, vaan päätettiin yrittää uudelleen niin pian kuin mahdollista. Asiaa valmisteltiin jatkuvasti.

Sillä välin eduskunta antoi hallitukselle valtuudet hallinnollisesti valvoa sanomalehdistöä, ja tämän johdosta uusien lehtien ilmestyminen oli tehty riippuvaksi luvan saannista. Kun tämä ala täten oli tullut johonkin järjestykseen, päätti joukkomme yrittää hakea lupaa sosiaalidemokraattisen lehden julkaisemiseen. Lupahakemus jätettiin jo kesäkuun lopussa maaherranvirastoon ja siinä ilmoitettiin päätoimittajaksi Matti Paasivuori, koska hänen mielestämme parhaiten piti kelvata viranomaisille. Maaherra, jona silloin oli kenraali Bruno Jalander, kuitenkin hylkäsi kylmästi hakemuksen. Minut lähetettiin silloin maaherralta kuulustamaan syytä hylkäyspäätökseen. Hän mainitsi kyllä pitävänsä Mattia täysin varmana sosiaalidemokraattina, joka ei hairahtuisi mihinkään hullutuksiin. Mutta toiselta puolen Matti hänen mielestään ei ollut mikään todellinen päätoimittaja, joten hän olisi joutunut toimimaan vain eräänlaisena keulakuvana, lehden joutuessa toisten miesten määrättäväksi. Siinä eivät auttaneet selittelyt eivätkä vastaanväättämiset, maaherra pysyi kannallaan.

Emme lannistuneet, vaan teimme uuden yrityksen. Uudessa hakemuksessa ilmoitettiin päätoimittajaksi Väinö Hupli ja vastaavaksi Matti Paasivuori. Tämäkään yritys ei onnistunut; tuli jälleen hylkäävä päätös. Tällä kertaa Jalander ilmoitti syyksi sen, ettei hän tuntenut Huplia tar-

peeksi voidakseen häneenkään luottaa. Hän oli kuitenkin saanut sen vaikutelman, että Hupli oli epäluotettava.

Lehteä puuhannut piiri oli täten joutunut pulaan. Näytti olevan vaikeata löytää viranomaisille kelpaavaa päätoimittajaa. Katselimme ympärillemme vähäisessä toveripiirissämme keksiäksemme, olisiko siinä ketään päätoimittajaksi kelpaavaa, joka samalla myös todella ottaisi hoitaakseen päätoimittajan tehtävät. Kyllähän joukossamme oli useitakin tottuneita kynänpyörittäjiä, mutta toisilla olivat omat tehtävät esteenä ja toiset eivät taas olisi kelvanneet vaativille viranomaisille. Silloin tuli pelastukseksi Hannes Ryömän minulle lähettämä kirje.

Kirje oli päivätty: Lauttakylä, Pimppu 7.7.1918, ja siinä Ryömä kirjoitti mm.: ”Minun täällä laiskotellessani näen ilokseni teidän toisten puuhailevan, joskin näkyy aina olevan jyrkkä seinä vastassa. Lukiessani tänään viimeistä uutista lehtiasiaassa (maaherran toista hylkäävää päätöstä), tuli minulle mieleen hassu ajatus tarjoutua uudelle lehdelle pää- ja vastaavaksi toimittajaksi. Minulla kyllä on ollut prinssiippinä pysytellä erillään politiikasta niin paljon kuin on jaksanut itseään hillitä, mutta nyt ei kai voine välttää yleistä mobilisoimista.”

Huonosti tunsu Hannes Ryömä itsensä, kun hän kuvitteli koettaneensa pysytellä erillään politiikasta ”niin paljon kuin on jaksanut itseään hillitä”. Hänen herkkä oikeudentuntonsa päinvastoin veti hänet aina esille milloin vain jotakin vääryyttä havaitsi tapahtuvan. Siitä johdukin, että hän melkein hamasta nuoruudestaan saakka oli hääriillyt politiikassa oikein olan takaa.

Meille toisille tämä Ryömän ”hassu ajatus” tuli odottamattomana pelastuksena. Sen johdosta ryhdyttiinkin heti uudelleen toimiin. Johdokunnan velvoittamina kävimme Heurlin ja minä etukäteen maaherralta tiedustelemassa miten hän Ryömän ehdokkuuteen tulisi suhtautumaan. Tällä kertaa tärippi; neuvoteltuaan esimiestensä kanssa maaherra ilmoitti lehtihankkeeseen voitavan suostua. Ryömälle sen enempää asiasta ilmoittamatta jätettiin maaherralle kolmas hakemus, tällä kertaa pää- ja vastaavana toimittajana Hannes Ryömä. Millä tavalla Ryömän nimi saatiin valtakirjaan, en enää muista. Tuleva päätoimittaja sai joka tapauksessa vasta lehti uutisesta tietää, että hän oli antautunut näin uskaliaaseen yritykseen. Hänen siitä aiheutunutta mielentilaansa kuvaa ote kirjeestä, jonka hän heti tästä uutisen luettuaan lähetti:

”Näin hämmästykseni, että olin jonkinlaisessa hämärätilassa kääntynyt korkeiden herrojen puoleen yleistä ihmettelyä herättävässä asiassa, mikäli ei sitä joku muu ole puolestani tehnyt. Jos niin on, olisin tahtonut sen itse tehdä, voidakseni ottaa selvää, tulisiko se hyväksytyksi, sillä hylkäävä päätös ei ole erikoiseksi meriitiksi.”

Taisi tulla hieman omavaltaisesti menetellyksi Ryömän suhteen, mutta silloisissa oloissa katsottiin voitavan näinkin tehdä, sillä oltiin varmoja, ettei kukaan vetäydy pois yleisestä mobilisoinnista. Eikä Ryömä vetäytynytäkään. Ei hänen myöskään tarvinnut nähdä sitä ”meriitin vähennystä”, että hänen hakemuksensa olisi tullut hylätyksi. Elokuun aikana, kun Ryömä ensin oli saanut käydä maaherran luona tekemässä tiliä erään porvarillisissa lehdissä olleen häntä koskeneen väärän uutisen johdosta, saatiin vihdoinkin maaherran myönteinen päätös. Nyt voitiin toden teolla ryhtyä panemaan lehteä pystyyn.

Mutta tie ei ollut vielä nytkään selvä. Meillä oli tosin päätoimittaja ja lehden julkaisemislupakin oli saatu, mutta missä sitä voitaisiin painaa? Yksityisiin kirjapainoihin ei ollut menemistä ja Työväen Kirjapaino oli edelleenkin takavarikossa. Minun tehtäväkseni annettiin käydä puhumassa asiasta pääministeri Paasikiven kanssa ja vaatimassa Työväen Kirjapainon vapauttamista. Koetin saada hänet vakuuttuneeksi siitä, että työväen mielialojen ohjaamiseksi oikealle tolalle oli välttämätöntä saada oma lehti mahdollisimman pian liikkeelle. Hän oli aluksi kovin vastahakoinen ja sanoi senaatin mieluummin pitävän kirjapainon suljettuna, jos vain laki antaa siihen mahdollisuuden. Asiasta kysyttiin tietääkseni prokuraattorinkin mieltä, mutta tämä ei kai ollut voinut esittää laillista tukea jatkuvalla takavarikossa pitämiselle. Niinpä kirjapaino syyskuun alussa lopulta avautuikin ja painatuspaikka oli täten saatu selvitettyksi.

Kirjapainossa majaili kuitenkin edelleen aikaisemmin mainittu ”Suomi—Finnland” lehti, ja sen kanssa oli alituista kahnausta huoneiston ja painon käyttämisestä. Sen elämä jatkui vuoden loppuun, ja niin kauan sai lehtemme tyytyä vain osaan omassa talossaan.

Oli vielä moninaisia muitakin vaikeuksia ennen kuin liikkeelle päästiin. Mistään ei aluksi ollut saada paperia lehteä varten. Paperitehtaat olivat yhtäkkiä joutuneet ihmeen tyhjiksi. Paperiyhdistyksen johtaja Grönvik antoi epämääräisiä vastauksia ja ilmoitti lopuksi, ettei asia

kuulu hänelle, vaan Victor Hovingille. Tämä oli kuitenkin Tukholmassa. Käännettiin mm. Jämsänkosken paperitehtaan johtokunnan jäsenen Aarne Vuorenheimen puoleen, joka taas ilmoitti paperia kyllä olevan varastossa, mutta sen kotimaisenkin myynnin tapahtuvan Paperiyhdistyksen kautta. Sen kanssa ei kuitenkaan uudistetuissakaan keskusteluissa päästy eteenpäin. Välillä ajateltiin jo ostaa paperia Ruotsistakin, kun kotimaiset kapitalistit asettuivat näin mahdottomalle kannalle. Lopulta paperia kuitenkin saatiin kiertoteitä ja muutkin vaikeudet voitettiin. Lehden toinen näyttenumero voi siten ilmestyä syyskuun 12. päivänä, neljä kuukautta ensimmäisen näyttenumeron jälkeen. Säännöllisesti se alkoi ilmestyä syyskuun 16. päivänä. Päätoimittajan ohella siinä oli alussa toisena toimittajana Väinö Hupli, toimitussihteerinä Yrjö Räisänen ja muina "neekereinä" Matti Paasivuori, Evert Huttunen, Toivo Järvinen, Artturi Aalto sekä kanslianhoitajana Kaarlo Mäki. Myöhemmin tuli muita lisää.

Lehti otettiin vastaan suurella riemulla. Kautta Suomenniemen saapui toimitukselle iloisia tervehdyksiä, joissa kuului ilo vakinaisen lehden saamisesta. Vankileirejä myöten se rohkaisi työläisiä ja valoi heihin uutta uskoa heidän tuskastuttavaksi käyneessä elämässään.

Lehden sisällys oli omiaan tuomaan raikkaampia tuulahduksia silloiseen ummehtuneeseen valtiolliseen elämäämme. Pitkästä aikaa saatiin oikeita tietoja vallinneesta "valkoisesta terrorista", joka riehui ankarana, vaikka sen olemassaolo porvarillisella taholla järjestelmällisesti kiellettiin.

Ryömä täytti kunnialla paikkansa lehden peräsimestä. Monta vuotta hän hoiti tätä raskasta, mutta vähän kiitosta antanutta tehtäväänsä, vaikka hänen aikomuksenaan alussa olikin antaa siinä vain lyhyt vierailunäytäntö. Hänen osuutensa toimitustyössä ei ollut pelkkää "virkailemista", vaan hän todella toimitti lehteä ja määräsi sen sisällön ja suunnan, jota jälkeenpäinkin uskollisesti on noudatettu. Hänet näkikin niihin aikoihin melkein aina täytekynä kädessä kirjoittelemassa jotakin lehteen tulevaa artikkelia tai muuta kirjoitusta. Vieläpä kokouksissakin ollessaan hän vain toisella korvalla seurasi keskustelua ja rinnan tämän kanssa jollakin pöydän nurkalla työnsi kiireesti liuskoille omia lehteen tulevia ajatuksiaan. Hänen taitavalla johdollaan lehdestä tuli pian hyvin toimitettu ja arvontoa nauttiva puolueen pää-äänenkannattaja.

Lehden alkuaikojen vaellus ei ollut ruusujen päällä tanssimista. Sen rohkeata esiintymistä ei vallassaolevien taholla seurattu suopein silmin. Eivät myöskään porvarilliset lehdet fanfaarein tervehtineet uutta virkaveljeään vapaan sanan palveluksessa. Maaherralta tuli vähän väliä huomautuksia lehden sisällön johdosta. Ensimmäisen varoituksen antoi maaherra Jalander jo syyskuun 19. päivänä, siis parin päivän päästä lehden alettua ilmestyä. Hänen mielestään lehden sisällys oli ”kiihoittava”. Ja varoituksia sateli jatkuvasti. Milloin lehti oli liian räikeä, milloin siinä oli sopimattomasti arvosteltu viranomaisia, milloin eduskuntaa oli sanottu ”tynkäeduskunnaksi”, mikä kaikki osoitti luvatonta kunnioituksen puutetta. Suurin meteli nousi kuitenkin sen johdosta, että lehdessä alettiin julkaista kuolinilmoituksia, joissa oli melkoinen agitatorinen leima. Ilmoitettiin, että se ja se läheinen omainen oli tyyllä tavalla ilman tutkintoa ja tuomiota menettänyt henkensä. Tällainen ilmoittelu levisi nopeasti ja herätti maaherrassa levottomuutta. Hän kutsutti päätoimittajan luokseen ja ilmoitti, että lehden olemassaoloa uhkaa vaara, ellei tapaa muuteta. Ilmoitusten lopettamisvaatimukseen liittyi muitakin maaherrassa tyytymättömyyttä herättäneitä asioita. Hän selitti ryhtyvänsä jyrkkiin toimenpiteisiin lehteä vastaan seuraavista syistä:

”1. Lehden julkaisemien kuolinilmoitusten johdosta, jotka ovat olleet mitä suurimmassa määrässä kiihoittavia sen vuoksi, että niissä ilmoitetaan kuolemansyyksi murhia, joita itse asiassa ei ole tapahtunut. Samalla on näiden ilmoitusten sävy sinänsä omiansa herättämään yleistä paheksumista.

2. Lehden kirjoitusten johdosta ’valkoisesta terrorista’ ja yleensä tietojen, joissa kerrotaan miten työmiehiä muka on kadonnut ja murhattu.

3. Kaikki hallitusviranomaisten ja hallituksen toimenpiteet on lehdessä leimattu mustaksi taantumukseksi, vaikka sosiaalidemokraattinen enemmistö on itse, kapinaan ryhtymällä, aiheuttanut poikkeukselliset olot, jotka tekevät toimenpiteet yhteiskunnallisen turvallisuuden säilyttämiseksi välttämättömiksi.

4. Koko lehden suunnan vuoksi, joka läpeensä, aina otsakkeista alkaen, on ollut kiihottavaa ja herättänyt paheksumista laajoissa yhteiskuntapiireissä.”

Lopuksi maaherra Jalander ilmoitti Ryömälle, että jos hänelle luvataan, ettei lehdessä enää julkaista mainitunlaisia kuolinilmoituksia eikä kiihottavia kirjoituksia valkoisesta terrorista, taantumuksesta ja hallituksesta, sekä samalla mennään takuuseen siitä, että lehden koko yllyttävä sävy tulee muuttumaan, saa lehti vastedeskin ilmestyä.

Ryömä kutsutti heti lehden johtokunnan koolle ja ilmoitti saamansa terveiset. Johtokunnan ei tarvinnut kauan harkita maaherran vaatimusta. Se hylättiin yksimielisesti. Mikään kunniastaan kiinnipitävä lehti ei olisi voinut suostua mokomiin vaatimuksiin. Johtokunnan kielteinen vastaus ilmoitettiin maaherralle, ja siitä seurasi, että lehti lakkautettiin marraskuun 11. päivänä. Sen tilaajamäärä oli silloin kohonnut jo 60 000 kappaleeseen.

Maaherran lakkauttamispäätös lienee ollut seuraus Porissa pidetystä suojeluskuntain edustajakokouksesta. Sen tekemän päätöksen nojalla oli nimittäin lähetetty lakkauttamista vaatinut sähkösanoma hallitukselle ja kehotusta noudatettiin nopeasti. Uusi todistus siitä, minkä mahtiaseman suojeluskunnat olivat itselleen hankkineet!

Lakkauttaminen sattui viranomaisille kovin sopimattomaan aikaan. Juuri silloin maailmanpolitiikassa oli tapahtumassa jyrkkä käänne. Siitä ennätti lehti vielä viimeisessä numerossaan ennen lakkauttamista tiedottaa suurin otsakkein: "Saksassa tapahtunut vallankumous. — Keisari Wilhelm luopunut valtaistuimelta. — Riippumattomat sosialistit mukana hallituksessa. — Valtakunnankanslerina sosialisti Ebert. — Wilhelm paennut Hollantiin." Samana päivänä Saksa lisäksi allekirjoitti aseleposopimuksen liittoutuneiden kanssa.

Nämä uutiset horjuttivat siihenastisen hallitussuunnan perusteita meilläkin ja ennen pitkää tapahtui muutoksia joista edellä on kerrottu. Työväen mielialaa ne sen sijaan rohkaisivat. Sosiaalidemokraattisen väliaikaisen puoluetoimikunnan puolesta laadittiin lehden lakkauttamisen johdosta jyrkkäsanainen julkinen vastalause, jota muun tiedotusvälineen puutteessa levitettiin painettuna Helsingin kaduilla. Sen levittämistä koetettiin estää poliisivoimin ja sen johdosta uhattiin puoluetoimikuntaa syytteellä. Semmoista ei kuitenkaan tullut. Julkisia vastalausekokouksiakin pidettiin, mm. "Kaleva" elokuvateatterissa.

Porvarilliset piirit ja niiden äänenkannattajat sen sijaan yleensä hyväksyivät lakkauttamisen. Vain tasavaltalaisten keskusjärjestö esiintyi

lehden puolesta. Sen lähetystö, johon kuuluivat johtaja W. A. Lavonius ja toht. Z. Castrén, kävi senaattori A. Castrénin puheilla esittämässä vastalauseensa ja vaatimassa sosiaalidemokraattiselle lehdelle ilmestymislupaa.

Lehden lakkauttamisesta valitettiin heti Korkeimpaan Hallinto-oikeuteen. Olimme varmat, että tämä tulisi kumoamaan lakkauttamispäätöksen. Sen sijaan se muutti pysyvän lakkauttamisen yhden kuukauden pituiseksi.

Työväki oli siten joutunut jäämään vaille omaa lehteä juuri suurten valtiollisten tapahtumain ajaksi. Eri tahoilta meitä kyllä kehoitettiin hakemaan uudelle lehdelle julkaisemislupaa. Siihen emme kuitenkaan halunneet alistua, vaan päätimme jäädä odottamaan valituksen tulosta. Heti kun Korkeimman Hallinto-oikeuden päätös oli annettu, kävimme Hakkila, Wäinö Wuolijoki ja minä joulukuun 2. päivänä uuden hallituksen sisäministerin Antti Tulenheimon puheilla keskustelemassa lehdestä ja yleensä tärkeimmistä sisäpoliittisista kysymyksistä. Keskustelussa, joka kesti kokonaista kaksi tuntia, vaadimme täyskäännöstä sisäpolitiikassa. Ilmoitimme Tulenheimolle samalla Korkeimman Hallinto-oikeuden lehden lakkauttamisasiassa samana päivänä antaman päätöksen, mitä hän ei vielä tuntenut. Sen kuultuaan hän ehdotti, että hakisimme julkaisemislupaa uudelle lehdelle siksi ajaksi kuin entisen lakkauttaminen tulisi kestämään. Tätä neuvoa päätimme noudattaa, mutta vain ehdolla, että lupa myös heti samana päivänä myönnettäisiin. Neuvoteltuaan maaherran kanssa Tulenheimo ilmoitti luvansaannin olevan selvä. Tällöin jätettiin J. W. Kedon nimessä anomus "Uusi Sosialidemokraatti" nimisen lehden julkaisemiseksi. Lupa tulikin heti, ja uusi tulokas alkoi maallisen vaelluksensa joulukuun 4. päivänä. Sen elinikä ei kuitenkaan muodostunut pitkäksi, sillä jo saman kuun 12. päivänä oli lakkauttamisaika kulunut umpeen ja lehti alkoi jälleen ilmestyä entisellä nimellään.

Siitä alkaen lehti keskeytyksittä on vaikuttanut Suomen työväenluokan hyväksi. Sen suorittama työ oli erittäin arvokas puolue toiminnan vireille saamisessa mainittuina kriittisinä kuukausina. Lehden suurta merkitystä kuvastaa ehkä parhaiten se, että sen levikki seuraavan vuoden alkukuukausina nousi sadantuhannen paikkeille. Siitä se kyllä jonkin verran aleni, kun maaseutulehtiäkin alkoi ilmestyä. Vähitellen

saatiin nimittäin myös maaseutulehtien asiat kuntoon ja ilmestymislupa niille hankituksi. Vuoden 1919 alussa voitiinkin useimmat entiset lehdet jälleen hyväksyä puoluelehdiksi.

Kun on puhe näistä vaikeuksista, joiden kanssa me Helsingissä kampaillimme, johtuu aivan itsestään mieleeni hyvä ystäväni, autuaasti edesmennyt Anton Kotonen. Hänen silmissään meidän toimintamme ei saavuttanut minkäänlaista armoa. Hänet oli kansalaissodan aikana maaliskuun alussa "vaarallisena henkilönä" raahattu asuinpaikaltaan Sortavalasta tutkittavaksi ja tuomittavaksi Seinäjoelle, valkoisen armeijan päämajaan. Hän odotti jo aivan varmana teloitustaan, mutta kertoi välttäneensä sen varatuomari Ossi Procopén ymmärtäväisyyden ja humanisuuden avulla. Hän palasi Sortavalaan, mutta edelleen "vaarallisena" karkotettiin sieltä ja pääsi vasta toukokuun alussa palaamaan kotiinsa. Osakseen tulleesta kohtalosta hän oli kiukkuinen kuin ampiainen, ja jokainen, joka tunsu Kotosen temperamenttisen luonteen, ymmärtää, miten vaikeasti käsiteltävä hän tällöin saattoi olla. Niinpä meillekin helsinkiläisille, jotka tuskin saimme ilmaa keuhkoihimme, sateli häneltä kirjeitä, joissa ei lainkaan ymmärretty sitä, ettemme heti panneet kaikkea aivan lailliseen kuntoon. Syksyllä, kun lehti alkoi ilmestyä, hän tarjosi sille tulikivenkatkuisia kirjoituksiaan, joissa herrat ja koko komento haukuttiin perin pohjin. Niitä täytyi tavallisesti siivota ennen kuin ne voitiin julkaista. Tästä kai johtui, ettei lehti hänen mielestään esiintynyt tarpeeksi reippaasti. "Eikö Hannes Ryömän sanatulvaa sopisi vähän hillitä", kysyi Kotonen kirjeissään. "Työväestöön eivät semmoiset sepustukset nykyisin ensinkään mene." Kun lehti lakautettiin ja "Helsingin Sanomat" kehotti meitä hakemaan uudelle lehdelle ilmestymislupaa, töräytti Kotonen torveensa: "Sellainen pokkuroiminen olisi mielestäni kuitenkin nöyryyttävää ja antaisi vain junkkereillemme tuulta siipiin. Istukoon vain korkein hallinto-oikeus välikädessä, josta 'Helsingin Sanomat' nähtävästi Ståhlbergin viittauksesta tahtoo sen pelastaa." Samalla hän selitti, että nyt oli tehtävä vaalilakko sekä kunnallisissa että valtiollisissa vaaleissa vastalauseeksi vallitsevia oloja vastaan. "Olisi suorastaan häpeällistä antautumista vastustajain armoille, jos lähdetäisiin vaaleihin saamatta sitä ennen kansalaisyhteisyyttä ja -vapauksia voimaan... Viisainta olisi noudattaa

kagaalin entistä reseptiä: ei mitään toimintaa ennen kuin lailliset olot on maahan palautettu.” Hänellä oli monta moitteen sanaa toimintamme johdosta, ja rangaistussuunnitelmansa hän lopetti ponnekkaasti seuraavaan tapaan: ”Yleensäkin näyttää minusta, että te siellä pääkaupungissa aivan liiaksi taivutte ja siten vain vahvistatte junkkerien asemaa. Sillä teidän epäröimisenne ja kompromissauksenne herrat ehdottomasti käsittävät heikkouden merkiksi... Etteköhän vaan te siellä punaisten puristuksessa eläneet anna mielessänne liian paljon tilaa sen ajan muisteloille ja sen vuoksi esty selvään näkemystä nykyhetken vaatimuksia ja niitä mielialoja, jotka määräävästi ovat vallalla ainakin 'valkoisten' puolella eläneessä työväessä.”

Semssii puffei sielt annettiin! Kotonen oli tällä tuulella pitkät ajat. Eduskuntaan tultuaan hänkin sentään rämettyi ja ennen pitkää vierautui sosiaalidemokraattisesta puolueesta. Elämänsä loppuvuosina hän oli yhtä innokas lapuanliikkeen ja IKL:n kannattaja.

Mutta näissä Kotosen vuodatuksissa oli totuuden tynkä, jota ei sovi sivuuttaa. Mieliala ”valkoisessa Suomessa” oli todella semmoinen kuin hän kuvaili. Ja siitä johtui myös, että rintamalinjan sillä puolen kommunistisella liikkeellä sen jälkeen on ollut niin kovin helppo saada jalansijaa. Samat seudut, joissa puolueen jäsenet aikaisemmin ”revisionisteina” olivat ”marxilaista” Helsinkiä vastaan, olivat kokonaan kääntäneet takkinsa kansalaissodan kokemusten jälkeen.

Taistelu Työväen Sanomalehti Osakeyhtiöstä

Työväen Sanomalehti O.Y. niminen yhtiö oli aikoinaan 1890-luvulla perustettu kustantamaan "Työmies" lehteä. Se oli saanut alkaa melkein tyhjästä, 10 markan suuruisilla osakkeilla, mutta taitavan taloudellisen johdon, ennen kaikkea säästäväisen ja tarkan taloudenhoitajansa Albin Karjalaisen uutteran työn avulla se oli saanut taloutensa hyvään kuntoon. Se omisti nyt kiinteimistön Sirkustorin varrella, Työväenyhdistyksen talon vieressä, ja siinä vuonna 1907 valmistuneen melkoisen hyvän kirjapainon. Valitettavasti yhtiö aikanaan oli laiminlyönyt käyttäjä tilaisuutta hyväkseen ostaakseen sille tarjotun naapuritalon, jonka tontti ulottui Siltasaarenkatuun saakka ja jossa sillä olisi ollut riittävästi tilaa tarpeellisille laajennuksille. Tämän hankkeen kaatoi Valpas, jolla ei ollut taloudellista silmää.

Tällä TSOY:llä oli puolueen kannalta katsoen eräs paha vika. Se ei ollut puolueen oma. Sen omistivat helsinkiläiset järjestöt ja yksityiset henkilöt ja ne myös määräsivät sen toiminnasta. Kun yhtiön tehtävänä oli kustantaa puolueen pää-äänenkannattajaa, niin mainittu epäkohta oli jo kauan herättänyt tyytymättömyyttä muualla maassa. Eri osissa maata vallitsi melkoisesti erilaisia käsityksiä siitä, mitä tilanne kulloinkin vaati, kuten selvästi oli tullut näkyviin useissa puoluekokouksissa, varsinkin puolueen nuoruusvuosina. Niinpä esimerkiksi turkulaiset ja tamperelaiset olivat melkein johdonmukaisesti olleet helsinkiläistä Valppaan suuntaa vastaan. Ei sovi myöskään unohtaa niitä torventörähdyksiä, joita Yrjö Mäkelin milloin Tampereelta, milloin Oulusta käsin tai perustamassaan "Oikeus" lehdessä päästi Valppaan johdamaa suuntaa vastaan. Puolueella ei toisin sanoen ollut omaa koko maata varten tarkoitettua pää-äänenkannattajaa.

Tästä seikasta oli aikaisemmin keskusteltu useissa puoluekokouksissa. Viimeksi oli Tampereella vuonna 1913 pidetty puoluekokous tehnyt erinäisiä velvoittavia päätöksiä tämän kysymyksen järjestämiseksi. Näiden mukaan puolueen oli hankittava käsiinsä TSOY:n osakkeita, joten puolue tulisi suurimmaksi osakkeenomistajaksi ja saisi määräämisvallan yhtiössä. Edelleen oli lausuttu toivomus, että yhtiön säännöt samalla muutettaisiin siten, että yhtiön osakkailla olisi yhtiössä ääniä osakeluvun mukaan eikä — kuten silloisissa säännöissä määrättiin — äänioikeus ollut rajoitettu. Vain täten voisi puolue suuremmalla osakemäärällään saada riittävää vaikutusvaltaa yhtiössä.

Päätöksiä ei kuitenkaan ollut toimeenpantu. Puolueella, joka keskusteli ja päätti pienimmistäkin asioistaan puoluetoimikunnassa, puolueuuvostossa ja puoluekokouksessa, ei ollut sananvaltaa tärkeimpään valistus- ja taisteluvälineeseen, pää-äänenkannattajaan. Oli tärkeätä vihdoinkin koettaa saada tämä asia puoluekokousten päätösten mukaiseen järjestykseen.

Toinenkin tärkeä näkökohta kehotti tässä asiassa toimimaan. Olihan uuden pää-äänenkannattajan kustantamista varten tosin perustettu uusi osakeyhtiö, Kansanvalta O.Y., jonka kaikki osakkeet oli tarkoitus luovuttaa puolueelle, niin pian kuin se olisi jälleen toimintakelpoinen. Mutta tällä ei ollut taloa eikä varsinkaan kirjapainoa. Ei sen vuoksi ole ihmeteltävä, että heti kun jäi aikaa harkita ja suunnitella puolueen tulevaisuutta, kysymys TSOY:n siirtämisestä puolueen haltuun astui esiin.

Olimme selvillä siitä, että tähän asiaan kajoaminen oli samaa kuin pistää kätensä ampiaispesään ja että se tulisi herättämään vastarintaa helsinkiläisten osakkeenomistajain taholla, jotka eivät mielellään tulisi luopumaan omistusoikeudestaan yhteisesti kerättyyn omaisuuteen eikä vaikutusvallastaan yhtiön kustantamaan lehteen. Tätä oli käytetty omalaatuisella tavalla. Työväentalon kuuluisassa ”juttutuvassa” oli tavallisesti iltaisin keskusteltu päivän politiikasta ja useimmiten tultu raisuihin tuloksiin, niin kuin kaikkien maiden pääkaupungeissa on tapana. Siellä istuskeli Valpas uskollisesti ilmaa haistelemassa ja vaikutteita ottamassa, ja tavallisesti lehti kuvastikin uskollisesti näitä juttutuvan käsityksiä. Hyökkäystä tätä helsinkiläisten valta-asemaa vastaan tiesi suunnitella TSOY:n saamisesta puolueen määräämisvallan alaiseksi,

ja sen vuoksi oli odotettavissa tiukkaa vastustusta. Ei kuitenkaan osattu odottaa, että vastarinta tulisi olemaan niin sitkeätä kuin miksi se sitten kehittyi.

TSOY:n asema vuoden 1918 keväästä lähtien oli muodostunut vaikeaksi. "Työmies" lehteä kustantaneena yhtiönä sen toimipaikat suljettiin heti sodan päätyttyä ja koko liike pantiin myymis- ja hukkaamiskiellon alaiseksi. Sen menot juoksivat entiseen tapaan, mutta tuloja ei ollut. Velkojat ryhtyivät perimään saataviaan laillista tietä. Kymi-yhtiö haki paperilaskuistaan yhtiön talon takavarikkoon, ja ulkomainen rotaatiokoneen myyjä ryhtyi hakemaan konettaan takaisin, kun sen osamaksuja ei pystytty suorittamaan. Johtokunnan jäljelläolleet jäsenet jättivät paikkansa käytettäviksi toukokuun lopussa pidetyssä yhtiökokouksessa ja uusia miehiä valittiin näiden tilalle, pääasiallisesti O.Y. Kansanvallan ympäriltä. Näiden taholta ryhdyttiin puuhaamaan molempien yhtiöiden yhdistämistä, päämääränä hankkia puolueelle määräämisvalta. Tähän aukenikin tilaisuus, kun TSOY:n omaisuus elokuussa vapautettiin valtion pakkotilauksesta sekä myymis- ja hukkaamiskiellon alaisuudesta. Yhtiön omistajat pääsivät silloin määräämään omaisuudestaan.

Yhdistämisasiä pantiin alulle TSOY:n ylimääräisessä yhtiökokouksessa marraskuun 7. päivänä 1918. Kokous pidettiin Sörnäisten Työväenyhdistyksen talolla, joka oli ainoa työväen käytettävissä ollut huoneisto ja kai erehdyksessä jäänyt sulkematta talojen yleisen sulkeamisen yhteydessä. Kutsua oli noudatettu varsin runsaasti. Kokoukselle selostettiin yhtiön asemaa ja selitettiin, miten tärkeätä olisi, että nyt luotaisiin vankka pohja koko maata varten toimitettavalle puolueen pää-äänenkannattajalle. Tämän saavuttamiseksi ehdotti yksimielinen johtokunta, että O.Y. Kansanvalta otettaisiin vastaan varoineen ja velkoineen sekä että TSOY sen jälkeen jatkaisi tämän alullepanemaa "Suomen Sosialidemokraatti" lehden kustantamista. Jotta puolue saisi määräämisvallan TSOY:ssä, ehdotettiin edelleen, että laskettaisiin liikkeelle 2 000 uutta osaketta, joita ei myytäisi yksityisille, vaan varattaisiin järjestöille sekä että samalla yhtiön säännöt muutettaisiin siten, että yhtiökokouksissa vastedes äänestettäisiin osakeluvun perusteella.

Esitys yhtiöiden yhdistämisestä sai kokouksessa kannatusta. Samoin hyväksyttiin ehdotus uusien osakkeiden liikkeelle laskemisesta. Myös

äänioikeusperusteen muuttamishdotus otettiin aluksi vastaan myötätuntoisesti, ja senkin hyväksyminen tuntui selvältä. Mutta eräässä osanottajassa, Eino Jalavassa, heräsi epäluulo suunnitelmaa kohtaan ja hän ryhtyi sitä vastustamaan, aluksi epäröiden, myöhemmin kiinteästi. Nähtävästi hän ei luottanut niihin uusiin herroihin, jotka nyt pyrkivät hoi-telemaan asioita, ja pelkäsi sitä paitsi helsinkiläisten määräämisvallan menetystä. Hän ehdotti tämän kohdan hylättäväksi. Muutaman äänen enemmistöllä se hylättiin.

Yhtiökokous oli siten päättänyt laskea liikkeelle 2 000 uutta osaketta, mutta päätös oli vahvistettava toisessa kokouksessa. Näillä osakkeilla ei kuitenkaan tulisi olemaan suurtakaan merkitystä, ellei ääni-oikeusperustetta muutettaisi. Kun tämä ei suoralla toiminnalla näyttänyt tulevan hyväksytyksi, oli käytettävä kiertotietä. Puoluetoimikunta päätti vetää maaseudun mukaan tämän asian järjestämiseen. Se myi hallussaan aikaisemmilta ajoilta olleet n. 200 vanhaa osaketta maaseudun järjestöille, samalla pyytäen niitä lähettämään valtakirjoja uudessa yhtiökokouksessa käytettäväksi. Tätäkin ryhdyttiin helsinkiläisten osakkeenomistajien taholta vastustamaan. Niiden toimesta lähetettiin maaseudun järjestöille kiertokirjeitä, joissa näitä kehoitettiin vastustamaan osakkeiden levittämistä. Tämä oli jo selvää puoluekokouksen päätöksen vastustamista. Koko suunnitelma oli nimittäin esitetty sillä välin vuoden 1918 lopulla pidetylle puoluekokoukselle. Se oli hyväksynyt "Suomen Sosialidemokraatti" lehden puolueen pää-äänenkannattajaksi, oli ottanut puolueen haltuun lehteä kustantavan O.Y. Kansanvallan sekä sen ohella päättänyt kehottaa puoluetta ostamaan saatavana olleita TSOY:n osakkeita ja myymään niitä työväenjärjestöille. Lopuksi se vielä oli uusinnut aikaisempien puoluekokousten päätökset kehottaessaan toimimaan niin, että TSOY:n sääntöjen muutoksen kautta turvattaisiin vaikutusvalta tämän yhtiön kokouksissa osakkeiden määrään perustuvaksi.

Uusintaottelu suoritettiin yhtiökokouksessa huhtikuun 13. päivänä 1919. Sillä kertaa oli ollut pakko varata suurempi kokoushuone, Helsingin Tanssiopiston sali Liisankatu 17, koska osanottajain määrä oli suuri, lähes viisisataa. Puolue oli nimittäin saanut käytettäväkseen runsaasti valtakirjoja maaseudulta ja nämä oli luovutettu luotettavain henkilöiden käytettäväksi.

Tavanmukaisten vuosikokousasiain ohella oli käsiteltävänä opposition

ehdotus, että osakeannista luovuttaisiin. Siitä väiteltiin pitkälti, mutta tuloksena oli, että aikaisempi päätös vahvistettiin 214 äänellä 162 vastaan.

Tätä osakeantia koskevaa yhtiökokouksen päätöstä ei kuitenkaan voitu ryhtyä välittömästi toteuttamaan. Opposition puolesta valitettiin maistraattiin ja vaadittiin päätöstä kumottavaksi. Valituksen olivat allekirjoittaneet helsinkiläiset osakkeenomistajat Salomon Hellstén, T. Heinonen, J. Kivilahti ja Tapani Uski. Maisraatti luonnollisesti hylkäsi valituksen, mutta valittajat jatkoivat asiaansa hovioikeuteen. Sen päätökseen asti lepäsi koko asia. Hovioikeus vahvisti aikanaan maistraatin hylkäyspäätöksen ja niin oli ensimmäinen kierros tässä pitkässä tanssissa selvä. Uusia osakkeita voitiin ryhtyä jakamaan järjestöille ja samalla niiltäkin ottamaan valtakirjoja seuraavaa yhtiökokousta varten. Tehtävä oli täten paisunut melko laajaksi. Tätä suurta työtä ja suunnittelua vaatinutta asiaa hoitamaan valittiin Väinö Hupli, jolla oli suuri tottumus tämänluontoisissa järjestelyissä.

Seuraavissa yhtiökokouksissa oli saatava sääntöihin se muutos, että äänestys osakeluvun mukaan kävisi mahdolliseksi. Näihin tilaisuuksiin puoluetoimikunta oli varannut itselleen voimakkaan enemmistön maaseudulta saatujen valtakirjojen avulla. Mutta vastustajatkin olivat varustautuneet. Suurin osa heistä oli liittynyt vastaperustettuun kommunistiseen puolueeseen ja heille oli sen vuoksi tärkeätä estää sosiaalidemokraattisen puolueen pyrkimys saada vaikutusvaltansa TSOY:ssä vakiinnutetuksi. Kun TSOY lisäksi oli kieltäytynyt painattamasta heidän vastaperustettua lehteään, voi heidän vastustushalunsa ymmärtää.

Tarvittiin vielä kolme kokousta, ennen kuin asia oli loppuun saakka selvä. Nämä kokoukset pidettiin Säätötalolla eduskuntaryhmän huoneistossa, Vanhalla Ylioppilastalolla ja viimeinen Koiton talolla. Kokouksissa heiluteltiin sanan säilää voimakkaasti ja herrat haukuttiin perin pohjin. Varsinkin eräs "Elannon leipäkuski" — kuten hänen tittelikseen sanomalehtiselostuksissa tuli — oli ankarimpana hyökkääjänä, pidellen siinä yhteydessä tietysti pahoin Elannon toimitusjohtajain. Enemmistö sen sijaan oli enimmäkseen vaiti ja tyytyi vain äänestämään.

Dramaattisimmaksi muodostui viimeinen kokous, joka pidettiin Koiton talolla. Sinne olivat vastustajat keränneet kaikki voimansa ja par-

haat huutajansa. Heidän taktiikkanaan oli panna kokous hulinaksi, niin ettei mitään päätöksiä voitaisi tehdä. Täydellinen mölykonsertti alkoi heti, kun asioita ryhdyttiin esittelemään. Lopuksi vastustajain nokkelin mies, Arvo Tuominen, tavallisesti "Poika Tuomiseksi" sanottu, kiipesi lavalle ja ryhtyi valloittamaan puheenjohtajan pöytää ja nuijaa. Olin silloin, kuten edellisissäkin kokouksissa, nuijan varressa enkä aikonut sovinnolla luovuttaa näitä vallan merkkejä. Syntyi käsirysy, jossa "Poika Tuominen" tuli työnnettyksi alas lavalta. Hän hankki silloin itselleen toisen pöydän ja ryhtyi pitämään salin nurkassa omaa kokoustaan. Tällä tavalla syntyi sopiva hiljaisuus, kun molemmat ryhmät pitivät omaa kokoustaan samassa salissa. Enemmistö nuiji nopeasti asiat päätökseen ja poistui. Sen päätökset olivat tietenkin päteviä. Niistä kyllä valitettiin, mutta eihän semmoisia valituksia otettu vakavasti huomioon.

Kun juttu oli loppuun saakka hoidettu, oli puolueen pää-äänenkannattajakysymys vihdoinkin saatu tyydyttävällä tavalla järjestetyksi. TSOY oli myynyt kaiken omaisuutensa O.Y. Kansanvallalle ja sen jälkeen lopettanut toimintansa. O.Y. Kansanvallan taas omisti kokonaan puolue. Se piti itsellään kirjapainon, mutta myi puolueelle toimitalon. Voitiin turvallisesti lähteä jatkamaan työtä puolueen hyväksi, varmoina siitä, että pää-äänenkannattajaa toimitettaisiin kokonaispuolueen edun mukaisesti. Tyytymättömiksi jäivät vain jotkut helsinkiläispiirit ja ennen kaikkea niistä myöhemmin kommunisteiksi siirtyneet. Ne ovat siitä lähtien kantaneet kaunaa minuakin vastaan henkilökohtaisesti ja väittäneet minun "ryöstäneen" heiltä TSOY:n omaisuuden, talon ja kirjapainon. Tämä syytös on ollut yhtenä aiheena vielä kolmekymmentä vuotta jälkeenpäin tapahtuneissa hyökkäyksissä minua vastaan. Ja kuitenkin ei silloin tapahtunut muuta kuin että tämä omaisuus puolueen tahdon mukaisesti otettiin puolueelle, joka sen oli kerännytkin.

Järjestötoimintaa aletaan panna käyntiin

Vähitellen alkoi olla suoranainen pakko ryhtyä panemaan järjestötoimintaa käyntiin. Sitä kaivattiin kaikkialla maassa, sillä mitään elimellistä yhteyttä ei ollut olemassa samoinajattelevien sosiaalidemokraattien kesken. Sitä paitsi kävi yhä selvemmäksi, että mitä pitemmälle hajallaanolo jatkui, sitä sekavammaksi kävi mielipiteiden muodostuminen työväen keskuudessa. Rajan takaa oli pantu käyntiin oma agitaatio ja se alkoi kantaa hedelmää. Välittömästi pakottavana aiheena järjestötoiminnan alkuunpanemiseen oli se, että uudet kunnallislait olivat astuneet voimaan ja että vielä ennen vuoden 1918 päättymistä tultaisiin toimeenpanemaan kunnallisvaalit uusien lakien mukaisesti. Kun äänioikeus niiden pohjalla oli tullut yleiseksi, oli työväenluokalla ensi kerran mahdollisuus ottaa osaa kunnallisvaaleihin. Mutta sitä varten tarvittiin ainakin jonkinlaista järjestettyä toimintaa. Sen vuoksi kutsuttiin "Kaleva" elokuvateatteriin sosiaalidemokraattinen työväenkokous, jossa keskusteltiin osanotosta vaaleihin. Niihin päätettiin luonnollisesti ottaa osaa. Samalla valittiin helsinkiläistä puolue toimintaa hoitamaan väliaikainen kunnallistoimikunta. Tällä askelella oli Helsingissä päästy hyvään alkuun. Kunnallisvaalit suoritettiin joulukuun 27. ja 28. päivinä ja niissä saivat tällä kertaa kaksikymmenvuotiaatkin äänestää. Vaaleissa oli työväellä odottamattoman hyvä menestys. Helsingissä sai sosiaalidemokraattinen puolue 26 ja porvarilliset puolueet yhteensä 34 edustajaa. Ensi kertaa tunkeutui työväen edustajia Helsingin siihen asti täysin porvarisvaltaiseen kunnalliselämään.

Mutta muuallakin maassa oli syytä saada aikaan vilkkaampaa toimintaa. Poliittiset olot kehittyivät jatkuvasti työväenluokalle edulliseen suuntaan. Edelläselostetulla Skandinavian-matkallani oli ollut sikäli

edullinen vaikutus, että Suomen olojen tunnetuksi tekeminen ulkomailla oli täällä saanut heräämään tietyn vastavaikutuksen. Porvarillisissakin piireissä oli alettu puhua kansalaisvapauksien palauttamisesta ja hävetä maassa vallinnutta valkoista terroria, kun nähtiin, millä silmillä meitä ulkoa päin katseltiin. Tärkein tekijä oli kuitenkin muuttunut tilanne suursodan rintamilla. Saksan asema heikkeni jatkuvasti, ja suuria tapahtumia oli odotettavissa. Oli syytä olla valmiina näiden tullessa. Mutta sitä varten tarvittiin jokin elin, joka edes jonkinlaisella auktoriteetilla voisi tarpeen esiintyessä ryhtyä toimimaan. Yksityisten puolueenjäsenten toiminta oli tosin semmoisenaan arvokasta, mutta vasta järjestöllinen toiminta merkitsisi varteenotettavaa voimatekijää.

Tämmöisen elimen luomiseksi päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin. Asiaa harkittiin vakavasti, kun tuli kysymykseen, mitä tietä tähän olisi paras päästä. Olisiko jäätävä odottamaan, kunnes toiminta pääsisi alkuun niin sanoakseni alhaalta käsin, ts. herätettävä puolueen alajärjestöt yksittellen ja pantava ne toimimaan sekä annettava niiden sitten valita itselleen keskuselin? Tämä tie olisi ollut liian hidas. Sen vuoksi lähdettiin kulkemaan päinvastaista tietä, rakentamaan puoluetta ylhäältä päin. Kun Helsingillä oli käytettävänä parhaat toimivoimat, katsottiin sopivimmaksi panna toiminta täältä käsin alkuun. Siinä mielessä kutsuttiin helsinkiläisiä sosiaalidemokraatteja yleiseen kokoukseen Koiton talolle marraskuun 5. päivänä. Kokoussali oli tupaten täynnä helsinkiläisiä työläisiä, mikä osoitti, että vetoamus oli otettu harrastuksella vastaan. Kokous seurasi hartaasti sille esitettyä alustusta sekä sitä seurannutta keskustelua.

Alustajaksi oli valittu Hannes Ryömä ja hän suoritti tehtävänsä hyvin. Hän kuvaili, miten silloiseen tilanteeseen oli jouduttu ja selosteli uuden toiminnan alkamisen välttämättömyyttä. Tämä toiminta oli perustettava kansanvaltaisuuden ja parlamentillisuuden pohjalle. Puhuja varoitti vakavasti kommunismista, joka jo alkoi nostaa päätään. Muuten oli alustus erittäin rohkea, mikä osoitti, että aikaisemmat estot olivat vähentyneet sekä että työväen piireissä uskallettiin sanoa asiat halki, vieläpä esittää vaatimuksiakin. Mutta olihan sillä välin jo ennättänyt tapahtua suuria muutoksia Saksassa ja järjestelmä alkoi meilläkin horjua. On syytä ottaa tähän Ryömän esittämät vaatimukset sananmukai-

sesti, koska silloin ensi kerran julkisesti esitettiin työväen taholla liikuneita ajatuksia. Hänen ehdotuksensa kuului:

”Kokous on sitä mieltä,

1. että nykyinen eduskunta ei ole siveellisesti oikeutettu enempää jatkamaan taantumuksellista toimintaansa, vaan on sen viipymättä väistyttävä uusilla vaaleilla valittavan koko kansaa edustavan eduskunnan tieltä;

2. että nykyisen hallituksen on luovutettava paikkansa uudelle väliaikaiselle hallitukselle, joka nauttii kansan tasavaltalaisen enemmistön luottamusta ja jonka puolueettomuusharrastuksiin kaikki muut valtiot voivat luottaa;

3. että uusi hallitus ryhtyy nopeisiin toimenpiteisiin maamme itsenäisyyden vielä puuttuvain tunnustusten hankkimiseksi sekä valmistaviin toimenpiteisiin maamme etujen valvomiseksi tulevissa rauhanneuvotte luissa ja saattamaan maamme täydellistä puolueettomuutta voimaan; vaatimalla tässä tarkoituksessa täällä majailevia saksalaisia sotajoukkoja poistumaan maasta sekä asettumalla vastaavanlaista tapahtumaa vastaan, jos sitä jonkun muun ulkovallan taholta yritettäisiin; ryhtyy tarmokkaasti hankkimaan maahamme elintarvikkeita; ryhtyy luomaan sisäistä kansalaisrauhaa poistamalla käytännöstä työväenluokan toimintaa vastaan tähdätyt poikkeuslait; toimeenpanemalla yleisen poliittisten van kien vapauttamisen ja puolueettoman, maassa kapinan aikana ja jäl keen toimitettujen yksityisten murhien ja väkivallantöiden tutkimisen ja syytteeseen panon.”

Tämä päätöslauselmaehdotus hyväksyttiin yksimielisesti lisäämällä siihen vielä erään puhujan ehdotuksesta seuraava ponsi:

”4. ettei erikoisten yhteiskuntaluokkien aseellisten järjestöjen sallit taisi maassa toimia.”

Tämä päätöslauselma kuvasti helsinkiläisen työväestön sen hetken mielialoja ja oli lähimpänä aikana esitettävien vaatimusten pohjana. Ainakin yhtä tärkeä vastaiselle toiminnalle oli Ryömän ehdotus, että kokous valitsisi väliaikaisen sosiaalidemokraattisen puoluetoimikunnan, jonka tehtäväksi annettaisiin ryhtyä toimenpiteisiin puoluekokouksen koollekutsumiseksi ja muun puoluetoiminnan alkuun saamiseksi, sekä että kokous kehottaisi muita paikkakuntia asettamaan väliaikaisia kun nallistoimikuntia.

Tämänkin ehdotuksen kokous yksimielisesti hyväksyi. Väliaikaiseen puoluetoimikuntaan valittiin seuraavat henkilöt: Matti Paasivuori, Hannes Ryömä, Väinö Hupli, Aatu Halme, J. W. Keto, Hannes Stolt ja minut sekä varajäseniksi Väinö Hakkila, Väinö Voionmaa, R. Sventorzetski, Emil Leino ja M. Ampuja.

On syytä mainita, ettei tätä Koiton kokousta varten ollut pyydetty lupaa eikä tehty ilmoitusta.

Mitä valitun väliaikaisen puoluetoimikunnan toimivaltaan tulee, ymmärrettiin hyvin, ettei sillä ollut laillisia valtuuksia, koskei sitä ollut valinnut puoluekokous. Mutta jostakin päästä toiminta oli aloitettava ja katsottiin voitavan olla varmoja siitä, ettei puolueen jäsenten taholta sen valintaa vastaan tulisi esittämään vastaväitteitä.

Tämä väliaikainen puoluetoimikunta oli itse nimittämänään tosiasiallisesti kokoonpanoltaan jokseenkin samanlaisena toiminut jo aikaisemminkin, mutta nyt se oli saanut suuremman ryhmän taakseen ja saattoi täydellä höyryllä ryhtyä toimimaan. Ja se ryhtyikin. Vielä samana iltana kello 21.30 se kokoontui ensimmäiseen istuntoonsa suorittamaan välttämättömät järjestäytymistoimet. Puheenjohtajaksi valittiin minut, varapuheenjohtajaksi Paasivuori ja sihteeriksi Hupli. Edelleen päätettiin kääntyä yleisellä julistuksella työväen puoleen ja kehoittaa sitä herättämään henkiin puoluetoimintaa ja, mikäli mahdollista kaikilla paikkakunnilla valitsemaan kunnallistoimikuntia asiain hoidosta huolehtimaan. Toisten maiden veljespuolueille päätettiin lähettää kirjallinen tiedonanto viimeaikaisista tapahtumista maassamme ja puolueen toiminnan uudelleen alkamisesta. Tiedonanto saatiin valmiiksi marraskuun 11:ntenä eli samana päivänä, jona aselepo suursodassa tehtiin. — Ebertille, Saksan tasavallan uudelle valtakunnankanslerille, päätettiin lähettää onnittelusähke.

Myöhemmissä kokouksissa käsiteltiin monelaisia toiminnan alkuunpanoasioita. Tärkein näistä oli päätös ylimääräisen puoluekokouksen koollekutsumisesta joulukuun 27. päiväksi. Se... piti luoda pohja puolueen vastaiselle toiminnalle.

* * *

Ennen kuin kuitenkin siirryn näihin puoluekokousta koskeviin asioihin ja niiden valmisteluun, on syytä kajota erääseen kysymysryhmään,

joka alusta alkaen ja pitkäksi aikaa eteen päinkin aiheutti puoluetoimikunnalle paljon huolia. Tarkoitan työväenyhdistysten ja sanomalehti-yhtiöiden asemaa. Paitsi sitä, että työväenyhdistysten talot edelleen olivat suljettuina, kokousten samoin kuin juhlien pito oli estettynä ja useimpien sanomalehtien julkaiseminen oli keskeytynyt, minkä johdosta talojen aukisaamiseen ja lehtien julkaisemiseen vaadittiin jatkuvia ponnistuksia, oli sekä talojen että lehtien taloudellinen asema joutunut horjumaan. Tuloja niillä ei ollut, mutta menoistaan ne eivät olleet vapautuneet. Lainoja oli sanottu paljon irti ja taloja oli menossa vasaramarkkinoille. Kun kysymyksessä oli suuria omaisuuksia, niin tätä oli kaikin keinoin koetettava estää. Mutta puolueenkin varat olivat vähäiset tai oikeastaan olemattomat. Oli sen vuoksi etsittävä muita keinoja. Tavallisin tapa oli hakea lainaa jostakin pankkilaitoksesta, useimmiten Työväen Säästöpankista, joka auliisti koettikin tarjota apuaan. Mutta pankki tarvitsi vakuuksia. Kun muuta vakuutta ei ollut tarjottavana, oli takausmuoto tavallisin. Toisinaan riitti puoluetoimikunnan takaus, mutta useimmiten oli yksityisten henkilöiden mentävä takaukseen. Useimmat näin puolipakollisesti takaajiksi joutuneet olivat kai vähitellen samassa asemassa kuin minäkin ennen pitkää huomasi olevani. Olin joutunut takauksiin niin suurista summista, etten mitenkään olisi niistä pystynyt vastaamaan, jos niitä olisi täytynyt ryhtyä lunastamaan. Täytyi vain luottaa tulevaisuuteen ja työväenliikkeen nousuun, joka itsestään tulisi tämän pulman selvittämään. Lainansaajien kunniaksi onkin sanottava, etten tämäntapaisista takauksista joutunut maksamaan markkakaan. Sen sijaan olen kyllä saanut maksella ylen paljon yksityisten puoluetoverien puolesta, jotka kevytmielisesti ovat jättäneet velkansa toveripiiriin kannettavaksi.

Tyypillinen tämänluontoinen luottoasia oli viipurilaisen "Työ" lehden tapaus. Se oli ennen kansalaissotaa ollut hyvin menestyvä lehtiyhtiö, joka oli hankkinut itse'een oman kirjapainon ja arvokkaita kiinteistöjäkin. Mutta kun sen lainat sanottiin irti, joutui yhtiö sucritustilaan. Puoluetoimikunnalle tuli hälyttävä tieto, että konkurssihuutokauppa jo oli määrätty ja että yhtiö siinä menettäisi kaiken omaisuutensa. Minut määrättiin puoluetoimikunnan puolesta matkustamaan Viipuriin ottamaan asiasta tarkempaa selvää. Pehdyttyäni yhtiön taloudelliseen

asemaan kutsuin velkojat koolle ja ilmoitin heille, että yhtiön velat maksetaan, sekä vaadin huutokauppaa peruutettavaksi. Oli kyseessä 200 000 markkaa, mikä siihen aikaan oli melkoinen summa. Raha oli siis koetettava hankkia. Työväen Säästöpankki myönsi tämän summan takauksia vastaan, johon menivät useimmat puoluetoimikunnan jäsenet. Rahat taskussani matkustin uudelleen Viipuriin, löin rahat toimitsijamiehen pöytään ja sain häneltä kaikki uloshaussa olleet velkakirjat pois. Hän ja pesän velkojat eivät näyttäneet olevan oikein tyytyväisiä asian saamaan ratkaisuun. He olivat nähtävästi toivoneet ainakin joksikin ajaksi vaikeuttavansa työväenlehden ilmestymistä kaupungissaan. Mutta sitä iloisempi ja tyytyväisempi oli viipurilainen työväki. Lehtiyhtiön kanssa sovittiin, että Viipuriin perustetaan uusi yhtiö, jonka osakepääomasta viipurilaiset merkitsevät puolet ja puolue toisen puolen. Yksityisten osakkeenomistajien oli kuitenkin annettava sitoumus, että he luovuttavat osakkeensa järjestöille niin pian kuin niitä saadaan perustetuiksi. Olimme oppineet pelkäämään yksityisiä osakkeenomistajia sanomalehtiyhtiöissä. — Tästäkään vaarallisesta takausjutusta ei ollut kenellekään vahinkoa. Viipurilaiset hoitivat asiansa loistavasti. Ennen pitkää oli uuden lehtiyhtiön asema vahva, ja lehti alkoi ilmestyä ”Kansan Työ” nimisenä.

Eräs toinen samanlaatuinen muistissani ollut tapaus koski Varkauden työväenyhdistyksen taloa, joka niin ikään oli määrätty myytäväksi huutokaupalla. Se voitiin pelastaa vain huutamalla talo puoluetoimikunnan nimiin. Siihen tarvittiin 30 000 markkaa. Tästä menivät takaukseen minun ohellani Paasivuori, Ryömä, Keto ja Hakkila. Talo pelastettiin ja voitiin pian luovuttaa takaisin yhdistykselle.

Tämänlaatuiset tapaukset, joita oli lukuisia, osoittivat millaisilla rahan voimaan nojautuneilla tempuilla työväenliikettä koetettiin estää uudelleen pääsemästä jaloilleen.

Työväenyhdistysten taloasioista uudella puoluetoimikunnalla muuten oli moneen otteeseen keskusteluja hallituksen kanssa. Hallitusta vaadittiin peruuttamaan niiden takavarikoimiset ja sallimaan niitä avattaviksi ja aloittamaan toimintansa. Siinä ei kuitenkaan vielä pitkään aikaan onnistuttu. Eipä edes puoluetoimistoakaan aluksi saatu auki. Tämä oli sitä käsittämättömämpää, kun tällä ei kuitenkaan voitu estää puoluetoimikunnan toimintaa, koska sillä oli toimituksen huoneisto

käytettävänä. Siellä kokoonnuttiin tavallisesti iltaisin. Suljettuna pitämällä ei siten ollut merkitystä edes kiusanteon kannalta.

* * *

Vähitellen alettiin lähestyä sitä aikaa, jolloin oli määrä pitää puoluekokous. Sen perusteellinen valmistaminen oli hetken tärkein tehtävä, sillä puoluekokouksen onnistumisesta tulisi riippumaan paljon. Ilman tällöisen, koko maan käsittävien edustajien antamaa valtuutusta oli vaikeata saada puoluevankkureita onnellisesti liikkeelle. Kaikki voimat kohdistettiin sen vuoksi kokouksen valmisteluun. Meillä oli onni saada avuksemme eräs vanhemman polven miehiä, kun Taavi Tainio marraskuun alussa pääsi vankileiriltä ja surkeasta kunnostaan huolimatta tuli suoraan päätä tarjoamaan puoluetoimikunnalle apuaan. Hänet oli vangittu jo helmikuun 3. päivänä Kuopiossa, vaikka hän kaiken aikaa, niin siellä ilmestyneessä "Savon Työmies" lehdessään kuin vuoden 1917 marraskuussa pidetyssä puoluekokouksessa, oli jyrkästi vastustanut diktatuurisuuntaa. Hän vannoi sen johdosta: "En koskaan enää tule vastustamaan kapinaa; siitä on huonot seuraukset."

Tainion avuntarjous otettiin tietenkin mielihyvin vastaan. Puoluekokouksen yleinen valmistelu annettiin kolmen miehen, nimittäin Tainion, Huplin ja minun tehtäväkseni. Monen erikoisvaliokunnan voimalla käytiin valmistelemaan kokoukselle esitettäviä kysymyksiä. Aikaa oli vähän ja selvitettäviä kysymyksiä paljon. Siitä johtui, että valiokunnille riitti viikkomääräksi työtä. Luullakseni en koskaan aikaisemmin enkä myöhemminkään ole joutunut niin sitkeästi iltakausia istumaan ja valmistelemaan kirjallisia esityksiä.

Vuoden 1918 ylimääräinen puoluekokous

Tuli sitten joulukuun 27. päivä ja alkoi puoluekokous, josta niin paljon oli riippuva. Eräänlaisen jännityksen vallassa odotettiin, millaista väkeä ja mitä mielipiteitä maaseutu oli lähettänyt kokoukseen. Epävarmaa oli myös, miten viranomaiset siihen suhtautuisivat.

Tehtäväkseni oli jäänyt väliaikaisen puoluetoimikunnan puolesta avata kokous. Koskettelin siinä puolueen aikaisempaa mahtiasemaa ja sen silloista alennustilaa. ”Ei koskaan aikaisemmin ole minkään maan yhteiskunnallista luokkaa niin lyhyessä ajassa syösty vallan ja voiman huipuilta mitä syvimpään kurjuuteen ja merkityksettömään asemaan. Ja kaikki tämä oli seurausta väärästä menettelytavasta, virheellisesti tehdyistä laskelmista, joiden tarkoituksena oli jouduttaa työväen valtaan pääsyä, mutta jotka sensijaan sitä pitemmäksi aikaa hidastuttivat... Mutta jos sosialidemokraattinen puoluejohto teki suuren virheen, niin teki porvarillinen oikeisto ja sotilaspuolue, jonka käsiin valta kansalaisliikkeen jälkeen joutui, voittonsa jälkeen vieläkin suuremman. Se halusi käyttää voittoaan lopullisesti kukistaakseen maamme työväenluokan ja tehdä sen valtiollisesti merkityksettömäksi... Tuhansia työläisiä teloitettiin laittomasti, tuhansittain nälkään ja tauteihin vankileireissä, jotka ainaiseksi tulevat jäämään häpeäpilkuksi maamme porvaristolle. Työväestöltä riistettiin kaikki oikeudet, yksinpä alkeellisimmat kansalaisoikeudetkin... Jotta palaaminen entisiin oloihin tehtäisiin kokonaan mahdottomaksi, suunnitteli porvarillinen oikeisto mahdollisimman suuren apajan vetämistä, aikoen muuttaa valtiotäätöä, poistaa yleisen äänioikeuden ja luoda uudelleen koko yhteiskuntamme perusteet. Tätä suurtyötä, jossa huvittavimpana muistona säilyy puuha kuninkaan maahan tuomiseksi, tehtiin niin väellä ja

voimalla, että sen rinnalla kokonaan unohtuivat kaikki pienemmät 'reformit'. Kun sitten käänne ulkoisten tapahtumain seurauksena tuli pikemmin kuin sitä oli voitu odottaa, ei valtaa pitävä oikeisto ollut ennättänyt muuttaa edes semmoista sitä ärsyttävää lakia kuin kunnallislakia, ja kaikki sen suunnittelemat suurreformit ovat tietenkin kokonaan valuneet hiekkaan."

Viittasin tämän jälkeen siihen, miten työväki on jälleen alkanut herätä horrostilastaan. Yhdistykset virkoavat, sanomalehdet alkavat kuljettaa lohdutuksen ja rohkaisun sanoja kärsineille ja epätoivoon joutuneille ja työväen kokouksissa vallitsee innokas ja reipas mieliala. Eipä ihme, että porvaristo jo huudahtaakin: nyt on koko kansalaissodan saavutukset menetetty. Ja jatkoin: "Valoisia tulevaisuuden toiveita antaa meille tässä suhteessa se, että me olemme jo voineet saada puoluekokouksen koolle uutta toimintaa suunnittelemaan. Sen päätehtävänä on suunnitella vaaleihin käymistä ja järjestötoiminnan uudelleen elvyttämistä, jotta työväenluokka mahdollisimman pian vapautuisi nykyisestä masennustilastaan. Osoittakaamme, että me saamme järjestöme pystyyn niin nopeasti, että näyttäisi siltä kuin ei mitään keskeytystä niiden toiminnassa olisi ollutkaan. Näyttäkäämme, että vaikka työväki hävisi aseleikissä, pystyy se rauhallisin keinoin ja järjestötoiminnan avulla voittamaan."

Avauspuheen jälkeen seurasivat tavanmukaiset alkutoimitukset. Puheenjohtajiksi tulivat Anton Kotonen, porilainen Oskari Leivo ja minä. Ulkomaisia vieraita ei tällä kertaa ollut muualta kuin Norjasta, mutta Ruotsista ja Tanskasta saapui lämpimiä onnittelusähkeitä.

Kun Hupli oli antanut suullisen selostuksen väliaikaisen puoluetoimikunnan siihenastisista töistä, siirryttiin suoraan asioihin.

Ensimmäisenä oli kysymys edustajakokouksen julistamisesta ylimääräiseksi puoluekokoukseksi. Vanha Paasivuori — oikeastaan hän ei silloin vielä ollut vanha, vaikka häntä omituista kyllä oli melkein koko ikänsä sanottu vanhaksi — oli saanut tehtäväkseen asian alustamisen. Hän selitteli syitä, jotka olivat pakottaneet tämän askelen ottamiseen, ja ehdotti, että kokous siitä huolimatta, ettei kaikkia puoluesääntöjen määräämiä muotoja ollut voitu noudattaa, päättäisi julistautua ylimääräiseksi puoluekokoukseksi, joka täydellä vallalla tekisi päätöksiä. Tämöisinä päätöksinä mainittiin väliaikaisten keskustelinten — puolueu-

voston ja puolue toimikunnan — vaali, vaaliohjelman laatiminen edessä olevia valtiollisia vaaleja varten sekä menettelytapakysymysten käsittely. Samalla ehdotettiin, että varsinainen puoluekokous kutsuttaisiin koolle niin pian kuin puoluekokousedustajain vaali voidaan toimittaa järjestyssääntöjen määräämällä tavalla.

Puoluekokoukseksi julistautuminen oli oikeastaan ainoa kysymys, jonka suhteen kokouksessa ilmeni eri mieliä. Osa kokouksen osanottajia asettui vastustamaan tehtyä ehdotusta ja katsoi, etteivät edustajat olleet sillä tavalla valittuja, että se olisi voinut ottaa itselleen ylimääräisen puoluekokouksen arvovallan. Heidän taholtaan ehdotettiin sen sijaan että kokous selittäisi olevansa ”väliaikainen puoluekokous” ja määritteli tarkemmin sen tehtävät. Erotus oli itse asiassa hiuksenhieno, mutta siihen sisältyi kuitenkin eräänlainen tulevan opposition oire. Tämä ryhmä sai puolelleen 17 ääntä yli kahdestasadasta osanottajasta.

Kokouksen esityslistalla oli runsaasti asioita, kaikki ajankohtaisia. Mainitsemista ansaitsevat semmoiset asiat kuin yhdistymis-, kokoon-tumis- ja painovapaus — jotka olivat olleet kovin ahtaalla sinä vuonna — hallitusmuotokysymys, elintarvikekysymys, yleinen armahdus, torpparikysymys ja Suomen ulkopoliittinen asema. Kaikista näistä käytiin asiallinen ja mielenkiintoinen keskustelu. Niihin ei tässä kuitenkaan ole aihetta syventyä. Sen sijaan on syytä erityisesti mainita menettelytapakysymys. Taavi Tainio suoritti tunnettuun terävään tapaansa täyden rajankäynnin sosiaalidemokraattisen liikkeen ja silloin jo päätään nostaneen kommunismin välillä ja osoitti, miten vaaralliseksi tuo uusi harhaoppi saattoi käydä työväenliikkeelle.

Keskustelu oli, kuten sanottu, harras ja asiantuntemuksella suoritettu. Päätöksetkin olivat senmukaisia kuin oli odotettu. Mutta eräässä vaiheessa tapahtui välikohtaus, joka oli viedä kokouksen karille. Tämä tapahtui, kun Mikko Ampuja alusti kysymyksen suojeluskunnista. Hänen esityksensä oli kokousta seuraamaan komennetun poliisimestarin apulaisen Hj. Honkasen mielestä ”kiihottava”, minkä vuoksi hän pariin kertaan varoitti puhujaa ja lopuksi käski hänen lopettaa puheensa, uhaten muussa tapauksessa hajottaa kokouksen. Tilanne kärjistyi silloin uhkaavaksi, sillä jos kokous olisi hajotettu, olisi tehty työ mennyt hukkaan ja olisi saattanut kestää kauan, ennen kuin uutta kokousta olisi jälleen saatu aikaan. Uhkauksen kuullessaan puheenjohtajana toiminut

Oskari Leivo hämmetyi ja änkytti jotakin vastaukseksi. Kokouksesta huudettiin silloin äänekkäästi, että minun olisi käytävä johtamaan puhetta. Teinkin niin ja otin ilman muodollisuuksia puheenjohtajan nuijan Leivon käsistä. Kysyin tiukasti Honkaselta, mihin lainkohtaan hän perustaa vaatimuksensa. Tällöin hämmentyi vuorostaan Honkanen, osamatta vastata mitään. Kun vastausta ei tullut, kehotin Ampujaa jatkamaan esitystään. Ampuja jatkoi ja luki pontensa. Tilanne oli pelastettu. Tästä hämmennyksestään ja hajotusaikeensa keskenjättämisestä sai Honkanen seuraavana päivänä porvarillisissa lehdissä kuulla kunniansa — mielestäni aivan syyttä.

Silloisille oloille kuvaavana kannattaa vielä mainita, että kokoukselle luettiin Eetu Salinin minulle Helsingin Keskusvankilasta lähettämä kirjekortti, jossa hän esitti tervehdyksensä ja toivotuksensa. Kortti kuului kokonaisuudessaan seuraavasti:

”Söörn. kuritushuone 26/12.1918.

Sos.-dem. puoluetoimikunnan, puolueuuevoston, eduskuntaryhmän ynnä pääneuvoston jäsenenä sekä Kansanvaltuuskunnan Tiedonantajan päätoimittajana olisi minulla oikeus kuin myöskin velvollisuus olla saapuvilla sos.dem. puolueen tk. 27—29 p. pidettävässä ylim. kokouksessa. Kokoukselle hyvin tunnetuista syistä ei minulla nyt siihen kuitenkaan ole tilaisuutta, vaan täytyy tyytyä ainoastaan täten lähettämään lämpimän tervehdykseni sekä tunnustukseni niille puoluetovereille, jotka suurista vaikeuksista ja vastuksista huolimatta ovat säännöllisen puoluetoiminnan aikaansaamiseksi tämän puoluekokouksen hyväksi työskennelleet.

Hartaimpana toivomuksenani on, että tämä puoluekokous nyt hyväksyisi selvässä ja tinkimättömässä muodossa ne menettelytapaohjeet puolueelle, joita vuosi sitten pidetyssä ylimääräisessä puoluekokouksessa vähemmistöön jääneenä suositin hyväksyttäväksi.

Liian kalliiksi käyneiden ja katkerain kokemusten opettamana on jo aika Suomen sos.-dem. puolueen hylätä kerta kaikkiaan epäparlamentaariset ja anarkososialistiset menettelytavat ja väkivaltaisuuksiin johtavat diktatuuriteoriat, tyrkytettäköön niitä sitten joko idästä, lännestä tai etelästä käsin ja manattakoon vaikka itse isä Marxin haamu manalasta niitä puolustamaan. Käytännöllinen toiminta edellyttää nykyajan

olosuhteita vartenottavaa älyä eikä siinä voida kaavamaisesti sovelluttaa vuosikymmeniä sitten suunniteltuja teorioja. Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen johtavana aatteena tulee olla inhimillisyys eikä tyrannius ja murhanhimo. Mitä te tahdotte ihmisten teille tekevän jne.

Sos.-dem. puoluetervehdyksellä
Eetu Salin.”

Tämä oli ”asikkalalaisen”, puolueen vanhimpaan polveen kuuluneen veteraanin, viimeinen kirjallinen aikaansaannos. Se oli hänen testamenttinsa uudelleen muodostettavalle puolueelle.

Puoluekokouksen lopulla suoritettiin tavanmukaiset keskustelinten vaalit. Puolue toimikuntaan tulivat valituiksi puheenjohtajaksi minä, varapuheenjohtajaksi Paasivuori, molemmat yksimielisesti. Puoluesihteeriksi valittiin suurella äänten enemmistöllä Taavi Tainio. Jäseniksi tulivat Keto, Ryömä, Ampuja, Hupli, Miina Sillanpää, Hakkila, Laherma (joka ei ottanut tehtävää vastaan) sekä Sulo Wuolijoki. Myös puolueneuvosto ja piiritoimikunnat asetettiin.

Näin oli tämä suurten synnytystuskien jälkeen koolle saatu kokous viety onnelliseen loppuun. Lopettajaispuheessaan voikin puheenjohtajan paikalla ollut Kotonen lausua suuren tyytyväisyytensä kokouksen menoon ja suuren luottamuksensa tulevaisuuteen.

Valmistautuminen vaaleihin. Hallitus takavarikoi vaalijulistuksen. Syytteitä sen johdosta

---

Kun puoluekokous oli saatu pidetyksi, alkoi uusi kiireellinen puuha. Koko poliittinen tilanne oli muuttunut suursodan päätyttyä. Se oli kaatanut kuningasvaalin ja hallituksen sekä pakottanut uuden hallituksen luopumaan oikeistolle rakkaaksi käyneestä tynkäeduskunnasta ja määräämään uudet eduskuntavaalit, jotka piti toimittaa 1. ja 2. päivinä maaliskuuta 1919. Täten oli auennut mahdollisuus päästä irtautumaan siitä kuolleesta tilasta, jossa maan poliittinen elämä oli ollut vuoden ajan sekä samalla vapautumaan siitä häpeästä, mitä tynkäeduskunnan taantumuksellinen lainsäädäntötoiminta maalle merkitsi. Näihin vaaleihin oli käytävä kiireellisesti varustautumaan, jotta työväenpuolue jälleen voisi tulla kunnollisesti edustetuksi.

Vaalivalmisteluihin oli aikaisemmin monien eduskunnan hajotusten takia saatu riittävästi tottua, joten kaikki viralliset toimenpiteet sujuivat kangertelematta. Vaali-innostuksen herättäminen olikin päähuolena. Siinä mielessä ryhdyttiin laatimaan vaaliohjelmaa ja vaalijulistusta. Ohjelma oli lyhyt ja sisälsi ainoastaan hetken tärkeimmät tunnukset. Vaalijulistuksessa sen sijaan käytettiin edellisen ajanjakson komennosta purevan arvostelevaa kieltä ja esitettiin runsaasti esimerkkejä laittomuuksista, teloituksista ja eduskunnan aseman merkityksetömäksi tekemisestä. Sen otsakkeeksi pantiin ”Sorron yöstä nouskaa!” ja sisällys oli hyvin suoranuottinen. Alaotsakkeet voivat antaa jonkinlaisen kalpean kuvan sen sisällyksestä: ”Kuolemaa on porvaristo kylvänyt ympärilleen”, ”kansan kalleimmat ihmisoikeudet on porvaristo tallannut jalkoihinsa”, ”köyhä kansa on jätetty nälkään nääntymään”, ”porvaristo yritti tehdä vallankaappauksen”, ”kansan tahtoa on pilkattu

ja halveksittu”, ”puolikaseduskunnan häikäilemättömät teot ja sortolait”, ”kansan tuomio lähestyy”, ”vaaleissa on porvaridiktatuuri kukistettava”, ”sosialidemokratiassa on työväenluokan turva”.

Se oli todella tehokas vaalijulistus ja täynnä asiaa. Sai olla varma, että siihen kiinnitettäisiin huomiota myös vastustajain taholla. Mutta sitä, että siitä nousisi semmoinen suurjuttu kuin todella syntyi, emme olleet odottaneet. Olivathan monet silmät olleet sitä tarkastamassa, ennen kuin se lähetettiin painoon. Ensimmäisen luonnoksen laati muistaakseni Hupli, jolla oli sujuva kynä. Sitä tarkasteli koko puoluetoimikunta ja lopullista höyläämistä suorittamaan valittiin vielä erityinen valiokunta johon kuuluivat Ryömä, Hupli ja minä. Meidän vastuullamme se sitten painatettiin. Painos oli runsas, yhteensä 200 000 suomen- ja 12 000 ruotsinkielistä kappaletta.

Tuskin oli painos levitetty ja sitä alettu eri osissa maata jakaa, kun alkoi saapua viestejä, että sen levittämistä oli ruvettu estämään. Helmikuun 12. päivänä oikeusministeri Karl Söderholm määräsi julistuksen takavarikoitavaksi ja poliisit kävivät hakemassa käsillä olleet kappaleet. Kirjapainosta niitä saatiin vain 16, puoluetoimistosta ei kappalettakaan ja helsinkiläisestä piiritoimistostakin ne oli jo ennätetty lähettää maaseudulle, niin että saaliiksi koko suuresta määrästä jäi vain vähän toista kiloa. Samana päivänä Helsingin raastuvanoikeus vahvisti takavarikon kaupunginviskaali Timo Springertin vaatimuksesta. Vastaaajiksi oli tällöin haastettu minut puoluetoimikunnan puheenjohtajana sekä Työväen kirjapainon faktori Salmi julistuksen painattajana. Samalla saimme molemmat haasteen saapua vastamaan julistuksen sisällyksestä.

Kaikkialta maaseudulta tuli viestejä, että viranomaisen toimesta etsittiin julistusta ja sen levittäminen kaikin keinoin koetettiin ehkäistä. Täten sille tehtiin erinomaista mainosta. Ihmiset lukivat sen paljon tarkemmin kuin tavallisia vaalijulistuksia. Heidän käsiinsä joutuneet kappaleet olivat suuria harvinaisuuksia, joita luettiin ääneen työpaikoilla ja perhepiireissä. Sitä naulattiin tolppiin ja rakennusten seiniin, niin että sen levikki muodostui suureksi. Kun siitä oli tullut poliittinen asiakirja, täytyi se kääntää myös englanniksi ja saksaksi, joten sen sisällys tuli tunnetuksi maamme rajojen ulkopuolellakin. Takavarikon päättäjät eivät varmaankaan olleet kuvitelleet, että heidän toimenpiteellään tuli olemaan aivan päinvastainen vaikutus kuin oli toivottu.

Saatuani haasteen päätin, että jos viranomaiset kerran halusivat tehdä asiasta ison poliittisen jutun, en omalta osaltani olisi siinä esteenä. Vastauksen tuli sen vuoksi olla perusteellinen. Siihen oli kerättävä tosiasioita julistuksen jokaisen lauseen tueksi. Niiden kerääminen oli hankalaa ja työteliästä puuhaa, sillä tiedot vuoden 1918 tapahtumista olivat vielä aika lailla hajallaan. Varsinkin murhatuista ja muuten kadonneista oli vaikea saada luotettavia tietoja. Vastinetta ryhdyttiin laatimaan kiireesti. Siinä auttoivat minua varsinkin Hupli ja Sulo Wuolijoki, molemmat näppäriä kynämiehiä.

Ensimmäisellä kerralla pyydettiin raastuvanoikeudessa luonnollisesti lykkäystä kirjallisen vastineen esittämistä varten. Se saatiinkin, mutta vain parin viikon ajaksi. Kun jutun piti tulla toisen kerran esille, satuin potemaan ankaraa influenssaa — todellista, eikä vain diplomaattista, kuten yleensä uskoteltiin. Talvella 1918—19 lämmitettiin taloja yleensä heikosti, niin että sairastumiset olivat yleisiä. Kolmannella kerralla olin kuitenkin jalkeilla ja valmis lähes 100 sivun laajuisine vastineineni. Siinä esitettiin runsas kokoelma tosiasioita, jotka kaikki oli koetettu tarkistaa mahdollisimman tarkkaan. En ryhdy tässä sen sisällystä lähemmin selostamaan.

Raastuvanoikeuden puheenjohtajana oli oikeusneuvosmies Eugen Idestam, jäseninä Ärt ja Loukola sekä virallisena syyttäjänä kaupunginviskaali Timo Springert, jonka ikävänä velvollisuutena tuohon aikaan oli ajaa syytteitä kaikenlaisissa vastenmielisissä jutuissa. Minulla oli avustajana Hakkila. Yleisöstäkään ei ollut puutetta, sillä yleinen mielenkiinto juttua kohtaan näytti olleen suuri. Oikeussaliin oli tulossa väkeä niin paljon kuin siihen päästettiin. Aloitin vastineeni lukemisen. Kun sitä oli jatkunut noin tunnin verran, otti oikeus kahviloman. Sen päätyttyä jatkoin jonkin aikaa lukemista, mutta olin sairauteni jälkeen vielä niin heikossa kunnossa, että en jaksanut suorittaa sitä loppuun, vaan oli pakko pyytää saada istuutua ja luovuttaa Hakkilalle lukeminen. Jälkeenpäin vertaili Springert meidän kahden lukemista keskenään sanoen, että kun kuunteli minun lukemistani, oli se kuin raskaan jyrän kulkua, kun sen sijaan Hakkilan luku muistutti kevyen jousiäkeen hyppelemistä. Kummalle tämä oli tarkoitettu kiitokseksi, en ota sanoakseni.

Vihdoin lukeminen päättyi. Kun syyttäjältä kysyttiin haluaako hän

lykkäystä esittääkseen kirjallisen vastalausunnon, vastasi hän: "Mistä minä sen ajan, avun ja rahan otan." Hän tyytyikin käyttämään vain lyhyen suullisen puheenvuoron viipyen siinä enemmän kansalaissodan ajoissa ja sen tapahtumissa kuin julistuksen koskettelemisissä asioissa. Siitä hän vain lyhyesti väitti, että sen samoin kuin vastineenkin tarkoituksena oli kylvää katkeruutta ja vihaa. Tynkäeduskunnan nimitämistä "eduskunnan irvikuvaksi" hän piti laillisen ja kansanvaltaisen eduskunnan loukkaamisena. Koska julistuksen tarkoituksena oli ollut ilmeisesti perättömien tietojen levittäminen ja laillisen hallituksen, eduskunnan ja viranomaisten halventaminen, vaati hän molemmille vastajille edesvastuuta rikoslain 16. luvun 24. pykälän ja painovapauslain 34. pykälän nojalla.

Kun syyttäjä kaiken aikaa pelkästään yleisin piirtein oli kosketellut julistusta, niin koetin saada hänet liukkaalle jälle kehottamalla häntä tarkemmin määrittelemään, mitkä julistuksen kohdat sisälsivät perättömiä väitteitä ja siten olivat rikollisia ja millä tavalla. Kun hän ei siihen leikkiin antautunut, pyysin oikeuden puheenjohtajaa vaatimaan, että hän tarkemmin määritteli syytteensä. Puheenjohtaja kääntyikin mainitunlaisin kehotuksin syyttäjän puoleen, mutta tämä ei ollut halukas mitään lisäämään. Katsoin tämän johdosta voivani todeta, ettei syyttäjä ole kyennyt näyttämään syytettä toteen ja vaadin sen johdosta syytteet hylättäviksi.

Raastuvanoikeus harkitsi asiaa puolisentoista tuntia, minkä jälkeen se julisti seuraavan päätöksen:

"Raastuvanoikeus katsoo, että puheenalainen Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen Puoluetoimikunnan kustantama ja Työväen kirjapainossa painettu vaalijulistus sisältää ilmeisesti perättömiä tietoja hallituksen, kansaneduskunnan ja viranomaisten toimenpiteistä sekä että siinä sitäpaitsi esitetään asioita väärässä valossa ja syytetään hallitusta, kansaneduskuntaa ja viranomaisia siitä, että näiden toimenpiteiden pää-tarkoituksena olisi vainota ja sortaa työväenluokkaa, minkä vuoksi ja kun esitys on omansa saattamaan hallituksen, kansaneduskunnan ja viranomaiset halveksimisen alaiseksi sekä sen tarkoituksena on ollut sellainen halventaminen, niin raastuvanoikeus, nojaten rikoslain 16. luvun 24. pykälään, sellaisena kuin se kuuluu tammikuun 4. päivänä 1919 annetussa laissa (laki säädetty tynkäeduskunnassa siis juuri vähää

ennen; pykälää sanottiin yleisesti "punikkipykäläksi"), ja samana päivänä annetun painovapauslain 34. pykälään ja rikoslain 5:3 pykälään, harkitsee oikeaksi tuomita entisen senaattorin Väinö Tannerin Sosiaalidemokraattisen Puoluetoimikunnan puheenjohtajana pidettäväksi kaksi (2) kuukautta vankeudessa, sekä faktori Akseli Salmen, Työväen kirjapainon johtajana, osallisuudesta sanottuihin rikoksiin vetämään sakkoa viisisataa (500) markkaa, mikä varojen puutteessa on suoritettava 60 vuorokauden vankeudella, minkä ohessa julistus määrätään menetettyksi."

Tähän päätökseen ilmoitettiin heti molempien vastaajien puolesta tyytymättömyyttä.

Jotta käräjäoikeus ei loppuisi, oli seuraavana päivänä raastuvanoikeudessa vielä toinen juttu minua ja faktori Salmea vastaan. Siinä meitä syytettiin puolueen julkaiseman "Eduskuntavaalit" nimisen pikkukirjusen julkaisemisesta. Kirjanen sisälsi melkein yksinomaan vaalitekniisiä neuvoja. Siitä huolimatta siitäkin oli nostettu syyte, tällä kertaa kaupunginviskaali A. Mestertonin ajamana. Asia oli ollut jo aikaisemmin vireillä, mutta siirretty vastineen antamista varten maaliskuun 19. päivään. Tässä oikeudenkäynnissä oli avustajanani Hakkilan asianajotoimistosta Eino Pekkala. Syyttäjä vaati tässäkin jutussa edesvastuuta rikoslain 16. luvun 24. pykälän nojalla. Puolestani jätettiin oikeudelle lyhyt vastine, jossa alussa huomautettiin, että kirjanen sisälsi vain vaalitekniisiä neuvoja. Syyttäjä ei ollut pyydettynäkään määritellyt, mitkä kohdat siinä olivat rikollisia, "ilmeisesti senvuoksi, ettei lentokirjasessa semmoisia kohtia ole ja ettei hänkään ole semmoisia kohtia voinut siitä löytää. Kun tällaisen syytteen esittäminen tuntuu minusta oikeudenkäynnin pilkalta ja alastoman poliittisen tarkoituksen tavoittamiselta, en halua käyttää hyväkseni oikeutta esittää asiassa mitään puolustusta."

Tuomio tuli tästäkin: minulle yksi kuukausi vankeutta ja Salmelle 400 markkaa sakkoa.

Vielä kolmanteenkin vaalijuttuun minut haastettiin vastaamaan, nimittäin ruotsalaisen työväenliiton vaalijulkaisua koskeneeseen. Vaikka selitin, ettei puoluetoimikunnalla ollut siihen osaa eikä arpaa, sain roikkua jutussa mukana loppuun saakka. Siitä ei kuitenkaan onnistuttu saamaan osalleni mitään syytä.

Näin olin siis saanut vankeustuomioita yhteensä kolme kuukautta. Niitä en kuitenkaan joutunut istumaan. Valitimme Salmen kanssa Ho-vioikeuteen, joka vahvisti tuomiot. Sen jälkeen valitimme Korkeimpaan Oikeuteen, jossa asia joutui ratkaisuun vasta paljon myöhemmin. Ennen ratkaisua minua monelta taholta painostettiin anomaan armoa Korkeimman Oikeuden päätöksen tultua. Olisi muka suuri skandaali, jos eduskuntaryhmän puheenjohtaja, mikä minusta sillä välin oli tullut, ja entinen senaattori joutuisi poliittisista jutuista istumaan. Siihen aikaan oltiin vielä niin hienotunteisia, että tällöinen mahdollisuus vaivasi vastuunalaisia henkilöitä. Ilmoitin kuitenkin jyrkästi, etten tule jättämään armonanomuksia sekä ettei skandaali ole minun, vaan silloisen komennon. Juttu kuivui lopulta hyvin vähäiseksi, sillä Korkeimman Oikeuden toukokuussa 1923 — siis neljän vuoden päästä, jolloin intohimit jo olivat lauhtuneet — antamalla päätöksellä faktori Salmi vapautettiin kokonaan syytteestä ja minun osaltani tuomio muutettiin 1000 markan suuruiseksi sakoksi.

Yhtä onnellisesti ei käynyt monen kansanmiehen, joka oli joutunut levittämään tätä julistusta. Sen levittäjiä ja seinille naulaajia syytettiin nimittäin monella paikkakunnalla rikollisen kiihotuksen avustamisesta. Tuomiot olivat miltei kauttaaltaan vankeusrangaistuksia, vaihdellen 1—10 kuukauteen, tavallisimmin 4—5 kuukautta. Ankarimman rangaistuksen, 10 kuukautta vankeutta, sai eräs Keravalla asunut ontuva suutari. Hakkila leikkasikin: "Keravan nilkku suutari joutui sokean oikeuden käsiin." Niin sokeaa voi oikeudenkäyttö tosiaan olla! Minä, joka kuitenkin olin jonkinlaisessa vastuussa siitä, mitä oli kirjoitettu, selvisin rahalla ja niin vähäisellä summalla kuin 1 000 markalla. Kansanmiehet saivat maksaa paljon vähäpätöisemmästä teostaan — oikeastaan ilman minkäänlaista aihetta, sillä eihän heiltä voinut vaatia, että he olisivat ottaneet selvää, mitä julistuksessa sanottiin — ei tosin selkänahallaan, mutta kuitenkin pitkäaikaisella vapautensa menettämisenä. Asiasta tuli siten täydellinen skandaali oikeusvaltio Suomelle.

Jutun mittasuhteet eivät päättyneet edes tähän. Siitä tuli suuri julkinen juttu sen johdosta, että koko vastinekirjelmäni julkaistiin ensinnä

lehdissä täydellisenä. Sen jälkeen se ilmestyi kirjasena, jota levitettiin "Väinö Tannerin puolustuspuhe" nimisenä. Kirjasta haluttiin ulkomaillekin, ja niinpä se oli käännettävä sekä ruotsin että norjan kielelle. Se ilmestyi näissäkin maissa nopeasti ja levitti vähemmän miellyttäviä tietoja maamme oloista. Myöhemmin taisi tulla vielä saksan- ja englanninkieliset käännökset. Ministeri Söderholmin reipas ote oli siten kantanut hyvän hedelmän, mutta ei suinkaan hänen eikä systeemin eduksi. Ja lopullinen vastaus tähän otteeseen annettiin pian sen jälkeen vaaleissa.

Pienenä kuvaavana piirteenä sen ajan virkamiesten hengestä kannattaa vielä mainita, että kun vaalijulistus oli selitetty takavarikoiduksi, katsoi Espoon piirin nimismies Troberg, joka muutenkin innokkaasti oli heiteltyt kapuloita työväen harrastusten tielle, hetken soveliaaksi näyttää tärkeyttään. Ollessani käymässä perheeni luona Kauniaisissa lähetti hän luokseni kaksi poliisia kutsumaan minua julistuksen johdosta kuulusteltavaksi. Kieltäydyin tietysti kunniaista tehdä hänen tuttavuuttaan ja käskin poliisien viedä herra Trobergille terveisiä, että hän saa mennä niin pitkälle kuin pippuri kasvaa. Poliisit poistuivat noloina. Siihen se yritys sammui, Trobergin yrittämättä toista kertaa lähestyä minua tällaisilla asioilla.

* * *

Eduskuntavaaleja odoteltaessa otettiin puoluetoimikunnassa harkittavaksi monesti puheena ollut kysymys suhtautumisesta "tynkäeduskuntaan". Siihenhän kuului aluksi ainoastaan Paasivuori, mutta myöhemmin oli joku muukin sosiaalidemokraattinen kansanedustaja päässyt vapaalle jalalle ja käynyt istahtamassa edustajain tuoleilla. Seikkaa ruvettiin pitämään jonkinlaisena tämän eduskunnan tunnustamisena, ja sen jälkeen käytiin eduskunnan hajottamispäätöksen jälkeen neuvotteluja mainittujen edustajain ja puoluetoimikunnan välillä. Saapuvilla olivat edustajat Vihtori Mäkelä, Juho Rapo ja Heikki Väisänen. Sen sijaan Koponen ja Paasivuori, jotka näiden lisäksi olivat eduskunnassa, olivat jostakin syystä estyneitä. Nämä edustajat selittivät olleensa vastahakoisia eduskuntaan lähtemään, kun käsittivät sielläolonsa turhaksi, jopa narrinpeliksi. Kun mitään vastakkaiseen suuntaan menevää yhteistä päätöstä ei kuitenkaan ollut tehty, olivat he nou-

dattaneet valtiopäiväjärjestyksen määräystä ja saapuneet eduskuntaan. He ilmoittivat, että heille oli vaikeata itse erota eduskunnasta, ja suosittelevat sen vuoksi, että puoluetoimikunta kutsuisi heidät pois. Näin päätettiinkin menetellä varsinkin sen johdosta, että eduskunta hajotuspäätöksestä huolimatta edelleen jatkoi istumistaan. Näin menetti eduskunta viime hetkinään sen viimeisenkin viikunanlehden, joka sille oli antanut todellisen eduskunnan leiman. Päätös tehtiin tammikuun 18. päivänä. Eduskunta puolestaan päätti rangaista heitä luvattomasta poissaolosta 50 markan sakolla jokaiselta päivältä. Luullakseni tätä sakkoa ei yritettykään periä.

Kansainvälisiin suhteisiin jouduttiin tällä välin puuttumaan. Toinen internationaali oli kutsunut ensimmäisen maailmansodan jälkeisen kongressinsa koolle Lausanneen, muistaakseni maaliskuussa. Suomi oli unohdettu kutsua tähän tilaisuuteen. Tämän johdosta kirjoitettiin Hjalmar Brantingille, huomautettiin, että mekin olemme olemassa, ja pyydettiin hänen toimenpiteitään, että kutsu lähetettäisiin Suomellekin. Hän tekikin pyyntömme mukaisesti ja kutsu saapui. Matkalle lähtivät Keto ja Wäinö Wuolijoki, jotka siten saivat tehdä mielenkiintoisen matkan sodan hävittämän Keski-Euroopan lävitse. Matkalla he joutuivat samaan joukkoon ruotsalaisten edustajain, mm. Brantingin ja Möllerin kanssa. Matkasta ja matkalaisten keskusteluista oli Wuolijoella jälkeinpäin kerrottavana monta hauskaa juttua. Suomalaiset samoin kuin ruotsalaisetkin olivat varanneet evästä mukaansa, koska ei ollut tietoa millaiset ruoansaantimahdollisuudet silloin olivat Saksassa, tai oikeastaan oli tiedossa, ettei matkamiehillä ollut siellä mitään saatavissa. Kun sitten junassa ryhdyttiin syömään eväitä, oli Keto ottanut laukustaan esiin jyrkän suomalaisen reikäleivän, pannut voita päälle ja ryhtynyt sitä sen jälkeen vahvoilla hampaillaan ja leukaperillään murtamaan ja jauhamaan. Ruotsalaiset sen sijaan ottivat esille hienointa paperinohutta näkkileipäänsä, jota he tekohampaillaan varovasti pureskelivat. Tämän vastakohtan havaitessaan olivat ruotsalaiset ihmetelleet ja lausuneet joitakin huomautuksia ”pelottavasta suomalaisesta rodusta”. — Kedolla oli muuten ainakin näihin aikoihin erinomainen ruokahalu. Kerran hän Elannon Siltasaarenkadun ravintolassa löi vetoa kanssamme siitä, että hän syö koko ruokalistan tarjoaman ruokavalikoiman, ja hän tekikin sen tulematta sairaaksi.

Eetu Salinin viimeinen matka

Huhtikuun alussa 1919 kohtasi puoluetta suuri menetys. Ehkä huomattavin sen vanhoista veteraaneista, Eetu Salin oli huhtikuun 6. päivänä vetänyt viimeisen henkäyksensä. Tämän vapautta ja kansansa onnea ja itsenäisyyttä koko ikänsä harrastaneen miehen päivät olivat päättyneet Söörnäisten kuritushuoneessa. Mihin hän kuoli, siitä ei meillä, jotka elimme vankilan ulkopuolella, ollut täyttä selvyyttä. Ikää hänellä ei ollut vielä liiaksi: hän oli vasta täyttänyt 52 vuotta. Mutta ruumis oli raihnutunut monivaiheisen elämän aikana. Kysyin vuosia myöhemmin hänen vankitoveriltaan Yrjö Mäkeliniltä, mikä oli lopullisena syynä Salinin kuolemaan. Mäkelin, joka mainitsi olleensa Salinin koppitoverina, lausahti vain yksikantaan: "Salin hajosi." Sen enempää hän ei ruvennut asiaa selvittämään. Ymmärsin, että koneisto yksinkertaisesti oli lakannut toimimasta, se oli ajettu loppuun.

Kun tästä kuolemantapauksesta saapui tieto puoluepiireihin, oli suru yleinen. Kunnioittaakseen vainajan muistoa päätti puolue-toimikunta, että Salin oli haudattava puolueen kustannuksella. Sen kunnianosoituksen me olimme hänelle velkaa. Samalla ryhdyttiin suunnittelemaan näistä hautajaisista hiukan juhlallisempaa tapausta, jossa mahdollisimman monilla puolueystävillä olisi tilaisuus olla mukana. Hautajaistilaisuudethan ovat sitä paitsi kautta historian olleet eräänlaisia ensi luokan poliittisiakin tilaisuuksia. Tämäkin seikka oli silloisina ankeina aikoina huomioonotettava tekijä. Hautauksesta oli lyhyesti sanoen samalla muodostettava poliittinen mielenosoitus vallinnutta järjestelmää vastaan, joka oli antanut Salinin tapaisen miehen kuolla kuritushuoneessa.

Kun näihin hautajaisiin suunnitellusta kulkueesta voimassaolevien määräysten mukaisesti oli ilmoitettu järjestysvallalle, kutsutti silloinen Helsingin poliisimestari Ilmari Helenius — jota myöhemmin hänen ollessaan Uudenmaanläänin maaherrana, sanottiin ”kenraalikuvernööriksi”, koska hän oli sekä kenraali että kuvernööri — minut luokseen virkahuoneeseensa. Määräaika sattui puolta tuntia ennen kuin olin menossa joillekin paremmanpuoleisille päivällisille. Ilmestyin sen vuoksi hänen eteensä ylläni arkista parempi puku, joten ehkä odottamansa sosialistisen räyhääjän asemesta hän saikin näkyviinsä ”herrasmiehen” puvussa olleen henkilön. Hän puhutteli minua kohteliaasti, mihin siihen aikaan olin jokseenkin tottumaton, varsinkin poliisikunnan kanssa tekemisiin joutuessani. Luin tämän pukuni ansioksi, mutta myöhemmin lähemmän tuttavuuden perusteella minun on ollut pakko korjata tätä käsitystäni, sillä kohteliaisuus kuului hänen tapoihinsa. Helenius ilmoitti lyhyesti, ettei kaupungin halki suunniteltua kulkuetta voitu sallia. Ilmoitin yhtä lyhyesti ja samalla terävästi, ettemme aio siitä luopua, ja jos poliisi aikoo sen estää, niin se saa itse vastata seurauksista. Jonkin aikaa keskusteltuamme ja Heleniuksen huomattua, että olin järkähtämätön, ryhtyi hän esittämään kompromissia. Emmekö voisi sopia siitä, mitä katuja myöten kulkue tulisi vaeltamaan? Tätä vastaan minulla luonnollisesti ei ollut mitään muistuttamista. Helenius toivoi, ettei kapeata Aleksanterinkatua myöten kuljettaisi, ja ehdotti Pohjois-Esplanaadinkatua. Kun tämä sattui olemaan meidän oma suunnitelmamme, ei ollut vaikeata suostua tähän ehdotukseen. Ja niin erosimme hyvinä ystävinä.

Hautauspäiväksi oli valittu arkipäivä, torstai, huhtikuun 17:s. Työpäivän päätyttyä oli kulkueen määrä lähteä liikkeelle Työväentalon luota. Jo kellon lähetessä neljää alkoi paikalle kerääntyä tuhansia ihmisiä osoittamaan vainajalle viimeistä kunnioitustaan. Tasan kello puoli viisi lähti kulkue liikkeelle sovittua reittiä: Unionin-, Pohjois-Esplanaadin- ja Antinkatua myöten Lapinlahdenkadulle ja siitä Uudelle hautausmaalle. Ruumis- ja seppelevaunujen jäljessä astui Työväenyhdistyksen soittokunta surumarseja soitellen, sen takana omaiset ja heidän jäljessään eri työväenjärjestöjen edustajat. Mukana oli puolue-toimikunnan, eduskuntaryhmän, Ammattijärjestön, Helsingin työväen-

yhdistyksen ja monien muiden järjestöjen edustajia. Myös maaseudulta, etenkin vainajan pitkäaikaiselta asuinpaikalta Porista, oli kulkueessa runsaasti edustajia. Järjestöt kulkivat kaikki lippuineen; ensi kertaa vuoden 1918 jälkeen nähtiin Helsingin kaduilla punalippujen jälleen liehuvan. Muuta yleisöä oli runsaasti mukana, ja siten kulkue venyi lähes kilometrin pituiseksi ja arvioitiin siihen osallistuneiden määrän nousseen lähemmä kymmeneentuhanteen henkeen. Kadunvieret olivat sitä paitsi mustanaan yleisöä, joka seurasi tätä työväen ensimmäistä julkista esiintymistä pitkän tauon jälkeen. Jokainen mukana ollut tunsu rintansa paisuvan suuresta itsetunnosta: Katsokaahan, kuinka paljon meitä on — meitä ei sittenkään ole lyöty maahan!

Haudalla pidettiin useita puheita. Vainajan lesken omistettua muutamia kaipauksen sanoja pitkäaikaiselle elämäntoverilleen astui Tainio peitetyn haudan ääreen ja piti siinä erään parhaita puheitaan. Hän kuvasi vainajan elämäntyötä ja lausui, että hautaan laskettiin nyt eräs Suomen historian suurimpia henkilöitä. Salinin nimi tulee aina säilymään Suomen ensimmäisten miesten joukossa. Hän oli vain kyläsuutari ja kyläsuutarin poika eikä ollut saanut tilaisuutta opiskeluun kuten muut suurmiehemme. Mutta hän oli syvästi ajattelevana miehenä päässyt selvyyteen asioista, joista maassamme hänen toimintaan ryhtyessään ei oltu tietoisia. Salin oli ensimmäisten joukossa kohottamassa työväenluokan asemaa ja hänen työnsä on kantanut hyvän hedelmän. Hän kuoli "maanpetturina", siitä huolimatta, ettei maassamme varmaankaan ole monta maatansa ja kansaansa enemmän rakastanutta miestä kuin Eetu Salin. On olemassa korkeampikin oikeus kuin juristien ja viranomaisten. Ensimmäistä kuuluisinta kapinoitsijaa Jeesus Kristusta syytettiin myös kiihotuksesta kapinaan laillista hallitusta vastaan ja hänet tuomittiin rikoksestaan kuolemaan. Jaakko Ilkan kohtalona oli hirsipuu, mutta se ei estä sitä, että kansa pitää häntä sankarinaan. Viitaten saattojoukon runsauteen puhuja osoitti, miten kansa tässä tapauksessa oli suhtautunut annettuun tuomioon. — Monen silmät kostuivat heidän kuunnellessaan Tainion kaunista muistopuhetta.

Seppelten laskua kesti pitkän aikaa ja kullakin oli kukkien ohella joitakin sanoja sanottavanaan. Minun tehtävänäni oli laskea seppele eduskuntaryhmän puolesta. Vertasin puheessani Salinia Aleksis Kiveen

ja huomautin hänen olleen puhujana yhtä vaikuttava kuin viimeksi mainittu kirjailijana; hän osasi aina löytää sanat, jotka tunkeutuivat kuulijain mieliin.

Hämärä ennätti peittää maisemat ennen kuin haudalta erottiin. Tilaisuus oli jättänyt osanottajien mieliin pysyvän muiston.

Puolueen sisäiset olot 1919

Vaalien jälkeen kokoontui uusi eduskunta huhtikuun 1. päivänä. Jätän sen toiminnan ja aikaansaannosten seuraamisen kuitenkin toistaiseksi ja pysyttelen puolueen sisäisissä tapahtumissa, koska niistä pääasiallisesti riippui, mitä sosiaalidemokraattinen puolue pystyi aikaansaamaan.

Kun puoluekokous oli pidetty vuoden vaihteessa ja asiainhoito saatu raiteilleen, olisi odottanut, että toiminta olisi lähtenyt kulkemaan kitkattomasti. Niin ei kuitenkaan käynyt. Olihan jo puoluekokouksessa esiintynyt vähäinen opposition siemen, joka tosin vielä oli järjestyvätön eikä kokouksessa löytänyt itselleen muuta muotoa kuin turhan yrityksensä tehdä koko kokous merkityksettömäksi riistämällä siltä mahdollisuuden nimittää itseään ylimääräiseksi puoluekokoukseksi. Jos tämä yritys olisi onnistunut, olisi jälkeinpäin aina voitu sanoa sitä vain "kokoukseksi", samaan malliin kuin aikaisempi puoluetoimikunta sanoi syksyn 1917 vaaleissa valittua eduskuntaa "kokoukseksi" ja piti ns. Mannerin eduskuntaa ainoana laillisenä. Tämä torpedoimisyritys kuitenkin onneksi torjuttiin. Kaikki ymmärsivät mistä oli kysymys.

Heti puoluekokouksen jälkeen alkoi oppositio kuitenkin suunnitelmallisesti toimia ja samalla omaksua itselleen kommunistisia aatteita ja menettelytapoja. Puolueen uudet isännät eivät sille lainkaan kelvanneet. Valppaan koulua ikänsä käyneet eivät voineet tottua avoimeen toimintatapaan ja vilpittömään, asialliseen kanssakäymiseen puoluetoverien kesken. Länsimainen parlamentillinen työskentelytapa oli heille myös outoa. Olihan aikaisemmin ollut sääntönä, että aina oli löydettävä eriävä kanta porvarillisten puolueiden ehdotusten suhteen. Jos nämä olivat valmiita hyväksymään sosiaalidemokraattien suunnitelmia, alettiin epäillä,

että niissä oli jotakin vikaa, ja silloin oli mitä pikimmin haettava uusi oksa millä istua. Jyrkkä luokkataistelukanta oli korkeimmassa kurssissa ja siitä poikkeamista pidettiin kuolemansyntyinä.

Tämmöisessä ei ohjaksiin astunut suunta halunnut olla mukana. Se piti parlamentillista työtä ja sen vuoksi myös vaalien onnistumista tärkeänä. Se piti myös tähdellisenä, että eduskunnassa saataisiin jotakin aikaan. Koska mikään puolue ei voinut yksinään sanella eduskunnan päätöksiä, oli siellä tehtävä työ alituista sovittelua. Tämä johtui asiain luonnosta.

Nämä suunnittelut eivät miellyttäneet muodostumassa ollutta oppositiota. Melkein ensimmäisiä toimenpiteitä, mihin tämä oppositio ryhtyi puoluekokouksen jälkeen, oli tulossa olleiden vaalien boikottaus. Sen toimesta annettiin helmikuun alussa julistus, nimeltä ”Kommunistinen vaalilippu”. Sen alla komeili 66 oppositioon kuuluneen ja sittemmin kommunisteihin siirtyneen henkilön nimet. Julistuksessa kehoitettiin työläisiä olemaan osallistumatta eduskuntavaaleihin. Kielteistä kantaa perusteltiin sillä, että sosiaalidemokraattisen puolueen vaalipuuhat olivat vain ”porvariston hirmuvallan verho”.

Tässä kannanotossa ei oppositio kuitenkaan ollut yksimielinen. Enimmät tyytymättömätkin käsittivät, että eduskuntavaalit olivat ainoa tie helpotusten aikaansaamiseksi työväenluokan asemaan. Torjuakseen edellämäinitun julistuksen vaikutuksen julkaisivat eräät nimeään ilmoittamattomat ”vasemmistososialistit” ennen vaaleja vastajulistuksensa, jossa työväkeä hartaasti kehoitettiin osallistumaan vaaleihin. Perustelut olivat kyllä omalaatuiset. Julistuksen mukaan vaalit sinänsä, yhtä vähän kuin eduskuntatyökään, eivät merkinneet mitään. Koska ne kuitenkin tulisivat jouduttamaan edessä ollutta välttämätöntä vallankumousta, oli niihin osallistuttava. Ja suurin osa kommunistisista työläisistä menikin äänestämään. Heidän ehdokkaitaan ei eduskuntaan kuitenkaan tullut muita kuin Hilda Hannunen ja Ville Vainio, jotka aluksi kuuluivat sosiaalidemokraattiseen eduskuntaryhmään, kun olivat puolueen vaaliliitossa tulleet valituiksi. Eduskunnassa he koettivat vaatimattomasti esitellä kommunistista maailmankatsomusta.

Oppositio ryhtyi myös järjestäytymään. Se keräsi samanmielisiä ympärilleen. Muutamissa keskuksissa sillä näytti olevan hyvä maaperä. Niinpä helsinkiläisissä oloissa alkoi pian olla vaikeata pitää joukkoja

koossa ja saada kokouksia sujumaan ilman ikäviä kahnauksia. Aluksi kävin Helsingin kunnallisjärjestön kokouksissa, mutta ennen pitkää se osoittautui liian raskaaksi. Keskustelu niissä oli tarkoituksellisesti äreätä, haukkumista ja henkilökohtaisia loukkauksia. Selvästi näki, että tarkoituksenakin oli tehdä kokoukset rauhallisille työläisille sietämättömiksi. Nämä pitivätkin pian parempana pysytellä niistä poissa. Saa-daksemme asiallisesti keskustella samoin ajattelevien kanssa perustimme "Keskusteluseura" nimisen sosiaalidemokraattisen yhdistyksen. Siihen liittyivät puolueen kaikki aktiiviset helsinkiläiset jäsenet. Sen piirissä vaihdettiin ajatuksia päivän politiikasta ja suunniteltiin tarpeellisia toimenpiteitä. Sillä oli alusta alkaen erittäin tärkeä merkitys puolueen toiminnassa ja siitä muodostui pitkäksi aikaa hyödyllinen mielipiteiden ja suunnitelmien valmistuskeskus.

Toinen samanlainen kommunistipesä muodostui — omituista kyllä — Kuopiossa. Ennen kansalaissotaa oli Savo ollut puoluekartalla tyyppillinen "revisionistinen" alue. Mutta kansalaissodan jälkeen se muutti täydellisesti tyyliänsä. Vaikuttiko siihen osaltaan se, että sikäläiset puoluetoverit eivät olleet näkemässä mitään "punaisen" puolen tapahtumista, mutta sen sijaan olivat saaneet riittävässä määrässä kokea "valkoisten" hirmutekoja, siitä huolimatta, että koko sodan ajan olivat olleet taisteluista sivussa, on vaikeata sanoa. Luultavasti tällä seikalla oli oma psykologinen vaikutuksensa. Samalla tavalla kävi Vaasassa ja Oulussa sekä yleensä koko pohjois-Suomessa, niin että tämä selitys osunee kutakuinkin oikeaan. Yleismaailmalliset tapahtumat antoivat yllykettä tälle ajatussuunnalle. Kaikkialla maailmassa kuohui, entiset hallitsevat piirit joutuivat syrjään ja uudet astuivat tilalle. Monarkiat romahtivat, tasavaltoja perustettiin. Ja kaiken yllä loisti Neuvostoliiton jatkuva menestys ja sen köyhälistölle hankkimat ja vieläkin enemmän lupaamat saavutukset. Oli ymmärrettävää, että työväenluokka oli levotonta ja odotteli oman Messiaansa tuloa.

Oppositio alkoi, kuten sanottu, kerätä näitä vastustuskannalla olleita aineksia alajärjestöihinsä. Omia lehtiäkin perustettiin. Eräänlainen teoreettiseksi tarkoitettu viikkojulkaisu alkoi ilmestyä nimellä "Sosialistinen Aikakauslehti" — nimi otettu puolueen aikaisemmasta julkaisusta — ja tämän toimittajaksi ilmestyi eräs ennen tuntematon tulokas, tohtori Ivar Lassy. Tämä nuorukainen, joka henkilöllisyydeltään oli mitä

miellyttävin ja teki melkein poikamaisen vaikutuksen, voitti helposti ihmisten luottamuksen. Hän vieraili maalla ollessani toisinaan minunkin perheessäni, mikä johtui siitä, että hänen vanhempansa asuivat myös Kauniaisissa. Hän oli kielitaitoinen, oli paljon matkustellut, käynyt mm. Persiassa, miltä matkaltaan oli kirjoittanut teoksenkin, muistaakseni nimeltä "Haaremin ristikkojen takana". Mutta todellisuudessa hän oli täysin moraaliton henkilö, jolla ei ollut mitään pidäkkeitä, kun kysymyksessä oli poliittinen toiminta. Tästä puolesta saanen vähän myöhemmin puhua lisää. Hänen aikakauslehtensä muodostui vähitellen todelliseksi myrkyntyväksi. Teoreettisten kirjoitusten varjolla ja peitossa hän julkaisi mitä valheellisimpia kirjoituksia puolueen toimintaa vastaan ja saarnasi jokseenkin avoimesti kommunismia.

Saadakseen sirotelluksi sopivaa propaganda-aineistoa myös sosiaalidemokraattisiin lehtiin perusti Lassy yhdessä parin muun henkilön kanssa, joista eräs oli tunnettu ruotsinmaalainen seikkailija Ola Vinberg, "Työväenlehtien Tietotoimisto" nimisen uutis- ja artikkelitoimiston, ja he olivat kyllin häikäilemättömiä pyytääkseen sille sosiaalidemokraattisen puolueen rahallista avustusta sekä puolueen kaikkien virallisten uutisten julkaisemisoikeutta. Anomus kyllä ymmärrettiin hylätä, ja ryhdyttiin kiirehtimään oman tietotoimiston perustamista. Lassyn toimisto lähetti siitä huolimatta sosiaalidemokraattisille lehdistä päivittäin aineistoaan, jolla säännöllisesti oli omat tarkoituksensa, kuten eräiden maiden uutistoimistoilla vielä nytkin on. Kokousselostukset olivat aina jollakin tavalla kieroja ja vääristeltyjä. Eduskuntaryhmästäkin vuoti säännöllisesti tämän toimiston kautta vääristeltyjä kuvauksia luottamuksellisistakin keskusteluista, mikä pakotti ryhmän lopulta kieltämään Lassyn läsnäolon ryhmässä. Valitettavasti eivät sosiaalidemokraattiset lehdet osanneet aina olla varuillaan, niin että näitä uutisia ja artikkeleita pääsi jonkin verran niiden palstoille.

Paikallisia kommunistisia lehtiä perusteltiin vähitellen eri paikkakunnille, ja etupäässä näitä tämä uutistoimisto oli tarkoitettu muonittamaan. Vaikutusvaltaisimmaksi pääsi niistä Kuopiossa ilmestynyt "Savon Kansa", jonka päätoimittajaksi tuli Kaarlo Luoto. Lehti asettui järjestelmällisesti vastustamaan puoluetuomikuntaa tämän puuhissa. Muita samansuuntaisia lehtiä olivat "Kansan Sana" Tampereella, "Työn Oikeus" Kotkassa ym. Nämä kaikki tekivät voitavansa estääkseen sosiaali-

demokraattista ajatuskantaa juurtumasta työväenluokan keskuuteen. Suuressa määrässä ne siinä onnistuivatkin. Selvää pesäeroa ei ollut olemassa niiden yhtä vähän kuin niiden kannattajajoukkojenkaan suhteen, niin että ne voivat vapaasti toimia puolueen suojassa.

Ikävin puoli asiassa oli se, ettei näiden hämäämiesten puuhia edes voinut julkisuudessa täydellä todella ja selvästi paljastaa. Silloin vallinnut suunta maassa vainusi kaikkialla kommunismia, vallankumousta ja kapinaa, ja valtiollinen poliisi oli kärkeä käymään käsiksi pienimmänkin saamansa viitteen johdosta. Ei voinut niin ollen suoraan viitata henkilöihin ja suunnitelmiin väittämällä niitä kommunistisiksi, koska se helposti sai ilmiannon leiman. Tätä suojattua asemaansa kommunistit käyttivät täysin määrin hyväkseen ja huusivat heti suurella äänellä ilmiantojen teosta, milloin heidän puuhiinsa kajottiin. Jotkut sosiaalidemokraattiset lehdet taas joutuivat hämmennyksiin, kun syytöksiä puolueen johtoa vastaan sateli jatkuvasti. Niiden lukijat ja toimittajatkin alkoivat epäillä, etteivät asiat olleet oikealla kannalla, kun syytöksiä ei edes voinut aina kyllin selvästi oikaista. Niitä oli vaikeata saada vakuutuneiksi siitä, että kysymyksessä oli itse asiassa ankara taistelu sosiaalidemokraattisten ja kommunististen aatteiden välillä, sillä kommunistiksi ei kukaan itseään tunnustanut. Oltiin muuten vain ”jyrkkiä”. Sisältäpäin tapahtuvaa hyökkäilyä vastaan on kaikissa oloissa vaikeinta puolustautua. Sen olivat kommunistimme varsin hyvin ymmärtäneet ja käyttivät tätä sekavaa tilannetta hyväkseen.

Selvittävä puoluekokous. Kommunistit eroavat puolueesta

Sekavasta asiain-tilasta oli saatava loppu, ja ainoa, joka sen voisi lopettaa, oli puoluekokous. Se oli sen vuoksi kutsuttava mahdollisimman pian koolle ja siinä oli asiat puitava täysin selviksi. Kun puolueen järjestyssääntöjen mukaan puoluekokous on kutsuttava koolle vähintään kuusi kuukautta aikaisemmin, ja se tahdottiin saada koolle vielä vuoden 1919 aikana, oli päätös tehtävä jo aikaisin keväällä. Itse kokous avattiin 8. päivänä joulukuuta ja sitä kesti yhteen menoon yhdeksän päivää. Se oli pisin puoluekokous, missä olen ollut mukana, eikä niitä tietääkseni meillä sen pitempiä ole ollutkaan, joskin tämäkin ennätys kuuluu tulleen muualla lyödyksi. Samalla se oli meluisin ja kärjistynein.

Alusta alkaen näkyi, että kommunistit olivat kokousta varten hyvin varustautuneet. Joka asiassa tehtiin riitaa ja joka asiaa varten oli pitkiä puheenvuoroja etukäteen jaettu heidän keskensä. Riita alkoi heti puheenjohtajan vaalissa, mitä yleensä ei pidetä hyviin kokoustapoihin kuuluvana. Puheenjohtajiksi oli puoluetoimikunnan puolesta ehdotettu Hakkilaa ja minua, mutta kommunistien taholta ehdotettiin lisäksi Kaarlo Luotoa. Ja tietysti kokous, jonka osanottajat eivät vielä kokouksen alussa tunteneet toisiaan eikä toistensa mielipiteitä, hyvänaikaisuudessaan sovun vuoksi hyväksyi tämän ehdokkuuden. Siitä tuli kuitenkin kokouksen varrella sakea riita, joka päättyi Luodolle huonosti. Hakkila ja minä pidimme puolestamme huolen siitä, ettei Luoto pääsyt häpäisemään kokousta puheenjohtajan tuolilla esiintymällä.

Kokouksen kommunistista oppositiota johtivat varsinkin Sulo Wuolijoki ja Eino Pekkala, jotka molemmat edellisen vuoden kokouksen

jälkeen olivat loikanneet kommunistien leiriin. Suulaimmat puheenvuorot käytti kumminkin Ivar Lassy. Muita sen ryhmän silmättekeviä olivat Ville Vainio, Oskari Jalava, Mauritz Rosenberg ja eräät muut.

Turnajaiset aloitti Lassy ehdottamalla heti kokouksen alussa, että sen puolesta lähetettäisiin sähkösanoma samana päivänä Tukholmassa kokoontuvalle Skandinavian maiden vasemmistososialistien kongressille. Sähkeen sanamuotokin oli hänellä jo valmiina. Se päättyi seuraavaan loistavaan tempaukseen: "Suomen työväki toivoo, että teidän taistelunne kapitalistisen rosvovalan hävittämiseksi ja työväen vallan luomiseksi edelleenkin kantaisi runsaita hedelmiä. Eläköön kansainvälinen vallankumous. Eläköön köyhälistön diktatuurin aate!" Olin tällöin vuorollani puheenjohtajana. Ilmoitin kylmästi, että asia menee valiokuntaan harkittavaksi. Arvelin sen hautautuvan sinne. Lassy raivosi ja pani vastalauseen puheenjohtajan menettelyä vastaan. — Myöhemmin sähkö kuitenkin lähetettiin siivottuna. Tätä ei kokouksessa saapuvilla ollut Gustav Möller voinut käsittää. Kysymyksessä oleva Tukholman kokouskun hänen käsityksensä mukaan oli hajotuskokous.

Sitten alkoi puoluetoimikunnan kertomuksen käsittely. Työväenkokouksissa on yleensäkin huonona tapana tuhlata tähän asiaan paljon aikaa, vaikka tämä merkitsee sitä, että uudet asiat eivät saa osakseen läheskään sitä huomiota, mikä niiden pitäisi saada. Myönnettävä toiselta puolen on, että varsinkin jos kokouksessa on oppositio, joka pyrkii valtaan, ei mikään tarjoa niin hyvää tilaisuutta päästä johdon kimppuun kuin edellisen ajan toiminnan arvosteleminen. Tämä kokous voitti siinä suhteessa monet ennätykset. Puoluetoimikunnan kertomuksen lähetekeskusteluun kului päivä; toinen päivä meni eduskuntaryhmän toiminnan käsittelyyn, ja vielä kolmas päivä kulutettiin niihin yhteensä, ennen kuin ne valiokunnasta palattuaan olivat tulleet perin pohjin puiduiksi.

Hyökkäyksen näissä asioissa aloittivat Sulo Wuolijoki ja Eino Pekala, jotka syyttivät puoluetoimikuntaa jos mistä laiminlyönneistä ja harhaotteista. Sen yleinen politiikkaa oli ollut väärää; osanotto toisen internationaalien kokoukseen oli suuri virhe; suhtautuminen suojeluskuntaan oli ollut suvaitsevaista; se oli ollut porvarillinen, pikkuporvarillinen, vastavallankumouksellinen jne. Yleensä ei missään asiassa ollut voitu toimia näiden vankileirillä ärsyyntyneiden mielen mukaisesti.

Helsinkiläisiä kaiveli lisäksi Työväen Sanomalehti O.Y:n juttu ja monet puhuivat siitä, kuinka puoluetoimikunta aikoi ryöstää helsinkiläisten omaisuuden. Mutta ei toiseltakaan puolelta jääty vastauksen velkaa. Varsinkin Kotonen, Wäinö Wuolijoki ja Ryömä hoitelivat tulta toiselta puolen. Hyökkäykset osoitettiin yleensä perättömiksi tai, jos niissä jotakin perää oli, liian mitättömiksi.

Kun puoluetoimikunta oli saanut sille kuuluvat "luontaisedut", seurasi eduskuntaryhmän vuoro. Siinä alkoi hoidella patteristoa Oskari Jalava, joka ennen kansalaissotaa oli ollut äärimmäisiä "revisionisteja" ja Valppaan politiikan vastustajia, mutta vankileirissä riittävästi istutuaan oli siirtynyt kommunistien leiriin. Hän syytteli eduskuntaryhmää tilanteen väärästä arvioimisesta. Se oli ottanut osaa presidentinvaaliin ja vaikuttanut, että Ståhlberg oli tullut valituksi. Mannerheim oli kyllä syrjäytettävä, mutta silti ei olisi saanut ottaa vastuulleen Ståhlbergin-kaan vaalia. Hallitusmuodon käsittelyssä oli oltu aivan ryhdittömiä, sallittu siihen tulla mukaan useita sopimattomia ja taantumuksellisia pykälä. Etenkin presidentin veto-oikeutta lakien vahvistamisen suhteen, samoin kuin presidentin oikeutta hajottaa eduskunta moitittiin kovasti. (Näistä asioista käsitykset parin vuoden perästä kyllä muuttuivat, kun Ståhlberg hajotti eduskunnan sen tultua tyngäksi kommunistiedustajain vangitsemisen jälkeen. Kaikilla asioilla näyttää olevan toinenkin puolensa!) — Varsinainen hyökkäys oli jätetty Lassyn tehtäväksi. Hän oli perusteellisesti valmistautunut siihen ja hankkinut sitä varten käsiinsä jäljennökset eduskuntaryhmän ja sen valiokuntien pöytäkirjoista. Niistä hän luetteli, mihin kaikkeen porvarilliseen saastaan eduskuntaryhmä oli vajonnut; vieläpä se jossakin vaiheessa oli harkinnut sitäkin mahdollisuutta, että olisi velvollinen astumaan hallitukseen. Lassy selitti minun käyneen pääministeri Kaarlo Castrénin luona kumartamassa ja tarjoamassa ryhmän minimiohjelman perusteella sosiaalidemokraatteja hallitukseen. Siitä hän väaristellen lueskeli ryhmän pöytäkirjoja. — Tästä hallitukseen osallistumisesta voitiin osoittaa, että pääministeri oli kyllä ryhmältä tiedustellut, olisiko se valmis luovuttamaan joitakin jäseniään hallitukseen, mutta että ryhmä oli tämän ajatuksen silloisissa oloissa hylännyt. — Ministerisosialismista tehtiin muuten kokouksessa ja vielä vuosikautia jälkeenpäinkin suuri "pöpö", jolla alituisesti peloteltiin ja jolla oli hyvä iskeä vastustajaa. Tarvitsi vain vihjailla, että

joku havitteli ministeriksi, niin hänen tulevaisuutensa oli mennyttä. — Vielä luki Lassy ryhmän viaksi, ettei armahdusasiaa ollut ajettu tarpeeksi tarmokkaasti; suojeluskuntien hajottamisasiassa ei ollut saatu mitään aikaan jne. Eräs maaseutulaisedustaja oli ilman muuta valmis antamaan ryhmälle epäluottamuslauseen, koska se ”kiitettävällä tavalla oli palvellut porvaristoa”.

Tässäkään yhteydessä ei jääty vastausta vaille, ja ryhmällä oli se etu puolellaan, että sen ”paperit olivat puhtaat”. Monet ryhmän eturivin miehet käyttivät puheenvuoroja selittäen asiat oikein päin. Vaikka hyökkäykset olivatkin selvästi aiheettomia, oli tärkeätä maalaisedustajain takia myös osoittaa ne aiheettomiksi ja siten valistaa kuulijakuntaa. Tulessa olivat tällöinkin Wäinö Wuolijoki, Ryömä, Kotonen ja osaltani minäkin. Puolestani koetin antaa rauhallisen yleiskatsauksen vuoden varrella vallinneesta tilanteesta ja osoittaa, millaisissa oloissa mikin ratkaisu oli ollut tehtävä ja mitä se itse asiassa merkitsi. Teräväkielinen Kotonen ruoski hyökkääjiä pahanpäiväisesti ja lopetti ryhmän toimintaa puolustavan lausuntonsa sanoilla: ”Vaikk’ koettaa Herkuleskin parastaan, niin ulvoo koira, naukuu kissa vaan.”

Pistevoitto jäi tässäkin asiassa selvästi eduskuntaryhmälle. Mutta keskustelun varrella oli ollut syytä kiinnittää huomiota kysymykseen, mistä Lassy oli saanut käsiinsä ryhmän ja sen valiokuntien, vieläpä puolue-toimikunnankin pöytäkirjoja. Millään rehellisellä tavalla se hänelle ei ollut mahdollista. Asia selvitettiin istunnon aikana perusteellisesti. Kävi ilmi, että pöytäkirjat oli annettu puhtaaksikirjoitettaviksi KK:n siihen saakka täysin luotettavana pidetylle naiskonttoristille. Tämän oli Lassy onnistunut hurmaamaan ja tekemään rakastajattarekseen. Sen jälkeen tyttöparka oli täydellisesti hänen käsissään ja antautui kaikessa toimimaan hänen määräystensä mukaan. Hän otti kaikista kirjoitustöistään, jotka vähänkin koskivat politiikkaa, jäljennökset Lassya varten. Myös tärkeimmistä osuuskaupallisista asioista kulkeutuivat jäljennökset samalla tavalla vieraisiin käsiin ja tulivat sitten vastaan osuuskaupallisissa kokouksissa. Saamiaan pöytäkirjoja voi Lassy sitten pitkälti lukea puoluekokouksessa, niitä lisäksi tahallisesti vääristelemällä. Itse asiassa ne kyllä laillisellakin tavalla oli saatettu kokouksen tietoon siten, että asianomainen valiokunta sai niihin täydellisesti tutustua, joten vahinko ei ollut suuri. Mutta petos oli ikävä todeta.

Tämä vilpillisyys aiheutti pienen dramaattisen kohtauksen jo kokouksen aikana. Kun pöytäkirjojen lukemisen jälkeen mentiin väliajalle, hyökkäsi kuumaverinen Hupli, KK:n toimitusjohtaja, jota tämä epärehellisyys läheisesti koski, Lassyn luo, syytti häntä varkaudesta ja iski lopulta lujasti korville. Lassy koetteli puolustautua ja oli syntyä vähäinen tappelu, mutta se estettiin. Vilpillinen KK:n toimihenkilö, joka kaiken lisäksi oli kokouksessa kommunistien edustajana, karkotettiin kokouksesta ja hän menetti toimensa KK:ssa. Näin surullisen lopun sai tämä Lassyn suureksi yllätykseksi suunniteltu hyökkäys.

Lassyn koko toiminta oli kokouksen kestäessä leimattu puoluetta vahingoittavaksi. Sen, että tämä myös oli hänen tarkoituksensa, on hän itse jälkeenpäin tunnustanut. Selostaessaan myöhemmin puoluekokouksen menoa kommunistisessa "Suomen Työmies" lehdessä hän kirjoitti: "Ylipäänsä olivat hyökkäykset minua vastaan oikeutetut. Olin tosiaan omistanut lähes vuoden työn puolueen vahingoittamiseksi ja perustusten hajoittamiseksi sen alta, jotta todellinen työväenpuolue voisi paremmin syntyä." Tällöisiä Efiältes'ia oli pesiytynyt puolueen siipien suojaan.

Sitten seurasi juttu, joka tavallaan muodostui vedenjakajaksi kokouksessa, vaikkei sitä kukaan etukäteen ollut semmoiseksi ajatellut. Kun kommunistit olivat valittaneet Luodon kokouksen puheenjohtajaksi, nostatti se vastakkaisella kannalla olleiden mielenkiinnon tätä henkilöä kohtaan. Tainio puoluesihteerinä vaati hänen erottamistaan puolueesta, pääasiallisesti sillä perusteella, että hän lehdessään tahallisesti oli toiminut puoluetta vahingoittavasti. Muut löivät lisää löylyä, muistuttivat Luodon kirjavasta menneisyydestä ja toivat siitä esiin inhottavia yksityiskohtia. Luoto puolustautui ja kommunistiset edustajat tekivät — tyhmästi kyllä — asiasta suuntakysymyksen. Siten erottautui kokouksessa selvästi se ryhmä, jota oli oikeus pitää kommunistisena. Kokonainen päivä pestiin Luodon pyykkää ja varmuuden vuoksi lähetettiin kysymys vielä valiokuntaan. Tämä hankki murhaavan todistusaineiston Luotoa vastaan. Sisäministeri Ritavuoren välityksellä olin saanut Luodon rikosrekisteriotteen käytettäväksi, ja se osoitti oikeaksi kaikki hänen entisyyttänsä koskeneet syytökset. Hänellä oli omallatunnollaan lapsenmurha; erään viettelemänsä nuoren neitosen kuolema; hän oli ollut sekä saksalaisten että venäläisten vakoojana ym. Valiokunnasta palattuaan juttu vaati vielä runsaasti aikaa, sillä Luoto puolustautui

sitkeästi ja hänen kannattajansakin olivat ahkerasti äänessä. Lopputuloksena oli kuitenkin, että Luoto erotettiin puolueesta 94 äänellä 51 vastaan. Tämä äänestys osoitti kokouksen voimasuhteet.

Varsinaisia asioitakin oli kokouksessa runsaasti. Ne hukkuivat kuitenkin suurimmaksi osaksi yleiseen poliittiseen kartunvetoon. Kuitenkin saivat menettelytapakysymys, tuotantovälineiden yhteiskunnallistamiskysymys ja puolueen suhde internationaaliin osakseen huomiota. Osoitautui, että kommunisteilla ja varsinkin heidän kellokkaillaan Sulo Wuolijoella ja Eino Pekkalalla, oli yleisestä tilanteesta se käsitys, että porvarillinen yhteiskunta oli melkein huomispäivänä valmis romahamaan ja että sen vuoksi oli kiire saada tässä puoluekokouksessa valmiiksi piirustukset siitä, millä tavalla valta oli otettava työväen käsiin ja ennen kaikkea, millä tavalla sitä sen jälkeen olisi käytettävä. Varsinkin Sulo Wuolijoki oli vuorenvarma siitä, että suuret mullistukset olivat muutaman viikon perästä edessä, kuten hän kanssani yksityisesti väitellessämme selitti. Kun asiat eivät sujuneet opposition mielen mukaisesti, saatiin siltä taholta kuulla uhkauksen tapaisiakin lausuntoja. Niinpä esimerkiksi Lassý erään asian yhteydessä julisti: ”Tämä kokous ei saa hämmästyä, jos työväki vähemmän välittää kokouksen päätöksistä, eikä se saa liiaksi hämmästyä, jos ensi puoluekokoukseen mennessä toiset työväenjärjestöt ovat ratkaisseet asian ja seuraava puoluekokous seisoo päätetyn tosiasian edessä.”

Nämä ennustukset eivät kyllä vielä tähänkään mennessä ole toteutuneet. Sentapainen toiminta, jota meille kommunistit kokouksessa suosittelevat, johti sen sijaan Etelä- ja Keski-Euroopassa aivan päinvastaisiin tuloksiin: nostatti fascismin, joka vuorostaan johti uuteen maailmansotaan.

Kommunistit koettivat saada menettelytapaohjeet niin venyviksi kuin mahdollista. Kun heidän omat ehdotuksensa hylättiin, koettivat he saada valiokuntien ehdotuksiin kaikenlaisia lievennyksiä. Mutta enemmistö oli ottanut oppia vuoden 1917 syksyllä pidetystä ylimääräisestä puoluekokouksesta, jossa menettelytapaohjeet muovailtiin niin epäselviksi ja venyviksi, että niiden nojalla voitiin ryhtyä tavoittelemaan diktatuuriakin. Tätä ei nyt saanut tapahtua toista kertaa. Eikä se tapahtunutkaan. Diktatuurin ajaminen hupeni tällä kertaa suuriksi val-

lankumoukselliseksi puheiksi. Tässä yhteydessä saarnattiinkin verraten avoimesti kommunismia ja neuvostojärjestelmän tuomista Suomeen.

Kansainvälisistä suhteista oli Wiik laatimassaan alustuksessa todennut, että puolueen vuonna 1917 tekemä päätös Zimmerwaldin internationaaliin liittymisestä oli rauennut tämän internationaalien hajoamisen johdosta, ja hän ehdotti sen vuoksi, että puolue pysyisi toisen internationaalien jäsenenä. Tätä vastusti oppositio, joka vaati liityttäväksi kolmanteen internationaaliin. Wiikin ehdotus hyväksyttiin 91 äänellä 27 ääntä vastaan.

Vähitellen saatiin kokous hoidetuksi loppuun. Kommunistien hyökäykset oli onnellisesti torjuttu. Maalaisedustajatkin, jotka olivat saapuneet kokoukseen täynnä epäluuloja helsinkiläisiä herroja kohtaan ja melko suopeina maakunnissa saarnatulle ”jyrkkyydelle”, saivat pitkän kokouksen varrella silmänsä auki huomatakseen, mistä loppujen lopuksi oli kysymys. Sen vuoksi ei pidettykään kiirettä kokouksen lopettamisella, vaan katsottiin parhaaksi kerrankin selvittää asiat pohjia myöten. Kokous muodostui siten sosiaalidemokratian ja kommunismin väliseksi selvittäväksi rajankäynniksi. Epäröivät ainekset tiesivät tämän jälkeen, mihin leiriin kukin kuului. Niille taas, jotka jo olivat varmasti valinneet toisen tien, ei mikään valistus enää ollut avuksi. Päätökset näiden kahden suunnan välillä tehtiin yleensä suhteessa 2/3: 1/3, sosiaalidemokraattisen suunnan hyväksi.

Lopputulokseen voitiin olla tyytyväisiä, joskaan ei kokouksen yleiseen menoon. Kokouksen menosta antoi aina suoranuottinen Kotonen, joka siihen aikaan vielä oli selvä sosiaalidemokraatti, vaikka myöhemmin siirtyi kauas oikealle, puheenvuorossaan seuraavan kauniin todistuksen: ”Katsellessani nyt viikon päivät tätä kokousta on minusta — suokaa anteeksi! — näyttänyt siltä, että tämä kokous on kuin jokin markkinatori, jossa huudetaan, räyhtään ja arvon saavat ne, joiden hulina ylimpänä heiluu ja joiden sanat ja hyppäykset ovat kaikkein karkeimpia ja jyrkimpiä. Tämä on vallankumoushumalaa, saatuna osittain venäläisestä vodkasta, osittain kotimaisesta salapoltosta. Täällä on taskuvarkaista alkaen kaikki edustettuna.” (Viimeisellä lauseella tarkoitettiin sitä KK:n toimihenkilöä, joka oli luovuttanut pöytäkirjojen jäljennöksiä vieraisiin käsiin ja joka sen jälkeen sai poistua kokouksesta. Mutta Kotonenkin sai suorapuheisuudestaan muistutuksen.)

Kysyin kokouksen päätyttyä pikakirjoittajana toimineelta maisteri Petreliukselta, joka kaiken aikaa väsymättä oli pannut paperille kaikki kokouksessa tarjotut "päärlyt", miltä hänestä oli tuntunut nähdä ja kuulla kansan syvien rivien todellisia otteita. Hän kehui, ettei hän koskaan ollut ollut niin mielenkiintoisessa kokouksessa ja että hän palkkion sijasta olisi kernaasti maksanutkin oikeudestaan saada olla mukana tätä kuulemassa. Ja todella: tuskin sen mielenkiintoisempaa kokousta voi kenenkään kohdalle sattua. Vielä nytkin vaikuttaa kokouksen pöytäkirjan lukeminen yhtä jännittävältä kuin paras salapoliisiromaani. Eri asia on sitten, ettei työväenliikkeelle ole hyötyä eikä etua siitä, että sen kokoukset muodostuvat karkeiksi ja meluisiksi.

Kaiken kaikkiaan kokouksesta oli kuitenkin hyötyä ja sen merkitys muodostui erinomaisen suureksi. Siinä tuli vedetyksi raja sosiaalidemokraattisen ja kommunistisen työväenliikkeen välille. Käytännöllisenä seurauksena kokouksesta oli se, että kommunistinen aines erosi sosiaalidemokraattisesta puolueesta ja perusti oman puolueensa. Sosiaalidemokraattinen puoluetoimikunta puolestaan antoi heti puoluekokouksen jälkeen voimakassanaisen julistuksen maamme työväelle ja kohdisti sen myös kommunistista hajotustoimintaa vastaan. Kun puoluekokous oli kehottanut puoluetoimikuntaa valvomaan puolueen kokonaisuutta ja yhtenäisyyttä sekä erottamaan puoluetta vahingoittavat ja sitä vastaan työskentelevät järjestöt ja yksityiset, seurasi joukko erottamisia. Mm. Sulo Wuolijoki ja Eino Pekkala erotettiin silloin puolueesta. Kommunistisiksi osoittautuneilta sanomalehdiltä otettiin pois puoluelehden oikeudet. Puolueen puhtaanapitolaitos oli pantu toimimaan; sitä vaati selvyys.

Tämä oli ilmeisesti onnellinen lopputulos, niin kipeältä kuin todellisesta työväenliikkeen miehestä tuntuukin, kun näkee hajaannuksen repivän puoluetta. Mutta ellei voida sopia toimimaan yhdessä, on parempi erota kuin riidellä yhteisessä pesässä. Sisältäpäin tapahtuva solutustyö on jokaiselle puolueelle kaikkein vaarallisin. Se on yhtä vaarallista kuin aikoinaan oli Troijan puuhevoson kuljettaminen linnoitettuun kaupunkiin.

Onneksi oli porvariston vastustuksesta huolimatta puolueen järjestämistyö päästy panemaan alulle jo vuotta aikaisemmin. Jos vasta nyt

olisi pitänyt ryhtyä panemaan tätä työtä käyntiin, olisi se jokseenkin varmasti epäonnistunut. Hajottavat voimat olisivat saaneet liian paljon aikaa käytettäväkseen.

Nyt tiedettiin työväenliikkeessä, kuka kukin oli. Entisestä epäselvyydestä oli vapauduttu.

**OLOJEN TASAANTUMISTA KOHTI.
HALLITUSMUOTOTAISTELU PÄÄTTYY**

Jälleen täysilukuinen eduskunta. Sosiaalidemokraattisen ryhmän ”uudet kasvot”

Kokonaisosanotto vuoden 1919 eduskuntavaaleihin oli ollut melkoisen hyvä, vain kolmisenkymmentätuhatta ääntä vähemmän kuin syksyn 1917 ennätysvaaleissa. Äänestäjiä kertyi nimittäin kaikista sodan ja äänioikeuden menetyksistä huolimatta 961 000, eli 67 prosenttia äänioikeutetuista. Tätä korkeammalle ei myöhemmissä vaaleissa päästykään kymmeneen vuoteen. Rungas osanotto osoitti, että valitsijat olivat valveilla. Vaalien tulos merkitsi tasavaltalaiselle rintamalle täydellistä voittoa ja osoitti monarkistien kuningasvaalin aikaiset tilastolliset laskelmat täysin perusteettomiksi. Sosiaalidemokraatit palasivat eduskuntaan saman suuruisena ryhmänä kuin ensimmäisissä yksikamarisen eduskunnan vaaleissa, eli 80 edustajan voimalla. Kun ottaa huomioon, millaisissa olosuhteissa työväki joutui nämä vaalit hoitamaan, voinee huoletta sanoa, ettei se meillä koskaan ole saavuttanut loistavampaa vaalitulosta. Porvarillisissa ryhmissä oli tapahtunut huomattavia muutoksia, kun suomalaiset porvarilliset puolueet ohimenevän hallitusmuotokysymyksen merkeissä olivat ryhmittyneet uudelleen. Näistä sai suomalainen puolue, josta tällä välin oli tullut kansallinen kokoomuspuolue, 26 edustajaa (ennen 22) ja nuorsuomalainen puolue, nyt kansallisen edistyspuolueen nimisenä, 26 (24) edustajaa. Maalaisliitolle vaalit hankkivat suuren voimansäntä; se sai nyt 42 (26) edustajaa. Tämä oli sen siihenastinen voimakkain esiinryntäys ja johtui ilmeisesti ryhdikkäästä tasavaltalaisesta kannasta. — Seuraavan suuren nousunsa hankki maalaisliitto sen sijaan aivan toisenlaisilla ”ansioilla” vuoden 1929 vaaleissa: vastustaessaan virkamiesten palkankorotusta!

Kaikista äänestäjämenetyksistään huolimatta sosiaalidemokraattinen puolue oli siis hävinnyt vain 12 edustajapaikkaa, vaikka oli pelätty

menetysten nousevan vähintään kolmeenkymmeneen paikkaan. Se oli yllätys puolueelle itselleen eikä suinkaan vähemmän suuri yllätys porvarisille puolueille.

Vastavalittu eduskunta kokoontui 1. päivänä huhtikuuta 1919. Sen ensimmäisenä tehtävänä oli valita itselleen puhemiehet. Tällä kertaa vaali sujui vaivattomasti; kaikki kolme puhemiestä valittiin heti ensimmäisessä äänestyksessä. Puhemieheksi tuli uusi mies, maalaisliittolainen toht. Lauri Kr. Relander, joka tällä tavalla alkoi presidentin tuolille johtaneen valtiollisen uransa. Varapuhemieheksi valittiin sosiaalidemokraatti Anton Kotonen ja toiseksi varapuhemieheksi kokoomuksen toht. Paavo Virkkunen.

Puhemies Relanderin puhe eduskunnalle oli hänen luonteensa mukaisesti herkkää tunteilua. Hän puhui veljessodan kirouksesta, isketyistä haavoista, katkerasta kuilusta ja kehotti käymään sovinnon tietä. "Silloin tulevat isketyt haavat kasvamaan umpeen, katkeruus häviää, Suomesta tulee onnellinen Suomi, Suomen kansasta onnellinen kansa."

Juhlallisissa avajaisissa joutui eduskunta ensi kertaa vastatusten uuden valtionhoitajan, kenraali Mannerheimin kanssa. Vasemmiston taholla tunteet kansalaissodan voittajaa kohtaan eivät olleet lempeitä ja synkkinä kuunneltiin hänen avajaispuhettaan. Ryhmän jäsenten keskuudessa mahtoivat ajatukset olla jokseenkin samanlaisia kuin aikoinaan Ranskassa kenraali Galliferiä kohtaan Pariisin kommuunin kukistamisen johdosta. Silloin ei vielä tunnettu Mannerheimin asennetta sodan aikana ja varsinkin sen päätyttyä tapahtuneiden mielivaltaisuuksien suhteen. Vähitellen kuitenkin selvisi, että syypäitä näihin olivat etupäässä muut henkilöt. Kesti kuitenkin lähes parikymmentä vuotta, ennen kuin ymmärtämys häntä kohtaan muuttui.

Oli mielenkiintoista tutustua uuteen sosiaalidemokraattiseen ryhmään. Se oli melko lailla uusiintunut eli saanut paljon "uusja kasvoja". Tämä olikin luonnollista, sillä entisestä ryhmästä ei monikaan ollut säilynyt sodan ankarissa vaiheissa.

Tätä eduskuntaryhmää on aikanaan äärimmäisen vasemmiston taholta paljon moitittu. Siitä on tahdottu antaa se kuva, että se pääasiassa oli vanhoillisten osuuskauppamiesten miehittämä. Kuva on kuitenkin

väärä ja johtui yksinomaan silloin käynnissä olleesta ankarasta taistelusta "työväen sieluista". Varsinaisia osuuskauppamiehiä ryhmässä ei ollut montakaan, vaikka olisi voinut odottaa, että nämä, jotka sodan aikana yleensä olivat pysytelleet syrjässä ja hoidelleet liikkeitään, olisivat nyt, entisten johtohenkilöiden hävittyä, tulleet eduskuntaan suurempana joukkona. Itse asiassa heitä oli vain kymmenkunta, mikä sekin tietysti oli kunnioitettava luku.

Silmäänpistäväänä piirteenä tässä eduskuntaryhmässä oli henkisten voimien runsas lukumäärä. Siinä oli kansakoulunopettajia 4, sanomalehdentoimittajia samoin 4 ja yliopistosivistyksen saaneita "herroja" 12. Naisia ryhmään kuului 9. Huomattavia voimia olivat: Julius Ailio, Väinö Hakkila, Kalle Heinonen, Johan Helo, Rieti Itkonen, J. W. Keto, Anton Kotonen, Jonas Laherma, Matti Paasivuori, Heikki Puro, Oskari Reinikainen, Hannes Ryömä, Väinö Voionmaa ja Väinö Wuolijoki sekä naisista Aino Lehtokoski ja Miina Sillanpää. Oli siis työhön pystyvää väkeä ja voi huoletti sanoa, että tämä oli työkykyisin eduskuntaryhmä, mitä sosiaalidemokraattisella puolueella tähän saakka on ollut. Sen keskuudesta olisi millä hetkellä tahansa voinut muodostaa hallituksen, niin kuin seitsemän vuotta myöhemmin tehtiinkin. Monet edellämainituista henkilöistä joutuivat myöhemmin istumaan useammassakin hallituksessa.

Se, että saavutukset tämän eduskuntaryhmän aikana eivät olleet erikoisia, johtuikin aivan toisista syistä. Sillä oli kannettavanaan menneisyyden taakka ja vastassaan porvarillisten puolueiden suuri epäluulo. Eduskunnassa oltiin edelleen "valkoisia" ja "punaisia". Tämä vaikeutti yhteistoimintaa ja esti merkittävämpien yhteiskunnallisten tulosten saavuttamisen samoin kuin silloin erittäin arkana olleen armahduskysymyksen ratkaisun. Kun tulokset työväenluokan kannalta jäivät vaatimattomiksi, sai ryhmä jatkuvasti kestää hyökkäyksiä kommunistien taholta. Niitä olisi tietenkin joka tapauksessa tullut muutenkin.

Poliittisilta mielipiteiltään ryhmän suuri enemmistö oli rauhallista kehitystä harrastavaa väkeä. Se oli ottanut oppia aikaisempien ryhmien virheistä. Mutta joukossa oli toisenlaisiakin aineksia: mukana oli myös tulevan "keskustan" siemen. Siihen voi lukea varsinkin Ampujan, Arhon, Helon, Laherman, Reinikaisen ja Vainion. Nämä esiintyivät ennen pitkää virkeinä oppositiomiehinä, joskin tämä oppositio useimmiten

rajottui siihen, että se pyrki olemaan joitakin "piiruja" jyrkempi kuin muut. Jos ryhmän enemmistö esimerkiksi ehdotti johonkin hyvään tarkoitukseen miljoonan markkaa, sai olla varma, että sen taholta korotettaisiin tarjous kahteen miljoonaan. Tällä jyrkkyydellä pyrittiin tyydyttämään ryhmän ulkopuolella esiintyneitä arvostelijoita. Tämä oli selvästi turhaa puuhaa, sillä nämä siirtyivät ennen pitkää kommunistien leiriin. Tällä menettelyllä ajettiin kuitenkin porvarilliset ryhmät entistä kiinteämmin yhteen.

Inhimillistä luonnetta kuvaavana on ollut mielenkiintoista seurata, kuinka samat ominaisuudet säilyvät myöhemmälläkin iällä. Monet silloisista oppositiomiehistä ovat myöhemmin siirtyneet toisiin vielä enemmän vasemmalla oleviin ryhmiin tai kyllästyneinä ovat vetäytyneet politiikasta kokonaan pois. Sosiaalidemokraattisesta ryhmästä erosivatkin pian Arho ja Laherma, jotka jäivät villeiksi, sekä Hilda Hannunen ja Ville Vainio, jotka siirtyivät kommunisteihin.

Oli toisenlaisiakin luonteita. Esimerkkinä siitä, millaisilla "ansioilla" silloin saattoi joutua eduskuntaan, on mieleeni jäänyt Viipurin itäisen vaalipiirin lähettämä, Räisälästä kotoisin ollut maanviljelijä Pekka Tonteri, jota parlamentin palkeilla aikaisemmin ei ollut nähty eikä nähty myöhemminkään. Hän oli hiljainen mies, joka ei eduskuntaa paljon puheillaan vaivannut ja ryhmässäkään istui tuppisuuna. Hänellä ei näyttänyt olevan ryhmässä ainoatakaan ystävää tai edes läheistä tuttavaa, koska enimmäkseen kuljeskeli yksinään mietteissään. Ainoan huomattavan puheensa hän piti armahdulakia käsiteltäessä, jolloin hän vaatimattomasti kääntyi porvarillisten edustajain puoleen aloittaen puheensa sanomalla: "Niille paljon tietopuolisesti oppineille eli sivistyneille porvariston edustajille, jotka aina vastustavat armahduksen myöntämistä, niille minä nöyrästi sanon, että älkää nyt enää vastustako tämän lain hyväksymistä, mutta jos niin teette, niin silloin taas tulee esiin sivistyneiden yksi kaikkein huonoimpia esimerkin näyttämisiä." Jatko kulki samaan nöyrään ja kristilliseen henkeen.

Minua alkoi kiinnostaa tämä mies ja mietin itsekseen, mikä hän oikeastaan oli miehiään ja miten hän oli eduskuntaan joutunut, sillä hänessä ei ollut lainkaan samaa poliittista harrastusta kuin muissa. Antauduin toisinaan hänen kanssaan puheihin ja sain silloin kuulla hänen

aikaisemmista elämänvaiheistaan. Ne eivät kuitenkaan tässä yhteydessä kiinnosta muuten kuin ettei hän koskaan ollut ollut missään tekemisissä politiikan kanssa.

"No kuinka sinä sitten olet tänne eduskuntaan joutunut?" kysyin hämmästyneenä.

"Ka, enhän minä tänne ole pyrkinytkään, mutta kun lähettivät."

"Mistä se sitten johtui, että lähettivät?" kysyin yhä enemmän ihmeissäni.

"Se johtui kevään 1918 tapahtumista", selitti Tonteri. Hänenkin paikkakunnallaan oli vaino ollut ankara. Työväenpuolueen miehiä oli ankarasti ahdisteltu ja lukuisia heistä oli ilman tutkintoa ja tuomiota ammuttu. Hän oli silloin jossakin hieman julkisemmassa tilaisuudessa tullut sanoneeksi kaikkein kiihkeimmille: "Älkää te noita raukkoja sentään ampuko." Tästä oli levinnyt tieto ja hänen uskottiin olevan lujaa työväenaatteen mies, vaikka hän siihen saakka oli vain uskonasioita harrastanut. Kun sitten vuoden 1919 alussa tuli eduskuntavaalit, oli hänet ilman muuta pantu ehdokkaitten joukkoon ja vaalissa hän oli loistavasti läpäissyt. Ja nyt hän istui eduskunnassa eikä itsekään ymmärtänyt, mitä hänen pitäisi siellä tehdä. Ikäväkin hänen siellä oli.

Pääsihän Tonteri pois eduskunnasta, mutta vasta kun oli määrätyn rangaistusajan, kolme vuotta, siellä istunut. Se taisi hänelle olla melkein yhtä kova rangaistus kuin jos olisi kolmeksi vuodeksi linnaan tuomittu.

Jotta ryhmän toiminta heti alussa pääsisi hyvään alkuun, oli helsinkiläisten puoluetoverien keskuudessa etukäteen asetettu pieni komitea, jonka tehtävänä oli ollut laatia ehdotus hallitusmuodon perusteiksi sekä minimiohjelma ryhmän tulevaa työtä varten. Tämä komitea, jonka muodostivat Ryömä, Puro ja minä, oli valmistanut ehdotuksensa, joista heti ryhmän ensimmäisessä kokouksessa voitiin ryhtyä keskustelemaan.

Hallitusmuodon perusteista laadittu ehdotus oli huomattavasti eduskuntavaltaisempi kuin se, mikä eduskunnassa lopulta hyväksyttiin. Presidentin valtaa ei ollut ehdotettu yhtä laajaksi. Niinpä hän sen mukaan ei esimerkiksi olisi saanut hajottaa eduskuntaa. Tätä kohtaa vastaan tein poikkeavan ehdotuksen, mutta se ei saanut puolelleen montakaan ääntä. Pisimmälle menevä rajoituksissa oli Laherman ehdotus, jonka

mukaan valtakunnalle ei olisi ollut lainkaan valittava varsinaista presidenttiä, vaan olisi eduskunta vuosittain valinnut valtioneuvoston puheenjohtajan, jonka arvonimenä olisi ollut presidentti ja jonka olisi ollut erottava aina kun valtioneuvosto syystä tai toisesta joutuisi eroamaan. Tämä ehdotus sai puolelleen vain kaksi ääntä.

Minimiohjelma taas sisälsi täydellisen toimintaohjelman lähiaikaa varten. Siinä oli ehdotuksia säännöllisiin oloihin palaamisen varalta, lähinnä "tynkäeduskunnan" säätämäin poikkeuslakien kumoamishdotuksia. Lisäksi siihen sisältyi laaja yhteiskunnallisten uudistusten työohjelma. Suhtautumisessa edellisen eduskunnan taantumuksellisiin lakeihin oli koetettu pysyä kohtuullisen pidättyväisyyden rajoissa. Eräitä kansalaisvapauksia enimmäin rajoittaneita lakeja sen mukaan oli kumotava, kuten sitten tapahtuikin. Vanha riitakysymys, mikä merkitys "tynkäeduskunnan" lainsäädännöllä yleensä oli oleva, ehdotettiin selvitetäväksi seuraavalla tavalla: "Ryhmä katsoo ne lait ja päätökset, jotka ovat syntyneet jälkeen 23/12 1918 (siis uusien vaalien määräämisen jälkeen) koolla olleessa eduskunnassa, laittomalla tavalla syntyneiksi. Koska niiden kokonaisuudessaan kumoaminen on omiaan tuottamaan häiriöitä, on ryhmä taipuvainen olemaan nostamatta niistä riitaa, jos voidaan aikaansaada sopimus, jonka mukaan:

vielä vahvistamatta olevat päätökset eivät enää joudu vahvistettaviksi (Suomen valtionalouden oikeusperusteita koskeva laki);

jo vahvistetuista laeista ja päätöksistä otetaan tärkeimmät uudet tarkastuksen alaisiksi ja kumotaan (uusi asevelvollisuuslaki, kunnallislait)".

Valtionhoitaja Mannerheimiä vastaan työväen piireissä vallalla ollut voimakas mieliala oli saanut ottamaan ohjelmaan vaatimuksen, että hänen tilalleen olisi heti ollut valittava uusi väliaikainen valtionhoitaja.

Tarkoituksena oli, että tästä minimiohjelmasta olisi ollut keskusteltava toisten eduskuntaryhmien kanssa ja koetettava päästä sen yksityiskohdista yhteisymmärrykseen.

Sekä ehdotus hallitusmuodon perusteiksi että minimiohjelma saavuttivat jokseenkin semmoisinaan eduskuntaryhmän hyväksymisen ja niiden pohjalla voikin ryhmän eduskuntatyö sitten lähteä kulkemaan. Kuitenkin voitiin vain vähitellen edetä viitoitetulla tiellä, sillä epäluulo vasemmistoa kohtaan eli yhä voimakkaana toisissa ryhmissä. Myös keskusta, joka tasavallan puolesta käydyssä taistelussa jäykästi oli esiintynyt kan-

nallaan ja oli tässä asiassa odotellut vasemmiston taholta tulevia lisävoimia, asettui muissa kysymyksissä yleensä oikeiston kanssa samoille linjoille.

Että mielialat vasemmiston keskuudessa vielä olivat vakiintumattomat, osoittaa esimerkiksi se, että heti ensimmäisessä ryhmän kokouksessa Ville Vainio yhdessä Mikko Ampujan kanssa ehdotti, että Unkarin sosiaalidemokraattiselle puolueelle ryhmän puolesta olisi ollut lähetettävä onnittelusähke siellä tapahtuneen kumouksen ja (Béla Kúnin) diktatuurin voimaansaattamisen johdosta. Tämä ehdotus ei kuitenkaan saanut keidenkään muiden kannatusta.

Ryhmässä vallitsevan suuren vireyden todistuksena olivat ne lukuisat eduskunta-aloitteet, joita ryhmän jäsenet tekivät. Oli paljon asioita, joiden suhteen toivottiin parannuksia. Silloiselle mielialalle vieläkin kuvaavampaa on, että heti alussa tehtiin myös lukuisia välikysymyksiä, joiden tarkoituksena oli tuoda julkisen keskustelun piiriin kansalaisia edellisenä kautena painaneita epäkohtia. Niistä myöhemmin.

Hallituksen vaihdos. Toivomuksemme syrjäytetään

Kun joulukuussa nimitetty Ingmanin hallitus oli suorittanut tehtävänsä johdettuaan maan uusiin vaaleihin ja kun vaalien tulos lisäksi osoitti, että hallituksen pohja oli kaventunut, oli odotettavissa, että hallituksen vaihdos kävisi välttämättömäksi. Vasemmiston taholla toivottiin, että tällöin saataisiin syntymään varmasti tasavaltalainen, mieluummin keskustapuolueiden muodostama hallitus, joka saisi tehtäväkseen hallitusmuotoasiain saattamisen lopulliseen ratkaisuun. Samanlaista hallitusta oli keskustapuolueiden itsensäkin taholla kaavailtu ja pääministeriksi oli ajateltu Ingmanin hallituksen opetusministeriä Mikael Soinista. Jonkin verran oli ollut puhetta siitäkin, että sosiaalidemokraatit mahdollisesti voisivat osallistua hallituksen muodostamiseen, jos ryhmän hyväksymälle minimiohjelmalle saataisiin riittävää kannatusta. Tähän mahdollisuuteen ei tosin varsin paljon uskottu, mutta joka tapauksessa ryhmän taholta oli valittu neuvottelijat siltä varalta, että tällaisia neuvotteluja toisten ryhmien taholta haluttaisiin. Niitä ei haluttu.

Ottamatta huomioon keskustan ja vasemmiston toivomuksia valtionhoitaja Mannerheim antoi hallituksen muodostamisen Kaarlo Castrénin tehtäväksi. Tämä kutsui minut ryhmän puheenjohtajana luokseen ja halusi tietoja sosiaalidemokraattien taholla vallinneista mielialoista. Se tapahtui huhtikuun 12. päivänä. Kun ajan vähyyden takia en voinut saada ryhmän valmistavaa valiokuntaa koolle, neuvottelin ennen menoani Castrénin luo valiokunnan jäsenten Ryömän, Puron ja Kedon kanssa hallituksen muodostajalle annettavan vastauksen sisällyksestä. Tällöin sovittiin seuraavanlaisesta kannanilmaisusta:

"1. Sosialidemokraattinen ryhmä ei missään tapauksessa tule antamaan kannatustaan hallitukselle, jossa on oikeistoryhmien edustajia.

2. Jos muodostetaan muunlainen hallitus, joka ottaa toteuttaakseen sosialidemokraattisen ryhmän ohjelman, antaa ryhmä sille kannatuksensa. Tarpeen tullen ryhmä voi ottaa osaa sen muodostamiseen.

3. Ryhmä ei pidä oikeana sitä valtionhoitajan menettelyä, että hän vastoin eduskuntaryhmien mielipidettä kieltäytyy antamasta ministeri Soiniselle hallituksen muodostamista.”

Castrén mainitsi, että valtionhoitajan mielestä keskustan muodostama hallitus tulisi nojautumaan eduskunnan vähemmistöön ja tulisi siten olemaan liian kapealla pohjalla. Tämän vuoksi valtionhoitaja oli antanut hänen, Castrénin, tehtäväksi muodostaa hallitus, jolla olisi eduskunnan enemmistö takanaan. Hän halusi nyt kuulla, mille kannalle sosiaalidemokraatit tulisivat asettumaan tämäntapaiseen hallitukseen.

Vastauksessani viittasin edelläolevien ohjeiden kahteen ensimmäiseen kohtaan, joista kävisi ilmi ryhmän kanta uuden hallituksen kokoonpanon suhteen.

Tämän johdosta Castrén tiedusteli ryhmän kantaa semmoisen hallituksen suhteen, johon osallistuisivat kaikki eduskuntaryhmät tai vaihtoehtoisesti hallitukseen, jossa keskustaryhmien ohella olisi muutamia oikeiston edustajia ammattiministereinä.

Viittasin tällöin ryhmän hyväksymään minimiohjelmaan, jonka hyväksymisestä tai hylkäämisestä tulisi riippumaan sosiaalidemokraattisen ryhmän kannatus tai oppositioasenne.

Ohjelmassa oli kuitenkin Castrénin mielestä kohtia, joita oli vaikea toteuttaa ja joita hän sen vuoksi ei voinut hyväksyä.

Lupasin esittää hänen kysymyksensä ryhmälleni ja myöhemmin antaa varmemman vastauksen. Hän ei pitänyt sitä kuitenkaan tarpeellisena. Näytti siltä, että keskustelu oli järjestetty vain muotojen täyttämiseksi, välittämättä siitä mitä sosiaalidemokraattinen ryhmä tulisi vastaamaan.

Kun tein ryhmälle selvää tästä keskustelusta, ei se herättänyt minkäänlaista mielenkiintoa, koska näytti siltä, että vasemmiston toivomukset joka tapauksessa aiottiin syrjäyttää hallitusta muodostettaessa. Mitään aloitetta ryhmän puolelta ei sen vuoksi haluttukaan tehdä, vaan päätettiin jäädä odottamaan, tullaanko ryhmän puoleen kääntymään joillakin tarjouksilla. Ryhmämme ehdothan olivat tunnetut.

Tarjouksia ei kuitenkaan tehty, ja Castrénin hallitus nimitettiin joidakin päiviä myöhemmin eli huhtikuun 17. päivänä. Siitä tuli porvarilli-

nen kokoomushallitus. Sen ulkoministeriksi tuli Rudolf Holsti, joka tällöin alkoi kaikkiaan kolmisen vuotta kestäneen ulkoministerikautensa. Puolustusministerinä oli Rudolf Walden ja valtiovarainministerinä Aug. Ramsay. Maalaisliitosta oli Alkio ottanut vastaan sosiaaliministerin salkun.

Kun hallitusta muodostettaessa ei ollut otettu huomioon sosiaalidemokraattisen ryhmän toivomuksia muodostamalla sellainen keskustahallitus, joka toiminnassaan nojautuisi sosiaalidemokraattiseen puolueeseen, ja koska lisäksi ryhmän ohjelmaa ei ollut otettu huomioon, teki ryhmä nimenomaisen päätöksen, että se asettuu oppositioon tätä hallitusta vastaan ja tulee tekemään voitavansa sen mahdollisimman pikaiseksi kukistamiseksi. Tämä lienee ainoa tapaus, jolloin tällöinen periaatteellinen päätös jo etukäteen on tehty. Samassa yhteydessä kohdistui ryhmän vastustus myös valtionhoitaja Mannerheimiin, jonka osuuteen hallituksen muodostamisessa oltiin tyytymättömiä. Monet ryhmän jäsenet vaativat ryhdyttäväksi toimiin hänen poistamiseksi tästä virasta. Asia jäi kuitenkin tässä ensi kiivaudessa päättämättä ja jätettiin tarkemmin harkittavaksi. Siihen palattiin kuitenkin tuon tuostakin, varsinkin hallitusmuotoa koskevien käsittelyjen yhteydessä.

Varaventiili toimii ja liikaa painetta päästetään ulos

Puhemies Relanderin ensimmäisessä eduskunnan istunnossa lausuma toivomus yhteisymmärryksen ja hyvän tahdon aikaansaamisesta eduskunnan keskuudessa ei ainakaan aluksi näyttänyt toteutuvan. Olihan niin paljon tapahtunut sen jälkeen kun vasemmisto oli ollut mukana eduskunnassa. Hermot olivat kireällä ja vaalitaistelun aikana niitä ei ainakaan ollut koetettu päästää löystymään. Kasautunut katkeruus vaati purkautumista. Siihen tarkoitukseen on valtiopäiväjärjestyksessämme varattu erinomainen varaventiili — välikysymystie, jota käyttämällä saa syntymään vapauttavan keskustelun. Sitä viljeltiin heti alussa ahkerasti; kokonaista neljä välikysymystä käsiteltiin jokseenkin yhteen menoon ja niihin kulutettiin melkein kokonainen kuukausi, niin ettei muihin asioihin paljonkaan ennätetty käydä käsiksi.

Pari näistä välikysymyksistä lankesi niin sanoakseni luonnostaan. Toinen koski valtiorikosvankien kohtelua, mikä kysymys suurimman osan edellistä vuotta oli kuohuttanut ja yhä edelleenkin kuohutti mieliä. Asiasta haluttiin myös eduskunnan puhujalavalta lausua tuomitsevat sanat.

Tätä asiaa koskevan välikysymyksen jätti eduskunnalle ”punakaarti-laisten asianajaja” ed. Hakkila, joka parhaiten tunsii vankileirien olot ja myös valtiorikosvankien kohtelun. Hänen valmistamassaan välikysymyksessä tiedusteltiin:

”Onko hallituksen tiedossa, että eri paikkakunnilla sotatoimien loputtua on vangiksi otettuja henkilöitä ilman laillista tutkintoa ja tuomiota teloitettu sekä miten suureen summaan näin teloitettujen lukumäärä nousee?;

onko hallitukselle tunnettua, että tutkintovankien kiduttamista on tapahtunut, ja onko hallitus ryhtynyt toimenpiteisiin sen estämiseksi ja siihen syyllisten saattamiseksi rangaistukseen?; sekä

onko hallitus ryhtynyt toimenpiteisiin, jotta poliittisista syistä vangittujen asiat nopeasti tutkitaan ja saatetaan viivyttelemättä oikeuden käsiteltäväksi?”

Väläkysymys jätettiin eduskunnalle jo huhtikuun 14. päivänä, mutta vastaus siihen saatiin vasta 30. päivänä samaa kuuta. Se osoitti, että hallitus halusi perusteellisesti valmistautua vastausta varten.

Ei ole aihetta syventyä tästä asiasta syntyneeseen laajaan ja repivään keskusteluun, jota jatkui kokonaista kaksi päivää. Siinä syytettiin molemmin puolin toisiaan ja esitettiin esimerkkejä tapahtuneista julmuuksista. Jo ed. Hakkilan syyttävä puheenvuoro kesti noin kaksi tuntia ja sitä täydensivät lukuisat muut puhujat. Porvarillisten puhujain lausunnoissa taas muisteltiin mieluimmin kansalaissodan aikuisia tapahtumia, niin että vankien kohtalo oli vähällä jäädä sivuun. Mutta vaikkei olekaan tarpeellista tätä aihetta enää käsitellä, on syytä kysymyksen laajuuden kuvaamiseksi esittää joitakin numeroita, jotka muodostavat ikään kuin tämän luvun tilinpäätöksen. Näitä numeroita esitteli oikeusministeri Karl Söderholm väläkysymykseen vastatessaan, ja niitä täydensi vielä ed. Holma lausunnossaan. Ne koskivat valtiorikosvankien lukumäärää ja heihin sovellettujen eri armahdusten vaikutusta.

Annettujen selostusten mukaan oli alkuaan pidätetyistä n. 90 000 henkilöstä noin 10 prosenttia heti päästetty vapaaksi, joten syytetyiksi joutui pyörein luvuin 79 000, niistä 4 600 naista. Syytteestä oli vapautettu n. 7 000 henkeä, joten tuomittuja oli kaikkiaan n. 72 000. Näistä jutuista meni 95.5 prosenttia valitusteitse ylioikeuden lopullisesti ratkaistaviksi. Ylioikeus muutteli tuomioita yleensä lievempään suuntaan: se vahvisti esimerkiksi alioikeuksien tuomitsemista 403 kuolemanrangaistuksesta ainoastaan 245 ja muutti loput elinkautisiksi vankeusrangaistuksiksi. Kuolemanrangaistuksia ei läheskään kaikkia pantu täytäntöön.

Tuomituista pääsi ensimmäisen, 19. päivänä lokakuuta 1918 julkaistun armahduskirjan nojalla ehdonalaiseen vapauteen 30 500 henkeä. Toinen, 7. päivänä joulukuuta 1918 julkaistu armahduskirja päästi edelleen 6 500 henkeä samoin ehdonalaiseen vapauteen. Näillä armah-

duskirjoilla oli sitä paitsi alennettu tuomioita sikäli, että kuolemanrangaistukset oli muutettu elinkautisiksi kuritushuonerangaistuksiksi, elinkautinen vankeus alennettu 12 vuodeksi ja yli 6 vuodeksi tuomittujen vapausrangaistukset alennettu kolmannella osalla.

Mainituilla armahduskirjoilla oli lisäksi armahdettu muitakin kuin vankileireissä olleita "punaisia". Joulukuun 7. päivänä annetulla armahduskirjalla oli korkeimman vallan haltija samalla määrännyt, "että ne henkilöt, jotka maan laillista järjestystä vastaan nostetun kapinan kukistamistarkoituksessa tai estääkseen kapinan leviämistä tai palauttaakseen järjestystä ovat teoissaan menneet yli sen, mitä sanotun tarkoituksen saavuttamiseksi olisi ollut tarpeen, ovat jätettävä tällaisista teoista syyteseen panematta ja rankaisematta". Tämän laajan armahduksen kautta vapautuivat ne valkoisen rintaman henkilöt, jotka ulkopuolella laillisen oikeudenkäynnin tai tuomion olivat harjoittaneet yksityistä kosta, kokonaan rangaistuksesta. Ja niitä oli paljon. Sosiaalidemokraattisen puolue-toimiston keräämän tilaston mukaisesti, joka ei ollut täydellinen, mutta johon oli otettu vain henkilökohtaisen varmasti todetut tiedot, oli ilman tuomiota murhattuja 6 201. Tapauksista oli sattunut kansalaissodan aikana 298 ja sen jälkeen 5 903. Saman tilaston mukaan kuoli vankiloissa 8 370, vankiloista päästyään 705 ja tuomioiden nojalla teloitettiin 109 henkeä. Kaikkiaan menetti henkensä 18 965 henkeä, niistä taisteluissa vain 3 580. Näiden lisäksi katosi tietymättömiin 1 824 henkeä. Se oli ankara, työväenluokkaan kohdistunut suonenisku, varsinkin kun ottaa huomioon vielä maasta paenneet tuhannet. — Tämän tilaston puutteellisuus oli kuitenkin ilmeinen. Myöhemmin arvioitiin yksin vankileireillä kuolleiden lukumäärän nousseen 14 000—15 000:n vaiheille.

Vankileirikurjuuden ohella olivat laittomat murhat valitettavin ilmiö kansalaissodan jälkiselvittelyissä. Ed. Wuolijoki oli sen vuoksi oikeassa, kun hän eräässä myöhemmässä, armahduksia koskeneessa keskustelussa lausui voivansa ymmärtää ne teot, joita sodan aikana oli suoritettu. Mutta mitä hän "ei voinut ymmärtää eikä antaa anteeksi silloiselle hallitukselle, oli se, että se antoi tällaisten joukkoteloitusten jatkua viikko viikolta ja kuukausi kuukaudelta sen jälkeen kun kansalaissota jo oli päättynyt. Se oli todella häpeätahra, josta silloinen komento ei voi vapautua".

Tämän surullisen jälkikeskustelun lopputulos oli etukäteen selvä.

Keskustelua käytiin kyllä, kuten jo mainittiin, kahtena päivänä, mutta valiokuntaan ei kysymystä lähetetty. Eduskunta siirtyi päiväjärjestykseen 109 äänellä 79 ääntä vastaan.

Toinen sisäpoliittinen välikysymys koski sosiaalidemokraattisen puolueen vaalivapauden häiritsemistä eduskuntavaalien aikana. Siinä koskeltiin kaikkia niitä häiriöitä, joita vaaleissa Ingmanin hallituksen aikana oli sattunut, vaalijulistuksen ja vaalioppaan takavarikoimisesta lähtien. Sisäministeri Voss-Schraderin vastaus oli hyvin ylimielinen. Mitään varsinaista uutta välikysymyksen yhteydessä ei tullut esiin, mutta sekin tuntui olevan välttämätön vastaisen vaalivapauden varalta. Tässäkin välikysymyskeskustelussa hyväksyi eduskunnan porvarillinen enemmistö hallituksen vastauksen 111 äänellä 73 ääntä vastaan.

Näkyviä tuloksia näistä välikysymyksistä ei niin ollen seurannut. Silti niiden tekoon oli täysi aihe, sillä niiden johdosta kiinnitettiin huomiota tapahtuneisiin laittomuuksiin. Samalla ne vaikuttivat terveellisesti sikäli, että ne päästivät esille kyteneen tyytymättömyyden ja toivat suuren yleisön tietoisuuteen asioita, joista aikaisemmin ei syytteeseen joutumatta ollut voinut esittää todistusvoimaista aineistoa.

Eräs suuri sisäpoliittinen kysymys hallitsi näiden ohella kauan mieliteitä sekä eduskunnassa että sen ulkopuolella: armahduskysymys. Mainitun välikysymyskeskustelun aikana virui vankiloissa vielä n. 6 500 henkeä ja kymmenettuhannet tuomitut olivat vain ehdonalaisessa vapaudessa ja heiltä puuttui kansalaisluottamus. Lopullisen armahduksen aikaansaamiseksi ponnisteli sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä voimiensa takaa, ryhtyipä toisinaan epämiellyttäviin painostuskeinoin. Armahduskysymys koetettiin monesti kytkeä toisille ryhmille tärkeihin asioihin, ja vielä niinkin myöhään kuin vuoden 1920 lopussa pantiin toimeen enemmän kuin 40 tuntia kestänyt yhtämittäinen jarrutuskeskustelu tämän kysymyksen tärkeyden korostamiseksi. Kesti kuitenkin vuosia, ennen kuin asia oli saatu selvitetyksi loppuun saakka, ja vuosikymmeniä, ennen kuin ymmärtäväisempi suhtautuminen "vuoden 1918 miehiin" voitti aikaisemman vihamielisen kostoajatuksen. Sen jälkeen heitä kyllä on nähty tärkeillä paikoilla yhteiskunnassa, jopa hallituksenkin jäseninä. Näiden joukossa on ollut aikanaan kuolemaantuomittujakin.

Välikysymykset sotaisia aikeita vastaan

Vaikka maailmansota nimellisesti oli päättynyt marraskuussa 1918, oli 1919 edelleen rauhaton vuosi. Neuvostoliitossa riehui sisällissota ja läntisten liittovaltojen tukemina yrittelivät erinäiset valkoiset kenraalit kukistaa neuvostovaltiota. Jotkut sen rajanaapurit halusivat käyttää tilannetta hyväkseen tavoitellakseen omia päämääriään. Suomessakin oli tällöin vallalla sangen yleisesti sotainen mieliala. Osallistuttiin Viron vapaustaisteluun, tehtiin hyökkäysretkiä rajan yli Aunukseen ja syksyllä oltiin vähällä joutua tukemaan valkoisen kenraali Judenitshin Pietaria vastaan tekemää hyökkäysretkeä. Nämä virtaukset aiheuttivat sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän taholta kaksikin välikysymystä, joiden tarkoituksena oli estää sotaan sekaantuminen.

Aiheen ensimmäiseen näistä välikysymyksistä antoivat ryhmän saamat tiedot, joiden mukaan oli tekeillä joitakin sotaisia valmisteluja. Kaikki oli tosin mahdollisimman epävarmaa. Tiedettiin vain, että suomalaisia partiojoukkoja parveili rajan toisella puolen. Pelättiin, että sota voisi yhtäkkiä puhjeta, minkä vuoksi pidettiin tarpeellisena valmistaa yleistä mielipidettä vastustamaan mahdollista sota. Asiasta syntyi keskustelua sosiaalidemokraattisessa eduskuntaryhmässä jo niin pian eduskunnan kokoontumisen jälkeen kuin huhtikuun 7. päivänä. Mutta kun saatiin tietää, että Yhdysvaltain Helsingissä olleen sotilaskomission jäsenet seuraavana päivänä tulisivat neuvottelemaan eduskunnan puhemiehistön kanssa valtiollisesta asemasta, jäätiin odottamaan neuvottelun tuloksia. Tämmöinen pidettiinkin 8. päivänä ja siinä lähetystön johtaja Gade esitti useita kysymyksiä, jotka koskivat hallitusmuodon säätämistä: oliko sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä taipuvainen sovitteluihin muiden ryhmien kanssa; oliko Suomen työväki bolshevistista ja oliko

joitakin toivomuksia Amerikan avustustoiminnan suhteen elintarpeiden lähettämisessä. Hän ilmoitti samalla, ettei Yhdysvallat vielä ollut tunnustanut Suomen itsenäisyyttä, koska se oli halunnut, että Suomen kansan enemmistö ensin saisi tilaisuuden esittää vaaleissa mielipiteensä. Niin pian kuin kansan enemmistöön nojautuva hallitus saadaan muodostetuksi, olisi tunnustus varmasti odotettavissa.

Samainen herra Gade oli halunnut kanssani erikoisneuvottelua saadaakseen tietoja mielialoista sosiaalidemokraattien keskuudessa. Selostinkin niitä hänelle kykyäni mukaan. Liikkeellä olleiden sotahuhujen johdosta tiedustelin puolestani häneltä, harjoitettiinko liittolaisvaltojen taholta painostusta Suomen saattamiseksi sotaan Venäjää vastaan. Hän kielsi jyrkästi tällaista painostusta harjoitettavan, mutta mainitsi, että jos Suomessa esiintyy voimakkaana sellainen käsityskanta, että maan etu vaatisi ryhtymistä sotaan, niin liittolaisvallat voisivat antaa avustusta Suomelle. Tiedusteltuani, oliko Suomessa hänelle esitetty käsitystä, että maan etu vaatisi ryhtymistä sotaan Venäjää vastaan, kielsi hän semmoista esitetyn.

Saatuja tietoja nojalla päätettiin välirikitys tehdä heti tämän jälkeen ja se tapahtui jo ennen edelläkosketeltuja sisäpoliittisia välirikityksiä. Välirikityksessä tiedusteltiin hallitukselta:

”1. Tapahtuuko vapaaehtoisten joukkojen värväystä ja varustamista sotaretkeä varten Venäjän Karjalaan tai Pietaria vastaan hallituksen tietien ja suostumuksella ja avustaako hallitus näiden joukkojen varustamista?”

2. Onko suomalaisia sotilaita, joko vapaaehtoisia tai vakinaista sotaväkeä mennyt rajan yli Venäjän Karjalaan ja miten hallitus tulee menettelemään, jos järjestettyjä vapaaehtoisia joukkoja aikoo Suomesta hyökätä rajan yli? sekä

3. Mitä hallitus on tehnyt poistaakseen sodan uhkan Suomen ja Venäjän välillä?”

Tähän välirikitykseen vastattiin harvinaisen nopeasti, sillä samassa istunnossa, jossa se hyväksyttiin hallitukselle esitettäväksi, oli pääministeri Ingman valmis siihen vastaamaan. Hän kosketteli aluksi valtionhoitaja Mannerheimin valtiopäiväin avajaisissa pitämää puhetta, johon välirikityksen tekijät olivat viitanneet. Siinä ollut huomiota herättänyt kohta kuului: ”Samalla kun meidän täten tulee kaikin voimin työsken-

nellä suhteittemme lujittamiseksi ja kehittämiseksi kaikkiin niihin valtioihin, joiden kanssa me jo olemme ystävällisissä väleissä, me emme voi välinpitämättömästi katsella niitä kärsimyksiä ja sitä vainoa, joiden alaiseksi Suomen ulkopuolella ovat heimolaisemme ovat joutuneet ja heidän ankaraa taisteluaan kansallisten pyrkimystensä saavuttamiseksi." Pääministeri piti outona, että suomalaiselta taholta tehdään muistutus tätä lausuntoa vastaan. Hän viittasi sen johdosta oloihin Virossa, Aunuk- sessa ja Raja-Karjalassa, missä kaikissa kansa kärsi sortoa. Mitään aseel- lista sekaantumista näihin oloihin hallitus ei kuitenkaan ollut suunnit- tellut; oli ollut tarkoitus vain neuvottelutietä saada aikaan pa- rannuksia. Hän vakuutti, "että vapaaehtoisten joukkojen värväystä ja varustamista sellaista hyökkäysretkeä varten Venäjän Karjalaan tai Pietaria vastaan, jota välikysymyksessä edellytetään suunniteltavan, ei hallituksen tietten eikä suostumuksella tapahdu eikä hallitus avusta joukkojen varustamista sellaista retkeä varten. Suomalaisia sotilaita, vapaaehtoisia tai vakinaista sotaväkeä ei myöskään ole — Repolassa ennestään olevaa joukkoa lukuunottamatta — mennyt rajan yli Venäjän Karjalaan". Lopuksi hän vielä lisäsi, ettei hallitus nykyoloissa katsoisi voivansa sallia tällöistä hyökkäystä rajan ylitse sekä "ettei minkään ulkovallan taholta ole tehty vaatimuksia tai esitetty ehdotuksia, jotka tarkoittaisivat Suomen saattamista sotaan Venäjän kanssa".

Vaikka hallituksen vastaus oli täysin selvä ja sodan suhteen jyrkän kielteinen, syntyi asiasta kuitenkin huomattava keskustelu. Välikysymyk- sen allekirjoittajista edustajat Laherma ja Helo käyttivät laajoja pu- heenvuoroja, joissa he hyökkäävässä sävyssä arvostelivat oikeiston är- syttävää politiikkaa Venäjää vastaan. Ed. Wuolijoki palautti mieleen kenraali Mannerheimin kuuluisaksi tulleen lausunnon, ettei hän miek- kaansa tuppeen pistä, ennen kuin Karjalan kansalle on hankittu va- paus, sekä edellisen vuoden pääministerin Paasikiven lausunnon, ettei Suomi voi tulla toimeen ilman Karjalaa sekä että sen valloittamiseksi oli meille tarpeen kuningas. — Ed. Rafael Erich kosketteli kysymystä siitä, vallitsiko Suomen ja Venäjän välillä sotatila, ja päätyi siihen tulokseen, että sotatila todella vallitsi, vaikkei mitään sodanjulistusta kummaltakaan puolen ollut annettu. — Kuten tunnettua, oli Neuvosto- liitto päinvastaista mieltä, mutta teki kuitenkin myöhemmin ehdotuk- sen rauhanneuvotteluihin ryhtymisestä.

Ministeri Alkio sattui puheessaan hiukan paljastamaan hallituksen keskuudessa vallinneita aikeita mainitessaan, että meidän olisi humanitäärisistä syistä käytävä auttamaan rajan takana olevia heimolaisiamme. "Kun joku kansakunta kärsii hätää, oli se mikä kansakunta tahansa, on sen riennettävä apuun, jolla on jotakin avuksi tarjottavaa. Ja jos Itä-Karjalan kansa kärsii nälkää ja suomalaiset tarjoavat sille puolen purrusta leipäpalastaan, onko se silloin hyökkäys Venäjän valtaa vastaan, jos tätä leipäpalaa täytyy olosuhteiden pakosta lähteä viemään miekka kupeella."

Tätä "kupeella olevaa miekkaa" kuitenkin keskustelussa vierokuttiin ja se aiheuttikin paljon vastaväitteitä. Yleisvaikutuksena keskustelusta Paasivuori totesikin, että "joka keskustelun alkaessa oli epätietoinen, oliko sotaisia hankkeita olemassa vai ei, se ei enää ole sitä". Siksi väkevää kieltä oli käytetty.

Välikysymyksen lopputulokseksi tuli, että hallituksen vastaus hyväksyttiin valiokuntaan lähettämättä. Se oli oikeastaan vahinko, sillä asiaan oli pakko palata hyvin pian uudelleen. Sillä ennen kuin 10 päivää oli kulunut edellisestä välikysymyskeskustelusta, oli eduskunnan pöydällä jo uusi samaa asiaa koskenut välikysymys.

Tällä kertaa asia sai vakavamman käänteen sen vuoksi, että välikysymyksen tekijöillä nyt oli käsissään aineistoa, joka osoitti sotaisia aikeita olevan tosilla olemassa. He tiesivät kertoa, että maassa oli värväämällä muodostettu 2 000 miehen suuruinen "Aunuksen vapaaehtoinen armeija" niminen vapaajoukko, jota täysissä varustuksissa oli kuljetettu rajalle ja jolla oli armeijan upseereita johtajinaan. Itärajan läheisissä kunnissa oli nimismiesten toimesta komennettu miehiä ja hevosia kuljettamaan näitä joukkoja rajalle. Kaiken tämän johdosta tehtiin tavanomaiset kysymykset: tietääkö hallitus? — ja mitä hallitus aikoo tehdä?

Nyt oli hallituksen pakko paljastaa korttinsa. Se oli tosin uusi hallitus, sillä tällä välin oli Kaarlo Castrénin hallitus astunut toimeensa, mutta siinä oli mukana seitsemän entisen hallituksen jäsentä. Pääministeri Castrén halusi aluksi todeta, että kun edellinen hallitus pari viikkoa aikaisemmin oli vastannut samanlaiseen välikysymykseen, ei mitään sotaisia aikeita ollut olemassa. Mutta sen jälkeen oli Aunuksen kansa

äärimmäisen terrorin pakottamana noussut bolshevismia vastaan, mutta tullut lyödyksi ja paennut Suomeen. Näitä vainottuja olivat suomalaiset vapaaehtoiset tarjoutuneet auttamaan, eikä hallitus ollut tällaisissa oloissa katsonut olevan syytä estää sitä, että pienempi määrä vapaaehtoisia pakolaisten kanssa lähtee auttamaan aunukselaisia heidän kampaailussaan kaiken sen puolesta, mikä ihmiselle on kalleinta. Näille oli annettu myös tarpeelliset varustukset ja elintarpeita oli lähetetty heidän mukanaan. — Siinä toteutui nyt se Alkion leivän vienti ”miekka kupeella”.

Tämä avoin tunnustus aiheutti kiihkeän puhetulvan. Välikysymyksen ensimmäinen allekirjoittaja ed. Kotonen oli niin myrkyllinen kuin vain hän osasi olla. Hän piti tätä sotaretkeä ”masentavana todistuksena siitä sekasorron tilasta”, johon maassa oltiin luisumassa, kun eduskunnan ja myös hallituksen tietämättä muodostetaan ja varustetaan tuhansiin nousseva aseellinen joukko tekemään hyökkäystä vieraan valtakunnan alueelle. Hän pani syyn tästä lähinnä suomalaisten keinottelijain ja metsägulashien kannettavaksi. Kun suhdettamme Venäjään koskevat kysymykset ovat kuin dynamiittipatruunia, joita täytyy käsitellä varovaisesti, hän vapautti sosiaalidemokraattisen ryhmän kaikesta vastuusta tämän retken suhteen. Samaan suuntaan puhuivat muutkin sosiaalidemokraattiset puhujat, tuomiten retken ja moittien edellisen hallituksen antamaa vastausta eduskunnan harhaanjohtamiseksi.

Porvarillisista edustajista sen sijaan vain ani harvat asettuivat samalle kannalle. Pääasiallisesti he kannattivat retkeä heimoustunteen tukemisena ja osaksi myös bolshevismiin vastustamistoimenpiteenä. Kiihkeimmät puheenvuorot tässä mielessä käyttivät ministeri Alkio ja maalaisliittolainen rovasti Vuorimaa. Ensinmainittu näki sosiaalidemokraattien taholta tullessa retken vastustamisessa samaa bolshevismiin ystävyyttä, joka oli elähdyttänyt vuoden 1917 eduskunnan sosiaalidemokratista ryhmää, ja siten tämä puheenvuoro verestytti vanhoja riitakysymyksiä. Edustaja Vuorimaan alueelliset tavoitteet taas muistuttivat suuressa määrässä Ruotsin suurvalta-ajan tavoitteita. Seurauksena oli, että maalaisliiton muut puhujat sanoutuivat irti hänen lausunnostaan.

Yleensä keskustelu kävi paljon sotaistemmassa hengessä kuin edellisellä kerralla. Kun edellistä hallitusta syytettiin siitä, että se oli antanut vääriä tietoja ja siten tahallaan johtanut eduskunnan harhaan, koetti

ministeri Vennola vapauttaa tuon hallituksen semmoisesta syytöksestä selittämällä, että silloin kun pääministeri Ingman antoi vastauksensa, hallitus todella vielä oli ollut retken suhteen kielteisellä kannalla. Se oli vielä niin myöhään kuin maaliskuun puolivälissä kieltänyt vapaaehtoisten menon rajan yli. Vasta sen jälkeen kun hallituksen tietoon oli tullut, että Aunuksen kansa itse oli noussut bolshevismia vastaan, antoi hallitus pienemmille joukoille luvan mennä auttamaan aunukselaisia. Tällä tavalla oli selitettävissä, että vaikka hallitukseen kuului seitsemän edellisen hallituksen jäsentä, siis enemmistö, sen kanta lyhyessä ajassa oli muuttunut aivan päinvastaiseksi.

Keskustelun loppupuolella pääministeri Castrén koetti lepyttää vasemmistoa ilmoittamalla, että työväenyhdistysten talot oli samana päivänä päätetty vapauttaa takavarikosta.

Vasemmiston taholta vaadittiin vastauksen lähettämistä perustuslakivaliokuntaan perusteellisen selvityksen hankkimista varten. Vaatimus kuitenkin hylättiin 106 äänellä 80 vastaan ja eduskunta tyytyi hallituksen selitykseen. Aunuksen retki sai siten eduskunnan enemmistön siunauksen. Se päättyi, kuten tunnettua, onnettomasti. Verissä päin lyötiin suomalaiset takaisin, ja retkestä koitui jälkeensä paljon vaikeuksia itäisen naapurimme kanssa.

Hallitusmuototaistelu päättyy presidentinvaaliin

Näiden valtiopäivien tärkeimmäksi asiaksi muodostui uuden hallitusmuodon säätäminen. Olikin jo aika saada tämä kysymys ratkaisuun. Se oli ylläpitänyt jännitystä maassa liiankin kauan. Sillä oli jo ennättänyt olla monta vaihetta: taistelu valtalaista ja sen vahvistamisesta, itsenäisyyden julistaminen tasavallan pohjalla, taistelu monarkkisen ja tasavaltalaisen hallitusmuodon välillä siihen liittyneine kuningasseikkailuihin. Oli vihdoinkin päästävä varmalle pohjalle tässä tärkeässä asiassa. Maa kaipasi uusia oloja vastaavaa valtiosääntöä ja vakavampaa pohjaa tulevalle toiminnalleen.

Ensimmäinen keskustelu ja yhteenotto tämän kysymyksen ympärillä suoritettiin jo eduskunnassa tehtyjä aloitteita valiokuntaan lähetettäessä. Edustaja Homén oli tehnyt aloitteen semmoisten muutosten tekemisestä valtiopäiväjärjestykseen, että ammatilliset laitokset ja yhdistykset saisivat valita osan eduskunnan jäsenistä. Sen tarkoituksena oli aloitteentekijän ilmoituksen mukaan saada eduskuntaan enemmän asiantuntemusta, ja se oli tavallaan edelläkävijä semmoiselle korporatiiviselle edustukselle, joka myöhemmin toteutettiin Mussolinin Italiassa. Aloitteen kohtalo oli kova. Ihme kyllä, eduskunta oivalsi vaistomaisesti, mistä oli kysymys, ja se sai melkein koko eduskunnan vastaansa. Sitä ei edes lähetetty valiokuntaan, mikä on sangen harvinaista eduskuntatyössä. 36 edustajaa oli kuitenkin siksi armollisia, että olisi sallinut valiokunnan antaa siitä lausuntoja.

Tämä oli eräänlainen etuvartiokahakka, jossa ei itse hallitusmuoto vielä ollut käsiteltävänä, mutta kuitenkin kansalaisten äänioikeus. Varsinainen taistelu alkoi, kun lepäämässä olleet hallitusmuotoa koskevat lait tulivat käsitteilyn alaisiksi.

Kuten muistetaan, niitä oli kokonaista kaksi kappaletta, jotka vain vähäisessä määrässä erosivat toisistaan. Ne joutuivat eduskunnan käsittelyyn jo huhtikuun 25. päivänä. Ensimmäinen lakiehdotus aiheutti vielä nyt vilkkaan keskustelun, joka aluksi kohdistui menettelytapaan. Puhemies esitteli lain joko hyväksyttäväksi tai hylättäväksi. Joidenkin edustajain mielestä lakiehdotus olisi ollut lähetettävä valiokuntaan lausunnon antamista varten, minkä jälkeen eduskunta vasta voisi päättää sen kohtalosta. Tästä muutokysymyksestä ryhtyivät eduskunnan lakimiehet väittelemään. Valiokuntaan lähettämisen kannalla olijain mielestä tapahtuisi valtiopäiväjärjestyksen loukkaus, ellei valiokunta saisi ensin harkita asiaa. Puhemiehen ehdotuksen kannalla olleet taas katsoivat asian jo niin kypsäksi, ettei se enää mitään lisävalmistelua kaisi, minkä vuoksi he suosittelivat puhemiehen ehdottaman menettelyn hyväksymistä. Näin tapahtuikin. 138 äänellä 43 vastaan asia päätettiin ratkaista sitä enää valiokuntaan lähettämättä.

Sen jälkeen alkoi sananvaihto itse ehdotuksesta. Se oli etupäässä vanhojen asiain esiin kaivamista ja jälkihaukkua oikeiston edellisen vuoden toiminnasta. Muisteltiin sitä pakotusta, jota oikeisto oli harjoittanut saadakseen monarkkisen hallitusmuodon väkisin läpiajetuksi, eikä suinkaan unohdettu pilkata sitä kuningasvaalinkin johdosta. Syyteltiin lisäksi senaikaista hallitusta siitä, että se oli Saksasta tilatuilla sähkösanomilla koettanut johtaa eduskuntaa harhaan. Vasemmistossa oltiin luonnollisesti purevia myös sen takia, että tynkäeduskunta oli katsonut voivansa ryhtyä säättämään tämmöistä perustuslakia, vaikka se edusti vain osaa kansasta. Sosiaalidemokraattinen edustaja Laherma ilkeili sen perhekinastelun johdosta, joka porvarillisten edustajain kesken vielä jälkeinpäinkin oli tästä jutusta syntynyt, mutta eksyi siinä yhteydessä lausumaan, että koko tämä pyykki olisi jäänyt pesemättä, ”jos keskustaryhmillä, porvarillisilla vasemmistolaisilla, olisi ollut selkärankaa, todellista tahtoa valvoa kansan etua”. Kun moite tämän asian yhteydessä oli kohtuuton, pidin puolestani tarpeellisena antaa keskustaryhmille ja varsinkin maalaisliitolle tunnustuksen siitä, että ne kaikesta painostuksesta huolimatta olivat seisoneet jyrkästi kannallaan antamatta uhkaustenkaan vaikuttaa itseensä. Tähän tunnustukseen yhtyi myös Hupli.

Lopputuloksena näistä turnajaisista oli, että ensimmäinen lepäämässä ollut monarkkinen hallitusmuotoehdotus tuli hylätyksi 139 äänellä 38

vastaan. Näin vähäiseksi oli supistunut se ylimielinen joukko, joka vajaa vuosi sitten väkipakolla oli tahtonut ajaa ehdotuksensa voittoon ja väittänyt edustavansa koko kansan, vieläpä sen vasemmistonkin mielialoja.

Kannattaa mainita, että eh. Helo ilmoitti, ettei hän katso voivansa ottaa osaa äänestykseen, koska nämä lepäämässä olleet lait oli laatinut tynkäeduskunta, jota ei voinut pitää laillisena eduskuntana. Kansan oikeudentunne vaatii päinvastoin, että osa siitä eduskunnasta vielä joutuu oikeuden eteen vastaamaan rikollisesta toiminnastaan. — Tätä vastaan ed. Kallio huomautti, että jos jokainen menettelisi samalla tavalla, voisi tulos olla merkillinen. Edellisenä vuonna tarvittiin jokainen ääni oikeiston pyrkimyksiä torjuttaessa.

Toinen lepäämässä ollut samanlainen ehdotus ei enää aiheuttanut edes keskustelua. Sekin hylättiin jokseenkin samoilla äänimäärillä.

Näin oli eduskunta vapautunut tästä kuolleesta painolastista. Mutta mitään uutta ei vielä ollut niiden tilallekaan pantavissa. Se tehtävä oli vielä edessä.

Varsinaisesti päästiin tähän tärkeään asiaan käsiksi, kun hallitus oli antanut eduskunnalle esityksensä uudeksi hallitusmuodoksi. Tämä tapahtui vasta toukokuun 13. päivänä, siis lähes puolentoista kuukauden perästä eduskunnan kokoontumisesta ja kuukausi sen jälkeen kun Castrénin hallitus oli astunut tehtävänsä. Eduskunnassa oli jo ennätetty valittaa viivytystä. Tämä oli ilmeisesti johtunut siitä, että hallituksella oli vaikeuksia päästä keskuudessaan yksimieliseksi esityksen sisällyksestä, siinä kun oli voimakas oikeistolainen edustus. Ståhlbergin puheenjohtolla työskennellyt perustuslakikomitea oli kuitenkin aikanaan tehnyt hyvän pohjatyön asian valmistamiseksi ja sitä paitsi oli jo olemassa edellisen vuoden eduskunnan perustuslakivaliokunnan melkein valmis mietintö tasavaltalaiseksi hallitukseksi, joten näiden pohjalle oli helppo rakentaa.

Perustuslakivaliokunnassa törmäsivät eri ajatuskannat vieläkin voimakkaasti vastakkain. Vaikka pääsuunta — tasavaltalainen hallitusmuoto — oli selvillä, sisältyi hallitusmuotoon silti lukuisasti yksityiskohtia, joiden suhteen mielipiteet kulkivat kovin eri suuntiin. Suurim-

mat erimielisyydet koskivat presidentin asemaa ja hänen valtuuksiaan. Oliko presidentti valittava eduskunnassa, kuten varsinkin vasemmisto vaati, vai oliko vaalia varten asetettava erikoiset valitsijamiehet? Mikä valta oli presidentillä oleva eduskunnassa hyväksytyihin lakeihin — voiko hän käyttää niihin nähden veto-oikeutta vai ei? Oliko hänellä oleva oikeus hajottaa eduskunta? Monet muutkin tähän liittyneet kysymykset askarruttivat eduskuntaa ja sen valiokuntaa. Kuten aikaisemmin on mainittu, oli sosiaalidemokraattisella eduskuntaryhmällä oma ohjelmansa, joka eräissä suhteissa poikkesi porvarillisten ryhmien kannasta ja oli eduskuntavaltaisempi.

Näin jälkeenpäin nämä yksityiskohdat kiinnostavat enää vain tutkijoita, minkä vuoksi ne voidaan tässä sivuuttaa. Pääasia oli, että erimielisyyttä jatkui loppuun saakka monista tärkeimmistäkin kysymyksistä. Vasemmisto ei saanut eräitä toivomuksiaan huomioonotetuiksi, mutta se oli sentään valmis hyväksymään lain. Sen sijaan oikeisto, jonka tärkeimmät vaatimukset oli sivuutettu, päätti lopullisessa äänestyksessä äänestää lakia vastaan. Kun asia kesäkuun 14. päivänä 1919 kolmannessa käsittelyssä joutui ratkaisuvaiheeseen, sai sen kiireellisyys vain 163 ääntä ja kiireellisyyttä vastustava kanta 33 ääntä. Se ei siten ollut saanut vaadittua viiden kuudesosan äänten enemmistöä. Kiireellisyyden puoltajilta puuttui kaksi ääntä tai sitä vastaan äänesti yksi liikaa. Laki äänestettiin tämän jälkeen lepäämään 162 äänellä 33:a vastaan, jotka olivat valmiit sen hylkäämään. Näin kireälle uskalsi oikeisto laskea asian vielä uusien vaalien jälkeenkin. Ratkaisua vastaan esitettiin lukuisia vastalauseita.

Oltiin siis jälleen samassa asemassa kuin edellisenä vuonna, jolloin eduskunnan pöydälle jäi kaksikin lepäämään äänestettyä hallitusmuotoehdotusta. Tällä kertaa asia hoidettiin kuitenkin ripeästi uusille urille. Istuntokauden alussa eduskunnalle oli jätetty eduskunta-aloitekin uutta hallitusmuotoa varten. Se kulki ed. Heikki Ritavuoren nimissä. Kun tätä ei ollut käsitelty perustuslakivaliokunnan mietinnön yhteydessä, otettiin se valiokunnan tarmokkaan puheenjohtajan Ritavuoren toimesta nyt välittömästi käsittelyn pohjaksi. Valiokunta työskenteli sen kimpussa niin nopeasti, että se jo kolme päivää myöhemmin eli kesäkuun 17. päivänä saattoi esittää eduskunnalle uuden mietinnön.

Tämä valiokunnan reipas toiminta nostatti vastalauseita oikeiston taholta. Se oli laskelmoinut, että hallitusmuotoehdotuksen tultua äänestetyksi lepäämään hallitus tulisi antamaan uuden esityksen ja siinä ottamaan huomioon oikeiston toivomuksia. Kun perustuslakivaliokunta melkein välittömästi kuitenkin esitti uuden mietintönsä, huudettiin harjoitettavan vähemmistön sortoa. Jopa esitettiin vaatimus, ettei eduskunta lainkaan ottaisi mietintöä käsitelläkseen. Valiokunnan menettelyn lainmukaisuuskin asetettiin kysymyksenalaiseksi. Tätä vastaan toiset lakimiehet, muiden mukana professori Rafael Erich, katsoivat voivansa puolustaa sitä laillisuuden kannalta. Vieläkin suurempaa vastustusta herätti mietinnön asiallinen sisällys. Se oli nimittäin melkein samansisältöinen kuin jokin päivä aikaisemmin lepäämään äänestetty lakiehdotus. Vain pariin pykälään oli tehty vähäisempiä muutoksia. Niinpä kirjesalaisuus oli ulotettu koskemaan myös sähkösanomia ja puheluja. Ja ritarimerkkien myöntäminen tehtiin mahdolliseksi, sen ollessa kiellettyä aikaisemmassa ehdotuksessa. Mietinnöstä sanottiinkin, että se "heitti aateliset ulos, mutta päästi ritarit sisään". Näitäkin myönnytyksiä paheksui pari vasemmiston puhujaa, jotka katsoivat, ettei oikeistolle olisi saanut tehdä perääntymistä helpoksi, vaan se olisi ollut pakotettava alistumaan suuren enemmistön tahtoon tai uusiin vaaleihin.

Oikeiston ehdotusta, ettei eduskunta ryhtyisi käsittelemään uutta ehdotusta, puhemies ei suostunut alistamaan äänestyksen alaiseksi, ja asia lähetettiin suureen valiokuntaan. Sieltä se palasi takaisin jo seuraavana päivänä. Varsin harvoin puheenvuoroin se lyötiin kiinni toisessa käsittelyssä, hylkäämällä kaikki oikeiston taholta esitetyt muutosesitykset. Kolmas käsittely voitiin pitää jo kesäkuun 21. päivänä. Tällöin oikeistolaisten edustajain puheenvuorot olivat jo paljon myöntyväisempiä, vaikkei heidän ehdotuksiaan ollut monessakaan kohdassa otettu huomioon. Sen sijaan vasemmisto, joka kaiken aikaa oli koettanut kytkeä tämän asian hyväksymisen armahduskysymyksen yhteyteen, oli tällä kertaa jättänyt viime hetkeen ratkaisunsa siitä, olisiko sen annettava äänensä tämän uuden ehdotuksen hyväksi. Ennen lopullista äänestystä oli minun sen vuoksi ryhmän puheenjohtajana pyydettävä puolen tunnin väliaika ryhmäkokouksen pitoa varten. Kokouksessa voin tällöin tiedottaa pääministerin ilmoittaneen, että hallitus oli hyväksynyt samana päivänä kello 14 jonkinlaisen armahduspäätöksen, jonka laajuudesta

en kuitenkaan ollut saanut tietoa. Vaikka ryhmä olikin tyytymätön, osittain hallitusmuodon sisällykseen, osittain siihen, ettei sen muita vaatimuksia ollut otettu huomioon, päätettiin hyväksyä hallitusmuotolaki ja jokainen ryhmän jäsen velvoitettiin äänestämään sen puolesta.

Hallitusmuoto voitiin siten julistaa kiireelliseksi 165 äänellä 22 leppymätöntä ääntä vastaan, ja lopulta hyväksyä samoin 165 äänellä 22 ääntä vastaan. Se oli täten saavuttanut kaikki vaadittavat määränemmistöt. Hetken juhlallisuutta korosti puhemies Relanderin puhe, jossa hän tehosti päätöksen merkitystä ja lausui toivomuksenaan, että "tämä kansa, lähtiessään uuden hallitusmuodon turvin kulkemaan tulevaisuuttaan kohti, on myöskin kykenevä itsenäisenä kansana itsenäistä elämäänsä elämään". Pääministeri Castrénin ehdotuksesta eduskunta tämän jälkeen kohotti kolminkertaisen eläköön-huudon Suomen tasavallalle.

Kun valtionhoitaja Mannerheim heinäkuun 17. päivänä oli vahvistanut hallitusmuodon, oli tämä sitkeä ja kauan mieliä kiihottanut asia lopulta saatu onnellisesti satamaan.

Hyväksytyään hallitusmuodon eduskunta oli lähtenyt lomalle tietoisena siitä, että kun se kuukauden päästä palaa takaisin, hallitusmuoto on valmis laki ja että ensimmäisenä siitä johtuvana toimenpiteenä on edessä tasavallan presidentin vaali. Tästä oli jo kauan etukäteen vaihdettu mielipiteitä. Oikeastaan oli vain kaksi ehdokasta: professori Ståhlberg ja kenraali Mannerheim, sen jälkeen kun Holsti, joka myös oli ollut kysymyksessä tasavaltalaisten ehdokkaana, jo varhaisessa vaiheessa oli jäänyt sivuun. Näiden kahden ehdokkaan kannattajain keskuudessa käytiin ankaraa taistelua. Tässä ratkaisussa halusivat oikeistolaiset pelastaa omalle suunnalleen ainakin presidentin ja puolsivat Mannerheimin ehdokkuutta. Tasavaltalaisten mielestä oli yhtä pätevä syy pitää huoli siitä, että ensimmäiseksi presidentiksi tulisi henkilö, joka kaiken aikaa horjumatta oli seisonut tasavallan kannalla, ja he kannattivat sen vuoksi Ståhlbergin ehdokkuutta. Sosiaalidemokraatteja ei millään olisi saatu kannattamaan Mannerheimiä, kansalaissodan voittajaa, jota pidettiin valkoisen terrorin symbolina.

Uhkauksiakaan ei tässä taistelussa puuttunut. Ståhlberg kuuluu saaneen joukon uhkauskirjeitä sen varalta, että hän suostuu ottamaan

ehdokkuuden vastaan. Kerrottiinpa hänen hyvän ystävänsä professori Setälän kirjoittaneen hänelle pitkän kirjeen, jossa vetosi hänen isänmaallisuuteensa ja kehotti häntä kieltäytymään ehdokkuudesta Mannerheimin hyväksi. Nämä vastatoimenpiteet eivät kuitenkaan tehonneet. Kun vaali vihdoinkin heinäkuun 25. päivänä suoritettiin, sai Ståhlberg ylivoimaisen äänimäärän, 143 ääntä, ja Mannerheim 50 ääntä. Tasavaltalaisen suunnan voima oli siten lähes $3/4$ annetuista äänistä. — Pari ruotsalaista edustajaa, Procopé ja Roos, pani vastalauseensa tapahtumatta vaalia vastaan, ”jättäen vastuun siitä niiden kannettavaksi, jotka paremmin kuin valkoinen kenraali uskoivat edustavansa valkoista Suomea”.

Tämän jälkeen oli jäljellä enää virallinen muodollisuus. Vastavalittu presidentti vannoi seuraavana päivänä virkavalan eduskunnan edessä ja vastaanotti puhemieheltä eduskunnan onnittelet ja menestyksen toivotukset. Ståhlberg piti eduskunnalle puheen esittäen luottamuksensa Suomen tulevaisuuteen.

Maamme oli siten monien vaiheiden ja katkerain taistelujen jälkeen saanut asemansa vakiinnutetuksi. Maalle oli saatu hallitusmuoto, joka vastasi kansan suuren enemmistön toivomuksia. Valtakunnalle oli myös valittu presidentti. Monivaiheinen kysymys korkeimman vallan haltijasta oli siten saatettu ratkaisuun. Pitkäaikaiseksi muodostunut interregnum, välitila, oli täten päättynyt. Olisi liikaa sanoa, että täysin normaalista tilaa tämän jälkeenkään olisi saavutettu. Vielä oli lukuisasti kysymyksiä, jotka kaipasivat järjestelyä. Yhteiskunnan eri piirit olivat vielä lujissa rintamissa vastakkain ja suuri katkeruus myrkytti ilma-piiriä. Paljon työtä ja kärsivällisyyttä vaadittiin, ennen kuin edes suhteellinen tasapaino saatiin syntymään.

Mutta joka tapauksessa oli pohja nyt laskettu ja edellytykset luotu yhteiskunnalliselle tervehtymiselle. Voitiin ryhtyä rakentamaan valoisampaa tulevaisuutta.

SISÄLLYS

	Sivu
<i>Suurten tapahtumien vuoksi</i>	
Maaliskuun vallankumous Venäjällä ja sen ensimmäiset vaikutukset Suomessa	9
Hallituksen muodostaminen	20
Hallituksen saama vastaanotto	28
Senaatin työmuodot ja sen ensimmäisiä toimenpiteitä	35
Maa on levoton — hallitus voimaton	41
Tutustuin virka-asemaani	50
Elintarvikesäännöstely alkaa	58
Ruplatulva aiheuttaa inflaation	64
Venäjän hallitus vaatii lainaa	69
Suomen valtiollinen asema. — Lex Tulenheimo	83
Sosiaalidemokraattien puoluekokous vaatii itsenäisyyttä	93
Valtalaki. — Kunnallislaki ja kahdeksan tunnin työaikalaki	97
Rintama särkyy. — Eduskunnan hajotus	107
Hajaannus jatkuu. — Sosialistisenaattorit eroavat	113
Eduskuntavaalit muuttavat voimasuhteet	122
Uusi eduskunta ei löydä sovintoa	126
Eduskunta julistautuu korkeimman valtiovallan haltijaksi. Kunnallislait ja kahdeksan tunnin työaikalaki vahvistetaan	138
Marraskuun suurlakko. Punainen vai valkoinen hallitus?	143
Sosiaalidemokraattien ylimääräinen puoluekokous	155
Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän huolia	162
Kysymykset valtionhoitajakunnasta ja valtalaista poistetaan päiväjärjestyksestä. Itsenäisyyttä ryhdytään toteuttamaan	167
Suomi julistautuu itsenäiseksi	170
Ulkovaltojen tunnustuksen saanti	175
Kansalaissodan uhka heittää varjonsa	180
Kaksi tärkeää puolueneuvoston kokousta	183

Kansalaissota ja sen jälkiselvittelyt. Hallitusmuototaistelu

Kansalaissodan aika	191
Sota päättyy. Jälkiselvittelyjä ja pidätyksiä	207
Maan alle painuneita	217
Sosiaalidemokraattisten kansanedustajain kohtaloita	223
Eduskunta kokoontuu	227
Hallitusmuototaistelu	232
Kuninkaanvaali	239
Käännö. Uusi hallitus. Eduskuntavaalit määrätään	246

• • •

Sosiaalidemokraattisen puolueen uudelleenrakentaminen

Katakombikokouksia. Lehden näyttenumero. Osuuskauppamiehet mobilisoidaan	255
Skandinavian-matka	268
Uusi pidätys ja oikeudenkäynti	283
"Suomen Sosialidemokraatti" alkaa ilmestyä	289
Taistelu Työväen Sanomalehti Osakeyhtiöstä	298
Järjestötoimintaa aletaan panna käyntiin	304
Vuoden 1918 ylimääräinen puoluekokous	311
Valmistautuminen vaaleihin. Hallitus takavarikoi vaalijulistuksen. Syytteitä sen johdosta	316
Eetu Salinin viimeinen matka	324
Puolueen sisäiset olot vuonna 1919	328
Selvittävä puoluekokous. Kommunistit eroavat puolueesta	333

• • •

Olojen tasaantumista kohti. Hallitusmuototaistelu päättyy

Jälleen täysilukuinen eduskunta. Sosiaalidemokraattisen ryhmän "uudet kasvot"	345
Hallituksen vaihdos. Toivomuksemme syrjäytetään	352
Varaventiili toimii ja liikaa painetta päästetään ulos	355
Välirikokset sotaisia aikeita vastaan	359
Hallitusmuototaistelu päättyy presidentinvaaliin	365